

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Christ. Francisci Paullini, Ferrariâ-Thuringi, Rerum Et Antiquitatum Germanicarum Syntagma

Paullini, Christian Franz

Francofvrti ad Moenvm, 1698

I. Christ. Fr. Paullini Historia Isenacensis, variis literis & bullis Cæsarum, Pontificum, Principum, Aliorumque, nunquam antea visis, illustrata & confirmata; nec non multis memorabilibus, gratisque ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-44860

CHRISTIANI FRANCISCI
PAULLINI
HISTORIA
ISENACENSIS,

*VARIIS LITERIS ET
BULLIS*

CÆSARUM, PONTIFICUM,
PRINCIPUM, ALIORUMQUE,

NUNQUAM ANTEA VISIS,

ILLUSTRATA ET CONFIRMATA,

NEG NON

MULTIS MEMORABILIBUS GRATISQUE CURIOSI-
TATIBUS CONSPERSA.

FRANCOFURTI AD MOENUM,

Impensis FRIDERICI KNOCHII.

Typis JOHANNIS BAUERI.

ANNO M. DC. XCVIII.

SERENISSIMIS
PRINCIPIBUS ET DOMINIS,
DOMINO
JOANNI GEORGIO,
ET
DOMINO
JOAN. WILHELMO,
FRATRIBUS GERMANIS,

DUCIBUS

SAXONIÆ, JULIACI, CLIVIÆ ET MONTIUM,

NEC NON

ANGRIÆ ET WESTFALIÆ,

**COMITIBUS PROVIN-
CIALIBUS**

THURINGIÆ,

MARCHIONIBUS

MISNIÆ,

COMITIBUS PALATINIS

SAXONIÆ,

PRINCIPIBUS

COMITATUS HENNEBERGICI,

COMITIBUS

MARCÆ, RAVENSBERGÆ, SAYNÆ ET
WITGENSTEINII,

DYNASTIS

IN RAVENSTEIN,

&c. &c. &c.

DOMINIS SUIS CLEMENTISSIMIS,

FERRARIAM

SUAM,

ABS ERUDITIS HACTENUS EXPETITAM,

GRATÆ CATÆQUE POSTERITATI

(SI QUAM PRÆSTOLARI FAS SIT,)

FORTE HAUD INGRATAM,

IN PERPĒTUUM

DEVINCTISSIMI OBSEQUII

MONUMENTUM,

CUM VOTO

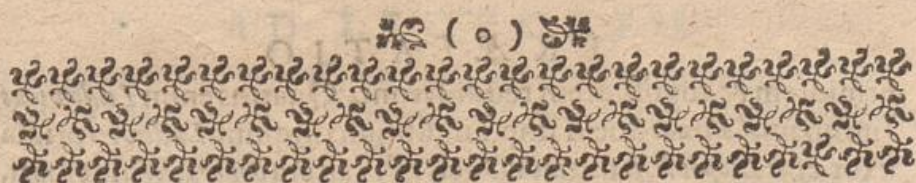
OMNIS SALUTIS,

HUMILLIMA ET DEVOTISSIMA

MENTE

D. C. Q.

CHRIST. FRANCO. PAULLINI.

LECTORI MEO, ANTIQUITATUM HISTORIARUMQUE STUDIOSO,

Salutem & gaudium in JESU Crucifixo!

Nunc nihil omninò vel memorabile, seu laudabile
 de *Isenaco* meo consignâssent Scriptores, toto orbe
 tamen id celebre facerent. *Comites nostri Provin-*
ciales, S. Elisabetha, & D. Martin. Luther. Primus
Thuringiæ Comes hereditarius & Hassiæ Domi-
nus, à Conrado Saliquo constitutus, erat Ludovicus
Barbatus, cui Imperator vetustissima insignia & arma Burcardi,
Thuringiæ Ducis, ex speciali gratia simul dederat. Sive igitur ex
regia stirpe Carolina, vel propinquius ex Illustri Suevia Ducum
Gente cum aliis eum traxeris, gloriam dignitatemque Ejus sum-
mè exaltaveris. Ejus ex Filio nepos Ludovicus III. à Lothario II.,
(quem Saxonem à patria dicunt,) Socero suo, titulum Principis, seu
Landgravi, cum universali potestate in totam Provinciam, fide &
virtute suâ, togatâ pariter atq; sagatâ, gloriosè promeruit. Quan-
to studio diploma Cæsareum inaugurale quæ siverim, illi nôrunt,
φιλοποσίαν meam qui accuratiùs nôrunt. At nec in Electorali ar-
chivo Witteberge, nec in Ducali Saxonico, quod Vinaria servatur,
nec alibi reperire potui. Et frustra id plures ante me desiderârunt
Eruditi, ut etiam nonnulli credant, nunquam id extitisse, sed solâ
voce, sine charta, Principem istum Ludovicum fuisse creatum à So-
cero. Verùm cum minutiora quæque Veteres, ad futuram rei me-
moriam, scripto aliquo firmare soliti fuerint, vix me in suam opi-
nionem traxerint. Quò igitur casu, quâve injuriâ temporum peri-
erit, ignoro. Hanc dignitatem ceteri illustrioribus matrimoniis

P R Æ F A T I O

firmiorem & augustiorem reddiderunt. Quartus enim *Ludovicus* *Juditham*, *Conradi* Suevi Imp. Fil., sibi junxit: quinti *Ludovici* prima uxor erat *Leopoldi*, Austriaci Ducis, F., altera *Sophia*, *Waldemari*, *Daniæ* Regis, vidua. Sextus *Ludovicus*, seu *Pius*, duxit *Andree*, *Hungariæ* Regis, Filiam, devotissimam *Elisabetham*, & Filius ejus *Hermannus* *Alberti* II. Marchionis *Brandenburgici*, F. *Beatricem*, si *Sagittario* credis. (a) Alii enim *Henrici* VI. Ducis *Brabantiae* filiam eam faciunt. (b) *Conradus* II. *Friderici* II. F. *Agnetem*, & *Albertus* *Ægyptos* ac *degener* *Margaritam* istam *Imperialem*. *Balthasar* *Friderici*, *Electi* *Romanorum* *Imperatoris*, nati Ducis *Brunsvicensis*, viduam *Annam*. *Wilhelmus*, *Dux* *Saxoniae* & *Landgravius* *Thuringiae*, *Alberti* II. *Cæsaris* F., *Fridericus* *Gravis* *Ludovici* *Bavari* Imp. Filiam, & quorsum singulos recenseam? Quid mirare igitur, si ad sublimiora honorum & potentiae fastigia Nostros surrexisse videas altiùs. *Hermannus* siquidem, *Gloriosissimus* *Princeps*, in publico conventu *Erfurtino* à *Friderico* I. anno *MCLXXXII*. factus est *primus* *Saxoniae* *Comes* *Palatinus*, amplissimo Principatu mactus, residens aliquando *Alstedii*. De *Ludovico* [quotus in ordine ille fuerit, non addit, qui memorat, *M. Nicolaus Ribban*, *Superintend.* *Isnacensis*, (c)] scribitur, quòd electus ut *Romanorum* *Imperator* tantam dignitatem repulerit, literarum ignarus. Etenim nec legere, nec scribere quibat. *Henricus*, *Procurator* antea *Sacri* *Imperii* *per* *Germaniam*, seu *Vicarius*, factus postea *Imperator* *Augustus* anno *MCCXLVI*. Quàm modeste uterq; *Fridericus*, *Severus* & *Sapiens*, diadema *Imperiale* anno *MCCCXLV*. & *MDXXV*., nec non *Wilhelmus*, *Saxoniae* *Dux* & *Thuringiae* *Landgravius*, oblatum sibi anno *MCCCCLVII*. *Bohemiae* regnum declinârint, passim loquatur *Annales*. Non cupiebant dominari latiùs, cum quisq; suâ sorte, quam *Deus* haud parcâ singulis dederat manu, prudenter contentus, domi imperaret feliciter. Descendunt à *Nostri* *Comites* *Zigenhaynenses*, quorum illustre seminarium spectamus in *Ludovici* IV. *Filio* *Friderico*, (d) & *Serenissimi* *Hassiae* *Principes*. Ex dis-

fidio

(a) in hist. March. Brandenburg. p. 12. (b) vid. M. Prætorii hist. Saxon. specim. I. Sect. II. c. 1. §. 15. (c) in concione, Schreiber, Predigt dicta, & habita Hilperhulz anno 1609. (d) vid. Brovter L. IV. Antiquit. Fuldenf. p. 289. f.

AD LECTOREM.

fidio quippe *Henrici Illustris* cum *Sophia* Brabantina, *Henrici Magnanimi* Vidua, filius hujus *Henricus Puer*, vix triennis, primus Hassiæ Landgravius renunciabatur, postquam sub unius Principis imperio Provincia hæc tenus unita steterat CCLIX. annis. Religionem si spectes, næ, zelosos & liberales ubique mirabere singulos. Et si homines taceant, saxa fabuntur, scilicet tot & tanta omnium Ordinum cœnobيا, templa, sacella, xenodochia, intra & extra urbem, imò in universa Thuringia, vel constructa, seu dotata abs iis: monasterium putà Monialium Ord. Benedict. in monte *Petrino*, translatum postea ad *S. Nicolaum*, *Catharinianum* & in valle *Joannea* reformationis Cisterciensis, *Franciscanorum*, seu *Nudipedum*, in monte, *Dominicanorum*, ubi nunc schola Provincialis est, *Minoritarum* infra *Wartburgum*, *Carthusianorum* extra muros. Cùm *Meringense* à Ludovico Pio anno MCCXXVIII. in honorem *S. Mariæ* fundatum, sed anno MCCLVI. in *vallem Petrinam* translatum foret, *Henricus I.* Princeps Anhaltinus, omnia jura sua abdicabat *Magdeburgi*. (c) Templà parochialia in urbe erant (1) *Nudipedum*, (2) *S. Georgii*, & (3) *B. Virginis*. Cetera sacella, vel oratoria, *S. Jacobi* propè portam acuariam, quam plebs nostra corruptè vocat *Nolsenthor* / *S. Joannis* ad rivum coriariorum, *S. Catharinæ* in monte propè *Fisbacium*, *S. Annæ* ad portam Georgianam, in *valle Sanctorum*, vulgò *Helgenthal* / seu vicino colle, ubi olim castrum *Isnacenense* stetit, ad *S. Crucem*, *S. Egidii im Ziegenrund* / *S. Michaëlis* in colle ad viam, quâ itur *Rammesbergam*, vulgò *Rammesborn* / & aliud in ejusdem Sancti memoriam conditum, ubi nunc est ædes *Georgiana*, ad *Spiritum Sanctum* in monte *B. Virginis*, *S. Martini*, & in castro *Wartburg*, cum quatuor altaribus. Struxerant *Nudipedes* è regione cœnobii sui *edem Sanctorum*, in qua variis Sanctis, quorum simulacra ibi stabant, quotidie non sine scœnore sacrificabant. Adhuc nominatur *das Heilgenhaus* / estque pauperum utriusque sexûs hospitium. Hinc *Philippus Portman* (cujas ille fuerit, nescio,) falsè ita:

*Quisque suos pullos peperit tibi Sanctus in urbe,
feciisti nidum credula cuique suum.*

Ad

(c) vid. D. Sagittar. hist. Anhaltin. c. 2. §. 19. p. 20.

P R Æ F A T I O

Ad portam Benedictus, & extra mania Divus
 Bernhardus tonsum pascit ubique gregem.
 Vertice Franciscus longè speculatus in alto,
 adem Dominicus possidet eximiam.
 Et Bruno Carthusiam in valle en! sibi struxit amœna,
 ac fecit sociis otia grata suis.
 Petrus, Jacobus, Paullus, Catharina, Joannes,
 Nicolaus, Clemens, Elisabetha simul.
 Sunt porrò tibi tutelaria Numina Sanctus
 Spiritus in valle, & Michaël, Anna, tuâ.
 O sanctos muros, qui tot sculpsère Patronos,
 zelus templa quibus tot fabricavit iners.
 Nos unum & trinum Numen veneramur aperte;
 hoc sapienti sat: credite, bella fides.
 Omnia comprehendens in centro, in Numine Summo,
 sola cui laus sit, gloria sola, Deo.

Verùm disparitas religionis tam in urbe, quàm in agro
 quondam multas ciebat turbas. Ejectò enim Papatu, irrepsit
 proles ista viperina, Anabaptista, quorum malleus erat Justus Me-
 nius. His quoque pulsus, infelix Flacii lolium lætas inter aristas
 dominari cœpit, & Reformatorum (ut vocant) dogmata clamque
 palamque amplexabantur cives. Pulchrè Præsul Hipponensis:
 (f) Non vos terreant, ait, fratres, quidam fluvii, qui dicuntur tor-
 rentes. Hyemalibus aquis implentur; nolite timere, post paululum
 transit, decurrit aqua, ad tempus perstrepat, mox cessabit. Diu stare
 non possunt &c. Xenodochia publica erant S. Clementis extra
 portam Nicolaitanam, S. Spiritus extra portam Georgianam, nec
 non S. Anna ad eandem portam, & aliud infra Wartburgum. Re-
 liqua monasteria, putâ Schplicense, Otterslebiense, Reinhardifonta-
 num, Portense, Volckerodense, Ichtshusanum, Walckenriedense, in val-
 le Georgiana &c. Regiâ prorsus munificentia vel fundata, seu ta-
 men dotata, & privilegiis aucta sunt à Landgraviis. Hinc etiam
 pedo pastoralis & sacræ infulâ ornatos aliquot veneramur, ut Udo-
 nem, Ludovici Salii F., Præsulem Numburgensem, & Ludovicum,
 (f) in Psalm. 57. & vers. tanquam aqua decurrens &c. Episco-

A D L E C T O R E M.

Episcopum Halberstadenſem, Bambergensẽ, Moguntinum & Magdeburgensẽ. Ceteri, in seculo, ut loquimur, viventes jura Episcopalia sua animosè defenderunt. Dederat *Albertus* B.V. nostræ ad instaurationem Ecclesiæ istius, quæ sine consensu sua non poterat fieri, bona & immunitates anno MCCXCIV. specialiter, quòd iisdem libertatibus gaudere debeat, quæ Canonici S. *Mariae* Erfurti fruuntur, approbante & confirmante eas *Adolfo* Imperatore anno MCCXCV. Quĩ Prælatum *Reinhardi- fontanum*, injustè à Moguntino plexum, defenderint laudatissimi Principes, in ipso opere latiùs diximus. Mavis *sagatos* contemplari? ecce tot castra & munimenta in & circa urbem, seu tamen haud procul illà, abs iis & contra eos structa, iterumque destructa, ceu perpetua heroicæ virtutis monumenta, & publica militaris prudentiæ theatra. Erant verò illa in urbe *Clemmia*, circa eam nominatissimum *Wartburgum*, *Isenach- & Franen-* seu *Viehburgum*, *Metenstenium* & *Rudolfstenium*: in vicinia proxima *Moltteburgum*, *Fisbaccium*, *Carlsberga*, *Rosseburgum* in monte, quem adhuc *den Becherberg* vocamus, ut de bellis gloriosè & prospere gestis nihil hic addam. Ubiçunque gentium de pietate, liberalitate, misericordia, humilitate, patientia, seu miseria etiam S. *Elisabethæ* dicitur, (dicitur autem toto orbe,) *Wartburgi* quoq; & *Isenaci* nostri meminisse oportet, cujuscunque fidei seu professionis homines ibi fuerint. Postquam enim *Gregorius IX* anno MCCXXV. fastis Sanctorum eam *Perusii* inscripsit, festumque ejus à Romana Ecclesia d. XIX. Febr. solenniter celebrari præceptum est, vix pusiunculum offendes, qui non de *Isenaco* aliquid acceperit, si modò integram *Sanctæ* historiam audiit unquam. Quid? quòd solus *Lutherus* nomen urbi dedit omni ære perennius. Hæc enim adolescentulum docuit aluitque, hæc Virum in summo discrimine servavit feliciter, Patrumque ei fecit tutam gratamque. Ceterum non turbaberis, Mi Lector, quòd narrationes hæc modò *Historiam*, modò *Annales* vocitem. Quid erat olim historia, nisi *annalium confectio*, cujus rei memorieq; publica retinende causâ ab initio rerum Romanarum, usque ad *P. Mucium Pont. Max.*, res omnes singulorum annorum mandabat literis

**

Pont.

P R Æ F A T I O

Pont. Maxim., efferebatq; in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc annales maximi nominantur. (g) Dicebantur annalium & diariorum scriptores (quod singulorum annorum, imò dierum præcipua acta notarent, apud Ebræos *elegantis ingenii Viri*, (hammoschelim) ideoq; apud eosdem *Summis Prophetis*, apud Ægyptios, Chaldæos, Persas, ceu res sacrosanctas, *Summis Sacerdotibus* committebantur, ipsiq; etiam Reges & Principes, nobilissimi ac doctissimi quique eundem laborem suscipiebant, pulchrè id probante *Vossio*. (h) *Ardua* quidem res est *summig; ingenii*, historiam scribere: at qui eam præstant operam, præclare de omnibus merentur publicè. (i) *Tanta namq; ejus potestas est, tanta dignitas, tanta Majestas, tantum deniq; Numen, ut humanâ facundiâ illustrari ex merito nequeat*. (k) Etenim omnis historia est *dux vite, magistra morum, exemplar affectuum, cos & calcar virtutis, fortuna mortalium speculum, & rerum humanarum pictura, sortis humana volumina explicans, omni atati atq; conditioni cognoscendi voluptate jucunda, exemplo necessaria*. Nec enim in alia uspiam re tam apertè, tam clarè, tanquam in speculo, si quis animum advortat, *suprema illius Majestatis vis, sapientia & bonitas, & justitia Patris indulgentissimi perspicitur*, ait *Amplissimus Annal. Bojov. conditor*. (l) Breviùs *Cicero*: (m) *Historia est testis temporum, lux veritatis, magistra vite, vita memoria, nuncia vetustatis*. Verè igitur *Conringius*: (n) *Patriæ antiquitatis ignorantia, ejus certè cognoscenda negligentia, arguit profecto puerilis animi angustias, saltem in iis, qui doctrina laudem amulantur. Quis sanè ingenio ad masculam vim erecto non desideret, præter ea, quæ rerum nostrarum quasi oculis exposita sunt, verusta etiam quæq; Majorum scire, si ve prospera, si ve adversa fuerint: delectat utiq; permultum etiam horum cognitio: atq; adeo vel sola illa, quæ hinc capitur, sua vis voluptas, idonea est, quem vis ad hanc operam allicere. Agere vero hoc ipsum & pietas quædam jubet, quam Majoribus debemus postgeniti, ut nempe, quoad licet, memoriam illorum ab oblivione vindicemus, & præclare gesta grato semper animo circumferamus. Ecquis enim non impium facinus censuerit, supinè contemnere Majores, & cum possis, nullâ eos reverentiâ prosequi?* E tripode etiam *Christoph.*

Bro-
(g) Cic. II. de Oratore, (h) Comment. de arte histor. c. 32. (i) Reinecc. in proœm. chiron. Dittmar. (k) Plin. secund. L. IX. epist. 27. (l) L. VII. in proœm. (m) II. de orat. (n) in lit. ad Henr. Meibom. rer. German. Tom. præfix.

AD LECTOREM.

Brouver. (o) *Urbes, inquit, exterarūq; gentes lustrasse, phaleras in aliquam expeditionem sumsisse, peregrinas didicisse linguas, istuc hodie vero pro nobili ac magnifico ducitur. At praterita memoria, ac retroacta ætatis per tramitem virtutis relegere vestigia, & priscorum agnoscere fidem, imitari candorem, & probitatem, eccui magnopere jam cordi, qui non à profano vulgo se prorsus absteineat?* Succinctiūs *Niceph. Callist.* (p) *Quicquid vetustate comendatur, id venerabile esse necesse est. Igitur dulce mihi semper fuit, inter Majorum versari habitacula, & veterū dicta factaq; recensere memoria, atq; eorum inherere gratia.* (q) *Præcipua dos & gloria historiarū veritas est. Ideo Diod. Sicul.* (r) aptè eam vocat *ἡ ἀληθὴς ἱστορία*. Dixerim cum *Thuano*, (s) purâ mente bonâq; fide, me historiâ hancce ad Dei gloriam & publicam utilitatem, *sine gratia & odio*, conscripsisse. Si tamen minus recti quippiam fortè admixtum sit, & errans aliquando errantem in tenebris duxerit, veniam mihi promitto ab æquo & cordato lectore. Sicut enim flumen, cui pauxillum aquæ marinæ affunditur, non statim falsedinem contrahit: ita nec historia mendax dici debet, cui aliquid falsi, nec inopinanter, irrepserit. Pulcherrimum corpus ob tantillum in facie nævum deforme falsò dixeris. (t) *Homo sum, nec à communi mortalium labe, quæ labi est, exemptus ero, cun primis in hoc studiorum genere, quo de audacter Fl. Vopiscus* (u) scribit: *nullum unquam extitisse historiarū scriptorem, qui non sit aliquid mentitus.* Simplex ego & rectus nec fumum vendo, nec fucum. Si ergò inopinatò quid innexum sit, quod minùs tibi placeat, moneas velim, *Modeste Lector, & gratias merebere publicas.* Etenim ad conservationem veritatis spongiâ debemus opinationes nostras à statera resilientes, istius *Ecclesiastici* memores. (vv) *Ipsemet recordabere, quàm ardua res sit, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, & obscuris lucem.* (x) Et quàm difficile, veritatem prædicare cum plausu omnium. Ea enim temporum infelicitas jam est: *non licet loqui, quæ sentis, nec sentire, quæ loqueris.* (y) Ego tamen, ut anim⁹ est, eloquar, *fidem & industriam*, ultra quam nemo obligatur, probaturus publicè. Ideò ad minutiora (haud tamen inutilia, nec patriæ, cui potif-

* * 2

simùm

(o) in epist. dedicat. Antiquit. Fuld. (p) L. J. (q) Hegeſipp. L. III. (r) L. I. bibliothec. c. 2. (s) L. VI. (t) M. J. Ern. Schrader, disp. de virtut. & vitiis hist. Helmst. 1665. ch. 38. (u) in vit. Auctilian. (vv) c. IV. 30. (x) Plin. præfat. ad Vespasian. (y) Auentin. L. VI. annal. p. m. 371.

P R Æ F A T I O

si mūm fervire teneor, ingrata) aliquando dilabor, ubi, ob inopiam Monumentorum, majores rerum memoriæ hauriri nequeant. Contraveniunt quidem pusilla ista & crebrius contingentia gravitati historiarum, sed in hujusmodi annalibus tolerabilia videntur. Eandem igitur mihi veniam polliceor, quam dudum dedisti *Meibomio, Eckstormio, Pertuchio, Sagittario*, aliisque bonis & doctis Viris. Insignis porro omnis historiæ virtus venusta oratio, non quidem multis calamistris inusta, multisve fracta circinnis, sufficit modò diligentius nonnihil compta fuerit. Verùm in hujusmodi historia tractatione [loquor ore Reinecciano (z)] etiam atq; etiam opera danda, ut fontes h. e. annales, & id genus alia monumenta, unde justæ expositiones institui & contexti soleant, simul indagentur simul conserventur. Neq; hîc scrupulum injicere cuiquam debet, quòd, qui à nostrâ, aut aliarum gentium hominibus, post Romani Imperii occasum, conscripti sunt, vel barbarè loquantur, vel à destituantur orationis majestate, quam oratores affectant. Alibi enim delicia ista querenda sunt, hîc rerum cognitio & veritatis studium sufficere debet. Dixi antea de *Alstedio*, veterum Comitum Palatinorum Saxonie, hætenus Serenissimi Ducis JOANNIS WILHELMI, (quem Deus fervet!) Illustri sede. Nî molestus fuero, paulò disertius loquar, cùm urbs ista multis rarioribus antiquitatibus inclyta sit. Ante sextum à partu salutifero seculum latissimè patebant Thuringiæ fines bonamq; , ut cetera taceam, utriusque Saxonie partem comprêdebant. Cùm verò anno istius seculi XXIV. *Herminfridus*, Rex Thuringorum, locis Saxonum armis à *Theodorico*, Francorum Rege devictus esset, omne illud terrarum spatium, quod ultra *Unstrutum* fluvium Regibus Thuringiæ subiectum fuerat, Saxonibus cessit pro lato eorum auxilio. Ab isto tempore *Alstedium*, suprâ *Unstrutum* positum, non amplius veteri Thuringiæ, sed Saxonie adscriptum fuit, sic tamen, ut Septentrionalis, sive *Nort-Thuringia* nomen ferè ad XII. usq; seculum durârit. Anno DCCCCXXXV. Indiæ VIII. *Henricus I.* Rex Regni sui XVI. *Alstedii* Sanctimonialibus feminis Herifordiensibus facultatem confirmavit eligendi Abbatissam. (a) Anno DCCCCLXXIII. XI. Kal. Nov. indiæ II. anno Regni Minoris Ottonis XIII. Imperii VI. per-

(z) præfat. in *Helmold*. (a) *Schaten*. Vol. I. *Annal*, Padeborn, p. 272.

AD LECTOREM.

VI. permutationem bonorum aliquot, *Adelbertum* inter Magdeburgensem & *Werinbarium* Fuldensem, jam vivo Patre *Ottone* I. institutam, Filius *Otto* II. confirmat *Alstedii*. Anno DCCCCLXXV. Idem *Otto* V. Id. Septemb. indict. III. anno Regni sui XV. Imperii verò VIII. ibidem Ecclesiæ Magdeburgicæ decimas censuum attribuit, quas diversæ gentes Slavicæ Cæsari solvere tenebantur. Anno DCCCCLXXXV. XVI. Kal. Mart. indict. XIII. *Otto* III. anno Regni sui secundo *Giselario* Magdeburgensi omnia privilegia, jura & donationes Illustris Ecclesiæ suæ ibidem confirmat. Cum defuncto *Ottone* III. anno MII. *Eccardus* I. Marchio Misniæ & Dux Thuringiæ, multas in Provincia nostra & Saxonia etiam munitas occuparet urbes, *Alstetum*, unâ cum *Mersburgo* & *Dornburgo*, Henrico II. servabat *Esiko* Comes. (b) Anno sequente XVII. Kal. Maj. indict. I. Idem *Henricus* II. *Arnulfo* Halberstadenſi civitatem *Ilſinaburgensem* in pago *Harzegouvv*, in Comitatu *Richperti* sitam, tradidit ibidem. (c) Anno MVIII. XII. Kal. Januar. *Ditmarus*, Mersburgensis postea Præful, præſente *Henrico* II. à *Tagmone* Magdeburgensi *Alstedii* Presbyter ordinatur. (d) Anno MXIII. Idem *Henricus* II. ibidem *Boleslai*, Poloniæ Ducis, legatos, pacem expetentes, audivit. (e) Anno sequente Idem *Henricus* post raptum *Reinhilde*, Comitissæ Beichlingensis, à *Wirinhario*, Comite Walbeccensi, factum, comitia *Alſtedii* celebravit: (f) & anno MXVI. festum epiphaniæ ibidem habuit, moxq; diutiùs illuc subsistens in publicis comitiis varias Principum lites composuit. (g) Anno sequente idem *Mersburgo Alſtetum* digressus, ibidem festum omnium Sanctorum celebravit, & postea in sextam usque septimanam illuc commoratus est. (h) Anno MXXII. Idem valetudinis suæ gratiâ Bambergâ *Alſtetum* se contulit circa Dominicam Palmarum, & hinc *Mersburgi* diem Viridium celebravit. (i) Anno MXXXI. *Henricus* III. cum *Meinwercro*, Antistite Padebornensi, *Alſtetum* venit: (k) ibiq; Episcopus prædium *Alſtedii* in pago *Patexga*, in Comitatu *Amelungi*, XIII. Kal. Febr. ab Imp. obtinuit. Literas donationis dabit tibi *Scharen*. (l) Anno MLXII. V. Kal. Jul. indict.

** 3

(b) *Ditmar*. Mersb. L. V. p. 112. (c) *vid. diplom. ap. Mader. in append. secund. Antiqu. Brunſvic. nam. 7.* (d) *vid. chron. ej. L. VI. p. 148.* (e) *Id. lib. cit. p. 138.* (f) *Id. L. VII. p. 87.* (g) *Id. l. c.* (h) *Id. l. c.* (i) *chron. Sax. M. S.* (k) *Aur. vit. Meinwerci c. 106.* (l) *Vol. I. annal. Padeb. p. 478. seq.*

P R Æ F A T I O

indict. I. anno Regis VII. Regni verò VI. *Adalberto* Hamburgensi
 prædium *Liestmonam* tradidit *Henricus IV.* *Alsteti.* (m) Anno
 MCXXXIV. indict. XI. X. April. anno verò Regni *Lotharii IX.*
 Imperii I. cum *Adelheida*, *Folcmari*, *Comitis Clettenbergici*, uxor
 monasterio *Walckenriedensi*, nuper à se fundato, prædium villæ
Berbusleben donaret, hanc donationem *Lotharius* Imp. non modò
 confirmavit, sed & de suo auxit *Alsteti.* (n) Anno MCLXXXVIII.
Fridericus I. Imp. omnia privilegia laudati cœnobii *Walckenrieden-*
sis confirmavit & innovavit *Alsteti.* (o) Ex his facile liquet, quàm
 insignis Summisq; Principibus olim dilecta civitas fuerit *Alstedum*,
 in qua grandia quondam peracta sunt. Ceterùm cum *Serarius* *Mo-*
guntinensia & *Würtzburgensia*, *Lehmannus* *Spirensia*, *Brovverus*
Trevirensia & *Fuldensia*, *Albinus* *Misnica*, *Peiserus* *Lipsiensia*, *Lam-*
becius *Hamburgensia*, *Gudenus* *Erfurtensia*, *Schatenius* *Padebor-*
nensia, alii alia divulgârint publicè, quidnî mihi fas sit *Isenacensia*
 eruditiorum censuræ subicere? Historia siquidem delectat. (p) Si
 forsân prolixus aliquando videar, ignosces pio amorì erga eam,
 quæ omnes omnium caritates una complectitur. (q) Si verò iustò
 brevior, uberiorem explanationem spondebunt *amœnitates* nostræ
antiquæ Isenaci. Manuscripta, quorum mentio fit, sunt *Joannis Ro-*
thii, (non monachi *Isenacensis*, (r) sed *Canonici B. Virginis*, & *C.*
Melch. Merlenii chronica pusilla, rythmis germanicis comprênsa.
 Hoc ab anno DCCCCIX. usq; ad MDXCVI. rudi penicillo ad-
 umbratum est. Utrumq; verò nullius valoris, seu ponderis. *Joannes*
Reyentantz, *Vicarius B. Virginis*, *Clerum Isnacensem*, & *F. Joann. Ul-*
rici, *Prior Dominicanorum*, ipsam urbem nostram stilo ligato de-
 scripsisse leguntur latinè, ille ad ann. MCCCCLII. hic ad
 MCCCCLXXXVII. Sed quò abierunt chartæ istæ? Citat
Fridericus Myconius, *Antistes Ecclesiæ Gothanæ*, *chron. Isnacense*,
 (s) at quale, quantumvé istud sit, ignoro. Allegant quoque *Centu-*
riatores Magdeburgici unum, (t) non quòd de *Isnaco* agat, sed
 quia abs Anonymo hîc consarcinatum dicitur anno
 MCCCCVII.

(m) vid. diplom. ap. Mader. Ad. Bremen, annex. num. 21. (n) chr. Walckentied. Eckstorm.
 p. 41. seq. (o) Id. l. c. p. 55. (p) Cic. L. V. de fin. bon. & mal. c. 19. (q) Id. L. I. de officiis. (r) Sa-
 gittar. de Regno Thuring. L. II. c. I. §. 4. (s) vid. memorabil. hist. Gothan. Sagittar. c. I.
 p. 8. (t) Cœar. VIII.

A D L E C T O R E M.

MCCCCVII. definitq; in *Balthasare nostro*. *Andreas Toppius*, Pastor in minori Tennsted, anno MDCLX. rhapsodicum quid de urbe nostra compilavit germanicè, aliquando à me nominatum, sed quod prælo non satis dignum censuit Summus Vir *Prüschenckius*. Solus *M. Nicol. Rebhan*, Ecclesiarum nostrarum Ephorus, Vir bonus. industrius & eruditus, anno Præsulatûs sui XI., *Historiam Ecclesiasticam Isnacensem* fusè colligere cœpit, in tres libros sectam; quorum primus sistit *Historiam sub Papatu*, secundus *historiam seculi à Christo nato XVI.*, ultimus (qui perit) ea recensuit, quæ sub *initium seculi XVII.* contigerunt. Amo candorem & laborem Sinceri Viri. Documenta aliquot monastica è sordibus & tenebris protracta majoris fidei ergò innexui, meliora quæq; injuria temporum sustulit. Nec fastidies, æque Lector, quos aliquando feci hiatus. Similes quippe, si non longiores, apud alios offendes. Urbis nostræ, non totius Provinciae, annales conscribere animus erat. *Anonymum Erfurtensem* castigavi ob impudentiam & fabulas. Ubi tamen cum aliis rei gestæ narrantibus convenit, admitto. Nec *Gudenî* blaterationes sine correptione dimittere potui. Obverto omnibus donationis *Ottonianæ* defensoribus gravissimum *Dismari* (u) testimonium, quò probatur, non in Marchia tantum Misnensi valuisse *Eccardum I.* seu Patrem, *Gunteri*, in australi Thuringia Comitis, Filium, sed etiam super omnem Thuringiam, *communi totius populi electione*, Ducatum promeruisse. Quid verò per *Ducatum* intelligis? num *Marchionatum* Thuringiæ, quem postea *Landgraviatus* absorpsit? ita sanè accipit *Dresser*. (vv) inquit: ad Misniam *Eccardus* adjunxit *Duringiam*, & *Duringorum* etiam *Marchio* nominatus est. Annon verò *Otto III.* *Eccardum Comitem* in Thuringia vocat? seu num *Marchiones* simplices fuere Comites? vel num *Ducatum* dixeris *militarem*, ad quem *totius populi electione* promotus est? certè *Otto III.* à morte *Ridagi* Marchionis, excluso ejus filio *Carolo*, ob accusatorum calumniam, Marchiam Misnensem contulit *Eccardo*. (x) Verùm quò annò decessit *Ridagus*? nisi hoc scias, hæud judicabis, an *Eccardus* abs *Ottone II.* aut *III.* Marchiam Misnensem impetrarit? si secundum *vetus chron. Saxon.* ultimus vitæ annus *Ridagi* fuit DCCCCLXXXVI. *Otto III.* collator erit Marchiæ, siquidem

(u) L.V. (vv) in *Isagog. hist.* (x) *Dismar. L. IV. p. 66.* Otto

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Otto II. triennio antè obierat. Adde, quòd *Ditmarus* in gestis *Ottonis II.* & sub initium *Ottonis III. Eccardum Comitem* tantum vocet, postea verò *Marchionem*. Cùm uxorem duceret *Suanebildam*, *Thietmari Comitis* viduam, & *Bernardi Ducis* sororem, (y) (quod sub *Ottone II.* factum est,) nondum fuisse videtur *Marchio*. Ast cùm *Luidgerdam* primogenitam *Luthario Comiti* conjugem pro *Wirinbario* filio expetenti pacisceretur, jam impetraverit abs *Ottone III.* *Marchionatum*, (*multum enim huic placebat, multumq; inter alios Primates apud eundem valuit, imò inter præcipuos habitus est*, dicente *Ditmaro*,) vix tamen ante annum *DCCCCXCIV.* Servantur adhuc *Numburgi tabulæ Ottonis III.* anno *DCCCCXCIII.* datæ, in quibus *Eccardus* iste *Comes* tantum dicitur. Aut ergo fefellit nos *chron. Saxon.*, seu *Marchiones etiam Comites dicti* fuere. (z) Denique idem mihi scopus, qui aliis ante me rerum gestarum scriptoribus, *bonorum scilicet Virorum clara facinora, ob movendos hominum ad virtutem animos, extollere, ignavorum verò obscura facta vel silentio suppressere, vel, si ad lucem irabantur, ad terrendas eorum mortalium mentes promendo ponere.* (a) Vale, mi Lector, & vive, ut vivas! Verum (ne turberis ab illis) mendas typothetæ ipse emendabis. Iterum Vale! Scripsi *Ferrariæ* *Thuringorum* anno *Dei-Hominis MDCXCVII.* quò jam ante integrum seculum, factâ divisione fraternâ, *Joann. Ernestus*, amor & Delicium *Gentis suæ*, aulam *Ducalem* hic instituit feliciter!

(y) Id. lib. cit. p. 80. (z) vid. D. Sagittar. exercit. hist. de Eccardo I. habit. Jen. 1675. (a) *Otto Frisingens.* in præf. L. I. de reb. gest. Frid. Barbarossæ.

I. INFE-

I.

INfelix toto *ferrum* dominatur in orbe,
ferrea nos miseros undique fata premunt.
Et gestant homines circùm sua pectora *ferrum*,
summa: *ferum* & *ferrum* nil nisi mundus habet.
Ferreo in hoc ævo tua nunc *Ferraria* surgit,
ô utinam fausto sidere nata foret!
Ast confide: *bonum* dicit *Res publica factum*,
res patriæ, *factum*, scribere, nonne *bonum*?
Eja *bonum!* *bonus* & *Doctus* FELICITER addit,
& vovet ex animo prospera quæque Tibi.
Ætas, crede mihi, (Tibi non ingrata) futura
laudabit studium mente manuque tuum.
Sic *labor* & *candor* (quid frendes, livor?) honestus
delicium seræ Posteritatis erit.
Vindice PAULLINI, dicet, mea gloria fulget,
ô quàm sincerè servit illè mihi!
Ipsa jubet pietas, ut, me quoque vindice, *candor*
& *labor* ejus sit tutus ab interitu.
Si quem nunc vivo detraxerit invida turba
post obitum gemino scœnore surget honos.

VETERI SUO AMICO

F.

BERNHARD PFAHL JC.

II. Ob.

II.

Obssequium atque fidem Patriæ debemus: amorem
illa sed: hæc fausta vincla salutis erunt.
Obssequii pignus: fidei pia tessera sanctæ,
hæc, reor, augustum & suave volumen erit.
Plus ultrâ quid vis? Ferrara, quid amplius urges?
omne dedit, qui Te, seque, suosque dedit.

Misit è sancto monte

DAVID MICH. BOLLING. LL.D.

III.

Dic mihi, cur nostris minor est reverentia Doctis?
cur non in tanto sunt pretio, ut Veteres?
Altera causa (notes!) est ignorantia recti,
altera livor erit: † crimen utrumque malum.
Quàm pauci nôrunt, quid distent æra lupinis,
suavius an corvus, seu philomela canat?
Solâ doctrinâ & purâ virtute probamus
splendentem multâ nobilitate Virum.
Cetera sunt larvæ, fatuæ spectamina plebis,
judicio pendent quæ levioze tuo.

Invi-

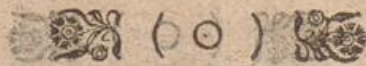
† Vid. Berneggeri quæst. ex Tacit. num. 168.

Invidiam verò qui declinare studebit,
 haud bonus, at rudis est. Sunt tria signa Viri:
Livor iners, odium vulgi, callumnia; multis
 qui placet, is doctis haud placuisse potest.
 Qui norunt & amant *rectum*, sine felle loquuntur;
 queis *oculi* in capite, & *candor* in ore sedet.
 Omnes hi laudant illustre, & ad ardua natum
 ingenium, & chartas tot sine labe tuas.
 Phosphorus è tenebris tibi nascitur, exque vetustis
 quisquiliis surgit gloria rara Tibi.
 Tu das *obscuris* lucem, *priscisque* nitorem,
 abs Te splendorem *mucida* quæque trahunt.
Grammaticus bonus es: tua quàm *Syntaxis* amœna,
præteritum, præsens, atque *futura* simul
 Scisse, brevi methodo sincerè aliosque docere;
 quis *Doctor*, si non ritè *docere* potest?
 Aut doceas, *Doctor*, seu perdas nomen inane,
Doctor es, at quem, non *docte*, docere potes?
 Sed quid vana loquor? mucosa quid ulcera tango?
Doctum Doctorem hîc pagina quæque probat.
 Ecce tuæ prolis studium, *Ferraria*, nomen,
 & longam vitam scribit in ære tuam.
 Omnia sunt parvo comprènsa volumine, templa,
 Relligio, leges, fataque, bella, scholæ.
 Ortus & occasus *Comitum* [venerare] Tuorum,
 & fortuna *Ducum*, quam reverenter habe.

ANNA

*** 21

Sic

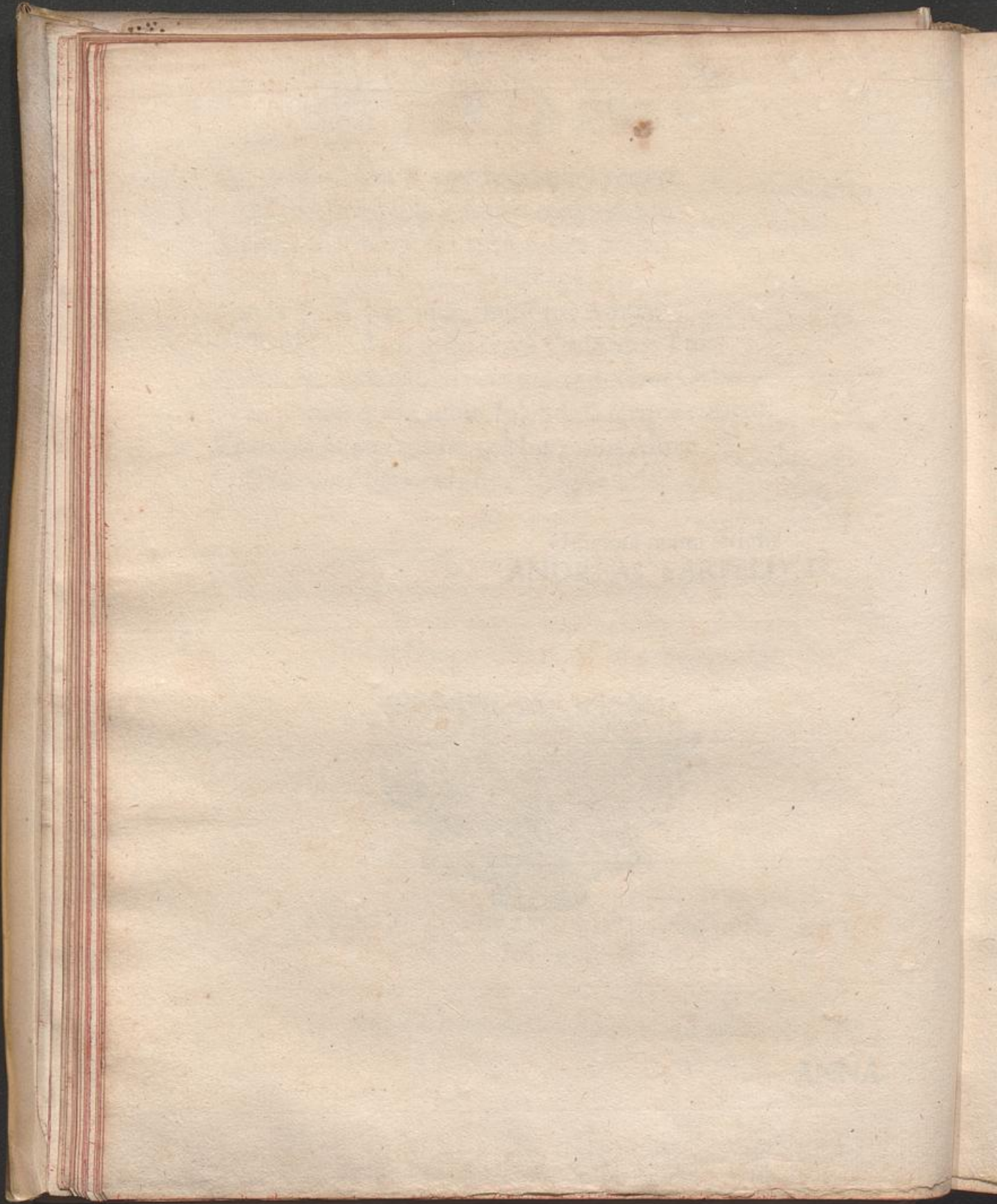
Sic varios casus & tot discrimina rerum
hicce liber tibi per secula multa dabit.
Sit *manuale* tuum, cui tutò fidere possis,
sic Tibi cottidie lectio lecta placet.
Servet Te divina Salus, fidissime Amice!
Vive Deo & mundo! vive Tibi atque Tuis!
Cetera quando dabis? non nescit doctior Orbis,
in pluteis quòd adhuc splendida scripta cubent.
Ex *orco in lucem!* nã sic celeberrimus *Almæ*
Teutoniæ Historicus, sic *Polyhistor* eris.

Officiosâ manu scripsit
ANDREAS SARFELD, D.

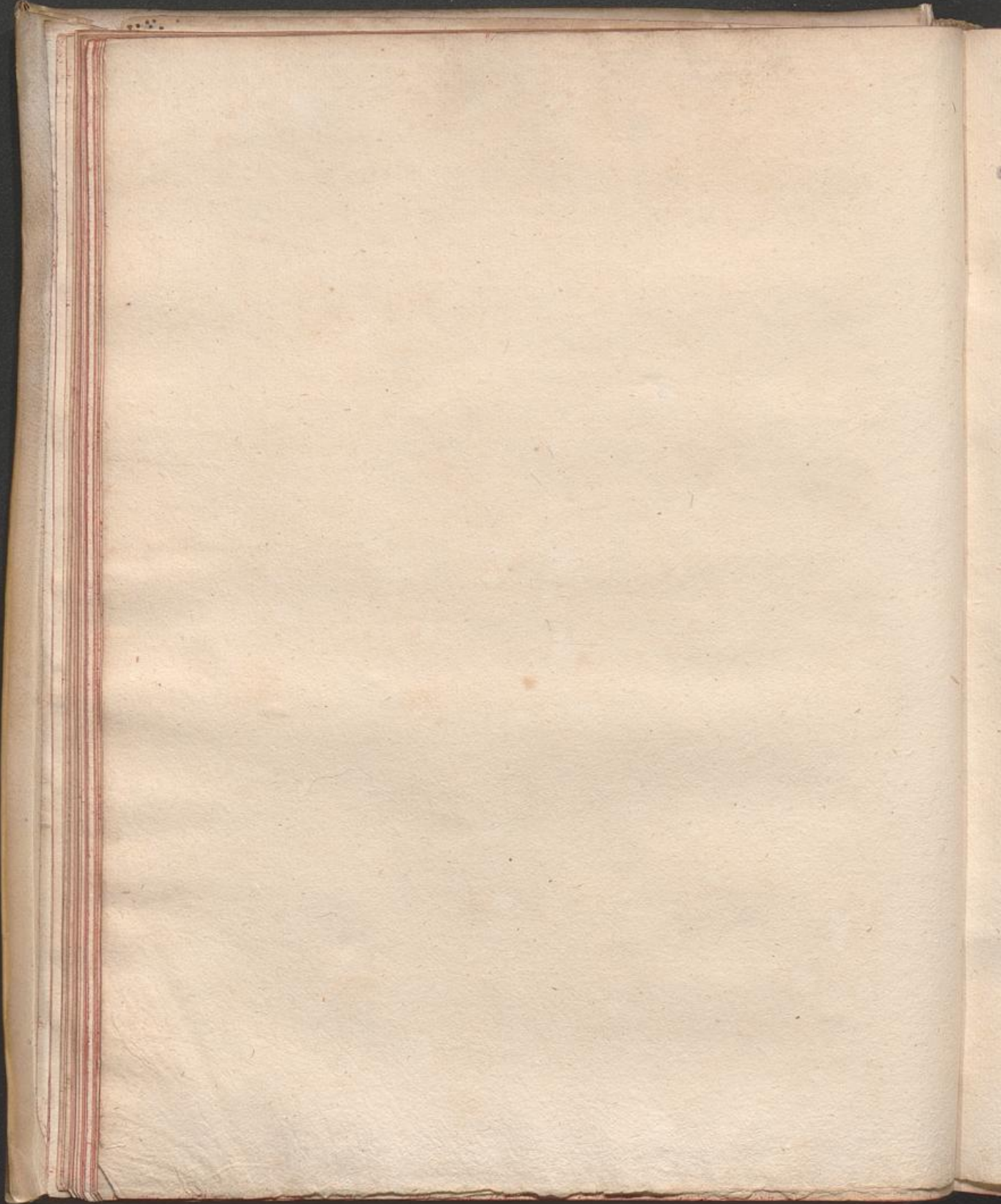

ANNA-

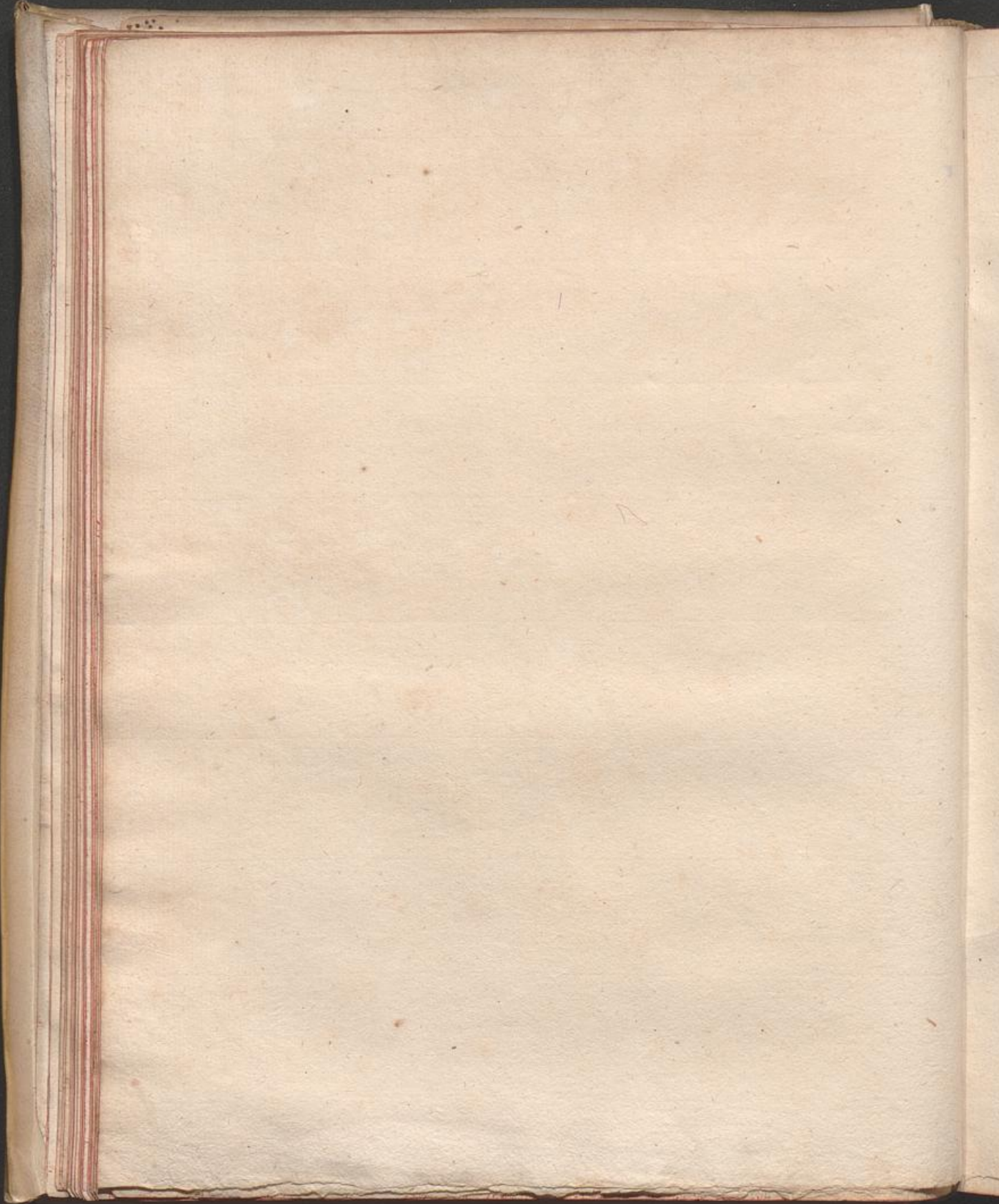

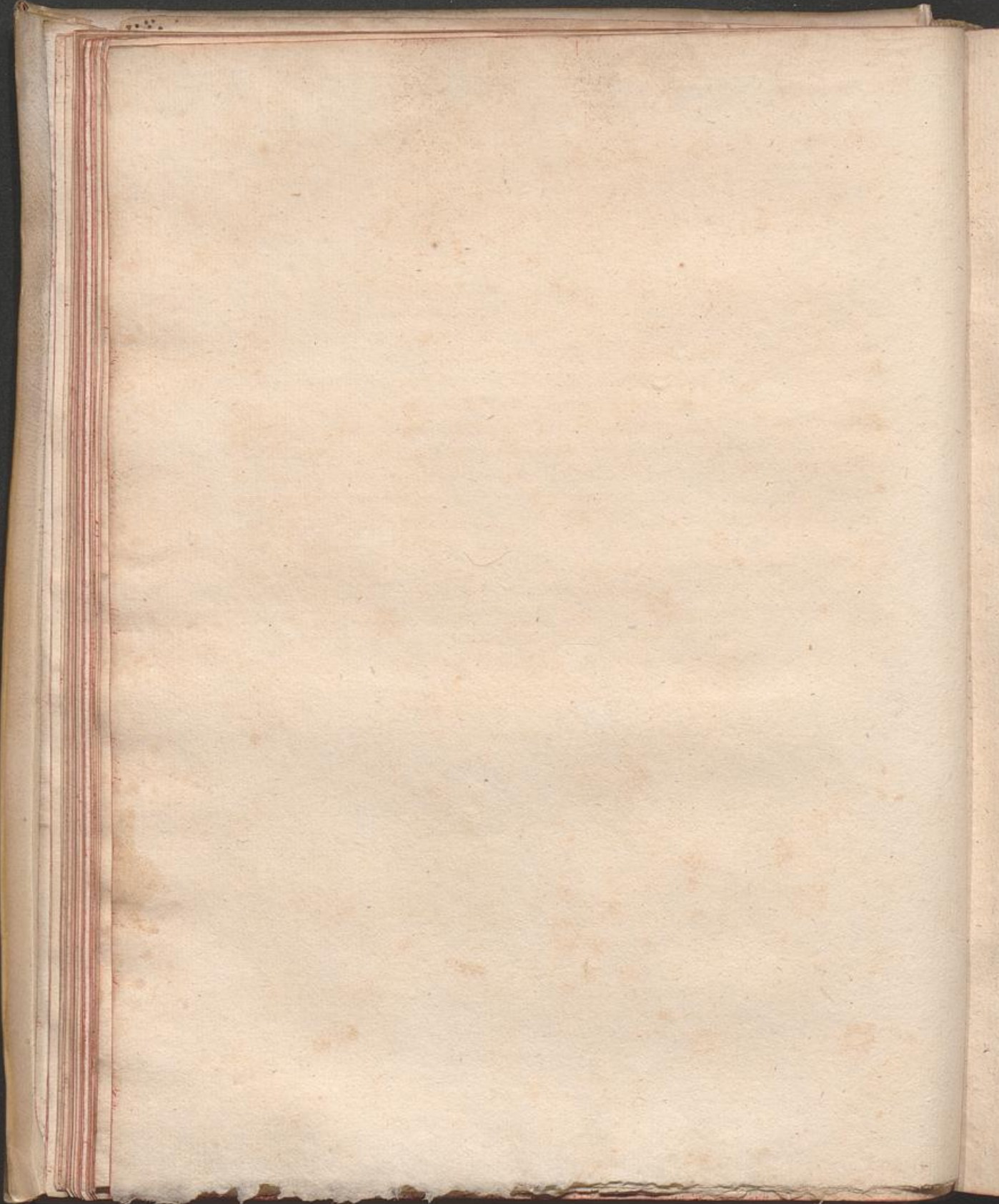

ANNALES DE VAGANDES

ANNALES ISENACENSES.

§. 1.

Isenacum, aliis *Ysenacum*, (a) *Isenachum*, (b) *Isenach*, (c) *Ysnach*, (d) *Isanach*, (e) *Isanachum*, (f) *Isinaca*, (g) *Isinacum*, (h) antiquissima & amplissima Thuringiæ urbs, in finibus ejus versus Hassiam, ad sylvam *Semanam* & fluvium *Nessum*, malè derivatur à *ferrì campis*, quasi *Isennach* & *Isenau* synonyma forent; pejus à *naviculis*, (*Nachen*) quæis ferrum hinc aliò vèctum, quasi diceret: *Ysen-nachen*; pessimè à *glacie*, quòd urbs, montibus undique cincta, *glacii* vicina sit, ut vocaret eam *Ys-* seu *Eis-nache*. Facessat quoque blatero iste, qui urbem dictam esse vult quasi *ey / seh nach /* seu *Eis / ernach*: vel *eisern nacl /* quòd *ferrea cervicis* sint *cives*, & qui ex *Isennach* & *Isen-mach* mixturam fecit.

derivatio spuria.

Eisennach aber den Nahmen hat /
 Wie in Historien geschrieben stah /
 Von einem Eisenschmiede zwar /
 Welcher vor langen und vielen Jahren
 Um Wasser-Fluß genandt die *Ness*
 Sein Wohnung hatte und sein *Eis* /
 Der daselbst thät Eisen machen /
 Das ward gehohlt auf Wagen und *Nachen* /
 Und weil es war ein gelegner Ort /
 So hat man da gebauet fort /
 Und hat sich so weit erstreckt /
 Daß es ward zu einem *Mareffect* /
 Dadurch es zugenommen hat /
 Daß leßlich ward zu einer Stadt /
 Und ward also von *Eisen-mach*
 Die Stadt genennet *Eisennach*.

§. 2. Nec ab *Iside* commodè eam detorseris, licet *Georg. Fabricius*, (i)

(a) addit. ad Lambert. ad ann. 1281. (b) P. Albin. in Specimin. hist. Thuring. novo. (c) chron. Citiz. ad ann. 1065. (d) id. chron. ad ann. 1272. (e) Dav. Chytræus L. VI. Saxob. p. 192. (f) Lazius de Gent. Migrat. p. 513. (g) Nic. Olaus in hist. Attilæ c. XI. (h) Bonfin. Dec. I. Lib. V. rer. Ungaric. p. 84. (i) de Marchion. Misn. p. 37. seq. & in Itin. Ar-

Stephan. Ritter, (k) *Jacob Weber* (l) *Althammer*, (m) & *Andreas Henaus* (n) eandem opinionem imbibebant, qui postremus ita:

- - - *Nessi hic in valle decora*
Isidis urbs altum tollit ad astra caput.

Fabricius sic:

- - *Positam hinc in vallibus urbem*
à ferro dictam vulgo, sed ab Iside doctis,
quam coluit framea committens praelia Svevis,
constituens illi sylvas ac montibus aras.

Ideo *D. Joh. Rüger*, plerumque audire voluit *Consiliarius Saxo-Isiacus*. Quamvis enim pars Svevorum, teste *Tacito*, (o) *Isidi* sacrificarint, *Svevi* etiam aliquando *Thuringis* amici à *Burcardo*, horum *Duce*, contra *Hungaros* in auxilium vocati sint, sicque cultus *Isidis* facile has in terras inveni quiverit, meræ tamen conjecturæ sunt, eæque lubricæ. Sed quosnam *Svevos* intelligis? eos indigitat *Christoph. Colerus*, (p) qui ad *Istri* ripas habitantes cum *Sarmatis* ad pontum usque *Euxinum* sæpe excurrebant. Verùm errorem hunc castigat *Cluver*. (q) Nonnulli *Svevos Semnonas* hinc designari autumant, qui & partem *Saxonie superioris*, item *Misnie*, aliaque loca vicina inhabitarunt: inde ab *Iside* hac urbes *Islebiam* & *Isenacum* nomen desumpsisse putant. *M. Omeisius*, *Prof. Altdorfinus*, (r) partem *Svevorum* hodie sic speciatim dictorum, ac *Bojis* quidem vicinorum, hinc intelligendam mavult, certè ab hoc sacrificii cultu, non excludendam. *Henricus Husanus*, nobilis *JC.* & *Poëta*, ambidexter est, patriamque nostram modò à *ferro*, modò ab *Iside* deducit;

Arx ubi de ferro nomen adepta jacer.

Et mox:

Isidis, ut perhibent, adificata manu.

genuina,

§. 3. Rectius verò nomen suum debet *ferro* & *aqua*, ut haud ineptè vocites *Ferraquas*, seu *Aquisferum*. *Oppida* enim *Germanie* in *Aa*, seu *Aha*, vel *Aach* terminantia ab *aquis* nomina sua habent aspersa, eg. *Rotach*, *Ruffach*, *Creutzenach*, *Steinaha*, *Bleichaha*, *Horaha*, *Wittaha*, *Guddena*, *Misfaha*, seu *Mustaha*. (s) Certum enim est, olim multas *ferrifodinas* & officinas hic fuisse, notante etiam *Petro Albino*, (t) *fetrique lapides*, seu *æra*, ad præterlabentem *Nessum* delata, ibique *liquefacta* & *excocta*, *ferrumq;* ope-

râ ro-
 gentorat. p. 64. (k) *L. IV. Cosmogr. Profometric.* p. 707. (l) *concion.* II. & X. de convers. *Thuring.* p. 21. & 41. (m) in *not. ad Tacit. German.* p. 116. (n) in *carmin.* J. *Binhart. chron. Thuring. præfix.* (o) de *German. c. 9.* (p) in *not. ad Tacit. Germ.* (q) *L. I. antiqu. Germ. c. 26. conf. D. Pregizeri diss. prior. cujus rubrum: Regna Gentesque in Europa Principes ex Svevis,* *Tubing.* 1684. (r) *diss. de German. veter. Theolog. & religione pagana* p. 25. (s) vid. *D. Casp. Sagittar. Bardevic. c. III. s. 43. p. 106.* & *Bangert. not. ad L. I. Chron. Slavor. c. 15. p. 48.* (t) in *der Weisnischen Berg-Chronik tit. XIII. p. 103.* & in *der Weisnischen Land-Chronik tit. VIII. p. 154.*

râ rotarum fabricatum esse. Hinc aqua vox accessit *Isen-ach*. Veteres quippe Germani minores fluvios suos in genere vocabant *Aa*, seu *Aha*, majores licet proprio suo nomine appellârint, illud tamen sub finem in *Aha* terminabant, eg. *Wirraha*, *Wisuraha*, & *Wisuracha*, vel *Wisaracha* & *Wisaraha*.

(u) Favet nobis elegans Theologus & Poëta M. *Michael Uranius*: (w).

Isidis hanc cultrū Sveri signâsse feruntur,
nî magis à ferro notio ducta placet.
Stricturis siquidem ferri vicinia stridet,
Rulaque Lemniacis ignibus ustra sonat.

Hinc CL. Viri D. *Joh. Stambergerus*, D. *Tobias Lagus*, & D. *Andreas Libavius* urbem hanc constanter appellabant *Ferrariam Thuringorum*, seu *Thuringiam*, & aulam Joannis Ernesti *Ferrariensem Thuringorum*.

§. 4. Primos ejus conditores, seu natales, vix tibi dixerò. Interim non ignobilem, sed celebrem, (x) satisque amplam & populosam semper fuisse civitatem, omnium confessio erit. Si enim *Attila* castra, aulam, comitia, seu curiam *Isenaci* habuit, *Grimhildam*, *Güntheri*, Regis *Thuringorum*, filiam connubio sibi jungens, datâ militi quiete, variisque ludis equestribus solenniter hîc institutis, utique circa annum CCCCLI. celeberrima urbs fuerit. Non imus inficias, milites inter *Attila* etiam *Toringos* fuisse, teste *Sidonio*, (y) verùm omnes relique narrationes dubiæ & suspectæ sunt, quas idè doctâ crenâ explofit Historicus Saxonicus D. *Caspar Sagittarius*. (z) Nec Eruditissimus *Rothius*, vitam & facta *Attila* in singulari dissertatione (a) latiùs & accuratè delineans, ejusmodi rerum meminit. Præfixit ille imagines *cornuti* & *coronati* Hunni, cum aliis è museo *Bosiano*. Verùm suspectæ videntur CL. Dialogor. menstr. (b) Autori, adjectis aliis, iisque minoribus. Nec est, quod nummos, in agris nostris fortè repertos, ab *Attila* cusos credas, cum longè recentiores sint, eosque ad *Trajanum* & *Commodum* retulerit laudatus Colloquiorum Autor. (c) Dubium quoque, an conditum fuerit *Isenacum* circa AC. CCCCL. Et quid demum *commodi*, seu gloriæ, à furiosi Regis præsentia præstolabimur? oremus potius, ut hujusmodi *flagella* Deus à finibus nostris arceat.

§. 5. Anno DCCCLXXX. *Poppo*, Comes & Dux *Sorabici limitis*, ut in annalibus *Fuldensibus* nominatur, Slavos, Bohemos, eorumque socios, *Thuringiam* armata manu invadentes, cædit funditque ad internecionem, ne nuncio quidem cladis superstite. (d) *Spangenberg* (e) vocat *Popponem* istum *Vicarium Cæsaris* in *Thuringia*, & *Marchionem* ad *Salam Albimque*, rens,

A 2 anno
 (u) *Helmold*. L. I. chron. Slav. c. 15. Add. *Bremens*. L. I. c. 10. & L. II. c. 56. *Alb. Stadenf.* ad ann. 788. & 988. (vv) in *Tristib. Musar.* (x) *Spangenberg*. chron. *Saxon.* c. 50. p. 75. (y) *carm.* VII. v. 319. seqq. (z) L. II. *Regni Thuring.* c. 5. (a) quæ *Jenæ* prodiit anno 1679. (b) anno 1689. *Menf. Sept.* p. 892. seq. (c) p. 865. (d) *Aventin.* L. IV. *anaal.* (e) in *genecalog.* *Heeneberg*.

anno DCCCLXXVII. constitutum ipsum esse talem, & defensorem provinciarum contra Wandalos. Es ist auch Graff Poppo (f) seines ehrlichen Verhaltens und redlicher Thaten halber von Kaiser Ludwigs des Gottseligen Sohn / König Ludwigen / zum Stadthalter in Thüringen gesetzt. Und als er solches Amt eine Zeitlang wohl verwaltet / hat ihn der junge Fürst / Königs Ludwigs Sohn / auch um das 877. Jahr zum Marckgrafen und Schutz-Herrn der Lande / disseit der Sale und Elbe / wider die Wenden verordnet. Sed quis serid mihi dixerit, Popponem istum Comitem Hennebergicum fuisse, & quidem hujus nominis tertium? Unde hæc acceperit Spangenberg, cum primis annum 877. ariolari nequeo. Equidem in traditionibus Fuldensibus à Pistorio editis (g) mentio fit Popponis, Comititis de Henneberg. Cum verò nec annus, nec nomen Abbatis adjectum sit, vix demonstraveris, quo tempore iste vixerit. (h)

§. 6. At circa AC. DCCCCVIII. Hungari iterum terminos transgressi Saxoniam & Thuringiam vastarunt, (i) & Burchardus, Dux Thuringorum occisus est ab iis. (k) Sed num propter urbem nostram? aperte non ausim dicere, cum, secundum plebejas relationes, cadente Burchardo, maxima Hungarorum pars caesa dicatur. Meminit Wittechindus (l) etiam Burchardi, quem Henricus, Dux Saxoniae, Ottonis F., in tantum afflixerat, bellisq; frequentibus attriverat, ut terra cederet, omnemq; ejus possessionem militi suo divideret. Per hunc intelligit CL. Meibom. (m) Ducem Thuringiae. Sed cespitat Vir cetera diligentissimus, Lamberti & Chronici Citizensis (n) tunc parum memor. Bonfin. (o) aliud Hungarorum prælium fingit tempore Ottonis M. cum Saxonibus prope Isenacum commissum, idque ex eo repetit Theod. Zvinger. (p) Sed confundit pugnam Ottonis anno DCCCCLV. cum Hungaris prope Augstam Vindelicorum. (q)

§. 7. Verissimum autem, istâ tempestate vetus Isenacum, unâ cum aliis Thuringiae oppidis, extinctum fuisse. Stabat illud ad radices montis Petri ni, Hørselum inter Nessumq; amnes. Geminum in eo templum, seu sacellum; alterum ad montem Catharinianum, alterum in monte Petrino, (r) circa annum MCCCCXXXIII. multis peregrinationibus adhuc clarum. Ajunt, Rinsurgim, è Regia stirpe Anglicana, matronam more seculi religiosam, pro remedio & refrigerio animæ mariti multas sparsisse elemosynas, multaque collegisse Missarum sacrificia, tandem audisse per quietem lamentationes mariti sui in monte Hørselo, (quen horrifonum vocant Eoban. Heß

(f) L. I. chor. Henneberg. c. 17. (g) L. III. num. 20. (h) Conf. I. III. Antiquit. Thuring. Ducat. c. 10. & 5. Sagittarij. (i) Regio. chron. l. II. ad hunc ann. (k) Lamb. Schafnab. ad h. ann. Compil. chronol. ad ann. 887. Marian. Scot. ad ann. 908. Siffrid. Presbyt. ad ann. 888. (l) L. I. annal. p. 8. (m) in not. suis ad h. l. p. 49. edit. Francofurtanæ. (n) ad ann. 1025. (o) Dec. I. Lib. X. f. 91. a (p) Th. V. H. f. 689. col. I. (q) vid. Fabric. L. II. orig. Sax. f. 154. c. f. (r) vid. Bang. chron. Thur. p. 45. B. Rivand. chron. Thur. p. 185.

Hes(s) & Fabricius, (t)] urbi nostræ vicino. Ergo ad pedes montis *Petrini* elegans facellum cum villula extruxit, vocavitque *Satanstedt* / (hodie *Sättelstedt*] quod *Satamas* illic ei apparuerit. In monte verò *Petrino* condidit monasteriolum, in quod cum suis se abdidit. Sed propius ad rem.

§. 8. Erant duo Fratres Germani, (ajunt veterum Landgraviorum an- Hugo & Ludov. fra- tres,
nales, (u)] ex Francis oriundi cis Rhenum, de elegantissima stirpe Regum Franco-
rum *Caroli & Ludovici*, consanguinei *Gisilæ Imperatricis*, *Hugo Comes & Lu-*
dovicus cum barba. *Hugo* ob divitias nulli servire voluit nisi *Fuldensi & Mo-*
guntinensi Principibus. Quò mortuò, filius ejus *Wigmannus* hereditatem sorti-
tus est. Is in *Moguntia* occubuit: omnia sua ad *Ludovicum* devoluta sunt. Au-
tor *hist. de Landgrav. Thuring.* sic: (w) *Conradus*, *Francigena* quidam, *Dux*
Francorum, *Imperator*, habebat duos consanguineos, scilicet *Hugonem & Lu-*
dovicum fratrem suum, ex stirpe Regum *Francie* progenitos, & multum pecunio-
sos. *Hugo* fuit in curia *ArchiEpiscopi Moguntinensis*, (*Erekenbaldi*) & illi
serviebat. Quo mortuo & filio suo, omnia, quæ dereliquit, devoluta fuerunt ad
Ludovicum fratrem, qui fuit in curia *Imperatoris Chunradi*, & propter suam
sagacitatem *Summus & præpotens in aula Regia* effectus est. Iste *Imperator*
diligens *Ludovicum cognatum suum*, volens sibi providere de aliqua hereditate &
beneficiis, misit eum ad *ArchiEpiscopum Moguntinum Bardonem*, antea *Abba-*
tem Hersfeldensem, (& ordinis *Benedictini Monachum*), mandans ei, ut amore
sui, & propter servitium fratris sui *Hugonis* conferret *Ludovico*, cognato suo, ali-
qua beneficia in *Diacesi* in feudum. *Episcopus* ad nutum *Imperatoris ipsum in*
Thuringiam misit, & ibidem *Vice-Dominum*, i.e. *Vicarium* per totam *Thurin-*
giam fecit, ei beneficia plura jure hereditario inde contulit, & dedit. Haud con-
tumeliosum fuisset *Ludovico*, feuda quædam ab *ArchiEpiscopo* accepisse, seu
vices illius tunc gessisse, licet neutrum adhuc probatum sit. *Siffried. Presby-*
ter facit istum *Ludovicum Ducem Sveviæ*. (x) Adde, quæ *Brovverus* habet in
Antiquitatibus Fuldensibus. (y)

§. 9. Verum si *Ludovicus* iste ex *Regia stirpe Carolino Ludoviciana* fuit, examen narrationis,
Comes Aurelianensis, ait *Calvis. (z) Wilhelmi Filii*, (a) [sed unde id haule-
rint, scire velim,] *Pistorius*, substituit *Comitem Arelatensem*, (b) & *Hugo*,
ob divitias, non cuivis servire voluit, eoque, ac filio ejus unico defuncto,
omnis hereditas ad fratrem *Ludovicum* devoluta est, ipseque multum pecunio-
sus, inque aula *Regia*, ob sagacitatem, *summus & præpotens*, cur tamen ad-
eò inops fingitur, *bellorum assiduitate & rabie* licet antea attritus fuisset? Næ,
multa nascuntur dubia ex hac *Anonymi narratiuncula*. Quis solidè mihi di-
xerit consanguinitatem *Ludovici* cum *Gisela*? adeone misellus & pauperculus

A 3

Impe-

(s) in carmine, à *Steph. Ritters Cosmograph. Proso-metric. L. VI. p. 1139.* producto, (t) in *Itin. Argentorat. s. 64.* (u) edit. *Pistor. p. 957.* (v) c. XI. (x) *L. I. epir. p. 692.* (y) *L. IV. p. 289.* (z) in *chronolog. ad ann. 1039.* (a) *Rivander in chron. p. 149.* (b) in *genealog. Landgrav. Thuring. & in epist. dedicat. T. I. script. rer. Germ. præfix.*

Imperator, ut nullam amplius haberet facultatem, quâ egeno succurreret cognato, nisi exorâisset Præfulem Moguntinum, [ad imperium uxoris, (c)] ut ei prædia aliquot & vice-dominium, in solatium egestatis, novique Principatus rudimentum, conferret? Certè *Ludovicus Salius* eâ autoritate & opibus erat, ut non tantùm *Udalrici*, Saxonix Ducis, filiam duceret, sed etiam *Henrico V. Imp.*, ob hereditatem Soceri sui, cum omnibus Saxonix & Thuringix Principibus, bellum inferret, infausto licèt successû: & hujus *Ludovici* filius, tertius ejusdem nominis, *Barbati* nepos, *Lotharii II. Imp.* filiam matrimonio sibi jungeret. Cur ergo primus *Ludovicus* adeo miser & egenus fingitur? quis certò nobis dixerit, *Ludovicum* beneficia ista à Sede Moguntina obtinuisse? eratne *Bardo*, post Imperatorem, supremus & absolutus Thuringix Dominus? cur igitur in provincia ejus Comites & Nobiles peregrino & exuli Comiti [si modo talis fuit, qualem eum nobis fingit Anonymus fabulo, ejusque illo ludimagistri pagani *Binhartus* & *Bangius*,] tot terras, sylvas &c. vendiderunt ab omni potestate liberæ, & voluntate Imperatoris plenissimo jure possidendas? At si mandavit Cæsar, utique non rogavit. *Mandans ei, ut aliqua beneficia in Diacesi Ludovico conferret in feudum.* Vicarius Imperatoris forsitan fuerit *Bardo*, non secus ac *Segevvinus*, ArchiEpiscopus Colonienfis, anno MLXXI. *Henrici IV.* Vicarius erat in certis Alemannix partibus, quâ autoritate, pulsus Canonicis, posuit monachos Ordinis Benedictini in Salsfeld. (d) Episcopus, ad nutum [ie. jussu & autoritate] Imperatoris, *Vicarium Euum fecit per totam Thuringiam, eique beneficia jure hereditario*, [non suo, qui error *Pistorii* est (e) sed Cæsaris nomine, nec ad vitam saltem, (f) sed jure perpetuo,] contulit. Malè igitur *Spangenberg* (g) *Ludovicum Barbatum* nominat *Mensischen Bisthum in Tyringen und auf dem Eichsfelde* / quod *Gudenus* (h) de omnibus nostris Principibus asserit.

Donatio Ottoniana
fida,

§. 10. Ita: præfecerat *Otto I.* filium suum naturalem, [non fratrem, ut falsò credebant *Dresser*, *Ritter* & *Bertius*, (i) *Wilhelmum*, ArchiEpiscopum Moguntinum, non ex *Edita* Anglicana, ut *Baronius* vult, (k) sed ex nobili & Slavonica captiva gentium, (l) quam *Wittekindus* Corbeienfis, (m) & ex eo *Trithemius*, (n) simpliciter appellant peregrinam, in absentia sua Provinciis, nominatim *Thuringia*, aliquandiu, ut temporalem administrationem haberet. Sed inde non exsculperis grande istud postulatam *Anonymi* Erfurtenfis, ad cujus lyram delirat *Brovver*, (o) quod scilicet à *Wilhelmo* usque ad *Bardonem* ArchiEpiscopi successivè, ut absoluti & supremi Domini, rexerint *Thuringiam* & *Hassiam* annis ferè LXX. Quod *Sagittar. noster* (p) putidum

recen-
(c) *Guden. L. I. hist. Erfurt. p. 19.* (d) *hist. de Landgrav. c. 15.* (e) in *genealog. cit.* (f) *Guden. l. c. p. 19.* (g) *L. II. chron. Henneberg. c. I. p. 81. seq.* (h) in *hist. Erfurt. (i) comm. rer. Germ. L. III.* (k) *L. X. annal. ad ann. 973.* (l) *Ditmar. Merseb. L. II. chron. p. 38.* (m) *L. III. aonal.* (n) in *chron. Hirsaug. ad ann. 954.* (o) *L. IV. Antiquit. Fuld. p. 289.* (p) in *memorab. hist. Gotan. c. I. p. 8.*

recentium commentum vocat, & jamdudum demonstravit, (q) Thuringiæ δὲ ὅτι Ὀττονis merum fuisse ἀδελφόν, & prolixius id probaverit in *Antiquitatibus suis Marchionatus Thuringia*. Sed quid non fingit iste ineptiarum magister? et etiam *Krantz* (r) eum belluam vocet, narrationes ejus puerilium fabularum & anilium deliramentorum nomine notans. (s) Si enim vera foret ista donatio *Ottoniana*, profecto post *Ottonis* tempora Principes Thuringiæ & Hassiæ solâ gratiâ, vel merâ patientiâ Moguntini, seu nullo jure imperio in provinciis suis potiti essent. At hoc quis evicerit? Et annon nobilissimas provincias filio naturali à Parente dari, jam illo seculo nefas & turpe [in Germania profecto] habebatur? (t) Ecce rubrum capitis istius decimi, (u) de Ducatu nempe Thuringiæ ad Episcopos Moguntinos devoluto, & dic mihi, quomodo id cum nigro suo conveniat? *Wittekindus* Corbeiensis, σὺ γυργουος *Wilhelmi*, (w) *Ditmar. Merseburg.* (x) *Marian. Scotus*, (y) & alii antiqui multa narrant de *Wilhelmo*, de donatione verò ista ne γὰρ quidem. Mirum, quòd *Marianus* haud oblitus fuerit donationis *Vigeri*, Comitis Thuringiæ, *Ottonianam* verò sicco transferit pede. Cùm *Otto M. Hermanno Billingo* partem Saxoniae inferiorem Ducatus titulo adversus incursionem barbarorum tenendam committeret, subjungit *Krantz*. (z) Omnem Misniam & Thuringiam, tum Saxonici juris, pro se ac posteris servasse Imperatores. Dixerat quidem *Langius*, (a) *Ottonem Wilhelmo* suo totam Thuringiam & Hassiam dedisse cum pleno jure & dominio, verum cautè subjicit: hoc mihi videtur verum, quantum ad jurisdictionem spiritualem, & fortasse etiam ad aliquantula temporalia bona. Nam ipsa Hassia ab illo tempore usque in præsens semper habuit in temporalibus Dominum, qui se hujus terra Principem & Landgravium scripsit. Cur vero Hassia tantum meminit? quia Thuringia sub Saxonici Ducatus titulo includebatur. Miror ergo, *Dresserum Hist. Prof. in Electorali Universitate Lipsiensi*, & *Davidem Peiserum*]C. triumque Saxoniae Elect. per integros XXXVII. annos Consiliarium intimum & Cancellarium, [ceteros haud moror] figmentum istud de donatione *Ottoniana* [Constantinianæ omninò similem] in *Lipsia* sua admisisse. Sed quis non aliquando cepit, aut cæcutit? interim vide tu sis Autorem laudatum *Justitia protectionis Saxonicae in civitate Erfurtensi*, (b) unâ cum repetita & necessaria ejusdem defensione, (c) & cuncta habebis discussa, explosa, probata.

§. II. Ille igitur *Ludovicus Barbatus* [quem *Baronem* vocat *Langius*, (d)] *Ludovic.* veniens cum duodecim militaribus Viris (e) in Thuringiam annò MXXXV. se præ-acquirere sentans nobilibus terra, civitatibus & villis, officium sibi ab Archiepiscopo, auto-ritate multa, 1025.

(q) in epist. de antiquo Thuring. statu, (r) L. I. Sax. c. 23. (s) in exord. hist. Saxon. (t) vid. Aur. Justit. protection. Sax. p. 4. (u) in hist. de Landgrav. (vv) l. c. (x) l. a. (y) ad ann. 968. (z) L. IV. Sax. c. 16. (a) in chron. Citiz. p. m. 766. (b) edit. anno 1663. Men. Junio, (c) excus. anno 1664. mense Martio, (d) chron. Citiz. p. 771. (e) annal. ver. Landgrav.

ritate Cæsaris, commissum prudenter exercuit, & beneficia sibi concessa recepit, & loca occupavit, & specialiter in confinibus sylvæ Blosseloybe juxta montes Kattenburg, Aldenberg, Corneberg: & ibidem villas faciendo terras & arbuſta in campis preparavit, & villas nominavit Fridericherode, Reinhartsborn &c. cepitque propter suam jucundam conversationem gratus haberi in Thuringia à nobilibus, & ab Ysone de Glychen, & Günthero de Kevernburgk, & ab aliis Comitibus multa prædia & villas emit. Tandem, permissione Principum, castrum Schovvenburg, Reinhartsborn & Friderichrode erexit, & quotidianam ibi mansiōnem habuit. (f)

fit Comes
Thuring.
& Hass.
1039.

§. 12. Propterea Conradus Saliquus Ludovicum hunc, Aula suæ Magistrum, Marschallum, (g) secretiorem Camera Consiliarium, (h) Comitem fecit Thuringiæ hereditarium & Hassiæ Dominum, arma ei conferens antiqua, quæ antea fuere Burcardi, Ducis Doringiæ & Hassiæ, ab Hungaris inter bellandum occisi. (i) Quid ergo Gudenus? (k) prudens insuper, ait, & occultus firmandi Imperii machinator, nunquam eo progressus, ut precariam à Moguntia potestatem sibi esse negaret, quam tamen latenter sibi propriam stabilivit. Falsissimum hoc. Jussu enim, nomine & autoritate Cæsaris obtinuit, si quid à Bardone accepit, cetera jure emtionis sibi acquisivit. Conradus siquidem animo prorsus deliberato Comitem eum fecit Thuringiæ & Hassiæ Dominum. Nihil occultè, nihil latenter machinatus est Ludovicus, nec precariam suam potestatem à Moguntino habuit. Prædia aliqua [ajunt veteres Landgraviorum annales, (l)] pretio comparavit, villam Aldenberg, aliaque prope adjacentia. Inde ex permissione Regis Conradi [audin?] juxta Loybe in monte Scovvenburg munitionem erexit & inexpugnabile castrum constituit, & plurimam partem sylvæ per largitionem regiam accepit. Ideo consanguineo nostro, [nostro, ait Cæsar, & non Gisela] prædium, quod ab incolis Thuringiæ [suo ære] comparavit, villam scilicet Aldenberg, & novalia prope hinc & inde adjacentia, & partem vastæ solitudinis Loybe, nostræ dominationi subjacentem, quam ei nostrâ donatione contulimus liberè & quietè perfruenda, regiâ autoritate stabilia fecimus. Sieffrid Presbyter ita: (m) Nota, quod primus Ludovicus, de quo Landgravii Thuringiæ nati sunt, vocabatur Ludovicus Dedus Barbatas, & ipse descendit de genealogia Karoli M. Regis. Et cum esset unus de Ducibus Sveviæ, præliis annihilatus inde cessit. Cùm autem dudum Duces Thuringorum defecissent, idem Ludovicus Barbatas suscepit principatum dictæ terræ, quæ tunc per plures distracta & usurpata cessavit dici Ducatus. Sed usque hodie Princeps præfatæ terræ non Dux, sed Landgravius, quod latine sonat Comes Provincialis, appellatur. Et ipse & filii ejus, & filii filiorum super sæpe dictam terram Thuringiam, à tempore S. Henrici Imp. usque ad tempora Friderici

Imp.

(f) hist. de Landgrav. c. XI. (g) Calvis. l. c. ad ann. 1039. (h) Rivand. chton. p. 150. (i) chron. Citiz. ad ann. 1024. (k) hist. cir. p. 20. (l) edir. Pistor. p. 957. (m) L. I. epir. ad ann. 1140.

Imp. II. per sex generationes principantur. Ait, Ludovicum Barbatum Principatum Thuringia suscepisse, ut ita, Sieffridi opinione, etiam Comitum Thuringia dignitas universalis quoddam potestatis axioma fuisse videatur, quod tamen aliorum scrutinio linquimus, licet eò quoque collimet Dodechinus. (n) Certè in constitutione & confirmatione, super concambio Smolnensi, data à Conrado II. Wormatiz anno MCXL. Principes inter nominatur Ludovicus cum barba, Provincialis Comes Thuringia; (o) & in diplomate Reinhardsbornensi (p) Ludovicus, à Barbato Quintus, dignitatis tamen principalis ab Avò acquiritæ memor, tertium se vocat. Ego Ludovicus tertius, Patientia Dei gratiâ dictus, Princeps & Landgravius Thuringia. (q) Ceterùm de Ducibus Thuringiæ legi meretur Sagittarius. (r)

§. 13. Celeberrimus Hortlederus diploma Conradinum in archivo Ducali Vinariæ d. 9. Aug. 1638. reperit, copiamque Pistorianam (s) suâ manû (quam vidi) bonâ fide emendavit, quam ideò publicè profero.

In nomine Summæ & Individuæ Trinitatis. Counradus, divinâ annuente clementiâ Romanorum Imperator Augustus, Notum esse volumus omnibus sane volentibus tam præsentis, quàm futuri temporis fidelibus, qualiter Nos, ob interventum contextualis nostræ Gysla, cuidam Ludovico Comiti, consanguineo nostro, prædium, quod ab incolis Thuringia comparavit, villam scilicet Altinberg (Pistor. habet Aldenberg) & novalia propè hinc & inde adjacentia, scilicet & partem vastæ solitudinis Loybe, nostra dominationi subjacentem, quam ei nostrâ donatione contulimus, liberè & quietè perfruenda, regiâ auctoritate, stabilita fecimus, quæ his lachis (Pistor. habet locis) & terminis concluduntur. A fluviolo Loussa usque quò influit rivulus Battenbach, & sic retrorsum per ascensum ejus ad locum, qui dicitur Fürstadt. Deinde deorsum ad Maingefalbach, ad viam tendentem à Buffonroth (Pistor. habet Bosszenroth) ad fontem, qui est ad Erphinnevelt, (Pist. scribit Espenveld.) Deinde versùs Aquilonem ad quandam Siffam, (Pist. legit Kyffam) juxta Morhonovva usque ad bivium, ubi una via tendit Linungen, altera Ostervvysen, contra orientem villæ Erphisroth. Inde sursum per callem inter duos montes Gruntberg & Turiberg. (Pist. habet Kornberg.) Hinc per latus Santberck ad locum, ubi Sulzbach cadit in Tokontinaha, (Pist. Trockelihna) & sic sursum ad VVanunbruccha. (Pist. Wanebrucken.) Deinde à Buchenbronna (Buchenborn) ad Diebornum, (Pist. Tereborn) dehinc ad Harchirstic (Pist. Harchestie) usque Trochonlinaha (Pist. Trockenlina) ad plateam, quæ tendit super Abbinchoinrot, (Pistor. Habechrot,) sicque per eandem plateam usque Everhardesbrucchon. (Pist. Herberhardisborcken.) Inde ad occidentem usque Dambach, & sic sursum super fluviolum Schmalacholdon (Pist. Schmalkalden)

B

ulque

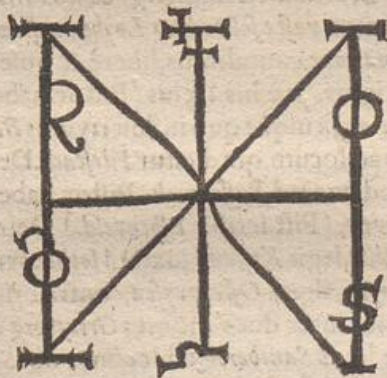
(n) append. ad Marian. Scot. ad ann. 1190. (o) Pertuch, L. I. chrou. Porten, p. 22. (p) anno 1173. (q) conf. repetit. & necessar. defension. Protectionis Saxon. Erfurr. ad p. 18. Assertion. Moguntin. (r) L. IV. Antiquit. Ducat. Thuring. c. 19. (s) cit. hist. de Landgrav. c. XI.

Diploma
Conradinum,

usque *Cholluch*, (*Pist. Colbach*,) & inde super quoddam *Mirice* (*Miricæ*) ad *Brunvvardesroth*, (*Brunisvvardisroth*) usque ad plateam, quæ illic est; perque plateam usque ad radicem montis *Tatenberg* super rivulum *Louchaba*, (*Pistor. Lorcha*) usque ad latus montis *Teneberg*, sicque postremum ad supradictum fluviolum *Loussa*. Omnia, quæcunque (*Pist. habet: Et omnia*) his lachis & terminis circumdata sunt, cum villulis & intra positis (*Pistor. habet: oppidulis infra positis*) aut ponendis, omnibusque suis appenditiis, viis & inviis, cultis & incultis, venationibus, piscationibus, exitibus & redivisibus, cum omni utilitate, quæ quocunque modo nominari vel dici possit, prædicto *Hludovico Comiti his regalibus* edictis in proprietatem perpetuam stabilimus, hoc Imperiali censurâ statuentes, ut nullus omninò hominum aliquid in his negotiis, nisi cum illius voluntate & jussu, exercere præsumat. Ut autem hujus *nostræ pietatis traditio* ab omnibus semper credatur, & stabilis potentialiter permaneat, hanc inde cartam testamentariam conscriptam, & manu propriâ corroboratam, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Udalricus Cancellarius vice *Bardonis* Archi-Capellani recognovi. Data V. Cal. Maj. anno Incarnation. Domin. M. XXXIX. Indict. VII. Anno Domini Counradi Imperat. Augusti Imperii XIII. Regni verò XV. Actum Goslare (*Gotzlari*) in villa Regia feliciter.

Signum Domini Counradi
Imperatoris.

Ob interventum *contectalis nostræ*, agebat *Conradus*. Sic in confirmatione fundationis dotationisq; cœnobii *Kaminadensis* in ripa *Vifurgis*, facta ann. MXXIV. Idem ait Rex: Quod Nos petitione *Gula* scilicet *Reginæ*, dilectissimæ *Conjugis nostræ* &c. Et *Otto*, *Ludolfo*, Abbati *Corbeie Saxonice*, jura Monasterii sui confirmaturus, interventu *Matris suæ Adelheidæ* faciebat anno DCCCCLXXIV.

§. 14. Ut verò cuncta clariùs intelligas, dabimus obscura ista nomina, ex
sche-

schedis Hortlederianis, à Diterico Scherern/saltuum Praefecto in Praefectura Vallis Georgianæ, d. 9. April. 1624. sic exposita.

Obscuriorum
vorum
explicatio.

Loybe) die grosse Låube/

Fürstatt) Grattstedt/ein Vorwerck im Amt Zennenberg/

Altenberg) im Amt Reinhartsborn. Die Kirche liegt hoch auf dem Berge/zu S. Johann genandt/und gehen vier Dörffer drein/als: Altenberg/Cattensfeld/Engelsbach und Finsterberg. NB. Dieß Finsterberg hat vor zehn Jahren eine eigne Kirche gebaut.

Poffa und Badenbach) Im Amt Schwarzwald liegt ein Fluß auf dem Zeller-Forst/die Lobenbach genennt/und springt in Sommersbach. Pfann-**Thaal** und Becher-**Thaal** fließt auf Zella/Mehlis/denn auf Benzhausen.

Maingefalbach) ein Ort im Amt Schwarzwald/die **Fallbach** genandt / stößt oben an den kalten Marek / oder bloße Låuben und den Rennsteig/allwo sich Hessen und Sachsen scheidet.

Bußeroda) unterm Grafen von Gleichen liegt ein Ort/die **Bosseröder** genandt / zwischen Gräfenhain und dem Waser/die **Ubra** genandt. Auch im Amt Görgenthal ist ein Ort/das **Bosseröder Kreuz** genandt/und dann in die Leine fließt/scheidet das Amt Görgenthal und Reinertsborn.

Der Brunn bey Espenfeld) ist noch alda unfern des Cumbacher Teichs zwischen Ernstroda und Rödichen zu sehen. Selbiger Gegend ist vor Alters eine gute Schäferey und Vorwerck/auch wohl viele Aecker und ziemliche Gebäude gewesen / und sind solche den Unterthanen umb Zinse erblich eingethan worden/die Gebäude aber abgangen / und wird der Brunn auch nicht mehr geachtet.

Erphisrot) Im Amt Reinhartsborn liegen zwey Dörffer/eins mit Nahmen **Ernstrode** unter Friedrichrode / und dann das andere **Wipperode** an der Leine.

Der Grind- und Kornberg) beede liegen im Amt Reinhartsborn. Jener heißt jetzt der **Kinckberg** / liegt über Engelsbach / ehemals **Egenolphsbach** genandt. Der **Kornberg** liegt bey Friedrichsroda.

Der Sandberg) liegt auf dem Erwinckler Forst nach dem **Weydenberg** und **Diebsteig** im Amt Schwarzwald.

Drochne Lihna) scheidet das Amt Görgenthal und Reinhartsborn/hat seinen rechten Nahmen der **Leinertsborn** / fließt auf Schönau/ **Wipperode** und förter auf **Gotha**.

Buchenborn) im Amt Schwarzwald liegt ein Born/der **Büchborn** genandt / auf dem Stüshäuser Forst / zwischen dem **Zennichschleiff** und **Böhler**/aber weit von der Grånge.

Hartestieg) liegt auf dem **Lambacher Forst**/als **Langestieg** / **Harteschora**

schora und Eisenstein / stoßen bis auf die Heyde / alwo Sachsen und Hessen sich scheiden.

Zeberhartsborg) im Amt Schwarzwald ist auf dem Aresberger Forst ein Ort die Seiffertsburg / alwo vor diesem ein Schloß gestanden haben mag / liegt nicht weit von der Hennebergischen Gränze. Item ein Ort / die Elgersburg genandt / nicht weit von Gera / ist Wiglebisich und Coburgisch Lehn.

Die Schmalkalden) im Amt Görtenthal auf dem Lambacher Forst liegt ein Ort Holz / der Schmalkalderssteg genandt. Die Schmalkalden aber entspringt vor der Stadt Schmalkalden.

Brunwardsrode) im Amt Schmalkalden liegt ein Ort Brütroda (in einem alten Brieff vicus Brunonis) genandt. Da geht eine starcke Landstrasz von Erfurt / Gotha / Sabart / Sabart / denn auf Brütroda / und förder nach Trusen / Jahnbach / Schwallungen / und so fort auf Wasungen.

Tatenberg) im Amt Zennenberg / nicht weit von Sabart / gränzt an Zimmerberg / so ins Amt Keinerstborn gehört.

Lüzbach) im Amt Schwarzwald auf dem Erwinckler Forst liegen zwey Dörter / die gräsichte und steinichte Lüzsche unter dem Oberhof. Hac Schererus.

Conjux Lu-
dovici k.
1040.

liberi.

1055
effigies

§. 15. Conjux hujus Ludovici erat Cecilia, vulgò Comitissa Sangershufana, quam Historia Landgraviorum (r) cum annalibus eorundem Matronam nobilissimam de Sangerhusen vocat, Pistorius (u) Ducis Saxon. & Brunsvicens. Filiam, quæ ei 7000. mansos, (alii habent 600.) cum aliis innumerabilibus bonis & mancipiis, contulit. Ex qua tres filios, totidemque filias suscepit. (1) Ludovicum Salium, seu Saltatorem, quo de infra, (vv) (2) Beringerum, seu Bernigerum, Comitem, vel Dynastam Sangershufanum. Hic cum Gertrude, (Bertrada (x)) Conradi, Marchionis Landsbergenensis & Comititis Withini, Filia genuit Conradum, arcis Hohnsteinensis conditorem. Qui moriturus heredes scripsit filios Jutta sororis. (3) Henricum, vulgò Rasponem, (non Rappé) quòd arcem Raspenberg (malè Rappenberg (y)) struxerit, ejusq; Comes fuerit. (4) Hildegardim, primùm Popponi VIII. Hennebergico, deinde Thimoni, Comiti à Nordeck, nuptam. (z) (5) Juttam, Ludovici, Comititis in Linderbeck & Beilstein uxorem. (6) Adelheidim, Comititis Wipra in Hercyniis conjugem. Alii eam faciunt monialem. Annal. Veter. Landgrav. duos tantum sistant filios, Ludovicum & Beringerum. Decessit Barbatus ille anno MLV. regiminis sui XXX. Sepultus Moguntia ad S. Albanum extra muros. Effigiem ejus rudi manu saxo incisam, & supra portam Nicolaitanam positam, ob reverentiam Antiquitatis, hic appono.

§. 16.

(t) c. 12. (u) in genealog. Landgrav. nostror. (vv) §. 18. (x) chron. montis Sereni edition. Mader. p. 203. & Pistor. l. c. (y) Rivand. chron. p. 148. (z) vid. chron. Henneberg. Spangenberg. l. 1. c. 1. p. 82.

§. 16. In encaniis *Altenbergensibus* ad sylvam Thuringiacam multa alia me- *Encania*
morabilia simul solennissime peregrisse dicitur *Ludovicus* noster, quæ ordine *Altenber-*
recenset *Spangenberg*. (a) In selbem Jahre (1042.) richtete Graff *Ludwig* *gica*,
mit dem *Bart* / *Mengischer* Bisethum in *Thyringen* / (titulum hunc supra
(b) explosimus,) und Graff zu *Schauenburg* für dem *Walde* / ein groß *Fest*
und *Gasterey* an / dazu er viel benachbarte *Herzn* gehalten / sonderlich den *Herz-*
zog zu *Braunschweig* / Graff *Günthern* von *Schwarzburg* / Graff *Gün-*
thern von *Käfernburg* / Graff *Bussen* von *Gleichen* / Graff *Henrichen* von
Mühlberg / und Graff *Poppen* VII. von *Henneberg* / in derer *Gegenwärtig-*
Zeit er (1. durch *Erzbischoff* *Barden* von *Menz* ließ die von ihm erweiterte
und verneuerte (S. *Johannis*) *Kirche* einweihen / (2.) seinen *Sohn* den *Jun-*
gen Graff *Ludwig* tauffen / und hielt (3.) zugleich auch *Heimfart* und *Haus-*
wärme mit seiner *Frauen* *Cacilien* auf seiner neuen *Burg* *Schauenburg*
vor dem *Walde*.

§. 17. An. MLXII. *Siegfridus*, Archi-Episcopus Moguntinus, Baro ab Ep- 1062.
(a) lib. & cap. cit. p. 81. (b) §. 9. B 3 sein.

Cupido decimarum, *stein,* decimas Thuringorum appetens, magnos ciebat motus, de quibus cœnobita Hersfeldensis ita: (c) *Wilhelmus* Orlamundanus, quem *Ditmar. Merseburg.* (d) *Thuringiorum* tunc potentissimum vocat, & militem Regis, apud *Lambertum* (e) dicitur *Marchio* Thuringiæ, reverfus morbo correptus periit, &c. Sed is (*Otto*) frater & successor *Wilhelmi*, beneficia Moguntini Episcopatus (bona fratris à Moguantino) aliter obtinere non potuit, nisi promitteret, decimas de suis in Thuringia possessionibus daturum, & ceteros Thuringos, ut idem facerent, coacturum. Quæ res multorum malorum seminarium fuit, detestantibus omnibus Thuringis factum ejus, & asserentibus, se mori malle, quam Patrum suorum legitima amittere. Nullas siquidem decimas dabant Thuringi, sed ad coquinam Regis in quingentorum porcorum tributo annuo, à Rege *Thiderico* ipsis imposito, tenebantur. (f) De *Ottone* fusiùs infra. (g)

Ludovicus II. §. 18. *Ludovico I.* seu *Barbato* successit anno ætatis suæ XVII. *Ludovicus II.* Patri Filius, & secundus Thuringiæ Comes, *Vir Illustris.* (h) Qui, repudiata conjugè, *Ualtrici*, Saxonix Ducis, filia, homicidio & adulterio se polluit, ducens anno MLXV. *Adelheidam*, *Ottonis*, Marchionis Stadenfis, filiam, & *Fridericum III.*, Comitis Palatini Saxonix, viduam, qua de prolixius *chronic. Citzens.* (i) & *Hist. de Landgrav. Thuring.* (k) *Chronic. Gozecens.* (l) facit eam *Ottonis* (Utonis) de *Aleslephe* (*Ufleben*) natam, ejusq; tota narratio alia est. Ob hæc crimina non anno M. CXIV. (m) sed MLXX. (n) instinctu *Adelberti*, Archi-Episcopi Bremensis, captus, inque arce *Gibichenstein* per biennium ferè detentus fuit. Tandem, dispositis ad fugam equis, & prælongiori veste indutus, voto prius *S. Ulricho* facto, per fenestram in Salam se dedit præcipitem; (inde *Salius*, seu *Saltator* dictus, *Der Springer*) exceptus autem à piscatoribus, & equo, cui *Cygni* nomen erat, impositus, *Sangershusam* venit, ibique anno MLXXIIIX. in memoriam istius Sancti templum erexit cum perpetuo memoriali:

condit templum, SUSC. PE SANCTE DOMUM, QUAM VINCTUS COMPEDE VOVI! (o)

monast. Reinhardsborn. Pœnitentiã tandem ductus fundavit pulcherrimum monasterium *Reinhardifontanum*, Ordinis Benedicti, (à *Reinhardo* figulo, propè fontè domunculam inhabitante, ita dictum, (p)) in sylva Thuringiæ, anno MLXXXV. (q) seu MLXXXIX. in quo sub habitu religioso an. MCXXIII. at. suæ LXXIII. obdormivit. *Ludovicus Comes Monachus factus beato sine quievit.* (r) Jacentem eum in loculo riserunt nobiles, dicentes: ecce, quàm devotus Monachus factus est Dominus noster, quàm probè ordinem suum observat, & silentium! (s) Epitaphii inscriptio talis:

petulantia nobilium. A. D. MCXXIII. II. NON. MAJ. OBIIT LUDOVICUS SECUNDUS COMES THURINGOR. HUIUS ECCLESIE FUNDATOR, NOSTRI S. BENED. ORD. MONACHUS. *epitaph.* *Wallramus*, Episcopus Cizensis, Promotori suo *Henrico IV.* Imp. gratificatus,

(c) *Lambert.* ad ann. 1062. (d) *L. V. chron.* p. 112. (e) ad ann. cit. (f) *vid. antiqu.* Brunsvicens. *Maderi* p. 9. (g) ad ann. 1067. (h) *chron. Gozecens.* ad ann. 1055. (i) ad ann. 1065. (k) c. 13. (l) ad an. jam cit. (m) *Dodechin.* append. ad *chron. Marian. Scot.* (n) *hist. Landgrav.* c. 15. (o) *chron. Citz.* ad ann. 1065. *Hist. Landgr.* l. c. (p) *annal. veter. Landgrav.* (q) *addit. ad Lambert. Schafnaburg.* (r) *cæd. addit. ad an. 1123.* (s) *Luther. in colloqu. sympof.* f. 273. & 342.

rus, per literas monuit hunc *Ludovicum*, (quem *Serenissimum & gloriosissimum Principem* vocat, licet adhuc *Comitem*,) ut partes *Henricianas* amplecteretur. Sed vide sis responforias ejus apud *Dodechin.*, (r) & reponere *Wallramum* in indicem *Præsulum Numburgensium*, quod nesciit Abbas *S. Dysibodi*. Peperit *Adel-* Libri L.
heidis ei (r) *Ludovicum III.* (2) *Udonem*, seu *Otonem*, *Episcopum Citizensem XII.* dov. II.
 (u) (3) *Henricum Rasponem*, (4) *Hermannum*, *Dominum ditionis alicujus in Thuringia*, & conditorem *Hammersteinii & Hammerslebit*, ab *Henrico V. Imp.* captum, & in vinculis an. *MCXIV.* extinctum. *Rechenbergius* noster (vv) addit *Conradum*, verum historia *Landgraviorum* (x) 4. tantum meminit filiorum. (5) *Cunigundem*, uxorem *Dedonis*, *Comitis Witinensis*, seu, ut alii rentur, *Wichmanni*, (*Witzmanni*) *Comitis de Saxonia*, (y) & fundatricem cœnobii *Regularium in Kalteborn* propè *Sangerhusam*, licet hoc annales dicti *Wichmanno* tribuant, (6) *Adelheidem*, *Ulrici*, *Comitis Orlamundani*, conjugem. (7) *Caciliam*, *Gerlaci*, *Comitis de Waldensee*, vel *Wildensee*, (*Pistorius* scribit *Walterfah*,) qui est tractus *Deffaviensis*, uxorem. (z) Ipsa verò *Adelheidis* mater pro peccatis suis satisfactura, condidit (cum marito) *monasterium Schiblicense*, pro monialibus, prima ibidem *Abbatissa*, circa *AC. MLXXXIX.* & *Oldenslebiense* propè *Saxiburgum* pro monachis anno *MLXX.* utrumque sub regula *S. Benedicti*. (a) *Defuncta* anno *MCX. XV. Kal. Novembr.* monast. Schiblicense & Oldenslebiense.

§. 19. Hic *Ludovicus Salius*, non *Barbatus*, (b) *Comes hereditarius Thuringiæ*, circa annum *MLXV.* exstruxit *inexpugnabile castrum* (c) *Wartburg*, in petroso vertice supra urbem nostram. (d) *Sieffried Presbyter* (e) habet annum *MCXL.* *Dresserus ML.* (f) *Alii MLXII.* (g) *Scilicet Comes*, feras aliquando in venatione insequens usque ad *Hörselum*, hunc ad montes urbi imminentes, fessus tandem in cacumine montium substitit, servos venatoresq; suos prætolians. In hac excelsa specula totam viciniam longè latèque contemplanti mirè placuit amœnitas loci, statuitq; penes se, castrum ibi exstruere, idq; *Wartburg* appellare, quasi cogitasset: *Wart/expecta*, tu mihi eris *burgum*: seu, *Wart/Berg/hic meum fiet burgum*. Sic à specula traxit nomen *Wart-Berg* / seu *Wart-Burg* / vel *Wartenberg* / aut *Wartenburg* / (non *Warchberg* / vel *Wareberg* / (h)) & *burgo*, vel *monte*. Illud verò à *bergen* / abscondere; in quam nempe speculam se turò abscondere posset. Quæ verò *Dresser.* (i) *Bang.* (k) & *Binhart.* (l) cum suis sociis garriunt de terra, propè *Schauenburgum* clanculum effossa, & noctu huc deportata, ne in alieno solo fundamenta arcis poneret *Ludovicus*, siquidem mons iste, in quo struere meditabatur, ad *Franckensteinios* spectabat, 1065. VVariburg, unde dicitur? nuz variorum,

(r) c. ad an. 1090. (v) vid. Lang. chr. Citiz. ad an. 1126. & Sagitt. in hist. Episcop. Numburg. §. 14. (vv) in Specim. I. Hist. Sax. §. 2. c. 1. §. 10. (x) . 13. (y) annal. veter. Landgrav. (z) hist. Landgrav. c. 13. (a) vid. theatr. m. illustr. Vitor. Corb. Sax. c. 37. (b) Sieffrid. Presbyr. l. I. epit. f. 692. P. Albin in der Weisnisch. Land. Chron. f. 410. (c) annal. vet. Landgrav. (d) chron. Citiz. ad hanc. Spangenberg. chron. Sax. c. 178. f. 260. Calvin. ad h. ann. (e) l. c. f. im Buch von Städten p. 277. (g) Spangenberg. l. c. Binhart. l. I. chron. p. 86. Rivand. chron. p. 204. (h) hist. Landgrav. . 93. & 95. (i) l. c. (k) chron. p. 44. B. & 45. A. (l) l. I. chron. p. 86. seq.

Thuringia
comparatur
homini,

VVartbur-
gum,

mons Otto-
nis Mar-
chionis,
1067.
Collusio
Henr. IV. &
Sigfr. Mo-
gent.
1069. 1073

1073.
origo novi
Isenaci,

aqua sali-
entes Er-
furti,

1104.
cella
S. Martini
ad Vierram,

ctabat, gerræ germanæ sunt, & nihil amplius. Cur ergo *Andreas Toppius*, Paro-
chus in minori *Denstedt*, de fraude & perjurio *Ludovici* blaterat: (m) In antiquo
chron. Isenac. (n) Thuringia nostra homini comparatur. *Wartburgū* caput ver-
texq; provinciæ est. *Elgersburgum* ad sylvam *Semanā* brachium dextrum: *Ebers-*
burgum ad *Hercyniam* sinistrum: *Weifensæa* cor: *Eckhardsberga* verò pedes da-
bit, qui descendunt in *Salam*. Ita: naturâ & Arte satis munitum est *Wartburgum*,
altissimis fossis & petris undiq; cinctum, nec alia, nisi una via, eaq; utrinq; per
durissima saxa multo labore fissa, ducit in istud, vetustissima *Landgravorum*
Thuringiæ sedes & Genitrix, *S. Elisabetha* domicilium & oratorium, *Lutheri Path-*
mus, sublimiq; totius Provinciæ specula.

§. 20. Quanta juba fuerint in Thuringia ob excessum *Otoni*, eò quòd iste
Marchio primus ex Principibus nostratib; decimas e. suis in regione possessio-
nibus dare consensisset, & per hoc calamitatem maximã genti lux invexisse vi-
deretur, doctissimus *Lambertus* latissimè dicet. (o) Idem collusionem *Henrico*
IV. & *Siegfridi* Moguntini, nec non colloquium inter *Henricum* & Saxones *Ger-*
stunga habitum, (p) publicè dabit. Non simpliciter eximi cupiebant Thuringi
à decimis, licet *Moguntino* eas denegarent. Dabant enim aliquas *Fuldensi* &
Hersfeldensi Prælati, singula candidè, copiosè & accuratè dicente *Lamberto*,
qui multorum instar tibi erit.

§. 21. Sub idem tempus (alii habent *MLXII* (q) & *MLXX*. (r) idem *Ludo-*
vicus II. antiquæ, inque cineres suos dudum collapsæ urbis rudera ultra *Hörse-*
lum versus *VVartburgum* in villam *Crimmelbach* transtulit, adeoque novam (cui tamen ve-
tus nomen adhæsit,) condere, murisque cingere cœpit, confluentibus ex vicinis agris, supe-
riori *Stedtfeldia*, *Förtha*, ex v. ille propè cœnobium Catharinianum, *Amra*, *Monariede* &c.
colonis, qui jure civitatis donabantur. Primus ille *Ludovicus* salientes in monte
Petrino Erfurti aquas de assurgente versus occidentem colle per plumbeos canales du-
xit. (s)

§. 22. Sub *Burcardo* Pettini cœnobii, quod Erfurti est, Abbate, qui anno *MCIV*.
sedere cœpit, cella *S. Martini* ad *Wetram* supra pagum *Falchenau* eidem monasterio acces-
sisse dicitur. Quippe *Ruthardus*, ex Abbate *Archi-Episcopus* Moguntinæ, Cæsaris irâ Mo-
guntinâ exul frequentius Erfurti & in isto pago moratus, ad flumen ambulando *Numini* preces
solvere sueverat; cùmq; à dextro ripæ sub altissimis præcipitiis fons crystallinus ebulliat,
amœnâ solitudine loci captus, ubi præcipitia recedunt in sinum, altare *S. Martino* erexit, &
additis postea jugeribus, cùm angustia & sterilitas peculiarem monachorum cœtum non a-
leret, cœnobio *Petrino* donasse fertur. (t) Diximus verò alibi, (u) *Ludovicum* IV. seu *Fer-*
reum circa annum *MCLX*. (*Bangius* habet *MCCCLV*. (vv) qui calculus haud placet,) anti-
quissimum monasterium *S. Petri* *Crucisburgi* ad *Vierram* *Ord. Bened.* in arcem, seu palatium
suum commutâss. Quod cùm ægrè ferret *Abbas* montis *Pettini* Erfurti, donavit eidem

Ludo-

(m) in Hist. Isnac. MS. c. 8. p. m. 60. (n) de anno 1407. (o) ad ann. 1073. (p) ad ann. jam cit. & 1069. (q) *Bispart.* l. c. p. 87. & 105. (r) *Merian.* in descrip. cit-
eul. Saxoniæ superior. (s) *Guden.* l. c. p. 29. (t) *Idem* l. 2. (u) *Zeitschr. erbaut. Bist. P.*
H. chem. 123. p. 635. (vv) in *chron.* p. 139. 2.

Ludovicus cellam istam S. Martini infra Franckerodam. Cùm verò Spangenberg scribat, (x) Bonifacium, fundatorem cœnobii Vierrani, istud Pralato Erfurtenſi ſubjeciſſe & commendâſſe, fabuloſâ innixus fundatione Dago-^{fundatio} bertinâ montis ejuſmodi Petrini, verba dat & amplius nihil, (y) Non ſa-^{Dagoberti-} tis autem videbatur Chriſtiano Moguntino, Militi & Episcopo, ideò Ludovi-^{naſita.} cum rogare haud deſtitit, donec pro refrigerio animæ ſuæ aliud monaſterium Virginum Ordin. Auguſtin., in memoriam S. Jacobi, extra muros Crucisburgi in ripa Vierræ an. MCLXXII. cõderet, eiſque omnia bona, cenſus & jurz Pezzini monaſterii in monte conferret. Militem & Episcopum conjunximus. Stupenda enim narrat Kranz (z) de Chriſtiano, quòd ſcilicet equo ſedens, Chriſtiani indutus thorace, & deſuper hiacynthina tunica, in capite galeam ſerens deauratam, Moguntini in manibus autem clayam trinodem, uno in prælio ſua manu non tantum novem^{habitus,} proſtraverit pugnatores, ſed etiam ſeptendecim nobilioribus terra dentes cum petra manu ſua excuſſerit. Hinc Paſchalis ſtrenuitatem illius in armis admittans, vocat eum Chriſtianiſſimum Chriſtianum, & Romana Eccleſia filium ſideliſſimum. Quid verò Abbas Lubecenſis Arnoldus ad hæc? rure legas & expendas volum. (a)

§. 23. Annò MCXIV. Paſchalis cellam Paulinam [erat in ſaltu Thuringiæ ampliſſimum monaſterium cœtus Benedictini, à nobili & religioſa femi-^{YIII 4.} na Paulina conditum] confirmat, cujus fundationem meminit Anonymus^{cella Pauli-} collectõr quorundam Germaniæ monaſteriorum. (b) Cùm Adelbertus Mo-^{na.} guntinus, Dux Lotharingiæ, circa annum MCXXIII. à Provincialibus, qui^{II 23.} Tuterſtein marcham incolunt, decimas frugum exigeret, illique fortiter reſi-^{concuſſe} ſterent, contigit, quosdam ex eis à militibus Episcopi occidi, alios obtrun-^{Thuringo-} cari, nonnullos verò captivos abduci, unde populi Thuringorum permoti^{vum ob de-} ac ſimile ſibi metuentes, in colle Treteburg de cunctis finibus ſuis conveniunt, jamque civitatem Erpheſurd, quâ tunc Episcopus fortè manebat, Heinricæ Comite Duce, cum viginti millibus irrumperè parant, cœptumque perpe-^{trâſſent opere, ſi non ideo Episcopus prudentiori eos avertiſſet conſilio, & decimarum poſtulato aternam renuciâſſet. (c) Dicebat quidem Adalbertus, Moguntia^{renunciæ} non ſibi ſed altari ſe petere, atque ut hoc ipſum ſubditis perſuaderet, de ju-^{decimis.} geribus ſuis decimas Eccleſiæ B. M. Virgin., quæ tunc ſola in urbe parochia-^{Marchia} lis erat, perſolvit. Hinc eſt, quòd adhuc Archiepiſcopales illi agri, ſo-^{Tuterſtei-} lusque Elector in Thuringia decimas ſolvat. Coactus ergo pro ſe poſterisque^{nonſi.} jurare, ne decimarum unquam mentio fiat. Nec Succellores, atrocitate even-^{tuura territi, decimas unquam exegerunt, addit Guden. (d) Communes Chronographi bis hanc rem narrant anno MCXXIII. & MCXXVIII. At ſemel tantum accidit. Per Marchiam Tuterſteinensem intelligo Eichſfeldiam, quæ etiam^{Marchia} Marchionatus in Duterſtad appellatur. (e) C §. 24.}}

(x) in hiſt. Bonifacii c. 17. (y) Vid. Sagittar. L. I. Antiquit. Ducat. Thuring. c. 11. & Ziff. Zuſſ l. c. p. 630. (z) L. VI. Metrop. c. 49. (a) L. II. chron. Slav. c. 28. p. 286. (b) chron. montis Sereni à Madero annex. p. 278. (c) in addit. ad Lambert. (d) L. I. hiſt. air. p. 30. (e) vid. Meibom. in aut. bullam Andronici Imp. notas.

1125. Ludovicus III. fit primus Landgravius.

§. 24. Ludovicus III. Salii F. anno MCXXV. duxit Hedervigam, Lotharii Saxonis Imperatoris filiam. Qui videns, generum suum esse militem strenuum & potentem in Thuringia & Hassia, de consilio Principum ipsum cum vexillorum festiva exhibitione, ut moris est, Imperatoria legatione, [largitione legunt *Annales veterum Landgravorum*,] solenniter extulit, & cum magno preconio ei nomen PRINCIPIS imposuit, & Landgraviatum Thuringiae ipsum proclamari ab omnibus fecit; (f) deditque ei diversos Officiales hereditarios, nobiles Vargulanos Pincernas, Slothemios Dapiperos, Ebersbergios Marschallos, à Vanne Camerarios, & Kirchbergicos Comites Burggravios. (g) Expendas velim singulas voces. Viderat & audiverat Lotharius, Ludovicum esse militem [Comitem antea Thuringiae hereditarium,] strenuum & potentem, [patriis enim avitisque opibus generositatem & militiae peritiam addiderat, (h)] in Thuringia & Hassia; de consilio Principum [quis Moguntinum hic exceperit?] ipsum igitur, ut moris est, Imperatoria legatione solenniter extulit, & cum magno elogio ei nomen PRINCIPIS & LANDGRAVI [totius] Thuringiae contulit, proque tali ab omnibus & singulis nominari & honorari iussit. Quid amplius poscis? Pincernis Vargulanis in officio postea succedebant Schenckii Tautenburgici. Testes inter reperi annò MCCVIII. Rodolfum Pincernam. Datae erant literae Eckhardisberg. De Schlothemis alias vidi literas, datas in Stolhem anno MCCCXVI. die S. Chilian, quarum exordium hoc: Nos Berthous & Heyno Fratres, Dapiferi & Domini in Slothem. Notanter & distinctè dici volebant Dapiferi & Domini in Slothem, ut Christianus Pincerna & Dominus in Tautenburg. Ex quibus facile colliges, nomina Dapiferorum & Pincernarum, seu Schenckiorum, olim non fuisse simplicia cognomina, verum splendida officii dignitatisque in Thuringia nomina. Ebersbergiis Marschallis successerunt in munere Gofferstedii. In literis anno MCCLVI. XIV. Kal. Novembr sic: Ego Heinrichus Camerarius, dictus de Vanre & c. Kirchbergici adhuc titulo Burggravorum gaudent, de quibus in *Historia nostra Kirchbergica* si Dominus voluerit] verbosius. Recentiores quidam, ut Calvisius, (i) Winckelmann, (k) Kupferschmied, (l) & alii, Ludovicum Barbatum pro primo Comite Provinciali habent, sed ipse Conradus in diplomate suo Comitem tantum nominat. Tertius Ludovicus, abolito Comitum Thuringiae nomine, Principis & Landgravi characterem à Socero suo primùm obtinuit cum Marchionatu, atque summa in omnes terrae illius Comites, [quorum duodecim Bangius (m) & alii plebeji saltem proferunt,] Nobiles, Monasteria, & urbes (n) potestate. Et sicut olim Marchiones

(f) Hist. Landgrav. c. 19. (g) Spangenberg. L. II. chron. Querfurt. c. 38. p. 122. (h) Guden. l. c. p. 31. (i) oper. chronolog. ad ann. 1039. (k) Casareolog. p. 75. (l) in chron. suo p. 297. (m) chron. p. 54. B. (n) conf. Floxstedt. L. V. c. 14. de causis bel. li German.

abs Imperatoribus feuda recognoscebant : ita à Landgraviis Comites *Stollbergensis*, *Glichenensis*, *Schvartzburgicus*, *Mansfeldensis*, *Hohnsteinensis*, & alii, Dynastias suas jure fiduciario posthac obtinere debebant. Ille, quem crebris dixi, *Gudenus*, *Joannes Mauritius* erat, [plures enim sunt,] J. U. D. ^{errores Gudenii,} & Prof. Publ. Erfurti, nec non Juridicæ Facultatis, Electoralis Judiciæ & Præfecturæ Assessor, ille, inquam, bene multa dicit contra. (o) At si parcius, modestius & verius, rectius utique, factus esset. Nihilne aliud hæcenus à Ludovicis nostris actum est, quam ut, abolitis *ArchiEpiscopi* vicibus, se *Dominos Provincia* constituent? hoc sine controversia verum est, publicam utilitatem [obtentis legitimè juribus & immunitatibus Principis] non periclitari, nec [legitima] *Moguntini jura* novè hęc titulò impeti. Verùm *Ludovicum* nihil potentia, vel jurium amplius in Provinciis consecuturum, quibus, sicut hæcenus, Electoris sui nomine, præerit, suas tantùm villas, pagos & arces, quas vel *Moguntini* beneficio, vel ex hereditate *Majorum* tenebat, titulò magis honorifico *Eum* judicaturum. Et sic tandem utriusq; *Provincia Landgraviis*, ex indulgentia *Moguntinensi*, originem cepisse; hæc sanè falsa & insulsa sunt, & supra à Nobis rejecta. Elevatur certè *Majestas Principis in splendore Ministrorum*. Et annon *Majestas Lothariana*, imò totius Imperii Romani, in Illustrissimo splendore *Landgraviorum* summè elevata est? annon *Principis & Landgravi Thuringiæ* nomen *universalem potestatem* in regione attulit? quid nomen sine re? Sic nullum fuisset *Lotharii* beneficium *Genero* concessum? & dic mihi, sodes, quid est *Landgraviatus*? mihi *Land* est regio, & *Comitatus* Jus supremæ Jurisdictionis; indultu *Cæsaris*, fideliter exercendæ. Promisit *CL. Tenzelius* (p) ex speculo monetario *Frisiano* nummum cum inscriptione: *Ludovicus Provincialis in Cinda*. *Gudenus* verò alium dedit (q) cum epigraphe: *Ludevicus Provincialis Comes de Isenac*. Dicuntur etiam *Comites Regionarii, Landgravi Provincia Thuringia*.

§. 25. Dubia verò restant: (I) an *Hermannus, Comes Winzenburgicus, Dominus Thuringia* unquam fuerit? asserit *Engelhusius*: (r) ^{Aubis bifurica,} *antea terra Thuringia* fuit sub *Comite de Winzingeborg*. (II) an *Ludovicus* ab eo acceperit? ait *Dodechini* appendix ad *chron. Mariani Scoti*: (f) *Ludovicus Comitatum Thuringiæ Hermannò in judicio sublatum à Rege suscipit*. (III) an *Wincenburgi* traditio verè facta sit? affirmat *chronicon Montis Sereni*: hujus perfidia vindex *Ludovicus Rex Winzenburgi*, castrum ipsius, fregit, & Comitatum ipsius dedit *Ludovico dicto de Thuringia*. Sed *Ludovicus* erat *Comes hereditarius Thuringiæ*, antequam *Hermannus* bonis suis

(o) L. I. hist. Erfurt. p. 32. seq. (p) colloq. maestr. ann. I. Mesf. Sept. p. 596. (q) in hist. cit. p. 31. (r) in chron. p. 223. & in vitis Imp. ex Brunsvicensi. domo, quas reperies in antiquit. Brunsvic. Mader. p. 60. (f) ad ann. 1130.

fuis privaretur. Seu enim captum casumve eum dicas anno MCXXX, (t) aut MCLI. (u) vel MCLII, (w) valde tamen dubito cum *Sagittario*, (x) an unquam *Ludovicus* acceperit Comitatum istum. Legas enim velim, quæ *Krantzius* narcat (y) de conjunctione Ecclesiæ Hildesimensis & hujus Comitatus. *Gabriel Bucelinus* (z) de bonis *Hermannii* per Thuringiam tantum loquitur.

1138.
Monast. Vol-
ckenrod.

1140.
obitus Lu-
dovici III.
& liberi,

monast. Val-
lis Georgiæ.
79A,

1141.
decima Al-
tenberga
collata,

§. 26. Eodem annò, quò nascitur *Ludovicus* IV. fundatur monasterium *Volckenrodense*, Ordinis, seu potius reformationis, Cisterciensis, ex quo primi Monachi in cœnobium *Luccense* translati sunt. Biennio post obiit *Ludovicus* III. relinquens [1] *Ludovicum* IV. seu *ferreum*, à perpetuo lorice indumento sic dictum, [2] *Ludovicum* Juniolem, fundatorem arcis *Tamsbrücken*. *Rechenbergius* noster addit *Henricum Rasponem*, in pueritia mortuum. (a) [3] *Ceciliam*, [aliis *Jutam*, seu *Juditham*] *Vladislao*, Bohemiæ Regi, anno MCLIII. nuptam. [4] *Adelheidam*, Abbatissam claustrî Nicolaitani à se hîc conditi. Superaddit *Rechenberg* (b) *Aechtildim*, *Diterici*, Comitîs *Wethinensis*, uxorem. Ajunt tamen alii, ipsam puellam mortuam esse. Eodem annò confirmat *Henricus* Moguntinus foundationem cœnobii in *valle Georgiana*, reformationis Cisterciensis, non familiæ Benedictinæ, (c) factam à *Sizzone*, Comite *Kevernburgico*, & conjuge ejus *Gisela*, adductis primis cœnobitis *probabilis vita & boni testimonii* ex *Morimundo*, uti nuper in singulari dissertatione cuncta dixi fusiùs & distinctiùs. (d)

§. 27. Anno MCXLI. *Marcolfus*, Archi Præsul Moguntinus, multas decimas contulit Ecclesiæ *Altenbergenfi*.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Marcolfus*, Dei gratiâ Moguntinensis Archi Episcopus. Quoniam semper rationabilibus desideriis assensum præbere, & paci utilitatiq; Dei servorum nos deceat providere, omnium tam præsentium, quam futurorum fidelium notitiâ tradimus, qualiter petente *Ernesto*, Abbate Venerabilis Monasterii S. Mariæ Dei Genitricis & Virginis, Sanctique Joannis Evangelistæ, quod in loco situm est, qui *Reinherisbrunnunum* dicitur, loca, quæ in orientali plaga eidem adjacent monasterio, quæ à loco incipientes, qui *Adelgerishagen* dicitur, vadunt per villam *Tenneberg* ad rivum *Loisaha*, indeque tendunt ad aquam, quæ *Luiafa* vocatur, & sic versùs meridiem ad locum *Accaram* dictum, & vicum *Erfesros*, itemque ad villam *Hovveriden*, & viculum *Dyserberg*, usque ad montem *Scorvenburg* progrediuntur, ad Ecclesiam in villa *Altenberg* constructam, quæ

(t) chron. Sax. & Marian. Scot. ad h. ann. (u) chron. Pegaviens. ad h. ann. (vv) Engelhus. l. c. (x) in epist. de antiquo Thuring. statu p. 63. (y) L. VI. Saxon. c. 11. & L. VI. Metrop. c. 21. (z) in annal. German. ad ann. 1130. (a) l. c. §. 11. (b) l. a. (c) Bucelin. German. sacr. p. 38. a. (d) diss. m. histor. 10.

quæ & parochia est, determinavimus, & quicquam infra jam dictum terminum habitantes, vel habituri decimas &c. Actum ab incarnatione Domini MCXLI. indict. IV.

Annò MCXLVIII. decessit *Hedv.*, Lud. III. uxòr. Et quamvis ultimum vitæ hujus annum MCXL. dixerim cum autore *veterum Landgraviorum annal. Hist.* tamen eorund. (e) cum Bangio, (f) Rivandro, (g) & aliis mavult annum MCXLIX. Sed epitaphium ejus in cænobio *Reinhartsbornensi* calculum nostrum approbat, & est tale:

1148.
Hedviga
obitus,
1149.

Anno MCXL. Pridie Idus Januar. obiit *Ludevvicus Primus Thuringorum Landgravius*, Fil. *Ludevici Fundatoris NRI. H.* sepultus.

epitaph. Ludov. III.

Si igitur, mortuâ *Hedviga*, unum annum supervixit, certè an. MCXXXIX. illa viam uniuersæ carnis calcavit, ut errorem calculi mei ipse corrigam. Sed istud incertum est. Facit etiam *Pfefferkorn.* (h) natalem *Ludov. IV.* vetustiorum quam ego. Habet enim annum MCXXIX. Dixerim cum *S. Augustino*: (i) Quisquis hæc legis, ubi pariter certus es, pergas mecum, ubi pariter hastas, quæras mecum, ubi errorem tuum cognoscis, redeas ad me, ubi meum, revoces me. Sequentè anno conditum est monasterium *Ichtershusanum* à Comite de *Grunbach*.

dubium,

§. 28. Succedit *Ludovicus IV.* Qui lenis, humilis & liberalis erat, nihil non indulgens Nobilibus & Præfectis suis. Quâ occasione cristas attollere cœperunt, Principemque suum contemnere, subditos verò novis oneribus gravare. Nullam enim, seu modicam saltem, Reipub. curam gerebat ille, venationibus contra lusibusque bonas horas impendens. Accidit ergo, ut feram aliquando insequens à ministris longius secederet, & in avia deductus hinc inde vagaretur, tandem nocte intempestâ ad fabrum quendam ferrarium *Rulanum* diverteret. Rogatus ab hoc: quisnam foret? venator, dixit, & famulus Principis. Tum faber: *Phy! miserabilem istum Landgravium, quisquis nomen ejus profert, os eluat. Na propter illum tu vix transgredièrè limen meum. Adeò sordet memoria ejus!* Postea per totam ferè noctem laborans faber, quoties malleo majori ferrum in incude compingeret, toties amarulentissimis convitiis incessebat Landgravium; *induresce tandem aliquando Princeps infaustrissime! eecur vicam tibi extendunt Numina, pondus inutile, & sordidum mundi apostema! omnibus enim molestus, nullique sis utilis. Lapidum dicunt, tibi quod dixerint cives. Hic te naso suspendit adunco, illi facillè tibi persuadet omnia, supraque modum novis exactionibus subditos tuos emungit. Nobiles, Quæstores, Præfecti, & alii tui ministri ditescunt, tu verò, mollicelle, ad incitas redactus stipem propediem peres ostiarim. Ut te atque istos Dèperdant!* Hæc *Rulanus*. Quæ omnia Princeps totam noctem infonnem ducens audiit, sicque munere suo dexterius fungi

1150.
monast.
Ichtershusan. Ludov. IV.

corripitur

& emendatur à fabro.

C 3

(e) c. 18. (f) chron. p. 59. (g) chron. p. 240. (h) in Thuringia sua c. XV. p. 139. (i) L. I. de Trinit. c. 2. §. 3.

didicit. Ita secundum somnata suorum, ad fabros ferri ductus est, & malliatus ibi, & fabricatus, & durus effectus est, (k) adeò infensus postea Nobilibus, ut cogeret rebelles aratro terram proscindere. Accidit quodam tempore, ut iniret cum eis conflictum, & fortunâ sibi arridente & justitiâ omnes illos cepit: quos tamen piissimus Princeps noluit interficere, nec exhereditare, ut bene decuisset; Sed eos humiliando compulit, ut loco jumentorum & equorum aratrum in agro ad arandum sub manibus flagellantium traherent, ita quod semper quatuor unam lineam ararent, & sic alterando & continuando integrum agrum, juxta morem rusticorum, araverunt propriis corporibus. Et in hujus rei perpetuam memoriam Princeps fecit talem agrum lapidibus magnis signari & circumdari, & privilegiavit hunc, quod quicumque malefactor ibi conveniret, non deberet capiâ quocumque ibidem; & qui hoc infringeret, crimen læsæ Majestatis incurreret. (l) Is verò non nesciëns, nusquam tutam sibi fore fidem, semper ambulavit in armis. Inde

cur ferreus
dictus?
uxor ejus,

1151.
monast. Ni-
colaitanum,

1165.
muri Er-
furti de-
sti,

1170.
Lyd. IV. E-
ques auro-
eus,
mœnia pul-
cherrima,

munitiones
Germanie,

29. Circa annum MCLI. [aliis MCXXXI. MCXL. MCLIV. & MCLXIV.] transfertur Monasterium, ut puto, Petrinum ex monte Petringo in urbem, Sanctoque consecratur Nicolao. Erat ibi olim magna curia lapidea, quam Adelheidis, Ludovici III. aF. se emtam in hoc claustrum pro monialibus sub regula Benedictina commutavit, prima ejus Rectrix. Cui Patrens antea multa contulerat prædia, villas, pascua, nominatim Benernfeld & Bollenrode, sylvas etiam, ut Rogelberg und an der Kniebrechen &c. Anno MCLXV. jussu Friderici I. Imp. muros Erfurtensum dejecit Ludovicus; quod Præsul Moguntinus Conradus, Comes Wittelsbachensis, Papæ contra Cæsarem assisteret. Cum eodem affine suo Friderico ad Comitia Erfurtensia, abiret, ubi in æde B. Virginis Eques auratus abs Eo solenniter creabatur. Profectus quoque cum Eo in Poloniam. Reversus Maximum Hospitem lautissimo excepit convivio Nuenburgi. Quod castrum mirè placuit Imperatori. Sed hoc unicum desiderabatur, quod careret muris. Esa, dicebat Noster, intra biduum Tibi fecero. Ocius interim ex tota Provincia vocatis Comitibus & Nobilibus splendide vestitis & eleganter armatis, arbera Generosioribus suis cinxit. Quæis visis, stupuit Cæsar, asserens: se nunquam fortiora & pulcriora spectasse mœnia, quam hac Spartana. Agesilaus enim roganti, cur Sparta mœnibus careret, respondit: Viris, non lateribus cinctâ est. (n) Si incole bene sunt morati, pulcre munitum oppidum. (o) Inde Georgius Sabinus (p) falsè, at nervosè in munitiones Germanorum:

Quando ruinosis stabant circumdata muris
oppida, nec præceps fossa, nec agger erat.

Inclita

(k) hist. de Landgrav. c. 20. (l) l. c. (m) in genealog. Landgrav. nostror. (n) Plutarch. in Lycurgo, (o) Plaut. Pers. v. sc. 4. v. 6. (p) lib. epigrammat. p. m. 279.

Inclueturum belli Germania laude vigebas,
hoste tibi nullos incutiente metus.

At fossis postquam nunc es munita profundis,

aggeribusque urbes vallat arena tuas;

Nunc virtute cares : nunc supplex porrigis ultro

Omnibus imbelles hostibus ipsa manus.

Grandia quod trepidos formidine cornua cervos,

Hoc tua te fossis mœnia cincta jurant.

Huic vendidit *Burcardus*, Abbas *Fuldensis* XXXIIX, *Hattenhusium*, oppida & *Hildevartshusum* & *Cruitzburgum* (q) inde graviter vapulat ab *Eberhardo* *Ex-*
bricio. (r)

§. 30. *Gudenus* iterum suo ore & more ita : (l) *Ludovicus* non diu con- ineptia *Gua-*
venit cum superba potestate subjectio, nec *Langravii* posteris *Vicedominatus* *deni*,
amplius creditus, sed alius missus, nomine [*Gisbertus*. Pauld post familia cuidam,
qua deinde nomen à munere traxit, atq; hodiernum in *Thuringia* viget, [*Die von*
Wigsthum] *Vicedominatus* officium concessum est. Hinc invidia; namq; adimò
sibi credidit *Ludovicus* IV., dum non conferretur dignitas, quam ex ordine *Majores*
habuerant. Heu mihi, quanta res est sapere ! *Siccine* Illustrissimo & *Poten-*
tissimo Principi & Landgravio Thuringia ac Hassia Vicedominatus in *Provin-*
ciis suis committi debebat à *Moguntino* ? Vide nos supra. (t)

§. 31. Morti jam vicinus *Ludovicus* in castro *Nuenburgico* nobiles, 1172.
aliquando rebelles sibi, ita affabatur : Ecce, ego moriar, & vobis sub pœna sul- memorabi-
pendii mando, ut, post decessum, Vos cum omni reverentia humeris vestris me por- lis sermo ad
tetis ad locum sepulturae *Reinhartsbornam*, [sunt decem milliaria] uti factum Nobiles,
est. Nam plus quàm diabolum ipsum timebant. (u) Reliquit tres filios [1] *Lu-* liberi *Luda-*
dovicum V. successorem, [2] *Hermannum* primam *Palatinum Saxoniae*, [3] *vic. IV.*
Fridericum, primum *Comitem Zigenhaynensem*. Addit *Rechenberg*. (w)
Henris. Dominum in *Raspenberg*, ferocioris ingenii hominem, eitt wild
Rind vertit *Rivander*, (x) Patrem *Judithæ*, uxoris *Friderici*, *Comitis Brenæ*,
& *Gozmanni*, *Comitis in Zigenhayn*; Et filiam [4] *Juttam*, [aliis *Sophi-*
am] *Bernardis*, *Saxoniae Ducis & Alcaniæ Comitis*, uxorem. Epitaphium
ejus hoc : Annò Domini M. C. LXXII. H. Idus Octobris obiit *Ludevvicus*, epitaph.
Thuringorum secundus Landgravius, *Filius Ludevici Primi Principalis*
Comitis.

Cur ergò *Rivander* (y) obitum ejus ad annum *MCLXVIII.* anno- error,
ravit ?

§. 32. *Ludovicus V.* devotus, justus & fortis Princeps, & summa libe- *Ludovic. V.*
rati

(q) *Brover. I. IV. Antiq. Fuld. p. 300.* *Habicus in gloria Fuldæ. p. 128.* (r) *H. E. P. 34. seq.* (s) *g. 9.* (u) *Hist. Landgrav. 21.* (vv) *Specim. cit. 3. 12.* (x) *in chon. p. 247.* (y) *Id. p. 246.*

ralitate erga egenos dictus *Miris*, *der Milde* / aliquando se, uti *Patens*, vocavit *patientie Dei gratia* Principem & Landgravium Thuringia. (z) Conjugis ejus prima *Margarita*, [aliis *Eilfabetha*] Austriaca, *Leopoldi Ducis* filia, verum ob sanguinis propinquitatem repudiata: altera *Sophia*, *Woldemari*, Daniae Regis, vidua, propter filii cum *Friderico Imp.* inimicitias eidem rejecta. *Erfordienfes*, consilio & auxilio *Comitis Elvini* & *Henrici*, temerario ausu *Domino* suo *Ludovico* inclyto Provinciali se opponunt, rebellare tentant. (a) Hic verò ira permotus castella *Henrici* destruxit. (b) *Temerarium ausum* vocat *Monachus Erfurtensis* *Anonymus*, quod *Domino suo*, inclyto Provinciali, se opposuerint *Erfordienfes*. *Gudenus* (c) omnia detorquens ait: ne degener à *Majoribus* videretur *Ludovicus V.*, jura *Patroni sui* invasit, sed irritò successu. A citato *Erfurtensi*, vel solo *Bangio*, *Mihlano*, rectius informari potuisset, quorum postremus ita: Anno 1177. erhub sich ein Streit zwischen diesem Landgrafen und denen von Erfurt / welche die Grafen im Lande zu Düringen mit Geld zu sich gezogen / daß sie ihnen wieder ihren eignen Herrn Beystand leisten sollten. Intulerat *Henricus Leo* maxima damna *Northusa* & *Mülhuse*, capiens *Ludovicum* cum fratre *Hermanno*, quorum ille *Lyneburgò* deductus est *Sigebergam*. Audiens hoc *Fridericus I.* cum exercitu movet in *Saxoniam*, eidemque à *Præfectis Henrici* pleraque castella deduntur. (d) Videns tandem *Leo*, undique se premi, *Ludovicum* cum fratre suo, tanquam pacis mediatores, dimisit, ipse verò in exilium pulsus est. (e) In hac *Arnoldi* narratione *Hermannus* vocatur *Palatinus Saxonie*, (f) quam dignitatem tamen anno *MCLXXXII.* indeptusest à *Friderico I.* in publico conventu *Erfurtensi*. (g) *Chronic. Montis Sereni* (h) gloriam hanc defert, *Ludovico* fratri. Num huic primùm oblatum, & post, consentiente *Eo*, *Hermanno* creditus fuit *Palatinatus*?

§. 33. Juvabit autem *prope Casiv* hinc facere de *Comitibus Palatinis Saxonie*, quorum ortus ferè ad *Carolingica* tempora referendus, sub imperio verò *Henrici Aucupis* & *Ottonum* florere. Dignitas semper maxima, & prolubita *Imperatorum* ambulatoria, istò ævò fiebat hereditaria, primùmque fortè *Athalberoni*, *S. Bervardi*, *Antistitis Hildesienfis*, Avo materno, collata fuerit; quam conjecturam mihi fecit *Tungmarus*. (i) In his familiis, quæ adscripta fuit, prima traditur *Gozecensis*, nisi fortè *Comites Sommerfenburgici* hanc dignitatem *Palatinam* ad *Gozecenses* transtulerint. *Fridericus*, filius *Dedonis* *Fridericus I. II. Comitis Wethinensis* & *Mersfenburgici*, seu hujus nominis primus, ex *Agnete*, Proce-

(z) vid. supra & 12. (a) hist. Landgrav. c. 23. (b) addit. ad Lambert. ad an. 1175. (c) l. c. p. 38. (d) Arnold. Lubecens. l. II, c. 30. 31. 34. Engelhus chron. p. 241. Hist. Landgrav. c. 24. chron. Stederburg. c. f. Krantz. l. VI. p. 42. (e) conf. Sagittar. hist. Batdevici c. 6. §. 46. seqq. (f) Arnold. l. c. c. 30. Gobel. Pers. colmodr. erat. VI. c. 60. p. 273. Engelhus l. c. Krantz. l. d. c. 42. (g) chron. Bigaug. ad ann. 1182. Hist. Landgrav. c. 25. (h) ad ann. 1180. (i) in princ. vitæ istius sancti.

Procerum de *Wymar* filia, variarum artium disciplinis in Illustri Collegio *Quedlinburgensi* instructa, suscepit *Adelbertum*, ArchiEpiscopum *Bremenlem*, *Dedonem*, Comitem *Palat. Saxon.*, & *Fridericum*, unamque filiam *Udam*. At quinquam *Proceres illi de Wymar?* annon *Wilhelmi* Comitis, *Otonis III.* ac *Henrici II.* ævo florentis, posterum, unde prodierunt *Orlamundani?* *Appendix Chronici montis Sereni* facit *Agnetem* *Dedonis II.*, *Misnæ* Marchionis filiam, ex *Ode Oramundana*, *Wilhelmi* fortè vidua, matre *Otonis* Marchionis *Thuringiæ*, natam. *Dedo* iste cum in expeditione *Hungarica* anno *MXL.* ab *Henrico Imp.* facta, cunctis virtute militari se pratulisset, primus suæ stirpis monarchiam *Palatii* promeruit. (k) Occisus à sicario presbytero annò *MLVI.* (l) *Adam* *Bremensis* vocat eum *Decium*. (m) Successit illi, ab *Henrico IV.* suffectus, frater ejus germanus *Fridericus II.*, qui cum multis *Saxoniarum* Principibus anno *MLXV.* Regi *Frider. II.* *Henrico IV.* pro perdita ejus gratia sine omni exceptione se dedit. Quæta contra datam fidem *Papiam* relegavit, unde tandem, recepta Regis gratiâ, in patriam reversus est. Ubi dum adhuc in arctissima custodia detineretur, & non tantùm reditus, verùm etiam vita desperata esset, devotionem quandam circa insigne monasterium *Gozecense* [infra *Naumburgum* ad *Salam*, (n)] exhibuit, quo de latius in chronico ejus. (o) Obiit anno *MLXVIII.* Conjux *Friderici II.* erat *Hedebergis* *Bavara*, ex qua procreavit filium divitiarum & nominis sui heredem *Fridericum III.*, qui postea uxorem sibi associavit *Adelheidem*, *Udonis*, Comitis de *Aleslephæ*, (p) seu Marchionis *Stadensis*, (q) filiam, tam genere nobilissimam, quàm formâ pulcherrimam. At quarto matrimonii sui annò (instinctu *Adelheidis*) sceleratè occisus, juxta curiam suam *Aplice*, [Schibliz] à *Ludovico II.* *Thuringorum* Comite, i.e. anno *M. LXIV.* Autor *Chronici Gozecensis* (r) supponit *Theodoricum* & *Olyricum* *Teutlebios* fratres, & *Reinardum* de *Reinstede*. Plurimi tamen inculant *Ludovicum*. (s) Filius ejus posthumus *Fridericus IV.* quinti Pater, à *Friderico*, Comite *Sommerfenburgico*, sanguineo suo, ex *Uda*, *Friderici II.* *Palatini* sorore genito, novis in *Saxonia* motibus subortis, illustris *Palatinatus* *Saxonici* dignitate exutus est, consentiente *Henrico IV.*, qui eadem ab *Henrico V.* denuò privatus est. Hic scilicet Imperator *Fridericum* *Sommerfenburgicum I.*, seu *Juniorem*, captum duris & disturnis vinculis maceravit, ut *Reinardus*, *Episcopus Halberstadenensis* queritur. (t) *Henricus* enim *V.* regno per vim & sacrilegium Parenti erepro, diu adversùs *Saxones* arma gessit, eos censu inauditò vehementer infestans.

(k) chron. Gozecens. pag. 212. (l) Lamb. Schafnab. ad h. ann. (m) L. IV. c. 18. (n) Spangenberg. chron. Mansfeld. P. I. p. 180. (o) à Madero edit. anno 1665. (p) chron. mont. Gozecens. p. 216. (q) vid. supra s. 18. (r) l. c. (s) hist. Landg. 13. Lang. chron. Citiz. ad ann. 1065. Spangenberg. chron. cit. p. 179. & P. specul. Nobilitat. L. X. c. 170. (t) in liter. anno 1114.

stans. Principes onerum istorum impatientes de libertate avita defendenda solliciti erant, quos ille omnes dignitate privabat, aliis in eorum locum suffectis. In his erant *Reinardus*, Præsul Halberstadiensis, *Fridericus*, Comes Arensbergensis, *Fridericus*, Palatinus Sommerseburgicus, *Rudolfus*, Marchio Stadenensis &c. Qui Proceres, adjuncto sibi *Lothario*, nuper Dynasta *Quersurtenfi*, nunc Saxonie Duce, & *Wicperto*, Comite *Groizenfi*, [est autem *Groiça*, vel *Groiça*, è regione fluvii Elstræ, ad quem Pegavia, tribus milliaribus Lipsiâ distans,] aliisque, ab Imperatore hæcenus crudeliter devexatis, cum eodem ad saltum *Welphonis* acerrimè confixerunt. (u) Ibi Cæsareus miles, cujus Duxque caputque erat *Hogerus* Mansfeldensis, à *Lothario* Sociisque victus & magnâ clade prostratus est annò MCXV. Quod cruentum prælium alii descripsere fusiùs. (vv) Saxones enim, voce *Reinhardi* Halberstadenfis, adeò animati, ut *hostes quasi oves aggressi tanto furore, ut viginti, imò triginta Imperiales ab uno Saxone occumberent.* (x) *Friderici II.* seu Junioris conjux erat *Luchardis*, filia *Rudolfi I.*, Marchionis Brandenburgici & Stadenfis, ex qua sustulit filium *Albertum* Palatinum, & *Adelheidam*, Abbatissam *Quedlinburgensem*. Tandem conjugem sibi propinquiore consanguinitate conjunctam, quam canones permitterent, dimisit, quæ *Erico*, Danorum Regi, cognomento *Lamm*, nupsit, eoque seu mortuò, vel in monasterium detrusò, ducta est ab *Hermanno Winzenburgico*, cui peperit tres filias. Ipsa verò, è *γὰρ ἐξ ἑσσε*, cum marito suo postea interfecta est ab Equite Suevo, cujus absentis conjugem formosam & juvenulam per vim stuprâr. *Hermannus*. Decessit *Fridericus II.* Palatinus Sommerseburgicus annò M. C. LXII. XIV. Kal. Jun. Sepultus in monasterio, quod fundarât, *Mariæ Vallengi*. Filius ejus *Albertus* eandem dignitatem summâ cum laude administravit. Etsi verò *Henrico Leoni* sanguine cohereret, tamen cum aliis Principibus [quos inter etiam *Ludovicus* Landgravius] arma contra eum sumit. (y) Hòc *Albertò* Sommerseburgico & Palatino anno MCLXXXIIX. [*Chron. Quedlenburg.* habet MCLXXX. P. *Albin.* MCLXXVIII.] sine liberis defuncto, Comitatum sibi vendicabat *Henricus Leo*, qui etiam titulò *Palatini Saxonie* usus. *Adelheidis* verò, soror *Alberti*, dominium istud vendidit *Wichmanno*, ArchiEpiscopo *Magdeburgico*. Sic res devenit ad ferrum & ignem. Sed *Henricus Leo* arcem Sommerseburgicam funditus dirutam Baroni *Warbergio Eberhardo* tradidit, à quo cum instaurata non nihil esset, à *Ludolfo*, *Wichmanni* successore, denuò everta est. A quo tempore penes ArchiEpiscopos *Magdeburgenses* remansit. *Leo* autem, ut omnia sua, sic Palatinatum quoque

(u) vid. citatos Autores à D. Sagittar, in hist. Halberstad. p. 36. (vv) quos dabit Bangert, in not. ad Helmold. l. 1. c. 40. (x) Engelhus, chron. p. 116. conf. chron. Gozecenf. ad ann. 1116. (y) Spangenberg, chron. Saxonie, ad ann. 1164.

quoque perdidit. (z) Qui translatus non in *Ludovicum*, sed *Hermannum*, fratrem ejus, Thuring. Landgravium, quem aliquamdiu *Altstedii* sedem habuisse suam ex *Spangenbergio* affirmat *Sagittarius*. (a) A cujus filio *Henrico*, ejus nominis VII. Imp., deficientibus in eo nobilibus Thuringiæ ^{Palatinatus} Principibus, Palatinatus Saxonicus cum Landgraviatu ad *Henricum*, Mis- ^{ad Misnen-}niæ Marchionem, (b) *Wetiniensium* progeniem, ceu caput & fontem su- ^{ser,}um, transit, penesque posteros ejus stetit usque ad *Fridericum Bellicosum*, Saxonix Electoratu maatum. Imò vivente & volente *Henrico* Landgravio, spem fecerat *Frideric. II.* Imp. *Henrico* Marchioni tam de Landgraviatu, quam Palatinatu Saxonix. (c) Verùm eòdem titulo quandoque [dixi quandoq,] utebantur Duces & Electores Saxonix, ex *Alberti Ursi* prosapia descendentibus. Impetrârat autem *Albertus II.* Palatinatum hunc, cum *Rudolfum* ^{quando eum} Habsburgicum suò suffragio Regem Germanix renuciasset. Ex quo ve- ^{acceperit} rò Electoralis dignitas in *Friderico Bellicoso* ad Landgravios Thuringiæ & ^{Albert.} Marchiones Misniæ annò MCCCCXXV. devoluta est, Saxonix quoque Palatinatu & veteri Palatinatus sede *Altstedio* [jam à seculo nono autem talis ^{Altsted. se-} fuit] eosdem auctos esse, certum est. Scribit quidem *Spangenberg*, (d) ^{des Palat.} *Burcardum VIII.* Dynastam *Querfurtensem*, ejusque filios, seculò exeun- ^{Sax.}te XIII. *Altstedium* possedisse. Sed acceperint illud hypothecæ loco à Pa- ^{habet vari-}latinis. Mansit etiam cum Palatinatu penes Saxones nostros lineæ *Er-* ^{es Dominos,} *nestina*, atque ad *Albertinam* superiori seculò migravit. Urbs tamen *Alt-* *stedensis* & Præfectura mox ad *Ernestinam* rediit, inque ea ad *Altenburgensem*. Hâc verò extinctâ, ad *Vinariensem*, *Bernhardum Juniolem*, hujus- que filium, *Joannem Wilhelmum*, & post hujus decessum, ad Ducem Saxo-Isnacensem *Joann. Georg. Juniolem*, Patriæ meæ Rectorem & Dominum Clementissimum. Erat igitur *Palatina civitas*, in qua ipsi Reges Germanorum ac Imperatores Romani Palatium & tribunal ordinarium ^{civitas Pa-} habebant, inque eadem tum jura dicebant, tum alia gravioris momenti ^{latina} negotia tractabant. ^{quid t}

§ 34. Anno MCLXXXIII. *Wolframus*, Comes *Kirchbergensis*, *Ab-* ^{1183.} *bas Imperialium monasteriorum Werthinensis* ad *Ruram* & *Helmstadiensis*, ^{Wolfram.} *obdormivit* in Domino. Annò sequente bellum exarsit inter *Ludovicum* ^{Abbas obit.} nostrum & *Ottonem Misnensem*, in quo hic captus, & *Wartburgi* cu- ^{1184.} *stoditus*, tandem dimissus est. (e) Eòdem *Henricus* Rex, pro sopienda dis- ^{bellum cum} cordia, quæ inter *Conradum Moguntinum* *Archi Episcopum*, *Comitem* ^{Ottone Mis-} *Witelsbachium*, & *Ludovicum V.* trahebatur, *Erfordiam* venit, ubi cum ^{lis cum} præfatis Principibus & aliis Viris Nobilibus ipsum negotium die *B. Jacobi* ^{Moguntino,}

D 2

[Bang.

(2) *Arnold. Lubeeens. L. II. chron. c. 14. & 36.* *Gerhard. Stederburg. in hist. Henrici Leon. p. 228.* (a) *de Antiquitat. Altsted. §. 34.* (b) *Sifrid. Misnens. ad ann. 1247.* (c) *Sagittar. antiquit. jam cit. §. 35.* (d) *chron. Querfurt. L. III. c. 16.* (e) *Peccentia P. I. theat. Sax. c. 2. p. 18. Fabric. L. V. orig. Saxon. f. 557.*

ficta Gudenii
oratio,

castigatur,

casus Er-
furimms,

[Bang. (f) habet diem *Anna* sacrum] tractabat. Fingit *Gudenus* orationem *Conradi* coram *Cæsare* recitatam: (g) exules scilicet Gallia *Ludovicos* has in Provincias à *Moguntia* receptos, quibus excludere benefactricem conentur. Tum de *Ottonis* Saxonis liberalitate & traditione *Thuringiæ* & *Hassliæ*, facta *Wilhelmo* *Moguntino*, de precaria Provincie administratione, de multis à *Moguntia* acceptis feudis, quæ demum heredes in arces verterint, ex quibus nunc *Moguntiam* impugnent, & dilatatis aculeis omni *Thuringiâ* expellant. Oho! in tuum ipsius finem impue. Nul- lum id tam aperte egisse, quàm præsentem *Ludovicum*. Cumque fundatum jus [quam suavia otiosi cerebelli somnia! ex universali donatione *Moguntie* competeret, *Landgravius* legibus non armis disceptare deberet. Subdit idem *Rhetor* *Erfurtensis* responsum *Ludovici*, denuò fingens: semen ex tabulosa *Merovingorum* stirpe Regia nostros gloriari, illa *Thuringiæ* domina. Qvis nescit [ut *Tullianum* istud hîc meum faciam, (h)] primam historia legem esse, ne quid falsi dicere audeat; deinde, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratia sit, ne qua simultatis. hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Justè igitur vanæ *Gudenii* assertiones supra à nobis concussæ & castigatæ sunt. Verùm hoc colloquium stebilis abruptit casus. Domus enim *Præpositi* *Ecclesiæ Dei Genitricis*, [aliis monasterium *Petrinum*] in qua convenerant, tribus mansionibus super se vicissim ædificatis distincta erat: in cujus superiori parte colloquium agebatur. Plurimis autem ad audiendum ingressis, domus, multitudinis pondere victa, ruptis trabibus repentè subsedit, aliamq; subterpositam dejiciens, plurimos superstantium ad caelum traxit, ex quibus nonnulli quidem casu vexati, quidam verò mortui sunt, quorum nomina sunt hæc: *Fridericus* Comes de *Aveberge* [Abensberg & Radeneck, Aldenberg (i)] *Henricus*, Comes de *Schvartzburg*, Comes *Thuringiæ*, (k) Hi duo in cloaca, quæ erat in extrema parte domus, misi sunt. *Gosmarus* Comes de *Ziegenhagen* *Gosmarus*, Comes *Hassliæ*, (l) *Rivander* verò & *Bang* (m) citant cum *Peccensteinio* (n) *Gosmarum*, Comitum [Hassliæ & *Gottfridum*, Comitum de *Ziegenhayn*, *Ludovicum* [al. *Burchard*] Comes de *Vwartberge*, *Gosmarus*, [rectius *Fridericus*] Comes de *Kirchberge*, *Beringerus* [aliis *Hartung*] de *Meldinge*. Ille fuit ministerialis, & quidam civitatis ministerialis, qui *Frybode* dicitur. Rex autem & *Episcopus*, qui in fenestra domus confederant, ruinæ periculum evaserunt, scalisque applicatis depositi sunt. *Landgravius* quidem ruinæ particeps fuit, sed sine læsione permansit.

(o)

(f) chron. pag. 252. (g) l. c. p. 19. (h) à secundo. ej. de Oratore, (i) Hist. Landgrav. c. 27. (k) addit. ad Lacubert. anno 1184. (l) eadem ad h. ann. (m) in chron. (n) Th. Sax. c. XV. p. 213.

(o) Rivander (p) & Bang. (q) annum habent MCLXXXIV, Hist. de Landgr. (r) MCLXXXVI. Gudenus (l) MCLXXX, Peccenstein (t) MCCCXI. In mgine ponit AC. MCCCXIII. & tamen hunc lapsum sub Henrico IV. accidisse scribit, additq; duos Comites Beichlingenses. Verum secundum additiones ad Lambertum (u) & Hist. Landgravior. (w) sex isti Comites, & alii minoris nominis morte lamentabili interierunt. Chron. mont. Sereni; additiones ad Lambert. & alii denominant Regem Henricum, Rivander, Hist. Landgrav. &c. Fridericum. Sunt etiam, qui Comitiam hæc Erfurtensia, seu curiam, voce Veterum, ad ann. MCLXXXII. al. ad seq., alii ad MCLXXXIV. referunt. Suum cuique pulcrum.

§. 35. Anno MCLXXXVI. bellum cum Moguntino denuò renascitur. 1186. Inde devastatis agris castra ille posuit circa Heilgenberg, noster verò circa Grunbergam. bellum rur- Brandenburg habet Hist. Landgrav. (x) CL. Meibom. (y) Fridericum Kirchbergicum vocat sus cum tlo- guntino; incentorem belli hujus funesti; Bangius verò (z) & Rivander (a) tam Schvartzburgicum quàm Kirchbergicum incusant. Adam Brüner verò (b) solum Schvartzburgicum pro face & tuba, pro causa totius discordiæ habet. (c) Solenne ejus proverbium: Si hoc fecero, mergor in latrina. (d) Et profundius quoque in cloacam lapsus, quàm reliqui. Gudenus bellum hoc ad ann. MCLXXXV. refert, totam rem, more solito, aliter enarrans. Et tunc primò Landgravià subjectione Moguntina liberi pronunciati sunt, namq; Gude- naga Gude- ni; tiq; exemptionem, quam tanto molimine hætenus intenderant. Sic ille. (e) Nunquam agnovere Landgravi nostri subjectionem istam, quam stolidè sibi finxit Gudenus, quorsum igitur nugæ istæ? Legas, rogo, si plenius informari cupias, autorem Justitia Protection. Sax. in Civil. Erfurt. cum ejusd. defensione, & lectio lecta placebit. Interim lepidè quadrat in Gudenum istud Sannazarii, (f) quod in Poggium Florentinum scripsit:

Dum patriam laudat, damnat dum Poggius hostem,
nec malus est civis, nec bonus Historicus.

Exiit demum Noster cum Friderico Imp., contra Sarracenos militaturus, & prælio cum Saladino propè Aceon commisso interfuit, ubi S. Georgius cum vexillo rubro ipsi in discrimine constituto apparuisse & dixisse fertur: In iter in ter- ram san- ctam, hoc signo vinces.

§. 36. Conditum olim erat sacellum D. Michaëlis ibi, ubi postea à Ludov. V. templum parochiale erectum est anno MCXC. [al. MCLXXXIIX.] S. Georgio, Militi & Martyri, Patrono suo, sacrum, in quo adhuc conspicies hæc verba: templum Georgio- num.

D 3

Anno

(o) Chron. mont. Sereni ad ann. 1183. & addit. ad Lambert. ad eund. ann. (p) Chron. p. 251. (q) Chron. p. 68. B. (r) c. 27. (s) l. p. 39. (t) loc. cita. (u) ann. 1184. (v) c. 27. (x) l. c. (y) in Chron. Marienthal. p. 47. (z) in Chron. p. 68. (a) Chron. p. 253. (b) P. II. annal. Boicor. L. III. p. 525. (c) add. hist. Landgrav. c. 27. (d) Krautz. L. VI. Sax. c. 45. (e) L. I. hist. cit. p. 41. (f) L. I. epigr. p. 151.

Anno MCXC. Der Land-Graff Ludwig ein milber Herr /
die Kirche baut zu S. Georgen Ehr.

& infra:

Zu Gottes Ehr allein der Rath
sie wiederum erneuret hat.

Annus hujus renovationis pilæ cuidam exteriori his verbis & notis incisus
est:

Anno MDXV. incepta est hæc basilica.

1191.
obitus Lu-
dov. V.
vexillum
Georgian.

Obiit tandem Ludov. in Syria *ἀπαύτως*, & sepultus est ad fontem Reinhardi-
num. Poposcit ideo Rex Henricus ab Ecclesia Fuldensi sibi tribui beneficia
clientelaria, quæ Princeps noster in expeditione Orientali moriens reliquis-
set. (g) Ceterum quæ de vexillo Georgiano Hist. de Landgrav. refert, (h)
vide sis ibidem, & crede, si voles. Tanti semper fecit Isenacum Georgium
istum, ut plateam & portam urbis primariam non tantum abs eo denomi-
nârit, sed adhuc in insignibus suis gestet, & effigiem ejus inauratam in fon-
te fori Mercurialis [Mittwochens-Mareß] quotidie monstrat. Philipp. Port-
mann in Insignia Urbis nostræ ita:

in insignia
urbis nostræ,

Cur stat in insigni, Ferrara, Georgius iste?
pugna quid, & draco quid, bestia dira, volunt?
Scilicet immensus labor est, & nobile munus,
urbis sæva citò vincere monstra sua.
Ne multi passim dominantur in urbe dracones,
cadite cives, & pellite monstra Viri.
Aurea Sic vobis sine fraude Georgica scribam,
semper & in populis arma virosque canam.

narratio de
Georg. em-
blematica,

Certè tota narratio de Georgio symbolica, seu emblematica est, ipso fatente Ba-
ronio, (i) ut alibi fusiùs probavimus. (k)

1191.
Herman-
nus,

§. 37. Ob sterile Ludovici connubium cum Margarita Austriaca, &
Sophia, rerum potiebatur frater ejus Hermannus anno MCXI. prudens, justus,
castus, fortisque Princeps, & apud reliquos magnæ autoritatis, primusque
[exauctorato Henrico Leone] Comes Palatinus Saxonie, historiarum sa-
crarumque lectionum amans. Nunquam enim ad lectum secessit, nisi lectâ
prius, seu auditâ lectione biblicâ, fortia Veterum Germanorum facta, ryth-
mis comprênsa, studiosè collegit, ideoque multos cantionum magistralium
compilatores Wartburgi aluit, (l) qui versibus inter se invicem concertantes
dicti sunt das Spiel von Wartburg / de quibus, τὰν ὀνόματι Γεωργίου καὶ ἱ-
σωμεν, integram dabimus dissertationem, nisi otia nobis fecerit D. Wagenfeil,
celebris

Meister
Sänge /

(g) Brover. L. IV. antiquit. Fuld. p. 302. (h) c. 23. (i) in martyrolog. ad 23. April.
(k) diss. m. hist. X. & P. II. Selbstürgend. Lust theu. 47. (l) vid. M. Pfefferkorns Thu-
ring. c. 15. Binhar. chron. Thur. ad h. ann. Topp. hist. Saac. MS. p. 29. colloqu. menstr.
anno 1691. p. 915. &c.

celebris Professor in Acad. Noricor., idem saxum volvens. Horum aliquis, gente Transylvanus, prædixerat *Hermanno*, filium suum Hungariæ Regis filiam aliquando in matrimonium ducturum. Tradiderat *Ludovicus V.* monialibus *S. Nicolai* non tantum varia ornamenta ecclesiastica, sed etiam jus & usum parochiæ, molendinum *Haddenhusanum*, totam terram *Heienrodensem*, cultam & incultam, XVII. mansos habentem, & alia plura, quæ omnia & singula *Hermannus* confirmavit secundum tenorem literarum:

*confirmatio
donationis
S. Nicol.
facta,*

In nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Herrmannus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius, Saxonix Comes Palatinus, universis Deum diligentibus in Domino salutem & veram pacem. Nostræ, & Antecessorum Successorumque saluti & utilitati pauperiorum consulere volentes, significamus tam præsentis, quam futuræ ætatis hominibus, quod Frater noster, & in Principatu Provincialis Comitæ Antecessor Landgravius, pro remedio animæ suæ suorumque, parrochiam Ecclesiæ *S. Nykolai* in *Ysnacho* famulabus Christi, ad ædificandum ibi claustrum, & sub regula habitandum, legitimè & rationabiliter, nullo contradicente, donavit jus & usum parrochiæ eidem monialium Conventui dimisit. Eidem etiam Conventui molendinum in *Haddenhusen* perpetuo jure attribuit, terram etiam in *Heienrod* totam, cultam & incultam, decem & septem mansos habentem, & silvam, quæ protendit per stratum *Voldensem*, usque in campum *Muosboch*, à monte *Regerberch*, qui mons in ipsis terminis totus est, eidem conventui proprietatis jure delegavit. Mater etiam nostra *Domina Juditha* unum mansum in *Graveslebe*, talentum & triginta denarios annuatim solventem, proprietati prædicti Conventus nostro consensu contulit. Ipse autem *Dominarum* Conventus in prædicta Ecclesia stabilitus curiam *Inveld* cum quindecim mansis, bonorum hominum adjutorio, pro XL. marcis sibi comparavit. Insuper duos mansos eidem curiæ *Inveld*, & ejus mansis adjacentes, à quodam *Hidolao* de *Mulehusen*, justo eorundem mansorum possessore, quodam concambio sibi acquisivit, unum mansum in *Apelteche* jacentem, pro duobus supradictis curiæ *Inveld* adjacentibus cambiens. Quidam autem *Gerhardus*, qui cognominabatur *Curt*, in bonis prædictæ curiæ *Inveld*.... jus addicens, eundem Conventum in causam traxit, & tandem consilio *Günteri*, Dapiferi nostri, tertiam dimidiam marcam, ut ipse & heredes sui ab omni prædictorum bonorum impetitione cessaret, tertiam dimidiam marcam à prædicto Conventu accepit. Nos autem pro importunitate rerum & temporum, possessiones Pauperum Christi, ut vellemus & deberemus, multiplicare non valentes, hæc omnia prædicto monialium Conventui tam rationabiliter collata & conquistata, jure ratihabitionis autoritate perpetuâ irrefragabili jure eis appropriavimus, & præsentis scripti testimonio, & sigilli nostri impressione, hujus rei veritatem & nostram ratihabitionem roboramus, rogantes affectuosè omnes Christi fideles, & omnibus nostris hominibus, ministerialibus, & quibuslibet

libet jurisdictionis nostræ subditis, sub obtentu gratiæ & amicitia Dei & nostræ præcipientes, ne quis eundem Conventum in omnibus his aliquo modo gravare præsumat. Quâ ratione Advocatiæ & jurisdictionis nostræ Tutoris & Procuratoris officium super prædictam Ecclesiam & Conventum monialium gerentes, non minus pro ejus, quàm nostra dolebimus. Dat. anno Domini. Incarnat. MCXCI.

1193. §. 38. Pepulerat *Hermannus* Conradum Moguntinum. Qui tamen bellum cum Moguntino, *Milsungo* obsidione cincto, motibus tandem istis à Fuldensi & Hersfeldensi Abbatibus compositis. *Tidericus*, Comes *Weisenselsensis*, & Marchio *Misnæ*, ex odio erga fratrem *Albertum*, *Hermannus* nostri filiam *Juditham* connubio sibi junxit. Qui genero suo suppetias tulit, hostemque *Weisenselsæ* profligavit. Apud Imperatorem accusatus, ac si insidias ipsi struxisset, *Albertum* istum ad dællum provocavit. Antequam verò præstituto die in arenam descenderet, lis per amicos composita fuit. Nata erat *Juditha* ex *Sophia* *Friiderici* IV. Palatini F., & post excessum *Tiderici*, *Popponi* *Hennebergico* XIII. nupta (m) Soror verò ejus *Sophia* [al. *Hedewigis*] *Alberti*, *Allatiæ* Landgravi uxore facta. Altera conjux erat *Sophia* *Bavara*, *Ottonis* Ducis *Bavar.* & *Comitis* *Wittelsbach*, filia, vidua *Henrici* *Werthinensis*, quæ peperit *Ludovicum* VI. cognomine *Pium*, *Hermannum* M. in flore marcescentem, *Henricum*, postea Imp., & *Conradum*, Ord. *Teutonici* *Supremum* in *Prussia* Magistrum, nec non *Irmegardem*, [al. *Margarit.* seu *Hedewig.*] *Ottonis* *Anhaltini* conjugem, & *Agnetem*, *Henrici*, Ducis *Austriaci*, maritam. *Rechenbergius* (n) addit tertiam, *Gertrudem*, *Conradi*, *Marchionis* *Misnensis*, filiam, fundatricem cœnobii *S. Thomæ* *Bambergæ*, in quo obiit. Anno *MCXCVI.* confirmat quatuor mansos cum areis suis *Wiglebbii*, ab *Ulrico* *Northosio* *S. Nicol.* traditos.

1196. confirmatio mansorum aliquot.
1197. litigiosa electio luy.
§. 39. Mortuò *Henricò* VI. Imp. anno *MCXCVII.* exeunte *Octobri* fratre ejus *Philippus*, *Sueviæ* Dux, *Ichershusæ* in *Thuringia* electus est. *Adolfus* verò, *Coloniensis* *ArchiEpiscopus*, unà cum *Joanne* *Trevirensi*, aliisque fœderatis, opposuit *Ottonem*, *Henrici* *Leonis* F. Huic *Hermannus* noster contra *Philippum* [avunculum licet] operam suam addixit, atque *Northusam* occupavit, *Salsfeldiam* incendio delevit, civesque captivos abduxit, *Boleslaum* *Bojemum* contra *Philippum* in *Thuringiam* evocavit, à cujus milite terra magis quàm ab ipso hoste devastata est. Plures enim quàm XVI. *Ecclesiæ* conventuales, & *CCCL.* parochiæ numerantur, quæ hoc bello destructæ sunt. Deficiens postea ab *Ottone* ad *Philippum*, *Milthusam* & *Northusam* regias villas, unà cum *Salsfeldio* ac finibus *Orlani* fl. & castro *Ranis* præmii locò accepit. (o) *Engelbus.* verò ait: (p) abs *Ottone* civitates istas obtinuisse, vocatque *Horlan*

(m) vid. Spangenberg. chron. Henneberg. I. II. c. 26. p. 104 seq. (n) l. c. §. 14. (o) hist. Landgr. c. 32. (p) chron. p. 241. Add. Kiantz. L. VII. Sar. c. 16.

Horlan æquè castrum ut *Ranis*. Sed mox *Innocentii IV.* instinctu, iterum à *Philippo* recedens, eum *Erfordia*, quò se Thuringia devastata receperat, *Odacri* Bojemi & Palatini ope includit, ut vix noctu ad *Theodoricum*, Misniae Marchionem, evadere potuerit. Hujus enim auxilio hostes ab obsidione urbis depellere tentavit, quam tamen illi, cognita *Philippi* fugâ, ultrò solvebant. Inde *Ottoni*, cum à *Guidone*, Nuncio Apostolico, *Mersburgi* Imperator inungeretur, fidem addixit suam. Postquam verò *Philippus Weisenfeam* obsidione cinxisset, Bohemosque, *Hermannii* socios, depulisset, mentem hic mutavit suam. *Otto* verò Thuringiam ingressus *Radeburgum*, *Salzburgam* & *Weisenfeam* miserrimè vastavit.

Sequentetamen anno *Hermannus* militem *Ottonis*, arcemante *Weisenfeam* exstruentem, per Praefectos suos *Schwarzburgicum* Comitem, & *Vargulam* Pincernam, ipso S. Nicolai die, pugna acerrimâ profligavit, latius cuncta narrantibus *P. Langio*, (q) *Krantzio*, (r) & *Casp. Sagittario*. (s) Erant bellum cui etiam famoso huic Principi in *Alemannia* & acerrimo in hostes (t) gravia bella Fuldensi, cum *Henrico III. Gronbergo*, Abbate Fuldensi, sed cum notabili hujus excidio. 1200. (u) Anno MCC. XXVIII. Octobr., qui *Simoni* & *Judæ* Apostolis sacer erat, Ludov. VI. nascitur *Ludovicus VI.* Et anno MCCIX. eligitur *Fridericus*, Comes è *Kirchbergicis* nostris, Episcopus *Halberstadensis* XXII., qui XXI. annis summa cum uatue, 1209. laude praefuit. (w) *Frid. Episc. Halberst.*

§. 40. Stabat olim patibulum in suburbio Georgiano ad *semitam*, [am 1214. *Stiege*] quo de fures suspensi, & eòpse locò alii facinorosi capite plectebantur. Potentissimus verò hic Thuringiae & Hassiae Princeps per quietem viderat omnes ibi justè interfectos in vitam revocatos, inque bellas virgines conversos; accedebat simul Beatissima Virgo cum S. Catharina, dicens: *Heustu, Hermanne! si condideris nobis hic adem, propediem Te nos in nostrum Collegium receptura sumus.* Dejecto igitur patibulo, & translato eòdem in montem [quem plebs nostra den *Goldberg* vocat.] ante portam *Nicolaitanam*, in famoso & supplicii olim celebri loco amplissimum & opulentissimum virginum monasterium familiae Cisterciensis, in memoriam B. *Virginis* & S. *Catharinae*, erexit, cujus prima Abbatissa fuit *Imagina*, Ducissa Brabantina. Huc *prima Abbatissa*, traxero rythmos *Joannis Rothii*, Canonici B. V. *Isenacensis*. (x)

Also träumte ihm / daß er spazieren gienge
an die Stätt / do man Lute hienge /
vor Isenach an die Begecheiden /
da stund das Gericht zwischen innen beiden /

E

Da

(q) in chron. Citiz. ad ann. 1198. & 1203. (r) l. c. (s) in origin. Duc. Brunsv. Lynch. §. 49. seqq. add. hist. Landgr. cap. 31. seqq. (t) ead. hist. cap. 35. (u) Brovver. L. IV. Antiquit. Fuld. p. 303. Fabricius in glor. Fuld. p. 131. seq. (vv) *Krantz*. L. VII. Metrop. cap. 41. *Sagittar.* in hist. Halberstad. §. 58. (x) ex chron. rythmico MS.

da der eine Weg in die Buchen geht /
 der andre in den Hefen seht /
 da dieß genandt Kloster nu leidet /
 da wurden die Todten zu der Zeit
 alle geformet zu Jungfrauen /
 da hörte er von der hillgen Jungfrauen /
 daß zu ihm sprach Sanct Katharin /
 hie wil ich dich nun segnen inn /
 denn du solst ihr Probst hie werden /
 das geschehe nach deinem Begehren.

alia funda-
 toris inten-
 tio,

Afferunt alii, *Hermannum*, ex voto *S. Catharinae* facto, cujus sepulcrum in monte Sinai [si extet, scrupulos enim mihi facit Decan. Bilsfeld, & official. Padeborn. *Gobelin. Persona*, (y)] visitare voluit, construxisse istud monasterium, quod aliis curis & negotiis districtus locum illum haud potuerit adire. Ex hoc primae moniales claustrum *Ottbergensis* ad *Neitham* desumptae sunt, de quibus alibi fusiüs. (z) *Portmannus* ita in istud:

Non capit hoc claustrum nisi puras nobile mentes,
propterea à pura Virgine nomen habet.

Pura manus, mens pura Deo, legi, gregi,
seruetur, dici si Catharina velis.

Orlamundanus ca-
 pitus.

1215.

1216.

jus Patronatus Sum-
 mer.

Hermann.
obitus.

1217.

Et filii eius
Hermann.
Ludov. VI.

donatio fa-
 ctæ S. Ca-
 tharinae.

1218.

Eodem anno cepit *Hermannus* Comitem *Orlamundanum*. Sequentē dedit monasterio *Nicolaitano* jus Patronatus super Ecclesiam *Summerensem*, eodemque *Gotha* extinctus, & sepultus est, uti iusserat, sub paribulo, i.e. sub altari in monasterio *Cathariniano*, quò loco olim paribulum peterat. (a) Annò sequente filius eius idem peccati stipendium meruit: cubat juxta Parentem.

§ 41. Primo regiminis annò *Ludovicus VI.* bona monasterii *Walckenredensis* confirmasse legitur, uti parens ejus ultimo vitæ suæ fecerat, confirmans bona *Thalhemensa*, certis etiam conditionibus bona cœnobii in protectionem suam suscipiens, maximè contra Comites *Klettenbergenses*: nec non bona *Walckenredensium*, quæ hactenus habuerant *Northuse* in arcis, in introitu & exitu, in omni foro, in cunctis necessitatibus & mercimoniis. Acta sunt hæc *Numburgi*. (b) Idem *Ludovicus* contulit monasterio *Cathariniano* parochiam *S. Georgii* & *Aldendorfsensem* aliaque, ut ex literis videbis.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Luodevicus*, Thuringiæ Landgravius & Saxoniae Comes Palatinus. Quoniam mortalis est omnium conditio, necesse fuit, ut rerum gestarum series scripto committatur, & hoc modo posteris ad memoriam reducat. Hinc est, quòd Ego *Luodevicus*, Thuringiæ Landgravius & Saxoniae Palatinus, notum facio universis Christi fidelibus, quòd, mortuo Parente meo, compatiens egestati Dominarum apud sanctam

(y) *Cosmodus*, xar. VI. c. 15. (z) *dissert. m. historic. 6.* (a) *Hist. Landgrav. c. 36.* (b) *Eckstorn. in chron. Walckered. p. 82.*

sanctam *Katerinam* Deo famulantium, de assensu matris nostræ *Sophiæ*, & fratrum meorum *Henrici Raspe*, & *Conradi*, in remedium animæ Patris mei, & ceterorum Antecessorum meorum, ibidem contuli allodium cum attinentiis suis, quod proximum est eidem cœnobio, & secus decursum fluminis locatum. Præterea parochiam *S. Georgii in Nsenache*, & Parochiam in *Aldendorf* præfato contuli monasterio, ut de earum proventibus ejusdem inopia releveretur. Decet enim, ut spiritualia subserviant spiritualibus, quemadmodum & secularia relinquenda sunt secularibus. Ne quis autem Successorum nostrorum huic nostræ donationi ausu temerario contraire præsumat, sigilli nostri impressione præsentem paginam duximus roborandam. Acta sunt hæc anno Incarnat. Dominicæ MCCXVIII, præsentibus his testibus, *Sibodone*, Episcopo Havelbergense, *Winemaro* Abbate Portensi, *Eberardo* in *Clusa*, *Friderico* Comite de *Rodenburg*, *Ludolfo* de *Altstede*, *Luodevrico* de *Wangheim*, *Burcardo* de *Cruceborg*, *Guntero* Dapifero de *Flacheim*, *Hermann* de *Wre*, *Ruodolfo* Pincerna, *Herenuerdo* de *Fumeringhe*, *Berenbingo* de *Cruceborg*, & fratre suo *Ruodolfo*, *Christiano* Ghirburg, *Henrico* Proto-Norario, & aliis quàmpluribus. Dat. apud *Hisenacghe* annò Principatûs nostri secundò.

§. 42. Eòdem creatur in templo *Georgiano*, ipso die *Kiliani*, [al. habent *Petri & Pauli*] Eques auratus. Annò sequente *Sigfridum* Moguntinum, Thuringiam turbaturum, [num ob decimas, seminarium istud omnium calamitatum, (c) vel, quòd absque sufficiente causa fulmine ferire voluerit optimum Principem? d vel ob utramque causam?] egregiè castigavit. Res demum per *Fuldensem* & *Hersfeldensem* *Fuldæ* transacta. In tantum friguscula invaluerant, ait *Guden.*, (e) ut, mortuo *Hermann*o, ne cum *Ludovico* quidem ejus filio, pio illo *S. Elisabethæ* marito, res serena essent, & cum ei *Sigfridus* indignationem Ecclesiæ minaretur, ipse gladio suo pugnans vicina *Ersfordiæ* depopulabatur. Sed à civibus repulsus in *Eichsfeldiam* copias vertit, ubi arces *Harburg* [Homburg.] & *Scharfenstein*, unde continuis depraedationibus infestabatur, expugnavit, & demolitus est. Fuit tunc *Ludovicus* adhuc juvenis, nec illi, sed *Confilariis* hoc malum imputabatur. Quòd cives *Ersfordienses* *Ludovicum* repulerint, non dicit, qui tamen citatur, *Rivander*; (f) *Bangius* (g) contra cladem Episcopo & lociis suis à Landgravo illatam recenset. Anno MCCXXI. nuptias celebravit *Wartburgi* cum *Elisabetha*, *Andrea*, Regis *Hungariæ*, filia, Sequenti *Henrico*, Illustris *Misniæ* Marchionis, tunc quadriennis, [natus enim anno MCCXVIII.] nepotis sui ex sorore, turelam, defuncto *Theoderico*, suscepit, eamque contra *Eckhardum*, *Mersburgicum* Præfulem, qui in *Osterlandia* & ad *Salam* oppida sibi vindicarat, prudenter administravit. Sororem, se incio *Popponi* *Hennebergico* XIII. nuptam, latrones

E 2

(c) Lamberr. ad ann. 1074. (d) Bucclin. in annal. German. ad h. ann. (c) l. c. p. 45.

(f) in chron. ad ann. 1219. (g) chron. ad eund. ann.

Sturm-
glocke /

1223.
pons super
Vierram,
Hermann.
III.

Hermann.
Orlamund.
Schauen-
forst
nuptiæ
Agnetis,

1224.
filia,

1225.

1226.
Lubitz ex-
pugnatur,
iter in Ita-
liam,

hospitale S.
Anna,

1227.
hostes devi-
cti,

FF. Kalen-
darii,

festi hypo-
diacono-
rum,

foventem, nobilesque Misniae in eum concitantem, nominatâ terrâ cum Poppone marito ejecit, sicque, plexisturbatoribus pacis publicæ, cum Elisabetha abiit ad socerum in Hungariam. Comites fuere Walterus Vargulanus, Güntherus & Henricus Schvartzburgici, Henricus Stollbergenis, Güntherus Kevernburgicus, Comes de Zigenhayn Gottfridus, & Rudolfus Pincerna. Eodem annô fusa est magna campana, cujus tonitus terribilis erat, ideoque noti ad sacra, sed ad convocandos cives in incendiis, aliisque tumultibus publicis, servata, & dicta est die Sturmglocke. Sequente struxit pontem Crucisburgi super Vierram. Eodem nascitur ibidem in monte Petrino d. 8. Mart. Hermannus III., qui in eodem oppido, post celebratas cum Beatrice, filia Henrici VI. Ducis Brabantiae, nuptias, annô ætatis suæ XVIII. à Bertha Seebachia [non Sebergia (h)] venenô sublatu est. Jacet ad fontem Reinhardi. Ipse Ludovicus territorium Hermannii Orlamundani invasit, exstruxitque contra ipsum castrum Schauenforst, inter Orlamundam & Rudolphopolim. Soror ejus Agnes, quæ cum pia Elisabetha Wartburgi educata fuerat, Norinbergæ nuptias habuit cum Henrico, Austriaco Duce de Medlingen. Annô MCCXXIV. nascitur eidem Wartburgi Sophia, Henrici Brabantini Magnanimi conjux. Et sequente annô altera Sophia, Rectrix postea cœnobii Kizingensis. Bello Poloniae Duci, ob violatos mercatores, illato castrum Lubitz magnâ usus celeritate expugnavit. A Friderico II. Cremona evocatus abiit in Italiam, ubi Imperator ipsi & cognato suo Henrico Illustri Misniam & Lusatiam feudi fide, cum Prussia, quantum expugnare possent, terra contulit. In reditu frustra ei insidias struxerat Hennebergicus Comes. Redactis tandem in ordinem Misnensibus, qui, eo absente, jugum excusserant, placidè vixit. Interim Elisabetha Xenodochium cum oratorio S. Anna sacro, ad portam Georgianam, condidit, ubi quondam Hellgraffi, nobiles & amplissimæ fortunæ cives, prædium habuerant. Anno MCCXXVII. Dominum de Salza, monasterio Reinhartsbonensi nimis molestum, Altenberga obsessum ad deditionem compulit, arce destructâ, & postea Albertum, Comitem Orlamundæ, cepit.

§. 43. Nidulabantur olim Ottberga ad Neitham, uno milliari ab urbe Höxaria in Diœcesi Corbeienfi distantis, Fratres Kalendarii, ex elemosynis passim collectis primùm ibi templum condentes. At quæ eorum exercitia? edebant, bibebant, ludebant, & erat cras ut hodie. In tantum quoque, radicata erant vitia hæc, ut nulla monita ea subverterent dicente Henrico Svaltio. (i) Et Henric. de Godethem scribit in epist. ad Fridericum Falckenbergium 1.º Kalendarios ad Neitham semper festa celebrâsse hypodiaconalia, de castino parùm sollicitos. Festa hypodiaconorum, seu stultorum, bellè explicat Fresne (k) & D. D. Wildvogel, in Illustri Salana Juris & æqui interpres,

(h) Sigfrid. Presbyt. L. II. ad ann. 1231. (i) in chron. MS. Vallis Dei, (k) in glossar. verb. Kalendæ,

pres, Fautor meus honorandus, (l) ex *Boleto*. (m) Vide sis, quid de eodem festo ex *Petri Blessensis* epistolis afferant Eruditi in *Ephemeridibus* suis. (n) Cùm igitur in otium & luxum prolapsi Superiorum suorum monita temnerent, etiam à prædonibus, perviciam tunc grassantibus, crebrius spoliarentur, *Hermannus I.*, Comes *Dasselenfis*, à pedis vitio *Claudus* dictus, olim Præpositus Ecclesiæ Cathedralis *Mersburgensis*, postea Abbas & Princeps *Corbeia Saxonica*, ordine XXXIII., inertes hosce fucos aliò transferre, bonarumque apicularum alveolos substituere decrevit. Cùmque invicina *Amelsborna* cuncta *αἰεὶ* & *εὐχρηστὰς* vidisset, non nesciens, *S. Bernhardum* nihil aliud egisse, quàm ut ordinem *Benedictinum* à luxu & ignavia repurgaret, in animum induxit, *Cistercienses* surrogare *FF. Kalendarum*. Cùm igitur *Katharinianum* nostrum ejusdem congregationis bona fama sue odorem longè latèque diffunderet, monente *Winemano*, Abbate *Portensi*, ex hoc coloniam religiosam *Ottbergam* deducere unice desiderans, scripsit *Ludovico pio*, & abs eodem licentiam dimissionis aliquot fororum petiit. (o)

§. 44. Tandem expeditioni sacrae in *Palæstinam* sese accinxit, *Or-* *iter in Pa-*
læstinam,
1227.
 dinibus suis *Crucisburgum* convocatis, & consilio hoc exposito, *Fratri Hen-*
rico regimen *Provinciarum* curamque uxoris & liberorum commisit. Sic
 optimæ *Elisabetha*, in memoriam sui, tradito annulo, cujus lapidi *agnus*
pascualis insculptus erat, manantibus genis valedixit. Secuti eum sunt *Co-*
mites: *Ludovicus Warbergensis*, *Gosmarus Kirchbergensis* [qui omnia bo-
 na sua monasterio *Walchenridensi* antea vendiderat, (p)] *Günterus Ke-*
vernburgicus, *Burcardus Brandenburgensis*, *Meinhardus Mühlbergensis*,
Henricus Stollbergensis. *Dynastæ* autem: *Hermannus Heldrungenfis*,
Henricus Ebersburgensis, *Marshallus*, *Henricus Stothemius Dapifer*, *Fri-*
dericus Drefurtenfis, *Fridericus à Werthern*, *Hartungus ab Erfa*, *Henricus*
de Fahern: quæis se adjunxerant *Ludovic. de Webersted*, *Gerhard. ab En-*
de, *Rudolf. à Bultzingschleben*, *Theodoricus Sebachius*, *Sisfridus Rottius*,
Ludovicus & Rudolfus ab Haulen, *Gotthardus de Capella*, *Henric. de Meide-*
burg, *Bertoldus à Myla &c.* Delatus *Brundusium*, insultum febris malignæ
 sustinuit; progressus tamen *Hydruntum*, abs *Hierosolimitano Patriarcha cœ-*
lesti viatico munitus, die XXVII. Sept. MCCXXVII. anno ætatis suæ
 XXVII. piè placideque obdormivit in *Domino*. Cadaver quiescit ad fon- *obitus Lu-*
 tem *Reinhardi*. Vixit secundum symbolum suum, (q) *εὐσεβῶς, δικαίως, δου VI.*
καὶ σωφρονῶς. Epitaphium ejus hoc:

E 3

Anno

(l) in addend. ad cap. 2. §. 6. diss. de eo, quod justum est circa novum annum (m) lib. de divinis officiis c. 120. (n) seculi Journal T. IV. p. m. 114. (o) lit. dabimus in chron. Vallis Dei, quod sis vide, (p) Eckstorm, chron. Walckenried. pag. 96. (q) ex Tit. II. 12.

epitaph.

Anno Domini MCCXXVII. III. Idus Septemb. obiit Ludovicus V. Thuringorum Landgravius, B. Elisabethæ maritus, in Sicilia civitate Ortrant, & hîc sepultus.

1228.

Henricus
Elisabetha
ejecta,

§. 45. Defuncto Ludovico, castissimo Principe, imperat frater Henricus, qui ocius Wartburgo eiecit Elisabetham, quæ in urbem concessit miseræ plenæ. Henricus Elisabeth, uxorem Fratris sui, de castro Wartberg, de consilio malorum hominum, amovit, quæ cum parvulis suis in miseria vixit in civitate Ysenacho, & nullus recepit hospitio, qui esset alicujus receptationis, quia timebant, ne offenderent Dominos, sed oportuit, ut cum pauperibus se reciperet. Deinde transtulit in Kitzingen ad Abbatissam cognatam suam, ubi postea filia suam monialis effecta est. Quam miseriam & paupertatem percipiens Episcopus Babenbergensis [Erckenbertus, Stephani, Regis Hungariæ, Frater,] cognatus suus, ipsam tulit in Babenberg, & honorificè tenuit. Et dum ibi esset, venerunt milites & vasalli, & alii, quicum Ludovico marito suo exiverunt ad peregrinationem, & ossa secum deportaverunt. Et inveniunt Dominam suam, & audientes fore factum, nimium turbati sunt super re gesta tam flebili & inaudita. Et ipsam assumerunt, & cum ossibus mariti sui in Reinhartzborn duxerunt, ubi Rudolphus de Boila [Vargula] Pincerna, qui unus erat de his, qui ipsam Elisabeth tulerunt de Ungaria, & modò fuit in peregrinatione cum marito, fortissimè, presente matre & fratribus, & aliis nobilibus, corripuit Henricum Seniore Landgravium de nimio excessu, quem in viduam fratris relicti commisit: ita quod Henricus & frater suus Conradus & mater inceperunt amarissimè flere. Et sic ipsam ad castrum Wartburg deduxerunt, & valde reverenter & amicabiliter pertractaverunt. Ipsa tandem cum Magistro Conrado [à patria] Marburgensi, famoso Prædicatore & sancto Viro, secessit Marburgum, ubi hospitale construxit & sanctissimè vixit, eleemosynas pauperibus erogando, & soli Deo in paupertate & in statu contemptibili vacavit usque ad mortem, (r) quæ incidit in annum MCCXXXI. ætatis suæ XXIV. Tetigit eandem historiam Hieremias Drexelius (s) inquit: Regina Pannoniæ Elisabetha, Principis Ludovici vidua, post conjugis funus bonis omnibus evoluta, è castro cum liberis ejecta, consiliis & auxiliis destituta, à cognatis & omnibus hominibus deserta, nec hospitium quidem, quò reciperetur, invenire potuit. Ergo ad cœnobium D. Francisci abiit, & hoc unum rogavit, ut hymnum Ambrosianum, Te Deum laudamus, canerent, & gratias agerent Deo, qui famulam suam dignatus esset calice Dominico liberaliter perfundere; id enim se gratiam maximam interpretari. Vitam ejus hospitale 6. multi prolixius descripsere prosâ & vorsâ: in his M. Jeremias Weirichius, Mariæ Magdalen. Si hospitale S. Mariæ Magdalena in platea, der Briel vocata, Gothæ,

1229.
abit Mar-
burgum,hospitale 6.
Mariæ Mag-
dalen.

(r) Hist. Landgrav. c. 40. (s) in Jobo suo c. 9. p. 150. (t) Est. ut. impress. anno 1625. impens. Joh. Birckneri in 4. Add. chron. S. Elisabeth. seu, Chronik St. Elisabeth gedruckt in der löblichen Stadt Erford durch Matthes Maler / wonhafftig zum schwarzen Horn vor der Kramer-Brücken 1520. in 4.

thæ anno MCCXXIX. conditum est, utique fundatrix erit *S. Elisabetha*, non maritus ejus. Si verò hic fuerit, uti nullus propemodum dubitat *Sagittarius*, (u) certè ante abitum ejus in Palæstinam fundatum esse oportet.

§. 46. Obviam processerat *Elisabetha* aliquando ad rivum coriario-*Elisabetha* rum [Löbersbach] morosa vetula, quæ viam dare noluit Principi, ideo hæc in cœnum in cœnum lapsa. In cuius rei memoriam prope sacellum *S. Joannis* [quod lapsa in isto loco stabat] columna posita cum his versibus:

Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est;
antiqui Vatis nota querela fuit.

Quid nostri seculi mores, quid tempora possint,
heu! cuculi scelus atque impia facta docent.

Atq; olim monuit statua hæc, quæ digna per avum,
omnibus ut cuculis inspiciatur, erat.

Mater egenorum Diva Elisabetha, per hujus
torrentis lapidem compositura gradum,

Canosas in aquas saxo detruditur isto,
& vetula diris exagitata fuit.

Lendibus immundas hæc olim laverat omnes.
leprosis sordes ablueratq; suas.

Inq; thoro proprio spondaque locaverat agros,
vestitû nudos indueratq; sub.

Pæoniis etiam unguentis hæc foverat agram,
deq; epulis mensæ paverat ipsa sue.

Pro cana tamen in cæno nunc mergitur isto,
pro meritis pietas fert maledicta suis.

Heu! scelus extremos deportandum ad Gar amantas,
urbe heu! pessima anus non habitura locum.

Difficuit factum hoc patria, meruitque perennens
hanc statuam pieras, Elisabetha, tua.

Impietas anis dira est damnata sub orcum,
digna habita eternâ resq; locusq; notâ.

In eandem statuam *Winerus* noster ita: (w)

Tres inter Divas Charites, Nymphasq; sorores
en! quartum tenet hæc Elisabetha locum.

Pro fonte Orchomeni, pro Thessa'iaq; lavacro
nudipedes Nymphas perluit unda sacra.

Ille pedes lavat Istiaci torrentis in unda,
proluit hicq; stolam in sanguine, Christe, tuo.

Abstergens sordes, quas dira asperserat illi,

in eandem
statuam,

præfata

(u) in memorab. Gothar. c. 7. & 3. (vv) in epigrammat. corollar. p. 117. seq.

præfica, quam mensâ foverat ipsa suâ.

Fons sacer hîc quarta Charitis, Divaque lavacrum
Helisabes esto, quem statua ista notet.

Siste pedem, cucule, hic, maculasq; tuere lavantis,
grande scelus Charin est commaculare suam.

1230. §. 47. Annô MCCXXX. magna fraternitas in monasterio Nicolaitano instituitur, in quam omnes Principes nostri, & quotquot nascuntur ab illis, solenniter recepti sunt. De litigiis Sigfridi Moguntini cum Abbate Reinhardsbornensi, deque hujus castigatione iterum audiamus *Hist. Landgrav.*
1232. (x) Sigfridus à monasterio Reinhartsborn aliquam summam pecunia extorquebat. Et quia Abbas [non refractarius, ut Guden (y) censet, sed ex Principis sui interdicto] dare recusabat, ipsum pænegravioris culpa subjecit, & in capitulo in Erfordia Canonorum S. Marie tribus diebus disciplinas recepit. Ultimo verò accidit, quod Conradus, Landgravius Thuringia, frater Henrici, casu veniens Erfordiam, & Missam audiens in Ecclesia B. Mariae horâ illâ, dum prædictus Abbas deberet se presentare ad disciplinas. Et nudus in superiori parte corporis virgas in manibus bajulans intravit Capitolium. Quod videntes aliqui de familia Conradi Landgravii sibi retulerunt, quàm malè Abbas tractaretur. Qui in furia magna Capitolium ascendit, & extracto cultello in Archiepiscopum irruit, & comam capitis deprehendit, & ipsum transfigere laboravit, sed præpeditus. Hæc fuit causa incensæ civitatis Fritzlariæ ædisque Joannitica. Bucelinus (z) eandem historiam ex M. zach. Rivandri chronico Thuring. (a) citans, pro Conrado substituit Hermannum, & pro Erfordia Fritzlariam. Sed Rivander omninò nobiscum sentit. Erant Landgravii nostri monasterii Reinhardifontani ut Fundatores, sic etiam defensores, seu Advocati, ideoque tenebantur opem ferre Prælato. Modestius verò agere debuisset Sigfridus, & moram dedisse iræ, quæ mala cuncta ministrat. Et tanè nisi à sexu sequiori irritatus fuisset Conradus, vix ad extrema ventum esset. Ait autem historia, cum jam recedere vellet, suburbii [Fritzlariæ] incensis, lascivas mulieres murum civitatis ascendentes, & vestibus elevatis pudibunda sua ostendentes, illuisse Principi, deridentes eum cum exercitu suo. Ideoque reversus denuò civitatem obsedit, ferroq; & igne eam delevit, nec Ecclesiis, nec hominibus parcens. (b) Sed pœnituit mox Conradum facti, idque largâ liberalitate expiavit. Intrans enim Fritzlariam, convocatis civibus alia bona, & Canonicis ibidem decimas in Hassia, contulit. Fit demum, mortuâ Agnete suâ, Frid. II. F., Ordin. Teutonici socius, largiturque hospitali Elisabethano Marburgi curiam Grifstede. Idem monasterio Walkenridensi restituit quinque mansos & dimidium

(x) c. 43. Add. Rivand. chron. p. 298. seq. & Bang. chron. p. 92. seq. qui verò ad ann. 1234. refert, (y) l. c. p. 46. (z) in annal. German. adh. ann. (a) l. c. (b) hist. Landgr. c. d.

dimidium propè *Bultzigsleben*. (c) Captò castrò *Wisselbeccio* *Henrici Glichen-* 1234.
sis, viginti tres latrones ibi latitantes capite plecti iussit *Henricus Raspo*, ut *Wisselbecc.*
Procurator Imperii, absente *Cæsare*, ipsumque *Comitem* ad citationem suam *captum*,
 non comparentem omni jure feudali privavit. *Walckenridensibus* unà cum fra- *potestas*
 tre *Conrado* potestatem fecit piscandi in *Weisensée*. (d) Eod. anno intrârunt so- *piscandi*,
 rores *Cistercienses* ex seminario nostro *Cathariniano* *Ottbergam* die *S. Lam-* *moniales*
berti, afferentes receptionem in fraternitatem à *Catharina* *Abbatissa*, *in arant Oib.*
 apographum alibi dabimus. (e) *bergam*.

§. 48. Nascitur tandem ex pœnis horum Fratrum infigne monaste- 1235.
 rium *Dominicanorum*, seu *Prædicatorum*, in memoriam *S. Joann. Bapt. & Elisa-* origo mo-
bethæ ad portam, ab eodem nominatam, das *Prediger-chor* erectum. *Jus-* *nast. Domi-*
 serat enim *Gregorius IX. Henricum*, quòd *Elisabetham* cum prole suâ persecutus *nican.*
 esset, & *Conradum*, quòd multum *Christiani* sanguinis *Fritzlaræ* fudisset, in-
 censâ æde *S. Joann. Bapt.*, pro expiatione criminum, amplissimum hoc cœ-
 nobium condere anno *MCCXXXV*. licet ob victoriam, ipsò *Dominici* die
 contra *Conradum*, *Friderici II. F.*, propè *Francofurtum* ab *Henrico* nostro glo-
 riosè obtentam *Rechenbergius* ex *MS.* quodam asserere malit. (f) Quicquid sit,
 primus ejus *Rektor*, seu *Prior*, erat *Adelgerus* (*Eilger.*) hujus nominis *IV.*, *Com-*
mes Hohnsteinensis. *Pietatis & optimarum Artium* fundamentis probè jactis
 in *Germania*, migravit in *scholam Parisiensem*, tantosque fecit progressus, ut
 juvenis adhuc in omni doctrinæ genere excelleret. Cum primis sancto
Theologiæ studio se mancipavit totum. Cumque *Dominicanorum* *Ordo* nu-
 per institutus maximè ei placeret, nomen ei dedit. Licet verò *Albertus*, *Præ-*
sul Magdeburgicus, cui *pietas & doctrina Adelgeri* valde probabatur, *Præpo-*
situm Goslariensem eum constituturus esset, placuit tamen illi in *paupertate*
 vivere, & *prædicando aliis* servire. Abiens ergo *Erfurtum*, *populosissimam*
 civitatem serò ad *pœnitentiam* exhortari cœpit. Cumque ob *candorem, pie-*
tatem & doctrinam magnifieret ab omnibus, nec sine fructu audiretur, emit
 ei *Senatus curiam Rastenbergiticam* in urbe sitam. Dirutam illam *Adelgerus* in
 facellum mutavit & *humilem cathedram*, qua de cum sociis suis verba ad
populum faciebat. Exstructò demum cœnobio hîc *Prædicatorum*, *Henri-*
cus & Conradus, famâ *inclyci Viri* moti, *Erfordiâ* evocatum illi præfecerunt.
 Fide & *industriâ* hanc ornabat *spartam*, non tam *fratres suæ curæ* commissos,
 quàm *cives piò zelò* ad salutem erudiens. *Ipsi Principes* venerabantur eum,
 ejusque *concionibus* eximiè delectabantur.

§. 49. Idem *Illustrissimi Fratres* eòdem ferè tempore fundârunt
 monasterium in *valle Joannitica* pro *monachis* *Ord. Cisterciensis*. *Albertum* *monast. in*
de Glichen, ceu *testem*, reperi anno *MCCXXXVI*. *F. Hermann de Molhusen,* *valle S. 106.*

F

Prio-

(c) *Eckstorn. chron. Walckenied.* p. 92. (d) *idem chron.* p. 91. (e) in *chron. Vallis Dei*,
 (f) *l. c. s. 16.*

Priorem in valle S. Joannis, anno MCCCLXXXVI. Aliquando vice Prioris functus est Abbas in valle S. *Georgii*. Initium literarum est : (g) *Wir Abt Ludwig zum Georghthal/ jeko Berwefer zu S. Joannis Thal.* Andreas Stutzen vocabat se Prior des Klosters S. Joannis Thal vor Isenach. Eodem anno *Perusii* in conventu FF. Prædicatorum *Gregorius IX.* B. *Elisabetham* factis Sanctorum inscripsit. Sequenti anno translata sunt ossa ejus, præsentibus Archi-Episcopis, Moguntino, Colonienfi, Bremenfi, aliisque Episcopis, Prælati, Virisque religiosis, nec non *Friderico II.* Imp. & aliis Principibus. (h) Liberalitatem ejus in egenos & languentes universus commendabit orbis. Superest fons infra *Wartburgum*, quem vulgus den *Elisabeth Brun* nominat, ex quo lavisse dicitur scabiosos, & ejusmodi miserabiles homines. Ceterum reliquiæ ejus videntur suspectæ. Non ibo inficias, in fornice isto, qui adhuc *Wartburgi* visitur, eam cubuisse. Verùm ligna spondæ CCC anno- rum ætatem minimè ostentant. Caupo quidam *Isnacensis*, *Georg. Rudolphi*, frustula aliqua de lecto *Elisabethano* petentibus olim fragmina quædam de latrina resecta dedit, quæ illi dentes dolentes fodicârunt optato cum successu. Quæ de libro & cingulo ejus narrantur, ita se habent : Utrumque in sacello monasterii Nicolaitani repertum, idque Janitoris *Wartburgensis* femina ex cœno- bio isto (ubi prius habitârat) in arcem secum tulerat, & hospitibus peregrinis novitatum cupidus lucelli ergo pro reliquiis *Elisabethanis* venditavit. Tandem *Caspar Gerandinus* Italus, mercator *Norinbergensis*, operâ *Nicolai Zechii*, Consiliarii tunc *Coburgensis*, fictitias istas reliquias obtinuit, inque Italiam portavit.

§. 50. Sunt, qui rentur, monasterium *Franciscanorum* (Nudipedum) anno MCCXXVI. in honorem S. *Paulli* conditum esse ; alii MCCXXXVI. & MCCCL. habent, alii vetustius centent æde *Georgianâ*, quæ circa annum MCLXXXVIII seu MCXC. surrexit. Id verò erroneum est. Siquidem *Franciscus* Assisienfis anno MCCIX regulam Ordinis sui ab *Innocentio III.* primùm confirmari petiit. Fuit istud ibi, ubi nunc viridarium Ducale est. Eodem, si non superiori anno, hîc vixit erudita monialis *Gertrud de Albaxia*, de qua mira narrant *Collectanea* Avi mei. De gente verò *Albacciana* vide sis *Letznerum*. (i) Sequenti anno obiit miles *Thomas*, armiger *Hermanni*. Fuerat cum eo in partibus *transmarinis*, & ex multis periculis strenuè servaverat. Hinc clypeus Domini à famulis dicebatur. Quis *Thomas* iste fuerit, divinare nequeo. Nobilem tamen fuisse, ex nomine & officio ejus colligo. Dicitur enim miles & armiger Principis. (k) De itinere verò *Hermanni* in terram sanctam vid. *Chron. Arnoldi* (l) & *Langii*. (m) Anno MCCXXXVIII. *P. Stephan.*, vetus Presbyter, de *claris Gravionibus*, in somno obit, sepultus sub tilia,

(g) anno 1487. (h) hist. Landgrav. c. 47. (i) in hist. Ludov. Pii edit. sec. c. 33. (k) ex minuto chronico MS. (l) L. V. c. I. (m) chron. Citiz. ad ann. 1195. & 1197.

nisa, quam in horto plantarat. In omni pariete scripserat: V.V.V. i.e. *Vive, ut
 vivas.* Quod bonum omen est. (n) Ex *Hellgraviis* fuerit bonus iste senex, quo-
 rum memoria apud nos in benedictione. Anno MCCXXXIX. *carnea erat* 1239.
pluvia valdè miraculosa. *Additiones ad Lambertum* (o) ita de prodigio isto: *pluvia pro-*
 III. Non. Maj. ortà tempestate apud sylvam *Loibin* in villa *Sule* dicta, super cu- *digiosa.*
 jusdam *rustici solius horreum & curiam* pluebat Dominus, non ut filiis Israël in
 deserto sicut *pulverem carnem, sed grossa carniū frusta* in modum *interioris pin-*
guedinis. Quarum partem dum *volucres & canes* deportassent, reliquæ circa 1240.
vesperam solis ardore veluti glacies liquefactæ sunt. Ceterum vide de plu-
 viis prodigijs *M. Hübleri* dissertat. (p) Anno sequente sepultus ad fontem *Hermannii*
 Reinhardi *Hermannus* III. S. *Elisabetha* Filius, & quidem post nuptias suas. (q) 1241.
 Mortuâ verò *Agnete, Conradus* successit *Hermannus de Salza*, factus supremus *Couad.*
 Ord. Teutonici Magister in Prussia; & *Henricus*, Frater ejus, absente *Friderico* *Ord. Teuton.*
 II. Imp. S. Imperii per Germaniam Procurator, in Regno Francico Protutor & *Mag.*
 Protector dictus fuisset, postea *Locumtenens, hodie Vicarius*; qui eximius & illu- 1242.
 stris honor Palatinatui ferè connexus erat. (r) Eod. anno viam universæ *Henric. Pro-*
 vanitatis ambulat *Eilgerus Hohnsteinensis, Prior Dominicanorum, num ve-* *curator Im-*
perii,
pereno, seu febris malignâ peremptus? Corpus ad Fratres suos delatum honori- *obitus Eli-*
 ficè conditum est. (s) Et *Wilhelmus Havelbergensis* Antistes, in cœnobio *geri Prior,*
Vesserano duobus sacellis consecratis, in itinere suo hîc defecit. (t) Sequenti *& Episcopi*
 anno indulsit *Sigfridus* III. Moguntinus pro restauratione S. Nicolai XL. *Havelberg.*
 dierum indulgentias. 1243.
indulgentia,

§. 51. Interim *Henricus* ab *Innocentio* IV. *Friderico* II. opponitur. Re- 1246.
 nuit, & scripsit Papæ, (sunt verba Autoris append. *Mart. Poloni,*) quod jam de- *Henric. sic*
crepitus esset, non posset sustinere labores, nec haberet filios, nec amicos, nec terram lo- *Imperat.*
cupletem vel magnam, quod posset expellere Imperatorem Fridericum, & sufferre
expensas. Sed Papa *Innocentius* scripsit sibi, ut sub obedientia Dei & Ecclesie as-
 sumeret sibi Regnum, & transmisit sibi pecuniam (quam *Sifried Presbyt* (u) infini-
 tam vocat, Autor verò iste) *XXV. millia marcarum argenti puri, & dedit sibi post*
obitum, propter obedientiam illam, quod ubicunque sepulturam eligeret, in anni-
versario suo & per octavam, in perpetuum, quicumque pro anima ejus, & omnibus de-
functis fidelibus ibi oraret, duos annos indulgentiarum consequeretur. Tandem
Henricus Landgravius, cognomento *Raspe, multis evictus precibus imperium ac-*
 cepit. (vv) Cur verò *Krantz* (x) eum Comitem *Schvartzburgicum* appelli-
 tat, quem *Onuphrius Panvinius* (y) cæco passu sequitur? Nec sanguinem traxit

F 2

Diva

(a) ex eod. chron. minuto MS. (o) ad ann. 1238. (p) de pluvijs prodigijs Erfurt. 1695.
 D. Alberti disp. de ead. mar. Lips. 1677. Schott. Phyl. cur. L. XI. P. IV. c. 26. (q) Sifr. Presbyt.
 L. II. epist. ad ann. 1231. (r) Schubart de Com. Palar. n. 189. seq. Colloq. menstr. ann. II. p.
 749. & hist. hujus Henrici edit. à D. Sagittario Jen. 1692. cap. I. §. 1. & 3. (s) hist. Landgrav.
 c. 50. Eckstorm. chr. Walckenrid. p. 19. (t) Spaengenber. chr. Henneb. L. II. c. 26. (u) L. II.
 ad ann. 1246. (vv) Alb. Stad. in chron. (x) L. VIII. Metrop. c. 13. & 15. (y) in Imp. Rom.

Diva Elisabetha, ut idem *Krantz* (z) blaterat, nec *Misnia* Marchio erat. (a) Ita Principes Alemanniæ, scilicet Archi-Episcopus *Moguntinus*, *Coloniensis*, & *Trevirensis*, cum ceteris Episcopis, *Argentinenſi*, *Metenſi*, *Spirenſi*, & aliis (idedò abs oribus suis *Rex Clericorum*, (b) vel *Ecclesiasticorum* (c) dicebatur,) elegerunt eum apud *Herbipolim* (non *Francofurti*, (d) aut *Wormatia*, (e)) in Ascensione Domini (f) in Regem, (g) ceu *Virum catholicum strenuum, nobilem, sapientem, benignum & constantem, Deo & hominibus gratiosum*, (h) *Virum Illustrem, magnum & potentem*, vocat *Joh. à Leidis*, (i) *strenuum & bellicosum Langius*. (k) Sed non erat *filius Hermannii* fratris *Ludovici*, mariti *S. Elisabethe*, ut idem *Carmelita* vult, verum ipsius *Ludovici*, defuncti in peregrinatione ad terram sanctam, mariti *B. Elisabethe*, frater uterinus. (l) *Gudenus* maxime commendat (m) *Moguntia* suæ sinceritatem cum *Landgraviis* nostris, ut non dubitaret *Sigefridus Henricum* eligere. Sed jungas velim *Chronic. Moguntin.* *Conradi* Episcopi apud *Urstisium*, citante id *Sagittario*, (n) & videbis, cur potissimum Eum elegerit. Quid? quod *Procurator* antea fuerat *S. Imperii per Germaniam*, volente & consentiente ita *Friderico II.*, cujus diploma dedit *Schubartus*, (o) ut dignissimus postea habitus sit ad capeſſendum diadema Imperiale. Electione factâ idem *Henricus* indixit Principibus curiam solennem *Francofurti* in festo *Jacobi*. (p) Cum autem depositus *Fridericus* filium suum *Conradum* Regem in *Alemannia* haberet, (libenter eum pro tali post ipsum habuisset, (q)) ille curiam præfixam in *Franckensfurt* prævenire cupiens, & impedire volens, collegit magnum exercitum, & venit ad campos apud *Franckensfurt*. *Henricus* verò *Rex*, qui curiam præfixit, cum Episcopis & Fautoribus *Ecclesiæ* collegit etiam magnum exercitum, & inſequabatur *Conradum* Regem usque ad campos eosdem, ibique (non anno *MCCXLVII.* ut plurimi scribunt, sed anno superiori) facta est pugna & maximus conflictus inter prædictos duos Reges, in festo *B. Osvaldi* (r) (*Dominici*, (s) *Jacobi*, (t)) & *Deus* dedit victoriam *Ecclesiæ & Regi Henrico*. *Conradus* autem *Rex* fugiens amisit multos milites & maxima bona, & imposuit *Suevis*, quod ipsi cum infideliter perdidissent. (u) Quâ fronte igitur *Krantz* (vv) asserit, *Conradum* factum esse superiorem, copias *Henrici* dispulisse, disjecisse & dissipasse: seu *Conventum* disturbasse, multis captis, plurimis etiam caſis, cum tamen antè (x) contrarium scripserat, dicens: Regem *Conradum* à *Coloniensi* Archi-Episcopo victum,

bellum ejus
cum Frid. II.

(z) l. c. 7. (a) *Michael. Synr. hist. polir. L. II. sect. 5.* (b) *Alb. Stadenf. Krantz L. VIII. Sax. c. 14.* (c) *Id. L. VIII. Metrop. c. 13.* (d) *hist. Landgrav. c. 52.* (e) *Gebhart Florian. in descript. Francof.* (f) *Alb. Stad.* (g) aut. fragment. *hist. apud Urstil.* (h) *Monach. Paduan. L. I. chron.* (i) in *chron. Belg. L. XXIII. c. 4.* (k) in *chron. Citiz. ad h. ann.* (l) *Idem l. c.* (m) *l. 9. p. 54.* (n) in *hist. huj. Henrici c. 1. 6. 5.* (o) *l. c.* (p) *Alb. Stadenf.* (q) *append. Mart. Poloni* (r) aut. *compilat. chronol. ad h. ann.* (s) *chron. Citiz. ad eund.* (t) *Sigon. de Regno Ital. L. XVIII.* (u) *fragment. hist. Urstisian.* (vv) *L. VIII. Sax. c. 14. & L. VIII. Metrop. c. 13.* (x) *c. 7.*

victum, quod tanè in hoc prælio factum. Henricus Cunradum cum suo exercitu ignominiosè fugabat. (y) Quia verò dixerat Conradus, Suevos eum infideliter perdidisse, (quod Sigonius (z) credit,) ità ipsi moti bella movebant in eum, ejusque fautores per Sueviam, & circa Danubium, & Mogum, & ubique. (a) Quem nisi Dux Ungariæ suscepisset, Landgravius eum de Alemania effugasset. (b)

§. 52. Habebat adhuc Fridericus in Germania, cum primis Suevia, qui adhærebant ei, adversus quos copias eduxit Henricus, & Reutlingenses primùm aggressus est, qui, voto B. Virgini facto, se defendebant. (c) Cunradus autem, Fil. Friderici, videns, quòd non poterat resistere Fautoribus Ecclesiæ, duxit filiam Ducis Bavariæ spe consilii & auxilii. Sed parùm profuit ei, quia Suevi fugaverunt eum de civitate in civitatem, & cum Rege Henrico obsederunt civitatem Ulmam in Suevia, sed non expugnârunt, propter magnum frigus, & defectum pabuli oportebat eos recedere. (d) Et licet omnes ferè allerant, ex icù sagittæ (e) venenatæ, (f) seu telo lethaliter confossum (g) in obsidione Ulmensi anno MCCXLVI. occubuisse Henricum, falsissimum tamen id est. Equidem non negaverim, vulnus ibi accepisse, sed in Thuringiam reversus Wartburgi dysenteriâ, (h) non simplici profluvio ventris, ut compilatio chronologica apud Pistorium cum aliis judicat, aut hamorrhoidum fluxu, censente Henning., (i) & ita non morte repentinâ, quod alii volunt, nec equo lapsus, quæ opinio Aventini est, (k) exspiravit, nec à Conrado Suevo victus & trucidatus, quod Lati (l) nugamentum erat. Corpus ejus ad S. Catharinam juxta latus Patris ipso Juliana die, eor verò apud FF. Dominicanos, cum largissimis indulgentiis, conditum est. (m)

§. 53. Denique recensēbimus conjuges ejus. Prima fuit Elisabetha, conjuges quæ an, dicente Panvinio, Ducis cujusdam, nominatim Brunsvicensis Ottonis, Filia, dubium est. Lazius (n) sinit Adelheidem Brunsvicensem, cum quo facit chronic. Brunsvicense in Antiquitat. Brunsvic. Maderi, inquit: Aleydem, Ottonis, Ducis Brunsvicensis Filiam, duxit Henricus filius B. Elisabeth, (quem errorem apud alios quoque offendes,) Landgravius Hassiæ. Dictam fuisse Elisabetham, & anno MCCXXXI. denatam, inque cœnobio Reinhardisfontano sepultam, sequens te docebit donatio.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis. Henricus Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius & Saxonæ Comes Palatinus in perpetuum. Quòd labentium bonorum affluentia æternorum nobis ingerit oblivionem, salutaribus mo-

F 3

nitis

(y) Nauclex, in chronogr. generat. 42. (z) l. c. (a) Autor fragmenti Uistisæ. (b) Monach. Paduan. (c) Mutius l. XX. Crus. l. II. annal. Suev. P. III. c. 4. (d) autor fragment. hist. ap. Uistif. (e) Sigon. l. c. (f) Crus. P. III. annal. Suev. l. II. c. 4. (g) Pev. cer. in chron. Carion. l. V. (h) Nauclex, l. c. (i) in oper. genealog. (k) l. VII. Annal. Bojor. (l) in comp. Hist. univ. (m) hist. de Landgr. cap. cx. Conf. hist. Henrici postri à Sagitta. edit. c. 3. (n) l. III. de migration. gentium.

nitis acquiescere convenit, scilicet ut elemosinam in sinu pauperum abscondamus, quæ pro nobis mundo tantum vacantibus orent ad Dominum. Posterorum igitur recordationi volumus esse memorabile, quod coadunatis manibus Matris nostræ, & *Conradi* Fratris nostri, pro salvatione animæ dilectæ contectalis nostræ *Elisabeth*, ipso die humationis ejus, Ecclesiæ nostræ in *Reinersburnin* contulimus *decem mansos* nostræ proprietatis in *Ludirsburnin* sitos, cum omni jure & totali proventu, statuentes, ut coloni dictorum mansorum, nec non & aliorum *decem mansorum*, quos in eadem villa in tumultatione ossium Fratris nostræ *Ludewici* Lantgravii præfato cœnobio dedimus, nulli nisi Ecclesiæ serviant, ampliori protectionis nostræ gratiâ & speciali libertate semper gavisuri, quatenus Fratres prænominati monasterii tam pro nostra & nostrorum, quam pro caræ conjugis nostræ animæ salute Deo studeant famulari diligentius. Ut autem hæc nostræ devotionis donatio robur sortiatur perpetuò valiturum, præfens privilegium inde conscriptum sigilli nostri impressione jussimus insigniri. Actum *Reinherisburnin* annò gratiæ *MCCXXXI.* indiçt. *IV.* Testes horum sunt *Henricus*, Abbas *S. Petri* in *Erfordia*, *Johannes S. Georg.* in *Nuvvenburc*, *Giso* in *Breitinovve* Abbates, Comites *Hermannus* de *Orlamunde*, *Otto* de *Rabinsperch*, *Henricus* de *Stalberch*, *Fridericus* de *Bichelingen*, *Henricus* junior de *Schvartzeburch*, *Ditericus* de *Berka*, *Meinhardus* de *Mulberc*, *Albertus* de *Wie*, *Cunradus* & *Fridericus* fratres de *Tannenrode*, *Henricus* de *Helderungin*, *Rudolfus* uterque *Pincerna*, *Berchtous* *Dapifer*, *Henricus* & *Hermannus* *Camerarii*, *Henricus* *Notarius*, *Albero*, *Ditericus*, *Hermannus* de *Vipeche*, *Henricus* *Marscalcus*, *Johannes* de *Hervarsleibin*, *Hartungus* de *Erfa*, *Albertus* & *Ekehardus* de *Vipeche*, *Ekehardus* de *Sumeringen*, *Ludewicus* & *Rudolfus* de *Hufin*, & omnes, qui interfuerunt exequiis.

Gertrudis,
Beatrix,

Secunda uxor erat *Gertrudis*, quam duxit anno *MCCXL.*, *Leopoldi* *Gloriosi*, *Austræ* Ducis, filia. (o) Tertia *Beatrix*, *Henrici* *II.* Ducis *Lotharingiæ* & *Brabantæ* *F.*, quæ adhuc vixit anno *MCCL.* Sic enim literæ *IX. Kal. April.* ejusd. anni: *Beatrix*, Dei gratiâ quondam Romanorum Regina semper *Augusta*, notum facimus, quod Dominus noster *Henricus*, Romanorum Rex *Serenissimus*, cum in expeditionem procederet versus *Ulmam*, *Abbat* *S. Georgii vallis* restituerit silvam *Friedevvald* &c. Nupsit postea *Wilhelmo*, *Comiti* *Flandriæ*. (p)

Landgra-
vianus ad
Misnensos
transitus,
1248.
bellum inte-
stinum,

§. 54. In hoc igitur *Henrico* defecerunt *Nobiles* isti *Principes* *Thuringiæ*, qui de *prosapia* *Karoli* *M.* *Imp.* originem traxerunt. Tunc *Marchio* *Misnensis* *Thuringiam* & *Saxoniæ* *Palatinatum* sibi usurpat. Quamobrem grave bellum inter ipsum & *Ducissam* *Brabantia* postea est exortum. (q) Scilicet cum

(o) *hist. Landgt. c. 40* (p) *chron. magn. Belgic. edit. Pistor. p. 242.* (q) *Sifr. Presbyt. L. H. ad ann. 1247.*

cùm tres isti Fratres *Ludovicus Pius, Henricus & Conradus* (quem, defuncto *Henrico*, in Prussia superstitem credit *Gudenus* (r) cum *Bangio*, (s) sed unde mihi probaverit? decessit fortè, antequam frater eligeretur Rex Romanorum,) sine mascula prole obirent, *Sophia Brabantina, Henrici Magnanimi*, seu Secundi, Ducis vidua, ex pio *Hermanni* filio, *Ludovico VI.* nata, cum filiolo suo trienni, cujus tutrix erat, & *Henricus Illustris Misnensis*, ex *Hermanni* filia *Juditha* satus, de Principatu unitæ Provinciæ inter se digladiabantur. Illa in Hassia, hic in Thuringia diversa castra & urbes ceperat, rapinis, incendiis & latrocinii longè lateque dominantibus, distractisque popularium animis. Hinc nobiles ab *Ersa, Wangenheimii*, & alii jure civitatis nostræ donati sunt, ut muros intra tutiores laterent; alii castra & munimenta sibi fecere, in quibus fortius se defenderent. *Wangenheimii* arcem struxere *Carlbergam, Tustedenses Steinfortum, Eschvvegii Krayenburgum & Heldenstein, Franckenstenii Wollenburg.* (Waldenberg.) propè *Allendorfum, Kebestedtenses Scharfenbergam, Hermannus Strantz Strantzenauam*, seu *Strassenauam, Lupnicii Cal. Stockhusii, Luchtewaldam & Molitteburgum* propè *Fisbacium, Rudolf à Vargula Rudolfsteinium*, alii è *Buchonia & Hassia* ædificabant *Brandensellium*.

nobiles jure civitatis donati,

§. 55. Ita: aperta tunc sunt frequentia feuda; sed an ista *Ludovicis* nostris & masculæ eorum posteritati *Moguntia* concesserit, uti simpliciter asserit *Gudenus*, (r) adhuc sub judice lis est. Verum autem, *Hartvvicum* (Walterum) ab *Hörselgau* & *Joannem* ab *Artzen*, cum aliis fociis suis, omnia pecora urbis nostræ abegisse, cæso *Præfecto Crucisburgico*, captoque *Vogteto Tenneburgico*, qui istos infecuti erant. *Tharterus* (*Hedericus* aliis, rectius tamen *Eberhardus à Flacheim*,) *Præpositus cœnobii Jacobæi monialium Ordin. Augustin. Crucisburgi ad Vierram*, constructurus locum decimum tertium personarum Anachoritarum, multa nemorosa loca lustrarat; tandem emit villam *Weisenborn*, cum pertinentiis suis, à Nobilibus *Flachemiis* pro XLV. marcis argenti, ut ibi domicilium faceret duodecim Fratribus eremiticis *Ordinis Wilhelmiæni*, sub directorio Prioris, & regula *S. Benedicti*, de quibus alibi latius. (u) Eod. anno decessisse fertur *Conradus*, Ord. Teuton. supremus Mag. in Prussia, sepultus *Marburgi*. (vv) *Bang.* (x) & *Rivander* malant annum *MCCLIII.* (y) Neutrum mihi placet.

1253.

fures pecoris,

origo monast. v. Weisenbornens.

mors Conradi,

§. 56. *Sophia* autem, cupidinis suæ tenax, anno *MCCLIV.* denuò irrupit in Thuringiam, fertile hoc solum sibi soli vindicans, renunciato nuper *Henrico* infante Comite Provinciali Hassiæ. Thuringiam cum Palatinatu Saxonico promiserat *Frideric. II. Imp. Henrico Misnensi*, vivo adhuc familiæ suæ postremo *Henrico Thuringo*. Sic enim Cæsar in diplom. dat.

1254.

Sophia novus movet turbas,

Bene-

(r) l. c. p. 55. (s) chron. p. 96. B. (t) hist. cit. l. d. (u) diff. m. hist. VII, (vv) hist. Landgrav. c. 49. (x) chron. p. 98. B. (y) chron. p. 310.

Summa Privil. Cas. Beneventi, anno MCCXLII. Considerantes Avunculi tui Henrici, Landgravii Thuringiæ, & Comit. Palat. Sax., dilecti consanguinei nostri, & dilecti Filii nostri Conradi, Romanorum in Regem electi, petitionem &c. notum esse volumus universis, quod Tibi post mortem Avunculi Tui Henrici, Landgrav. Thuring., duos Principatus suos, videlicet Landgraviam Thuringiæ, & Comitiam Palatii Saxonie, & omnia alia feuda, quæ à Nobis (audin' Gudene?) & Imperio tenentur, cum ipsorum pertinentiis jure contulimus feudali. Dat. ut supra ultimo Junii. Ceterum amici Marchionis, interprete Anonymo Erfurtenfi, (z) Domine Princeps, ajebant, terra Thuringia est nobilis & opulenta, non tradatis, nec dividatis. Et si non vult esse contenta (Sophia) de Hassia, Vos estis potens in Mysna, in partibus orientalibus & in Thuringia, & potestis ei bene resistere. Et si haberetis unum pedem in cælo, & alium in terra Thuringiæ, illum de cælo deberetis trahere ad alium, & retinere Thuringiam, (Provinciarum Dominam & matrem villarum optimarum; (a)) Et sic illa Domina inconsolata permansit, solis civibus Ysenach sibi adhaerentibus contra Marchionem, & ad terram cum filio suo properavit.

1255.

Licentia primum ponendi lapidem in valle Joannitica,

§. 57. Sequenti anno Theodoricus, Episcopus Numburgensis, Marchio Misnensis, dabat licentiam P. Gardiano FF. Minorum Isenaci primum lapidem ponendi novæ cujusdam Ecclesiæ, quam Cistercienses in valle Joannitica constructuri erant. Ecce bullulam!

Ditricus, miseratione divinâ Numburgensis Episcopus, dilecto in Christo Fratri Gardiano Minorum Fratrum in Isenaco, salutem in Christo Jesu. Rogati sumus per literas Fratris Gardiani de Valle S. Joannis Baptistæ, ut Vobis auctoritatem daremus primum lapidem ponendi ad cujusdam Ecclesiæ fundamentum, quam ipse de novo construere poterit, Christi fidelium auxilio adjuvante, cujus rei auctoritatem de nostra licentia habeatis. Nos quoque de omnipotentis Dei misericordia confisi, omnibus ad prædictam structuram suis elemosinas conferentibus XX. dies indulgentias de peccatis confessis misericorditer relaxamus, literis verò post consummationem operis minimè valituris. Datum in Cyce anno Domini MCCLV. Pontificatus nostri anno XII. feriâ VI. Aud. Domin.

Moguntinus captus,

Comes de patibulo suspensus,

§. 58. Eodem anno cepit Albertus Brunsvicensis propè Bolstfeldium Gerardum Moguntinum, cum quæ eo multos Comites & Nobiles, quos inter Conradus, (b) non Theodoricus, (c) Eversteinius, patruus Episcopi, quem Albertus, tanquam vasallum suum, ob multas contumelias sibi factas, & quod violator esset sacramentorum, quibus Duci suo adstringeretur, (d) excelsâ de trabe jussit suspendi, (e) inverso corpore, seu per pedes ad patibulum, ut Chronic. Citiz. loqui-

(z) in hist. Landgrav. c. 56. (a) addit. ad Lambert, ad ann. 1263. (b) chron. Schauenburg. T. I. rer. German. Meibom. p. 511. & 533. (c) Kranz I. VIII. Saxov. c. 21. Dav. Chytr. I. I. Sax. p. 9. Spangcub. chr. Saxov. c. 259. (d) Kranz I. c. (e) idem I. c.

loquitur. (f) Hunc Albertum *Sophia*, viribus suis diffidens, ad partes vocârat, & (num sororem filiamve ejus?) *Adelheidem Henrico*, puero suo, *Hassîæ Landgravio*, pacta erat. Dux bonum factum ratus, ferro & igne totam vastat *Thuringiam*. *Wartburgum* Marchio tenebat, munitâ *Carlsbergâ* fortius & *Fubachio*. Sequenti anno *Bertholdus*, Archi-Presbyter B. Virginis, monasterio in valle *Joannitica* multa bona contulit. *Bartholomæus*, miseratione divinâ SS. Ecclesiæ Sanctorum Patriarcharum Abrahami, Isaac & Jacob de valle *Ebron*, ubi eorum corpora requiescunt, humilis Episcopus, indulgentias concessit eidem cœnobio. *Sophia* verò cum confœderato suo operâ *Isnacensium*, qui pertinaciter ei adhærebant, tria alia castra struxit *Wartburgo* inimica, *Isnachburgum* putâ, *Frauenburgum*, & *Mittelsteinium*. Instauraverint fortè hoc. Apud *Bangium* (g) enim & *Rivandrum* (h) à *Franckensteiniis*, qui sedem sibi fecerant propè *Saltzungam*, circa ann. CCCCLIV. vel sequentem in monte nostro Petrino conditum dicitur. Von diesem Geschlecht *Franckenstein* (uno ore loquuntur,) baute einer ein Schloß nahe bey *Eisenach* bey *Rivander* haber in) *S. Peters berg* bey der *Neilbrücken* und nennte es den *Mittelstein* / dann es zwischen (im Mittel) fünff (*Bang* habet vier) Landen gelegen war / als *Thüringen* / *Francken* / *Buchen* / *Hessen* (non habet *Rivander*) und *Eichsfeld* / die alle auf eine Meile dran stossen / da war aber *Wartberg* noch nicht gebaut. *Cruciburgum* cepit & destruxit. Sentiens ergo Marchio, hæc & cetera castra, quæ furum & latrunculorū latibula erant, sibi maximè nocere, dejecit ea, *Schauenburgum* scil. *Lüchtenvald*, *Carlsbergam*, *Mittelsteinium*, *Isnachburgum*, *Molitreburgum*, *Rudolfsteiniū*, (è regione *Isnachburgi* conditum,) *Frauenburgum* & alia. Eodem anno dictus *Gerardus*, Moguntinus Antistes, licentiam dedit *Gerardo Atzen*, suisq; confratribus eremiticis in valle *Joannitica*, ex suo collegio canonicè eligendi Prælatum. Datæ sunt literæ Erfordiæ III. Kal. Sept. an. MCCLIX. Captò *Isnacò* an. MCCLXI. (*Fabricio* placet sequens, (i) *Calvisto* (k) & *Letznero* (l) MCCLXIII.) ipso die conversionis *Paulli*, jusserat Marchio neminem lædi, qui arma sua poneret. *Wolfsbachius* verò, caninæ facundiæ studiosus & Consul, *Henrico* Misnensi semper inimicus, non tantum autor suæ forq; fuerat, ut *Brabantina* cum copiis Brunsvicensibus in urbem duceretur, sed quoq; *Henricum* variis injuriis prosciderat. Hanc petulantiam puniturus Misnensis, *Wolfsbachium* tympano per aërem misit in urbem. Qui tamen tormenta inter clamasse fertur: **THURINGIA DE JURE DEBETUR PUERO HASSO.** (m)

§. 59. Condiderat *Sophia* cum *Alberto* suo ad muros civitatis arcem, quam specioso nomine *die Klein* vocabat, quòd ex ea cives refractarios in angustiis atterere & frangere quiret, weil sie die Bürger darauf hemmen und

G Klein

(f) ad aon. 1242. (g) chron. p. 19. (h) chron. p. 28. (i) L. VI. orig. Sax. f. 582. (k) chronolog. p. 720. col. 2. (l) chron. D. a. sel. l. III. c. 6. f. 76. (m) Fabricius l. c.

Flemmen fonte. (n) Hanc *Joann. Fridericus* Senior, Dux & Elector Saxoniz, nobili *Casparo Tentlebio* J. U. D., cum pertinentiis suis ac censibus in valle Joannitica, in feudum masculinum tradidit. Accepit eandem hoc jure *Ernestus*, Caspari F., à *Joanne Casimiro*, Sax. Duce anno 1588. d. 30. Januar. Hujus autem filius *Casparus*, Toparcha in *Laucha* & majori *Sömmern*, Confiliarius Coburgiaco-Isnacensis, circa annum MDCXX. arcem istam contulit *Joanni Eccarto*, Secretario Isnacensi, à quo *Joann. Ernestus*, Dux Saxoniz, obtinuit, redditâ *Eccarto* dimidiâ molæ parte in *minori Lupnicio*. Fecit Princeps ex ea domum venatoriam. Hinc M. *Joann. Lanus* Hersfeldensis, P.L.C. in eam ita: (o)

*Quondam quod castrum, nunc venatoria in urbe
est domus, & requies nocte dieq; canum.*

O fors inconstans! tot clades intulit olim

Isnaco, à canibus nunc iterum premitur.

1263.
Albert captus,

cum aliis,

Sophiam ista
sapit,

pretium Al-
berti,

§. 60. *Albertus*, sorte suâ elatus, plus ultra graditur in Misniam, *Henrico* Marchione accersendorum auxiliorum gratiâ in Bohemia morante, eamq; rapinis & incendiis vexat. Sed *Rudolfus* Pincerna, *Vir potens & bellicosus*, collectâ ocius manu obviam ivit ferociori, nec cessavit fortissimus *Vargula*, donec *Albertum*, fusi exercitus Ducem, publicum victoriæ spectaculum, secum traheret. Capti simul duo Principes Anhaltini *Henricus & Otto*, *Henricus*, Comes *Schwerinensis*, *Joannes Ebersteinus*, & Equites, quos *auratos* vocant, novem, gravioris armaturæ quingenti sexaginta sex, præter alios innumeros. Ex hoc demum bello bella & stabilis nascebatur pax. Neque enim post hanc cladem *Brabantina* armis rem experiri voluit aut potuit. *Albertus* pro pretio libertatis suæ dabat victori suo *Eschyvegam*, *Allendorsum*, *Witzenhusium*, *Fürstensteinium*, *Eichburgum*, *Arnsteinium*, (*Ludwigsteinium*) *Bischofsteinium*, *Billsteinium*, (*Wannefriedam*, (*Sontram*) & *Zigenbergam*, (*Volsteinium*), arces & oppida ad Vierram & Visurgim satis munita, ceteros captivos quatuor millibus sexcentis decem & octo sestertiis redimens. Quod tamen modestissimus Victor Marchio ita temperavit, ut *Henrici* Cattorum Principis nuptæ hæc loca dotata esse juberet, cum 2000. marc. argenti, *Sophiam* verò pro se & *Henrico* suo, futurisque heredibus, omni juri & prætensionis, quod aut quam in Thuringiam sibi habere videbatur, solemniter renunciaret. *Paul. Lang.* ita: (p) Tandem *Albertus*, *Alberti Senioris F.*, *Misniam armatus intravit, sed victus & captus est. Hinc inter Marchionem Henricum prædictum, & filium suum, & Sophiam Landgraviam, ac filium suum, quem, ut dixi, ex Brabantia secum adduxerat, facta est concordia, & tractatum, quod Otto, filius Alberti præfati Ducis capti, deberet dare octo castra pro Patre suo, que sita sunt propè*

(n) *Calvis. l. c. ad ann. 1260.* (o) in descripr. *Aulæ Isnacens.* edit. anno 1631. p. 96. (p) in *shion. cit. ad ann. 1259.*

propè *Weseram fluvium*, & insuper octodecim millia marcarum argenti puri pro captivis. Et hac data sunt *Sophiæ & filio suo*, ut esset contenta, & resignaret omne jus, quod se dicebat habere in *Doringia*; quod & fecit cum filio. Et sic *Henricus* pro se & heredibus suis nactus est *Doringiam*. In additionibus *chronic. Lamberti*, quas *Erfordia* vidi, habetur, quòd supra dictus *Albertus, Dux Brunsvicensis*, captus sit anno Domini *MCCLXIII*. & per annum captivus tentus, anno Domini *MCCLXIV*, se redemerit octo millibus marcarum & octo munitionibus. Sic novennale dissidium extinctum est, & *Thuringia* ab *Hassia*, quæ hucusque sub unius *Provinciae Principatu CCIX* annis conjunctim steterant, avulsa, *Thuringia* quælibet à suo Domino regi cœpit, factâ demum partitione, ut *Henrico Infanti* ab *Hassia* cederet *Hassia*, *Marchioni* autem *Thuringia*: (q) firmato etiam fœdere hoc avulsa, perpetuo, si quæ deinceps familia in mascula prole deficeret, ut omnes hujus fortunæ ad superstitem alteram transfirent, quod *Rudolf. & Sigismundus* confirmârunt, quorum *Impp. literæ* adhuc in manibus sunt.

§. 61. Ita *Henricus Illustris*, ob virtutis & divitiarum famam sic dictus, 1264. *Marchio Misnensis*, extinctâ Comitum *Provincialium Thuringiæ* familiâ in *Henrico*, *Henrico Rege*, primùm factus est Princeps, sub titulo *Landgravi Thuringiæ*, *lustris* & *Palatini Saxonie*. Duxit tres uxores, (1) *Constantiam*, *Crusius* vocat (r) *Constantinam*, *Leopoldi VIII. Austriaci* filiam, anno *MCCXXXIV*. ex qua genuit *Albertum & Theodoricum*, cognomento *Sapientem*, *Osterlandiæ & Landsbergæ* *Marchionem*. Expulerat *Ludovicus VI.* sororem suam, *Henrici Matrem*, cum *Poppone* marito ob causas supra nominatas, (s) totâ *Misnensi* ditione. Antequam verò discederet *Jutta*, *Leopoldo Austriaco* oppida, à marito priore, propter amplitudinem dotis accepta, oppignoravit, à filio, quem ipsi simul commendavit, aliquando vel redimenda, seu cum filia *Leopoldi* in dotem accipienda. Inde *Marchio* robustior factus duxit *Constantiam*, quæ anno *MCCLXII. vii. Jul.* decessit. (2) *Agnetem* (*Crus.* (t) habet *Hedevigam*), *Agnos, Ottocari, Bohemiæ Regis F.* Hanc illi præponit *Wolfgang Craus* à *Guntzenhausen*. (u) Quæ an pepererit, dubium est. Licet enim alii duas ejus nominent filias, *Adelheid. & Hedevig*, utramque monialem *Weisenfelsensem*, asserit tamen *Layritzius*, primò connubii annò (*MCCLXVIII. xiii. Sept.*) eam obiisse; nisi credas, peperisse gemellas. *Fabricius* verò istam *Adelheid. & Hedevig. Theodorici, Henrici F.* filias facit. Hæc *Agnos* fuit, cui angelus porrexit scyphum aureum, & cum bibisset, dixit: heu! quàm amarus potus est. Ita, respondit Angelus, amara erit potio tua, sed Dominus te non derelinquet, & brevi post decessit. (vv) (3) *Elisabetham Maltiziam* (non *Miltiziam*, nec *Lichtensteiniam*, (x) nobilem *Misnensem*, ex qua natus *Fridericus*, quem vulgò pusillum *Marchionem* vocant; *Peccenstein* (y) addit *Hermannum*. Omnes

G 2

cubant

(q) Sifr. Presbyt. L. II. epit. ad ann. 1260. Hist. Landgrav. c. 61. seq. (r) in chron. Misnic. p. 17. (s) §. 42. (t) l. c. (u) l. c. p. 78. (vv) Lamb. Schafnab. ad ann. 1268. (x) Crus. chron. cit. p. 18. (y) Th. Saxon. c. 10, p. 125.

cubant in illustri monasterio *Cellensi* Ord. Cisterciens. quod fundarat *Henricus Munificus* in Lusatia superiori. Divitiis & gloria omnes Germania Principes antebat, eratq; largus valde & munificus, multa militum famulorumq; catervam unius, semper hilari, semper vivens in magnis deliciis & honore. Hic non solum Baronibus & militibus, & Capitaneis, & famulis suis, imò etiam aliis Principibus & Nobilibus victum & pretiosum vestitum abundanter & largiter tribuebat. (z) Curarum tandem Reip. pertasus, ad tres filios suos *Albertum, Theodoricum, & Fridericum* eas devolvit, ut autoritate suâ concordia, quæ fratres inter rara est, consuetudinè intra constitutos terminos imperandi, adhuc vivus stabiliret, omnesq; regiones suas, præter *Misniam & Lusatiam* sibi reservatam, in 3. Diceceses divisit, ut *Alberto* Thuringia cum Saxonie Palatinatu, *Landsberga* cum *Osterlandia*, (qua de legi meretur *Schvartzii* dissertatio, (a)) *Theodorico*, *Dresda*, *Hana*, & alia quædam oppida *Friderico* parerent. (b) Hist. Landgr. (c) tantum *Alberti & Theodorici* meminit. Deniq; ipse *Henricus*, à virtute bellica etiam *malleus* dictus, an. MCCLXXXVIII. d. vx. (xxv.) Febr. ætatis suæ LXXI. ivit, quò nos tendim⁹ omnes. Quiescit juxta conjuges suas in cœnobio *Vetero-Cellensi*.

1265.
dividit regiones suas,

& obiit,

1268.
Synodus Isnacens.
Alberti conjugis & filii,

vult uxorem occidere,

ope mulieris,

1270.
ut elabatur,

§. 62. An. MCCLXVIII. prima Synodus *Dominicanorum* hic habita, præfente *Alberto* & conjugè ejus *Margarita*. (d) Erat hæc *Friderici II. Imp.* Filia, quæ in dotem attulit *Altenburgum* terramq; *Plisnensem*, (e) *Friderici* atq; *Theodorici*, vulgò *Ditzmanni*, mater. *Crusius* (f) addit *Henricum*, & tamen in originibus *Domus Saxonica* (g) sui proptus immemor, tantum duos nominat *Fridericum & Dizemannum*. Sed fastidire eam cœpit *Albertus* ob pellicem suam *Cunegundam Isenburgicam*, ut etiam optimam Sociam è medio tollere meditaretur. Selegit ergò in expeditionem sceleris agasone quendam, aquæ lignorumq; vectorem, hominem simplicem, eumq; promissis oneratum & juramento sibi obstrictum nefario instruit consilio, ut spectrum simulans cubile *Margaritæ* introiret, ad quod *Cunegunda* ipsi factura esset aditum, ibiq; dormientem illam derepente strangularet, quò à *Cacodæmone* enecata crederetur. Mulio à *Cunegunda* intronissus primum se abdidit, dein, excitato modicè strepitu, præsentiam suam *Margaritæ* indicabat, & procumbens in genua manantibus genis gratiam *Dominæ* implorans, demandata sibi ordine explicuit omnia, suadens, ut ocius fugeret, se quoq; malle periculi esse socium, quàm tanti sceleris conscium. Vocantur ergo parvuli, quæ oscula fixit calidissimis lachrymis confusa. Ut quæ senior, *Fridericus*, perpetuum paterni amoris obsidem haberet, mirabili animi motu genam ejus mordicus deprændit, impressisq; digitis faucia vit, inde *Admorsus* nomen accepit; eandem notam impressura juniore *Theodoro*, si permisissent adstantes. Demissa ergo funibus *Wartburgo* in petram, è qua descendit in terram. Orrâ jam luce properavit *Krayenbergam*, ubi Præfectus Abbatis *Hersteldensis* reverenter exceptam deduxit *Fuldâ* ad *Bertholdum II.* Hic

porro
(z) Sifried. Presbyt. L. II. Epitom. ad ann. 1231. (a) Lipf. 1691. (b) Vid. Feifer. L. IV. Lipf. p. 434. (c) c. 63. (d) & c. 64 (e) Crus. chron. Misneas, p. 18. (f) l. c. p. 19. (g) p. 50.

porrò Francofurtum ad Mœnum, ubi anno sequente in cœnobio *Catharina-*
no decessit, à *Wernero* Moguntino regio prope modum apparatu sepulta, & à *obit*,
S.P.Q. benignè & honestè semper (dum viveret) habitata. (h) *Inclya*, ait *Sifried*.
Presbyt., (i) & nobilissima Princeps *Margaretha*, *Filia Imp. Friderici, Thuringia*
Landgravia. cum multas contumelias & comminationes, etiam mortis, à marito suo
Landgravio Alberto indignè pertulisset, tandem existens in castro *Wartbergo*, sus-
 fragio cujusdam militis, (*Alberti Pincernæ de Vargula*), per murum in spota de al-
 tissima rupe ejusdem castri demissa, cum duobus tandem pedisequis & duobus camera-
 riis fugam iniiit. Ipsa namq; inter ceteras pedisequas suas unam habuit, quæ *Cunegun-*
dis de Henberg vocabatur, quam idem *Landgravius* amans, & cum ea frequenter
 adulterans, filiam *Cæsaris* exosam habuit & despectam. *Abbas Fuldenfis* dictam *Fi-*
liam Imperatoris fugientem usque ad *Frankofurdiam* deduci fecit, ubi à civibus hono-
 rificè suscepta & pertractata, ibidem defuncta est, & honore regio tumultata. Nescio
 igitur, cujus oscitantia fœdus iste error in colloquia *Lutheri* irreplevit, error,
 ubi hæc historia *Ludovici Sali* conjugii tribuitur. (k)

§. 63. Interim *1507* iste pellicem suam *Cunegundam* publicè habe- *Cunegunda*
 bat pro conjugè, proque tali ab omnibus honorari iusserat. Suscepit ex ea *honor*,
Apollonium, (al. *Albertum*, & *Ludovicum*) vulgò *Apetz*, quem heredem *Thu-*
ringiæ instituerat. Parùm etiam abfuit, quin filios suos ex *Margarita* genitos
 oppressisset. Sed *Theodoricus*, Frater *Alberti*, orphanos istos ad aulam suam vo-
 catos non tantùm periculo, in quo versabantur, exemit, sed etiam paterno *fili* *Alberti*
 amore constanter eos complexus est, & præclarè institui curavit. *Fridericum* *bene educa-*
 jam adultum in castra & aciem secum eduxit, ubi illustria virtutis tyrocinia *ti*,
 fecit, commissis aliquot præliis cum *Anhaltino*; stipendia quoq; meruit sub
Wenceslao, *Bohemiæ Rege*, contra *Polonos*. Magna apud exteros de hoc ado-
 lescente spes ob memoriam *Avi*. Erat *Theodorico* *Marchioni* unicus filius *Frider-*
icus, ex *Helena* *Brandenburgica*, *Joannis I.* *Filia*, à linguæ balbutie *Tutta*, seu
Theut, dictus. Quò defunctò, eum successionem *Alberti* Fratris odisset, metuens,
 ne pelleret filios, quòd iis prælatus esset spurcius, (quæ degener *1507* soboles
 ceteris injuriam matri factam semper refricuit,) testamentum condidit, in
 quo, expositis antè Ministerialibus & Ordinibus suis facti causis prægnantif- *sunt here-*
 simis, Filios Fratris adoptavit, eosq; heredes *Myforum* instituit. Illi bonâ fide *des Theodo-*
 sponondere, quòd res-cunque eaderet, se non alios *Dominos* recepturos un- *rici*,
 quam.

§. 64. Anno MCCLXXI. XV. Kal. April. accidit scelus nefandissimum (voce *1271*.
 Veterum) & à diebus aternitatis inauditum, quòd *Berthous II.* à *Leipoltz*, *stre-* *Abbas inter*
nuus & utilis Rector populi sui, cultor ac amator pacis, (l) *Abbas Fuldenfis* *sacra occi-*
XLVI., dignitatis suæ anno decimo, fœdo *Vasallorum* latrocinio inter di-
 vina

G 3

(h) vid. *D. Alberti*, Prof. *Lips.* dissert. de hoc *Friderico Admorsò*, habit. 1675. (i) *L. II.* ad
 annum 1270. *Hist. Landgrav. c. 65.* (k) *c. 45. p. 436.* (l) addit. ad *Lambert.* ad ann. 1271.

- vina sacrilegè occisus sit, cujus tristissimi casus originem latius narrat *Bro-
vverus*. (m) Nomina sicariorum notavit *Hist. Landgrav.* (n) & *Eberhard.
Fabricius*, (o) distinctius verò *Brovverus*. p) Erant scilicet *Henricus & Albertus*
Ebersbergii, *Geiso Steinavius*, dictus *Steinrück* (cujus posterì adhuc in insi-
gnibus suis tres rotas gerunt cum tribus novaculis,) *Albertus Brandavus*, *E-
berhardus de Spala*, *Conradus & Berthous Luppelini Germani*, *Conrad. Rastor-
fius & alii*. Sequentè annò die *Palmarum*, cum consensu filiorum filiaque
1272. *liberalitas Agnetis*, quæ deinde nupta fuit *Henrico Mirabili*, Duci *Brunsvicensi*, monaste-
Alberti, rio *Walckenredensi* multa & insignia bona contulit *Albertus*, (q) uti superiori
1275. *Princeps de- filia Landgravii*, à *Bavaro Duce*, conjugè suo, capite plexa dicitur. Verùm
collata, nimis precipitanter. (s) Pro pœnitentia monasterium *Fürstenvaldense* Ord.
monast. *Cisterciens.* fundatum est. *At chronic. Citiz.* (r) *Bucelin.* (u) & *Aventinus* (vv)
Fürstfeld, ab illo conditum *Fürstfeld*. Sequentè anno *Albertus* cum *Fratre suo Dite-
rico* Antistitem *Magdeburgicum*, *Conradum Sternebergium*, in fugam conje-
1276. *dolus Epi- cit*. Hic verò sub ficta amicitia *Albertum* egregiè sefellit. (x) *Fridericus*,
scopalis, cognomentò *parvus*, *Henrici* illustri ex *Maltizia* filius, precibus Patris, à *Ru-
1278. dolfo* Imp., quòd impare genitus foret matrimonio, dignitatem Principis na-
Dreida *Præfulis Misnensis* feudum. *Dresdam* enim sibi ereptam, atque *Wenceslao II.*,
erapta, re- Bojemia Regi, ab *Alberto* fratre datam, recepit, eamque *Woldemaro* Bran-
cepta, von- denburgico, acceptis undecim marcarum millibus, ad vitæ dies vendidit:
dia, septem marcas statim accepit, reliquas deinde exsolvebant *Budissinenses &
Görlicenses*.
1279. §. 65. *Otto I. & Senior*, Comes *Kirchbergensis*, *Tidericum & Wittigium*,
Fratres de Conditz, sibi in jure *Smurdorum* ab antiquo adstrictos, è servitute
jus Smur- manumittit. Quas literas integras subjiciam, ut habeant *Curiosi* occasionem
dorum, scrutandi, quòdnam fuerit jus istud *Smurdorum*;
- Nos *Otto*, *Bürggravius de Kerchberg*, de pleno nostro arbitrio omnibus
hoc scriptum intuentibus notum esse volumus, quòd Nos *Dietrichen & Wit-
tigen*, *Fratres de Conditze*, ex ipsorum servilitate, nobis in JURE SMURDORUM
ab antiquo adstrictos, manumittimus à tali latè & liberè servitute, & confe-
rimus ipsos cœnobio *Sanctimonialium in Kappelndorf*, daturos ipsos singu-
lis annis solidum denariorum in festo *B. Michaëlis* monetæ illius fori. In
hujus-

(m) L. IV. Antiquit. Fuld. p. 311. (n) c. 67. (o) in Glor. Fuld. p. m. 141. (p) l. c.
(q) Eckstorn. in chron. Walckenried. p. 103. seqq. (r) Pertuch. chron. Portenf. L. I.
p. 55. seq. (s) hist. Landgrav. c. 69. (t) ad ann. 1260. (u) German. sacr. P. II. p. 35. B.
(vv) annal. Bojor. L. VII. p. 429. (x) hist. Landgrav. c. 70. Conf. Sifrid. Presbyr. ad
ann. 1275.

hujusmodi manumissionis testimonium perennale, & ut talis donatio à nostris in posterum non possit oppugnari, præsentem literam fecimus conscribi, & nostro sigillo fecimus corroborari. Hujus rei testes sunt *Meinbartus* de *Lesten*, *Gotfridus* miles de *Kirchberg*, *Henricus* miles de *Jene*, *Albertus* de *Schwabenhusen*, *Wiricus* de *Kirchberg*, *Th. Dize*, & alii plures fide digni. Datum in castro nostro *Wintberg* anno Domini M. CC. LXXIX. sexto Idus Junii.

Smurdi utique genus *Slavorum* & *Soraborum*, ad *Salam* habitantium, fuerint, qui à Germanis in servitutem redacti, quos inter etiam *Suardi* & *Suardonones* numerantur, (y) nec non *Varini* & *Suarini*. (z) Suspiciatur vir aliquis Eruditus, pro *Smurdorum* legendum esse *Syvurborum*. Ceterum ipse judicat, genus quoddam *Slavorum*, præsertim *Soraborum*, hinc intelligendum esse, qui in antiquis documentis *Suurbi* & *Syvurbi* dicuntur. Interim de *Smurdis*, seu jure eorum, nec apud *Schottel*, (a) aut in *Glossar. & Dictionar. Lindenbrog.*, *Goldast.*, *Speelmanni*, *Wendelini*, *du Fresne*, *Hofmanni*, *Somneri*, & aliorum quicquam reperies. Hinc Jus *Smurdorum* Jus *Syvurborum*, seu *Soraborum*, esse dicit, ut sit sensus literarum: *Conditios* istos à jure *Sorabowendico* nunc esse exemptos. *Autor Colloqu. mensfr.* (b) ait: binos istos fratres è *Kirchbergicis* *Slavis* fuisse natos. Notum enim est, constatque inter omnes, quàm cruenta prælia *Slavi* cum Germanis gesserint, licet cum interitu suorum. Capti enim & in miserissimam servitutem tracti publicè venibant ubi vis, inde adhuc mancipia dicuntur *Slavi*. Ut ita per jus *Smurdorum* *Otto Kirchbergicus* intellexerit jus servorum in Germania usitatum, & ita *Smurdorum*, seu *Syvurborum*, vel *Suardorum* rectius legi debeat, siquidem adhuc paupericulum & misellum vocitamus *einem armen Schwarften*. Sed de his fortè fusius, *сѣвѣ оцѣ*, in *Hist. mea Kirchbergica*.

§. 66. Propullulârant hætenus dissidia in monasteriis *Vallis Georgiana* & *Joannitica*, quæ *Albertus* ita diremit & approbavit, ut jus Patronatûs *transactio* *Ecclésiæ S. Joannis* penes ipsam maneret perpetuò. Testes hujus reformationis & donationis erant *Heinricus*, Præpositus *S. Nicolai* in *Ysenache*, *Albertus* Præpositus in *Cruceborg*, *Conradus* Plebanus *S. Georg.* in *Ysenache*, *Heinricus* Plebanus *S. Mariæ* *ibid.*, & alii quàm plures tam Clerici quàm laici. Acta sunt hæc in *Ysenache* anno *MCCLXXX.* pridie *Non. Jan.* Eòdem annò *Idem Albertus* licentiam dabat universis, Clericis & Laicis, cujuscuque dignitatis statusve forent, cum mobilibus & immobilibus suis rebus in *valle S. Joannitica* habitandi, recipiens eos in protectionem suam specialem. Subnectemus integras literas. *licentia in valle S. Joannitica habitandi.*

Quia

(y) *Brot. ff. l. j. chron. Merseburg.* (z) *conf. D. Pregizer. diss. secund. de Gent. & Regn. Europ. primar. ex Suevis p. 43. seq.* (a) in *sing. libr. de jurib. Veter. Germanor.* (b) *ann. V. p. 87. seq.*

Quia caritatis dona ac spiritualis conversationis opera his volumus erogare, quos sincerae mentis devotio studiosius efficit impetrare, unde Nos Albertus, Dei gratia Thuringiae Landgravius, & Saxoniae Com. Palat., universis Christi fidelibus has literas inspecturis volumus esse notum, quod, propter spiritualem favorem, ad Dominos & fratres Vallis S. Joannis habitum, & contractum in carena pura dilectionis, qua ipsi adstricti sumus, indulgemus, concedimus, & fideliter volumus, ut personae nobis attinentes, vel nostris civitatibus, villis & oppidis commanentes, cujuscunque sint conditionis, seu dignitatis, seu Clerici sive Laici, qui se cum suis rebus mobilibus, sive immobilibus, valli S. Joannis gratia commanendi obtulerint, sive in habitu religioso, sive habitu seculari, a Nobis liberam & plenariam habeant potestatem, permittentes eisdem fideliter esse & haberi sub nostra protectione & tuitione speciali, adjungentes, ut quicumque saepe dictos verbo, opere, vel facto promoverit, nostram consequi amicitiam & favorem specialem, qui vero, quod absit, indebitè invaserit, vel turbaverit in rebus, vel personis, nostram offensam promereri debeat. Et ut donatio & tam sollempnis concessio firma & inviolabilis perseveret, nostrum sigillum huic schedulae duximus apponendum. Dat. anno Domini MCCLXXX. pridie Non. August.

1281.
bellum inter
Patrem &
filios.

§. 67. Nunc Ilium fumat! Saevit in viscera sua Albertus crudeliter, in Fridericum & Theodoricum. Hi vero in lumbos recalcitrant, è quibus prodierunt. Nobilis bolus erat, quem Marchio utrique dederat, hunc ut prae-riperet Parens, omni contendit nisu. Rem ordine recitabit Langius. (c) Albertus, Landgravius Doringiae, potens & magnus, habuit fratrem Henricum (Theodoricum dicere debebat), qui dominabatur in Marchia Misnensi & Lusatia provinciis. Is vicinus morti praedictos nepotes suos, Fridericum & Theodoricum, ad se venire jussit, huc, multis Proceribus & Nobilibus adstantibus, omne Misnia, Lusatia & Libonotrix imperium resignavit, deditque, cum heredem alium non haberet. Sicque Princeps pius his ordinatis quievit in pace. Quod Pater eorum Albertus audiens, vehementer indignari coepit contra filios, seq. Fratris Successorem esse allegans, & verum bonorum suorum heredem. Et nisi spontè cederent terris, eos bello & vi profligare minabatur. Verum filii minas Patris floccipenderunt. Cum enim ambo essent strenui, & multà probitate decori, à cunctis Satrapis & terra Nobilibus, omni denique populo, summo diligebantur affectu. Et quia habuerunt amorem omnium, & militiam fortem & bellacem, copiosumque peditum exercitum, Albertum Patrem multis proeliis superarunt unà cum Marchione Brandenburgensi, quem conductum Albertus contra filios miserat, licet magna damna in villis & agris fecerit. Anonymus Monachus ita: (d) Gravis guerra orta est inter Seniores Landgravium Albertum & filios ejus, civibus Erphordensibus adstantibus Land-

(c) chscr. Citiz. ad ann. 1293. (d) in addit. ad Lambert Schafnab. ad. nr. 1281.

Landgravi seniori, quibusdam verò Ministerialibus adjuvantibus partem junioris Landgravi: in qua etiam guerra Dominus Christianus, Episcopus domus Teutonice, captus est à juniore Landgravi, & aliquandiu detentus in castro Slacheim; (Schlotheim,) qui tandem coactus redemit se cum CCC marcis. Quò solutò, & ipse junior Landgravius captus est (Fridericus) à Comite de Kevernburch, & traditus est Patri suo, qui per integrum annum detinuit eum in castro Wartberck juxta Ysenacum, donec à quibusdam commilitonibus suis & servis, noctu furtivè castrum intrantibus, eundem captivitate viriliter eripuerunt. Idem dicit Autor hist. de Landgraviis. (e) Quid autem Libonothria, seu Libonothia, aut Libonotria? Osterlandia olim sic dicta. Verùm malè derivatur à Libonotho, fortissimo belli Duce sub Arminio, cujus operam fidemque magni aestimavit, ut, expulsis Hermunduris, eundem Osterlandia donarit terrâ; relictis fortè à duobus ventis $\alpha\psi$ & $\alpha\theta\sigma$ (auster & Africus) deducitur. (f) Volunt nonnulli, anno MCCLXXXII. seu tamen sequente, Theodoricum, Osterlandia & Landsbergi Marchionem, extinctum esse, & Seufelzii in cœnobio, ad Albim à se condito, sepultum.

Libonotria
quid?

1282.
mors Theo-
dor. March.

§. 68. Sequenti anno Albertus omnia privilegiorum chirographa Urbi nostræ data innovavit & confirmavit, ut jacturam istam, quâ unâ cum æde Georgiana anno MCCLXI. cuncta in fumum abierant, suppleret.

1283.

In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis. Quoniam omnes generationes humanæ conditionis de medio hujus terrenæ habitationis diversis modis transeunt, aliæ velociter consurgunt, unde sequitur, quòd oblivio dirimit omnia, quæ in mundo fiunt, præter illa, quæ Scriptorum elucidationibus & stabili literarum fulciantur firmamento. Nos igitur Albertus, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius & Saxonie Com. Palatin., notum facimus universis tam præsentibus quàm futuris, quibus præsens scriptum fuerit demonstratum, Quòd Nos omnia jura & institutiones antiquarum libertatum prædilectis & fidelibus nostris Burgensibus de Ysenach contradimus & donamus sub hâc formâ, quemadmodum ab Illustri Principe Domino Henrico Landgravi, nostro Avunculo, dilecto B. memoriæ, & ab universis Landgraviis, nostris Prædecessoribus, tradita & donata sunt, eòdem modò prædicta jura semper à Nobis inviolabiliter observentur.

Privilegia
urbis inno-
vata &
confirmata.

PRIMUS itaq; modus talem libertatem introducit, quòd quilibet ad civitatem nostram Ysenach liberè accedat & recedat, possessionem suam & omnia bona sua, tam hereditaria, quàm feudalia, secundum beneplacitum suum vendat, & ut jus forale postulat, venditor unum solidum, (Schilling) emtor sex denarios, (Pfennige) præsentibus Scabinis, Villico (Schultheissen) solvat.

I.

SECUNDUS modus libertatis talis est, quicunq; prædictam nostram

II.

H

civita-

(e) c. 71. (f) vid. D. Sagittar. corollar. V. ad hist. Eccardi II. Misa. March. & Schvartzii Osterland. vet. s. 6. seq.

civitatem per annum unum & diem inhabitaverit, non requisitus ab aliquo, cujuscunque conditionis sit, noster liber civis semper habetur. Si autem infra finitionem illius anni ab aliquo impulsus fuerit, & in forma judicii coram nostro Præfecto & Scabinis victus fuerit, secundum quod dictaverit ordo juris, tamen Actori nequaquam est præsentandus, sed omnes portæ civitatis aperientur, in pace recedat, quocunque velit.

III. TERTIUS modus libertatis tale jus pronunciat; Si perpetrator homicidii, seu vulneris, vel qualitercunque excefferit, aufugerit, uxor ejus & liberi sui per circulum unius anni & diei, donec idem malefactor gratiam nostram recuperaverit, ipsius possessionem illæsam tenebunt, & absque omni perturbatione & penitus sine damno.

IV. QUARTUS modus libertatis hoc declarat: Si quis homicidium commiserit, aut stuprum, vel violentiam fecerit, aut in quocunque casu excefferit, ædificia sua non sunt destruenda, sed omnibus modis illæsa permanebunt.

V. QUINTUS modus libertatis illud jus inducit: Quicumque civitatem nostram memoratam inhabitaverit, & in ea hereditatem habuerit, de qua singulis annis quinque solidos recipit, si forsan idem aliquam insolentiam fecerit, propter hoc in cypum (in einen Stoß) non ponendus, neque in vinculis detinendus, sed stare juri sub titulo suæ hereditatis se obligabit.

VI. SEXTUS modus libertatis protestatur: Si aliquis Burgensium, quâcunque necessitate ingruente, domum, vel curiam comburgensis sui intraverit, in fugam conversus, illæsus & absque omni gravamine intus manebit: sed hospes domûs pro ipso respondebit, seu ipsum ad censuram justitiæ reformabit.

VII. SEPTIMUS modus libertatis publicè manifestat, quòd nullus extraneus præfatos nostros cives vel vadimonio, seu causa conventionali aliquâ impugnare præsumat, nisi primò coram nostro Villico & Scabinis nostris ipsos in facie judicii conveniat, secundum quod dictaverit forma juris.

VIII. OCTAVUS modus libertatis tale jus enarrat: Si quis Burgensium in recenti facto non deprehenditur, de quacunque re incusatus fuerit, sub suæ hereditatis cautione vinculis non detentus, usque ad debitum diem de imposta sibi culpa, quemadmodum jus exigit, coram nostris Scabinis satisfaciat.

IX. NONUS modus libertatis hoc testatur: Quicumque extraneorum, vel advenientium, emit in præfata nostra civitate vina, frumentum, bernas, cerevisiam, vel hujusmodi mobiles res, talis negotiator non dabit ducatum, (Geleit) sed theloneum, (Zoll) sicut ab antiquis est consuetum.

X. DECIMUS modus libertatis talis est: Quod nullus extraneus nostros cives

cives prædictos duello potest impetere, quicumque interveniat eventus, aut de quacunque causa fuerint inculati.

Item recognoscimus, tenore præsentium publicè protestantes, quòd nemo infra murum prædictæ nostræ civitatis *Isenacha* aliquem duello potest impetere, nisi tantum pro homicidio, ubi mortua manus interfecti coram nostro Præfecto & Scabinis demonstratur. XI.

Item quicumque occasione litis gladium suum evaginaverit, & nullum vulneraverit: Si iusto iudicio de illa insolentia convictus fuerit, quinque solidos denariorum (fünf Schilling Pfeninge) villico dabit, & gladium, quem evaginaverit, tamen gratiâ Villici mediante. XII.

Item declaramus, quòd Burgensium prædictorum communitates infra civitatem & extra civitatem, in plateis & in vicis, in viis & in semitis, nullus occupare præsumat, nisi fuerit de consensu & bona voluntate ipsorum. XIII.

Item narramus literas per præsentis, quòd nullus prædictorum civium, dives vel pauper, magnus vel parvus, ab aliquo nostro Sculteto, seu Officiali, vel ab aliqua nostra familia molestias, vel aliquas perturbationes, contra iustitiam sustineat quocunque modo. XIV.

Item, quicumque de excessibus suis & malefactis majoribus & minoribus Nobis & nostro Villico, & actoribus, secundum consuetudinem civitatis prædictæ, satisfecerit, nunquam de cetero prædictam causam Nobis vel aliquibus emendabit. *Der soll fort nimmer die vorgehandte Sache von jemand büffen.* XV.

Item decrevimus, quòd nemo infra ambitum civitatis armatus incedat, & etiam nullus sub silentio intempestæ noctis in civitate vagari debet, nisi viæ suæ legitimam & honestam causam assignet; & si hoc non fecerit, deputabitur pro iniquo. XVI.

Item dicimus, quòd omnes aliæ nostræ civitates, & illa oppida, quæ pertinent ad dominium nostrum & Principatum, ex antiquo jura sua requirant apud præfatos cives nostros de *Isenach*, & recursum ad ipsos habeant, aliquas percipiendo sententias difficiles & obscuras. XVII.

Item nullus Burgensium pretium, quòd vulgariter dicitur *Wegemietz* de curribus dare debet. Ligna enim sicca, seu ventis dejecta, vel de ædificiis abscissa in nostris sylvis & nemoribus prænominatis nostris Burgensibus cedant ad utilitatem & profectum. XVIII.

Pascua etiam in omne futurum, & communitates, ante omnes portas & valvas civitatis, secus fluvios & torrentes, circa montes atque valles, sæpe dictis nostris Burgensibus, & eorum heredibus, tam modernis, quam futuris, jure proprietatis contulimus & donavimus, sicut ab omnibus nostris Prædecessoribus contradita fuerant & collata, & in aliis quippe locis virentibus & in campis, sitis in confinio civitatis, pascantur eorum pecora, jure prænotato. XIX.

- XX. Dicimus etiam, quòd nullas petitiones, seu exactiones, vel precarias indebitas à prædictis nostris Burgenlibus aliqualiter requirimus, sed annis singulis centum marcas usualis argenti, nomine petitionis, nobis dabunt, de qua pecunia quinquaginta marcas dabunt in festo *S. Michaëlis*, & in festo *S. Walburgis* alias quinquaginta.
- XXI. Volentes etiam propter utilitatem prædictorum civium, ne aliqui à præfata nostra civitate *Isenach* infra unum milliare aliquam cerevisiam vendibilem braxare præsumant, & ne aliqua cerevisia extranea ad jam dictam nostram civitatem, seu ad villas in termino memorato sitas, aliqualiter deducatur.
- XXII. Item, si quis homicidium, spolium, furtum, aut violentiam commiserit, si in recenti facto deprehenditur, sententiam damnationis accipiat, & secundum quod deliquit, morte moriatur. Si verò aliquis propter homicidium, furtum, spolium, seditionem, vel quâcunque morte damnatur, uxor ejus & liberi sui omnia bona sua, tam propria, quàm hereditaria, obtinebunt in possessione pacifica & quieta.
- XXIII. Inter cetera inhibemus, ne aliquis ambitum & aditum apud murum ædificiis suis, vel aliquibus impedimentis occupare præumat.
- XXIV. Nemo etiam murum, turres, propugnacula, fossatum, sepes civitatis & salices per aliquas destructiones debet vastare. Si quis autem fecerit, nobis & nostris Burgenlibus memoratis dignâ satisfactione emendabit.
- XXV. Nullus etiam aliquem pignore vel vadimoniis debet inquietare, nisi primò in nostro judicio coram nostro Villico & Scabinis justè in eum egerit, secundum quod dictaverit ordo juris.
- XXVI. Item quemcunque thelonearius pro subtracto theloneo captivaverit, illum coram judicio & Senatoribus civitatis convincere debet, & postmodum, sicut jus dictaverit, justitiam suam prosequatur.
- XXVII. Iterum adhæc extraneus quisque de carrata cupri vel vini quatuor denarios dabit, cerevisiæ, seu annonæ duos dabit; si maldrum vendiderit, denarium, si dimidium, obulum dabit. De mulo quatuor denarios, de asino triginta duos, pro equo vendito duo denarii dentur, de bove, vel porco denarius, de ove, capra, vel porcella obulus. De carrata pannorum quatuor denarii, de sarcina equi duo, de fasciculo tellæ alligato denarius, de sarcina dorfi denarius, de sella vel gladio denarius; de solido unum denarium, de sex nummis obulum, infra sex denarios nihil detur.
- XXVIII. Item cives nostri *Isenach* sæpe dicti in tota terra Thuringia penitus exempti sint ab omni ducatu (*Geleit*) in negotiis suis peragendis. Sed si ultra *Salam* perrexerint extra terminos terræ dimidium ducatum solvent. Insuper ab omni theloneo in *Hayn*, in *Dissenhort*, in *Bercka* & in *Gerstungen* feria tertia in festo & septimana Pentecostes liberos dicimus & solutos.

Item

Item in festis videlicet *S. Georgii, S. Joannis Bap.*, *navivitatis S. Mariae & S. Matthaei* Apostoli omnes, qui ad nostras liberales nundinas *Isenach* venerint, nostrum ducatum firmum tribus diebus antea, & tribus diebus postea habebunt pariter & favorem, exceptis illis, qui proscripsi sunt & fures. Hujusmodi homines funditus sint exclusi.

XXIX.

Item puer infra novem annos in quibuscunq; excederet, pater & mater manebunt innocentes, & propter suos excessus nullum detrimentum corporis vel rerum patiantur. Et ne hujus libertatis donatio tam ritè & rationabiliter tenore præsentium in ista parte confecta, & ea, quæ alia parte præsentis paginae sunt inserta, per Nos, vel per Nostros Successores, in posterum prædilectis civibus nostris de *Isnach* confringantur, præsens privilegium ad petitionem eorum conferri jussimus, & cum sigillo *aureo* fecimus insigniri. Datum *Lipziæ*, ubi tunc curia nostra erat, & quidem *potiores & meliores* nostri cives de *Isnach* etiam tunc temporis apud Nos erant, sua dicta jura impetrantes. Facta sunt hæc anno Domini *MCCLXXXIII*. in festo Assumptionis Sanctissimæ *Mariæ Virginis*.

XXX.

His omnibus nostrâ largâ concessione indultis dicimus etiam, quòd nemo ducatum alicui ad civitatem nostram *Isenach* veniendi præbeat, nisi fuerit de licentia nostrorum *Burgensium* & bonâ voluntate.

Item quicumque pro debitis vel delictis, seu pro aliqua rixa occupabitur, non habens hereditatem, nec fidejussorem, in carcerem, aut in locum despectum non ponat, neque in domum pedelli, sed honestè servetur, quoque ad justum terminum judicii producat.

Item si res furtiva emta, vel vadio deposita apud *Judæum* reperitur, ipse juret, se nescire, rem furtivam esse, & nummos suos sine usura recipiat, & vadium reddat. Si autem *Christianus* apud *Judæum* pro pecunia vadium suum deposuerit, & in tempore redemptionis de summa pecuniæ, vel de termino obligationis dissensio inter eos oriatur, *Judæus* secundum legis suæ justitiam pecuniæ præstitæ summam super vadium obtineat, nisi *Christianus* testimonio *Christianorum* & *Judæorum* illum manifestò convincat.

Item *Judæus* *Christianum* testimonio non convincat, nisi cum *Christianis* hominibus pariter & *Judæis*. *Christianus* nempe *Judæum* testimonio non vincat, nisi *Judæi* inter sint & homines *Christiani* è converso.

Nemo etiam aliquem in facie judicii coram nostro *Præfecto* & *Scabinis* pro pecunia, vel rebus mobilibus & immobilibus, testimonio æqualiter conveniat, nisi nostris civibus mediantibus fide dignis.

Quilibet etiam pro discordia, sive pro rixa testimonium perhibeat, quî fidem suam & honorem custodivit. Inter cetera nullus testimonium contra aliquem producat, per quod vita hominis & honos confusionem patiatur.

Item si extraneus extraneum pro debitis, pro pecunia, seu pro talibus

rebus

H 3

rebus in præfata nostra civitate occupaverit, illum testimonio non potest vincere, sed in quibuscunque ipsum incusaverit, juramento se expurgabit, secundum quod dictaverit ordo Juris.

1285. §. 69. Annò M. CCLXXXV. fraternitas facta est inter monasterium
fraternitas Nicolaitanum & Reinhardifontanum. Sequentè componit *Albertus* litem
monastica, inter *Ulricum*, Comitem Hohnsteinensem, & monasterium *Walckenridense*, ex
 1286. prædio *Riethof* sætam. (g) *Rudolfus* I. pacem & tranquillitatem redditurus
lis composi- Provinciæ nostræ, magnam habebat curiam Erfurti. Aderant *Moguntinen-*
ta, *Salisburgensis* & *Magdeburgensis* Archi-Episcopi; Antistites *Herbipolensis*,
magna cu- *Babenbergensis*, *Hildesiensis*, *Padebornensis*, *Numburgensis*, *Merseburgensis*, *Misnen-*
ria Erfurti, *Halberstadiensis*, *Eystedensis*, *Ferdensis*, *Constantiensis*: Abbates *Fuldensis* &
Hersfeldensis: Principes *Brandenburgicus*, *Marchio Misnensis*, *Albertus* noster
 cum filiis suis, & alii. Adque magis stabiliendum bonum, quod cupiebat,
multa ca- opus, *Rudolfus* jussit destrixi sexaginta sex castra diversis in Thuringia locis, in
stra destru- quibus hæctenus cubuerant latrones, & reliqui ex rapto viventes. (h) Ve-
ta, rum, non obstante pace, *Albertus* filios suos exhereditare voluit, datis *Apollo-*
 1288. *nio* notho, nunc legitimato, castris cum Præfecturis suis *Tenneberg*, *Bran-*
dementia *denberg*, *Breitenbach*, *Brandensfels* & *Wildeneck*, imò longè plura dedisset, si per
Reinholdi, Ordines Provinciales licuisset. Hæbeo ex vetustis membranis, *Reinholdum*,
 de *Webersted*, Canon. B. V., nimis protervè & aculeatè contra Landgravium, &
 jura ejus Principalia, pro Diæcesano, à quo tot beneficia sumfisset, loquentem,
 terribiliter castigatum fuisse à Capitulo suo. Idem ferè dixerit, quod *Gude-*
nus ad nauseam repetit. Ait historia, (i) *Conradum* Imp. mandasse *Bardoni*,
 ut amore sui, & propter servitium Fratris sui *Hugonis*, aliqua beneficia con-
 ferret cognato suo *Ludovico* in Diæcesi in feudum. Si mandavit, non Domi-
 nus Thuringiæ tunc fuerit *Bardo*, (quorum aliàs mandatum?) sed Cæsaris
 in Provincia hac administranda Vicarius. Quàm notanter verò dicitur:
 in Diæcesi, non in Principatu. Diæcesis Moguntini erat, Ducatus autem, seu
 1289. Provincia adhuc vacans, Imperatoris. Prudenti sat! Anno MCCLXXXIX.
Albert. ca- captus *Albertus* à *Friderico* Filio Gotham inter & Isenacum deducitur *Lands-*
ptus, *bergam*. *Fridericus* hac de causa apud Imp. accusatus, Patris in matrem & filios
dimissus, injurias atroces exponens, se à crimine purgavit faciliè, adque preces Thuringo-
 rum eum hæc lege, volente ita *Rudolfo* Cæsare, dimisit, ut Præfecturam
Tennebergensem Provinciæ restitueret. Verùm oppignorabat eam *Albertus*
Henrico de Myla, Capitaneo Gothano, mittebatque pecuniam *Apollonio* suo,
 quem *Lang.* (k) & *Peccenstein* (l) *Ludovicum* vocant. Refert *Rechenberg.*
 (m) custodiâ liberatum *Tennebergam* Abbati *Reinhardifontano*, acceptis
 decem

(g) Eckstorm. chron. Walckenried. p. 339. (h) Conf. Hist. Landgrav. c. 76. (i) vid. §. 9.
 (k) chron. Citiz. ad ann. 1294. (l) L. I. Th. Saxon, p. 21. (m) l. c. Sec. II. c. 2. §. 2.

decem argenti marcis, pignus dedisse, eamque pecuniam *Cunegunda*, & filio ejus, donasse.

§. 70. At non semper *degener*, seu ἀσέβης, fuit *Albertus*. Multa quippe ^{non semper} prudenter fecit & cordatè. Næ Collegiatam Ecclesiam *B.V. in monte ipse degener*, fundavit & dotavit munificentissimè. Anno MCCXCI. *Henrico de Perdicen*, 1291. Camerario suo, propter fidele servitium, duos agros humularios, propè molendinum in monte *Hasenbühl* sitos, in feudum contulit. Qui *Henricus Hasenbühl* pro remedio animæ suæ unum talentum ceræ de iisdem assignavit B. Virg. nostræ, in vigilia B. Martini quotannis erogandum, ita, ut particeps fieret omnium bonorum, quæ in ipsa Ecclesia fieri dederit *Filius Dei*. Quæ omnia confirmat *Albertus* in *Wartberch* IV. Non. Jul. Testes erant *Germanus*, Magister Curie Principis, *Waltram. Theod. de Mehe, Ludov. Goltshmiel, Henric. Hellegrave, Theod. Fil. Magistri monetæ*, & alii quàm plures. Eod. anno die Jacobi confirmat *Theodoricus Landgravius Henrico* Militi de *Myla*, & *Sculteto Gothano*, feudum *Crauelense* cum omnibus pertinentiis, ab *Alberto* obrentum. Hic mandarat, ut nullus in urbe, seu Clericus vel laicus fuerit, à tributo annuo, quod *Geshosß* vocant, exemptus sit, præter paucos *Officiales Principis*. Transegit Idem cum Præsule *Merseburgico Henrico* super jurisdictione extra muros urbis *Lipsiensis*; nec non super jure fiduciario obtinendi *Lipsiam*, & tribunal suburbanum. Diploma dabit Amplissimus *Peifer*. (n) Anno MCCXCIII. XVIII. Maj. *Bruno*, Episcopus *Cizensis*, multas 1293. indulgentias largitur cœnobio *Cathariniano*. Et monasterium *S. Crucis Ordin. Cisterciens.* extra muros *Gothanos* in singularem clientelam recipitur ^{indulgentia} abs *Alberto*.

§. 71. Cùm igitur *Albertus* (infit *Langius*, (o)) contra *Filios* prevalere 1294. nequiret, illos exhereditare cupiens, terras eorum, quas ense non potuit acquirere, *Albert. Marchiam* videlicet *Misnæ & Lusatæ*, terramq; *Plisnensem* *Adolfo Nassovico Imp. vendidit*, & *Landgraviatum Doringæ* filio suo *Luvico*, quem ex concubina susceperat, relinquere statuit. *Adolfus* itaque Rex circa id tempus, valido exercitu *Suevorum & Rhenensium* collecto, ad possidendas dictas, quas ab *Alberto* (pro duodecim millibus marcarum puri argenti) emit, provincias, *Philippum, Patrum suum, Ducemq; sui exercitus* misit. Qui multa mala patravit in patria, stuprans virgines, Ecclesias vastans, innocentes & justos spolians, opprimens & occidens, & alia plura perpetrans contra normam justitiæ, quæ *Sifriedus Adolfs, Presbyter Misnensis* ridiculâ ferè, at turpi, historiâ deduxit longius. (p) Accidit nimirum, cùm *Adolfus* transfret per villam *Summeringen*, juxta quam extructa est Ecclesia *S. Gangolfs* Militis & Martyris, ut duæ annus ad sacram ædem ^{hist. ridicula,} cum suis reculis confugerent, quas pedites quidam captas nudatasq; perunxerunt pice cum sebo mixta, dein in plumis volutatas dimiserunt. Quas videns *Ditericus, Comes*

(n) L. II. rer. Lipf. §. 4. seq. (o) l. c. (p) L. II. epit. ad ann. 1294.

Comes *Honstenius*, lachrymans accessit Regi, dicens: *Domine, videre, & miseremini.* At Rex, ecquis modò poterit invenire reos? sic mulieres ad sua sunt conversæ cum mœrore, nullam gratiam consequentes. *Hist. de Landgrav. (q)* Adolfinam immanitatem depingens alia inter sic: *Totam terram, ait, devastans rapinis & incendiis, nulli hominum parcens, nec viduis, nec pupillis, nec Ecclesiis, nec Ecclesiarum rebus, nec Sacerdotibus, nec monasteriis Sanctimonialium; sed sponsas Christi violantes ac Thuringiam in maximam miseriam ponentes.* Eadem latissimè persecutus est Auctor addition. ad *Lambertum. (r)*

Adolf. invadit Misniam,

§. 72. Tot ergo facinorosa immanitatis signis ubique positis grassabatur in Ostlandiam *Adolfus Nassovicus*, & porrò in Misniam. Conjunxerat se cum eo *Albertus*, Marchio Brandenburgicus, sub spe obtinendæ Lusatiæ inferioris. Anceps utrinque belli fortuna. *Albertus* obsidione cinxit *Luc-*

Lucca obsessa,

eam, inferioris Lusatiæ urbem. Inde depulit eum *Dicemannus*, cæsis hostium tribus millibus. *Fridericus* interim alibi novum conscribebat militem contra *Adolfum*. Sed *Brandenburgicus* acceptâ clade in auxilium accivit *Eberhardum* (seu potius *Bernardum II.*) Anhaltinum, qui arcem Juliam obsedit. Unde rejecit eum *Fridericus*, tempestivè monitus ab *Alberto* Saxone, qui licet à bello abstineret, tamen causæ *Friderici* erat æquior. Occupârat

Borna occupata,

Adolfus *Bornam*, tenebatque *Altenburgum*, *Cygnæam* & *Chemnitium*, quæ tunc erant civitates Imperii. Reliquerat *Adolfus* in Misnia exercitum Suevicum, cui *Philippum* Nassoviensem, fratris filium, præfecerat. Huic inchoatam *Fribergæ* obsidionem demandavit, ad quam rediit ipse, continuatam integro anno & quatuor mensibus. Urbs, quæ nec armis, nec igne,

Fribergæ prodita,

nec fame expugnari poterat, turpi civium prodicione capta est. Comprênsos in arce quadraginta præcipuæ nobilitatis Viros securi percussit, rens, reliquos supplicii atrocitate territos spontè deditorem facturos esse, præsertim cum urbem teneret, quæ opibus assuebat ex ubertate venarum metallicarum. (s)

multa bona B. V. data Grubona

§. 73. Eodem annò *Reinholtus* de *Weberstedte*, Cantor B. V., pro assignatione præbendæ suæ, bona quædam in villa *Gruben*, propè *Scharsenbergam* sita, duas marcas annuatim reddentia, à Fratribus suis *Arnoldo* & *Henrico*, qui ea abs *Alberto* in feudo tenuerant, pro XXII. marcis argenti comparârat, confirmante hunc contractum *Alberto*. Testes collationis erant Dominus *Hermannus* & Dominus *Heidenricus* Capellani sui, *Albertus* de *Brandenburg*, *Gotfriedus* *Marfchalcus*, Milites, *Henricus* de *Porditz*, & quàm plures alii fide digni. Act. in *Wartpurch* in vigilia S. *Jacobi* Apostoli. Idem Princeps bona *Croyvelensia*, & multa alia, B. *Virginii* obtulit, cujus facti testes erunt literæ.

& Croyvelensia,

In

(q) c. 78. (r) ad ann. 1299. (s) *Sifr. Presbyr.* ad ann. 1296.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis Amen. Ne ea, quæ aguntur in tempore, simul labantur cum fluxu temporis, cauto stabiliq̃ue hujusmodi subveniendò defectu consilio scriptorumq̃; consueverunt oblervantiis perennari. Nos igitur *Albertus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius, Saxoniamq̃ue Comes Palatinus, notum esse volumus universis Christi fidelibus, quibus præfens scriptum fuerit exhibitum, tam præsentibus quàm futuris, Quòd cum Viri providi & discreti, Dominus *Hartungus*, Dominus *Henricus*, Capellani nostri dilecti, plebani parochiarum S. *Mariæ* & S. *Georgii* nostræ civitatis *Ifenache*, nec non *Wilhelmus*, nostræ curiæ Notarius, fideles & ceteri, quorum devotio accesserit, divinit⁹ inspirati, Ecclesiam Conventualem & Canonicam de parochia S. *Mariæ* memorata, ad suscitandam ibidem divinorū officiorum ac obsequiorum celebrationem reliquorum, in laudem nominis Jesu Christi, nec non Gloriosæ Matris ejus Mariæ, Patronæ ibidem, gloriam ampliorem, instaurare & fundare desiderantes, nostrum super eo consensum & auxilium humiliter imploraverint, & devotè; Nos ipsorū piæ devotionis constantiam laudabilem propositam quàm plurimum approbantes, de futurorum nihilominus prædictæ Ecclesiæ beneficiorum allecti quasi suffragio & consili, in remissionem peccatorum, nec non pro spe redemptionis æternæ, sæpè dictorum Virorum devotioni, ac justis dignè petitionibus annuentes, consensu ad hoc nostro præstito benevolo, in subsidium instaurationis præscriptæ, ipsam Ecclesiam parochiale *B. Virginis*, cujus jus Patronatûs ad nos pertinebat, legavimus, dedimus, & damus præsentibus eam cum omnibus suis juribus, quibus ad Nos pertinuit, assignando eis, qui in loco fuerint, Canonicis perpetuò liberè possidendam. Item legavimus, dedimus & damus præfatæ Ecclesiæ in usum & sustentationem Canonicorum, qui in eadem se receperint, largiorem, proprietatem nostræ villæ *Crovvela*, cum universis proventibus, redditibus, juribus & pertinentiis, quæ Nobis ab ipsa competebant, cedebant, aut cedere potuerunt, ut exinde ipsi Canonici, quicumque pro tempore fuerint, in sæpe dicta Ecclesia disponant & ordinent pro suis usibus, jure proprietatis perpetuò possidendis. Ceterum affecti pro hujusmodi Canoniæ opere ac divino, dedimus & damus præsentibus Ecclesiæ & Canonicis antè dictis triginta & duos solidos denariorum monetæ *Ifenacensis*, & totidem pullos, qui Nos de villa dicta *Sygis* in redditibus annuis contingebant, ut iidem Canonici ipsos redditus annis singulis percepturi, liberè proprietatis titulo possideant perpetuo in sua ipsorum commoda redigendo. Item dedimus & damus Ecclesiæ & Canonicis præhabitis totum sylvæ spatium, quod incipiens in via protensa inter locum, qui dicitur vulgariter *Wolffslocher* & inter montem, dictum *Eßerburg* attingit sylvam Fratrum *Vallis S. Joannis* ex una, nec non sylvam Sanctimonialium *B. Nicolai* in *Ifenache* parte altera, & sic in medio horum trium locorum hinc inde distenditur per circuitum, ut ipsi Canonici prædictam

dictam sylvam ad usus suos convertere possint liberè, perpetuo proprietatis jure similiter possidendam. Testes hujus nostri facti sunt Dominus *Hermannus* de Myla, *Otto* de Wechmar, Milites, nostri Consiliarii, *Matthias* curiæ nostræ Proto-Notarius, cum pluribus aliis fide dignis. Ut autem hæc nostra donatio inviolabilis ac memoriter conservetur, præsentem paginam super ea conscriptam nostri dedimus sigilli robore communitam. Datum anno Domini MCCLXXXIV. VI. Idus April. indictione septimâ.

1295.

immunitas
105 B. Virgin.

§. 74. Idem *Albertus* Canonicis B. Virg. *Isnaci* easdem largitur immunitates & privilegia, quæ habebant S. Mariæ Canonici Erfurti. Et veluti *Adolfus* Imp. Erfurtensibus d. 17. Januar. hîc omnia jura sua confirmârat; ita specialiter *Isnacensibus* Canonicis omnes donationes & privilegia, ab *Alberto* factas & data, solenniter corroboravit.

A *Dolfus*, Dei gratiâ Romanorum Rex semper Augustus, Universis S. Imperii fidelibus præsentem literas inspecturis, gratiam suam & omne bonum. Cùm Illustris *Albertus*, Thuringiæ Landgrafus, Princeps noster dilectus, eligens abdicare terrena, ut perpetua consequatur, parochiam Gloriosæ Virginis *Mariæ*, in oppido *Isenache* sitam, cum jure Patronatûs ejusdem, ac suis pertinentiis universis, hereditati aggregans *Jesu Christi*, ipsam donaverit & tradiderit, ad instaurandam Collegiatam Ecclesiam, ex eadem redditibus parochiæ, seu Ecclesiæ ejusdem, in præbendas rationabiliter dividendis & ibidem instituendis Canonicis, præbendis eisdem, prout facultas suppetit, assignandis, ut exinde divinorum cultus augeatur & crescat, prout ibidem fervientium numerus creverit personarum. Cùmque ob causam eandem Princeps noster prædictus dictæ Ecclesiæ Collegio concesserit, ut in curiis suis, & in omnibus aliis, eisdem emunitatibus & libertatibus gaudeant, quibus Canonici Ecclesiæ S. Mariæ in Erfordia perfruuntur, & insuper contulerit proprietatem villæ *Crovvelo*, & jus Patronatûs Ecclesiæ ibidem, nec non proprietatem cujusdam nemoris, & insuper quosdam redditus, prout hæc omnia in literis à dicto Principe nostro super eo traditis sunt expressa. Nos, qui ad hoc summum nostræ Clementiæ studium decrevimus convertendum, ut cultus divinus nostris temporibus augeatur, ut ex hoc Dei misericordiam, cujus munere vivimus & regnamus, æterna beatitudinis præmia salubrius consequamur, donationes & libertates prædictas factas & concessas, ut præmittitur, præviâ ratione ex certa scientia, auctoritate Regiâ approbamus, ratificamus, innovamus, & præsentis scripti patrocínio communimus. Præterea omnia bona, seu possessiones, quæ dicta Ecclesia piâ largitione Principum, seu quorumcunque fidelium, quocunque acquirendi dominii justo titulo, ut antea, poterit adipisci, cum libertatibus & gratiis universis dicto Collegio faciendis, ex nunc approbationis & ratificationis patrocínio communimus. Nulli ergo hominum liceat hanc nostræ confirmationis & innovationis paginam infringere,

gere,

gere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumserit, gravem indignationem nostræ offensæ se noverit incursum. Datum in Isenache sexto decimo Cal. Febr. indict, octavâ anno Domini MCCXCV. Regni verò nostri annò tertio.

§. 75. Tantâ autoritate polluit vetus Isenacum, ut multa alia oppida Isnacum in re dubia & dirimendis litibus suis, illud, ceu æquissimam elegerint arbitram, prout suprâ dictum est, (c) idque Christophorus Hassè specialiter commendat.

Isnacum gaude, famamq; capeffe superbam,
 quæ laudem (ut digna es) vulget in orbe tuam.
 Namq; celebris apex & honor, qui maximus ambit,
 hæc voluere quidem pulcra tropæa tibi.
 Et non immeritò: nam si penseris, & omne,
 quod tibi concessum, munera laudis habet.
 Urbibus in cunctis locuples, quas Thuria jactat,
 esse potes summum præcipuumque jubar.
 Insuper exemplar, specimen, typus, unaque imago,
 cujus ab intuitu solius ordo fluat.
 Thuria quam si tota nequit fecisse quietum,
 per te suscepta fœdera pacis habet.
 Litibus implicitus causam ad te rejicit omnem,
 expectans trutina rem posuisse tuâ.
 Omne sic cujusq; malo quod surgit iniquum
 ad te vi properat rem periisse putat.
 Gaudent ergo tuis sub legibus oppida quaque
 sistere: & attribuas si quid habere ratum.
 Et bene cum Imperii gessisse insignia quondam
 te historia prodant: dent apicesq; fidem.
 Deinde etiam leges sint tales, quas tibi Adolfus
 Rex dedit, ut possis quosq; juvare viros.
 Ergo cum tibi tale decus felicia fata
 spirarint, agedum sis memor usque tui.
 Sta, vigila semper, metuens, ne jure relicto,
 unde tibi laus est præcipitare grave.
 Quod leve erit factû, solito si jura vigore
 asserves: cursu rem teneasq; suo.
 Flocci vix faciens, si quid malè suasor in aurem
 deferat: oculca fallere vulpe vaser.

I 2

Sic

(c) §. 68. num. 17.

Sic fac, ut susti, pede stet tua regula firmo,
 excurias quicquid ferre novena potest.
 Hos bene si captes monitus, si pectore figas,
 re facile est cunctis praradiare locis.

Sed redibimus ad *Adolfum*.

Adolf. rursus invadit Thuring. §. 76. Hic cum milite novo in Thuringiam irrumpens castrum *Frankenstein* diu obsessum haud sine magna exercitus sui clade in deditionem recipit. Deinde *Crucisburgum* properat, quod fortiter restitit, donec ob penuriam aquæ succumberet, ut alio loco plenius dicitur. (u) Vide interim additiones ad *Lambert. Schasnaburg.* (v) Odio tandem coepit esse Rex, spretus ab omnibus, ut etiam nomen ejus sputis & maledictis obnoxium amarissimis imprecationibus oneraretur. (x) *Gerardus* Moguntinus, impulso ad capessendum imperium *Alberto* Austriaco, *Rudolfi* I. filio, eadem facilitate, quâ antea evexerat *Adolfum*, dejecit eundem. (y) *Philippus* Nassoviensis abs hoc (qui jam occurrerat *Alberto* ad Rhenum,) in *Misnia* relictus Dux belli, capitur *Bornæ*. Dimissus quidem eâ conditione, ut cederet oppidis, quæ occuparat. Sed ille recessit à fide. Cumq; audiisset, Imperio potitum *Albertum* Austriacum bello & Principum suffragiis, nulli alii, quàm *Alberto*, se reliqua traditurum esse ostendit. Id verò ne fieret, prævertentes *Fridericus* & *Theodoricus* à municipibus oppidorum postulant, ut ab *Adolfi* legato ad justos Dominos redeant, fidemque, quam ille datam flagitasset, jam nullo juramenti vinculo amplius obstricti, suis Principibus præstent, ut cuncta post alios fufissimè tradit *Peiserus*. (z) Cecidit tandem *Adolfus* propè *Wormatiam*, non solum gladiis vulneratus, sed & ungulis equorum conculcatus, & in proprio sanguine volutatus, miserabiliter animam exhalavit. (a) Eod. annò *Albertus* Ecclesiæ *B. Virg. lignerum Hasenbühl* donat, secundum tenorem literarum:

donatio
 ligneri
 Hasenbühl,

Nos *Albertus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius Saxonixq; Com. Palat., moti affectu, quem, ob spem salutis futuræ, circa Ecclesiam *B. Virg. Mariae* nostri oppidi *Isenachensis*, & ipsius Collegium gerimus confidenter, ipsi Ecclesiæ & Collegio pro incremento & sustentatione pinguiori dedimus, damus, & tenore præsentium, donatione inter vivos, devotè ac largiter erogamus totum situm & terræ spatium, quod inter subscriptorum protensionem & connexionem locorum mediotenus, sive in montibus, sive sub ipsis montibus, vel in eorum declivitatibus dinoscitur, & reperiti poterit situatum, prosequendo ergo connexionum extremitates dicti spatii, procedendum est à loco, dicto *Hasenbühl*, sito juxta vallem *S. Joannis*, per medium cacumen montis, qui dicitur *Uthynrodt*, ad montem dictum *Thorynmarth*, & ab hoc monte ulterius usq;

ad
 (u) in hist. n. *Crucisburgica*, (vv) ad ann. 1295. (x) loc. jam cit. (y) *Sifr. Presbyr.* LII. ad ann. 1292. (z) *L. IV. rer. Lips. s. 15. seqq. & Rechenberg. l. c. Sect. 2. c. 2. s. 3.* (a) *Sifrid. l. c.* ad ann. 1298.

ad semitam, quæ ducit in sylvam, quæ dicitur *der Broven holz* & sic ultra descendendo ad locum, qui dicitur *Kall-rose*, & ulterius ab illo ad locum, dictum *Zyrnberthen Wyfen*, & ab hoc loco revertendo ad locum inceptiois *Hasenbühl* prædictum, in quo iste ambitus terminatur. Totum ergo spatium hujusmodi extremitatibus intermedium secundum omnes suas partes, ut prædiximus, dicta Ecclesia & Collegium proprietatis titulo in suos usus ducendum liberè possidebunt. In hujus autem rei memoriæ perseverantiam nostrum sigillum huic cartæ duximus appendendum. Dat. & actum anno Domini MCCXCVIII. Idus Junii, præsentibus Alberto de Brandeburgh, Ottone de Wechmar, Hermanno de Hasynrode, Magistro curiæ nostræ, nostris Consiliariis, Henrico de Melre, Harthungo de Bruheim, cum pluribus aliis fide dignis.

§. 77. Idem Albertus monialibus S. Nicolai hanc dederat licentiam, ut nullum hospitem per noctem in cœnobio suo retinerent. *Cunegunda Isenbürgica*, seu *Isenbergica*, cum *Apollonio* suo *Wartburgi* obiit. Quiescunt ad S. Catharinam. Ab his *Langenhaynum* antè tradebatur monasterio Cathariniano. *Bernhard à Flacheim*, Præpositus S. Jacobi Crucisburgi, emtâ *Weisenbornâ* à nobili de *Salza*, cœnobium *Wilhelmitanum* hûc transposuit, adque regulam S. Benedict. reformavit. (b) *Albertus* Landgravius duxit *Adelheidam*, divitem viduam (alii malunt filiam) Comitissæ *Arnshaugiani*; & filius ejus *Fridericus*, tunc Marchio Misnensis, sequente anno junxit sibi *Adelheidam* (al. *Elisabetham*) *Adelheida* noveræ filiam, quæ *Neustadium* & *Jenam* in dotem ei attulit. *Haymannus* de *Haym* quatuor maldra tritici dedit B. V. in molendino retrò castrum in *Isenac*, die *Burekmühle* dicto, ut ex literis Landgravi in octav. Trinit. dat. vidi. Castrum *Hopsgartense* funditus evertitur à Landgraviis & Erfurtenfibus. Qui posteriores etiam destruxêre atces *Otonis*, Comitissæ *Kirchbergici*, *Grisenbergam*, *Wintbergam*, *Kirchbergam*, *Leisteium*, solâ *Greisenbergâ* (non *Brinsenbergâ* (c)) redditâ. (d) Idem *Albertus* largitur valli Joanniticæ mansum cum dimidio. Turres B. Virg. à Senatu urbano dirutæ. Postea verò cum ex mandato Summi Pontificis, operâ Abbatis *Herfeldensis*, Senatus cum Canonicis transegisset, datâ iis certâ pecuniæ summâ, ab his restituta sunt, quod *Fabricius* nesciit. (e) Etiam *Clemmia* destruitur. Cùmque *Albertus* cives *Isenacenses* (ut ipse loquitur) in singulis erga se mandatis, servitiis & præceptis pronos & hilares semper invenerat, speciali gratiâ eos prosecuturus licentiam dedit, exactionem, quam vulgò *Ungeld* vocant, inter seipso ordinandi, proque suâ utilitate

I 3

stabi-

(b) vid. differt. m. historic. VII. (c) hist. Landgrav. c. 80. (d) chron. Citiz. ad ann. 1303. (e) L. VI. orig. Saxon. f. 623.

stabiliendi. Literæ datæ sunt Wartbergæ anno MCCCVI. in crastino Purificationis B. Mar. Virg., præsentibus Strenuis Viris *Theodorico* de Melre & *Hartungo* de Bruhem, Militibus & aliis.

turbulentus
patria sta-
tus,
1307.

§. 78. Miserrimus denuò Thuringiæ status. *Fridericus* I. cum fratre provinciam jure hereditario, *Albertus* I. Imp. jure emtionis sibi vindicabat. Inde nulla salus! Videntes ergo cives se opprimi, abs *Alberto* contra Landgravios auxilia petunt, qui nobilem eis dedit advocatum Comitem à *Wildenau* (non *Milvohensem*, (f) aut *Milmobeum*, (g) *Henrici* V. Abbatis *Fuldensis* fratrem. Is cum *Isenacensibus*, Cæsari faventibus, in obsidione *Wartburgensi* opem ferret, à *Friderico* captus, inque custodia mortuus, & sepultus est in æde *Dominicanorum*. Eodem anno *Isenacenses* tantum infestati sunt per filios Landgravii, timentes tradi, castrum in civitate eorum, de voluntate *Alberti Landgravii*, datâ sibi pecunia summâ, funditus everterunt, similiter turres in *Ecclesia Mariæ* annexas muro civitatis. Timentes quoque, quod *Adelheid*, uxor *Alberti Patris*, traderet castrum *Wartberg* *Friderico*, genero suo, quem maximè diligebat, obsederunt castrum cum *Advocatis Regis*, & contra reedificârunt montem, qui dicitur *Ysenechisberg*, ubi olim fuit castrum; & *Albertum* cum uxore sua residentes in castro *Wartberg* ad magnam inopiam victualium deduxerunt. Audiens hoc *Fridericus*, filius Landgravii, precibus uxoris suæ, cujus mater erat in castro, & ne id etiam perderetur, auxilio sororii sui *Ducis Brunsvicensis* victualia adduxit, & cives inde fugavit, & *Regis* advocatum, nobilem de *Wilnove*, cepit, & in vincula in *Wartperg* conjecit. Postea verò *Fridericus* per promotionem uxoris *Alberti*, cujus filiam habuit in legitimam, castrum *Wartberg* obtinuit, & consequenter de illo castro totam terram *Thuringiæ*: & *Patrem* suum amovit, qui *prabendarius* in *Erfordia* factus est civium, quibus multa bona prius in odium filiorum suorum vendidit: *novercam* suam & uxorem propriam in *Wartberg* locavit, & honorificè tenuit. (h) Verùm, jussu *Imp. Alberti*, à *Mülhufinis*, *Northufanis* & *Erfordiensibus* oblectus *Fridericus*, victusque inopiâ *Wartburgi* valde pressus, per medios hostes noctu, stipatus aliquot equitibus, *Reinhartsbornam* evasit: adductisque sibi ab amicis trecentis & triginta equitibus, curribusque comiteatu onustis rediit *Wartburgum*. *Isenacenses* demum supplices factos in fidem recepit.

clades Al-
bertina,

§. 79. Amotò *Alberto* Patre, mortuoque *Advocato* Regio, potentiam suam validius exeruit *Fridericus Magnus*, redactis in ordinem refractariis. Venit *Austriacus* cum exercitu, collecto ex *Suevis*, *Bohemis*, *Bavaris*, cædes & incendia spirans; oppugnatur *Lucca*: Fratres verò unitâ vi omnes copias

(f) Idem l. c. f. 624. (g) idem de *Marchion. Misaiæ* f. 36. (h) hist. Landgrav. cit. c. 81.

copias Albertinas fundunt. Quæ strages adeò inclaruit, ut etiam in adagium
Myforum abierit: *Accidit eis, quod Suevis ad Luccam.*

adagium,

Es wird ihnen glücken /
Wie den Schwaben bey Lücken.

At gaudium hoc magnus subito turbavit luctus. Paucis enim post mensibus
Dicemannus, inter sacra nocturna, ipso natali Dominico, in æde *Thomana*
Lipsiæ à sicario (quem *Philippus Nassoviensis* ad hoc scelus emisisse dicitur,) *Dicemanni*
lethaliter sauciatus tertio die occubuit. Epitaphium ejus tale: *mors,*

DITZ - ego sum MANNUS : me olim genuere Parentes

Albertus Princeps Margarethaque pia.

Imperium titulumque dedit Thuringia nobis,

Marchia Lusatiae, Misena & ipsa potens.

Quae patet vetus in planis Libonotria campis,

& quae montano flumine Plisna lavat.

Frater erat Fridericus, idem Mavortius heres,

pro patria mecum proelia dira subit.

Nam superare datum est nobis victricibus armis

Boemiae populos, Saxoniaeque Duces.

Marchio de Brenburg, Woldemar nomine dictus,

agmine devinctus vincula nostra tulit.

Alcaniae Princeps cecidit quoque cuspide nostra,

ac vitam supplex hic miser emeruit.

Romulidum Reges Albertus, Adolfus & alter,

non poterant nostras frangere Marte manus.

Viribus, o pietas! nostris sic terga dederunt,

Cesareis opibus nunc ego dives eram.

Innumeri & nostro caesi sunt ense Suevi,

audentes patrios sollicitare Deos.

Omnia sic vici, durum sed vincere fatum

non potui, Lachesis quod dedit atra mihi.

Objicit illa mea crudelis pectora ferro,

dum steteram incautus in medio Ecclesia.

Sic victor victus cecidi; virtute triumphos

& laudes meritas non rapit ulla dies.

*& epita-
phium,*

Ultusest hanc caedem Fridericus frater cognomine Fortis. Conspecto enim 1308:
brevi post Philippo in acie, Bornam inter & Frieburgum, militem suum accen- *Philipp.*
dit, ipseque manu sua occidit Nassoviensem, prostratis fugatisque omnibus *Nassov. ca-*
copiis ejus. Interim Albertus Imp. à Joanne Austriaeo, Fratris Rudolphi Filio, *us,*
haud procul Scaphusia (Rheinfeldio) miserrime opprimitur. Audientes hoc *uri Albert.*
Isenacenses, Friderico se ultro submittere, arcem Clemmiam, quam nuper *Imp.*
Isenacens.
ever-submissio,

everterant, pristino nitori & robori suo reddentes. Sic tandem bona causa triumphat! Eòd. annò *Petrus ab Achzapalt*, Antistes Moguntinensis, XL. dierum indulgentias concessit pro instauratione monasterii in valle S. *Joannis*.

Petrus, Dei gratiâ S. Moguntinensis Sedis Archi-Episcopus, S. Imperiî per Germaniam Archi-Cancellarius, universis Christi fidelibus has literas inspecturis, seu etiam auditoris, salutem & sinceram in Domino Karitatem. Cùm ex officii nostri debito quosque fideles teneamur ad exercitium bonorum operum incitare, uti ipsorum salus in anima & corpore per donum gratiæ Dei multipliciter valeat pullulare, universitatem Christi fidelium quorum cunq̄ue rogamus, monemus, & exhortamur in Domino JESU CHRISTO, quatenus thesaurizantes sibi thesauros in cælo, ubi fures non effodiunt, nec furantur, capellæ vallis *B. Joannis Cystertiensis Ordinis* propè *Isenache*, cui ex antiquorum longitudine dierum ad lapsum casus sunt parietes inclinati, nec ipsa capella de propriis facultatibus ullo modo valet, sicut intelleximus, reparari, nisi bonorum hominum consiliis & auxiliis adjuvetur, de bonis à Deo sibi collatis, in remissionem peccaminum. Ut ergo suas dignentur eleemosynas in reparationis adjutorium impertiri, quia scriptum est, quòd sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum, hortamur. Omnibus etiam hujusmodi nostris monitionibus & exhortationibus salubribus assentire volentibus, & præfatæ capellæ consilium, auxilium, vel juvamen præstantibus, verè pœnitentibus & confessis de omnipotentis Dei misericordia confisi, *quadraginta dies indulgentiarum* de injuncta sibi pœnitentia misericorditer in Domino relaxamus. Dat. Erfordiæ anno Domini MCCCVIII. XVI. Kal. Sept.

*Fridericus
fors & pœnitentia,*

§. 80. Extinctis duobus Imperatoribus cum omni manu eorum, redempta Misnia & Thuringia verticem extulit, agens DEO GRATIAS. *Albertus* Pater, fax & tuba funesti istius belli, stupens felicitatem filii, latibulum sibi fecit Erfordiæ. Omnes subditi justis felicisque Principis imperium lubenter accipiebant, solis Erfurtensis, (quæ *Albertus*, egestate pressus, multas possessiones vendiderat & oppignorârat,) nec non *Hermanno Orlamundano*, aliisque factiosis hominibus renitentibus. At *Fridericus*, mediis tranquillis in undis, omnes adversarios brevî devicit feliciter, Patre intra muros Erfurtinos concluso, Thuringiæ & Misniæ re illâ, quam omnes Boni poscimus, gloriosè redditâ, acceptisque pro damnis & expensis suis tribus Imperii civitatibus *Altenburgo*, *Cygnæ* & *Chemnitio*, (*Peccenstein* (i) & *Peucer* (k) addunt *Isenacum*,) ita, ut toto illo bello nil perdidit præter *Lusatiam inferiorem*, quam Bohemi, ab *Alberto* Imp. exciti occuparant. Quos verò in tam dubio & turbulento rerum statu irritare noluit, dilaturus potius

(i) Theat. Sax. P. III. c. 3. p. 48. (k) L. V. chron. p. 740.

potius rem seriam in crastinum. Tandem omnibus litibus & simultatibus, Patrem inter filiumq; , ac urbem nostram, diremtis, privilegia hujus confirmavit *Fridericus.*

Wir **Friderich** von Gottes Genaden Landgraff zu Thüringen/March-^{confirmatio privilegio-}graff zu Meissen und in dem Osterlande/bekennen und thun kund allen/ die diesen Brieff gehört/ gesehen/ oder gelesen/ daß Wir mit gutem Willen und Geheiß unsers lieben Vaters/Landgraffs **Albrechts** von Thüringen/Uns haben berichtet aller der Brüche/und aller der Zweenungen/diel Inser Vater un Wir gehabt haben mit unsern lieben Bürgern von Eisenach also/daß unser Vater noch Wir des nimmer mit argen gedencke sollen an ihrem Leibe/nach an ihrem Gute/Wir geloben auch unsern lieben Bürgern zu Eisenach/daß Wir sie lassen sollen bey all den Rechten/und bey all der Ehre/die sie von Alters her gehabt haben/und noch haben sollen zu rechte. Daß Wir diese vorgehendte Rede stedte halten ohn Argelist/d; gelobet unser Vater/Wir un unser lieber Sohn **Friderich**/und geben darüber unsern Brief besieglet mit unsern In-siegeln/und mit In-siegeln der Herrn und der Dienstmanne/die hernach geschrieben stehen zu einem Urkunde/wenn sie an diesem Ehedingen gewest seyn. Darüber befehen Wir Graf **Dieterich** vö Hohnstein/der ältere/ Graf **Friderich** von Bichlingen/der ältere/ Graf **Günther** vö Schwarzburg/Grav **Günther** von Kaferberg/ **Conrad** Schenck von Nebire/ **Ludwig** vö Blantschham/ **Hermann** von Spangenberg/und **Friderich** von Salka/was nach der Rede unsers Herrn Landgraffs **Friderichs**/und nach der Rede der Bürger zu Eisenach uns rechte düchte/ und sprechen/ daß die vorgehandten Bürger zu Eisenach mit Gott und mit Ehren hulden unserm Herrn Landgraf **Friderich** von Thüringen/wie hie dück vor geschrieben steht/und wollen das befehen vor Königen/Fürsten und vor Herrn/oder wo sie des bedärffen. Des haben Wir unsere In-siegel gehangen zu einer Urkund dieses gegenwärtigen Briefes/weil Wir bey dieser Rede gewest syn. Dieser Brief ist gegeben zu Eisenach nach Gottes Gebort tausend Jahr/dreihundert Jahr/ in dem achten Jahr an der nechsten Mittwoch den vor **S. Urbans** Tage.

§. 81. Dum verò *Fridericus* oppida, villas, & advocatias, seu Praefecturas, à Pa- 1309.
tre Erfurten sibus in justè traditas, repeteret, crabrones irritavit. Illi enim fero-
citer tumultuantes exhibant destruentes *Andislebium* & *Utenstedium*. Princeps ^{novus tu-}
sedebat *Mittelhusii* in tribunali, vivo adhuc Parente, excessus istos castigaturus. ^{multus Er-}
Advolant armati, imperum facturi in eum. Sed quid ille? cedit, ut cædat. Ociùs ^{furti.}
enim rediens ad eundem locum, & fortiùs munitus, secundà vice eos citat,
mandans interim suis, ut quisque eos egregiè fuftiget. (1) Subolfacientes hoc
Erfurtini cives fugam capessunt. Jungentes autem se cum *Hermann* ^{Orlamun-}
dano, *Mülhusinis*, *Northusanis*, aliisque, igne & rapinis longè latèque vastant ^{Orlamun-}
Provinciam. Obsessis verò urbibus, *Vinaria* & *Wihe*, ipse *Hermannus* ^{dansy ca-}
ad deditionem compellus est. *Fridericus* *Eberhardum* *Rotensteinium*, ^{plus,}
Abba-

(1) hist. Landgrav. c. 84.

1310. *Abb. Hersfeld. & Fuldenf. puniti,* Abbatem Fuldentem, cum socio suo vicino Hersfeldensi, qui *Rotenburgum* ad Fuldam & *Breitenbachium* depopulabatur, puniturus, arma vertere volebat in Buchoniam. Verum ob nativitatem *FridERICI* filii destitit à cœpta expeditione. Sed ecce nil hostile amplius metuens, à *Woldemaro* I. Brandenburgico propè *Haynam* capitur, filiamque unicam *Alberto Cötensi*, cum dote totius ditionis Pleisensis, ipsi cum aliis oppidis, Patruo verò *Woldemaro Misnam* atque *Fribergam* urbes, & insuper *Lusatiam* cedere, ac 3000. marcar. promittere cogitur. Quod cum significaret *Woldemarus* Proceribus Misnensibus, negant illi, se fidem literis daturus, nisi ipsum Principem in certo videant loco, ubi coram cum eo fari liceret. Interim ad pugnam se parantes uno ore asserunt: Si producat *Fridericus*, se, comprênso *Woldemaro*, Dominum suum redempturos. Utrumque ex voto successit. Ille enim ereptus, & hic *Altenburgum* ductus est, omnibus conditionibus, exceptâ *Lusatia* inferiori, quæ Brandenburgico concessa fuit, non solum rescissis, sed etiam magno lytro à captivo exacto. Laudanda sanè Mysorum fides egregiâ sagacitate permitta, (m) inprimis *Rehefeldiorum*, qui inde familiæ suæ nomen fecêre LÖSERIORUM. (n) Erfurtenles etiam ad hæc pacis condiciones adigit, ut privilegiis ab *Alberto* Parente concessis renunciarent, pro certis villis certam pecuniæ summam numerarent, decemque insuper argenti marcarum millia solverent. Denique anno MCCCXIV. pauperculus & misellus *Albertus* vitæ finem fecit Erfurti, sepultus ibidem in Ecclesia B. Virg. ætatis suæ annò sexagesimò quartò. Eòdem, si non superiori, *Ludovicus*, Episcopus Maroccensis, novas dedit indulgentias Valli S. *Joannis*. Eidem *Margaretha*, vidua Strenui Militis *Rudolfi Lusen*, unâ cum forore *Adelheida*, contulit jus hereditarium in pistrino & fundo ejusdem, sito ex opposito cæmeterii Ecclesiæ Marianæ, ita tamen, ut Canonicis in monte censum annuum, octodecim denarios, solvat. Insuper dedêre curiam *Günteri* carpentarii, dicto pistrino adjacentem, & quotannis sex solidos denariorum solventem. Testes erant *Henricus* Decanus, *Hermannus* Præpositus Crucisburgensis, *Theodericus* de Aldendorf, *Hermannus* de Cimmern, *Theodericus* de Güttem Canonici, & *Henricus* dictus Kremel, Vicarius Ecclesiæ S. Mariæ. Eodem anno dira fames afflixit universam patriam. (o) *Fridericus* parvus, *Henrici Illustris* & *Elisabethæ Maltizie* F. denatus, Vetero-Cellæ sepultus est, exque *Elisabetha* sua *Schvyartzburgica* nullam sustulit prolem. *Albertus Knut*, nobilis olim Confiliarius *Alberti*, turbulentum ingenium, ob protervam linguæ petulantiam, quòd dixisset Principi, se eâdem facilitate, quâ evexerat illum, rursus dejecturum, in vincula conjectus periit. Alii in foro capite plexum dicunt. (p) Sepultus

(m) ead. hist. c. 86. vid. alios citat. à D. Sagittar. in hist. Marchion. & Elector. Brandenburg. num. 33. p. 28. (n) Peccenstein Th. Sax. L. J. c. 13. p. 180. seq. (o) Chron. Citiz. ad h. ann. (p) Fabricius L. VI. orig. Sax. f. 616.

pultus in æde Dominicanorum. Erfurti septies mille, nongenti octuaginta
 quinque hominum miserimè periêre. Et *Wartburgum* fulmine tactum con-
 flagavit. Anno MCCCXIX. natus *Rochlicii Fridericus*, GRAVIS Fil., diffi-
 cili partu, nec diu superstes. *Elisabetha, Friderici*, Marchionis *Admorfi* filia,
 nupsit *Henrico II. Cattorum Principi*. Alii tamen malunt ann. MCCCXVII.
 Arx *Raspenbergica*, latronum asylum, destruitur. *Eccardsberga* verò, quam
 tunc tenuit *Beringerus à Schidingen*, unà cum aliis occupatur. Anno
 MCCCXXIII. XII. Kal. Mart. fit permutatio *S. Nicol.* cum *B. Virgine*. *Henri-*
cus Præpositus & *Cunegunda* Abbatisa tradidêre *Hermanno* Decano, *Henrico*
 Scholastico, *Echerico* Cantori, totique Capitulo curiam suæ proprietatis ante
 valvam *B. Virg.* sitam, & quatuor solid. denar., duosque pullos annui censûs
 solventem, uti *Wichmanshusius* hætenus habuerat, recipientes à Collegio *B.*
V. proprietatem ejus quinque agrorum humuleti, XXX. denarios *Isnacen-*
 anni censûs solventium, quos *Petrus & Conradus Rymmanni* Fratres, nec non
 duorum agrorum, solidum solventium, quos *Adelheidis*, dicta *Albertem*, juxta
 montem *Goldberg* sitorum, & hortuli juxta *Hörselum* amnem ante portam
Nicolaitanam, solidum & duos pullos solventis, cum ipso censu possederunt.
 Moniales *S. Nicolai* emerant bona *Streckdensia* & sylvam *Moseberg*, confir-
 mante id *Friderico Juniore*. Literæ hæ sunt:

In nomine Domini Amen. Ne piè gesta ab hominibus in oblivionem
 decidant, aut calumniam patiantur, expedit, ut per vivax hominum testimo-
 nium recipiant fulcimentum. Nos igitur *Fridericus junior*, Dei gratiâ *Thu-*
ringiæ Landgravius, *Misnensis & Orientalis Marchio*, Dominusque terræ
Plisnensis, Ad noticiam universorum pervenire cupimus tenore præsentium
 publicè profitentes, quòd cum honorabilis Vir Dominus *Henricus*, Præposi-
 tus *Conventûs Sanctimonialium monasterii S. Nicolai in Isnacho*, à fidelibus
 nostris *Gotzone* milite de *Remstete*, dicto *Dorschale*, *Gotzone* filio suo, cete-
 risque heredibus ipsius bona in *Streckedhe*, & omne jus, quod habebant tam
 intra villam, quàm extra villam, in judicio, pensionibus seu obventionibus,
 agris, pratis, pascuis, & sylvam, quæ vocatur *Moseberch*, quorum pro-
 prietas ad nos spectat, emtionis & venditionis justo interveniente titulo
 comparârint, facta in manus nostras ex parte prædictorum *Gotzonis* Militis
 & *Gotzonis* sui filii, & heredum suorum resignatione libera bonorum omnium
 prædictorum, Nos attendentes, quòd *Sanctimoniales* in dicto monasterio
 jugibus orationibus & crebris jejuniorum ac vigiliarum observationibus Domino ju-
 giter famulantur, in nostræ ac Progenitorum nostrorum animarum reme-
 dium, emtionis & venditionis hujusmodi gratum & ratum habentes contra-
 ctum, ipsum tenore præsentium ratificamus liberaliter & confirmamus, ac
 proprietatem villæ & bonorum omnium prædictorum cum suis juribus, li-
 bertatibus ac gratiis quibuscunque, à nostris Progenitoribus dictæ villæ ho-

minibus concessis, Ecclesiæ & conventui Sanctimonialium Nicol. in *Isnacho* præfatis ac ipsa bona donamus, damus, seu conferimus jure proprietatis perpetuò possidenda. In cujus rei evidentiam, & ut præmissa robur perpetuæ firmitatis obtineant, præsentibus literas ipsis dari fecimus sigilli nostri munimine roboratas. Testes verò sunt Viri Nobiles *Henricus* Comes de *Schwartzburg*, *Albertus* Burggravius de *Aldenburgk*, *Otto* de *Berlovve* senior, *Henric.* de *Plavven* advocatus dictus *Ruzze*, *Henric.* Advocat. de *Gera*, Magister *Walterus* Præpositus *Misnensis*, Canonic. Plebanus in *Sunneborn*, *Petrus* dictus *Portzk* *Marfchalcus* noster, *Hermann.* de *Haldecke*, *Heinemannus* de *Indagine*, *Gotzo* de *Natza*, *Conrad.* de *Chazzebode*, & quàm plures alii fide digni. Datum *Warperch* anno Domini *MCCCXXIII.* pridie Non. Octobr. Anno sequente *Fridericus à Kolmart* curiam *Hizelrode*, ab *Henrico Orlamundano* in feudum acceptam, cum omni jure & pertinentiis, permutat cum curia *Richelversdorfsiana*, quæ monasterii *Nicolaitani* erat.

1324.
curia Richelversdorfsiana,

1325.
bona Reckbergensis
S. Nicol. data,

§. 82. *Fridericus* Landgravius, Marchio *Misnensis* & *Orientalis*, Dominusque terræ *Plysnensis*, bona *Reckbergensia*, cum agris cultis & incultis, pratis, pascuis, salictis, virgultis, & omnibus ad ea spectantibus, *S. Nicolao* contulit. Cujus donationis testes erant *Henricus* de *Plavven*, dictus *Rüzze*, *Albertus* Burggravius de *Aldenburg*, *N. Walterus*, Præpositus Ecclesiæ *Misnensis*, *Wernher* de *Heylmœnsted*, Sacerdos, & Genitricis *Friderici* primus Capellanus, *Bertoldus*, Vice-Dominus de *Eckestethe*, *Otto* de *Vanre*, *Timmo* de *Hasdecke*, Milites, & alii. Act. & dat. *Aldenburg* anno *MCCCXXV.* IV. Id. Novembr. Superatis tandem tot tantisque hostibus, utramque Provinciam, *Thuringiam* & *Misniam*, tranquillè & feliciter gubernavit *Fridericus* usque ad excessum. Conditus est in sacello monasterii *Cathariniani* *D. Joanni* sacro Monumentum ejus, quod in arcem *Grimmensteinianam*, exque hac ad fontem *Reinhardi* translatum est, circumfertur tale: (q)

1326.
Frid. Ad morsu obitus,
epitaph.

Ecce *Fridericus*, cultor virtutis, amicus
pacis, conditur hic, stirps Imperialis, & illic
fulgeat iste pius Marchio Landgravius.

uxores ejus, Paululum immutatum dabit *M. Psefferkorn.* (r) Uxores habuit duas (1) *Agnetem*, Ducis *Carinthiæ* Fil., *Vetero-cellæ* sepultam, quæ mater erat *Friderici Claudi.* (2) *Elisabetham*, Comitis *Arenshaugii* Filiam, quam, cum ex arce *Wartenburgica* diebus sacris templum quoddam sæpius frequentaret, interceptam, ac inde *Gotham* deductam, consentiente noverca, matrimonio sibi junxit. Hæc exspiravit anno *MCCCLIX.* *Isnaci* huma-

(q) *Melanthon.* T. III. *Declamat.* p. 131. & *Peücer.* L. V. *chron.* p. 741. (r) in *Thuring.* sua c. 15. p. 151.

humata. † Ex hac genuit *Elisabetham*, *Henrici II. Hassiæ Principis* conjugem. *Theodoricus* quondam plebanus novi hospitalis extra muros B. Virg. sex maldra annonæ Erfurtenfis mensuræ, & sex maldra avenæ Sonnenbornensis mensuræ, pro remedio animæ suæ, coëmit. *Hardevicus de Erpeden*, electus Antistes Magdeburgensis, pallium & confirmationem à Papa petiturus, in itinere hîc defecit, sepultus in cœnobio Franciscanorum. (s) hic obit.

§. 83. Castrum oppidumque *Drifurtiense* vêtus latronum furumque diverticulum fuerat. *Fridericus* siquidem & *Hermannus*, fratres de *Drifurdia* & *Ses latronet*, Dynastæ *Spangenbergæ*, ex rapto viventes, *Cattis*, *Thuringis* & *Eichsfeldensibus*, aliisq; multa fecerant damna, *Sonnenbornâ*, *Goldbachid*, aliisq; pagis exustis. Verùm Generosus Eques *Frid. Wangenheimius* captos istos binos, unâ cum *Hundsbergio* & pluribus, adduxit *Wangenheimium*. Reliqui tracti sunt *Gotham*, ibique vel suspensi, seu capite plexi, ceteris in fugam pulsis. *Drifurtienses* Principi pro pretio salutis dabant partem ditionis suæ, ex qua majorem *Beringam* *Wangenheimio* donavit, postea *Oesterberingam* & *Wolfsberingam* etiam sibi acquisiverunt nobiles isti, & adhuc parent illis linæ *Wintersteinensis*. Alii scribunt, tres hosce pagos tunc simul cessisse *Wangenheimis*. Sed isti latrones antiquum suum obtinentes vultum mutabant, non mentem. Ergo *Moguntinus Henricus*, Comes *Virnenburgicus*, Principes *Hassiæ* & *Thuringiæ*, *Drifurtiensibus* longè profligatis, castrum & oppidum eorum inter se partiti sunt, & quisque adhuc suum ibi habet Præfectum. Ceterùm origines *Drifurtiensium* nobilium (antè dicebantur *Nortmanni*,) speciosè satis recenset *Rivander*, (t) sed num verè, tute judicabis.

§. 84. Sequentē anno *Fridericus*, ob spectabilem formam *Gravis*, *der Ernsthafte* / ob maciem verò *macer*, *der Hagre* / oder *Dörre*. / *Friderici Admorsî* (mit dem *Bisf*) Fil., obtentâ veniâ ætatis, *Henricum Ruthenum*, Tutorem hæcenus suum, curâ & onere istò levavit. (u) Hic *Fridericus* monialibus *S. Nicolai* licentiam dedit, à monasterio usque ad pontem propè sacellum *D. Clementis*, judicialia quædam exercendi, præter hæc, quæ sanguinem concernunt. At mox sædæ nascebantur lites inter *Henricum Ruthenum* & *Fridericum* nostrum, de quibus vide sis Autorem *Stemmalis Ruthenici*. (vv) Huic *Friderico* eod. anno *Joannes*, Rex *Bohemiæ*, ex *Misniæ* *Marchionibus* parebat, quòd, in gratiam Imperatoris, *Joannis*, sponsam suam intactam Patri remisisset, quæ postea nupsit *Joanni Galliæ*

K 3

(s) Pomar. chron. Sax. p. 372. chron. Magdeb. T. II. ter. Germ. Meibom. o. 339. (t) chron. p. 29. (u) Neussische Stammtafel p. 281. † Si prima conjux anno 1308, obiit, ut multi ajunt, qui ducta fuerit altera anno 1303. imò alii mortem *Elisabethæ* ad ann. 1359. referunt. Vid. specim. I. Hist. Saxon. Prætor. c. 2. §. 3. Lips. edit. 1693. & infra §. 92. (vv) p. 286.

1331.
confirmatio
jurium
S. Nicol.

Galliæ Regi. Eod. anno nascitur *Sigismundus, Frid. Gravis*, seu (à gravitate morum) *Severi* Filius, Præsul postea *Merseburgicus*. Anno sequente iste *Fridericus* omnes donationes, dotationes, libertates, immunitates, jura & privilegia *S. Nicolao* confirmabat, superadditis aliis, retinendi scilicet omnem censum intra urbem nostram: & ne cives de duobus hortis monasterii ante vallam *S. Nicol.*, quorum unus situs est juxta molendinum ad *Hörselum*, alter verò ex opposito, aliquam unquam exactionem faciant, & si quæ fuerunt alia. Testes erant Honorabiles Viri Dominus *Albrechtus*, Abbas, Curia Principis Cancellarius, Frater *Otto* de *Domyn*, sincerus ejus confessor, *Gardianus* in *Sufeliz*, *Frid.* de *Wangenheim*, *Otto* de *Hotevitz*, *Marfchalcus*, *B. de Netzelröde*, *Georg.* dictus *Schmedetrosch*, *Hermann.* de *Annera*, *Hugo* de *Curvé* & alii. Dat. *Wartpurg.* anno *MCCCXXXI.* in die *S. Cyriaci.*

xenodo-
chium,
monast. FF.
Minorum,
cella ad Vi-
eram;

§. 85. Struxerat *S. Elisabetha* infra *Wartburgum* xenodochium, in quo *XXVIII.* pauperes perpetuò alebantur. Quod anno eod. (al. habent *MCCCXXXVI.*) *Fridericus Gravis* in cœnobium *Fratrum Minorum* convertit, in memoriam *B. Elisabethæ*. Hinc vocatur cella ejus, (x) & Collegium *Schalbianum*, (y) quia gens *Schalbiana* (cujus memoria in benedictione sit!) multa ei contulerat bona. Translatum id postea in urbem, & ad *Nudipedes* dictum, frustra asseruit *Binhardus*. (z) Idem *Fridericus* instauravit Præposituram, seu cellam, ad *Vierram* infra *Franckerodam*. Eodem anno abiit in *Angliam* ad *Eduardum III.* militaturus contra *Gallos*. Præpositus *S. Jacobi* *Crucisburgi* *S. Nicolao* multa contulit. Erant dissidia inter *Fridericum* & Matrem ejus ob hujus dotalitium, quod *Gotha* cum Præfectura sua. Obluit ei filius pretium æquivalens, at noluit illa. Sequente anno per *Ludovicum* *Bavarum* Imp. amica fit transactio *Wartburgi*, ut mater filio *Weisenseam* traderet, ceteris sibi ad dies vitæ reservatis. (a) Indulfit idem civibus libertatem & exemptionem ab omni onere bonorum suorum in *Micro-* & *Mega-Lupnizio*, *Stockhusi* & *Neukircha*. Sæpius citata *Historia* ait: (b) *Ludovicus* Imp. fecit *trengas* cum *Marchione Friderico*, *Erfurto* & *Mülbusa* ad biennium *Wartburgi*. Anno *MCCGXXXIV.* mandante Imperatore, judicium exerciturus *Mittelbusa* contra *Erfurtenes*, qui Clericis multas fecerant injurias, contumaciam eorum sensit. Quare igne ferroque eos vastabat. Trahunt ad se *Kevernburgicum*, *Orlamundanum*, *Beichlingensem* & *Rotenburgicum* *Comites*; pressi autem cinctique à *Friderico* mutant vela, transfugientes ad ipsum. Tunc, duce *Henrico* *Blanckenhaynio*, *Neomarcum*, *Buttelstedium*, & *Tamm-*
brii-

iter in An-
gliam,
1332.
rixæ inter
Fil. & Ma-
trem,
1333.
transactio,
exemptio
Isnaensii.
1334.
motus Ex-
furtenses,

(x) hist. Landgrav. c. 95. (y) Luther. T. I. epist. p. 2. (z) L. II. chron. Thuring. p. 251. (a) Spangenberg. chron. Henneberg. L. V. c. 5. f. 189. & chron. Saxon. c. 282. f. 481. Fabricius L. VI. orig. Saxon. p. 644. (b) de Landgrav. c. 93. & chron. Sax. Spangenberg. l. c.

brücken populantur, incenso *Kranichfeldio* cum arce. *Fridericus* obsidens *Erfurtum* ad obsequia compellit refractarios, qui demum supplices magno argenti pondere pacem emunt. (c)

§. 86. *Joann Huss* cum conjugē sua *Mechrildā* duabus Vicariis *Bertoldi de Dregela* & *Conradi Elizabeth* in æde B. Virg. obtulit sequentes reditus; *legarum ad* in duabus domibus in fimo hęc sitis, quarum unam inhabitat dictus *Veterlin*, *pias causas*, alteram *Petrus Calafex*, & *Joannes* dictus *Bernstein*, in singulis earum unum panem in festo nativitatē Christi, valentem solid. denar., item in qualibet unum armum agninum in festo Paschatos, & duos solidos censūs perpetui. Literæ datæ sunt III. Kal. Januar. Sequentē anno *Fridericus*, ob res strenuē gestas, 1338. creatur *Eques Auratus*, jussu *Eduardi III.* Britannicę Regis, à dilecto fidelique *Frid. sibi* suo *Friderico Wangenheimio*, cujus terga hostis nunquam viderat. Id enim specialiter rogārat Princeps. *Eques*. Redux Comites suos *Isenaci* convivio excepit. Eod. anno nascitur *Balthasar Landgravius Weisenselæ*. *Henricus Hoymius*, *Catharicus Balthasari* *B. V.* in memoriam 11000. *Virginum*, *S. Vincentii, Martini & Juliane* insignem fundat Vicariam in ædícula *S. Annæ*, ita ut ad hanc constitutus *Prefbyter specialis Vicarius Senatūs urbię*, sit & dicatur, uti ex literis vidi, quarum *fundatio Vicaria* initium hoc:

Nos *Henricus*, dictus *Nekel*, & *Joannes* dictus *Sterre*, *Magistri Consulum*, *Bertoldus de Frimar*, *Conradus & Ludewvicus*, fratres germani, dicti *Ziegenfleisch*, *Hermannus de Nuyvenkirchen*, *Günterus Gottschalci*, *Günterus & Theodoricus* fratres uterini, dicti de *Mechele*, *Christophorus Hellegrafe*, *Henricus* dictus *Stierer*, *Henricus Rymann*, *Joannes Steinfeld*, *Conradus de Crovvela*, *Gyslerus de Franckenstein*, *Albertus* dictus *Ackermann*, *Henricus de Hoyerch*, *Nicol. de Urfa*, *Henricus de Buffeleyben*, *Joannes* dictus *Segewyn*, *Ditherus*, dictus *Mützezen*, *Conradus Nötting*, & *Theodoricus de Königisse*, *Consules*, nec non tota *Universitas oppidi Ysenach*. Datum anno *MCCCXXXVII.* Sequentē fit *transactio* cum *monasterio S. Nicolai* ratione *mola*, quam vocant *die Mittelmühle*. *Elisabetha*, *Friderici I.* filia & *Henrici*, *Hassicę Principis*, conjux, vixit hęc in *eremo religiosa*. Apud *maritum* à *fratre* ejus *Ludovico* falso *adulteriū* crimine delata ad *fratrem* confugerat, illoque sæpius eam repetente, tamen hęc mansit. Eod. anno nascitur *Ludovicus Wartburgi*, *Frid. Gravis* Filius, *Episcopus* postea *Halberstaden*sis, *Bambergen*sis, *Moguntinen*sis & *Magdeburgen*sis.

§. 87. *Hermannus Orlamundanus* & *Günterus Schvartzburgicus* unā in *curia*, seu *divertorio*, *Erfurten*si *scyphos* inter & *choreas* fabulantes, cernunt *petulantia* fortē *Fridericum* nostrum per urbem *equitantes*; quorum ille: *heus! Friderice*, *lingua ple-* clamat, *unde, seu quid te pedes? Sritz woher? Sritz wo hinauß?* Princeps verò: *na* *peream*, dixit, *nō brevi parcius & modestius* saturem *mibi* sis. Sumtis ergo in *adju-*

(c) Conf. Gudenā hist. Erfurt. L. II. p. 95. seqq.

adjutorium Erfurtensibus, destructisque oppidis & castris *Kobelsedio*, *Hardestlebio*, *Breitenheerda*, *Orterslebio*, *Witzlebio*, *Kirchhemio* &c. utrumque sanonem egregiè punivit, omnesque belli impensas cum magno fœnore ab iis extorsit. Vinariensem quippe ditone suâ exiit, alterum obsidionem *Arnstadii* solventem Erfurtum usque insecutus profligavit, cumque Patre *Henrico* cepit. Ad *Arnstadium* verò regressus, ingenti clade ab *Henrico Firnbergio*, qui urbi præerat, affectus est. Vinariensis tamen victori suo *Orlamiündam*, Erfurtinis *Zimmeram* cedens, veniam supplex impetravit. *Schvartzburgici* autem anno MCCCXLIV. dimissi sunt. (d) Ingens etiam hoc anno inundatio. Vierra enim *Crucisburgi* mœnia urbis ferè transcendit.

inundatio,

1343.
incendium,

§. 88. Quantum aliquando incendium pusilla exciter scintillula, tristissimus patriæ interitus comprobatur. Saliebat flammula ultra foci sui limitem, apprehendens asserem, quam una manus faciliè restinxisset. At neglecta subito fiebat ferocior, majus appetens pabulum. Duæ tresve amphoræ è rivo coriariorum, (*Löbersbach*) qui ædes istius Presbyteri propè templum Nicolaitanum præterlabebatur, haustæ omni sufficissent voto; sed quò discordia cives perduxit miseros? cum enim edentuli vescentium dentibus inviderent, mala succedebant malis. Verùm justissimum Numen gravissimè plexit invidos vicinos, risusque eorum in amarissimum fletum convertit. Vix enim paucula fugerant momenta, cum, Deo sic volente, & vento favente, per totum forum *Saturninum* (*Sonnabend-Marekt*) sublimior grassaretur *Vulcanus*. Quicquid offenderat in platea inferiori, (*Unter-gassen*) circa arcem *Clemmiam*, templum *Jacobeum*, in latere inferiori plateæ *Judaorum*, in foro *Mercuriali*, (*Mittwochen-Marekt*) propè *artæcum*, (*Brod-Haus*) in platea *cultrariorum*, (*Meserschmiedsgassen*) *Georgiana*, *victorum*, (*Buttnersgassen*) id omne & longè plus ocius consumpsit. Nec *S. Anna*, nec suburbio vel *piscatorum*, (*Fischersstadt*) vel toti *Georgiano*, aut domunculis ad *semitam* (*Stiege*) hærentibus, furiosum pepercit elementum. Unus quippe cinis erat, una favilla, unus omnium planctus. Verè *Pfalmographus*: (e) nisi Dominus custodiat civitatem, frustra speculantur vigiles in excelso. Nascitur hoc anno *Friderico Gravi* *Wilhelmus monoculus*, seu *Cocles*, *Dresdæ*.

1344.

fundatio
Vicariæ,

§. 89. Anno MCCCXLIV. synodus habita in Collegio *Dominicano-rum*, cui intererant multi *Doctores Theologi*. (f) *Henricus Hoymius* (*Hay-nius*) denuò *Vicariam SS. Barbara, Dorothea & Jodoci* fundat & dotat cum *Joanne Bernio* in æde *B. V.* Sic enim literæ:

In nomine Domini Amen. Cuncta, quæ geruntur in tempore, simul labuntur cum tempore, nisi *Virorum idoneorum literarum testimonio* fuerint peren-

(d) Conf. *Gudeni hist. Erfurt. L. II. 7. 98. seqq.* (e) *Pl. CXXXVII. I.* (f) *Spangenberg. L. V. chrôn. Henneb. p. 195.*

perennata. Hinc est, quòd Nos Decanus, Scholasticus, Cantor, Custos, totumq; Capitulum Ecclesiæ S. Mariæ Isnacensis, tenore præsentium recognoscimus omnibus & singulis, quibus nosse fuerit opportunum, Quòd honorabiles Viri, videlicet Dominus *Heinricus* dictus de *Hayn*, Canonicus dictæ nostræ Ecclesiæ, & Dominus *Joannes*, dictus de *Bern*, ibidem Vicarius, divinâ ipsos instigante gratiâ, cupientes ipsis & ipsorum parentibus & amicis perpetua beatitudinis bravium comparare, ad honorem omnipotentis Dei & Gloriosæ Matris suæ Mariæ, ut & Sanctarum Virginum *Barbara*, *Dorothea* & *S. Jodoci*, in nostra prædicta Ecclesia, certis redivibus intra & extra civitatem *Isenach*, unam Vicariam perpetuam dotaverunt, instaurârunt & fecerunt. Insuper scire cupimus univèrso, quòd nominatus Dominus *Joannes* à nobis favorabiliter obtinuit, quòd, post ipsius decessum, sui sanguinei & amici proximi unam personam Domino Scholastico supra dictæ nostræ Ecclesiæ & nostro Capitulo præsentandi habebunt & habent facultatem liberam ad obedientiam debitam, & consuetam faciendam, cui præsentato à prænominato nostræ Ecclesiæ Scholastico prælibata conferetur & confertur Vicaria, dummodò præsentantes personæ, seu præsentata, aut utraq; pars, unam marcâ puri argenti certorum reddituum singulis annorum revolutionibus memoratæ Vicariæ præordinent, tribuant, & procurent. Præterea post decessum aut recessum, liberum hujus personæ post mortem præmemorati Domini *Joannis* sit præsentare, ut in superioribus enarratur: sæpe dictus Dominus Scholasticus, qui pro tunc in nostra Ecclesia constitutus fuerit, memoratam Vicariam personæ, cui magis sua favorabilitas decreverit, conferendi liberam habet & habebit facultatem. Nos verò Domini sæpèdicti Capituli volentes memoratam dotationem & instauracionem perenniter habere gratam & ratam, præsentem literam unanimi consensu nostri Capituli, accedente nostro sigillo, duximus oborandam. Actum & datum præsentibus Honorabilibus Viris & Discretis Domino *Hartungo*, Presbytero in *Warza*, Domino *Bertoldo* Presbytero in *Ostheim*, *Conrado* dicto *Elizabeth*, nostræ Ecclesiæ Vicario, *Joann. Dilherr.*, *Joann.* dicto *Gottschalck*, *Tizelino* dicto *Königsée*, *Hermannno* dicto *Nevvekirchen*, civibus Isnacensibus & aliis pluribus fide dignis. Publicat. anno Domini MCCCXLIV. in octava corporis Christi. Eod. anno in solenni pugna equestri *Isnaci* palmam meruit *Fridericus*. Sunt, qui ajunt, filium ejus *Frid. Junio*rem, seu *strestru*, nuptias simul celebrâsse cum *Catharina Hennebergica*, Henrici XII. Filia. Ambit quidem amorem ejus, verum nihil utrinque conclusum, quòd Senior *Fridericus* tot & tanta castra & oppida in dotem posceret, ægerimè id ferente *Hennebergico*. (g) Sequente anno MCCCXLV. 1345. autem in matrimonium ejus elocata est. Cùm verò Præfecturam *Coburgensem* *Friderici*.

L

(g) Idem lib. cit. c. 9.

genssem dotis loco promissam, nuptiis finitis, tradere nollet *Hennebergicus*, domum remisit illam *Fridericus*. Exorto inde bello, victus fugatusq; *Henricus*. Pace demum factâ filiam Genero suo remisit, eique *Coburgum*, *Sonnebergam*, *Königsbergam*, *Neustadium*, *Rotachium*, *Umstadium* &c. tradidit. So kam die Henne um das gute Ey. (h) Eod. anno Ecclesia Collegiata *Ordrußiana* transfertur *Gotham*. *Altensteinium* [imò *Salzunga* & *Franckensteinium*, (i)] à Dominis de *Salza* emtum. Qui nobiles fratres in venditione urbis suæ *Salza* (*Langensalz*) non bene conveniebant. Duo quippe portiones suas obtulere *Moguntino*, major natû verò suam *Friderico* II. Hinc urbs obsessa; cùmque cives Principi nostro nudata posteriora monstrâssent, ignominiam ulturus ipse ignem subdidit testis, quò flammam concipientè *DCCCCLXXVII* l. ferè mortales perièrè. Ex divisione oppidi tandem concordia inter vicinos. Emit postea *Balthasar* Landgravius partes *Moguntini*, adeoque totam *Salzam* dominio suo subjecit. Defuncto *Ludovico Bavaro* Socero electus nolter *Severus* contra *Carolus* IV. Imperator, quod onus ille humiliter declinans, (ob senectutem putat alius, & tamen anno *MCCCX*. natum, denatumque anno *MCCCXLIX*. tradit,) in præmium modestiæ suæ à *Carolo* accepit. 10000. marc. argenti. Decessit tandem in ergastulo suo religioso *Elisabetha*, *Henrici* II, *Hassia* Principis, conjux.

1346. §. 90. *Fridericus*, Dominus *Drifurtia* & *Spangenbergæ*, (alii eum vocant *Hermannum*,) literis bene tinctus, sed monstrôsè libidinosis, omnes matronas & virgines ferè in sua ditione corruerat, adeò, ut si quis filiam castam tutamque servare vellet, vix ultra annum ætatis duodecimum secum retineret. Hic noctu aliquando solus montem *Hellerstein* transiturus Eques, devius in altissimum montis jugum præruptumque saxum conscendit. Cùm inde præcipitem se daret cum equo, statim periit bestia, ipse tamen, ephippio licèt cum gladio fracto, incolumis evasit, ope (ut crediderat) *B. Virg.*, quam in ipso lapsu implorârat. Impurissimus homo erat, sacris tamen crebrius adstabat. Agens tandem pœnitentiam apud *Nudipedes* nostros, victum ostiatim in urbe petiit. Mortuus anno *MCCCXLVII*. Sepultus in loco sordidissimo, intra mœnia scilicet & ædem *B. Virg.*, quò saturi ire solebant scholastici. Hunc verò ipse sibi elegerat. Intoxicâsse dicebantur *Judæi* puteos fontesque, ideò omnes in *Thuringia* occisi. *Carolus* IV. in æde *Prædicatorum* placidè diremit, quas cum *Ludovico* *Brandenburgico* hæctenus habuerat, simultates. (k) Tandem *Fridericus* fato functus suo *XIX*. Nov. anno ætatis *XXXIX*. Jacet *Vetero-Cellæ* apud *Patres* suos. Genue-

(h) l.c. (i) Id. l. c. p. 196. (k) *Krantz*. L. IX. *Sax.* c. 26. *Spangenberg*. *chron.* *Sax.* c. 288. p. 490. *Cuspinian.* in *Catol.* IV. f. 478.

Genuerat ex *Mechtilde* sua, *Ludov. Bavari* Imp. F., sex filios & quatuor filias, *liberi eius*,
 (1) *Frideric. Rochlitii* haud diu superstitem, (2) *Fridericum Strenuum*, quo
 de infra. (3) *Sigismundum*, natum *Misnæ*, Præsulem post *Merseburg*.
 (4) *Balthasar*. (5) *Ludovicum*, (6) *Wilhelm. Coclitem*, (7) *Elisabetham*, *Friderici*
Burggravii Norinberg. uxorem, (8) *Beatricem*, Abbatissam *Seuseli-*
zensem, (9) *Annam*, (10) & *Claram*, gemellas, *Misnæ* natas & in infantia ex-
 tinctas.

§. 91. *Carolus* autem in urbe nostra morans *Mülhusæ* non tantum
 multa privilegia concessit, (1) sed etiam hanc specialem gratiam civibus &
 oppidanis in tota Provincia promisit fecitque, ut ipsi bona *feudalia equestria*
 jure emtionis, seu quovis aliò, legitime acquirere valeant, omni impedi-
 mento penitus sublato. Literæ demum *Budissæ* datæ sunt, quas sub-1350.
 neco:

Carolus, Dei gratiâ Romanorum Rex semper Augustus, & *Boëmiæ* jus acqui-
 Rex, ad universorum S.R.I. fidelium volumus presentibus perve-
 nire &c. Quod ad instantiam, supplicationem & petitionem supplicem H-
 lustrum *Friderici, Balthazar, Ludovici & Wilhelmi* Thuringiæ Landgravio-
 rum, *Misnensium Orientalium* & in *Landisberg* Marchionum, Comitum
 in *Orlamunde*, Dominorumque terræ *Plisnensis*, Avunculorum & Princi-
 pum carissimorum, universis civibus & oppidanis per Principatus, terras & civi-
 tates suas, quas nunc possident, vel possidebunt in futurum in hereditates, hanc
 gratiam facimus specialem, quod ipsi bona *feudalia*, quæ *Equitibus* propriè de-
 bentur, emere, vel quovis alterius contractûs titulo recuperare valeant, habili-
 tantes prefatos cives & oppidanos universos ad qualibet bona *feudalia*, unde-
 cunque vel à quocunque descendencia, supplentes auctoritate nostrâ per presen-
 tes literas omnem defectum, quem à jure, vel à consuetudine possent habere, vel
 pati aliquo modo viderentur, sic quod eis & eorum proventibus liberè gaudere pos-
 sint, ut ea cum omnibus juribus suis, tanquam naturales vasalli, ex nostra per-
 missione presentibus eis concessa & gloriosius indultra queant possidere, lege, statu-
 to, aut consuetudine propriè aliquo modo non obstante, quibus omnibus auctoritate
 & de plenitudine nostræ potestatis presentibus penitus derogamus, decernentes eas
 omnino in antea quoad ablatas, mortuas & extinctas. In cujus rei testimo-
 nium presentes conscribi, & Majestatis nostræ sigillo jussimus communiri.
 Datum *Budissin* anno Domini MCCCL. quinquagesimo Jubilæo, indi-
 catione tertiâ, octavo Id. Febr. Regnorum nostrorum anno quarto.

Admodum potentes in Thuringia fuere Comites *Orlamundani*, qui *Orlamun-*
Vinariam, aliaque oppida plurima possidebant, feudi *Imperialis* nomine. *danorum*
 Quo titulo superbi multas creârunt molestias Landgraviis. Nilominus *potentia*,
 tamen hi Comites istos pro *Landsassis* habebant, & ut tales coërcebant,
 eòusque ut tandem à *Carolo IV.*, ceu probatur diplomate anno MCCCL.

XII. Kal. Mart. Budissini dato, feudi illius jus Principibus Thuringiæ Frid., Balthaf., Ludov., & Wilhelmo prorsus resignaretur, volentibus Comitibus, qui, dicente Imperatore, sub umbra alarum Magnificorum (quos dixi) Principum, & Friderici Patris illorum, ob spem specialis protectionis, se ac sua bona, spontaneâ ac liberâ voluntate, subjecerunt gubernationi & ordinationi Principum prædictorum, sperantes, conditionem suam hac in parte non deteriorem, sed meliorem facere.

1356.

permutatio
juris Patronatus Stedfeldiani,
Balthaf. fit
Eques,

1357.

munus ad
altare,

1359.

elogium &
obitus Elisa-
betha,

§. 92. Anno MCCCLVI. in vigilia conversionis S. Pauli fit permutatio Juris Patronatus in superiori & inferiori Stedfeldia inter Hersfeldensem Cœnobiarcham & Collegium B. Virginis. Eod. anno, ætatis suæ XX., Balthasar Landgrav. Eduardo III. Angliæ Regi in auxilium contra Gallos profectus, & cum eodem in Angliam rediens, militari baltheo à Rege donatus est. Sequentē dedit Fridericus Strenuus ad altare S. Joannis in monasterio Cathariniano decem marcas puri argenti. Elisabetha (Arnshaugiana) Friderici Admorfi Vidua, mulier vitâ & Christianâ religione strenua, ingenio sapientissima, animo & factu liberalis, cunctis virtutibus mundanis prædita, in consilio suprema, linguâ diserta, pauperum nutritia, religiosorum defensorix, assidua pacis terra Thuringia amatrix atque fidelissima Procuratrix, in cultu divino diligentissima, sepulta est Isnaci apud fratres Prædicatores. (1) Bangius (m) & Binhard (n) substituunt Margaritam, primam Balthasaris Landgravii conjugem, quam diu post duxit. Pro salute animæ suæ Elisabetha, Hassiæ Landgravia, Collegio Mariano XL. marcas argenti dederat. Non pigebit literas, simplicitatis seculi testes, apponere.

legatum Eli-
sabetha-
num,

Wir Elisabeth von Gottes Gnaden Landgräfin zu Hessen/bekennen öffentlich in diesem Brieff/das Wir in ganzer Gesundheit/Sinne und alles Leibes/mit guter Vorbedächtigkeit/durch Neuz und Seligkeit unser Seele halber / gegeben vierzig Marck lötiges Silbers den Klugen und bescheidnen Leuten/dem Dechant/dem Capitul/und den Vicariis gemeinlichen der Kirchen Unser Frauen zu Eisenach/in solchen weisen/das Uns/weil Wir leben/dieselben Herrn alle Jahre zu Walburgis Tag sollen geben eine Marck lötiges Silbers/und zu S. Michelstage eine Marck und vier Malter Weizen Erfurtischen Mases. Wann Wir aber vorbescheiden/so sollen die ehrgenandten Herrn uns begeben mit solcher Herzlichkeit an Vigilien und Messen/also das zierlich ist. Darnach sollen Sie unser vorgeandten Elisabethin Jahrzeit/Friedrichs unsers Vaters / Friedrichs unsers Bruders/Hern und Marckgrafen zu Meissen und Landgrafen in Thüringen / und Elisabethen unsrer Mutter / Frauen und Marckgräfin und Landgräfin daselbst/

(1) Hist. Landgrav. c. 110. (m) in chron. Thuring. p. 140. B. (n) L. II. chron. Thuring. p. 271.

dasselbst/alle Jahr in den vier Wochfasten/an der Mittwoch begehrt mit Vigilien und mit Messen / und sollen zu jedem Begängnisse zu präsentiren eine Marck lötiges Silbers geben / die sie gleich sollen theilen unter die Thumherren und Vicarios, die sie da gegenwärtig sind / der auch jederman besonders uff den Tag sol eine Seel-Messe halten / Wäre aber ihr einer daheim/ derselben die denn gegenwärtig sind/von ehehafter Noth gehindert/das ihm nicht fügte Messe zu halten/oder nicht ihn möchte / so sol er einen andern Priester schicken vor sich / der Uns die Messe halte. Dieses zu einer Urkund haben Wir ihn diesen Brieff gegeben versieglet mit unserm Innsiegel / dabey sind gewesen und sind Gezeugen die bescheidene Fluge Leute Heylman Junge/ Tigel Steinfeld/Rathsmeistere/Hans von Neufkirchen/ alle Rathsleute der Stadt zu Eisenach / und andre fromme Leute genug/ den wohl zu glauben ist. Gegeben nach Christi Geburt Anno 1359. an unser Frauen Tage Liechtweihe.

Viden, cur Canonici isti anno MCCCLXIII. *Elisabetham* hanc vocarint die erleuchtete Fürstin. Eadem fundavit novam Vicariam cum altari in templo *Georgiano*, sic, ut pro sustentatione Vicarii perpetui quotannis sex marcae puri argenti solvantur, confirmante hoc Gerlaco Moguntino XIX. Febr. Jus präsentandi penes Illustrissimam erat ad dies vitæ, postea id ad duos Seniores Canonicos B. Virg., non ad Senatum urbanum, devolvi debebat.

nova Vicaria in ade Georg.

§. 93. *Fridericus Strenuus & Balthasar* emunt ab *Hermanno*, Comite *Beichlingensi*, *Kindelbruccium*. Dixerat *Albertus Brunsvicensis*; se terram suam *Kindelbrück*, defensurum, licet Landgravii & Marchiones caelo depluerent, und wenns auch Land- oder Marckgrafen regnete. (o) At mox hujus temeritatis suæ pœnas dedit. In hoc prælio Landgravius primùm explosit bombardam in Thuringia. Emerat Senatus *Erfurtensis* arcem *Wassenburgicam* cum Præfectura *Schvartzvvaldensi*, in territorio Landgraviorum sitam, absque eorum præscitu & consensu, ab Ecclesia *Hersfeldensi*, quæ res multa peperit litigia. Tandem Erfurtenles loca ista Principi suo redderunt. Alii referunt: *Joannem*, Comitem *Schvartzburgicum*, in bello anno MCCCLXVI. cum *Herbipolensi* Præsule gesto, adeò attritum æreque alieno oppressum fuisse, ut vendiderit Erfurtenlibus *Wassenburgum & Schvartzvvald*. Cùmque jam in eo esset, ut cum Erfurtenlibus dicta loca à *Cæsare* in feudum acciperet, detinuisse eos Landgravium, Bavarumque omnibus documentis & 9000. florenor. eos privasse. Dimissus autem *Schvartzburgicus* rescidit emtionis contractum. Singula explicat Autor *Hist. de Landgrav.* (p) *Idem Comes* (*Joannes*) *magnorum debitorum nexibus implicatus*, compulsus fuit vendere castra sua, scilicet *Waf-*

L 3

(o) vid. *Fabric. L. VI. orig. Sax. f. 678. seq. Spangenb. chr. Sax. c. 292. p. 496. Bunting. chron. Brunsvic. P. IV. f. 93. hist. Landgrav. c. 114. (p) loco jam citato.*

Wassenburg, Liebenstein & Schvartzenvvald, & civibus Erfurtenfibus vendidit. Qui unà cum Comite arripuerunt viam ad Imperatorem, volentes ab eo prædicta castra in feudum acceptare. Et in via per traditionem, in favorem Marchionis Mysne, Dux Bavaria (Stephanus) cepit eos, & recepit eis omnes literas, & novem millia florenorum. Et postea dimisit illum de Schvartzburg sub illa conditione, ut revocaret contractum factum, & castra venderet Marchioni (Balthasaro) pro XII. millibus marcarum, quod & factum est. Et quia Erfordenses attentabant hoc in præjudicium Dominorum Marchionum, ideo Marchio eis litem indixit, & prohibuit generaliter, ne victualia & alia necessaria eis adducerentur. Et cum sentirent penuriam & defectum, displicentiam deposuerunt cum summa pecunia, (dimidiam dictæ summæ partem Erfurtenfes obsidione clausos solvere coëgit Balthasar noster,) & reconciliati sunt Marchioni. Eandem historiam narrat Gudenus, (p) sed more suo, i.e. malè. Denuò Vicaria Simonis & Juda, Elogii & Gangolfi à Joanne Poppone, Presbytero Eschvvegenfi, & Hermanno Lossio, Equite, in æde Mariana fundata confirmatur à Gerlaco Moguntino, XII. Kal. April. Fridericus III. & Balthasar Fratres emunt oppidum Sangershusum cum Præfectura sua à Magno, Duce Brunsvicensi. (q) Ecclesia B. V. fontem in foro mercuriali (den Marcktborn) cum Senatu partitur, pari curâ, labore & impensis posthac conservandum.

1368.
confirmatio
Vicaria,

Sangerhusa
emia,
fons in foro.

Wir Heilmann Krank / Joannes Jan Rathmeister / Heilmann Junge / Friß von Frimar Cämmerer / Wir andern Rathsteute und die Bürger gemeinlich der Stadt Eisenach / bekennen öffentlich in diesem gegenwärtigen Brieffe / und thun kund allen denen / die ihn sehen / hören / oder lesen / daß zwischen den Erbarn Herrn / Dechant / Thum-Herrn / und Capitul der Kirchen unser Frauen zu Eisenach und Uns getheydiget ist / und seynd des mit ihnen gütlichen überkommen / daß Sie uns den Born / den Sie geleitet haben von dem Keimmelborn bis an die Stadt / da er aufgeht bey unser Frauen Kirch / durch Behäglichkeit und sonderbare Freundschaft uns halb recht und redlichen ewiglichen lassen folgen / Also daß wir mit den vorgeandten Herrn sollen gleiche Koste und Arbeit thun / fortmehr ewiglichen zu beßern und zu behalten den Born von seinem Gespringe / da er gefaßt ist / an die Stadt / da er aufgeht und nur genüge fällt / So sollen wir ein sondern Stock haben bey ihrem Stocke / da gleich als viele des Borns insfalle auf ihrem Stock / als wir genügen / daselbe halbe Theil Borns sollen wir fortleiten / wohin es uns gefügich ist / mit unsern Kosten und Arbeit / ohn ihren Schaden / ohn Argeliff / und ohn alle Widersprache / auch soll der Abgang des Borns gehen / als er vor und bissher gegangen hat / ohn

Scha

(p) L. II. Hist. Eifur. t. p. 111. seq. (q) hist. Landgrav. c. 117.

Schaden der ehgenandten Stadt/ ohn allerley Gefehrdē. Zu Urfund und mehrer Sicherheit aller dieser vorbeschriebē Rede / daß die stete / gang und unverbrüchlich ohn Argelist von uns und unsern Nachkömmlingen ewiglichen gehalten werden / deßhalben Wir diesen offnen Brieff drüber gegeben / mit der Stadt Eisenach größern Innsiegel festiglich versieglet und wohl bewahrt. Dieser Überkommunge und Dinge sind Gezeugen und Ehendingere gewest die erbarn Leute Herr Helwig Hummelnest / Gleitsmann zu Eisenach / ein Priester / der Gestrenge Ritter Herr Hermann Luse / Herr Dietrich Prözel / Voigt zu Eisenach / und Joannes von Grimar / Bürger daselbst. Datum anno Domini MCCCLXVIII. feriâ quintâ proximâ ante festum nativitatis S. Joannis Baptistæ. Eod. anno Thuringia nostra, inprimis Mühlhusa & Isenacum, terra magnum sensit terræ motum, (r) licet Fabricius (s) & Bang. (t) ad ann. tus, MCCCLXVI. retulerint. Sequentē anno Balthasar Linam induxit in urbem Gotham, teste antiquâ inscriptione apud D. Sagittarium. (u) Unio hereditaria, ratione successionis, à laudato Balthasaro Thuringiæ, & Hermano, Hassiæ Landgravio, innovatur & confirmatur. Foundationem Vicariæ corporis Christi in templo B. V. ab Elisabetha, Hassiæ Landgravia, factam confirmat Adolfus Moguntinus.

Adolfus, Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ S. Moguntinensis Sedis Archiepiscopus, S. R. I. per Germaniam Archi-Cancellarius, Universis Christi fidelibus, ad quos præsentēs pervenerint, salutem in Domino Salvatore. Instauracionem novæ Vicariæ, seu altaris corporis Christi, quam Illustris, seu Nobilis Domina Elisabeth, Dei gratiâ Landgravissa terrarum Hassiæ, quondam felicis recordationis, in Ecclesia B. Maria oppidi Isenach per suos fide Commissarios construi & erigi procuravit de novo, & redditibus quinque marcarum puri argenti, singulis annis ac perpetuis temporibus pro sustentatione unius Vicarii perpetui, qui jam actu sacerdos existit, vel infra unius anni spatium ad omnes sacros ordines velit & debeat promoveri, in honore omnipotentis Dei, corporis Christi & Gloriosissimæ Dei Genitricis, Virginis Mariæ, suæque animæ ac Patris & fratris, & omnium bonorum Progenitorum salutem, dotari procuravit, ratum & gratum habemus, ipsamque perpetuando autoritate nostrâ præsentibus in Dei nomine auctorizamus & confirmamus, ita tamen, quod Jus præsentandi seu conferendi dictam Vicariam, seu altare, ad honorabilem & devotum in Christo nobis dilectum Henric. de Mulisfeld, Cantorem Eccles. B. Mar. supradictæ, quamdiu vixerit, & post ejus obitum, ad Cantorem Ecclesiæ memoratæ pro tempore existentem,

(r) Spangenberg. chron. Sax. c. 294. Rivand. chron. p. 437. Beckstotm. in hist. terræ motuum p. 146. (s) L. VI. orig. Sax. f. 679. (t) chron. Thuring. p. 141. (u) in memorabil. hist. Gotanæ c. 2. p. 12.

stentem, juxta ordinationem & dispositionem Domine *Elisabeth* suprâ dictæ, & literarum tenorem desuper confectarum, pertineat, & pertinere dinoscatur, cui *Henrico* & Cantori ipso defuncto jus præsentandi in ea & conferendi, quoties ipsum vacare contigerit, præsentibus reservamus. Et si dicta Vicaria ad spatium unius mensis vacaverit, & Cantoria dictæ Ecclesiæ *S. Mariae* tunc etiam vacaverit, præsentatio dictæ *Vicariae*, seu collatio ad *Scolasticum* ejusdem Ecclesiæ, si tunc fuerit, & eo non existente, ad Decanum ejusdem Ecclesiæ, quo non existente, ad *seniorem* Capituli dictæ Ecclesiæ *S. Mariae* pertinebit. Datum & actum anno Domini MCCCCLXXIV. feriâ secundâ post diem *B. Margretæ Virg. nostræ* sub sigillo.

Flagellantes, §. 94. Circa hæc tempora grassabantur per Germaniam *Crucifigeri*, seu *Flagellantes*. Ibant bini, crucem præferri facientes per urbem, nudati ad femora, flagellisque se lacerabant miseris modis. Species erat miserabilis, & quæ facillè ad lachrymas commoveret visentes. Sed horrendi intus latebant errores, qui, Deo volente, propalati exterminabant *demoniacas* istas *adventiones*. Interim facie dejecti, vultibus ad commiserationem flexi canebant hymnos in laudem crucis Christi, & quoties nomen Christi intervenerat, quod utriusque non rarò fiebat, proni cadebant sine respectu loci lutosi, scrupulosi, levis, asperi, humidi, aridi, nihil verentes. Habet enim inter mortales & diabolus martyres suos. (vv)

1375. nuptia *Balthasaris,* §. 95. Profligato malitioso *Stelligerorum* cœtu, abs *Ottone* Brunsvicensi in ruinam Provinciæ collecto, *Balthasar* nuptias celebravit cum *Margarita*, *Joannis* II. Burggravii Norinbergenfis filia, quam *D. Sagittar.* (x) pro altera ejus conjugæ habet, sed prior erat. *M. Pfefferkorn* & *Dn. à Bircken Catharinam* vocant. Verùm *historia Landgravior.* (y) constanter appellat *Margaritam* de *Nornberg* Burggraviam, ex qua *Fridericus Simplex*, [causam hujus nominis dabunt alii, (z)] seu *Pacificus* natus est. Hæc pro dote attulit *Hilperbusam*, *Eisfeldam* & *Heldburgum*, venusta Franconiæ oppida. *Spangenberg* (a) etiam *Catharinam* vocat, *Elisabetha*, Principis *Hennebergicæ*, filiam, quæ *Joanni* Burggravio attulerat tria ista oppida. Hic verò reddidit in dotem *Balthasaro*. Anno sequente fit divisio Provinciarum inter *Fridericum Strenuum* ejusque fratres *Balthasarum* & *Wilhelmum*. Ille adeptus est *Osterlandiam* cum *Lipsia*: iste *Thuringiam*, hic *Misniam*. Sequenti XII. Kal. Sept. *Conradus* à *Dassel* *S. Martini* altari in sacello *B. Virg.* à se condito adjecit annuos redditus, centum scilicet trium marcarum, quem habebat in prætorio *Crucisburgico*, comparatum sibi à Magistris *Consulum* & *Consulibus* ibidem: centum dimidiæ marcæ comparatum à vidua *Alberti Beckens*

(vv) *Krantz* L. X. *Metrop.* c. 44. (x) in *cir. memorabil* p. 13. (y) c. 122. & 152. (z) *Dn. Layritz im historisch Genealogischen Palm-Wald* p. 274. & *M. Pfefferkorn* in *Thuring.* sua c. 15. p. 156. (a) *L. V. chron. Heeneberg.* c. 8.

Beckens ibidem : nec non censum unius maldræ frumenti Erfurtenſis menſuræ ſitum in *Biſchofsroda*.

§. 96. Ante portam B. Virg. in loco, qui dicitur Krimmelbach / ſeu *Carthuſa*. Krumbach / *Carthuſiani* amplum domicilium habebant. Paſſim dicitur *Vallis*, ſeu *domus S. Elifabethæ*, quia in memoriam ejus erecta erat. Prior und Convent Sante Elifabeth Huſe Carteuſer Ordens vor Yſenach anno 1419. 1427. & 1487. Primi hûc venerunt circa annum MCCCLXXIX. 1379. acceptâ licentiâ condendi monaſterium, unâ cum area, & libertate paſcuorum.

In Gotis Nahmen Amen. Darum daß alle Ding vergänglich ſind / unde mann keiner Sache ewiglich kan gedencen / ſo iſt iß noth / was wâhren unde blieben / und zu Gottes Dienſte gehören ſoll / daß man das mit guten Briefen / Handfeſten / und Bezügen wohl verbriefe / und veſtiglich vermache / darum Wir Friedrich / Balchazar und Wilhelm / von Gottes Gnade Landgrafen in Döringen und Marckgrafen zu Miſſen / bekennen vor Uns / alle unſere Erben und Nachkommen / und thun kund allen den / die dieſen Brief ſehen oder hören leſen / daß Wir dem Allmächtigen Gote / der heiligen Jungfrowen Marien / ſinne lieben Mutter / allen Heiligen zu Lobe und zu Ehren / unſerer Eltern und Vorfahren Seelen / uns und unſern Nachkommen zu ewigem Troſte und Seligkeit / und auch durch inniges Gebets willen / das unſre Fürſtliche Gewalt dazu boiget und neiget / gegunſt haben und gûnnen den Begern : nuygen yn Gote Brüdern des Carthüſer Ordens / daß Sie ein Kloſter und Wohnung / darin ſy Gote Tag und Nacht mit ynnigen Gebeten / unde andern guten Wercken gedynen mögen / zu Yſenach by unſer Stadt vor unſer Frouwen Thor / mit aller ſeliger Lûte Hülff und Allmuſen / buwen und machen mögen / Alſe Wir yn in dem Krimmelbach gereite eine Hoffſtedte dazu bewiſet und geeignet haben / geben und eignen yn dy fry und ledig von allen beweglichen Dingen ewiglich. Wir haben yn auch dazu gethan ſolche beſondere Gnade / daß ſie den Hoff in der Stadt zu Yſenach by unſer Frouwenthore / der vormals Swalben unſers Dieners geweſt iſt / zu ihrem Nutzen und Noturft fry und ledig haben ſullen / alledywiſe ſie das immer bedürfen. Wir geben yn auch von Fürſtlicher Gewalt ſulche Gnade / daß Sie aller Dinge und Weide / und gemeinlich aller Gemeinde / als ander unſer Kloſter zu Yſenach / gebruchen ſullen. Sy mögen auch ihr Viehe / alſe Wir ſelber / und andre Lûte / in unſern Wald treiben und weiden / doch alſo / wo das ohne unſern mercklichen Schaden geſyn mag. Wir ſullen und wollen yn auch Fürwerckes alſe viele / als ſy

M

des

des zu ihrer Notturft zuvor bürnen dürfen / genädiglichen laßen volgen / und sullen yn an Aekern / oder an Feldern / wy unde wo uns das allerbeist ist / bewisen und geben an Hindernisse. Wo sy auch gut vor 400. Marck / oder mynner / mit unserm und unsrer Leben Wissen und Willen kauffen / das sullen wir eigenen zu dem vorgebantten Kloster / das sie sich davon desto baß ernehren / und Gote gedienen mögen. Wir thun yn auch sulche besundere Gnade / das sy unde ihr Guth fry / ledig und lohs syn sullen aller Beschwerrunge / Diensten / Bete und Gebot / oder wie man das mit besunderm Nahmen mag benennen. Wir gebieten auch allen unsern Voiten / Unerboiten / Schulteissen / Rätthen / Amtluten / unde gemeinlich allen den / dy durch unsern Willenthun unde laßen wollen / vestiglich by unsern Schulden / das sy dy vorgebantten Brüder Carthüser Ordens / und dy yren / weder inwendig noch uswendig ihrem Kloster an geistlicher Zucht und Gewohnheit / Fryheit und Rechte uff keine Weise hindern / oder irren sullen ewiglich / ob sy unser schwere Ungnade wollen vermeiden. Wir geben auch / eignen / und bestättigen yn die vorgebantte Hofstedt / unde alle andere Stücke und Artikel / dy vor in diesem Briefe geschriben stehn / fry und ledig von Fürstlicher Gewalt / alse eignes Recht und Gewohnheit ist / mit Urkund dieses Briefs / daran Wir unser Fürstlich Insiegel haben mit rechtem Wissen zu wahren Urkunde laßen hängen. Daby syn gewesen / und sind auch Bezügen die Edlen und Gestrengen Er **Friederich** von Schonenberg / Herz zu Gluchow / Er **Conrad** von Farnrode / Herz daselbús / Er **Joannes** von Ekerspergk / Dechant zu Numburg / unser Schriber / Er **Henrich** von Laucha / Er **Henrich** von Maltitz / Er **Henrich** von Turgow / Er **Reinhard** Kost / Ritter / unsere Heimlichen und liebe Betruwen / und andre gute Lute gnug / den wohl ist zu glauben. Geschehen und gegeben nach Christi Geburt drißehn hundert Jahr / darnach in dem achtzigsten Jahre an dem Mittwoch nach Sante Mauricii Dage.

*Carthusia
aggregatur
Ordini,*

1381.
Frid. III.
obitus,

*casus Ludov. Mag
deburg.*

Hanc novæ plantationis domum Vallis S. Elisabeth, ad honorem Dei omnipotentis, B. Mariæ, S. Joannis Baptistæ, & B. Elisabeth, omniumque Sanctorum, pro sex personarum sustentatione erectam & instauratam, FF. Joann. Castorum Prior, & Michaël Monachus, domus horti B. Mariæ propè Pragæ Ord. Carthusiani, autoritate publicâ dicto Ordini aggregârunt & incorporârunt, anno MCCCXXXI. feriâ sextâ post octavam corporis Christi. Eod. æternitati adscriptus est *Fridericus Strenuus*, ultimus Gentis suæ, anno ætatis LI. Cellæ sepultus.

§. 97. Tristissimi hîc recordabimur casus de *Ludovico, Friderici Gravis filio*, qui in diversis Germaniæ cathedris hæctenus federat. Inter Præsules enim *Halberstadenfes* trigessimum occupârat locum, *Bambergenses* inter vigesimum

simum nonum. Certans postea cum *Adolfo Nassoviensi* de Sede *Moguntina* Primatum *Magdeburgensem* recepit. Verum eò ple anno defuit. Sacro enim *esurialium dierum jejunio choreis delectatus, suborto levi incendio, ceteris dissugientibus, oppressus est.* (b) *Clarius chronic. Magdeburg.* (c) Fuit in oppido suo *Calvis* (ditionis *Magdeburgicæ*) propè *Salam*, ibi tenens curiam solennem cum vassallis suis, & uxoribus & filiabus, in carnis privio. Et cum in pratorio oppidi præfati cum dominabus & virginibus ad chrisandum adfuit quidam junior, subito de igne quodam sive incendio oritur pratorii. Quidam volunt, quòd fuit delusio diabolica, alii verò, quòd juvenes cereas sub lobio extinxerunt, unde fumus in pulveribus oriebatur, ita quòd, propter momentaneum timorem & incussum metum, quilibet volens per gradus evadere, alter alterum ex subito concursu compressit, aded quòd *Ludovicus* volens per gradus descendere, unus alterum sic sequendo cecidit in terram, & fractis cervicibus expiravit solus de tanta multitudine. Ecce, qui tam nobilis, tam multis dignitatibus insignitus Princeps quàm miserè obiit! Tristius exitum ejus recitat *Krantzius*, quem, si velis, adi. (d) Eod. anno *Vierra Vierra* exadeò exsiccata erat, ut à *Münda* usque ad terminos *Vierra*, ob aquæ penuriam, feriæ molares essent. Pusunculi enim ludebant in illa. (e) Memoriam platearum quarundam interuisse, vidi in literis hujus anni, scilicet plateæ platea, *Vietorum*, (*Büttnergassen*) *leonina*, (*Leuengassen*) & *Venatorum*, (*Jägergassen*) cujus etiam meminit *M. Pfefferkorn*. (f)

§. 98. Erant duo scelestissimi adolescentes, quos ob malitiam in curia 1383. castigarat Senator *Conradus ab Erfordia*. Illi verò odio accensi optimum Senatorum Virum in ædibus suis opprimunt. Capti imponebantur rota. (g) Eod. anno sabbatho *Pii Urbani* intra octavam Sacramenti fit unio & transactio inter *Carthusianos Erfurtenfes* & nostros, nec non horum feriâ sextâ post festum *B. Martini* Episcopi cum Ecclesia *B. Virginis*. Nobiles *Brandenselsii* juris afficiunt Imperiales urbes; cum earum patientes forent, omnia sibi licere putabant turbatores, *Balthasaris* Landgravii ditiones vastantes. Qui id vindicandum ita censet, ut arces eorum destruantur. Consentiunt reliqui. Sed ceteri nobiles deprecantur tantam vim, persuadentque ut supplices pacem petant. (h) Ultimus *Kevernburgicæ* gentis erat *Güntherus*, Junioris filius, seu nepos. Is, ductâ *Mechtildâ Mansfeldiâ*, *Burcardi* filia, (*Petr. Albin.*) cælibem eum extinctum credidit, anno *MCCCLXXIX.* cum sterile matrimonium haberet, totum se religiosis negotiis mancipavit. Quinquennio post devotionis ergo Hierosolymam profectus est: quâ

M 2

per-

(b) *Bucelin. Germ. sacr. P. I. p. 40.* (c) à *Meibom. edit. T. II. rer. German. p. 349.* (d) *L. X. Saxon. c. 5. & L. X. Metrop. c. 23. Add. Calvis. oper. chronol. p. m. 859. Sagittar. hist. Halberstad. §. 65.* (e) *chron. MS. Crubisburg.* (f) in *Thuring. c. 28. p. 377.* (g) *Fabric. L. VI. orig. Sax. f. 661.* (h) *Calvis. l. c. p. 860. B. (i) chron. Miscal. tit. XV. p. 202.*

perlustratâ ad sepulcrum *Sanctæ Catharinæ* properans in via defecit. Cadaver ejus in Thuringiam relatum cubat, unâ cum armis & insignibus gentilitiis, (quæ erant *leo coronatus flavus*, capite & collo inverso, stans in campo *caruleo*.) in valle *Georgiana*. Sic omnis ditio *Kevernburgicâ* ad *Balthasarum* nostrum devoluta est. Sequenti anno fertur discordia inter hunc Principem & *Hermannum*, *Hassæ Landeser Balthas.* gravium. Noster verò captis vastatisque oppidis *Eschvvegâ*, *Suntrâ*, *Rotenburgo*, *Milsunga*, *Niedenstenioque* multum negotii facessebat *Hermann.*

§. 99. Quia fratres *Carthusienses* sub arctiori regula strictiorique disciplinatu *Christi imitatores*, sive legis observatores credebantur, & per hoc indubitanter sperârat *Adolfus Moguntinus*, per eosdem in fervore caritatis amplioris iram Dei pro totius seculi reatibus & culpis incessanter debitam complacari, fundationem *Carthusiæ* nostræ lubens confirmavit *Alschoffenburgi* in vigilia *Ascensionis Domini*. Eodem annò *Balthasar Carthusianis* largitur annuos redditus *XXX. marcar. argenti, Erfurtensis monetæ, Erfurtischen Zeichens/ Wisse und Gewicht/* decem marc. hinc, totidem *Cruisburgi*, totidemque *Weisensæ.* Dat. *Gothæ* anno *MCCCLXXXVI.* Dominicâ post festum *Petri & Pauli Apostolorum.* *Priores*, quos offendi *Carthusianos* inter, hi fuere:

Priores Carthusian.	<i>Germanus</i> - - - - }	1 3 8 3.
	<i>Hermannus à Wolfhayn</i> - - }	
	<i>Joannes ab Hagen</i> - - }	1 4 6 0.
	<i>Joannes Meiningen</i> - - }	1 4 9 8.
	<i>Severus</i> - - - - }	1 5 0 2.
	<i>Joannes</i> - - - - }	1 5 8 3. 1 5 8 8.

§. 100. Dederat *Margaretha*, *Misniæ Marchionissa*, *Dominicani* elemosynas, pro quibus hi reddebant missas perpetuas, & communionem omnium bonorum operum, precum, jejuniorum, vigiliarum, castigationum &c. Non ingrata forsan erit formula, quam subjicimus:

gratiarum actio pro elemosynis. Wir Brüdere *Conrad Prior / Albrecht Lesemeister / Heinrich Unter-Prior /* unde dy ganze Sammeninge der Gemeine und des Convents zu *Isenache* Prediger Ordens / bekennen öffentlich an diesem Briefe mit einwilliger / demütiger / ynniger / möglicher Danqnehmungkeit aller gute Keyn alle den / dy en sehen oder hören lesen / daß Wir von der Edelen Hochgeborn gnädigen Vorstynne unser Vrowen *Katherinen /* der alten Margrevinne von *Wysen /* eyner sündeligen gnedigen / getruwen / geistlichen Mutter und Beschermerin unsers ganzen Ordens /

Ordens / und bysundern unfers Conventes zu Isenach / vorgeante genediglich empfangen eyn selig Almusen yn Gottes Ehre haben / acht breite Schock an bereyteme Geld / ein ganz Messgewende und ein nurwen Kelch / umme eyne ewige Seel-Messe / dy gelesen sol werden in der Kapelle unser lieben Vrouwen und aller Gottes Heiligen / yn demeselben Messgewende / und mit demselben vorgeandten Kelch alle Tage tegelich an allerley zuvallinde Summenizze / da wir uns zu eintrechtechlichen mite eyne wolvorbedachtem gutem Rath aller Brüdere / gemeinlich unfers vorgeanten Conventes zu Isenach / vorpflicht und verbunden haben / und gewerdeglichen mit einer sichern gewissen Gelobede genzlich verbinden und vorpflichten an düsem gegenwertigen Brieffe mit allem Rechte den Gelobedes / das wir ganz und stede unvorbrochen und unvorzogen an allerly Sumening und Hindernis halten wollen / nach Uffrichtung dieses gegenwertigen Briefes / und nach allen Begerunge unser obgenandten / genedigen / getruwen / geistlichen Mutter und Beschermerin unfers obgenandten Ordens und Convents unser alten Browen / Browen Katherinen / Marggrevinne von Nissen / der wy diese vorgeante ewige Seelmesse bescheiden und geloben zu lesen von einem sinderligen ynnegen gewissen Priester / den wir dazu bestellen wollen / alle Tage tegelich und ewiglich zu Troste und zu Selichheit allen eleynden / vorgehen und jammerigen Seelen vorscheidin / wo sy ruwen in Gotis Gewalt / So thun ich sy vorgeante Broder Conrad / Prior des obgenanten Convents / der obgenanten ewigen Seelmesse theilhaftig machen / myt allen andern Messen / Fasten / Beten / Wachen / Casteygungen / Vigilien / und andern guten Wercken / dy Gott von Genaden und Barmherzigkeit unsern Brüdern unfers obgenanten Conventes an allen Stedten / wo sie wandlen / zu thun gebent / und mit eenwercket und volbringet in sinem Nahmen der heiligen Dreyvaldikeit des Vaters / und Gottheit des Sohnes / und des H. Geistes Anten. Und des zu einer sichern Befentnisse / und ein Gewisheit / so haben Wir das Inseigel unfers obgenanten Convents zu Isenach an diesen Brief gehangen / Gegeben nach Gotis Geburten dreyzehn hundert Jahr in dem sechs und achsigsten Jahr an dem Abinde des heiligen Sente Pauls des ersten Einsedils / Und deselben Gelobedes syn Bezügen dy Erbarn bescheidne wiese Bürger / ein Theil unserm Herrn und der Stadt ymme Rathe geschworen obgenante zu Isenache / und unfers Klosters geistliche getruwe Vormunden / Herz Lodewig Merke der Eldere / und Luge der junge syn Sone / Herz Sifrid Syg / Herz Reinhard Pinckernayl / Herz Kilian Godschalck / dy by diesem Gelobede gewesen syn / und zu glichem Gezeignisse ere Inseigel an düselben Brief han gehangen.

1387. *Abbatissa suspensa,* §. 101. Nescio, cur *Sophia*, quæ se in literis anno MCCCXCII. vocat **Sophie von Gottes Gnaden / Ebbetifin** des heiligen Klosters S. Nicol. Kirch in der Stadt Isenach gelegen / suspendium meruerit, ut *Bischo*, Scholasticus S. Petri Fritzlariæ, ceu Commissarius, anno MCCCCLXXXVIII. ab hac pœna religiosa eam liberârit. Quatuordecim semper fuisse Vicarios, eosque 1388. seniores, famulantes B. Virgini, docent me literæ anno eodem, quarum exordium hoc :

Vicarii B.V. XIV seniores, Wir Christoff Dechant / unser Frauen Kirch zu Eisenach / bekennen öffentlich in diesem Brief allen Leuten und thun kund / daß die erbarit Herrn / Ern Friederich Colmas / Ern Albrecht Apek / Ern Cunrad Schwab / Ern Berlet von Hahn / Ern Joannes Reusche / Ern Henrich Steinfeld / Ern Joannes Organista / Ern Joannes von Eschwege / Ern Werner von Franckenberg / Ern Henrich Blau von Aylfeld / Ern Niclas Beck / Henricus Erubeborg / und Johann Junge unsre Vicarii der ältesten vierzehn Vicarien Besizere in unser lieben Frauen Kirch gelegen vorgehandt &c. Imo quodlibet altare in Collegiata hac Ecclesia suam habuit Vicariam. Monstrabo tibi autem XIX. præter summum altare, B. Virgini sacrum.

altaria cum Vicariis in ade B. V.

I. Altare S. Martini cum Vicaria in capella ferrea, (in der eisernen Kapelle.)

- II. - - corporis Christi,
- III. - - S. Joannis Evangelistæ & Apost. Jacobi,
- IV. - - S. Catharina, Jacobi & Georgii,
- V. - - S. Maria, Catharina & Barbara,
- VI. - - B. Virg., Barbara, Dorothea & Jodoci,
- VII. - - S. crucis, S. Martini & Stephani,
- VIII. - - S. Gangolfi, Elogii & Simon. Juda,
- IX. - - Omnium Sanctorum,
- X. - - S. Elisabetha,
- XI. - - S. Felicis, Egidii & Regula,
- XII. - - S. Nicol., Mar. Magdalena & Dorothea,
- XIII. - - S. Andrea, Elisabetha & Wenceslai,
- XIV. - - S. Trinitatis,
- XV. - - S. Michaëlis,
- XVI. - - Trium Regum,
- XVII. - - S. Jacobi,
- XVIII. - - S. Justi, Barbara & Dorothea,
- XIX. - - S. Anna.

tituli Decan. & Canon. B.V.

§. 102. Juvabit etiam Decanos, Canonicos, & Vicarios ex orco in lucem proferre, quotquot ego offendi. Passim dicuntur die erbare Herrn: die

die würdige und ehrsame Herrn: der erbare Dechant/Thum-Herrn und Vicarien: die würdige und wohlgelarte Herz Dechant/Thum-Herrn und Capitul unser lieben Frauen Stifts-Kirchen: die würdige und erbaren: die Kluge und bescheidne Leute: die erbaren Priester: die würdige Herrn Vicarien: der würdige Dechant/Capitul und Vicarien gemeinlich genandt *æquales*: *Balthasar* Landgravius vocat eos seine liebe andächtige Thum-Herrn: & *Georgius*, Dux Saxonæ, Landgrav. Thuring., S. R. I. Gubernator Hereditarius in Frisia (des H. Römischen Reichs Erbsicher Gubernator in Friesland /) nominat eos anno MDV. die würdige/ hochgelahrte und seine liebe andächtige/ Dechant/ Capitul/ und Vicarien *æqualitati*.

Sunt autem *Decani*, quos ego quidem novi:

Henricus N. - - -	1316.	<i>Decani,</i>
Hermannus N. - - -	1323.	
Wilhelmus N. - - -	1341.	
Ditericus de Gerstenberg. - -	1350.	
Bertoldus N. - - -	1363. 1364.	
Ludov. à Sontershausen - - -	1368. 1370. 1376. 1381.	
Christoph. N. der erbare Mann/	1383. 1389.	
Conrad. Tuntzebach - - -	1397.	
Hermann. Croll - - -	1403.	
Hermann. Herwich/ - - -	1405.	
Joannes Afferding/ - - -	1405.	
Bertoldus à Porditz - - -	000	
Conrad. Tuntzebach, - - -	1412. 1420. 1431. 1433.	
Henricus N. - - -	1434.	
Henricus à Bottelstedt - - -	1463.	
Ditericus Hopyffingf - - -	1476. 1481. 1486. 1493.	
Wir Dechant/ Canoniken und ganz Capitul der Thumkirchen Maria in der Stadt Eisenach - -	1499.	
M. Eucharius Spiecher - - -	1513.	
Burcard. Hill/ Decretal. Licent., Decan. und Vicar. in der Vicar ry des Altars S. Laurentii, Jodoci und Catharina im Jung- frauen Kloster S. Jacobi bey Creuzburg im Kreuzgange - - -	1518.	

Dicitur hic der Würdige und Hochgelarte.

§. 103. Sequuntur *Canonici*:

Reinhold de Weberstedt - - -	1288. 1299.	<i>Canonici,</i>
Gerhard. à Warza - - -	1311.	
Ditericus à Gütern - - -	1316.	

Dite-

Ditericus ab Aldendorf	- - -	1316.
Henricus N.	- - -	1323.
Eckericus N.	- - -	1323.
Henricus Borcheln	- - -	1324.
Hermann de Nuvvenkirchen	- - -	1350.
M. Hermann. à Simmern,	- - -	1350.
Bertold. à Frimar	- - -	1356.
Henricus à Danmarshusen	- - -	1356.
Henricus à Matzfeld	- - -	1361.
Bertold. à Spangenberg	- - -	1364.
Bertold. à Luppenze Cellarius	- - -	1368.
Henricus à Mutisfeld	- - -	1370. 1374.
Joann. Poppen, der erbare fromme Priester/	- - -	1378.
Joann. ab Hayn, Scholasticus	- - -	1378.
Eccardus Kemnitz	- - -	1383.
Henricus N. Cantor	- - -	} 1383.
Conrad Tuntzenbach	- - -	
Gerlacus à Franckenberg,	- - -	
Bertoldus à Rotenburg,	- - -	
Conradus Schenckil,	- - -	
Henricus Deybach	- - -	
Henricus ab Hildenshuf,	- - -	
Joannes Oehlschläger/	- - -	
Christian à Rambach	- - -	
Matthias, Balthazaris Landgravii scriba	- - -	
Matthias ab Herbestein	- - -	1391.
Joannes à Myla, Præposit. S. Mariæ in Erfurt, & Canon. Isenac.	- - -	1401.
Henric. Teigebach, Cantor, Sânger/	- - -	1401.
Joann. de Berneburg	- - -	1401.
Fridericus Alber, Cantor,	- - -	1419.
Joann. Affterding/	- - -	} 1405. 1420.
Hermann. Herwich	- - -	
Joann. Roth, Scholasticus	- - -	1425.
Joann. Schaubing,	- - -	} 1433.
Joann. Langleben,	- - -	
Henricus Pempeng	- - -	
Ditericus Kelbra,	- - -	
Henricus Voit,	- - -	
Joann. Oehlschläger	- - -	

Joann.

Joann. Greber, Official. der Probstei
 der Stifts-Kirche S. Peter und
 Pauls in Obern Dorla / . - - - - 1443.
 Joann. Biermost - - - - - 1468.
 Joann. Liebracht, Officialis, - - - - 1473.
 Bertold Koch, Cantor, - - - - 1481.
 Joann. Stoll, - - - - }
 Joann. Crutzborgk, - - - - }
 Bertold. Herwich / Sen. & Scholasti- } 1481.
 cus, - - - - }
 Joann. Reinhardt, - - - - }
 Laurent. Regis, - - - - }
 Conrad. Kinckel - - - - 1481. 1492.
 Casp. Holzapffel/Scholasticus - - - 1496.
 Nicol. Einhus - - - - 1481. 1499. 1504.
 Joann. Braun. D. Luteri amicus - - - 1507.
 Andreas Ortholf, Canon. & Pastor - - 1509. 1518.
 Jodocus Olzen, - - - - 1513. 1517. 1518.
 Henricus Schmiedt, - - - - 1514. 1517.
 Joann. Schlothauer - - - - 1512. 1518. 1519.
 M. Petrus Deubicher, Cantor, - - - 1516.
 Joann. Schlanhovver - - - - 1518.
 Joann. Mönch/ Kirchner / - - - - 1518.
 Joachim. Mänchim, - - - - 1519.
 Joann. Schürzenmeister, dictus
 Schreiber / - - - - 1520.
 Franciscus Sixt } Thum. Herrn 1575.
 Georg. Scholl / } und Berwaltere /
 §. 104. Hos excipiunt Vicarii: Vicarii,

Henricus Kremel, - - - - 1316.
 Bertold. à Dregela, - - - - 1335.
 Conrad. Elkebeth / - - - - 1344.
 Joann. à Bern, - - - - 1344. 1366. 1376. 1381.
 Petrus Martini - - - - 1346.
 Luthager. à Westhusen - - - - 1347.
 Güntherus Rörthen - - - - 1358.
 Joann. à Kruthusen - - - - 1361.
 N. Gerold - - - - }
 Joann. Kelnar - - - - } 1361.
 N. Herold - - - - }

N

Hen-

Henricus à Falcken . . .	1369.
Henric. à Wintzenborn . .	} 1369.
Hermann. à Mutzfeld . . .	
Joann. à Setzeriedoch . . .	} 1372.
Hermann. ab Eschwege . . .	
Walter de Hersteld . . .	1375. 1382.
Conrad. de Cassel . . .	1380.
Ditericus Lorenz / . . .	1382.
Joann. ab Ahlesfeld . . .	} 1382
Joann. à Rüttschenberg	
Werner à Franckenberg	} 1382. 1387.
Henricus Steinfeld . . .	
Bertoldus ab Hayn . . .	1382. 1384. 1387.
Henricus ab Aylsfeld . . .	1385. 1387.
Joann. ab Eschwege . . .	1386. 1392.
Fridericus Franck . . .	1386.
Fridericus Kolmatz . . .	} 1387.
Albertus Alpetz . . .	
Joann. Kruse . . .	} 1387.
Joann. Organista . . .	
Henric. Blavv ab Aylefeld	} 1387.
Henricus Beck, . . .	
Henricus Crutzeburgk, . .	} 1387. 1389.
Joann. Jung, . . .	
Henricus Weisenborn, . .	} 1394. 1403. 1404.
Conrad. Schvvabe, . . .	
Joann. Roth, . . .	} 1394.
Joann. Termbach, . . .	
Frider. Alber, . . .	1397.
Henric. Stein, . . .	1401.
Hermann. Croll, . . .	1401. 1427. 1433.
Hermann. à Molhusen . .	1405.
Günter. à Weyer, . . .	1411.
Joann. Huckenthier, . . .	1412.
Joann. Happe, . . .	1412. 1428.
Ditericus Königsvvald, . .	1414. 1452.
Berlet, Herz von Herbestein/ Vicar. des H. Kreuzes in U. L. G. Kirche . . .	1417.
Ditericus Lentzenborg, . .	1420.

Heilman Sporer,	1420.	
Günterus à Smyre,	1423.	
Joann. Zürich,	1427. 1436.	
Petrus Metzin,	1429.	
Joann. Scharf,	1431.	
Bertold. Salmann,	0000.	
Thomas Nieren	0000.	
Hartung. Pfeffer	} 1433.	
Conrad. Brehm		
Henricus Ungevitter,	1433. 1452.	
Rudolf. Sever.	1435.	
Richard. Laurentius	1435. 1445. 1452.	
Joann. Crutzeborgk	1451.	
Joann. Fischer,	1450. 1452. 1472.	
Ditericus Iffenstedt,	}	
Henricus Kintleib,		
Bertold. Itzing,	} 1452.	
Joann. Kolbach,		
Henric. Weisnisch,		
Joann. Reyentantz,	}	
Ditericus Huphinck,		
Henricus Rinck,	1452.	
Joann. Scholl,	1452.	
Henricus Grube,	1453.	
Bertold. Kirchhof,	1455.	
Henricus Zinck,	1456. 1462.	
Henric. Weisensee,	1463. 1477.	
Martin. Honing,	1467.	
Joann. Gerber,	1466. 1467.	
Eccard. Vippich,	1467. 1498.	
Joann. Weiner,	1467. 1469.	
Joann. Biermost,	1468.	
Henric. Musbach,	1469.	
Nicol. Drenshaubt /	1470. 1485.	
Henricus Voit,	1472.	
Nicol. Weiner,	1475. 1480.	
Bertold. Hayn,	1476.	
Henric. Kemf,	1477.	

Wie Henrich Weisensee/Henrich Kelbra/Joh. Schallbe/Henrich Grube/
und die andern Vicarien, so da haben Præsentien tantum, 1477.

M. Henric. Kelbra,	1477.
Joann. Schalbe,	1483.
Nicol. Scheitzel,	1483.
Georg. Trutvetter,	1484.
Ditericus Honing,	1485. 1487.
Bartholomæus Scheirigk,	1494. 1504. 1513.
Nicol. Weifensee,	1494. 1503.
Joann. Pfister,	1496.
Joann. Scholl,	1498.
Joann. Lerche,	1499.
Hermann. Weimer, der an-	
dächtige Herr,	1499.
Joann. Schlotthauer,	1497. 1499.
D. Erhard. Sybörtén,	1500.
Conrad. Nickel,	1503. 1508.
Henric. Seebach,	1504.
Conrad. Stutz,	1505. 1509. 1519.
Joann. Tuntzebach,	1506. 1512.
Georg. Morgenstern,	1507.
Casp. Stützer,	1508.
Joachim. Mönchim,	1509. 1539.
Ditericus Scholl,	1511.
Joann. Braun,	1513.
Ditericus Königswald,	1514. 1516.
Joann. Yfengardt,	1514.
Henricus Schmiedt,	1515.
Andreas Braun,	1516. 1519.
Henric. Ebenheim,	1517. 1537.
Andreas Orthof,	1518.
Henricus Schützenmeister,	1518.
Joann. Thoorheis,	1518. 1521.
Nicol. Maur,	1519.
Thom. Nieren, Official. &	
Vicarius,	1520.
Christian. Schulteis,	1521.
Bruno Winter,	1521.
Joann. Horth,	1522.
Henric. Scholl,	1523.
Joann. Siegfried,	1529.
Valentin. Henning,	1529.

Joann.

Joana. Petri,	1536.
Petrus Münzmeister /	1539.
Jodocus Weymer /	1539.
Joann. Wiese /	1553.

§. 105. Subjungam denique *Collectores* hujus Ecclesiae, *Stiffes-Colle* *Collectores*, *ctoren*/quos ab anno MDXXV. reperi.

Andreas Braun,				
M. Henric. Scholl,	-	-	1555. 1559. 1560. 1563.	
Georg. Scholl,	-	-	1565. 1576.	
Franciscus Sixtus & Georg. Scholl dicuntur			Vorstehere	1577. 1564.
Paul. Kayser,	-	-	1580.	
Valentin. Finck	-	-	1585. 1587.	
Joann. Hartmann,	-	-	1590. 1594.	
Barthold. Seifarts,	-	-	1610.	
Barthold. Grajus,	-	-	1611.	
M. Henric. Martini,	-	-		
Casp. Ayemann,	-	-	1626. 1634.	
Joann. Nehring,	-	-	1658.	
Hermann. Schmiedt, J. U. L.				
Joh. Georg. Börticher,				
Joann. Conrad. Madlungen.				

§. 106. Eodem anno adauxerat *Balthasar* numerum Senatorium, super-^{numeros} additis XII. aliis personis. Quæ res multa peperit litigia. Alii hoc ad ann. ^{Senatorius} MCCCLXXXVII. referunt, ut *Bang.*, qui ita: (k) Es waren über den Rath ^{actus,} zu Eisenach noch 12. Personen gesetzt / die gaben sich für fromm auß / und schenckten Landgraf *Balzern* 300. Schock Groschen / daraus entstand alle Uneinigkeit und Unglück der Stadt. *Liborius Saxi-campensis*, *Steinfeld* der / Vicar. ad S. Georg., in *Draconem* *Wartenburgicum*, qui ore tenebat hominem, ita ludit:

Quid mihi Gotthorum monstras insigne, Draconem?
emblemata hoc potius te vigilasse jubet.
Si fueris vigilans, rerum tutela tuarum
sic fueris: vigilem vult bonus iste draco.

in Draco-
nem VVar-
tenburg.

Reiner. Reinecc. (l) refert ex orat. *Stigelian.*, in urbe Gothana *Gotthorum* insigne, *draconem* scilicet *contortum* & *alatum* in basi altissimæ turris saxo incisum conspici; eundem quoque spectari *Wartburgi*, qui tamen rostro tenet hominem. De plebeja origine urbis *Gotha* à Gothis, & insignibus horum ibidem visis benè multa dixit *Sagittar.* (m) Templum

N 3

Geor-

(k) in chron. Thuring. p. 148. 2. (l) de orig. Nobilitat. p. m. 170. c. p. (m) in memorat. hist. Gothan. c. 3.

1389. *Georgianum* parochiale semper fuisse, ex literis *Philippi de Mencomo*, Episcopi Ostiensis, didici.

bulle *Episcopi Ostiensis*,

Philippus de Mencomo, miseratione divinâ Episcopus *Ostiensis*, Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Apostolicæ Sedis Legatus, dilectis Nobis in Christo Decano & Capitulo Ecclesiæ *B. Mariæ Isenacensis* salutem in Domino. Magnæ devotionis affectus, quem ad Sanctissimum in Christo Patrem & Dominum nostrum *URBANUM*, divinâ Providentiâ Papam VI. ac Romanam Ecclesiam & personam nostram geritis, promeretur, ut petitionibus vestris, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuamus. Exhibita siquidem Nobis nuper pro parte vestra petitio continebat, quod de antiqua & approbata, ac hactenus pacificè observata consuetudine in oppido *Isenacensi*, in quo tres parochiales Ecclesiæ ab invicem distinctæ existunt, & quarum nulla ipsarum ab altera dependet, est obtentum, & etiam observatum, quod quandocumque & quotiescunque in aliqua illarum parochialium Ecclesiarum, seu ejus limitibus, aliquis se receperit, seu domicilium, vel jurisdictionis exercitium ibidem habuerit, propter cujus præsentiam per Sedis Mogunt. aut alios inferiores Judices, sive Officiales quoscunque ab officiis divinarum mandatur cessari, aut ecclesiasticum observari interdictum, pro tunc in Ecclesia vestra à divinis non cessatur, nec interdictum hujusmodi observatur, nisi ille vel illi, ob cujus, seu quorum culpam cessatio vel interdictum hujusmodi servari mandatur, infra limites dictæ Ecclesiæ vestræ domicilium, vel jurisdictionis exercitium habeat, seu habeant, aut moram faciat, vel faciant infra limites suprâ dictos. Quare pro parte Vestra fuit Nobis humiliter supplicatum, ut consuetudinem hujusmodi laudabilem approbare, & etiam confirmare de speciali gratia dignaremur. Nos igitur, qui divini cultus augmentum augeri potius, quam minui intensis desideriis affectamus, hujusmodi supplicationibus inclinati, prædictam laudabilem consuetudinem, sicut ritè & justè extitit observata, ratam habentes & gratam, eam auctoritate, quâ fungimur, tenore præsentium approbamus, & etiam confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, confirmationis & communitationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemperare præsumserit, indignationem Omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Erphordiæ IV. Cal. Jun. anno Domini M. CCC. LXXXIX. Pontificatus Sanctissimi Domini nostri *URBANI* Papæ VI. annò XII.

Pro Philippo

Jo. Magr.

§. 107. Annó M. CCC. XC. *Wilhelmus* Marchio *Neuburgum*, *Col-* 1390.
ditzium, & *Risenburgum* (*Rosenburgum*) in Bohemia emit, captó simul oppida Bo-
Königsteinid. Eòdem erat conventus híc Theologorum. Sequenti insti- hemica
 tuitur fraternitas inter Benedictinos *Reinhardifontanos* & *Carthusianos* Isena- emta.
 ci, imò totius Ordinis. 1391.

Venerabili in Christo Patri Domino *Friderico*, Abbati Monasterii in *Reynhardisborn* Ord. B. Benedicti Frater *Joannes*, humilis Prior *Carthusiæ*, ce-
 terique Diffinitores Capituli generalis Ord. Carthusiensis, orationum suffra-
 gium, divinæque consolationis & gratiæ continuum in Christo & felix in-
 crementum. Quia vestra, quam de nobis habetis, confidentiâ nostrarum
 qualiacumque orationum participationem desiderat inhiante, sicuti per
 dilectum Fratrem nostrum Dominum *Martinum*, Priorem domus B. *Eliza-*
beth prope *Ysenach*, sumus veraciter instructi, Vestræ igitur Venerandæ Pa-
 ternitatis affectui cupientes, in quantum possumus, satisfacere in hac parte,
 vestrisque beneficiis, dicto Priori & ejus Conventui efficaciter impensis, vi-
 cissitudinem in Domino rependere salutarem, Vobis & omnibus vestris filiis,
 Monachis præsentibus & futuris, vivis & defunctis, ad humiles præfati
 Domini Prioris preces, omnium bonorum spiritualium, videlicet *Missarum*, ora-
 tionum, vigiliarum, jejuniorum, abstinentiarum, castigationum, eleemosynarum,
 laborum, disciplinarum, ceterorumque, exercitiorum spiritualium, quæ per Nos ac po-
 steros nostros in toto Ordine nostro sunt, ac de cetero sient in futurum, divinâ co-
 operante gratiâ Salvatoris, Vobis plenam, auctoritate Capituli nostri gene-
 ralis, concedimus participationem in vita pariter & in morte. Adjicientes
 de gratia speciali, quòd si obitus vester, aut cujuscumque vestrum, quem Deus
 felicem faciat & beatum, nostro Generali Capitulo fuerit intimatus, pro
 Vobis, sicut pro nostris specialibus amicis, salubria animarum vestrarum
 suffragia per omnes domos Ordinis nostri injungentur. In quorum evidens
 testimonium sigillum domûs *Carthusiæ* præsentibus duximus appenden-
 dum. Datum anno Domini M. CCC. XCI. sedente nostro Capitulo Ge-
 nerali.

Eòd. annó magna inundatio in festo Pentecostes. Aquæ in *Carthusia* 1392.
 ad altitudinem staturæ virilis excreverant, quæ partem mœniorum ædesque inundatio,
 non paucas in platea cerdonum dejecere, magno iterum *Carthusianis* illato
 damno. Struxit *Balthasar* castrum *Hayneck* prope *Natzam*. De obsidione *Hanned* /
 castrum *Lichtenbergici*, & discordia inter juniores Marchiones, Comites
Schvartzburgicos, ac Antistitem *Herbipolitanum*, vide sîs *Hist. de Landgra-*
viis. (n) Præsul *Würtzburgensis* [verba sunt *Calvisiana* (o)] immiscuerat se bellum into-
 bello, quod *Schvartzburgenses* gerebant cum *Landgraviis*. Cùm autem militi-
 bus stipendia solvere non posset, vult ea contribui à civibus, qui ipsi hac denegant, quòd
 præ-

(n) cap. 133. (o) Chronolog, p. m. 863. B.

Acad. Erfurt.
præter causam id bellum suscepit. Hinc bellum orcum inter Episcopum & Würtzburgenses, quo in bello Academia dissipata fuit, quæ concessit Erfurdiam, ubi à Magistratu urbis instituta, & hoc anno per Bonifacium IX. privilegiis & libertatibus donata fuit. Gudenus (p) ad annum MCCCLXXXIX. initium Erfurtensis Academiae refert sub Adolfo Archi-Episcopo. Serarius contra ad annum MCCCXCVIII. sub Joanne II., sed malè. Crediderim, erectæ Universitatis famam studiosos Herbipolenses, à civibus divexatos, attraxisse, sicque illam non extinctam, sed desolatam solum, donec à Julio Principe superiori seculo restauraretur. Episcopus Würtzburgicus autem erat Gerhardus, Comes Schvartzburgicus, Princeps cæteroquin optimus. Anno sequente scævissima pestis universam depopulatur Thuringiam.

1393.
pestis,

1397.
altare cum Vicariis,

1398.
Masfeld,

1399.

transactio FF Minor. cum Ecclesia B. V.

§. 108. Anno MCCCXCVII. ipso Dorothea die Luccardis de Frymar altare cum duabus Vicariis in honorem B. V. Sanctorumque (den Aebarn Heiligen) Joannis, Andreae, quatuor Evangelistarum, Justi, Christophori & Osvaldi, templo Georgiano (in die Pfarckirchen) cum præcitu Matthia ab Herbestein (des chrsamen Pfärners) donat, sic, ut jus Patronatus (das Lehn-Recht) penes eam heredesque ejus perpetuo maneat. Subscripserant (die ehrsame und fromme Lüte) Fridericus Alber, Joann. Roth, Presbyteri & Vicarii ad Sanctum Georgium, Reinhard Pinckernail, Senatores Isnacenses, & alii fide digni, und andre viel fromme Lüte würdiges Glaubens. Sequenti anno Fridericus Pacificus destruxit Masfeldium in agro Hennebergico. Fuerant hæcenus lites inter Guardianum Sanctæ Elisabethæ infra Wartburgum Ordinis FF. Minorum & Ecclesiam Beatæ Virginis, ob quatuor domos, sub Metensteinio sitas, quarum transactio facta, Balthasaro eam prolixius corroborante.

Wir Balthasar von Gottes Gnaden Landgraff in Döringen und Marchgraff zu Nüssen / bekennen und thun kund öffentlich mit diesem Brief / daß die Erbarn unsre liebe Andächtige der Dechant und Capitul Unser lieben Frauen Kirch zu Isenach uff einer Seiten / und unsre liebe andächtige der Guardian und die Brüder des Klosters s. Elisabeth / unter unserm Schlosse Wartberg gelegen / auf der andern Seiten vor uns kommen sind / um Irnisse / die sie gegeneinander hatten / etlicher Güther halber / und beyderseits ihre Brieffe vor uns und unserm Rath legten / Sie daraus zu entscheiden / von erstem über vier Häuser / gelegen unter dem Metenstein / mit ihren Zugehörungen / der zwey vor alten Jahren / und zwey neulich gebaut sind / die jekundt inne haben eins eine Frau / genandt die **Altmännin** / eins einer genandt **Sischer** /

(p) L. II. Hist. Erfurt. p. 121.

Sischer/eins einer genandt **Heinze Gärtener** / und eins einer genandt **Martin Mußbach** / die jährliche Zinse davon geben / das meinte der **Gwardian** und seine Brüder obgenandt / die Häuser solten gehören zu dem **Steige** bey **Yfenach** hinter **S. Kathrinen** Kloster / und sind doch nahmlieh in ihrem Brieffe / als ihnen der **Steig** verschrieben ist / nicht benandt. So legten vor der **Dechant** und **Capitul** unser **Eltern** Brieff / der älter ist / denn des **Gwardians** und **Brüder** obgenandt Brieff / den sie haben über den obgenandten **Steig** / und darin nemlich benandt ist das **Zhaal** unter dem **Metenstein** / und die **Aecker** darum / das die gegeben wurden von unsern **Eltern** **Ern Heinrich Pardig** genandt / der ein **Dechant** der obgenandten unser **Frauen** **Kirch** vor viel Jahren gewest ist / die fürter zugeben und zubescheiden / wohin sein **Wille** wäre / von dem die **Güther** an die obgenandte **Dechant** und **Capitul** kommen sind zum **Gebau** derselben **Kirchen** und ewigem **Seelgeräthe**. Wann nun die obgenandte vier Häuser in dem obgenandten **Zhaal** und auf die obgenandte **Aecker** gebaut sind / als wir künlich syn unterwieset / So haben Wir sie entschieden / das die Zinse / die sich gebühren von den obgenandten vier Häusern / und was der hernach mehr in das mehrgenandte **Zhaal** und auf die **Aecker** gebaut wurden / folgen sollen ewiglich vom vorgeandten **Dechant** und **Capitel** zum **Gebau** der vorgeandten Unser lieben **Frauen** **Kirchen** und zu ewigem **Seelgeräthe** / daran der obgenandte **Gwardian** und **Brüder** / und alle ihre **Nachkommen** sie ewiglich nimmermehr hindern / noch darein legen sollen / doch also / das die Leute / die wohnhaftig seyn und werden / zu **Gerichte** gehen sollen / als die Leute / die da wohnen an dem obgenandten **Steige** / und von **Gerichtswegen** pflegen / was ihnen gebürt / und **Recht** und **Gewonheit** ist ohne **Gefährde**. Auch langten der **Dechant** und **Capitul** vorgeandt an die vorgeandte **Gwardian** und **Brüder** um zwey **Pfund** **Wachses** / die sie ihnen solten geben jährlich uff unser lieben **Frauen** **Tag** **Lichtweyhe** / von des obgenandten **Steiges** wegen / zu einem **Zeichen** / das die obgenandte **Gwardian** und **Brüder** / oder wer den **Steig** inne hätte / von ihnen haben solten / von einer **Handfesten** wegen / die ihnen von unsern **Eltern** gegeben ist. Des legten Sie benderseits ihre **Briefe** vor uns und unsern **Rath** / daran Wir erkandten / das die **Briefe** des **Dechants** und **Capituls** mehrgenandt älter waren / denn des **Gwardians** und **Klosters** mehrgenandt / und haben sie freundlichen daraus auch entschieden / also das der **Gwardian** und **Kloster** vorgeandt / und alle seine **Nachkommen** / oder wer den obgenandten **Steig** inne hätte / dem ehgenandten **Dechant** und **Capitul** fürter mehr zu ewigen **Zeiten** alle **Jahr** jährlichen auf unser lieben **Frauen** **Tag** **Allumt.** geben sollen ein **Pfund** **Wachses** / und sollen des andern **Pfunds** ledig seyn / ohne **Gefährde**.

D

Hie

Hiebey sind gewest und Gezeugen die Gestrengen/unsre lieben Getreuen Er Dieterich von Bünwald, Er Fritz von Witzleben/ Ritter /Apel von Besa der ältere Voigt zu Wartburg/ Herman von Zarstall/Land-Richter/ Herman Kuchenmeister / Voigt zu Isenach/ und andere erbare Leute gnug / denen wohl ist zu glauben. Des zu Urfund haben Wir unser Innsiegel an diesen Brieff laßen hängen / der gegeben ist zu Isenach nach Christi Geborth Anno 1399. am Dienstage vor Unser lieben Frauen Tage Assumptionis.

ignes in
nere,

Eod. annò in vigilia S. Elisabethæ visi sunt tres ignes in aëre [cauda magnæ ignita, (q)] propè Isnacum & Scharfenbergam, qui aliquandiu arserunt, postea conjuncti, iterumque sejuncti ceciderunt in montem Hörselum. (r)

1400.
Nobiles ab
Hörde,

§. 109. Circa annum MCCCC. fortè Nobiles ab Hörda ex Westfalia in Hassiam, exque hac in Thuringiam primùm migrârunt. Insigne eorum Maurus valde auritus in rubro campo, uti Rotenburgi ad Fuldam cum hoc disticho videmus:

Hördis masculeum faciem signare nigrantem
in rubro binis auribus illa nitet.

Die Hörden führen in ihrem Schildt
mit großen Ohren ein Mannes-Bild /
schwarz und roth ihre Farben sind /
gieb acht auf die Schanz wiedern find.

Cottarum
origo in ur-
be,

Burcardus Cotta, Romanus, eod. anno sedem hîc fixit suam. Filio ejus Bonaventura Sigismundus Imp., cujus consiliarius erat, ob virtutem fidemque contra Veneros, Austriacos, aliosque tunc Imperii hostes, animosè & constanter exhibitam, abs Ottone III. circa annum MCCIII. innovata & aucta nobilia insignia jure hereditario denuò adauxit & splendidiora fecit Pragæ anno MCCCCXX. in die S. Bartholomæi. Sed vide, si vacat & placet, de inclyta & antiqua hac gente nos alibi latiùs. (s) Sequenti anno Fridericus IV. seu Pacificus, Eques creatur auratus. Balthasar noster à Joanne de Merlau, Abbate Fuldensi, Præfecturam Gerstungensem justo pretio emit. (t) Nec hîc audiendus Broverus, contrarium asserens. (u) Salzam quoque juri & dominio suo totam addidit. Conrad. ab Otterodt pro se, conjuge, liberis, Parentibus, totaque familia singulis annis Monachis Dominicis legabat octo gallinas, tot caseos, sexaginta ova, & nummos aliquot. Quàm bellum animæ remedium! Altari B. Virginis, S. Matthiæ Apostoli, S. Mar. Magdalena & S. Erasmo consecrato in æde B.V. præfectus erat Conradus Tritzscher Pref-

1401.
Frid. IV.
Eques,
Gerstungen,
1402.
Salza,
1403.
legatum,

(q) Hist. Landgrav. c. 141. (r) Rivand, chron. Thur. p. 457. & Bang. chron. p. 150. A. (s) dissert. m. historic. XIV. (t) Albin. chron. Misacnf. tit. XV. p. 202. (u) L. IV. Antiqu. Fuldens. p. 326.

Presbyter, cui, ejusque successoribus, *Balthasar & Fridericus* multum legabant. Testes erant *Theodoricus à Beernwald*, *Aulæ Magister*, *Nicolaus List*, *Marshallus*, *Theodoricus à Weberstedt*, & *Hermannus ab Harstall*, quos *Balthasar* *seine Heymeliken und liebe Getreuen* vocat. Eod. anno circa festum Pentecostes fuit validus ventus cum tempestate magna, quæ multa millia arborum in nemoribus radicitus de terra ejecit, & specialiter sub castro ^{ventus magnus,} *Wartpurg prope Isenach.* (vv) Duxit *Balthasar Annam*, *Filiam Wenceslai*, & *Rudolfi* ^{secunda nuptia Balthasari,} *Elect. Sax. sororem, Friderici, Ducis Brunsvicensis, Electi Romanor. Imp.*, viduam, quæ sterilis mansit. † Anno sequente asperissima hyems ^{1404.} *Buchonia, Hassia, Eichsfeldia, & Franconia*, imò *Colonia* ad *Rhenum* ^{hyems aspera,} *farinam*. Verè igitur de *Nesso* nostro *Portmannus*.

*Fons est Gôrstadium: (x) vires dant Hörfelus atque
Lina (y) tibi, tandem curva Tierra capit. (z)
Temperiem calidam nactus, tu voveris ulque,
dorsum & ventrem vix aspera densat hyems.*

Nessus,

Sed *Balthasar, nobilissimus Princeps,* (a) *decedit Wartburgi, non Vogtsburgi,* (b) ^{1406.} *aut Würtzburgi,* (c) *jacetque ad fontem Reinhardinum, cum superiori anno* ^{obitus Balthasari,} *generalem exactionem in terris suis instituisset, in singula capita duodenarium. Pests etiam aliquot millia hominum sustulit.* ^{pestis,}

§. 110. *Quid pauperibus in anniversario Ludovici Pii Abbas Reinhardifontanus delegarit, literæ sequentes dicent tibi verbosius.* ^{legatum in anniversario Ludovici Pii,}

In nomine S. & Individuæ Trinitatis Amen. *Dytherus, Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ Abbas monasterii in Reinhersborn Ord. S. Bened., omnibus, tam præsentibus quam futuris, salutem in eo, qui est omnium vera salus. Quoniam Apostolica exhortatione misericordiæ operibus studere jubemur ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, & etiam his, quæ ad cultum pertinent Dei omnibus viribus insudare & intendere. Hinc est, quòd Nos de consilio in Christo Nobis dilectorum Fratrum nostrorum Joannis Prioris, Evvaldi Cellerarii, Matthiæ Camerarii, Bertholdi Cantoris & Custodis Heinrici, Joannis Infirmarii, & totius nostri Conventus, propter Deum & Gloriosæ Virginis Mariæ Genitricis ejus, nec non ob reverentiam & honorem Gloriosi Patroni nostri Domini Ludevici Landgraffii, Mariti*

O. 2

S. Eli.

(vv) *Hist. Landgrav. c. 149.* (x) *oritur Nessus propè Gôrstadium, qui pagus intra Erfurtum & Gotham est.* (y) *Hörfelus* *scaturit propè monasterium Reinhardifontanum, præterfluit Waltershusam, & conjungitur ante urbem nostram cum Nesso. Lina verò manat ex sylvâ Thuringlea per urbem Gotham, & propè Goldbachium illabitur Nesso.* (z) *Prope Neustadium infra Gerstungam præcipitat se in Vietram.* (a) *Hist. Landgrav. c. 152.* † *sororem habet cir. Landgr. hist. c. 150. Agnetem (Annam) ead. l. c.* (b) *Laur. Faust im Sächsischen Stammbaum p. 240.* (c) *Binhart, L. II. chron. Thuring. p. 289.*

S. Elizabeth, dedimus & approbavimus villam nostram *Kauvers* cum omnibus suis proventibus & pertinentiis, quæ sitis & inquiretis, cum prout in *Taufert*, & etiam decem talenta denariorum census redemptionis pro centum talentis denariorum communis *Warandix* ad stipam unam faciendam, ad dandam consueto modo singulis annis in panibus & carnibus omnibus pauperibus advenientibus in anniversario die prædicti Domini *Ludovici* Landgraffii, perpetuis temporibus peragendis &c. Dat. anno MCCCCVI. in die S. crucis exaltationis.

1407. *initium Acad. Lipsiens.*
1408. *Anhaltin. captus.*
1408. *concordia.*
1409. *moneta Isnacens.*

§. III. Ex dispersa Universitate *Pragensi* colligitur *Lipsiensis*. Princeps *Anhaltinus* captus ducitur *Wartburgum*, qui tamen se redemit 4000. marc. argenti. Dissidia inter *Fridericum Pacificum* & *Wilhelmum*, Marchionem *Misniam*, eorumque fœderatos, operâ *Alberti Mansfeldici* & *Friderici Beichlingensis Numburgi* componuntur & extinguuntur. *Isnacenses*, *Weisenseenses*, *Jenenses*, *Gothani* & *Salsfeldenses*, cum licentia Superiorum, nummos cudunt argenteos. *Merlenius* (d) hac de re ita:

Hat man zu Isnach Münz geschlagen/
wie die Historien davon sagen/
man hat die Stempfel noch bey Regen/
darinnen man solche Münz thät prägen.

1410. *Heil. Puse- man.*
1410. *Nic. Lü- bich.*
1411. *Petr. Dres- densis.*
Judai occisi, lehem: In dulci Jubilo.
societas tritarum.

Heilemannus Pusemann, Prior *Dominicanorum*, Vir severus & doctus, cum laude hæc vixit. D. *Nicolaus Lülich*, *Isnacensis*, fit primò *Decan.* B.V. *Erfurti*, postea *Friderici Bellicosi* *Cancellarius*, & anno MCCCCXI., consentiente *Joanne XXIV.* Papa, *Episcopus Merseburgicus XLVII. (e)* al. *XXXVII. (f)* & *XXXVIII. (g)* Callidum ingenium, & primus jure hereditario *Cancellarius Universitatis Lipsiensis. (h)* Multa adjecit *Diæcesi* suæ, inprimis castra *Scopau* & *Lubenau*. Interfuit *Concilio Constantiensi*. *Petrus Dresdensis*, qui primus *Pragæ* mutilationem cœnæ *Dominicæ* impugnavit, in *Misniam* venit, rexitque scholas *Misnensem*, & post *Chemnicensem* ac *Zwickaviensem*. Hic cantica notabilia composuisse fertur, in quibus latina sunt mixta germanicis, ut: *Puer natus in Beth- Judai occisi, lehem: In dulci Jubilo.* (i) Eod. anno *Judæi* in *Misnia* & *Thuringia* occisi ob iniquissima lucra, quæ exercuerant hactenus trium literarum homines. Rabiit etiam societas *tritarum*, die *Glegler = Gesellschaft.* (k) Acceperant *Jodocus* & *Procopius* fratres, *Marchiones Moraviæ*, à *Sigismundo*, *Mariam* uxorem ab *Ungaris* liberaturo, *Marchiam Brandenburgicam*:

(d) in chron. suo rythmico MS. sed ad ann. 1332. usque ad 1335. (e) Brotuff. chron. Merseb. (f) Bæclin. Germ. sacr. n. 42. (g) Albin. Chron. Misn. tit. XXI. p. 283. (h) Dresser. P. IV. Isag. hist. f. 906. (i) vid. integr. dissert. de eo M. Thomasi, nuper Lips. in vernacul. verl. (k) hist. Landgr. ad h. ann.

cam: (1) à *Joboco* attem Gener ejus *Wilhelmus Monoculus*, Landgrav. Thu- *vwilhelms.*
ring., ut etiam dictus fuerit *Potens Procurator veteris novæq; Marchia*, ein *Procurat.*
mächtiger Vorsteher der alten und neuen March. (m) Abs hoc demum *Marchia.*
anno MCCCCXI. redemit *Sigismundus Imperator.* (n)

§. 112. Anno sequente exarsit bellum intestinum, *cujus faxque fo-* 2412.
mesque Anna Schvartzburgica, Friderici IV. conjux. Hæc desponsata fuerat *bellum in-*
Philippo Nassovico. Parens verò, re curatiùs pensulatâ, mentem muta- *testinum:*
bat suam, datâ tamen *Philippo* Genero certâ pecuniâ summâ, quam pro
dote accepisset. Ideo *Lichtenberga & Saltzunga*, in præjudicium Provin-
ciâ, *Joanni Nassoviensi, Archiepiscopo Moguntino*, vendita. *Güntherus*
Schvartzburgicus Fridericum Generum astû & facundiâ totum ad se per-
traxerat, dominans *Thuringiæ* pro lubitu, quam etiam (ut ajunt) inter *Bo-*
hemum, Moguntinum & Hassum partitus esset, nisi obicem posuisset *Fri-*
dericus Bellicosus. *Güntherus*, ait *Hist. de Landgrav. nostris*, (o) *Comes de*
Schvartzburg, pater uxoris *Friderici Junioris*, terram *Thuringia* humiliare,
volens, ideo partem Regi *Bohemiæ*, partem Landgravio *Hassia*, & *Episco-*
po Moguntinensi vendere volebat in præjudicium *Dominorum de Misna*, prout
tunc præsumebatur ab omnibus, videlicet *Friderico & Wilhelmo* Patruis
suis, qui naturales heredes fuerant. Ob quæ *Fridericus Senior*, *Marchio*
Misnensis & Orientalis, ac frater suus *Wilhelmus*, quia copiam Patruis
sui habere non poterant, nec litera eorum ad manus suas pervenire poterant,
(ut supra pater,) *Friderico de Wangenheim Duce usque in Wangenheim*
pervenerunt cum exercitu satis bono, sexta ante festum *S. Mar. Magdalena*,
& non poterant habere introitum cujuscunque civitatis *Thuringia* propter in-
hibitionem illius de *Schvartzburg & ordinationem.* Nam & omnes civita-
tes *Thuringia* cum sigillo *D. Friderici Junioris* sub pœna decapitationis civitatis
inhibuit, ne eos immitterent. Tandem *Spiritu S. Duce*, qui omnia in finem bo-
num ordinat, *Dominus Wilhelmus de Erphordia* veniens, applicuit civitati
Gottensi, ubi porta (sicut in aliis civitatibus fiebat,) armatâ manu custodie-
bantur, ne intrarent, intrare temptavit, & intravit, propriâ manu catenam
porta aperuit, solusq; usque ad oppositum *Ecclesiæ S. Margarethæ* venit, ibiq;
à *Pro-Consulibus* arrestatus ultra procedere non audebat: sed *Communitas* ad-
veniens eum recepit. Et in sequenti die *Consistorium* ascendit, & causam sui
adventus civibus exposuit, quod in salutem Patruis sui venisset, & totius
terra *Thuringia*, quod & eis placuit. Ex exinde ad alias civitates venit,
& primò *Ysenacum*, quintâ post festum *Jacobi*, ubi similiter introitus
sibi

(1) Crantz L. IX. Vandal. c. 16. Albi. l. c. cit. XV. p. 204. (m) Id. l. c. (n) Fabric.
L. VI. Orig. Sar. p. 681. Kraatz l. a. Sagittar. in hist. March. & Elect. Brandenburg. §.
42. (o) c. 156.

sibi denegabatur. Et tandem cum paucis intra duas portas S. Nicolai stetit, ubi concordavit cum civibus in priorem conclusionem Gotthensium, & immissus fuit, fratre suo Friderico adhuc in Wangenheim expectante eum. Et sic de aliis civitatibus Thuringie. Sed finis sequebatur bonus. Tandem comitate & prudentiâ Friderici Marchionis bellum hoc componitur.

Vicaria in
hospitali,

1414.
bona Car-
thusianis
vendita.

1418.
Cingari,

1421.
Farenrode

bellum in
Bohemia,

Zisca,

1422.

§. 113. Fundârat dotâratque Nicol. Presbyter altare in memoriam B. Virgin. Andreae Apostoli, Nicol. & Barbaræ in novo hospitali, contiguo valvæ S. Georgii Isenacensis, confirmante omnia Hermanno, Abbate Herfeldensi eod. anno die S. Nicolai. Vendiderat prædictus Abbas Fuldenfis, Joann. à Merlau, Carthusianis nostris omnia bona, cum censibus & redditibus in Mega- & Micro Lupnitzio, Hitzelroda, Burnefeldâ, Megaharteroda, Hastrungfeldâ, Kelberfeldâ, & Burbichio; ideo Fridericus & Wilhelmus Fratres, nec non Fridericus Junior, protectorium dedere Monachis, salvis tamen Principum juribus in locis istis omnibus. So haben wir in Ehre Gotis/ syner lieben Mutter Marien / der Heiligen Frouwen / Sente Elsebeten / unde allen Gotis Heiligen unser Eydern / unser Erven und Nachkommen Seelen Seeligkeit zu Troste den ehgenandten die Gnade gethan &c. Testes erant (die Edlen und Gestrengen) Fridericus, Comes Beichlingensis, Albertus Mansfeldensis, Albertus Burggravius de Kirchberg, Dominus in Kranchfeld, Joannes, Dominus in Querenvord, Hugold à Slynitz, Ditericus de Witzleben, Busso Vitzthum, Milites, Güntherus à Bünovv, & Conrad. à Brandenstein, unsre Heimlichen / und andre unsre erbare Männer gnug. Dat. Isenaci anno MCCCCXIV. 8 post Dominic. Quasimodogeniti. Anno MCCCCXVIII. Tartari, seu Cingari, Zigeuner / genus hominum erroneum & maleficum, primùm in his regionibus visum, propter furta & libidines ex Misnia ejicitur. Anno MCCCCXXI. claruit Joannes de Farenrode, armiger & Scultetus de Ysenaco, nec non Osanna de Farenrode, Abbatissa cœnobii Cathariniani. Nobiles inter Strenuosque testes reperi anno MCCCCLXXX. Conrad de Farenrode. De Theodorico Farenrodo Satrapa anno MDXXV. vide Brovver. (p) At superiori seculo vetusta & nobilis hæc gens desit. Duxerant Fridericus & Wilhelmus, Marchiones Misniæ, validum exercitum in Bohemiam, & congressione facta ante Bruxiam duo millia interfecere Hussitarum, cum vix quinquaginta ex suis caderent; qua victoria ingentem gratiam apud Sigismundum inierunt. (q) Nihilominus tamen Zisca perrexit, inque obsidione Rabi etiam alterum oculum sagittâ ictus perdidit, nec tamen castrensem laborem, aut rei militaris curam remisit, sed cæcus quoque multas victorias obtinuit.

§. 114. Conradus Tuntzebachius, Decanus, Joannes Rothius, Scholasticus, Fridericus Albern, Cantor, Henricus Arnoldi, Senior, Hermann Scheibenrück, Joann.
(p) L. IV. Antiquit. Fuld. p. 339. (q) Calvis. chronolog. p. 874.

Joannes Oleator, Canonici, & Joannes Hucenthier / Hermann. Croll, Güntherus concordia Schmiere, Ditericus Lentzenburg, Hartung. Crutzeborgk, Henric. Kintleben, inter Canon. Henric. Eßluner, Joann. Happ, Joann. Wasserloch / Hermann. Kratz, Henric. Ungewitter, Joann. Dankmarhusen, Vicarii B. Virgin., omnes controversias litesque Canonicos inter & Vicarios B.V. diremerunt. Vix autem Fratrum concordiam sperâsses, nisi Fridericus Junior, cum Doctorum Clericorum consilio, (mit gelehrter Psaffen Unweisung /) autoritatem suam interposuisset, istosque ad chorum suum amandâset, uti patet ex instrumento, à Joanne Hebelern, Not. Cæl., confecto. Erant autem, quorum consilia poposcit, sequentes: Joann. Scheybing, Præpositus Dorlanus, Joann. Graneborn, Mag. Theol. Hermann. Riem, Henric. Dorof, Decretorum Doctores, & Joann. Wolf, Canon. B. Mar. & S. Sever. Erfurti. Albertus, Dux Sax., cum animi Alberti causâ venatum abiisset in saltus Lochavios, inque calam rusticam divertisset, D. S. mors, ortô incendiô nocturnô, vix nudus evasit, morboque ex terrore contracto paucos post dies mortuus est, sepultusque Wittebergæ.

§. 115. Anno MCCCCXXIII. Sigismundus Imp. Friderico, Mar- 1423.
chioni Misniæ & Landgrav. Thuring., contulit dignitatem Electoralem pro primus Sa-
navata & adhuc navanda opera in bellis Bohemicis, hæc tamen conditione, non. Elector,
ut Friderico, Electorj Brandenburgico, (qui Imperatorio nomine ditionem
illam occupârat) solveret 28000. marc. argenti. Literæ datæ sunt Buda.
Ericus contra, Dux Saxon., Angriæ & Westfal., ab Episcopo Bambergensi
Archi-Marschallatum Saxonicum in feudum accipit, & ad Imperatorem
abiens docet, se legitimum heredem esse. Verùm Sigismundus eum ad Ele-
ctores remittit. Et quamvis omnibus ferè Comitibus rem suam seriò ageret,
nihil tamen profecit. (r) Ceterùm de Septem-Virali præeminentia Saxo-
num in quinque familiis stante vide post alios Sprengeri synopsis juris publi- 1424.
ci. (s) Sequenti anno obiit Dives Marchio Wilhelmus, qui nuper heredita- obitus Wil-
rium fœdus inter Saxones & Catos renovârat. Acceptâ verò dignitate helmi
Electoralis Principes nostri Aulam suam Wartburgo & Isnaco in Misniam March.
transulère. Dubitare cœperat Joannes à Güttern, Canon. B.V., de certitudi- 1426.
ne baptismi sui, & magis sanè dubitâset, si legisset Papistam non baptizatum dubium de
D. Olearii, Prof. Lips. (t) Conradus Tuntzebalhins autem Decanus, mandante 1427.
Conrado Moguntino, scrupulum ei exemit. Idem torquebat anno Frider.
MCCCLXX. Hiddam, laicam sororem in Valle Dei. (u) Interea Fridericus Elect. mors,
Electo d. 4. Januar. MCCCCXXVII. moritur. Sequenti fit transactio 1428.
cum Henrico Scharfenstenio & Collegio B.V. ratione bonorum Wartzensum. transactio,
Præceperat Fridericus Comitibus, Dynastis, Nobilibus, & singulis subditis 1430.
suis, ut, si quæ restarent debita, census &c. sine mora Clericis, specialiter B. Virg. de solvendis
per- debitis,

(r) Idem l. c. p. 875. (s) c. 10. p. 256. (t) anno 1689. (u) chron. Henr. Svvar. Vall. Dei 5.53.

1431.
Lubichii
obitus.

1433.

jus Patronatus
Settelstedt &
Hörselgau

perfolverent. Sequenti anno obdormivit *Lubichius*, Antistes Merseburgicus, ipsâ Dominicâ Palmarum. (w)

§. 116. Anno MCCCXLIII. *Fridericus* jus Patronatus Ecclesiarum parochialium *Settelstertensis* & *Hörselgauensis* B. Virgini tradidit.

In nomine Domini Amen. Dominus noster *Jesus Christus* de sublimi suæ Majestatis habitaculo, in quo in unitate S. Spiritus Deo Patri manet semper coequalis, hunc mundum ingredi, nostræque carnis substantiam sumere dignatus est, ut peccatores salvos faceret, & lapsum per inobedientiam mulieris antiqui serpentis diaboli calliditate seductæ hominem ad viam salutis æternæ dirigeret, & ad implendum numerum supernorum civium, labe peccati graviter evacuatum revocaret. Qui etiam in terra positus unam sanctam & catholicam Ecclesiam, per quam sub obedientia fidei salvi fieri nos possemus, suâ pretiosâ morte constituit, & eam sibi sponsam suo pretiosissimo sanguine subarrhavit. Nos igitur Dei gratiâ *Fridericus*, Thuringiæ Landgravius, Marchio Missenensis, Saxonixque Com. Palatinus, ad Principatus solium, licet immeritus, divinâ disponente gratiâ Nos ideò censemur vocatos, ut de concessis Nobis à Deo bonis puta temporalibus, maximis autem in his, quæ Ecclesiam eandem suam, & Ministros ejus, inibi cottidie divino cultui & suis laudibus vacantes, contingere dinoscuntur, Deo cum intento cordis desiderio reddamus, quæ sunt Dei. Quamobrem Nos, inspectâ affectione Honorabilium Virorum nobis in Christo devotorum, Decani & Capituli Ecclesiæ Collegiæ Beatæ & Gloriosæ Virginis *Mariæ* in *Isenmach*, ipsis & eorum Ecclesiæ jam dictæ, ut Canonici & Capitulares dictæ Ecclesiæ ad eandem spectantes, præsentis & futuri, commodius de victualibus suis sustentari, Deoque inibi laudes debitas persolvere valeant, & felicitis recordationis *Annæ* conthoralis nostræ, nostrorum & Progenitorum nostrorum pariter & heredum animarum, singulis ebdomadis semel duntaxat ejus temporibus vigiliis & missis pro defunctis memoriam agere debeant perpetuam, Jus Patronatus Ecclesiarum parochialium in *Settelstedt* & *Hörselgavv* appropriavimus & donavimus, appropriamus, donamus, annectimus & unimus, ac perpetuo proprietatis titulo tenendum & habendum tradimus per præsentis. Ut autem hæc nostra benigna donatio firma & stabilis in perpetuum perseveret, nec valeat ullo unquam tempore per quempiam oblivione, vel quâvis aliâ sinistra intentione quomodolibet violari, præsentem paginam sigilli nostri majoris munimine roboratam dari desuper jussimus & conscribi, præsentibus & testibus Nobili *Bodone* Comite de *Stollbergk*, Magistro curiæ nostræ, *Fridrico de Hopsgarten* Milite, *Henrico de Hussen*, nostro Marschalcko, *Berthone de Assenburck*, Domino
Tho-

(vv) Brotuff, L. II. chron. Merseburg, c. 47. M. Paul. Martin. Sagittar. diss. de Cancellariar. Altenburg. edit. anno 1676.

Thoma de Bottelsted nostro Proto-Notario, fidelibus nostris dilectis, pluribusque aliis fide dignis. Actum Gotæ annò MCCCCXXXIII. proximo die Sancti Joannis ante portam latinam.

§. 117. Crediderat plebecula, *ligneam crucem* in sacello montis *Petrini* asservatam, multa edidisse miracula, ideo multæ migrationes & largæ elec- ^{miracula} ^{lignea cru-} ^{is,} ^{et statua.} mosynæ tantum non quotidie fiebant. (x) Sed mox tepuit fervor. Sic de sta- tua *B. Virg.* in æde *Dominicanorum* referunt alii, quod Monachus eam arti- ficiosè rexit, ut *Jesulus*, brachiis maternis tentus, ad accedentes, si nummos darent, verticem flecteret; sin: retrorsum eum torqueret. (y) Anno MCCCCXXXIV. *Tidericus Kelbra*, Canon. B. V., aliquot agros Ecclesiæ suæ 1434. contulit, sitos in *Jlgengrund*/rectius *Egidiengrund*/ubi sacellum quondam *Jlgen-* ^{grund/} ^{1436.} ^{confirmatio} ^{donationis.} *stetit* in honorem *S. Egidii* conditum. Idem *Fridericus* eidem Ecclesiæ B. V. non tantum confirmavit 400. florenorum aureorum donationem, quos pro remedio animæ suæ dederat *Parens*, sed etiam lancem adjecit saturati. Et *Anna*, *Pacifici* conjux, eid. Collegio 170. florenos largitur. 1439. ^{alia dona-} ^{tio,} Initium literarum est: *Wir Theodoricus Lange* / *Seche* / *Caspar Bo-* ^{ning} / *Schulmeister* / *Jodocus Kaufman* / *Sänger* / *Gerhardus Gladia-* ^{toris,} *Henricus Brengelier* / *Henricus Knittelieb* / *Thomas von Bottels-* ^{sted} / *Hermann Schuttesel* / *Günterus Bosel* / *Hartungus Srier* / *Her-* ^{mann Wylcke} / *Conrad Wendilmut* / *Fredericus Somerde* / und *Joann. Molitoris*, *Canonike* und de ganke *Capitul U. L. S. Kirch* ^{zu} ^{Götha} &c. Tandem *Dominicâ Exaudi* mortalitati exemptus *Fridericus* ^{1440.} ^{mors Fride-} ^{rici,} *anras*, (num *Weisensex* vel *Weisenfelsæ*?) cubat ad fontem *Rein-* ^{hardi.}

§. 118. Sic *Thuringia*, quæ à pacificatione, anno MCCLXV. inter *Sophiam* ^{Thuring. ad} ^{Elect. Sax.} ^{devoluta,} *Brabantinam* & *Henricum Misnensem* facta, CLXXVII. annis sub ^{1442.} ^{Thurin-} ^{giam} ^{occupavit.} *Imperârunt* ergo *Wartburgi*

- I. *Ludovicus Saltator*, seu hujus nominis II. Comes *Thuring.* ^{Principes} ^{VVartburgæ} ^{residentes.}
- natus,
- II. *Ludovicus III. primus Landgravius*,
- III. *Ludovicus IV. ferreus* dictus.
- IV. *Ludovicus V. Mitis*, der milde.
- V. *Hermannus*,
- VI. *Ludovicus VI. Pius* dictus,
- VII. *Henricus*, postea *Imp. Roman.*
- VIII. *Conradus*,
- IX. *Henricus Illustris*,

P

X. Al-

(x) vid. §. 7. (y) Vid. Manlii T. II. colloqu, p. 27. & Wolf. T. II. memorabil. f. 303.

X. Albertus Degener, seu ἄσσογος.

XI. Fridericus I. Admorfus,

XII. Fridericus II. Gravis,

XIII. Fridericus III. Stremmus,

XIV. Balthasar,

XV. Fridericus IV. Pacificus.

1444.
pradis
emta,qui Duca-
tus Lützel-
burgicus
ad Wil-
helm. vene-
rit?vineas
Isnacens.
1445.splendor
Principatus
Thuringia,

§. 119. Emerat *Catharina*, Rectrix cœnobii Cathariniani, prædium ad semitam, am Stiege / aliudque den Schaffhoff dictum, am Wolfss im Gang gelegen / cum pascuis, quod *Fridericus & Wilhelmus* Fratres Vinariæ ipso die Petri ad vincula confirmant. Quartus *Fridericus* Austriacus *Wilhelmo* pro certa pecuniæ summa tradiderat Ducatum *Lützelburgicum*, qui eò misit Governatorem cum exercitu Comitem *Glichensem*. Ducissa *Bavarica* *Jacoba*, quæ heres erat Ducatus ejus, si in feminas descendere posset, jus suum vendiderat Duci Burgundiæ *Philippo*, qui omnia præparabat, & captatâ occasione Mense Novembri *Glichensem* obsidebat diebus septendecim, & tandem intempestâ nocte urbem *Lützelburgum* proditione civium expugnavit, ut *Glichenensis* ex præsidio, cum incendio urgeretur, vix evaderet. Misnenses omnes cedere urbe jussi in Thuringiam redibant. *Pistorius* (y) ait, *Wilhelmum* heredem fuisse istius ditionis ex uxore *Lützenburgica*. (z) Multas olim vineas fuisse in monte *Cathariniano*, & alibi circa urbem, vidi ex literis feriâ sextâ proximâ post diem S. Severi Confessoris datis. Comites Thuringi, & nominatim quidem *Bodo* Stollbergensis, *Ernestus & Adolfus* Glichenfes, *Güntherus* Beichlingensis, *Henricus* Schvartzburgicus, *Güntherus* Mansfeldensis, & *Ernestus* Hohnsteinus, in literis communi consilio *Wilhelmo*, Duci Sax. & Thuring. Landgravio, die post *Lucæ* anno MCCCCXLV. exhibitis, profitentur inter alia, Principatum Thuringiæ inde à prima fundatione, vel origine, laudabiliter & splendide magnâ copiâ egreriorum Comitatum, Dynastiarum & Nobilitatis, ad Principatum pertinentium, dotatum & instructum esse, nec Principem, quicumque rerum potiat, dignitatem potestatemque suam rectè tueri posse, nisi ei Comites, Dynastæ, & Nobiles, ad Principatum pertinentes, fideliter obediunt, atq; adjumento sint. Significantius in germanico idiomate ita dicitur: Das Fürstenthum Thüringen sey gar löblich und achtbarlich mit einer trefflichen Menge redlicher Graffschafft / Herrschafft und erbarer Mannschafft / zu demselben Fürstenthum gehörende / von Anbegin ausgefetzt / gewiedmet und herkommen. Item: Daß ein jeglicher Fürst / der daselbe ehrliche Fürstenthum innen hat / und eingewinnet / könne durch keinen Weg daß bey Fürstlicher Würdigkeit / Ehren / Macht / Furcht und Gewalt bleiben / denn durch getreuen Beystand / Hülf / Rath und

(y) in genealog. Landgrav. (z) Vide sîs Calvis. l.c. p. 883, B.

und Gehorsam seiner Grafen/Herren und erbarer Mannschafft / zum Fürstenthum gehörend.

§. 120. Nunc de bello quinquennali inter Illustrissimos Fratres, quod bellum fratrum, Langius ita describit. (a) Inter Fridericum, Ducem Saxon. & Imperii Electorem, et fratremque ejus Wilhelmum, aequè Ducem Saxon. ac Doringia Landgravi-um, gravissima exorta est discordia. Quà concitati alterutrum terras suas hostiliter & miserabiliter ferro & igne desolaverunt. Et duravit hac discordia cum ex-terminio provinciarum & honorum utrorumque per quinque annos. Guilielmus tamen, auxilio Bohemorum, majora damna Friderico in Misnia intulit, quàm Fridericus illi in Doringia. Qui tanquam Dux & Pius Princeps Doringiam cum exercitu ingressus, seipsum vincens, eam, intuitu pauperum, penè intactam reliquit. Propter ejusmodi denique guerras plures ex post memorati Duces habuerunt diatas in Hallis videlicet, in Nurenberga & in Mühlhusen, sed bonum pacis & concordia, quod querebatur, Apollonius, vulgò Apel de Vitzthum dictus, semper impedit &c. Et rursus: (b) Guilielmus, Dux Saxon., & Landgravius Doringia, junctis sibi Bohemis hostiliter Misniam provinciam ferro & incendio vastavit; Bohemis tunc crudeliter grassantibus & oppidorum expugnatione savientibus. Tunc etenim Mitweide, Dobela, Lombitz, Geraha, Aldenburg, oppida expugnata & capta, diripuerunt, & plerunque igne injecto incenderunt. Dominum & Baronem de Geraha captum in Bohemiam duxerunt, ubi etiam post aliquot annos in captivitate obiit. Maluit quippe optimus Vir exul & captus mori, quàm cum pauperum suorum gravamine & jacturâ redimi magnâ. Fridericus itaque Dux Saxonie & Marchio Misnia percipiens suarum vastationem terrarum, hostili & ipse exercitu Doringiam ingressus non minora Guilhelmo intulit damna, licet antea (ut supra dictum,) clementius, intuitu pauperum, pius Princeps egerit. Calvisius ex Fabricio sic: (c) Comes Schvvartzburgensis Henricus depopulatus fuerat Baronis Gerani oppida, Fridericus Elector Tutor defendit pupillum, & hac ratione offendit Wilhelmum. Inde Wilhelmum, quod cuperet ducere uxorem, permittitur, ut dividat Provincias: Friderico verò, ut eligat. Hic, Wilhelmum reclamante, Thuringiam cupit; inde orta discordia, quæ in bellum quinquennale erupit. Consultatum est de sarcienda fratrum inimicitia inter Provinciales Episcopos, Abbates & Nobiles, sed nihil effectum est, cum Apel de Vitzthum superior esset apud omnes, & tamen apud Wilhelmum gratiosissimus.

§. 121. Sequente anno Mense Junio nuptias instituit Guilielmus 1446. Jenæ cum Anna, Alberti II. Imp. Filia. Ipso festivitatis die Fridericus Elector conventum habuit Lipsiæ, ubi agebatur de injuriis Apollonii Vitzthumii, qui autor fuerat dissidiorum inter Fratres. Fama ocius effertur Jenam, nuptiarum gaudio valde interturbato. Brandenburgicus verò Elector occurrens suadet persuadetque, ut à bello abstineat. Guilielmus contra ^{intertur-} ^{bansur,}

P 2

(a) in chron. Citiz. ad ann. 1445. (b) ad ann. 1450. (c) l. c. p. 885.

ad arma clamans, Episcopi Numburgensis Ecclesiam mirè vastavit. Nobiles interim plerique, quòd *Vitzthumius* insolentiùs se gereret, ab eo recesserunt. Proceres quippe Thuringiæ Erfurti, quasi ad Bacchanalia convenientes, sædus pangunt contra *Wilhelmum*, hortantes Electorem, ut suo honori consulat. *Ernestus* Glichenfis pagos & oppida *Vitzthumii* deprædatur. Hic verò ex Bohemiâ militem accersit. Tandem induciæ fiunt. Cùmque Bohemi valde molesti essent *Wilhelmo*, & Colonienfis, Sulatenses ad obsequia redacturus, istos evocaret, stipendia sub eo meruère. Ceterùm *Wilhelmus* ab *Augustinianis* recipitur in fraternitatem.

1447. *Vitzthumius*,
1448. receptio in fraternitatem,

Illustri Principi & Domino *Wilhelmo*, Duci Saxonie, Landgravio Thuringie, Marchioni Missene &c. frater *Julianus de Salem* de Sicilia, Sacre pagine Professor, Prior Generalis immeritus Ordinis fratrum Heremitarum S. Augustini, cum devotissimo orationum suffragio cælestium incrementa donorum, Eximie devocionis atque benignitatis gratiâ, quam Illustrissima Dominacio Vestra omnibus semper rebus, erga Ordinem meum exhibuit, tum eciam egregia beneficia assidua in ipsum liberalitate collata, merito omni grati animi studio, quod ejusdem Ordinis facultas prestare potest, compensanda est, ac perpetuo humilitatis nostre obsequio prosequenda. Quod tum diligenter à nobis fieri Dominacio vestra, quæ est divinis rebus pietate affecta, existimabit: si ipsius desideria continuis fratrum Deo famulantium precibus juvarentur, fieretque eadem Dominacio meritorum univerte nostre religionis consors, ut vota que humane fragilitatis labe à suo salutari effectu nonnunquam differuntur, fideli orationum efficacia essent Altissimo commendata. Hæc igitur sinceritate fidei Vestra Dominacio excitata adhiberi sibi religionis meæ auxilia postulavit. Quæ ego eâ pietate & desiderio tribuo, ut omnipotentis Dei misericordia, & Beatissimi Patris nostri Augustini meritis, quorum intuitû hanc religionem colitis, optem fieri saluberrima; Dominacioni itaq; Vestre omnium orationum, vigiliarum, Missarum, jejuniorum, abstinenciarum, predicationum, laborum, ceterorumq; bonorum operum, que per fratres nostri Ordinis in universo orbe constitutos operari dignabitur Clemencia Salvatoris, tenore presentium, participationem tribuo, in vita pariter & in morte. Addentes igitur & penitus decernentes, ut cùm obitus vester in nostro generali ac etiam Provinciali Capitulo fuerit intimatus, omnia pro Vestra anima devota suffragia fiant, quæ pro nostris defunctis fratribus fieri præcipit nostri Ordinis constitutio generalis. In cujus rei testimonium sigillum confraternitatis nostri Ordinis presentibus duximus appendendum. Dat. Herbipoli in nostro Conventu annò Domini Milleesimo, quater centesimo quadragesimo octavo, die festâ decimâ Mens. Aprilis.

§. 122. Monente autem Moguntino *Fridericus IV.* Imp. magnæ auctoritatis legatos mittit, qui jubent Fratres pacem amare, additis, nî velint, minis. Omne verò malum recidit in autores *Vitzthumios*, qui totâ Thuringiâ sedibus suis in exilium pulsi concesserunt in Bohemiam. Solus, qui *Apolda* erat, quia non consenserat cum ceteris, in patria mansit. (d) At non contentus erat *Wilhelmus* fraternitate *Augustinianâ*, cupiebat quoque *Nudipedum* Societati inscribi. Placet eandem formulam Patrum Ordinis Seraphici curioso lectori exhibere.

Illustri Principi & Domino, Domino *Wilhelmo*, Duci Saxonix, Landgravo Toringix, Marchioniq; Misnensi &c. ac omnibus liberis suis, Ordinis Seraphici Patris nostri *Francisci* benefactoribus, devotissimus Frater *Joannes de Capistrano*, ejusdem Ordinis minimus & indignus, ac Reverendissimi Patris Generalis in omnibus partibus Cismontanis, quoad fratres de *observantia* nuncupatos, immeritus Vicarius Generalis, cum orationum suffragio salutari omnium incrementa virtutum. Quamvis ex caritatis debito omnibus teneamur, illis tamen longiùs obligamur, quorum dilectionem certis beneficiorum indiciiis frequentius experimur; Proinde Vestræ devotionis sinceritatem attendens, quam ad nostrum & præfati Patris nostri *Francisci* geritis ordinem, veluti clara experientia cognovi, dignum putavi & *divinæ acceptabile voluntati*, ut ab ipso Ordine prærogativam sentiat spiritualium gratiarum. Verùm quia nudi temporalibus bonis caritatis vestræ subsidiis dignam rependere vicem nequaquam temporaliter valemus, spiritualibus nihilominus beneficiis, prout in nostris apud Deum Dominum nostrum servamus desideriiis compensare, spiritualiter affectamus. Eapropter ego, qui, licet indignus, curam fratrum minorum de *observantia* nuncupatorum, & sororum *Minorissarum S. Clare*, seu *S. Damiani de observantia* nuncupatorum, & eorum Religiosorum de *pœnitentia* ordinum in partibus Cismontanis habeo generalem, Vos, Illustræm Principem, & omnes posteros vestros, nec non & animas vestrorum defunctorum, & omnes, pro quibus intenditis, ad Confraternitatem nostram, & ad universa & singula religionis suffragia in vita recipio pariter & in morte; plenam vobis participationem omnium carismatum & spiritualium bonorum, videlicet *Missarum, orationum, suffragiorum, officiorum divinorum, jejuniorum, abstinentiarum, disciplinarum, pœnitentiarum, inspirationum, prædicationum, lectionum, meditationum, contemplationum, observantiarum, devotionum, & omnium aliorum spiritualium bonorum*, tenore præsentium, affectuosè conferendo, quæ per fratres nostros & dictorum Ordinum sorores, nec non & aliarum de *pœnitentia*, sive de tertio Ordine *B. Francisci*, in partibus Cismontanis degentes, operari & acceptare dignabitur Clementia Salvatoris. Addens insuper de dono & gratia singulari, quod cum divinæ placuerit voluntati de exilio instantis miseriæ Vos vocare, vesterq; obitus multo, annuente Domino, tempore

(d) Idem l. c. p. 886. a.

P 3

pore

pore differendus, Nostro fuerit Capitulo nunciatus, Idem volo, ut pro Vobis fiat officium, quod pro Fratribus Vestris defunctis recitari ibidem annuatim ex more per totum orbem fieri consuevit. Valete feliciter *Vestra devota & fervens caritas gratiarum omnium rore perfusa* in Christo JESU Domino nostro Amen. Wyennæ die Quis vicesima tertia Julii anno Domini M.CCCCLI.

Sigillum erat in forma oblonga in rubra cera, ostendens Virum stantem, & humeris suis portantem crucem: ad pedes ejus jacebat monachus complicatis manibus, cum epigraphe:

SIGILLV̄ VICARII GN̄ALIS ORDINIS MINOR̄ CITRAMONTANI. †

monast. Nudipedum, §. 123. Sunt, qui rentur, circa hunc annum conditum esse monasterium *Nudipedum* eo in loco, ubi nunc Viridarium Principis est, in memoriam *S. Pauli*. Alii malunt MCCCLXVI. seu Franciscani anno MCCVI. (e) seu biennio post primùm prodierint, (f) non tamen hoc templum vetustius erit *Georgiano*; siquidem *Franciscus Assisiensis* anno MCCIX. novum suum Ordinem à Pont. Rom. *Innocentio III.* confirmari petiit, licet repulsam tulerit. (f) *Joann. Reyentantz*, Vicarius B.V., historiam Cleri *Isnacensis* carminicè à se conscriptam *Abbatissæ S. Catharinæ* obtulit. *Joann. de Isenach*, Decan. *Eccles. Numburg.*, confirmavit pactum *Henrici Mangoldi* Canonici apud *Pertuchium*. (g) *Wilhelmus* multos census redditusque B. Virgini liberaliter donat, ut ex literis anno MCCCLII. in vigilia Petri & Pauli datis latius vidi. Anno MCCCLIV. *Fridericus & Wilhelmus* Fratres post diutina bella in colle quodam propè *Numburgum* ad familiare colloquium congregientes, postea in monasterio *Portensi* convenerunt, cum *Fridericus* Fratri in memoriam revocasset verba *Psalmi*: (h) *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* (i)

1452. I. Reyentantz, legatum, 1454. concordia, §. 124. Anno MCCCLV. *Friderici II.* Electoris Filii, *Ernestus & Albertus*, clandestinâ fraude quorundam nobilium, perjurii crimine infamium, (quorum antesignanus erat *Conradus (Runk)* à *Kaufung*,) ex arce *Altenburgica* circa mediam ferè noctem surripiebantur. (k) Scilicet lis ferbuit inter laudatissimum Electorem & scelestissimum istum *Conradum*, orta ex prædiis & pagis quibusdam, tempore belli injustè occupatis à *Kauffungo*. Elector verè in hac re *Placidus* noluit in sua causa judicare, ne adversario suspecta fieret judicis sententia. Totum ergo negotium arbitris quibusdam com-

(e) D. Luc. Osiander in epit. hist. Eccles. Cent. XIII. p. 330. Magdeb. Hist. Eccles. C. XIII. c. 6 col. 643. (f) Spangenberg. P. I. Adelspiegels L. XII. c. 8. f. 378. J. Henr. Alsted. chronol. tit. 39. p. 410. edit. IVræ. (f) Brev. Rom. edit. Mogunt. ad 4. Octob. p. 756. (g) chron. Portenl. L. I. c. 3. p. 147. (h) CXXVII. 5. (i) Vid. Pertuch. chron. cit. p. 148. (k) Vid. Albin. chron. Misnens. tit. XXI. Lang. chron. Ciriz. ad h. ann. Calvis. chronol. p. n. 888. A. M. J. G. Prætor. specim. secund. Hist. Sax. Sect. III. c. 2.

commisit, qui secundum fas & æquum illud dijudicarent. Hi verò Judices ipsi decernere veriti, adeunt collegia Jctorum, quæ tunc *Lipsiæ, Magdeburgi & Freybergæ* florebant, posteaquam sententiam, quam tulerant isti Legum Jurisq; periti, *Kauffungo* dicitârunt, rentes, hâc demum ultimâ sententiâ decretoriâ ipsum acquieturû esse. At *Kauffungus* nihil morans hoc judicium contra se latum, sannas & convitia in judices pariter ac Electorem effudit. Paulò post ad tribunal vocatus, torvâ facie verbisq; minacibus excipit Electorem, tunc Judicii Præsidem, ceterosque Assessores. Cùm igitur nec rationibus, nec suâsû reliquorum moveretur perversissimus homo, exire jubebatur è Senatu. Interea omnes cuniculos atque meatus arcis Altenburgicæ, qui ad cubiculum juniorum Principum ducebant, accuratè pervestigat, & circa medium fermè noctis sequentis tertii diei utrumque malitosè abducit, quos Dei providentia mirabiliter servavit & eripuit. Legi meretur epistola ipsius Electoris, rem integram prolixius narrans, apud *M. Joann. Georg. Hattenbachium*. (1) Verùm quî plexi fuerint hi plagiarii, vide apud *Albinum*. (m) Sed cùm *Exc. Rechenberg.*, *Hist. Prof. Lipsi.*, de raptu hoc eximiam dissertationem (n) divulgârit, & cuncta ad lancem veritatis examinârunt, nolo prolixior esse. *Wilhelmus*, D.S., oblatum sibi regnum Bohemicum modestè declinans, suâ sorte vixit contentus. *S. Catharina*, contentiente eo, emit curiam *Salzæ* à *Nicolao*, Abbate Reinhardi fontano. Anno MCCCCLIX. referente *Henrico Botelstedio*, Decano B.V., passim periêre anseres *phiriasi*, ut etiam festum *Martinianum* haud potuerit justè celebrari. (mann hat ihm sein alt Recht nicht anthun können.) Rustici ergo vota nuncupantes *S. Martino*, dextrâ scævâ que spondent, si, intercedente isto Sancto, lues hæc cessaret, quemlibet eorum duos anseres in honorem ejus mactaturum.

*Si pellis, Martine, necem, duo rustica spondet
turba, pio zelo, ferula, Sancte, tibi.*

§. 125. Floruit inter Carthusianos nostros *Joannes ab Indagine*, vom 1460. *Hayn/oder Hagen* / Prior eorum, Vir doctus & sedulus, qui ultra CCC. li- 10h. ab In-
bros compilâsse fertur. Eod. anno *Wilhelmus* abit in terram sanctam. Se-
dagine,
quente ducit *Catharinam Brandensteiniam*, cui hæctenus affueverat, *Annâ* con- 1461.
juge, *Alberti II. Cesaris F.*, pulsâ & *Eccardsbergæ* inclusâ. Idem licentiam 1461.
dedit *braxandi Friderico Golmatschio & Hermanno Boyneburgio*, sic tamen, 1462.
das Sie in ihrem Bureffiz zu Stedtfeld für sich und ihre Hausgenossen
brauen / und über das von selbigem Bier nur zehn Fass in ihren Kretschmar
zu Stedtfeld legen und verschenecken möchten / das übrige aber entweder hie
in Eissenach / oder denen benachbarten Städten / als Kreuzburg / Langen-
fels / Goth / oder Waltershausen holen / auch kein ander frembd Geträncke / 1463.
außer bey Kurmessen acht Tage lang / verschenecken solten. Dissidia inter
jus braxan-
di Stedtfeld.
mona-

(1) dissert. de Plagio c. 3. Sect. 3. §. 20. (m) tit. jam cit. (n) anno 1690.

transactio monasterium Catharinianum & dictum *Boyneburgium*, ob bona *Etten-*
Boyneb. cum *rodensia*, à *Conrado Treusch Seniore*, *Bernhardo Vitterodio*, Vogteto *War-*
S. Cathari- *tenburgico*, & *Friderico Königsee* / Sculteto *Isnacensi*, tanquam *Com-*
na, *missariis*, componuntur. *Beata Bachrabin* / Monialis *S. Catharinæ*,
monialis monasterio ejicitur, quod improvidè dixisset: Principem *Wilhelmum* idem
ejecta, fecisse, quod olim ἀσπυγος *Albertum*. Uti enim hic *Cunegundam Isenbergi-*
1469. *cam*: ita ille *Catharinam Brandensteiniam* arsit. Anno *MCCCCLXIX.* in-
privil. Car- novatur privilegium *Carthusianis* à *Martino V.* & *Benedicto XIII.* datum,
thusan. in ut ad nulla alia monasteria seu Ordines, sine speciali Superiorum con-
novat. sensu & jussu, iis abire liceat. *Nicolao* & *Conrado Witzlehiis* insignia re-
1471. novata confirmat *Fridericus IV.* Imp. *Ernestus* Elector *Saxon.* unà cum
insignia Fratre *Alberto* Ducatum *Saganum* in *Silesia* à *Joanne*, Duce *Lignicensi*,
VVitzlebia- 55000. floren. *Ungaric.* emit, quò etiam biennio pòst à *Matthia*, *Hun-*
na, *gar.* & *Bohem.* Rege, infeudatus est. Mansit penes *Saxones* septuà-
1472. ginta & septem annis, donec per *Ferdinandum I.* anno *MDXLIX.* ab Ele-
Ducatus ctore *Mauritio* ad *Bohemix* regnum rediret. (o) *Apollonius Vitzthu-*
Saganus *mius*, vindictæ cupidus, (p) per monachum *Portensem*, *Ditericum*
emtus, *Bercker*, (al. *Baur & Burcardi*) antea *Centurionem* d. *XIX. Jun.* *Erfur-*
incendium tum incendit, ut intra sex horas 6000. ædificia igne consumta sint. *Ber-*
Erfurtense, *ckerus* ociùs cum socio suo, laico fratre, & sartore, qui *Isnacensis* erat, urbe
 exiens, properat *Gotham*. Hic divertit ad hospitale, laicus currit *Isna-*
cum, monachus latibulum reperit *Gothæ*. Sartor, quem nec prece aut
 pretio ad tantum scelus compellere poterant, statim ardeliones prodit, qui
 capti adque justa supplicia rapti, omnem culpam in *Vitzthunium* re-
 jecerunt. (q)

1474. §. 126. *Harstalli*, vanitatis & æternitatis memores, pias fecère fun-
 dationes, juxta tenorem literarum sequentium: (r)

legatum *Wir Hans / Dierich und Werner von Harstall / Ernst und*
Harstallia- *Hansens Sohne / bekennen mit diesem offnen Brieße vor Uns und unsre*
num, *Nachkommen des Glesens und Geseße Mibla / Nachdem Wir erken-*
nen / daß alle Dinge auf diesem Erdreich vergehn / und daher allen Chris-
ten gebührt dem Allmächtigen Gott / wegen seines bittern theuren Len-
dens / zu unser ewigen Seligkeit dancknehmig zu seyn / darin Wir uns
bisher har versäumlich gehalten haben / nu aber zu Besserung unsers
Lebens /

(o) conf. *D. Lucæ chron. Siles. P. IV. c. 6. p. 1092. seq.* (p) vid. §. 121. (q) *chron. Citiz. ad ann. 1427. Compilat. chronolog. ad h. ann. Rivand. in chron. Thur. p. 485. J. Bang. in chron. Thur. p. 164. b. Pettuch. chor. Portens. L. I. p. 150. M. Pfefferko n to Thuring. sua c. 28. p. 373. Gudcn. L. II. Hist. Erfur. p. 144. seq.* (r) ex schedis *Hear. Himmeli, Past. Miblani.*

Lebens / lauter durch Gottes Willen / dem allmächtigen Gott zu Lob geben Wir ewiglich / in Krafft dieses Brieffs / zwölf Schock vier Groschen Thüringischer Wehr / fünff Gänse / und zehn Michelschühner zu Erbzinß alle Jahr auf Michaelis. Item eine Fischweide / gelegen in der Werra über dem langen Hart 2c. Und geben solche Erbzinse die Häuser / Gärten und Hoffreiteit in dem großen Baumgarten bey der Kreuzburgischen Gassen alhie. An solchen Güthern behalten Wir die von Harstall specificè sieben Pfennige / genandt **Marckrecht** / und die Lehn / auf daß die Zinsen desto baß bey Wesen bleiben / und ein Priester alhie erhalten werde. Da auch unser gnädiger Herz von seiner Priesterschaft subsidium nehmen solte / so gereden Wir vor uns und unsre Nachkommen / unserm gnädigen Herrn ein Schock Groschen dafür zu geben / daran ein Priester nichts tragen soll. Daß nu alle diese Reden zu ewigen Zeiten fest gehalten werden / haben Wir obgenandte von Harstall vor uns und unsre Nachkommen unsre Innsiegel hieran gehangen. So bekennen Wir **Curt Hasert** / und **Henrich Junck** / jetzige Alterleute und Vormünder der Kirchen zu Mihla / vor uns und unsre Nachkommen / solche Zinsen alle Jahre einzumahnen / willig auf Uns genommen haben / und haben gebeten den erbarn Priester Herrn **Johann Riemenschneider** / jetzund unsern Pfarrhern zu Mihla / sein Siegel noch hieran zu hangen. Das ich obgenandter Pfarrherr also bekenne. Geben nach Christi Geburt 1474. Jahre am Donnerstag S. Martins Abend.

§. 127. *Villam rubram extra portam Nicolaitanam jure hereditario sibi acquisiverat S. Nicolaus. Tenuere eam cives, de Byza dicti; Der rotze Queis extinctis, recidit ad cœnobium unà cum ligneto, die Lügeln Hoff / Hayn / confirmante id Wilhelmo die Jovis post festum Laurent. Vicaria S. crucis in monasterio Nicolaitano Joannes Wiedeners / Presbyter Sonnenbornensis, multa donavit. Abeunte Principe Wilhelmo ad thermas, Vicarius relinquitur Henricus Brandensteinius. Circa hunc annum familia Himmeliana in Thuringiam lata est. Joann. Himmel / Wächtersbachensis, (quod oppidulum ad fluvium Kintzig est propè Saalmünster,) tres genuerat filios, Joannem, qui Erfurtum migravit, factus cœnobii alicujus œconomus: Henricum, qui in acie cecidit, & Michaëlem, qui ad Matrum suum Georgium Kochium, Canon. B. V., contulit, mansitque Isehaci. Habitabat Kochius in ædibus propè scalam lapideam ad sinistram plateæ Prædicatorum. Himmelius verò (Michaël) factus Cantor in templo Franciscanorum. Anno MDL. ad parochiam Neukirchensem vocatus domicilium Kochianum vendidit Senatui, qui Archi-Diacono dedit. Duxit Elisabetham Schvvertinam, obiit in Pastoratu Pferds-*

1478.

1480.

Vicaris

S. crucis,

1481.

H. Branden-

stein.

origo Him-

meliorum

apud nos.

Wilhelm,
D.S. obit,
1482.
legatum,
capella
S. Mich.,

Pferdsdorfiano anno MDLIX. *Wilhelmo* autem Duce anno ætat. LVII. *Vinaria* mortuo, inque monasterio Franciscanorum, à se condito, sepulto, *Isnacum, Vinaria, Jena, Crucisburgum* &c. *Ernesto* Electori fiunt subdita. *Joann. Crutzeborg*, Presbyter S. *Michaëlis* propè urbem nostram, B. *Virginii* 100. florenos dedit. In vertice montis ad viam, quâ itur *Crucisburgum*, stabat olim sacellum, *Michaëli* Archangelo sacrum, in quo missa celebrabatur quotidie. Adhuc dicitur die *Michels Koppen* / & anno MDXV. Presbyter hujus oratorii erat *Justus Oltzen*. Vineas etiam fuisse in, circa & infra montem istum, vidi ex literis anno MCCCCLXXXII. Meminit enim *Joann.* Presbyter vinearum unter S. *Michel* gelegen/quæ censum dabant Parocho Michaelitano.

Joann. Hil-
ten,

§. 128. *Joann. Hiltenius*, Monachus Franciscanus, Vir piè doctus, & candidus Thuringus, ut *Melchior Adam* (s) bene conjicit, *Danielem* & *Apocalypsin* illustravit Commentario, inque articulo Justificationis, bonorum operum, S. cœnæ sub utraque porrigendæ, & aliis, à sociis suis dissensit maximè. Ideo in carcerem conjectus, nihil verò mutare voluit. Meminit ejus *Apologia Augustana confessionis*, (t) inquires:

laudes ejus,

Apud nos in oppido Thuringia Isenaco Franciscanus quidam fuit ante annos XXX. *Joannes Hilten*, qui à suo sodalitate conjectus est in carcerem, propterea quod quosdam notissimos abusus reprehenderet. Vidimus enim ejus scripta, ex quibus satis intelligi potest, quale fuerit ipsius doctrinae genus. Et qui nôrunt eum, testantur, fuisse senem placidum, & sine morositate gravem. Is multa prædixit, quæ partim evenerunt hætenus, partim jam videntur impendere, quæ non volumus recitare, ne quis interpretetur, ea aut odio cujusquam, aut in gratiam alicujus narrari. Sed postremò, cum vel propter ætatem, vel propter squalorem carceris, in morbum incidisset, accersivit ad se Guardianum, ut suam valetudinem ei indicaret. Cumque Guardianus duriter objurgaret hominem, ob doctrinae genus; tum iste cum gemitu: propter Te, mi *JESU*, has injurias æquo tolerabo animo. Nihil scripsi, nihil dixi, quod statum monasticum labefactare posset, notos saltem abusus reprehendi. Sed alius veniet anno MDXVI. qui destruet eos, & Vos huic vix poteritis resistere. Hoc vaticinium etiam inspersit Commentario suo in *Danielem*. Repetunt eandem historiam *Lutherus* (u) & *Matthæus*, (vv) qui addit: *Bartholdum Gruntzebachium*, Diaconum in valle Joachimica, monachum olim Franciscanum, adolescentulum huic *Hiltenio* serviisse. Ab aliis quatuor recensentur vaticinia, quæ edidit *Hiltenius*. (i) anno MDXVI. erit reformatio Cleri, postea annis XXX. erit regnum Christi.

et vaticinia,

Item:

(s) in vita ejus, (t) cap. de votis monasticis, (u) in libr. de Conciliis T. VII. Germ. Jencens. f. 254. B. (vv) in concione I. de vita Lutheri p. 4.

Item : brevî futura est mutatio religionis, in qua prior abrogabitur. Con-
sentit hoc cum eo, quod *Apologia de monachis* habet, & ab aliis sic narra-
tur. Anno MDXVI. furget Heros, qui Vos monachos adorietur acriter,
& contra quem ne hiscere quidem audebitis. (2) anno MDC. Turca po-
tenter dominabitur in Germania & Italia. (3) varia prædixit, quæ eve-
nerunt in urbe Gotha, cum olim, tum tempore belli Germanici, & no-
vissimæ demolitionis arcis Grimmensteinensis, (4) monasterium Fran-
ciscanorum Isenaci, quod ipse incoluit, ut & cœmeterium, in quo cubat,
mutabitur in viridarium, uti factum. Dixit etiam, notante *Melchioro*
Adamo, (x) ex monasterio Franciscanorum Vinariensi *armamentarium*, ex
Magdeburgensi *scholam*, ex Wittebergensi *granarium* factum iri. Sæpius
quoque dixisse fertur : Sub *Leone* exorietur *Eremita*, qui reformabit Se-
dem Romanam. Per *Eremitam* intelligunt *Lutherum*, qui sub *Leone* indul-
gentias impugnavit. Augustiniani enim dicuntur *Eremitæ*. Decessit circa *ac obitus*,
exodum seculi XV. *M. Christoph. Wimerus* ita in eum : (y)

Qui Pater Hilteni fueris, qua gratia sancta,
sancta prophetandi fulserit ore tuo.
Illâ vivorum regione videbimus omnes,
quam cum Martyribus Martyr & ipse tenes.
Nam postquam Monachos scriptis & voce notasti,
carcere perpetuo pœna luenda fuit.
Vox tua completa est : te post apparuit alter,
tollere quem nullis prævaluere dolis.
Nunc qua temporibus superest completa futuris,
digna Prophetia est ista notanda tua.
Post mille à partu sexcentos Virginis annos
Ausonios Turca Teutonicosq; regent.
Posteritas attende pia, & properantia fata
mitiget ut Deus hæc tristia, funde preces.

epitaphium.

Angulo exteriori templi Georgiani, è regione arcis Ducalis, iussu &
sumtibus *Christiana*, viduæ *Joannis Ernesti*, Saxonix Ducis, monumentum
affixum est, cui *M. Valentin. Weinrichius*, Scholæ nostræ Rector, sequentes
versus inscripsit.

Q 2

DUO

(x) in ej. vita p. 5. Conf. M. Nic. Rebhanii Hist. Eccles. Isnac. MS. & Toppii hist. Isnac.
conf. MS. p. m. 29. (y) L. J. Tumulor. num. I.

ET REFUTATIONEM PONTIFICIÆ RELIGIONIS A

DUO VATICINIA JOHANNIS HILTENII,

UNUM:

EXSURGET HEROS, QUI VOS MONACHOS
ADORIETUR ACRITER, CONTRA QVEM
NE HISCERE QVIDEM AUDE-
BITIS.

ALTERUM:

ANNO M. DG. MUNDUS VERBERABITUR
GLADIO MAHOMETICO VEHEMENTER.

CENOTAPHIUM.

*Hiltenii Patris Monachi simul atque Prophetæ
non procul hîc recubant ossa sepulta loco.*

*Qui cùm voce Dei Fratrum taxârat abusus,
pectore contendens vivere justa fide.*

*Carceris enectus tandem squallore fameq;
mæsta Prophetarum præmia more tulit.*

*Sed prius appellans ad Christi voce tribunal,
cùm peragenda, Deo Judice, causa foret.*

Tempora p̄ncipiū cecidit t̄nc p̄ Lana
LVtherI, (z)

signaque supremum dans præitura diem.

ItaLa regna statIM VICtorI & teVtona t̄Vr-
Cæ (a)

fVCCVbtVra, p̄lls VatIClnatVs, alt:

*Prima quod evenit predictio vera, fateris;
altera ne fiat vera, precare Deum.*

Renovatum annô cio. 10CLXIX.

Sumtibus Joh. Mockens.

NON CULTUS, SED MEMORIÆ CAUSA, FF. ANTIQ. STUD.

(z) 1517. (a) 1600.

M. V. W.

JOHANNI HILTENIO, MONACHO FRANCISCANO, PROPTER CONFSSIONEM EVANGELICÆ

FRATRIBUS A6 M.CCCC. XCVI. IN CARCEREM CONJECTO, IN EOQUE VITA DEFUNCTO,

§. 129. *Ernestus & Albertus* Fratres B. Virgini omnia documenta, im-
munitates, bona, privilegia, & jura, vetera ac recentiora, confirmant eò-
dem jure & effectu, ac si verbotenus ea repetiissent suis manibus scripta. *confirmatis*
Concessit simul *Ernestus* Gothæ anno M. CCCCLXXXVI. die Lunæ post *jurium B. V.*
Dominicam *Cantate* urbi nostræ duas nundinas, scilicet die Solis & Lunæ post *1486.*
festum *Martini*, & Dominicâ *Reminiscere*, ereptus nobis eòd. annò XVI.
Aug. ætatis suæ XLVI. Successit *Fridericus*, *Sapiens* Filius, summusque Eru- *Frid. Sa-*
ditorum Patronus, & Fundator Inclytæ Universitatis ad Albim, quam *piens,*
filiam suam vocare solebat. *Christoph. Wezelium & Joann. Kroneburg* Vi-
carios reperi in literis, in die *Crispini & Crispiniani* datis, exque iis specia-
liter vidi, quàm pingues bolos olim dederit S. Catharina. Hoc anno scor- *scorbutus.*
butus his oris primùm innotuisse creditur. (b) At vide sis epistolam meam
de Thuringia scorbutica. (c) *F. Joann. Ulrici*, Prior Dominicanorum, Vir *1. Ulrici,*
eruditus & promptus Poëta, *Isenacum* stylo ligato descripsisse fertur. *Her-*
mann. de Hinckelbein fundat Vicariam S. Jodoci ad S. Georg. Vendidit *Burcar-*
1487.
1489.
1498.
bona Me-
ga Lupni-
zensia,
M. Luterus,
la bona & jura in *Mega Lupnizio.*

§. 130. *M. Luterus* anno ætat. XV. studiorum causâ hûc concessit.
Natus is annò MCCCCLXXXIII. in vigilia S. Martini Islebiæ Patre *Joanne,*
Metallifossore, matre *Margaretha Lindemannia.* (d) Alii malunt *Ziegleriam.*
At nos vix mutabimus verbum. Puerulus ductus est in scholam Mansfel-
densem, decimo quarto ætatis annò in Magdeburgensem, ex hac in nostram,
ubi ingenium & industriam docentium probavit maximè, panem propter
Deum cum sociis suis ostiatim hîc petens. Cùm aliquando tertias ædes nunc
frustrâ pulsans, vacuus & subtritis discedere vellet, pia Sunamitis in platea
Georgiana, *Conradi Cotta* vidua, miserta pauperuli, oblato pane refecit *benefa-*
eum, inque ædes suas recepit. *Ich bin auch/ait ipse, (e) ein solcher Parteken* *trix ejus,*
Hengst gewesen/und habe das Brot für den Häusern genommen / sonder-
lich zu *Eisenach* / in meiner lieben Stadt. De hac sua hospita narrasse
dicitur: es ist kein lieber Ding auf Erden denn Grauen Liebe/ wenn sie mag
werden. Quæ verba proverbis Salomonæis (f) subjecta sinistrè alii expli-
cant, quæis dudum responderunt defensores ejus. (g) Erat autem ludus
iste literarius retrò cœnobium Franciscanorum eo in loco, ubi nunc cere-
visia Principis coquitur. Præceptores ejus *Joann. Trebonius*, quo, laudante *Præ-*
ceptores,

Q 3

Melan-

(b) *Binhart. chron. L. III. p. 25. Spangenberg. chron. Sax. c. 343. (c) Dec. II. Eph. Nat. Cur.*
ann. VII. annex. (d) Chytræus L. VII. chron. f. 223. (e) T. V. Jen. f. 181. B. (f) Vid. colloq.
mental. Luter. f. 320. B & Prov. XXI. 10. (g) Vid. defensum Luterum D. Joh. Mülleri c. 7.
p. 90. f. q. & ejusd. defension. defens. Luter. c. 7. p. 226. totamque ejus vitam & defensionem
suis sine congestam à Domino Seckendorffio in comm. hist. & apolog. de Luteranismo
edit. anno 1692.

mus ex fe-
mina na-
tus,

Melanthone, (h) nemo rectius & dexterius tradebat Grammaticam; & *Wolfgang. Ostermeyer*, vulgò *Cappelmeyer*, Th. D., cui canenti aures semper movebantur. (i) Memini, ait *Luther*, (k) me puero *Isenaci* formosam & pudicam matronam enixam esse *glirem*, quod eò accidit, quia ex vicinis aliquis gliri nolam suspenderat, ad cuius sonitum reliqui fugarentur. Is mulieri gravidæ occurrit, quæ ignara rei subito occursum & aspectu gliris ita territa est, ut fœtus in utero degenerârit in formam bestiolæ. *Glirem* vocat *Luther*, nihil aliud autem intelligas velim, quàm *murem majorem*, quem plebs nostra *eine Nage* / seu *Natte* appellat, uti ex *Andrea Toppii Hist. MS. Isnacensi* (l) aliisque (m) apertè videre est. (n)

1500.
Conr. Lu-
ter.

xenodochia,

Langstreit/

1502.

Raymun-
dus,

Acad. VVit-
tanberg,
origo,

primus ejus
Rector,

1503.

transactio
Carthusian-
nor.

Kappeln-
dorf,
crux aurea
in dorso,

§. 131. Anno MD. templi Nicolaitani hierophylax erat *Conrad. Lutter*, Martini affinis, cujus in prima epistola ad *Joann. Braunium*, Ecclesiastem *Isnacensem*, meminit. Quâvis septimanâ olim in utroque xenodochia, *chio S. Spiritus* ad semitam (dicitur etiam *vör den Eischen* /) & *D. Clementis* extra portam Nicolaitanam recitabantur sermones sacri. Vendunt *Carthusiani* villam *Langstreit* & bona *Hetzelrodensia*. Circumibat in Saxonia *Raymundus*, natione Gallus, Cardinalis & Episcopus Gurcensis in Carinthia, *Alexandri VI.* Legatus, indulgentias distribuens, & Principum civitatumque controversias componens. Is *Ernestum*, Antistitem *Magdeburgensem*, monuerat, ut fratri *Friderico*, Sax. Electori, hortator esset, quò *Academiam* in sua provincia tandem institueret. Qui cum ingenio & sapentiâ excelleret, bonarum literarum amantissimus, easque in gubernatione maximo usui ac præsidio esse perspiceret, *Maximil. I. Imp.*, qui omnium liberalium Artium, & præcipuè historiarum studia in Germania excitavit, & aliquoties in Comitibus Principes hortatus erat, ut singuli in suis territoriis Academias conderent, autoritate & exemplo invitatus, post diuturnam consultationem, *Mellerstadio* & *Staupitzio* inprimis bonum opus urgentibus, *Wittenbergensem* ad *Albim* die XVIII. Octobr. solenni ritu introductam inchoavit. Primus ejus Rector erat *Martin. Polichius*, *Mellerstadius*, excellentis ingenii & doctrinæ famâ eo tempore celebris, cum trium *Facultatum Doctor* & *Electoris Friderici* Medicus primarius esset. (o) Anno sequente fit transactio *Carthusianorum* cum sotoribus *S. Nicolai*, nec non *Joanne* & *Henrico* ab *Ersa* Fratribus, ratione *Mega-Lupnizii*. *Fridericus* Elector Præfecturam *Kappelnorfensem* 8000. floren. emit. Nascenti *Friderico* Electori postea, die XXX. Jun. horâ sextâ post meridiem crux aureo colore fulgens

(h) Declamat. T. IV. p. 498. (i) D. G. Franck. sar. med. contin. X. s. 9. (k) comm. in Genes. c. 30. p. 424. B. Conf. *Weinrich. de monstris. c. 17. p. 160. B.* (l) c. 7. p. 84. (m) *Spangenberg Chespiegel. concion. 56. Casp. Titii Exempelbuch c. 26. vom Ehestand/ Membr. I. hist. 3. p. 605.* (n) conf. fascic. II. obs. m. *Med. Phys. num. 54* (o) *Chytr. chron. Sax. I. V. p. 146.*

gens in dorso apparuit, quæ omen erat futuræ tempestat. (p) **Liberius** 1504.
hactenus vixerant Canonici B. V., quos ideò serio castigat *Joannes Dux. Canonici*
Gratus ubique *Luterus* erga Doctores scholæ nostræ & Clericos. Primitias castigati,
sacerdotii celebraturus amicè invitat *Joann. Braunium*, quem sacerdotem Chri- 1505.
sti Mariæ, vocat, quòd fuerit in Collegio B. V., optans, ut datâ occasione *gratitudo*
gratitudinem suam declarare valeat erga Collegium *Schalbense*, excusansque *Luteri*,
se, quòd insalutatò eò *Wittebergam* abierit. (q) Dirutis ædibus parochia- 1507.
libus cum veteri scholâ eo in loco exstruitur domus telonii, *Zollhoff* / quæ *Zollhoff*/
postea in arcem Ducalem conversa est. *Hartmannus*, Comes *Kirchbergicus*,
J. U. D. fit Coadjutor *Joannis II.* Comitis *Hennebergici*, Abbatis *Fuldensis*,
cujus epitaphium : QUID MORTUI VIVENTIUM LEGITIS EPITA- *notabile*
PHIA? (r) *epitaphium,*

§. 132. Anno MDIX claruit *Vinariæ D. Biermost*, *Isnacensis, Joannis*, 1509.
Saxonix Ducis, Cancellarius. *Hufanus* noster ita : *D. Biermost,*

Barbara non ideò debent Nestora vocari
mœnia; nam claros sape dedere Viros.

Notior externis est Trutvetterus in oris, (s)
cùm docet externi mystica jura Dei.

Hic est Theologus, quòd non sublimior alter,
inter qui meruit nomina prima Sophos,

Cantatus toto Doctòr Biermostus in orbe, (t)
ingeniù tantùm dotibus ille valet.

Hic est, qui poterat magnos anteire Solones,
atque sonos Tulli, vincere, Marce tuos.

Et sua Vmerides (u) committit nomina fame,
& sic Palladis carior usque Viris.

Dulcia non facili modulatur carmina plectro,
& callet, quicquid turba diserta probat.

Hi tres Isnacam defendunt artibus urbem,
mœnia ne maneant barbara, ritè vetant.

§. 133. Celebrem semper fuisse familiam *Purgoldinam* etiam apud ex- 1512.
teros, testatur *M. Andreas Wilckius*, *Gymnasiarcha Gothanus*, qui sic de *Gens Pur-*
ea : *goldina,*

Pur-

(p) *Dresser. Millen. VI. Part. 2. in vit. ej. Chytr. L. II. Sax. p. 51. Calvis. chronol. ad h. ann.*
p. m. 908. Heider. orat. IV. Vol. I. D. Spener. in syllog. genealogico-Histor. p. 355.
Part. II. Zeitf. erbaulich. Lust them. 13. (q) vid. epist. Luteri ad hunc Braun. script.
anno 1509. L. J. epist. 2. f. 3. B. (r) Brover. L. IV. Antiquit. Fuld. p. 331. Spangenberg
L. V. chron. Henneberg. c. 32. Eberhard Fabricius in gloria Fuldæ p. 172. seq. (s) Jodoc.
Trutvetter, S. Theol. L., Rect. olim schol. Isnac., Lutheri Præceptor, (t) D. Biermost,
Cancellar. Vinar. anno 1509. (u) Weymar/

Purgoldinorum terrâq, poloq, mariq,
 Gens celebris, magno nomine, reg, simul.
 Principibus gens grata Viris, gens nata gerendis
 publicitus curis, gens adamata Sophis.
 Gallia quam coluit, mirata Britannia, cujus
 Italus eloquiis hæsic ad ora potens &c.

Ioann. Purgold, Inprimis simplex & rectus, iusti æquique tenax erat *Joannes Purgold*, Senator, qui jus *Isenacense* suâ manu descripsit, & multa saluberrima monita reliquit. 1513. *Fridericus* Elector *Ottoni* III. Imp. augustum posuit monumentum Augustæ Vindelicorum cum inscriptione:

Ottoni III. S. Rom. Imp. Augusto, ex Gente Widekindi Magni Saxonum Regis, qui Otto diem suum obiit X. Kalend. Febr. anno salutis MII. monumentum fieri curavit *Fridericus* III. Elect. Saxon., Imperii locum tenens annô M. D. XIII. V. Idus Maji.

1515.
Herman. Sausevwind,

Viat.
Phæb.
 Viat.

Viat.

Phæbi

S. Georg. renovatur,

latrones capti,
 1516.
Lang. Erfurtens.

§. 134. Anno MDXV. nascitur *Natzæ Hermann. Sausevwind*, seu *Trebelius*, elegans Poëta, quo de dialogus adhuc superest *Husani*:

Phæbe quid ad sacri ploras monumenta sepulcri?

Aönii periit gloria magna chori.

Illene *Trebelius*, pergratus in *Isidis* urbe,
 arx ubi de specula nomen adepta jacet.

Ipsè meo curam dat materiamq, dolori;
 nam meus hic omni tempore cultor erat.

Ante diem *Parca* ruperunt fila Poëta,
 quæ sua cuiq, solent tempora nere colo.

An *Phlegetontæus* inferni mergitur undis?
 anne per *Elysios* umbra vagatur agros?

Ille beatorum cælesti vivit in aula,
 & videt æterni nomina trina *Patris*.

Eòd. instauratur renovaturq, ædes *Georgiana*, teste pila exteriori, cui hæc verba incisa legimus:

Anno MDXV. incepta est hæc *Basilica*.

Cives nonnulli *Erfordiensis* latrocînia publica exercentes capti, eorumq, alii *Gothæ*, alii hîc capite plexi sunt. (w) Sequentè anno rogat *Lutherus Langum* *Erfurtensem*, ut literas suas plenas quæstionum adversus *Aristo-*

(vr) *Topp. hist. cit. c. 7. p. 49.*

Aristotelem, Porphyrium, & sententiariorum mittat ad *Eximium Doctorem* Jodocum Isenacensem, *Virum optimum*, ejusdemque & aliorum judicia exquirat.

§. 135. Memorabilis annus MDXVII. ob reformationem *Luteri*, 1517. toti orbi notissimam. Ultimus, quem vidi, Præpositus S. Nicol. erat *Wernerus*. reformatio *Luteri*,
Antecessores ejus:

Bertholdus	-	-	-	-	-	-
Fridericus	-	-	-	1033.	-	Præpositi
Henricus	-	-	-	1280.	1285.	S. Nicolai,
Henricus	-	-	-	1323.	1338.	
Giselerus	-	-	-	1353.	-	
Henricus	-	-	-	1372.	-	
Ludovicus	-	-	-	1378.	1381.	
Hermannus	-	-	-	1392.	-	
Nicol. Reinbeer	-	-	-	1392.	1403.	
Joann. Stirhayn	-	-	-	1413.	-	
Conrad. Hugke	Probst und	Borsteher	-	1457.	-	
Joann. Enstel	-	-	-	1459.	1467.	1469.
Conrad. Becker	-	-	-	1461.	-	
Conrad. Stegmann	-	-	-	1464.	-	
Conrad. Klosterschmied	-	-	-	1491.	1495.	1499.
Wernerus Hack	Probst und	Borsteher	-	1509.	1515.	1517.

Lutherus Augustâ Vindelicorum reversus lubens locutus fuisset cum *Jodoco*, quem egregium *Virum & optimum*, *Theologum & Philosophum primum*, *Reverendum & suavissimum Præceptorem*, sibi in *Domino majorem*, *semper venerabilem*; etiam *Principem Dialecticorum* vocat; (x) sed morbo præpeditus haud potuit. Erfurtò igitur ei scripsit & se excusavit. Anno sequente XIV. Mart. 1518. *Jodoci laus*,
Joannes D. S. discordiam inter *Philippum Hassiæ*, & *Wilhelmum Henneberg*. 1519. *concordia*,
Principem, hîc diremit. (y) Eod. die Ortis post Dominic. Exaudi jussu *Friderici* Elect. & *Joann. Duc. Sax.*, Fratrum, *Georg. Burgravius Kirchbergicus*, ut Præfectus Saxon. *Crucisburgi*, *Joann. Staupitzius*, D. & Vicar. General. S. *Augustin.* Ord. *Eremitar.*, *Gerhard. Marschalcus*, Decan. *Gothan.*, & *Casp. Boyneburg.*, Eques ac Præfectus *Wartburgi*, omnia dissidia litesque inter *Gertrudem* ab *Hundelshausen* Priorissam, totumque *Conventum cœnobii Jacobæi* propè *Crucisburgum*, & inter *Eucharium Spicherum*, Decan. & Capitul. B. V. *Isnac.*, ex censibus superioris molæ auf der alten *Siffa* natas, sustulerunt & extinxerunt.

§. 136. Tandem *Jodocus Trutvetterus* eod. anno IX. Maj. placidè obiit, inclytus in *Univerſitate Erfurtenſi* Professör, *Vir sapientissimus*, *judicio* *Jodoci mors*,

R

Mater-

(x) in epist. ad Spalata. (y) Cyr. Spangenberg. chron. Heaacberg. L. V. c. 44. p. 254.

Physica. *Materni Pistoriensis, & in Hagiographia apprimè colenda Licentiatu.* Sunt, qui venenò sublatum ajunt. (2.) Cubat in templo primario ibidem. Edidit systema physicum, quod annò ante excessum ultimò contractius prælo subjecit Erfurti Joann. Cannabius, cui Eoban. Hesses hos præfixit versus:

Garrula stelliferum mirari desinat orbem
fama, Syracusum composuisse Senem.
Vulcani clypeos Asiam, Europamq; ferentes
adserat, invenit fabula prisca fidem.
Quandoquidem exiguo Natura summa libello
tam bene composita est, docte fodoce, tibi.

Logica.

Idem Eysenacensis Philosophus & Theologus (uti passim audit,) edidit *Logicam*, (majus opus vocat,) cui Nicol. Marschalcus hoc præmisit carmen.

Nicolai Marschalci Thurii in Jodoci Trutvetteri, Isennachensis Philosophi & Literaturæ Ecclesiasticæ Licent., opus majus de Logica, ad juventutem Erphordiensem.

Quisquis amat veram methodum cognoscere: & imos
autorum sensus, grandia dicta Sophum.

Quisquis & Archiatros tractat, sacramvé Minervam
ambit, vel famâ ditia jura refert.

Quisquis Apollineos Vates, aut Rhetoris artes
persequitur, Logicen summo in honore colat.

Hæc poterit Scyllas, Lysiam superare Chimæram,
vincere & Harpyjas, Stymphalidasque feras.

Spargite jam viridi Vos candida lilia ramo,
sampsucos, hederas, gramina, thyma, rosas.

Quando hic Chrylippus, Zenon, Phaniusq; Cleantes,
magnus Aristoteles, Porphyriusque cubant.

Winerus noster hoc ei posuit monumentum: (a)

Hic senis Iliaci cineres post fata quiescunt,
corpore qui magnus, nomine major erat.

Nota Viri pietas, nota est sanctissima vita,
notus sincera religionis amor.

Doctrina excellens studium, digniq; labores,
quos de Naturæ cognitione dedit.

Reliquia quadam, pie Trutvettere, supersunt,
de mensis quondam qua cecidère tuis.

Quas patrio servans dispensat amore Senatus,
inque usus confert hæc alimenta pios.

epitaph.

His

(2) vid. tr. m. de Anguilla S.III.c.2.§.6. (a) L.I. Tumulor. num. 2.

*Hic fruitur studiis nunc exercenda iuventus,
 ut servire Deo promptius inde queat.
 Ergo tuum vivet nomen, dum carmina vivent,
 lausque ea, Te patria consuluisse tua.
 Quam si praeipient alii, qui plura relinquent,
 ipse loco primo commemorandus eris.
 Tempa tibi cura cum religione fuerunt,
 ossibus hinc requiem dant pia templa tuis.*

Ipsa de eodem: (b)

*Sunt duo, quae fama monumenta aeterna ministrant,
 quae pia posteritas commemorare queat.
 Ponere structuras, & tecta relinquere magna,
 quae patria exornent amplificentque decus.
 Inde bona frugis sobolem generare paternam,
 quae patria possit consuluisse sua.
 Ut, cum fata jubent Patres decedere mundo,
 illorum accipiant pignora sancta locum.
 Nil Teurvetterus genuit, qui calibe vita
 pro secli vixit conditione sui.
 Nec lepidi similem structuram liquit in orbe,
 quae domus haud Roma pulchrior ulla fuit.
 Nam luxum hac augent, quem post incendia plectunt,
 pro luxu hic patria sacra dedit.
 Quò sumtu voluit teneras adolescere plantas,
 quae patriam possint edificare suam.
 Tempore fatali & lapsis succurrere rebus,
 ne pia religio, templa scholave cadant.
 Scilicet hac sancta pietatis mincula parva,
 in vidua quam vel predicat ipse Deus.
 Exsuperat Regum gazas & splendida tecta,
 in quibus hic mundus luxuriare solet.
 Tu, pia posteritas, micis his utere sanctè,
 utque pia hac recubet molliter umbra, roga.*

aliud.

Ceterum displicuisse Jodoco reformationem Luteri, hic ipse faterur. (c) *displacens;*
 In primis Doctor Isenacensis omnibus placitis meis nigrum thea praesigat ad me davis
 literis, quibus & Dialectica quoque ignarum, nedum Theologia arguit. (d) Con-
 trà Paul. Langius, Monachus Bozaviensis, Ord. Benedict., (e) Luterum vo-
 R 2 car

(b) lib. dict. p. 3. (c) T. I. epist. f. 60. (d) f. 62. ad Spalatin, (e) in chron. Citiz. p. 897. seq.

cat *Venerandum Virum & profundissimum Theologum*; imò *omnium Theologorum suæ tempestatis facillè sapientissimum Principem*, & doctrinam ejus prædicationemque mirabilem.

1521.
Luteri
pathmus,

exceptus
benignè,

factus est,

adversus,

adversus,

§. 137. Anno MDXXI. ingreditur Pathmum suam Luterus, *Wartburgum* scilicet. Vocatus à *Carolo V.* *Wormatiam*, ut coram Statibus Imperii rationem fidei suæ redderet, comparuit. In reditu divertit ad Abbatem *Hersfeldensem Cratonem Meilium*, cujus insignem humanitatem & liberalitatem ita commendat. (f) *Non credes, quantà nos humanitate Abbas Hersfeldensis exceperit. Cancellarium & Quæstorem obviam misit milliario magno: tum ipse ad castrum suum multis equitibus nos excipiens in oppidum comes fuit. Senatus intra portas nos exceperit. In monasterio suo nos pavit lautè, & in cubili suo me locavit. &c. Altero die nos ad sylvam usque profecutus est, & Cancellario adjuncto in Berckâ nos iterum pavit omnes. Sic ille. Berckâ eòpse die Isnacum delatus; inde sequente luce Mörâ properavit ad carnem suam. (ut consanguineos vocat,) & sumto hîc prandio, viâ regiâ *Waltershusam* perrexit. Omnes in caput ejus conspirarant. Papa fulmine percusserat, Parisiensis, Lovaniensis, & Colonienfis Universitates dogmata ejus damnarant, Imperator planè proscripserat, edito terribili mandato, ut nullus, sub pœna criminis læsæ Majestatis, sub excommunicatione majori & maxima privatione regalium, feudorum, immunitatum &c. *Luterum* reciperet, foveret, aleret, aut verbis factisque, clamve palamve, adjuvaret, sed potius omnes & singuli caperent, proderent, traderent. Hinc *Friderico*, Elect. Sax., admodum grave erat, contra hoc edictum Martinum in provinciis suis tueri, nec tamen vel capere, seu tradere cupiebat. Suadent tandem Consiliarii, ut à fide dignis clanculum alicubi custodiat, ad eò ut nec ipse Elector locum sciret, & verè dicere posset: sibi non constare, ubi latitaret iste. Jubentur ergo *Joann. Berlepschius* [non *Pralops*, quod vitium *Toppii* est, (g)] Capitaneus *Wartburgicus*, & *Burcardus Hund Senior* à *Wenckheim* in *Altenstein*, [non *Steinberg*, ut idem scribit *Topp.* (h)] ut in loco secretiori Virum custodiant. Luterus de futura captivitate *Amsdorsum* ocius monuit, at locum reticuit. Cùm igitur mille circiter passus à castro *Altensteinio* jam progressus esset, dicti nobiles cum larvatis lociis suis simulatâ hostilitate eum adoriuntur. Frater ejus *Jacobus* visis equitibus statim de curru desilit, festinans *Waltershusam*. *Amsdorfo* paventi subridens dixit Luterus: *confide, amici nostri sunt.* Mutatis igitur vestibibus abducunt eum in vigilia Dominicæ *Jucunditatis*, i.e. die quarto Maji intra quintam & sextam vespertinam, perque varios sylvarum ambages undecimâ noctis horâ *Wartburgum* tandem deferunt, quod *eremum suam*, *regionem aviium*, & *volucrum regnum* passim nominat. Hospes ejus, cujus operâ interceptus fuerat, *Berlepschius*. Hîc in decimum usque mensem deli-*

(f) in epist. ad eund. f. 328. (g) hist. Isnac. MS. (h) l.c.

delituit nunquam otiosus, nunquam sine vexationibus. Sic enim ipse scribit: Als ich anno 1521. von Worms abreisete / und bey Eisenach gefangen auf dem Schloß Wartburg im Pachtmo saß / da war ich ferne von den Leuten in einer Stuben / und konte niemand zu mir kommen / denn zween Edel-Knaben/die mir des Tages zweymahl Essen und Trinken brachten. Nun hatten sie mir einen Sack mit Haselnüssen gekauft / davon ich zu Zeiten aß / denselben hatte ich in eine Kisten verschloßen. Als ich aber des Nachts zu Bette gieng / zog ich mich in der Stuben aus / thät das Liecht aus/und gieng in die Kammer/und legte mich nieder. Da kommt mir es über die Haselnüsse / hebt an und quetschte eine nach der andern an die Bäncke mächtig hart / rumpelte mir am Bette / aber ich fragte nichts darnach. Wie ich nun ein wenig entschieff / da hebet es an der Treppen ein solch Gepolter an/als würffe man ein Schock Säser hinab/ so ich doch wohl wußte/das die Treppen mit Ketten und Eisen wohl verwahrt/das niemand hinauf konte / noch fielen so viel Säser hinunter. Ich stehe auf / und gehe auf die Treppe / wil sehen/was das sey/ da war die Treppe zu. Da sprach ich: bistu es / so sey es / und befohl mich dem HERN Christo / von dem geschrieben steht: Omnia subiecisti sub pedibus ejus, (i) und legte mich wieder zu Bette. Similes historias, post alios, affert CL. Kirchmayer. (k) Pachtum verò Luteri diligentius inquisivit elegantioris doctrinæ Juvenis M. Augustin. Antonius Zittaviensis, in nova Fridericiana, quæ est Halæ Magdeburgicæ. (l)

vexationibus

§. 138. Eod. anno cœnobium Catharinianum vendidit Henrico Lumen molam in suburbio piscatorio, die Dehl- und Schlag-Mühle in der Fischers-Stadt pro 100. florenis rhenensibus. Placet hinc enarrasse Abbatissas aliquot ejusdem monasterii.

Agnes à Wangenheim	-	-	1397.	Abbatissa S. Catharin.
Osanna de Varenrode	-	-	1421.	
Anna à Wangenheim	-	-	1471.	

Wir Anna von Wangenheim von Gottes Gnaden Aebtissin des Klosters zu S. Cathrin vor Eisenach/ Cistercienser Ordens / (oder Brauen) 1475. 1485. 1489.

Agnes - - - 1492.

Meminit Pistorius (m) Agnetis, Landgraviæ Hassiæ, Abbatissæ Isenaci. Fortè hæc illa fuerit.

Catharina Møllerin - - - 1493.

Ida à Wangenheim - - - 1513.

Margaretha de Farenrode - - - 1519. & 1522. quam postea duxit M. Balthasar Fach, Prof. Wittebergensis.

R 3

Cumq;

(i) Pl. VIII, 7. (k) in diss. de apparitionib. spectror. Witteab. 1692. (l) anno 1696. (m) in Genealog. Landgrav. Hass.

1522. Cùmq; circa annum MDXXII. defecerint Abbatissæ *S. Nicol.*, & istas,
 & *S. Nicol.* quotquot mihi notæ sunt, subjungam.

<i>Isentrudis</i>	- - -	1282. 1285.
<i>Cunegunda</i>	- - -	1323.
<i>Sophia de Tanne</i>	- - -	1377. 1382.
<i>Sophia von Gottes Gnaden/ Ebbetissin des Heiligen Klosters S. Nicol. Kirch in der Stadt Eisenach gelegen / 1392.</i>		
<i>Joanna</i>	- - -	1405.
<i>Jutta</i>	- - -	1421.
<i>Luccardis</i>	- - -	1444.
<i>Gela von Eschwege / Ebtissin / Margret Storn / Priorin/ Gertrud Custerin / und die ganze Sammening des Klosters Nicolai. 1454. 1459.</i>		
<i>Cunegund. Storn / - 1464. 1467. 1469.</i>		
<i>Die Ehrwürdige und Demüthige Frau Jutta von Eschel- berg - - - 1474.</i>		
<i>Jutta von der Molsburg - 1476. 1482. 1485.</i>		
<i>Judich - - - 1486.</i>		
<i>Elisabetha Craueln Ebtissin/ Elisabeth Bachhusen Priorissin/ Cathrin von Degern Kellnerin - 1507. 1509.</i>		
<i>Catharina Sixtin - 1513. 1518. 1522.</i>		

Priorissæ hujus fuere:

<i>Margaretha Steinmehin</i>	- - -	1512. 1517.
<i>Elisabetha Winkelmannin</i>	- - -	1515.
<i>Lucia Winkelmannin</i>	- - -	1522.

Dicebantur olim Cistercienses *grisei* monachi, quòd floccos gererent
griseos. (n) Cùr verò Sorores *Nicolaitana* Ord. *Cisterciens.* (o) & *grisea* (p)
 dictæ sint, scire velim. Certum enim est, ab ipsa fundatione eas fuisse *Bene-*
dictinas.

nuga Carol-
stadiana,

§. 139. Sub idem tempus surrexit novus Ecclesiæ turbo *Andreas Bo-*
denstein, à patria *Carolstadius* dictus, dās bōse A. B. C., Professor & Archi-Dia-
 conus Wittebergensis, homo ambitiosus & fatuus. Jus civile Romanum è
 Rebusp. Christianis ejiciebat, asserens: secundùm leges Mosaicas pronun-
 ciandum esse. Studia literaria tenuit, & Aeademias earumque gradus de-
 spexit, gariens: Apostolos simpliciter à Sp. S. edoctos, simplicesque fuisse
 piscatores: sic & nos à Deo immediatè erudiendos esse. Hoc enim vivæ vo-
 cis Dei revelatione perfici. Hujusmodi ineptias sparsit frater *Andreas* cum
 maximo scandalo. Motibus quippe hisce Acad. Witteberg. dissipata, &
 discen-

(n) Chron. Citiz. ad ann. 1275. (o) in lit. anno 1338. (p) in aliis anno 1411.

discipulos plurimi à libris ad mechanica opificia delapsi sunt : schola etiam Senatoria ab omnibus derelicta vendendis panibus destinata fuit. Socios faruitatis suæ habuit *Philippum*, Prof. ibidem Philosophiæ, [non Melanthonem, ut *Surius* (q) opinatur,] & *Gabrielem Didymum*, qui tamen resipuit, *Nicolaum Pelargum*, (*Storch*) Cygnæum, *Marcum Stübenerum* / *Marcum Cellarium*, *Thomam Monetarium*, qui in Thuringiâ, Voilandia, & alibi multos spurcitie suâ contaminabant. Senatus verò Wittebergenfis totam rem *Lutero*, *Wartburgi* adhuc hærenti, exponit, qui subitò VI. Mart. Wittebergam abit, motus istos brevî componens, & Ecclesiam scholamque pristinae integritati & tranquillitati reddens. (r)

§. 140. Cùm integro seculo elapso, parietes cœnaculi, quos intra *Wartburgi* latuerat *Luterus*, incrustarentur & renovarentur, hos versus inscribi curavit *M. Nicol. Rebhan*, Antistes Isnacensis.

cœnaculum
Luteri re-
novatur,

*Tertius Elias en ! Teutoniâq, Propheta
Luterus, quondam Vangionum urbe redux.
Pontificis propter minas & Cæsaris iram
hic velut in Pathmo conditur exul inops.
CarlstaDII ob fVrIas aD SaXona reCta reCVrrIt,
faVCIBVs eX scæVIS rVrsVs oVesqVe rapIt.
Vile licet, claret meritò tamen hospite tanto,
claustrum hoc, quod latet, Lector amice, vide.*

A. C. N. M. D. XXI. IV. Maj. *Wartburgum* deductus
D. Mart. *Luter.* in hoc conclavi delituit usque VI. Mart.
anno M. D. XXII. quo *Wittebergam* iterum abiit.
M. N. R.

Elias Gottlieb à Proëck, Consiliar. Saxon., in idem cœnaculum hoc scripsit :

Hoc spatii non magni conclave magnum recepit Luterum, anno à nato Christo MDXXI. redeuntem Wormatiâ, ubi in Comitibus, Cæsare coram & Statibus Imperii universis, rationem fidei suæ atque doctrinæ reddiderat incredibili constantia & invicto planè robore animi, unico tantummodò adjuvatore usus, Deo suo suffultus. Per decem autem integros menses, velut in Pathmo & eremo, hic delitescens (cùm ob fidissimum rarissimumq, castri hujus Præsecti Ramsdorpii (Berlepschius fuit) ejusdemque conjugis silentium & taciturnitatem, nec hostibus veritatis cœlestis patefieret, maxime licet inquirentibus, & ex ipso etiam spiritu maligno scire nitentibus, quò ille locorum lateret,) multa & egregia scripsit ; quibus absolutis, ac tutior jam redditus, àq, periculis antea imminentibus liberatus, hinc ite-

aliud mo-
numentum,

(q) in Comment. p. 115. (r) T. II. epist. *Luteri* Lat. Jenens. f. 515. T. II. Germ. Jenens. f. 70.

rum abiit, suamque demum reperit Wittenbergam. Tu, lector orthodoxe, recole piam memoriam Tanti Viri, tamque insignis atque fidelis Domini dominantium, servi, cujus opera merces gratiosa die illo retributionis novissimo abunde sequeretur.

Luteri ami- §. 141. Reperiebat Luterus fidos & invidos Isenaci. Hi omnes ferè
ci & inimi Clerici & Monachi erant, qui sermones ejus non poterant concoquere.
** Pignus dederat Parochus in omnes vaccas suas, si non ante festum Michae-
lis ille cum omnibus aëclis suis confunderetur publicè. Et Albert. Krantz,
D. primùm Theolog. in Acad. Rostoch., postea Lector in Collegio Ham-
burgensi, cum paucis ante mortem diebus decumbens propositiones Luteri
de indulgentiis accepisset: *ô frater*, dixit, *abi in cellam tuam, & dic: Mife-
rere mei Deus!* (s) Sensim tamen mentes & verba cuncti mutârunt sua;
Fr. Lamber- siquidem *Franciscus Lambertus* (in exilio suo *Joann. Serranus* dictus) mo-
tus, nachus circa natalem Domini ex Galliis hûc concesserat, quem Luterus
Wittebergam ire jussit, sumtibus Electoris ibi sustentandum. (t) Factus
1523. demum Professor Theologiæ Marburgi. (u) Primos & primarios inter,
Iac. Serranus, hîc qui consenserant, fuit *Jacobus Straussius*, S. Th. D. Extat quædam ejus
homilia typis exscripta, quam anno MDXXIII. in templo Franciscanorum
recitavit ex verbis Paullinis: (w) *qui mortuus est, justificatus est à peccato;*
I. Plunder, in qua purgatorium fortiter oppugnavit. Eod. anno prodiit *Joannis Plun-
deri* Carthusiani (in ordine Hieron. dicti) epistola, in qua rationem red-
dit desertæ suæ religionis Priori & Visitatori Norinbergenfi. *Straussius* à Car-
olstadianis jam infectus haud firmo ambulabat passu, docens publicè: *Usu-
ras in genere esse illicitas.* Quam thesin, scripta de hac singulari epistola ad D.
concionas Gregor. Pontanum, Cancell. Elect. Sax., seriò improbat Luterus, autorque
seditiosa, est, ut ad publicam palinodiam compellatur iste. Plures subinde concio-
nes habuit planè seditiosas, ut odisse eum cœperint Clerici & cives corda-
tiores; *Müntzeriana* cohorti & tumultuantibus rusticis haud parùm fave-
re videbatur. Quod subolfaciens Luterus, ad Spalatinum, Aulæ Elect. Sax.
Ecclesiastem, ita scribit: (x) *Valde vellem, D. Strauf., sua quoque regna queren-
ti, per Principes inhiberi. Non deest homini furor, sed locus & tempus. Jam-
dudum licet occultè nos ei parùm probamur, qui rusticum illum seditiosum (Th.
Müntzer.) totum Carolstadiensem, nobis longè præfert, quem tu Norinberga
mirabaris, sed nequam inventus est, & ut dicitur, monachus simulatus rustici
vultu.* Mirum sanè, *Straustum* in famosa ista seditione non fuisse cum cete-
ris ad supplicium capitale raptum, quod tamen rusticis duodecim contigit,
surbatores qui rebellium turbæ se immiscuerant, ideoque capti inque foro decollati fue-
occisi, runt unà cum Ecclesiæ Diacono *Paullo*. Contra *Georg.*, Parochus ad
D. Georg.

(s) Chytr. L. VII. Hist. Sax. p. 223. (t) T. II. epist. Luteri p. 110. B. 121. A. 126. B. 128. B. (u) *Johas Simler* in Bibliothec. f. 203. (vv) Rom. VI. 7. (x) T. II. epist. f. 289.

D. Georg. & M. Thom. Neuenhagen, quem Luterus Evangelistam Isnacensem D. Georg. & vocat, dogmata ejus constanter defendebant. Interim Henricus Pfei M. Th. con-
fer & Thom. Müntzer, multos ciebant motus in Imperiali Mülhufa, ut, stantia,
Senatu à rabiosa plebe dejecto, novus substitueretur, quem perpetuum, motus Mülhufini,
(den ewigen Rath) appellabant. Exituri jam urbe monachi congre- Monachi
gabantur ante Nudipedum ædem, & sic bini ac bini, præeunte servo pu- ejetti,
blico municipali, (Grohnboten) muscarium dextrâ gerente, per por-
tam Nicolaitanam educebantur. Capitaneus rusticorum, lanificus Fac- rusticor.
chensis, qui in urbem irruerat, cum fociis suis extra portam Prædica- Capitan.
torum capite truncatus est. Memorabilis historia, quam Joann. Schraderus,
Pastor Alvenslebiensis, (y) ex autographo Strausiano refert de vesano Senator ex-
quodam Senatore, qui anno MDXXIII. die Otis post Margareth. in communi-
curia, templo vicina, concionem inter choreas instituere volens, eò casus,
dementia pervenit, ut Strausium, preces populo de cathedra sa-
cra prælegentem, ita affatus sit: Wenn hat dein Waschen ein En-
de? müssen wir dir alle zuhören? &c. Quem ille, ob execranda scan-
dala, sacro & terribili fulmine percussit. Ex Judæo baptizato fit Mona- ludam ba-
chus Dominicanus, ex hoc verò bipedum nequissimus, qui Franciscanis ptizatus
multas injurias fecit, ut vix tuti amplius in urbe forent, prolixius id nebulo,
exponente Annâ Mecklenburgicâ, tanquam sorore Ord. Franciscan. stri-
ctioris observantia, Joanni, Sax. Duci, cujus auxilium & protectionem implo-
raverat illa.

§. 142. Suprà dixi (z) de fonte in foro mercuriali, protulique literas Sen-
natûs, quæis alias nunc subjungo.

Wir Rathmeister / Râthe und ganze Gemeinde der Stadt Eisen-
nach thun kund und bekennen hiemit offenbah / vor Uns und alle unsre
Nachkommen / Nachdem Wir hiebevorig Jahre vor Alters gemeiner Stadt
halben mit den Achtbarn und Wârdigen Herrn Dechant / Capitul und Vi-
carien gemeinlich U. L. F. Stifft- Kirchen alhie zu Eisenach / des Borns hal-
ber / im Krimmelbach gelegen / welcher bemeldtem Capitul und Vicarien die
Helffte / uns und gemeiner Stadt die andre Helffte zuständig / durch versie-
gelte Contract verbrieffet / und gegeneinander verschrieben / wie es allenthal-
ben auf Ewigkeit damit gehalten werden sol. Dieweil aber jetzt künfftig vor-
gefallen / daß Wir der Rath / mit Vollwort der Gemeine / vorgenommen /
gemeinem Nutz zu gut / ein neu Brauhauß zu bauen / dazu Uns Wafers von-
nöthen / Haben Uns gedachte Herrn Dechant / Capitul und Vicarien Srl.
Meinung und Nachbarschafft zu Förderung solches Gebaues und gemei-
nem Nutz diese srl. Gunst und Willen gethan / daß Wir den Über-
fall / so doch überflüßig an Wasser vorhanden / und vergebens über-
über

1524.
fons in foro
mercuriali.

(y) Part. I. p. 170. seqq. des ausführlichen Kirchen-Formulars / (z) vid. suprà §. 93.

überfällt / und hinweg fleußt / in besondere eigne Röhren auf unser eigene Kost faßen und führen sollen und mögen / doch also bescheidenlich / daß dieselbe Röhren / darin solcher Überfluß gefaßet wird / zweyer Finger breit höher über der Grund-Röhren Wasser ihrem Capitels Born zuführen/als zeit gelegt werden sollen / wo aber solche Neuerung des Überfalls/wie oben berührt / an Zutragung des Wassers ihnen an ihrem Born Abbruch thäte / oder schädlich wäre / so soll dieser neue Contract / welchen sie aus Gr. Gunst und Willen nachgelassen / die vorigen alten aufgerichteten Briefe und Verschreibungen von Uns beyden Theilen bewilligt und angenommen / hiemit und durch unverkleinert / ungeschwächt und unvertadlet / sondern ihres Inhalts bey voller Krafft und Macht seyn und bleiben / alles treulich und ohne Gefehrde. Des zu Urkund haben Wir obgedachte Rathsmeystere und Räte zu steter Festhaltung dieses mit unserm Stadt-Secret vor Uns und alle Unsre Nachkommen wißentlich versieglet / Geschehen im Jahr nach der Geburt Christi Jesu unsers lieben HERN 1524. aufm Sontag nach Corporis Christi.

Eod.anno edidit Menius Commentarium in Acta Apostolorum impresum Norinbergæ, teste Georg. Draudio. (a)

1525. §. 143. Interim *Fridericus Sapiens*, relicto diademate Imperiali Caroli V., nephritide extinguitur. Rustici seditiosi populantur urbem, monasteria & agros. (b) *Wicelius* Inacum profugus, ob desertum Papatum, delituit hinc aliquandiu, donec conflata per rusticos publica seditionis & adulterii falso insimulatus, à *Theodorico Farenrodo* Satrapa factus est extorris. (c) *Pseiferus* autem, *Müntzerus*, & alii turbatores, Müllhusæ pœnas dedere insanitæ lux. (d) Divulgârat *Strausius* scriptum sub titulo: *Mufruhr/ Zwietracht und Uneinigkeith zwischen wahren Evangelischen Christen zukommen &c.* In hoc excusat purgatque se à seditionis suspicione, referens: se odio & calumniis pressum isto anno è Thuringia fugisse, in qua tribus annis sacro munere functus erat. Addo epistolam à *Lutero M. Neuenhagio* in scriptam d. 3. Sept. 1526.

1526. Gratiam ac pacem in Domino. Locutus sum cum *Georgio*, Parochio tuo, de his, quæ postulasti, mi *Thoma*, placetque, ut libertatem Evangelicam verbo tractes, tum ceremoniis prorsus liberè utaris, contempto Satana cum suis contentiosis, sciens quoniam Satan est. Denique malo Te in despectum *Strausii Strausianorumq;* excedere in hanc partem, quàm uno digito illis in suam partem cedere. Quod si in te multa blaterent, tu fortiter contemne, ac neque audias, neque nôris eas. Imparem Te & *Strausio* longè inferiorio-

(a) in catalog. catalogor. seu biblioth. classica pag. 2. (b) Spangenberg. chron. Sax. c. 362. f. 648. (c) Brovver. L. IV. Antiqu. Fuld. p. 339. (d) Spangenberg. chron. cit. l. d. Fabric. L. VII. orig. Sax. f. 368.

feriorem jactabunt. Hoc tu pro laude ducas, & Deo gratias age, quòd pernicioso contentiosoque, denique seditioso dissimilis traducaris. Tu servito Christo, ille Satanæ serviit. Tantum verbo conscientias liberarum serva & id diligenter. Indignæ sunt ceremoniæ, ut propter eas contendamus; tamen ne contentiosis subjiciamus, fortiter contra eos sunt servandæ. Vale & ora pro me.

§. 144. Anno sequente d. 2. Jul. Joann. Frideric. I. Torgæ in matrimonio duxit Sibyllam, Joannis III. Ducis Jul. Cliv. & Mont. Fil. Scripsit etiam ^{1527.} ^{nuptia} *Menius* apologiam contra *Conradum Klingium*, monachum Erfurtensem, sub ^{l. Frid. 1.} rubro: *Verantwortung der Evangelischen Lehre / cum præfatione Luteri.* Anno MDXXIX. mandante Elect. Sax. Joanne, prima visitatio ecclesiastica, ^{1529.} quæ superiori anno in Electorali Saxoniam cœperat, continuata est, eaque de- ^{visitatio} mandata *Christophoro Plaunitzio*, Equiti Aurato, *Friderico Wangenheimio*, M. ^{ecclesiasti-} *Philippo Melanthoni*, *Frid. Myconio* & *Justo Menio*. Relatû digna historiola à ^{ca,} laudato *Melanthone* notata. Cùm, finitâ hac visitatione, *Myconius* & *Menius* ^{historiola,} ab Electore peterent confirmationem donationis, Ecclesiæ ejusque ministris factæ, inque literis suis citassent dictum *Esaiæ*: (e) *Reges erunt nutritores Ecclesiæ, & Regina nutrices*: ita delectabatur Bonus Princeps, ut jusserit sibi locum monstrari, statimque donationem clementissimè confirmavit. Hâc occasione *Menius* primò Gotham, inde *Isaacum* pervenit, factus hujus Ecclesiæ Past. & primus Superintendens. Natus erat Fuldæ anno MCCCCXCIV. ^{vita Me-} XIII. Octobr. (alii malunt MCCCCXCIX. XIII. Decemb. Adolescens ^{niana,} literis bene tinctus Monasterium Fuldense ingressus, mox verò à Nuncio Apostolico, cujus scriba postea erat, à votis suis absolutus est. Divulgatis Luteri scriptis doctrinam ejus amplectitur, discipulis suis *Erfurti*, quò se contulerat, privatim eam instillans. Factus deinde Ecclesiæ *Mülbergensis* in Thuringia Diaconus, Collega & Vicarius *Joannis Bockii*. Quam parochiam cum *Augustiniana* Erfurti (seu, ut alii volunt, *Thomana*) anno MDXXII commutavit. Inde cœpit innotescere Lutero anno MDXXVII. qui quater ei scripsit, & sequente anno bis, (f) faciens mentionem apologiæ *Meniana* contra *Klingium*, lapsus item Sacramentariorum, simul & ingratitude Erfurtensium erga Evangelium reprehendens. Eod. anno Luterus edidit fidem admonitionem ad omnes pios Christianos Erfurti, in qua laudat *Menii* citatum librum contra *Klingium*. (g) Tandem concessit Gotham *Menius*, ubi discipulos Erfurto secum tractos erudit, & simul publicè in templo sermones ad populum habuit. Edidit ibi libellum, cujus rubrum: *Oeconomia Christiana*: quem *Luterus* præfamine, auxit, & Capitaneo *Wittebergensi*, *Joanni Metschio*, dedi- ^{œconomia} ^{Christiana,} cavit.

(e) c. XLIX. 23. conf. Melanthon. T. II. Declamation. in orat. de Joanne, Sax. Elect., (f) vid. T. II. epist. Luter. p. 331. a. 342. b. 360. b. 375. a. 378. b. (g) vid. T. IV. Jen. Germ. f. 334 & T. II. Isleb. f. 498.

cavit. (h) Ipse verò *Menius* eum inscripserat *Sibylla, Joann. Frid. Elect. conjug.* Licet verò ille tùm vocaretur ad gubernationem Ecclesiæ *Isenacensis*, quam & suscepit, tamen à Saxonibus nostris, suadente forsàn *Lutero*, ad alia negotia ecclesiastica adhibebatur, siquidem omnibus visitationibus in Thuringia interfuit, etiam cum *Eberbarde de Tanna*, Præfecto *Isnacensi*, synodo *Marburgensi*, seu colloquio Theologorum Saxoniorum, Helvetiorum, aliorumque, de re sacramentaria conferentium, ut ex carmine *Euricii Cordi*, ad Theologicum hoc Collegium scripto, patet.

*Synod. Mar-
burg.*

*poëma Eu-
ric. Cordi.*

Insignes verbi Proceres, argute *Lutere*,

suavis *Oecolampadi*,

Magnanime *Zvingli*, pie *Schnepse*, dilerte *Melanthon*,

fortis *Beucere*, candide

Hedio, præcellens *Osfander*, strenue *Brenti*,

amice *Jona*, acer *Crato*.

Et solidâ plus mente valens, quàm corpore, *Meni*,

magne *Dionysi & Myconi*,

Ac reliqui, bona turba, Viri, quos inelytus Heros

Princeps *Philippus* acciit.

Christicola que suos urbes misere Ministros,

& Præsules Episcopos.

Ut nova tollatis divisæ schismata sectæ,

veramque monstreris viam.

En cupido supplex nunc vera Ecclesia voto

vestros cadit flens ad pedes,

atque per intima Vos communis viscera Christi

adjurat, obsecrat, monet,

ut sanctis studiis Superi pro laude tenentis

& omnium fidelium

Quærenda (hæc vobis incumbit cura) salute

tractetis hoc negotium.

Unde ratum iudex decretum prædicat orbis

Sancto profectum Spiritu.

Erat verò *Menius* auditor saltem, ideo in indice colloquentium non reperitur apud *Luterum*. (i)

§. 145. Nec ingrata erunt literæ D. Justi *Jonæ Gvilielmo Reifensienio*, Consiliario *Stollbergensi*, de hoc conventu transmissæ.

*litera D. Jo-
na ad Rei-
faustienium*

Gratiam & pacem Dei in Christo JESU. *Isennachi* proximè, carissime *Gvillhelme*, Amice ac Patrone vetus, recepi, me tibi scripturum per occasio-

autore

(h) vid. T. IV. Jencn. Germ, f. 504. (i) & cit. Tom. f. 511. & 512.

autore & auspice Hessorum Principe in Marburg (*Philippo*) institutus est. De hoc breviter sic habeto. Alterâ die post *Michaëlis* pervenimus *Marburgum*, ut uno verbo dicam, clementer omni genere humanitatis & planè *βραβεισιμῶς* excepti à Principe Hassiæ. Diversoria quidem primùm nobis destinata erant satis comoda in urbe, sed ex certis causis mutavit Heros Hassicus sententiam, & nos omnes exceptit in arce hospitio & mensa regali. Is honos habitus in his sylvis non tantùm literis & Musis, sed etiam Deo vero & Christo, cujus verbum prædicamus. Utinam ad gloriam Christi omnia dirigantur! Sextâ feriâ post *Michaëlis*, privatim, sic rem ordinante Principe, collocuti sunt hi, qui utrinque sunt duces doctrinæ, *Luterus* cum *Oecolampadio*, *Philippus* cum *Zyvinglio*: sed tùm non convenit inter eos. Die mox sequenti, Sabbatho post *Michaëlis*, cœptum est colloquium, non quidem publicum per omnia, sed tamen coram Principe, admissis Aulicis Principis Hassiæ & Consiliariis primæ notæ, & his, quos utrinque Antagonistæ secum adduxerant. Aderant ex altera parte *Zyvinglius*, *Oecolampadius*, *Bucerus*, *Hedio*, & cum his *Jacobus Sturm*, Senator summus Argentinensis, quem nôsti, Vir minimè mediocris; item *Ulricus Funck*, Tigurinus Senator, *Rodolfus Frey*, Basileensis Senator: ex altera parte *Luterus*, *Philippus*, *Eberhard à Thann*, Præfectus Inacensis, ego *Jonas*, *Caspar Cruciger*, & reliqui nostri. Coram Principe, assidentibus Aulicis omnibus, mensa posita confederunt quatuor illi, *Luterus*, *Philippus*, *Zyvinglius*, *Oecolampadius*. Cùm ventum esset ad colloquium, & jam proposita utrinque argumenta, *Oecolampadius* urfit penè toto biduo hoc argumentum: *Christum habere verum corpus, & esse in cælo. Nullum autem verum corpus posse esse in pluribus locis.* Secundò sic immoratus est texto capiti Joannis de *spirituali manducatione carnis & bibitione sanguinis*, ut rem eandem tantùm aliis verbis dixerit. *Luterus* non passus ullâ vi aut astu extorqueri verba Christi in cœna simplicibus & claris verbis pronunciantis: *hoc est corpus meum*: & verba *Pauli*: *hoc accepi à Domino.* Hoc malè habuit adversarios, ac per stomachum ferè vorârunt petitionem principii. De hoc acerrimo certamine coràm Tibi dicam, aut è *Witeberga* scribam, & aliquid etiam audies à præsentiatore, tuorum liberorum pædago. Dominicâ post *Michaëlis* reditum est ad colloquium sub spe concordia, sed tamen disputatio protrahita est penè usq; ad vesperam. Tandem adversariis suum errorem mordicus tenentibus, & nobis etiam nihilo segnius partes veritatis defendentibus, discessum est. Et haud scio, an ulla unquâ nunc futura sit de sacramento inter Nos concordia. Hodie, die *Lunæ*, Princeps per suos Consiliarios & eruditos adhuc quærit vias syncretismi alicujus. Sed de re & negotio sacramenti non sarcietur gratia aliqua, non coibit concordia. Vellem, mihi tui copiam dari jam coram, ut audires, quid de ingeniis singulorum judicem. In *Zyvinglio* agreste quid & arroganti-

gantulum : In *Oecolampadio* mira bonitas Naturæ & clementia : in *Hedione* non minor humanitas ac liberalitas ingenii. In *Bucero* calliditas vulpina, perversè imitata prudentiam & acumen. Docti sunt omnes : nihil dubium, præ quibus Papistæ non sunt adversarii habendi. Sed *Zyvinglius* iratis Musis & invitâ Minervâ videtur versatus in literis. Sed de his omnibus coràm Principe spectator unus omnium in hoc teatro excellentissimus fuit, & dicitur palàm proclamâsse : *nunc malo simplicibus verbis Christi credere, quàm acutè cogitatis hominum.* Sed Deo res tota est in manu. Exeruditur, qui non sunt incelebres, adfuerunt *Osiander* è Noriberga, *Brontius* ex Hala Suevorum, uterque doctissimus & humanissimus ; deinde *Hedio*, *Lonicerus*, *D. Stephan.*, Concionator è Francfordo. Confluxerunt plerique alii ex Rhenanis partibus è *Colonia*, *Argentina*, *Basiléa*, *Helvetiis* &c. sed non sunt admissi ad colloquium. Fiebat enim hoc in interiori hypocausto ad cubiculum Principis. Exceptis nobis reliqui sunt exclusi. *Bucerus* etiam prolixo colloquio privatim mecum multa dissertavit in maximis articulis de *Trinitate*, de *peccato originali* &c. Concordavimus, tantùm relicto articulo Eucharistiæ, in quo non concordatum est. Vale. Datæ raptim Marburgi in mediis occupationibus.

*Menius pri-
mus Super-
int.*

ades ejus,

§. 146. Finitâ hâc synodo & visitatione Thuringica *Menius* Isenacum migravit, constitutus ibi Pastor & Superintendens. Conciones habebat in templo *Franciscanorum*, quod jam dudum *Strausius*, ejectis monachis, occupârat. Cùmque pro Pastore tunc non essent in urbe commodæ ædes, ipse suas emit in superiori platea Prædicatorum, (in *der obern Prediger Gassen*) quas postea incoluere *Amsdorffius*, *Stambergerus*, Consiliarius Ducalis, & *Widemerckerus*, Phyl. Isnacensis, nunc *Bartholomæus Kelner*, Secret. Ducalis. Vide sis etiam memorabilem historiam, quam ex *Melanthonis* ore recitat *Manlius* (k) de mendico homicida.

1530.
E liber
contra Ana-
baptistas,

oblatio con-
fess. Aug.

1531.

fœdus
Schmalcal-
dicum.

§. 147. Cœperant Anabaptistæ in urbe & agro nostro nidulari, de quorum perversa doctrina elegantem libellum edidit *Menius*, *Philippo*, Hassiæ Principi, inscriptum, citatumque à *Lutero*. (l) Turbæ huic sese associârunt *Melchior Rinck*, Past. Eccardshusæ, (vulgò *Græcus* dictus,) & *Joannes Römer*. Eod. anno *Joann. Frideric.* confessioni Augustanæ subscripsit, eamque cum reliquis Imp. Proceribus *Carolo V.* obtulit Augustæ Vindelicorum. Sequentè XXIX. Mart. *Joann.*, Saxon. Elector, cum quibusdam Principibus & urbibus Germaniæ singulare fœdus in annos sex constituit, quod à *Schmalcaldia* civitate, in qua primùm convenerant fœderati, *Schmalcaldicum* appellari, magnumque exin nomen habere cœpit. Præcipuè verò hóc ipso cautum est, ut, si cui sociorum fortè vis à Pontificiis inferretur, atque adeò religionis ergo periclitari contingeret, à reliquis auxilia in tempore præstarentur; id quod

(k) T. II. collect. p. 5. (l) Tom. V. Jencal. f. 531. B.

quod sacramento fuit confirmatum. Cœptam visitationem ecclesiasticam 1532. *Ecclesiarum*
 pertexturus *Joann. Frideric.* Elector tempora cautè temperabat tempore. De *schola-*
 siderabantur idonei ministri, (hinc fabri & sutores aliquando in sacra cathe- *rumq; defe-*
 dra conspiciabantur,) deerant stipendia & nervus rerum gerendarum, in- *ctus.*
 primis cum adhuc multi alendi forent, qui Papæ nuncium miserant, sed ob
 ruditatem ad officia sacra minimè promoveri poterant. Interim tamen scho-
 lis & Ecclesiis præfæcti Doctores, qui Artes liberales verbumque Dei me-
 thodicè & orthodoxè traderent. Edidit hoc anno *Menius* explicationem super
 I. & II. Samuel. libr. impressam Wittenbergæ. At ille humani quid patitur
 in reformatione minoris Catechismi *Luteri*, substituendo scilicet suum cum
 inscriptione: CATECHISMUS JUSTI MENII. Quamvis enim nihil *reformatio*
 admiscuerit, quod doctrinæ *Luteri* repugnet, eamve obscurat, labor tamen *Catechismi*
 inutilis erat. Ideo publicâ autoritate abrogatus, & *Luteranus* integritati *Meniana,*
 suæ redditus, quod etiam in constitutionibus ecclesiasticis Elector. Sax. cau-
 rum est.

§. 148. In gratiam posteritatis variationes istas subnecto.

In Decalogo

Præcepto primo addidit voculam *allein*. Wir sollen Gott (*allein*) *variationes*
 über alle Dinge fürchten. *Meniana,*

Exordio explicationis Luteranæ in reliquis præceptis omnibus inserta
 particula *also*:

Wir sollen Gott (*also*) fürchten und lieben &c.

Præceptum quartum ita docet: Du solt deinen Vater und deine
 Mutter ehren / auf daß du langes Leben habest auf Erden.

In Symbolo Apostolico

Articuli primi rationem sic reddidit:

Ich glaube / daß mich Gott und alle Creatur / mit Leib und Seel / Sinn
 und Vernunft / und allen Gliedern geschaffen hat / und noch immerdar mit
 aller Noturfft und Nahrung versorgt / für allen Ubel bewahrt / und das al-
 les aus lauter väterlicher Güte und Barmherzigkeit / das ist gewißlich
 wahr.

Artic. II.

Ich glaube / daß JESUS Christus / wahrer Gottes und Marien
 Sohn / sey mein Herz worden / der mich verdammten Menschen von Sün-
 de / Tod / und aller Gewalt des Teufels erlöset hat durch sein unschuldig Ley-
 den und Sterben / auf daß ich sein eigen sey / ihm zu leben und zu dienen in
 ewiger Gerechtigkeit / gleichwie er auferstanden ist vom Tode / lebet und re-
 giert ewiglich / das ist gewißlich wahr.

Artic. III. Ich glaube / daß mich nicht mein eigne Vernunft / son-
 dern der H. Geist durchs Evangelium zum Christlichen Glauben gebracht / und
 darin

darin geheiligt habe / gleichwie er die ganze Christenheit auf Erden in solchem Glauben versamlet und heiliget / in derselbigen alle Sünde vergiebt / am jüngsten Tag alle Todten aufferwecken wird / und mir mit allen Gläubigen in Christo ein ewiges Leben geben wird. Das ist gewißlich wahr.

In oratione Dominica.

Totam præfationis expositionem omisit : Gott wil uns damit lo-
cken &c.

Petitio prima ita habet :

Wie heißt die erste Bitte? Vater unser/der du bist im Himmel/
geheiligt werde dein Name.

Was ist das gesagt? Das ist: Hilf uns lieber Vater / daß wir
deinen Namen/wie der an ihm selbst heilig ist/also durch dein heilig Wort
erkennen/und nach demselben ein göttlich Leben führen mögen. Behüte uns
lieber Vater / daß wir mit falscher Lehre und bösem Leben deinen Namen
nicht entheiligen noch verunehren.

Petitio secunda : **Dein Reich** &c. Das ist : Gib uns lieber Vater dei-
nen H. Geist / daß wir deinem heiligen Wort durch deine Gnade glauben/
und göttlich leben mögen hie zeitlich und dort ewiglich.

Petitio tertia : **Dein Wille** &c. Das ist : Hindere / lieber Vater / al-
len Rath und Willen des Teufels / der Welt / und unsers Fleisches / die
uns deinen Namen nicht heiligen / noch dein Reich nicht kommen lassen
wollen ; Stärke und behalte uns in deinem Wort und Glauben bis an un-
ser Ende. Das ist dein gnädiger Wille.

Petitio quarta : **Unser täglich** &c. Das ist : Laß uns / lieber Vater / von
dir erwarten / und mit Dancksagung empfangen / auch recht und wohl ge-
brauchen unser täglich Brot / das ist / allerley Leibes Nahrung und Not-
turft dieses Lebens.

Petitio quinta : **Und erlaß uns** &c. Das ist : Laß uns / lieber Vater /
unsrer manchfaltigen täglichen Sünden in unserm täglichen Gebethe ge-
gen dir nicht entgelten / sondern sey uns gnädig / und vergieb uns. So wol-
len wir um deinetwillen wiederum herzlich vergeben und wolthun allen de-
nen / die uns beleidigen.

Petitio sexta : **Und führe** &c. Das ist / behüte uns / lieber Vater / wenn
wir vom Teufel / der Welt / und unserm Fleisch mit Mißglauben / Ver-
zweifelung / und andern großen Sünden und Schanden angefochten wer-
den / daß wir doch nicht überwunden werden / sondern endlich obliegen / und
Sieg behalten.

Petitio septima : **Sondern erlöse** &c. Das ist : Erlöse uns / lieber
Vater / von allerley Ubel Leibs und der Seelen / Gutes und Ehre. Bescheere
uns

uns ein seliges Ende / und nimm uns mit Gnaden von diesem Jammerthal
in dein Himmelreich.

Amen das ist : es ist gewislich erhört / dieweil Er uns zu bitten be-
sohlen und zu erhören verheissen hat / Amen !

In cap. de Baptismo.

Was ist die Tauffe ? Die Tauffe ist nicht allein ein schlecht natür-
lich Wasser &c.

Wie kan Wasser solche große Dinge thun ? Schlecht Wasser thuts
freylich nicht / sondern das Wort Gottes / darein solch Wasser verfaßt ist / das
thuts / so man glaubt und machet / daß die Tauffe ein gnadenreich Wasser des
Lebens / und ein Bad der neuen Geburt ist im Heiligen Geiste.

Wo stehet das geschrieben ? S. Paullus zum Tito cap. 3. spricht :
Nach seiner Barmherzigkeit hat uns Gott selig gemacht durch das Bad
der Wiedergeburt und Erneuerung des H. Geistes &c.

In cap. de S. Coena.

Wie kan leiblich Essen und Trincken solche große Dinge thun ?
Schlecht leiblich Essen und Trincken thuts freylich nicht / sondern das Wort
Christi. **Für euch gegeben und vergossen zu Vergebung der Sünden.**
Um welches Wortes willen das leiblich Essen und Trincken auch eingesetzt
ist. Dasselbige thuts / so man glaubet. Und das macht / daß der Glaubige
nicht allein schlecht leiblich isset und trincket / sondern daß er auch geistlich
und in rechter Wahrheit empfähet das jenige / so die Worte sagen und lau-
ten / als nemlich Vergebung der Sünden.

Wer empfähet das Sacrament würdiglich ? Der ist recht würdig
und wohl geschickt / der in Neu und Leyd an diese Worte glaubet : **Für euch
gegeben und vergossen zu Vergebung der Sünden.** Wer aber an sol-
che Worte nicht glaubt / der ist unwürdig und ungeschickt. Denn das Wort
(Für euch) wil ein glaubig Herz haben.

§. 149. *Paulo ante obitum Joannis D.S. variaz apparitiones in aere vi-
sa, arbor scilicet vetus, sed marcida & everfa. Tum cataphractus eques, arborem
viridem ramis truncatam gestans. Sequebatur canis albus venaticus, & crux
atra in densa nube. Denique fulmen, ex eadem nube magno cum fragore
prorumpens, tantam vim flammaram secum ad terram detulit, ut vicinum
pagum, in quem mittebatur, incensurum videretur. (l) Anno MDXXXV. 1535.
Joann. Frideric. Vinariae confirmat privilegia urbis nostrae. Idem foedus Schmal-
caldicum à Patre inchoatum renovat. (m) Christiani Cotta filia muta, con-
firmata, muta ad
filio Luteri, ad sacram synaxin accessit. Audiit ex ore Luteri Sebast.
S. Coenam
Boë-
admissa.*

T

(l) Melanthon Declamat. T. III. p. 117. Rosin. in exempl. pietat. illustr. de Joann. Elect.
Sax. Mich. Sachs Kaisers Chronie in Carolo V. c. 8. f. 344. Titius im Exempelbuch c. 29.
memb. 3. hist. 3. p. 708. (m) Chytræus L. XIV. Saxon. Sleidan. L. VII. & IX. Thuan. T. I.
hist. L. 1.

1536.
conventus
Theologor.

Boëtius, Superintendens postea Hallensis; quod si adsint indicia, ut desideret, admittatur. (n) Anno sequente XIV. Maj. conventus institui debebat *Isnaci* Theologorum Saxoniorum & superioris Germaniæ propter ineundam concordiam in causa sacramentaria. Comparuere *Wolfgangus Capito* & *Martin*. Strasburgensis, *L. Martin. Frecht*, Ulmenfis, *L. Jacob Other* Eslingensis, *Gervasius* Scholasticus Memmingensis, *Joannes Bernardi* Francfordensis, *M. Bonifacius Lycosthenes*, & *Wolfgang. Musculus*, Augustani: *Martin. Germanus* Fuldenfis, *Matthæus Aulberus*, & *Joannes Schrodinus*, Reutlingensis Ecclesiæ Ministri. *Luterus* verò morbo impeditus venire haud potuit. Ergo *Crimmam* eos evocavit, diemq; XXI. Maj. conventui dixit. Quia verò exteri Theologi *Wittebergæ* videndæ desiderio tenebantur, ad *Crucigerum* & *Philippum* [iter *Grimmen*se jam tum ingressos] tabellarium ablegantes rogârunt, ut domum redirent ocius, quò diuturni voti sui compotes facti *Wittebergæ* cum *Lutero* & ipsis colloqui possent. Die XVII. Maji venere *Gotham* ad *Frid. Myconium*. Qui unâ cum *Menio* nostro *Wittebergam* usque eos comitabatur, flexisque non parùm animis illorum ad concordiam, rem suam egerunt feliciter, perducto conventu ad optatum finem. (o) Eod. anno omnes campanæ, exceptis iis, quæ in æde *Nicol.*, *Georg.* & *B. V.* pendebant, fractæ, inque tormenta bellica conversæ, quæ verò direpta, inque *Italiam*, *Belgium* & *Hispaniam* vecta sunt. Anno MDXXXVII. *Menius* erat Assessor Synodi *Schmalcaldensis*, cujus mentionem ipse facit, narrans historiam memorabilem in libro, cujus rubrum: *Verantwortung Justi Menii auf Illyrici Verleumdung und Lästerung.* (p) Cumque ad alia negotia citius avocaretur, vice ejus *Myconius*, Antistes *Gothanus*, articulis *Schmalcaldicis*, nec non tract. de primatu & potestate *Papæ*; item de potestate & jurisdictione *Episcoporum* subscripsit. (p) Sermones *Luteri*, in morbo suo nephritico prolatos, & à *Myconio* notatos, repetit *M. Nic. Rebhan.* (q) Finem *Luteri* autem vide post alios apud *D. Sagittarium.* (r)

campana in
tormenta
bellica versa,

1537.
Menius in
conventu
Schmalcald.

1538.
conventus
Ord. Protestantium,

§. 150. Anno sequente Congregatio Ordinum Protestantium hîc erat, cui Legati Principum interfuere. Tractata potissimum politica de auxiliis contra *Turcas*, de pace religiosa inter Status Imperii, de causa *Goslarie* & *Brunsvici*, fœderi *Schmalcaldico* addictarum civitatum, quas *Henricus* Brunsvicensis rapinis & incendiis miserè vexârât. (s) Recepta in id fœdus nûm fuit *Elisabetha*, *Hassiae* Principis soror, vulgò dicta *die Herzogin von Röchlich* / *Joannis D. S.* vidua. Petiere quoque admitti *Hallenses*, *Suevi* & *Heilbrunnenses*, idque per *Augustanos* & *Ulmenfes*. Quoad ecclesiastica, Hel-

(n) *Dedekenn. in consil. & decision. Vol. I. P. II. f. 299. Balduin. L. II. cap. conf. c. 12. p. 458. col. 2. Conf. P. II. Zeitfürh. erbaulich. Luff them. 115. (o) vid. Osiand. Hist. ecclesiast. Cent. XVI. p. 248. (p) edit. Wittenb. 1555. (p) *Luter. T. VI. Jen. f. 558. a. & 556. a. (q) L. II. Hist. laudar. (r) in hist. Joann. Friderici p. 25. seqq. (s) Idem l. c. p. 23.**

Helvetii literas aliquot, unâ cum responso Luteri, ad Elect. Sax & Landgrav. Hassiæ mittebant, quæ in hoc confesso publicè lectæ fuerunt, creditumque est, multum boni inde oriturum. Finem conventus habuit IX. Aug. (t) Eod. anno Dominicâ *Esto mihi* decessit *Ernestus Haarstallius*, cujus epitaphium, ob titulum tunc usitatum, addo: Anno 1538. ist der Edle und **Ehrveste Ernst von Haarstall auf Sonntag Esto mihi in Gott selig verschieden.** Gott V. L. I. E. F. Auferstehung. Hic arcem *Mila*, quam vulgò das **blaue Schloß** nominant, condidisse fertur.

E. Haarstalli obitus.

das blaue Schloß/

§. 151. Anno MDXXXIX. vocat *Henricus D. S. Menium* ad visitandas & reformandas Ecclesias Misnenses. Collegas habuit *Luterum*, (ad tempus saltem) *Iustum Jonam*, *Georg. Spalatinum*, *Casp. Crucigerum*, *Joann. Pfeffingerum*, *Frid. Myconium*, *Joann. Weberum*, & aliquos ex nobilibus & politicis. Scilicet *Georgius*, D. S., pertinax Papista, die XXIV. April. fato functus suo. Successorem habuit *Henricum*, Fratrem Luteranum. Cautum erat testamento *Georgiano*, ne forma religionis Romano-Catholicæ in regione sua mutaretur unquam: misâ insuper legatione ad *Henricum*, consensus ejus petebatur, additis magnis & speciosis pollicitationibus, si hac in re gratificaretur Fratri. Sed *Henricus* doctrinæ Luteranæ amantissimus, mortuò *Georgio*, operâ Electoris Sax., totam Provinciam occupat, inque ea Ecclesias reformat. Conscripta tùm fuere à Visitatoribus *Agenda Ecclesiastica*, queis adhuc utuntur Ecclesiæ Saxonice, quibusque *Menius* cum aliis subscripsit. (u) *Joann. Frid.* Elector Burggraviatum *Norinbergensem* Magdeburgensibus oppignorum numeratâ pecuniâ redemit. (w) *Conradus Creutznacher*, inter Mercatores nostros tunc facilè primarius, domum illam è regione templi Georgiani, quam nunc das *Residentz-Haus* vocant, condidit. Conjux ejus *Catharina ab Ende*, nobilis Matrona. De colloquio habito *Berckæ* ad Vierram inter Elect. Sax. & Landgrav. Hafs. ministros vide *Seckendorf.* (x) Fabricari jussit *Fridericus*, Thuring. Landgrav., novum altare in Ecclesia B. Virg., quod in hunc modum dotavit:

1539. Eccles. Misnens. visitatio,

ejus causa,

Agenda Ecclesiastica.

Burggraviat. Norinb.

Conrad. Creutznacher,

colloquium Berck.

1540. novum altare B. V.

In nomine Domini Amen. Nos *Fridericus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius, Misnensis & Orientalis Marchio, Dominusque Treplitzsuentis, recognoscimus publicè, & ad universorum, quorum interest, seu interesse poterit, pervenire volumus notionem, quòd, ob honorem Omnipotentis Dei & intemeratæ Virginis Mariæ suæ Matris laudem, ad sempiternum animæ nostræ remedium, altare novum in Ecclesia S. Mariæ Inacensis construendum decrevimus & dotandum juxta modum inferiùs annotatum.

T 2

Debet

(t) Sleidan. L. XII. p. 336. Melanthon in epist. ad Camerar. p. 306. Spangenberg. chron. Saxon. p. 370. (u) Vid. ordinat. Eccles. Elect. Augusti Sax. f. 12. (v) Chytr. Sax. L. XV. Hortleder. de C. B. G. Part. I. L. IV. c. 9, & L. V. c. 29. (x) comm. de Luteranismo L. III. Sect. XIX. §. 74. p. 232. a.

Debet etenim ad prædictum altare per Nos & nostros Successores idonea persona, *alibi* Presbyter existens, præsentari, qui quotidie Missam de B. Virgine legere ac servare in prædicto altari debet, & ad hoc nihilo minùs esse adstrictus, qui etiam adinstar *Vicarii perpetui* Ecclesiæ & choro S. Mariæ prædictæ in spiritualibus tenebitur deservire. Cùm & ad dictum cultum divinum perficiendum & servandum inibi commodè studeatur, quinq; marcas annui censùs de Prætoria civitatis, seu oppidi *Crutzeborgk* singulis annis circa festum S. Michaëlis Nobis dari solitas, seu consuetas, ad dictum altare dotis nomine, & ad Dominum *Joannem* de *Berterode*, cui purè propter Deum & dicto altari providimus, jure eum, qui pro tempore fuerit, deputamus Rectorem, quousque quinquaginta marcas argenti puri dederimus ad comparandum redditus ex tunc apparandos, ritè & incorporandos altari supradicto. In cujus creationis ac dotationis evidentiam, pleniorè hanc literam conscribi desuper jussimus, ne ullis obstaculorum intervallis conceptus noster possit ac valeat mutari, sed potius illibatum suscipere incrementum, præsentibus & testibus Nobile *Henrico de Playven*, dicto *Rizze*, Avunculo nostro, Fratre *Theodorico de Myncke*, Guardiano & Confessore nostro, *Arnoldo de Hersfelde*, Marschalco, *Friderico de Housberg*, *Kunemund de Stotternheim*, *Joanne de Eysenbergk*, Proto-Notario, Secretariis & Fidelibus nostris, aliisque fide dignis. Datum Gothæ anno Incarn. Dominic. MDXL. Sabbatho proximo ante diem Priscæ B. Virgin.

Eòd. anno *Joann. Frideric.* Elector, & *Joann. Ernest.* D. S., cum *Philippo*, Hassiæ Principe, amicam fecerunt transactionem, Præfecturam *Frausenensem* concernentem. Datæ literæ die 8 post Alexii ie. XXI. *Georg. Past.* Jul. Eòd. vitâ functus dicitur *Salzæ Georg.*, Parochus hîc ad S. Georg. Et *Philipp. Marschallus* insigne fecit legatum Eccles. Georgianæ. Fuerit ille ex *Marschallis* Thuringiæ hereditariis, qui successerunt *Ebersbergiis*. (y) Ex horum gente *Joann. Georg.*, Senior totius familiæ, Toparcha in *Brottendorf*, historiam Marchionum Misniæ & Landgraviorum Thuring. linguâ vernaculâ conscripsit typis publicandam, cujus delineationem nuper vidi.

1541. §. 152. Tertiò nunc visitârat *Menius* omnes Thuringiæ Ecclesias Electori subditas, adjutus à *Melanthone*, *Myconio*, *Plaunitz* & *Frid. Wangenheimio*, quæis additus *Joannes Cotta*, Senator, Vir piè doctus & prudens. Cùm idem *Menius* ad colloquium *Wormatiense* iret cum *Francisco Burcardo*, Cancellario, *Melanthone* & *Crucigero*, tùm Notario, iste *Melanthon* in itinere *Isnacô* d. XXI. v. Sept. *Wittebergam* scripsit *Paulo Ebero* de obitu *Eobani Hessi*, adjectis hisce distichis:

(y) vid. §. 24.

Oppres-

Oppressit reducem, quem vexit Jafona, navis,
 qua tulit auricomis velleris acer opes.
 Non Te Christe tamen, quam Tu regis, opprimet Argo,
 sed victor serves hanc etiam incolumem.
 Nos ergo in portum deducas atque gubernes,
 deleri naugas nec patiare tuos.

in obitum
 Eob. Heff,

Debebat hinc baptizati Judæus conversus. Consuluit Menius, Luterum de baptismi modo & ceremoniis, qui dixit: exuendas esse Apellæ vestes albâ indutâ, sicq; in labrum aquæ plenum collocandum & submergendum capite, more veterum. Ex gentilitate enim recens conversi festo Paschatis baptizabantur, comparantes proximâ Dominicâ in vestimentis albis. Unde Dominica ista in Albis dicta est: Vivere desinit Margaretha de Thanne, cui liberisque suis monumentum posuit Eberhardus:

EBERHARTUS POSTERITATI.

Hac memor officii statuo monumenta Parenti,
 Et gnatis, brevis hac quos tenet urna, tribus.
 Felices anima, mea dulcia pignora, Christo
 vivite: sic fato rite trahente sequar.

§. 153. Sub finem hujus anni mortuo Philippo, Com. Pal. Rheni, Duce Baviaræ, Episcopo Frisingensi & Numburgensi, in ejus locum electus erat Julius Pflug Eques Misnicus, Vir præclare doctus, at contumax Papista, quo de ipse Luterus: (z) Er Julius Pflug hat Vernunft / Kunst / und viel mehr Gaben Gottes genug / wäre wohl zum Pabsthum selbst tüchtig. Afferens verò Joann. Frideric., Elect. Sax., non licere id Collegio, quod Capitulum vocant, absque ejus consensu, remotò Pflugio, Amsdorfium substituit Magdeburgò evocatum, quem die xx. Januar. anni sequentis Luterus publicè inauguravit præsentibus & unâ manum imponentibus Nicolao Medlero, S. Th. D. Past. & Superintend. Numburgensi, M. Georgio Spalatino, Past. & Superint. Altenburgensi, & M. Wolfgango Stein, Past. & Superint. Weisentelsensi. Luterus integrum libellum hac de re edidit; (a) verùm Pflugius emissis aliis ad Ordines Imperii jus suum asseribat, conquerens de injuria. Menius, consentiente Electore, Müllhusam se aliquamdiu contulit, vocatus à Senatu, ut Ecclesias scholasque ibidem reformaret. Primam concionem recitavit d. XIV. Sept. Clauit etiam Bernhardus de Myla, Elector. Saxonie. supremus excubiarum Præfectus & Eques, (b) oberster Befehlhaber zu Grimmenstein / Land-

Pflugio re-
 moto

substituitur
 Amsdorf,

Menius re-
 format
 Müllhusa,

Bernhard. à
 Myla,

3

(z) T. VIII. Germ. Jenens. f. 5. B. (a) vid. in frontispicio T. VIII. Germ. Jenens. (b) Mci-
 bom. T. III. rer. German. p. 381.

- utricularius* Land-Hofmeister und Rath; (c) De utriculario à dæmone necato vide tra-
à Satana gicum casum apud *Luterum*: (d) Edebat *Menius* secundum librum con-
necatus, tra Anabaptistas *Wittebergæ* de spiritu eorum, inscriptum Senatui *Mülhusi-*
 1543. no, cum præfatione *Luteri*. (e) Successorem *Mülhusæ* habuit *Menius M.*
Seb. Boëtius, *Sebast. Boëtium*, Rectorem scholæ nostræ, post Diaconum Ecclesiæ. Vide-
 rat *Amsdorfius* Melanthonem clanculum colludere cum *Zwinglianis*. Ergo
 non solum alieno ab illo animo esse cœpit, sed quoque *Luterum* hac de re
 monuit, qui jam antè id subolsfecerat. Egrè hoc *Philippus* tulit, idemque
 1544. complices ejus in literis ad amicos subinde in *Amsdorfium* invehebantur.
Stipendia *Joann. Frideric.* Elector, ad sollicitationem *Menii*, die Saturni post Galli in
scholastica mandatis dedit redituum Magistro in *Thuringia* & *Voitlandia*. *Henrico*
aucta, *Monnichio*, ut salariis Pædrotibarum scholæ *Isnacensis* quotannis adderet
 XV. florenos, & quinque medimnos, seu modios *Erfordientes* frumenti.
 Idem eòd. die, datis ad *Menium* & Senatam literis, mandat, ut nullus Col-
 lega scholæ, sine consensu Superintendentis, vel eligatur, seu constituatur
 unquam. Cœnobium *Dominicanorum* in scholam provincialem converti-
 tur. Idem Elector promoturus studia pauperulorum, stipendia dedit cen-
 1545. tum & quinquaginta. (f) Idem *Luterum* *Islebiæ* in patria sua defunctum
150. *Wittebergam* deferri, ibique in templo arcis cathedrali honorificè sepeliri
 1546. jussit. Valedixit etiam *Fridericus Myconius*, *Staffelsteinensis* Francus, Eccle-
Luteri obi- siæ *Gothanæ* Pastor & Superintendentens, cui *Menius* sermonem funebrem dixit,
us, *Wittebergæ* postea typis exscriptum, factus successor ejus, & tam *Gothan-*
et Myconii, næ, quam nostræ Ecclesiæ Ephorus, ut ex *M. Joannis Wiperti*, Sch. *Gothan.*
 Con-Rect., postea Past. *Sundhusani*, MS. aliquo vidi, licèt aliis ann.
 I. *Himmeli*/ MDL placeat. Natus hòc annò Proavus meus maternus *Joann. Himmel.*
 §. 154. Cùm verò *Amsdorfius* de omni periculo securus in aula *Vi-*
 1547. *nariensi* moraretur, à *Mauritii D. S.* & *Joann. Georg.*, Comit. *Mansfeldensis*,
Amsdorf milite *Dicæcesis* ejus occupatur & *Pflugio* redditur. (g) Elector quoque d.
Episcopatu XXIV. April. cum *Carolo V.* *Mülbergæ* ad *Albim* strenuè pugnans victus
privatur, captusque. Quod infelix prælium multa præcesserunt & comitata sunt
Electo ca- prodigia, quæ singula exponit *Sagittarius*. (h) *Boëtius* librum, quem *Interim*
prius, vulgò dicebant, approbare recusans, Mense Julio *Mülhusâ* in exilium pulsus
 1548. Halas Saxonum migravit, functus ibi Paltoris officio usque ad excessum.
Boëtius pul- Scilicet Imperator promulgatam hanc religionis formulam interimisticam
sus, Augustæ *Vindellicorum* etiam *Saxonibus* nostris miserat, mandans, ut se-
Interim, cundùm eam in regionibus suis doceri & ceremonias institui curarent. Illi
 d. XXVI. Jul. omnes Ecclesiarum Antistites, aliosque doctos Viros, è pro-
 vin-

(c) D. Sagittar. in memorabil. hist. Gothan. c. 8. p. 67. (d) in Fischreden f. 214. (e) Vid T. VIII. Jen. f. 222. (f) Hortleder de C. B. G. Lib. V. c. 22. num. 2. (g) Sagittar. in hist. Episcop. Numburg. f. 40. (h) in hist. J. Frid. 1. thes. 20.

vinciis suis Vinariam vocant, tradentes illis formulam *interreligionis* ad lydiū lapidem Scripturæ examinandam. Præful Moguntinus Mens. Nov. in synodo Provinciali decreta quædam condiderat, illaque typis evulgata per totam Thuringiam sparserat, Pastoribus, *Iſenacò*, *Gothâ*, *Crucisburgò*, *Waltershushâ* &c. in aulam suam Erfurtensem evocatis, obtrudere ea nitens. At nullus comparuit. Interim *Amsdorffius* oppugnat Wittenbergenſes & Lipsienſes in puncto de adiaphoris, multa edens opuscula hîc & Magdeburgi in caufa *Interemiſtica* & *adiaphoriſtica*. Prodiit etiam libellus sub titulo: *Antwort/ Glaub und Bekântniß auf das ſchöne und liebliche Interim Nielaß von Amsdorff/ des verjagten Biſchofs zu Naumburg. M. Winer.* in natalem M. Mich. Uranii, Philologi, Philoſophi, Poëtæ & Theologi, Rect. poſtea Gymnaſ. Herfeldenſis, ira luſit: (i)

*Annua ſacra para: crucis exaltatio ſurgit:
nox ea præcedens te tulit Uranie.*

*Uranie, Anidum cultor, Chriſtiq; ſacerdos,
quem celebrem docto carmine Muſa facit.*

*Lectio multijuga & variarum copia rerum,
ſed ſtudiis ſors eſt iſta noverca tuis.*

*Indocti cælum rapiunt: merguntur ad orcum,
ingeniò famam qui mernère ſuo.*

§. 155. Cæſar & Moguntinus fortiùs urgent apud juniores Saxones noſtros acceptationem libelli *religionis* uſque ad Concilium generale obſervandæ *Interemiſtica* à Julio Pflugio, Antiftite Numburgenſi Electo, *Michaële Hellingio*, Epifcopo Sidonio, & *Joanne Agricola*, Elect. Brandenburg. Ecclēſiaſte, conſarcinati, annexâ graviffimâ pœnâ. Placuit Ordinibus conſeſſionem Eccleſiarum Thuringicarum, (à *Menio* conſcriptam) cum designatione rituum ſacrorum hætenus receptorum, unò codice comprēſam, S. Cæſ. Maj. humillimè offerre, ne contra conſcientiam ad aliam religionis formulam compellerentur, etiam atque etiam obteſtantes. Gothæ autem *exorcifmus* multas peperit lites. M. *Georg. Merula*, Diacon. ibid., aliquoties adjurationem Satanæ in actu baptiſmali ſua ſponte neglexerat; & quamvis à *Menio* ceteriſque collegis moneretur, ne novatione ſcandalofa Eccleſiam turbaret, ille tamen antiquum ſuum obtinuit. Secutus eum *Waltershufæ M. Petrus Fuldener* Paſt., qui, mutatâ priori voce, cum Diacono ſuo pro *adjurare* toto biennio ſubſtituerat *precipere*. Contentio hæc primùm ad Senatū Gothanum, denique ad *Joann. Frid.* delata. *Merula* Vinariam vocatus à *Schnepſio*, *Joanne Caſio*, & *Stolſio* meliora edoctus in viam rediit, Eccleſiæ Symmiſtiſque ſuis reconciliatus. *Fuldenerus* quoque errata agnoſcens obſequium promiſit. Motus autem hæc controverſiâ *Menii*,

(i) anno 1548. 14. Sept.

Menii libellus de exorcismo, *Menius Nobilitium clausa, Menius Past. Goth. tantum, I. Weis, 1551. Amsdorf. Ephorus Ecclesiar. vira ejus,* *laudes,* *officia,* *fata,* *Menius* libellum sequente anno edidit, omnibus Ecclesiae Ministris in Ducatu Gothano & Isnacensi interscriptum: Vom exorcismo, daß der nicht als ein zauberischer Breuel zu verdammen / sondern in der gewöhnlichen Action bey der Lauff mit Gott und gutem Gewissen wohl behalten werden möge.

§. 156. Multi vicini nobiles domicilia struxerant aut emerant in urbe, sed ob munia non praestita, jussu Superiorum, clauduntur. Latuerat haec Amsdorfus Vinariae & Magdeburgi ut exul. Menius molem utriusque Ecclesiae haud valens amplius sustinere, omnem operam addixit Gothanae, surrogato in ejus sedem hic Joanne Weisio, Berckâ-Vierrano, antea Past. Schvveinensi, tunc vero Diacono Isnacensi. Amsdorfus etiam Consiliarius ecclesiasticus & Generalis Ecclesiarum Inspector in Ducatu Saxonico, cum stipendio annuo trecentorum florenorum, constituitur, incola ædium Menianarum. Nobilis hic Misnicus natus erat Zschepe, propè oppidum Würzenum d. 3. Sept. 1483. Gradum Magisterii anno MDIV., & brevè post licentiam Theologicam adeptus Witteberga, factus demum ibi Canonicus, Professor, Collega & intimus Luteri, qui eum summos inter & doctissimos Theologos retulit, (k) dicens: Spiritus meus requiescet in Amsdorfio. Nullus enim ex indole Luteri plus hausit, quàm ille, censente Hieronymo Wellerio, imò fatente ipso Lutero. (l) Hinc alibi eum vocat (m) einen treuen Mann / der ihm lieb; Myconius Firum potentem in sermone & doctrina, Laurentius Surius (n) insignem, & egregiè Luteranum, (o) Pezelius (p) vehementissimi ingenii Firum. Anno MDXIX. interfuit Colloquio Lipsiensi inter Luterum & D. Joann. Eccium, Anno MDXXI. Comitibus Wormatiae habitis; Anno MDXXIV. Magdeburgum abiit ad D. Ulric. Past. ordin. & aliarum Ecclesiarum in veteri oppido Ephorus constitutus. Articulis in Conventu Schmalcaldico anno MDXXXVII. à Lutero collectis & ab aliis approbatis subscripsit. Anno MDXLII. d. XX. Januar. Episcopus Numburg. electus, & investitus fuit ab ipso Lutero, praesentibus Joanne Friderico I. Elect. Saxon. ejusque Fratre Joanne Ernesto, Comite Ernesto Regensteynensi, Praeposito Ecclesiae Cathedralis Numburgensis, Thoma Hebenstreit S. Georgii, & Christophoro S. Mauritii Praepositis, Georg. Forstnero, Canonico octuagenario, M. Georgio Spalatino Altenburg., D. Nic. Medlero Numburg., M. Wolfgango Stein Weisenfelsensi Superint. & Melanthono. Electore autem anno MDXLVII. XXIV. April. capto, exul rediit magdeburgum. Profuit & interfuit postea Studii Jenensis cum fundationi anno MDXLVIII. XI. Mart. tum inaugurationi solenniori anno MDLVIII. 2. Febr. Interea Jenae scripta Luteri unà c. M. Georg. Rorario, veterano hujus amanuensi, ex autographo revisit, inque Tomos distribuit Germanicos VIII. & Latinos IV. Ideo Jenenses dicti,

(k) in colloquiis mensalib. p. 416. (l) in epist. ad Jodoc. Isnacens. anno 1518. (m) in cir. colloq. p. 331. (n) in Comment. p. 376. (o) p. 433. (p) T. VIII. object. p. 260.

dicti, & à Wittebergenſibus ac Iſlebiensibus diſtincti ſunt. Illi enim XII. Germanici, & VIII. Latini: hi autem duo ſunt. Theologorum Jenenſium Primas fuit, quo de M. Adrian. Beyer. (q)

*Theiologi cœtus Nicolaus plantat ab Amsdorf
hortum, & Luteri ſcripta reſiſit idem.*

*Hic in Salana celebratur nomine primi
Theiologi, primi Theioſophique ſchola.*

S. 157. M. Bartholomæus Roſfeld, ſeu Roſinus, Pelnicensis Variſcus, ex *M. Barthol. Roſinus, Andr. Boëtius.* Rectore hujus ſcholæ fit miniſter Eccleſiæ, & ſucceſſor Weiſii in Diaconia. In Reſtoratu eum exceperit Andr. Boëtius Senior Gubennâs. Die Lunæ feſtum Trinitatis proximè ſequentē ſtupenda & terribilis inundatio Gotham inter & Iſnacum oborta eſt; Teutlebiū quinque ædes ſubverſæ, paterque cum quinque liberis periit. Miraculum profectò, quod de puſiunculo in cunis ſervato reſcenſet Huſanus noſter. (r)

*Ipe puer quondam Thuringos inter & Haſſos
urbs ubi de ferro nomen adepta jacet.*

*Qua mihi naſcenti vitales præbuit auras,
Iſidis, ut perhibent, adificata manu.*

*Quaque arguta cient per amœnas murmura valles
Nessus & irriguis Hörſelus uber aquis.*

*Imbribus aſſiduis duo flumina creſcere vidi,
perque liquefactas auctæ tumere nives.*

*Limitibusque effuſa ſuis ſpatiatæ, latè
omne paludoſis rus operire vadis.*

*Et pecudes pecudumque habitata mapalia turba
cumque ſua raptas volvere plebe domos.*

*Non erat armentis ibi fortibus utile robur,
non ibi veloces eſſe juvabat equos.*

*Omnia ſtagnabant, peregrinasque advena paſſim
junxerat invitis fontibus humor aquas.*

*Turbineo verò quâ vertice plurimus ibat,
jam ſociâ currens amnis uterque viâ.*

*Et quâ contorquens avulſas undique prædat,
crebra per ablutam ſaxa rotabat humum.*

*Quis putet? hîc cunæ cum parvo infante natabant,
quas fluvius tergo dulce vehebat onus.*

*Cumque vacillarent inſani fluminis aſtu.
ut ratis in tumido claudicat icæta freto.*

U

Nov

(q) in nomenclat. Prof. Theol. edir. ſec. p. 442. (r) in carmine de Angelis.

Non tamen his fluctus vis ullis ulla nocebat,
 sed puer in medio funere vivus erat.
 Donec adhererent nudæ incunabula ripæ
 parva, sed hospitii maxima jure sur.
 Dic, sapiens, qui cuncta Dei miracula rides,
 quæq; tua pugnant cum ratione negas.
 Dic, agè, quis rapidis hanc cymbam rexit in undis,
 arcuit & cumulos assilientis aquæ?
 Ventura quis stravit iter, pressitque procellas,
 ut placidâ posset currere tuta viâ?
 Nemo mihi casum, fortunam nemo loquatur,
 res hæc angelicam testificatur opem.
 Testificatur opem, quæ non contingere casu,
 Numinis æterni nec sine mente potest.
 Quòq; minùs dubites, oculis præsentia lustres,
 hæc ætas etiam, quò probet illud, habet.
 Non alias aded sivi tremuere tyranni,
 non alias justos tot petiere minis.
 Dum Te, Christe, throno Patris exturbare laborant,
 notitiamq; student obtenebrare Tui.
 At chorus expansis nos cœlitus obtegat alis,
 & mundi fabricas non sinit esse ratas.
 Hinc fluit & retrò sublapsa potentia fertur,
 quam Reges audent opposuisse Deo.
 Hinc velut adversas perrumpens fortiter auras
 tendit ad obstantem missa sagitta scopum.
 Sic vox vera Dei, quam nostrâ voce sonamus,
 per medias victrix itque reditque minas.

furor Ana- §. 158. Tumultuantur isto tempore Anabaptistæ *Mülhuse*, hîc & ali-
 baptificus, bi in vicinia, ut *Menius* tertium librum elencticum Erfurti impressum edide-
 rit von den Bluts-Freunden aus der Wiedertauff. Dedicavit illum Or-
 dinibus Provincialibus Thuringiæ. *Crauele* quidam abjurârat istam hære-
 historia, sin, ociùs tamen cum sue ad volutabrum. Qui, ob alia facinora, propè
Hayneccium patrata, die Lunæ post *Burcardi* postea combustus est. *Georg.*
Schuchart, civis & lapicida *Crucisburgi*, fatuitate istâ dementatus, de bapti-
 G. Schu- simo infantum & sacra cœna horrendas evomuit blasphemias, communio-
 chart, nem bonorum uxorumque acriter defendens. Hinc suam conjugem publi-
 cè prostituit, vagæ libidinis insatiabilis bestia. Blaterabat os maledictum,
 ita homines invicem mutua benedictionis participes fieri, addens : Deum
 lingu-

singulari miraculo eum erepturum, si ad rogam aliquando traheretur. Quid fit? captus tandem, spretaque omni Christianâ informatione, errores suos pertinaciter defendens ad ignem damnatus crepuit sine ullo miraculo. Socii ejus longè latèque in vicinia barrientes schedulas affixerant ubique, quæ monebant Magistratus, ut *Schuchartum* dimitterent, seu coram populo sifterent, quò fidei suæ confessionem omnes perciperent. Interea Optimus Princeps *Joannes Fridericus* quinquennali captivitate à *Carolo V.* liberatus, cum júbilo omnium ad suos rediit. Vinariam intrante eo, candida crux in nubibus refulsit. Hic in occursum ejus proruebat omnis ordo, sexus & ætas: matronæ, pueri, innuptæque puellæ, corollis rutaceis cincti, hymnum Davidicum cantabant: *Psallite, psallite Deo nostro, quia mirabilia fecit.* Quam pietatem non sine lachrymis intuens Princeps, assidenti *Amsdorfio* dixit: *Quis ego sum? cui Deus talem exhiberi fecit gloriam.* Majoris lætitiæ testandæ causâ in area intra arcem Ducalem & ædes parochiales luculentus ignis accendebatur, trijudante totâ Civitate.

§. 159. Crenam strinxit *Amsdorfius* cum *Menio* in vagos *Andrea Osiandri* errores, cum primis quòd *justitiâ Dei essentiali homo justificetur.* Centuram eorum jam antea petierat *Albertus*, Prussiarum Dux. Triplex ergo confecta typisque impressa, in Prussiam missa, cui subscripserunt *Amsdorfius*, *Justus Jonas*, *D. Erhardus Schnepfius*, *D. Maximilianus Mörlinus*, *Past. Coburg. Just. Menius*, *Joann. Grajus*, *Past. Vinariensis*, *Victorin. Strigelius*, *Joann. Stolsius*, *Joann. Aurifaber*, *Joann. Birnstiel M.* & *Concionator Coburg.*, *Joannes Fesellius M.* apud S. crucem Coburg. Implevit tunc *Menius*, quod jam olim ominatus fuerat *Mörlinus*, dicens: *Ich kenne D. Menii Feder / wird die rauschen / so wird der Teufel auf dem Gegentheil Abt werden.* Eod. anno prodiit libellus: *Kurzer Unterricht von D. Majors Antwort / daß er nicht unschuldig sey / wie er sich rühmt &c.* Nic. von *Amsdorf* exul. (s) Et licet *Joann. Frideric.* ad extinguendum *Osiandrisimum* Theologos & JCros in Prussiam ablegaret, tamen infectâ discesserunt. Erant verò illi *Frid. Wangenheimius*, *D. Justus Menius*, *Christoph. Elephantus*, *J. U. D.*, & *M. Joann. Stolsius*, *Concionator Aulicus.* *Mauritio*, Electore Saxon., in acie cum *Alberto* Brandenburgico commissa, sauciato, & brevî pòst occumbente, propè *Isenacum* (alii malunt *Isenbergam*), duo serpentes ignei in ipso meridie Mense Junio in aère pugnantibus visi sunt, in quorum medio crux ignea fulsit. (t) Elegans Poëta *Petrus Lotichius* de hac visione ita: (u)

Hoc cælum, & magnus, quò circumfundimur, aër,
indicio produnt saepe futura suo.

U 2

Por-

(s) vid. hunc tractat. in L. VI. catalog. hæreticor. Schlüsselburg. p. 202. (t) Mich. Sachsens *Kaysers Chronik* in Ferdinand. I. c. 8. §. 368. (u) L. II. carmin. p. 187.

Portentisque movent, offenso Numine Divum,
post caput ultrices Numinis esse manus.

Cur exempla petam Veterum? cum tempore nostro
prodigiis careat nullus in orbe locus.

Vicino species & nuper in aëre visa est,
non spernenda metus nuncia dira novi.

Urbs antiqua jacet (ferri vocat incola montem,) (vv)

Tyrigerum à Mylis separat illa solum.

Ad Zephyri flatus Thuringia panditur, inde
Solis & Eos Mylia spectat equos.

Mic, cum nulla cinxissent aethera nubes,
& media Titan lucis haberet iter.

Ecce volubilibus rapidi duo nexibus angues
aëris obliquas corripuere vias.

Ignem micant ambo, rutilant per caerulea flammae;
fallor? an ille color sanguinolentus erat?

Protinus adversas magno stridore per auras
orta repentino bella furore movent.

Implicitisq; trahunt sinuola volumina caudis,
tortilis ut nudos implicat alga pedes.

Mutuaq; alterno laniant ita vulnere terga:
solicitus populi concurrit ossa pavor.

Adde, quod in medio funestos inter hiatus,
flammea terrifico fulsit imago crucis.

Credite, mortales, horrentia praelia restant,
horrida pro patria praelia, proque fide &c.

1554.

Menii error,

perfringi-
sunt,1. Frid. obi-
sunt,

§. 160. Cum sub ætate anni MDLIV. Consiliarii Dresdenses Ecclesiam Magdeburgensem vexarent, literas dedit Amsdorfus ad Senatum Magdeburgicum d. XXIX. August. monuitque, ut simplicitatem astu fermentantes non cuique spiritui crederent. Defenderat hæctenus Menius voce & crenâ articulum justificationis orthodoxè, nunc verò Majoris erroris affinis, necessitatem bonorum operum ad salutem propugnabat, missis positionibus suis, per totam Thuringiam. Amsdorfus alias ei opposuit primò quidem CXCIV. postea pauciores XLVI. quarum epilogus hic est:

In summa: omnes rationes, omnia argumenta Menii & Majoris, quibus hæreticam & impiam suam propositionem confirmant & defendunt, suâ naturâ meritum operum includunt. Quare sit maledictus, qui ipsorum propositionem credit, docet, tuetur, & defendit; nempe bona opera sunt necessaria ad salutem. (x) Tandem Joann. Frider. curarum vitæque satur placidè obdormit in Domino

(vv) Eisenbergam indicat Lotich. (x) Reblan. I. II. hist. eccles. MS. p. 162. seqq.

mino d. 3. Mart., Vinariæ ad latus *Sibyllæ suæ* (quæ eod. anno XXI. Febr. præ-
cesserat) conditus. Sermones funebres recitârunt *Amsdorf.*, *Stolzius* & *Me-
nius*. Hic veracitatem & beneficentiam Principis singulariter commenda- *hist. memo-
rabilis*,
turus retulit, quòd minorennis adhuc, peste *Torge* grassante, aliquandiu la-
tuerit *Wartburgi*, & agasoni, pauperulo homini, togam promiserit. Senuerat
inops iste, Principe ad clavum Reip. interim suffecto. Itaque misellus li-
bellum supplicem obtulit, promissa in mentem humiliter refricans. Qui,
lectis literis, ocius togam, quâ indutus erat, exiit, & homini dedit, inquiens:
Was ein Fürst zusagt / das sol er auch billich halten. Magnificum utrique
monumentum posuere Filii, quod adhuc Vinariæ in templo superest.
Illustrissimis & Inclitis Principibus D. JOANNI FRIDE- *epitaph.*
RICOLI Duci Saxonæ, Imperii Romani nato Electori,
Landgravio Thuringiæ, Marchioni Misniæ &c. &c. &
D. SIBYLLÆ, natæ Duci Clevensi, Bergensi &c. Desi-
deratissimis Parentibus, luctuosi Filii JOANN. FRIDE-
RICUS II. JOANN. WILHELMUS, & JOANN. FRI-
DERIC. III. gratitudinis ergo posuerunt

Anno Domini M. D. LV.

*Confessis stabili per sevea parentibus arma
justificam pietate fidem, pietatis amantes,
grata piis sohles, uno tres pectore. Fratres
hanc tabulam posuere, annis ut eunibus esset
adserta fidei monumentum, & pignus amoris.
Christe tuis presens qui tuta umbracula præbes,
ut superent etiam, quæ non superanda putantur,
Da pacem, atque hostes compeste, tuere timentes,
Te mediante, Patrem, cujus sapientia splendet.
I procul infelix hominum sapientia, justum
ante Deum in solo reddat fiducia Christo.*

Augustius Gloriosissimo Principi reliquit sincerus piorum amor apud *aliud*,
Chytraum, (y) quod verò non reperitur *Vinaria*, utut *Reusnerus* ita pu-
taverit.

Joannes Fridericus, Dei gratiâ Electus Martyr Jesu
Christi, Dux afflictorum, Princeps Confessorum fidei,

U 3

Comes

(y) L. XVIII. Saxon. p. 531.

Comes veritatis, Signifer Sanctæ Crucis, antesignanus
(z) patientiæ & constantiæ, hæres vitæ æternæ, obdor-
miscens in Domino migravit ex hac miserrima vita in
cœlestem patriam Vinariæ Mense Martio, die III. anno
MDLIV. ætatis LI. Sed integram historiam ejus nobis dedit D. Sa-
gittarius. (a)

1555.

Menii res-
piscencia,

fucata,

templum
Nicol. reno-
vatur,nuptia
I. Frid. II.
fœdus Sax.
cum Hass. &
Brandenb.
renovatum,
1556.Menii in-
constantia,

§. 161. Dicto homagio Illustrissimis Fratribus *J. Frid. II. Joanni Wilhelmo & J. Frid. III.* quarta instituitur Ecclesiarum visitatio, cui adjuncti fuere *Amsdorffius, Schnepfius, M. Joann. Luter & Stofsius.* *Menius* autem *Hallis Saxonum*, quò concesserat ad generum suum, *Gotham* evocatus à Saxo-
nibus nostris comparuit, alienior jam à *Majore*, quod ex literis *Melanthoni* in-
scriptis d. IV. Mart. patet, in quibus opinionem illius sædum errorem vocat. *Nec con-
jicere apud me possum*, ait, *quid D. Majorem ad hanc assertionem, que omnino cum doctrina cœlesti pugnat, moverit, nec unquam persuadere mihi passus fuisset, hoc illum monstri alere, nisi ipse vidisset ipse & agnovisset au-
tographum.* Non igitur me deinceps propugnatorem habebit, sed oppugnatorem
potius sententia sua, nisi ipsemet eam abjiciat & damnet. *Hæc adficere prioribus
literis volui, ut & quæ me causa à D. Majore alienaret, & cujus illum admoneri
necessum sit, scires.* Imò publicò scriptò *Ersurti* edito operosè se excusat,
quòd ab orthodoxia minimè deflexerit, sed idem adhuc doceat sentiatque
ut antea. In hac declaratione acquievère omnes, meliora quæque de eo
sperantes, imprimis cum *Majoristicam* opinionem neque in cathedra, nec in
scriptis amplius spargeret. *Amsdorffius* autem sinisteriora suspicans, pecu-
liari libello demonstrabat: *Menium* à puritate doctrinæ detecisse. Idem
Pfessingeri, Theologi *Lipfientis*, *synergisticum* errorem de cooperatione liberi
arbitrii hominis in conversione cum aliis impugnat.

§. 162. A tempore reformatæ religionis ultra XX. annos clausum
neglectumque steterat templum *Nicolaitanum.* Sed hoc anno apertum, sa-
croque usui dicatum, ut singulis diebus Dominicis festisque concio matu-
rina in eodem haberetur. Primam recitabat *M. Bartholom.* *Rofinus* ipsis
Kalendis Januarii. *Joann. Frid. II.* duxit *Agnetem, Philippi, Hassiæ Principis, fi-
liam, Mauriti, Electoris Saxonix,* viduam, quæ verò eod. anno IV. Nov.
sepulta est. Fœdus hereditarium inter *Saxones & Hassos,* nec non *Branden-
burgicum Numburgi* renovatur, ubi inter alia obligatio fit, de doctrina Au-
gustanæ confessionis non mutanda. (b) Anno MDLVI. recoxit *Menius* er-
rorem suum. *Schnepfius* ob idem positurus cum *Erasmio Sarcerio* vix cohibere
poterat acerrimum thesium suarum tutorem. Conscripsit libellum de præ-

para-

(z) exemplum (a) Jer. 1678. (t) Calvis. chronolog. p. m. 933. 7.

paratione ad beatam mortem, Georg. Wangenheimio Seniori & Joanni Cotta, Con- libellus ejus
suli Isnacensi, dedicatum, quò sanè multorum rectè sentientium animos de B. morte,
sauciavit maximè. Henricus Thielo, senior Diaconus Gothæ, in faciem con-
tradixit, & Amsdorfus eum confutavit edito scripto, cujus titulus: Auf den
Schwanz / oder letzten Anhang des Sermons von der Seligkeit Justi Me-
nii Antwort N. von Amsdorff. Read 7. Frid. II. delatâ, Bernhardus à Myla,
Eques auratus, Justus Reckrodus, Præfectus Gothanus, & D. Stephan. Clodius,
Consiliarius aulicus, jussu Illustrissimi, ab officio eum suspendunt, man- suspenditur
dantes serio, ne pedem efferaat urbe, nec cum quoquam clamvè palamvè de ab officio,
hac controversia sermones cadat. Tandem in Synodo Isnacensi d. 2. Aug. ha-
bita, comite Diacono quodam Gothano, & Pastore Waltershusano se stitit.
Præsides congregationis erant Optimi Principes Joann. Frideric. II. Joann.
Wilhelm, & 7. Frid. III. Cancellarius item Christianus Pontanus, & Consiliiarii
alii, cum primis Theologi & Ecclesiarum Ministri bene multi, Amsdorf.,
Mörlinus, M. Victorin. Strigelius, M. Andr. Hugelius, M. Scössel &c. Conscri-
ptæ tunc à Strigelio & propositæ Menio theses, cardinem controversiæ tan-
gentes, quæ situmque simpliciter & categoricè: num probaret vel improbaret
eas? ille tergiversari primum & negare cœpit, se unquam asseruisse dogma
majoris, pallians simul, incultans, detorquens omnia, quæ scripserat.
Verùm convictus palinodiam cecinit, & articulis propositis, eorumque de- convictus in
clarationi subscripsit, promittens, se libellos suos emendaturum. Atat vox Synodo,
fuit, & præterea nihil. Ipsi subscriptori addiderat: se semper rectè docuisse.
Quare expuncta hæc, substitutâ meliori.

§. 163. Juvabit integrum Synodi recessum cum candido Lectore
communicare, ex quo singula distinctius clariùsque videbit.

Conclusio & Decretum Synodi Isnacensis anno M. D.
LVI. celebratæ, quâ Majoris & Menii error damnatus
est, cum annexa hujus revocatione.

Was der Sohn Gottes / unser Herz und Heyland Iesus Christus / decretum
vor seinem Leyden und Auferstehung / den ewigen Vater mit herglichem ejus,
Seuffzen und Flehen gebeten hat / daß uns der Vater wolte heiligen in der
Warheit / das ist / in seinem Wort / und Uns in ihm einig machen / das bittet
Er ohne Aufhören / bis er das Reich Gott und dem Vater überantwor-
ten wird / auf daß Gott sey alles in allem. Zu diesem Hohen und ewigen
Priester sollen wir uns auch halten / und von Herken bitten / daß Er / samt
dem Vater und H. Geist / uns wolle bey reiner unverfälschter Lehre des Hei-
ligen Evangelii / dazu auch in Christlicher Einigkeit / und beständiger Be-
sent-

Penitenti/ allezeit bis ans Ende gnädiglich erhalten. Die weil denn zu unserer Zeit allerley Mißverstand und irrige Deutung / neben vielfältigen Aergernissen und Zwispalt / dieser Proposition halber / daß gute Werke nötig sind zur Seligkeit / vorgefallen / und der leidige Satan auch in unseren Kirchen / welche durch Gottes Gnade bisanhero unbesleckt sind erhalten worden / solchen Sauerteig der Pharisäer gern hätte eingetragen / So haben die Durchleuchtige / Hochgebohrne Fürsten und Herrn aus Christlichem und hochlöblichem Eifer und Vorseorge / so Sie für ihre Land-Kirchen tragen / einen Synodum, oder Conventum, etlicher ihrer Prädicanten und Theologen zu Eisenach versamlet / darinnen / nach gehaltenem Colloquio, oder Unterrede / folgende sieben Articuli / oder Propositiones, einmütiglich sind erklärt / und aus göttlicher H. Schrift genugsam bewiesen worden. Damit nu nicht allein dieser Lande Kirchen / sondern auch alle Christliche Versammlung / wo sie sind / wissen / was in gemeldtem Synodo Gott zur Ehren / und männiglich zu Trost / gehandelt worden / auch unsre Nachkommen sich auf diese Zeugniß zu berufen haben / da diese disputatio wieder erregt würde / ist uns von Hochgedachtem Unserm gnädigen Fürsten und Herrn befohlen worden / die Summa der Handlung in eine kurze formam confessionis zu fassen / welchem Befehlich wir hiemit in aller Unterthänigkeit Gehorsam wollen leisten. Und bitten den Vater unsers H. Ern Jesu Christi / daß er ihne allezeit eine Christliche Gemeinde in diesen Landen wolle sammeln und erhalten / und uns für allen Kotten und Secten gnädiglich behüten / Amen.

Der erste Articuli / oder Proposition.

1. Articuli/

Eti hæc oratio; bona opera sunt necessaria ad salutem, in doctrina legis abstractivè & de idea tolerari potest, tamen multæ sunt graves causæ, propter quas vitanda & fugienda est, non minus quàm illa: Christus est creatura.

Das ist: **Wiewohl diese Rede: Gute Werke sind nötig zur Seligkeit / möchte geduldet und gelitten werden / sofern sie eine Gesetz / Lehre ist und bleibet / und verstanden wird abstractivè und de idea, jedoch sind viele großwichtige Ursachen / um welcher willen sie nicht im predigen oder schreiben solle gebraucht werden / gleichwie man sich hütet für diesen Worten! Christus ist eine Creatur.**

So viel nun diesen ersten Articuli belangt / bekennen wir / daß Gottes Gesetz / in den zehn Geboten begriffen / sey eine ewige unwandelbare Regel oder Richtschnur / welche von allen vernünftigen Creaturen / Engeln und Menschen / erfordert vollkommenen Gehorsam / das ist / herzlichste Liebe gegen Gott und den Menschen / ohne alle Sünde und böse Luste / und verheißet denen / so solchen Gehorsam leisten / zeitliche und ewige Güther. Dagegen

gegen aber dreuet sie Gottes Fluch und Zorn / zeitliche und ewige Straffe allen Engeln und Menschen / welche nicht alles halten / was im Buch des Gesetzes geschrieben steht. Diese Definition oder Beschreibung sol und muß verstanden werden de abstracto & de idea, wie man in Schulen pflegt zu reden / definitiones traduntur de idéis. Damit aber der gemeine Mann diese Schul-Worte verstehn könne / wollen wir unsre Meinung durch ein einfältiges Gleichniß erklären. Es ist zweyerley Frage von einem Thaler. Die erste / was der Thaler gelte? Die andere / wer den Thaler habe? Auf die erste Frage pflegt man also zu antworten: ein guter unverfälschter Thaler gelte 24. Groschen / oder / 24. Groschen sind nötig zu einem Thaler / und so ein heller dran mangelt / ist die Münz an Schrot und Korn zu geringe. Auf die andre Frage antwortet ein armer Lazarus: ich habe keinen Thaler / kan auch / als ein schwacher und francker Mann / nicht einen Heller mit meiner Arbeit erwerben / sondern was ich esse und trincke / das muß man mir um Gottes willen geben. Also hat es auch eine Gelegenheit mit dem Gesetz Gottes / wenn man von demselbigen disputirt / wie es an ihm selber ist / und nicht sieht auf die arme und sündliche Natur menschlichen Geschlechts / so möchte die Meinung dieser Proposition geduldet werden: **Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit**: wie andere propositiones legis geduldet / oder verstanden werden. Denn das Gesetz fordert nicht einem solchen Gehorsam / wie oben gemeldet / sondern verheißt auch denen / so ihn haben / das Leben / juxta illud: qui fecerit hoc, vivet in eis. Und ist gleich geredet / als wann man sagt: **Eine Rose ist eine Blume**. Diese Rede ist Sommer und Winter wahr / ob schon im Winter keine Rose mehr auf Erden zu finden ist. Wenn man aber diese regulam justitiæ hält gegen menschlichem Geschlecht / als gegen einen krummen und ungeschlachten Holz / so findet sich alsdenn die Ungleichheit des Gesetzes und unser sündigen Natur / davon S. Paullus sagt: (c) Lex spiritualis, ego carnalis. In dieser Collation ist die Frage / ob wir armen Sünder nach dem Fall den vollkommen Gehorsam haben oder nicht / welchen das Gesetz erfordert / und welchem es große Dinge verheißet? hierauf müssen wir alle mit Paullo antworten und bekennen: (d) Cum impossibile esset legi, quia infirmabatur per carnem, misit Deus Filium. Item: sensus carnis est inimicitia adversus Deum. Legi enim Dei non subjicitur, nec subjici potest. Item: (e) Si data esset lex, quæ posset vivificare, utique per legem esset justitia. Hie fragen aber die Einfältigen / warum sol man diese Proposition: **Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit**: nicht brauchen im predigen oder schreiben / so doch die Meinung abstractivè und de idea möchte nach der Urth des Gesetzes verstanden werden? Antwort: die fürnehmste Uhrsach ist / daß

S. Paulus

(c) Rom. VII. 14 (d) c. VIII. 3. (e) Gal. III. 21.

S. Paulus seinem Jünger Timotheo / und allen Christlichen Predigern / ernstlich anbefiehet : Formam habeto sanorum verborum , als wolte er sagen : man solle in der Kirchen Gottes nicht zweiffelhaffte / mißdeutliche / halb-mündige Worte brauchen / sondern helle und deutliche Reden führen / auf daß beyde die Meinungen und Weise zu reden dem Glauben und der Schrift ähnlich seyn / juxta illud : Prophetia sit analogia fidei. Item : qui loquitur in Ecclesia , loquatur sermones Dei. Item : vita profanas vocum varietates. Denn ob man gleich keinen Zank-Äpfel / oder Zank-Eisen unter die Einfältigen wirfft / so hat es dennoch Mühe genug / daß man Einigkeit und rechten Verstand erhalte. Die andre Ursach ist / daß man sich um der Feinde und ihrer Calumnien willen wohl muß vorsehen im schreiben und reden / wie der H. Erz Christus zu seinen Jüngern sagt : Estote simplices sicuti columbæ , & prudentes , sicut serpentes ; das ist : gleichwie eine Taube keine Galle hat / und niemand mit ihrem Schnabel oder Krälein beschädigt : also sollen auch die Christen nicht rachgierig / sondern gütig und freundlich seyn. Wie aber eine Schlange den Kopff verwahret im Streit / oder die Ohren zustopfft / daß sie des Zauberers Beschwörung nicht anhöre : also gebührt uns fleißig auf die Feinde des Evangelii unter der wahren Kirchen Achtung zu geben / damit sie nicht Ursach haben unsere Lehre zu läßern oder zu verkehren. Derohalben auch die Heiligen Väter nicht haben in der Kirchen dulden wollen die Proposition : Christus est creatura. Denn ob wohl die menschliche Natur in Christo ihren Anfang hat / und nicht von Ewigkeit gewesen ist / und könnte diese Proposition per communicationem idiomatum im rechten Verstande geduldet werden / jedoch haben sich die Heiligen Väter vorgeesehen und gehütet für den giftigen Schlangen den Arianern / welche alsbald diese Rede wolten ziehen und deuten auf die göttliche Natur in Christo mit unleydlicher Blaspheemia und Gotteslästerung. Also müssen wir uns auch für unsern Feinden und Lasterern / den Papisten / wohl vorsehen / damit sie uns nicht diese Worte : Gute Wercke sind nöthig zur Seligkeit / aus unserm Munde nehmen / und ihres Gefallens fälschlich deuten / und also uns mit unserm eignen Schwerdt schlagen. Die dritte Ursach ist / daß diese Proposition nicht ausgedruckt in der H. Schrift zu befinden ist / und kan die rechte Meinung des Gesetzes wohl mit andern und bessern Worten / die nicht so streitig sind / vorgebracht und dargethan werden. Die vierte Ursach ist / daß diese Proposition nicht leichtlich in dem Kercker des Gesetzes kan behalten / und also verwahret werden / daß sie nicht einschliche in die Lehre des Evangelii. Weil denn sonst mit großer Mühe und Arbeit der Unterscheid des Gesetzes und Evangelii schwerlich zu erhalten ist / so sollen wir hiemit nicht Ursach geben zu solcher schädlichen Confusion bey der Lehre des Geses

Gesetzes und Evangelii. Aus diesen und andern Ursachen schließen wir/ daß obwohl die Meinung der Proposition: Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit / nach des Gesetzes Arth und Natur abstractivè und de idea möchte geduldet werden / so sollen doch diese Worte mit nichten gebraucht werden weder im Schreiben noch Predigen von denen Kirchen/welche das reine Evangelium haben.

Der andere Articul/oder Proposition.

In foro justificationis & salvationis hæc propositio: *Bona opera necessaria sunt ad salutem*, nullò modò ferenda est. Das ist: in dem Haupt-
 Articul des Christlichen Glaubens/da man lehrt / wie der Mensch vor Gott könnte gerecht und selig werden kan man diese Rede: *Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit* / gar keines Wegs dulden oder leyden. In diesem andern Articul bekennen wir mit dem H. Petro: (f) *Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, nisi nomen JESU CHRISTI: neque enim in ullo alio est salus.* Und mit Paullo: *Sine lege, sine operibus legis gratis justificamur & salvamur per fidem in Christum.* Item: in setaine, non in feminibus, quasi in multis, sed tanquam in uno, qui est Christus. Denn gleichwie den Juden ernstlich verboten war/zweyerley Samen in einen Acker zu säen: also ist uns mit höchstem Ernst von Gott verboten / mehr denn den einigen und gebenedeyten Samen des Weibs und Abraham in den Acker der Rechtfertigung und Seligkeit auszusäen. So sind auch neben den exclusivis, die alle unsere Wercke von der Rechtfertigung und Seligkeit rein abschneiden/vier hochwichtige Ursachen / warum man obgemeldte Proposition in diesen Acker nicht streuen sol / sondern gänglich daraus / als ein anathema, verwerffen. Erstlich auf daß unserm HERN und Heyland Jesu Christo seine gebührlige Ehre nicht benommen / sondern dieselbige ihm gang und vollkommen gegeben werde. Denn was man unsern Wercken / es sey gleich viel oder wenig / in diesem Stück / belangend die Justification und Salvation, zuschreibt/das geschieht mit Verletzung und Verkleinerung der Ehren unsers Erlösers / Gerechts- und Seligmachers / sintemal Er nicht allein iustus, sondern auch Salvator vom Profeten genennt wird. Zum andern / auf daß die armen Gewissen zu aller Zeit/und vornemlich in geistlichen Kämpfen / welche der Psalm nennt *dolores mortis & pericula inferni*, einen festen und unbeweglichen Trost haben wieder Gottes Zorn / wieder den Fluch des Gesetzes/wieder Sünde/ Tod / Teuffel und Hölle. Denn es unmöglich ist/ daß sich ein betrübtes und ängstiges Gewissen solte halb oder gang auf eigne Wercke verlassen/und darauf beruhen / wie solches zu andrer

II. Articul/

R 2

Zeit

(f) A.G. IV. 12.

2. B. 193 (1) . p. 163

Zeit weitläufiger erklärt wird / und hie ohne Noth ist alles zu wiederholen. Zum dritten / so kan niemand Gott den HERN anrufen / er setze denn all sein Vertrauen auf den einigen Mittler JEsum Christum / wie Er selber spricht : *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo , dabit vobis.* Und Paullus : *Quomodo invocabunt , si non credent ?* Zum vierten ist nicht möglich / daß man erhalte Unterscheid zwischen dem Gesetz und Evangelio / wenn man nicht dringt auf das Wörtlein gratis. und auf den einigen Mittler zwischen Gott und den Menschen / JEsum Christum. Denn obwohl das Gesetz zeitliche und ewige Güther verheißt / so fordert es doch als lewige die Condition , oder Bedingung eines vollkommenen Gehorsams ohne Sünde. Damit nu dem HERN JEsu Christo seine vollkommne Ehre gegeben werde / und die Gewissen einen festen und unbeweglichen Trost haben / auch das Gebeth nicht verhindert / und der Unterscheid beyder Lehre / Gesetzes und Evangelii / nicht vertunckelt werde / so können wir der Proposition : *Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit / keinen Raum noch Statt lassen in articulo justificationis & salvationis.*

Der dritte Articul / oder Proposition.

III. Articul /

In foro novæ obedientiæ , post reconciliationem , nequaquam bona opera ad salutem , sed propter alias causas , necessaria sunt. Das ist : Im Articul / darin man lehrt vom neuen Gehorsam / der nach der Versöhnung mit Gott seyn sol / sind die guten Wercke in vieler Ursachen willen vonnöthen / aber nicht mit diesem unleydlichen Anhang : zur Seltigkeit. So viel diesen Articul betrifft / ist dieses unser richtig und einfältiges Bekentniß / daß gute Wercke dem Glauben / als rechtschaffene Früchte / folgen sollen und müssen / und um vieler Ursachen willen nötig sind / aber keines Wegs zur Seligkeit / welche wir zuvor durch den Glauben / als ein Geschenk Gottes / aus lauter Gnad empfangen und erlangt haben. Denn gleichwie zur Rechtfertigung unsre Wercke nichts thun können : also vermögen sie nichts zu thun zu der Erbschafft des ewigen Lebens / wie Paullus sagt : (g) *Si ex lege hereditas , jam non ex promissione &c.* Item : *Gratiã salvati estis. Dei donum est , non ex operibus &c.* (h) Wiewohl aber viele Ursachen nach der Länge könten erzählt werden / um welcher willen gute Wercke vonnöthen sind / so wollen wir doch auf Diskriahl / um der Kürze willen / nur drey erzählen. Die erste Ursach ist / daß wir Gott nicht allein als einen Schöpffer / sondern auch als einen lieben Vater mit unserm schwachen Gehorsam loben und preisen sollen / wie der HERN Christus sagt : *Sic luceat lux vestra , ut videant opera*

(g) Rom. IV. 14. (h) Eph. II. 8.

opera vestra bona, & glorificent Patrem, qui in caelis est. (i) Und: (k) Omnia facite ad gloriam Dei. Die andere Uhrsach ist / daß wir im Glauben darreichen Tugend / wie Petrus spricht / das ist / daß wir den Glauben üben / und nicht lassen müßig seyn / sondern unsern Beruf und Erwehlung fest machen. Denn wiewohl die Erwehlung bey Gott dem HERN fest und unbeweglich ist / sintemal der HERZ die Seinen kennt / so muß doch die Erwehlung bey uns auch fest und bekandt seyn / welches denn geschieht / wenn wir den Glauben nicht lassen müßig liegen / sondern ihn üben und gebrauchen als einen lebendigen und thätigen Schatz. Die dritte Uhrsach ist / auf daß die guten Werke unserm Nächsten in viel Wege dienen. Denn gleichwie ein unchristlich Leben andre Leute im Irrthum stärcket / und von der Lehre des Evangelii abschreckt; also leuchtet ein Christlich und gottselig Leben für / und lockt sie zu dem Evangelio / und zur rechten Anrufung Gottes. Demnach ist kein Zweifel / daß gute Werke vorhanden sind / dem Glauben folgen / als gute und geschlachte Früchte / aber dieser Anhang sol gänzlich und rein davon abgeschnitten werden: zur **Seligkeit**. Denn gleichwie die medici, so sie wollen einen Theriacam machen / müssen sie für allen Dingen der vipera, oder echidna, das ist / einer Schlangen / die uns in Teutschland unbekandt ist / den Kopff und den Schwanz abhauen / auf daß nicht die heilsame Arzney dadurch vergiffet und verderbt werde: Also muß man von den Wercken diesen Schwanz / oder Anhang / zur **Seligkeit** / abschneiden / damit nicht der süße und liebliche Honig / Schmach durch diesen Eßig versäuret und verbittert werde / und zwar / welchen die treffliche Vermahnungen / so in der Schrift sind / nicht dahin bewegen / daß er sich eines gottseligen Wandels befeße / den wird man mit diesem falschen Anhang / zur **Seligkeit** / nimmer dahin treiben.

Der vierte Articul / oder Proposition.

Sola fides justificat & salvat in principio, medio & fine. Das ist: IV. Articul / **Der Glaube macht allein gerecht und selig / nicht allein im Anfang / sondern auch durchaus biß ans Ende.** Diesen Articul bekennen wir darum / daß die particula SOLA rein bleibe / ohn allen Zusatz aller andrer Dinge / sie haben Nahmen / wie sie immer wollen. Denn die armen betrübtten Gewissen können sonst nirgend Ruh und Friede mit Gott finden / denn bey dem einigen Mittler Christo. Es soll auch niemand gedenccken / daß der Glaube allein ratione principii, oder im Anfang / gerecht und selig macht / das ist / wie Malvenda und andre Papisten vorgeben / daß der Glaube allein eine Vorbereitung sey zur Gerechtigkeit und Seligkeit / sondern dafür sol man es halten / daß der Glaube sey das A und O, das ist /

X 3

der

(i) Matth. V. 16. (k) I. Cor. X. 31.

der Anfang / Mittel und Ende beyder Wohlthat / der Rechtfertigung und Seligkeit. Hier möchte aber jemand fragen : Ob die Gabe des H. Geistes / welche allezeit mit der Gnade / das ist / mit der Vergebung der Sünden den Glaubigen geschenckt wird / ein Theil sey / oder eine Mittler - Sache der Rechtfertigung und Seligkeit ? Antwort : Biervohl es wahr ist / daß *gratia*, und *donum per gratiam*, wie Paullus redet / (l) nicht können getrennet werden / sondern allzeit beyeinander sind / so ist doch die Gabe des H. Geistes nicht ein Stück oder Theil / vieltweniger aber eine Mittler - Sache der *justification* und *salvation*, sondern sie ist ein Anfang / Folge und Zugabe der Gnaden / das ist / der Versöhnung mit Gott / und Annehmung zum ewigen Leben. Darum auch S. Paullus (m) sie nennt das Siegel und das Pfand unserer Seligkeit. Denn gleichwie *arba* nicht den Ehstand stiftet / sondern ist ein Pfand und Zeugniß der künftigen Hochzeit und Heimfarth : also ist der H. Geist ein gewisses Zeugniß in unserm Herzen / daß wir sind Gottes Kinder. Ja Er hilft auch auf unserer Schwachheit / und schreyet für uns vor Gott mit unaussprechlichen Seuffzen. (n)

Der fünffte Articul / oder Proposition.

V. Articul /

Bona opera non sunt necessaria ad retinendam salutem. Das ist: Gute Werke sind nicht nötig die Seligkeit zu erhalten. Hier bekennen wir / daß obwohl die guten Werke aus vielen Ursachen / wie oben gemeldet / nötig sind / so soll man doch nicht den Werken die Erhaltung der Seligkeit zuschreiben / welche Krafft allein der Glaube / oder das gleich viel ist / Christus hat. Denn der Gerechte lebt seines Glaubens / das ist / er hat beyde Gerechtigkeit und Seligkeit durch den Glauben. Und : *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque ad diem Jesu Christi.* Als wolte er sagen : Christus ist nicht allein der Anfänger / sondern auch der Erhalter und Bollführer der geschenckten Seligkeit. Und : *Virtute Dei custodimini per fidem ad salutem.* (o) So ist auch wieder die Natur und Eigenschafft einer Ursach oder *causa*, daß sie solte von ihrem effectu, oder Frucht erhalten werden / als zum Exempel : Der Schöpffer aller Dinge wird nicht durch die Creatur erhalten / wie auch nicht der Brunn von seinem Bächlein / oder der Baum von seinen Früchten. Nu ist aber / nach jedermans Bekennisse / der Glaube eine Ursach / Brunn und Baum der guten Werke. Denn gleichwie die Person ohne den Glauben weder gerecht vor Gott noch selig ist : also können die guten Werke nicht gethan werden / und sind Gott nicht angenehm und gefällig ohne den Glauben / *juxta illud : Quicquid non est ex fide, peccatum est.* Item : *impossibile est placere Deo sine fide.* Derohalben wird der Glaube / oder Seligkeit nicht von den Werken / sondern von andern

(l) Rom. VIII. (m) II. Cor. I. 22. (n) Rom. VIII. 26. (o) I. Petr. I.

andern Urfachen / als von dem H. Geist durchs Wort erstlich angezündet / darnach erhalten / gestärckt und vermehrt. Aus diesem ist offenbahr / das man nicht soll activè reden / welches ist eine *confusio causæ & effectûs*. Und hätte weniger Gefahr und Mißverstand auf sich / da man sagt : Gute Werke sind dazu nötig / das wir die Sünde und Aergerniß dadurch vermeiden / welche streben und streiten wieder den Glauben und gut Gewissen. Dann es ist unmöglich / das bey einem bösen Gewissen / oder Vorsatz hinfort zu sündigen / solte der Glaube und Seligkeit statt haben.

Der sechste Articul / oder Proposition.

Synonyma sunt & æquipollentia, seu termini convertibiles, *justificatio* VI. Articul / & *salvatio*, nec ullâ ratione distrahi aut possunt, aut debent. Das ist : Diese zwey Wörtlein / Rechtfertigung und Seligkeit / sind Wechsel-Wörtlein / das ist / es begreift eins so viel als das andere / und wird eins für das andere gebraucht / und diese zwo Wohlthaten / Rechtfertigung und Seligkeit / sollen und mögen nicht voneinander geschieden und getrennt werden. Weil das vierte Capitel zu Römern der Brunn und lebendige Quelle ist / daraus man den Articul von der justification schöpfen sol / so wollen wir kürzlich anzeigen / wie am selbigen Ort S. Paullus die Seligkeit beschreibt. Es allegirt aber S. Paullus den 32ten Psalm : *Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata. Beatus vir, cui Dominus non imputavit peccatum.* Und machet daraus eine solche Definition, das die Seligkeit sey nichts anders denn Vergebung und Zudeckung der Sünde. Wo aber Vergebung der Sünden ist / da ist auch die Erbschafft der ewigen Seligkeit. Wie denn S. Paul bald hernach Meldung thut des Erbtheils / als er spricht : *Si ex lege hereditas, & non ex promissione, vana est fides & otiosa promissio.* Denn wer ein Kind ist / der ist auch ein Erbe. Nun ist das unleugbahr / wie man in Schulen redet : *Quod definitio & definitum convertuntur.* Derowegen folgt / das *justificatio* eben so viel begreift als *salvatio*, sintemahl niemand kan selig seyn / er sey denn gerecht. Hieher gehören diese nachfolgende Zeugnisse : *Justificati estis gratis per gratiam : (p) gratiâ salvati estis : (q) qui credit in filium, habet vitam æternam : (r) non veniet in iudicium, sed transivit per mortem in vitam. (s)* Es möchte aber ein Einfältiger / wenn er solches hört / bey sich gedencen / wie kan ich gerecht und selig seyn / so ich doch in meinem Fleisch noch Sünde fühle / und dem zeitlichen Tod unterworffen bin ? Hierauf ist richtig zu antworten : Das Reich Christi in diesem Leben / und das künftige ewige Leben / da Gott wird

(p) Rom. III. 24. (q) Eph. II. 8. (r) Joh. III. 36. (s) c. V. 24.

wird seyn alles in allem / haben keinen Unterscheid reipsã, sondern alleinz modo rei, das ist/hie haben wir beyde Gerechtigkeit und Seligkeit im Glauben und Hoffnung. Dort aber nach der Auferstehung werden wirs haben im Schauen. Als wenn ein junger Fürst gebohren wird/ ob er schon in der Wiegen liegt / und kan noch nicht / von wegen seiner Kindheit / das Regiment führen/ so ist er doch gleichwohl nicht allein ein Kind / sondern auch ein Erbe / und der Herz über alle Lande und Fürstenthümer / die sein Herz Vater unter ihm hat. / nachmals / wenn er zu seinen Tagen kömmt/ nimmt er sich um die Regierung an &c. Also sind wir jeko Kinder Gotte? / und ist unser Leben in Christo verborgen / wann aber unser Herz Jesus Christus sich wird offenbahren / so werden wir auch zugleich mit ihm offenbahrt und verkläret werden. Derohalben sol man keines Wegs voneinander trennen die Gerechtfertigung und Seligkeit / als wenig/ als man einem jungen Fürsten und Herndas Erbe kan trennen von der Kindschafft. Es sol auch niemand ihm träumen lassen / daß wir durch den Glauben allein gerecht werden/ aber nicht ohne Werke können selig werden/ wie etliche falsche Lehrer vorgeben. Denn wer jemand zu seinem Kinde annimmt / der macht ihn auch zum Erben aller seiner Güther / so er hat und vermag. Biewohl aber diese wahrhaftige / wohlgegründete / und nötige Lehre von den Epicurischen Schweinen fälschlich gedeutet / und zu Stärkung des sichern und wilden Lebens mißbraucht wird/ so muß man doch vielmehr sehen auf die Ehre Christi des Sohns Gottes / und auf den heilsamen Trost ängstiger Gewissen / denn auf die porcos Epicuri, von welchen Joannes sagt: Qui facit peccatum, ex diabolo est. Item: qui sordet, sordescat adhuc.

Der siebende und letzte Articul/ oder Proposition.

VII. Articul /

Explodatur ergo ex Ecclesia cothurnus Papisticus, propter scandala multiplicia, & dissensiones innumerabiles, & alias causas, de quibus Apostoli Act. XV. loquuntur: Das ist: **Derohalben soll aus der Kirche Gottes verstossen und verworffen seyn die halb-mündige/ mißdeutige/ und Papistische Proposition:** Gute Werke sind nötig zur Seligkeit / von wegen vieler Aergernisse und unzähllichen Gezänckes/ auch um anderer Ursachen willen/ von welchen die Apostel reden Act. XV. Diesen letzten Articul verstehn und declariren wir also/ daß die propositio, **gute Werke sind nötig zur Seligkeit** / ob sie wohl legaliter & abstractivè kan verstanden werden / jedoch um obberührter Ursachen willen nicht/ weder im schreiben noch predigen/ sol gebraucht werden / und aus den beyden Articuli von der justification und neuem Gehorsam allerdings verstossen und verworffen seyn / vornemlich / weil sie so viele Aergernisse bey Freunden und Feinden/ und so viel Zwietracht erregt/ auch nicht Christo/ sondern dem

Bauch

Sauch und Pabst / den zweyen schändlichen Göttern/dienet/und mit süßen
 und prächtigen Worten die einfältigen Herzen verführt/ wie zun Römern
 Paullus redet. (1) Zu diesem endlichen Beschluß / der bey vielen wird das
 Ansehen haben/als sey er gar zu hart und streng / dringet uns das 15te Ka-
 pitel Actorum , darinnen eben die Frage erörtert wird / die jezund vom
 neuen auf die Bahn ist gebracht worden. Wo ihr euch nicht beschneiden
 laßt nach der Weise Moses / so könnet ihr nicht selig werden. Item: Da
 traten etliche auf von der Pharisæer Secten/die glaubig worden waren/und
 sprachen: man muß sie beschneiden/und gebieten zu halten das Gesetz Moses:
 von dieser Frage/welche der jezigen Disputation so gleich ist/als ein Ey dem
 andern gleich seyn kan / fällt Paullus der Apostel ein solch Urtheil aus
 dem H. Geist/ und nicht jemand zu Liebe oder Leyde : Was versucht ihr
 Gott mit Auflegen des Jochs auf der Jünger Hälse / welches weder
 unsre Väter noch wir haben mögen tragen / sondern wir glauben durch
 die Gnade unsers HERN Jesu Christi selig zu werden / gleicher Weise wie
 auch sie. Was es aber für eine erschreckliche Sünde sey GOTT den
 HERN versuchen / das bedencke ein gutherziger Christ tiefer und weiter
 bey sich selbst / denn wir es in einer Kürze auf dismal erzählen kön-
 nen. Denn Gott versuchen ist nichts anders/denn von seinem Wort und
 Willen / den er im Wort offenbahret hat / muthwilliger Weise abtreten/
 und / aus eignem Gutdüncken und Vorwitz / sich unterstehen etwas
 bessers und klügers zu machen / denn es GOTT selbst geordnet und
 gestiftet hat. Als wenn GOTT der HERZ sagt: Du solt den HERN an-
 beten / und ihm allein dienen. Mein ! sagt der Antichrist / der Pabst zu
 Rom / es ist nicht gnug / daß du Gott allein anbetest / und ihm dienest / du
 must auch die Mutter Gottes und andre Heiligen anbeten/ und mit selbst-
 erwählten Diensten ehren. Heißt das nicht Gott den HERN übermeistern/
 und unsre große Thorheit Gottes Weisheit vorziehen ? also heißt das
 auch Gott verachten. Denn Gott der HERZ spricht in seinem Wort : Gracia
 salvari estis, non ex operibus. Und ein armer Mensch untersteht sich das Ge-
 gentheil zu lehren und zu verthädigen ; nein/traun/man kan nicht ohne gute
 Werke selig werden : **Gute Werke sind auch nötig zur Seligkeit.**
 Darnach schreiben die Heilige Aposteln alle sämtlich an die Kirchen in
 Syria und Cilicia. Diweil wir gehört haben / daß etliche von den
 unsern sind ausgangen / und haben euch mit lehren irre gemacht/
 und eure Seelen zerrüttet / und sagen : ihr solt euch beschneiden
 lassen / und das Gesetz halten / welchen wir nichts befohlen haben &c.
 In dieser Schrift werden zwo greuliche und schreckliche Sünde den
 Gesetz- und Werck- Treibern aufgelegt / nemlich Verwirrung der Kirche/
 und

P

und Vergerniß/oder Zerrüttung der Seelen. Denn weil die Kirche Gottes Haus und Tempel ist / kan man leichtlich abnehmen / was für Sünde sey/diesen Tempel besudeln und beflecken / gleichwie ein Wiedehopff sein eigen Nest beschmeisset/so doch geschrieben steht: Ne sitis scandalo Ecclesiae: va illi, per quem venit scandalum. Zuletzt betrachte jederman mit höchstem Fleiß / was die Zerrüttung der Seelen auf sich habe. Es sagt der Sohn Gottes: Was hilfft es einen Menschen / wenn er gleich die ganze Welt hat / und nimmt Schaden an seiner Seele? ist da an einer Seele / die da besser ist denn die ganze Welt / so viel und groß gelegen / wer kan den unaussprechlichen Schaden und Verderben vieler Seelen gnugsam beweinen und beklagen? Weil denn die propositio: **Gute Werke sind nötig zur Seligkeit.** Gott den HERN versucht/die Kirche Gottes betrübt/ ärgert und verwirrt/ endlich auch die Seelen greulich zerrüttet/so lasen wir es bey der Heiligen Apostel Beschluß bleiben / und bitten den treuen Gott/ daß er uns samt unsern und andern Evangelischen Kirchen für solchem Sauerteig der Pharisäer und Heuchler durch seinen H. Geist behüten wolle. Wir bitten auch alle fromme Christen/wo sie sind in dieser letzten Zerstreuung/ daß Sie unsern geringen Dienst Gott zu Ehren / der Wahrheit zum Zeugniß / zum Trost und Stärkung der einfältigen und betrübten Herzen / nach Christlicher Liebe deuten / und im Besten verstehen und aufnehmen wollen/welchen wir mit unserm armen Gebeth und in andre Wege nach Vermögen zu dienen ganz willig und bereit sind. Anno Domini 1556.

Theologi & Concionatores subscriperunt.

Huic decreto etiam Menius subscriperat, & addiderat; se semper ita do-
cuisse & scripsisse hactenus. Rejectâ verò formulâ istâ, hanc revocationem suâ
manû subjecit:

subscriptio
Menii,

Ego Justus Menius hoc meo chirographo protestor, hanc confessionem veram
& orthodoxam esse, eamq; me, pro dono mihi divinitus collato, voce & scriptis hactenus
& publicè defendisse, & porro defensurum esse. Cum autem eam verborum formam,
qua de necessitate novæ obedientiæ reconciliatorum in libello meo de
Beatitudine recens edito usus sum, in diversam sententiam accipi à nonnullis intelli-
gam, polliceor, me totum illum locum retexturum, itaque sententiam explicaturum
esse, ut piæ confessioni per omnia consentanea futura, nihilq; habitura ambiguitatis
aut scandali sit.

contradictio
Amsdorsii,

§. 164. Omnia nunc videbantur tranquilla, nisi quòd Amsdorsius
primam Synodi thesin improbare. Hinc subscribere noluit, nisi cum certa
limitatione. Joannes Frideric. & Joann. Wilhelm. Fratres die 8 post Matthiæ
Heldburgo Francorum Legatos suos Christian. Brücken J. U. D. & Cancellar.

21. IV. nec

nec non D. Petr. Bremen Consiliar. ad eum mittunt, nunciantes, probasse se *monetur*,
thesin istam cum explicatione & addramento suo, nihilque posthac in Syno-
do immutatuos. Denn solte was ausgelassen werden / würde er Menius
dadurch Uhrsach nehmen das Werck zu bereiten / als wäre die Verglei-
chung nicht dermassen in Truck gegeben / wie sie zu Eisenach aufs Papier
bracht und geschehen / ipsi ajunt Principes. Amsdorfius verò constanter re-*perstat in*
stitit. Hinc factum, ut Synodus non prodierit in publicum, sed in Princi-*sententia*,
pum Archivis cubuerit, donec Illyricus (Matthias Flacius) anno MDLXIII.
eam ediderit. (u) Responsum autem, quod Amsdorfius Brückio & Bremio de-
dit, tale erat:

Achtbare und Hochgelarte / Günstige liebe Herrn und Freunde / Ich *responsum*
habe euer Werbung von wegen meiner Gnädigen Fürsten und Herrn un-*ejus*,
terthäniglich gehört und eingenommen / und daß im Anfang J. S. Gn. die-
se proposition Majoris: Bona opera sunt necessaria ad salutem, in ihrer Lande
Kirchen in keinem Wege zulassen noch gestatten wollen / habe ich von Her-
zen gern gehört und vernommen / und Gott gebe seine Gnade / daß J. S.
Gn. und wir alle dabey bis an unser Ende verharren und beständig bleiben.
Daß aber diese Worte / abstractum, concretum, idea, in der ersten propo-
sition der Eisenachischen Confession in keinem Weg können zugelassen und
geduldet werden / unangesehen der angehängten declaration, welche dieser
proposition: bona opera sunt necessaria ad salutem, ihren natürlichen Ver-
stand nicht nimmt: denn die Worte von Natur und Arth der Sprach ge-
ben / daß die Werke die Seligkeit verdienen. Denn ein jeder / wer diese
proposition höret oder liest: bona opera sunt necessaria ad salutem, der ver-
stehts nicht anders / denn daß die Werke neben dem Glauben die Seligkeit
verdienen / welches in der Christlichen Kirchen untrüglich und unleyd-
lich ist.

Zum ersten darum / daß solche Worte / idea und abstractum, in der
Kirchen Christi eine neue ungewöhnliche Rede ist / welche nie erhört / noch
von keinem Lehrer / neuen oder alten / gebraucht worden ist. Und dieweil die
Christen von den Articulen unsers Christlichen Glaubens nicht mit unge-
wöhnlichen und seltsamen Worten / durch menschlicher Vernunft Weis-
heit erdacht / reden / sondern solche Worte / so der Schrift und Glauben ge-
mäs sind / gebrauchen sollen. Dieweil denn diese Worte abstractivè &c.
in der Schrift nicht erfunden / auch von niemand sind gebraucht worden / so
ists am allerbesten / ja auch vonnöthen / daß man sie fahren lasse / und
derselben in keinem Weg gebrauche / noch leyde in der Christlichen Kir-
che.

Zum andern / so finds tuncfle und finstere Worte / die der gemeine
Mann

(u) vid. libell. de voce & re fidei, deque justitia Christiana f. 191.

Mann nicht verstehn/auch niemand Teutsch geben kan. Dieweil man denn vom Christlichen Glauben/und sonderlich in diesem höchsten und wichtigsten Articul der justification deutlich und verständlich reden sol/das es der gemeine Mann verstehn kan / so ist hoch vonnöthen / das man klarer und heller Worte / die ein jeder verstehe / dazu gebrauche / und für finstern tuncckeln Worten sich hüte und bewahre. Darum können diese Worte in prædicatione legis, abstractivè &c. in keinem Weg geduldet noch gelitten werden.

3. Zum dritten / so sind solche Wörter kein nütz/ frommen noch bessern niemand. Was aber in der Kirchen Christi nicht bessert noch nützt/das soll man nicht lehren noch predigen.

4. Zum vierten/ so thun sie großen Schaden/ärgern die unsern/ und machen die Gewissen irre/stoßen die frommen Einfältigen für den Kopff / das sie nicht wissen/was sie glauben/ oder halten sollen. Darum kan man ohne Fahr mit gutem Gewissen dieselben Worte nicht gebrauchen / noch in der Kirchen Christi zulassen.

5. Zum fünften / so stärken solche Worte unsre Widersacher die Papisten / welche frolocken und sich rühmen/ das wir unsre Lehre wiederrufen. Und ob sie wohl des keinen Grund haben / so nehmen sie doch davon/und brechen eine Uhrsach vom Zaun/das sie uns schmähen und lästern. Darum sollen wir uns für solchen Worten hüten / das wir niemand damit ärgern / noch Uhrsach geben unser Evangelium zu lästern.

6. Und zum letzten / so wil Menius selbst solche Worte nicht leyden noch annehmen/wie er öffentlich jetzt zu Jena / wie mir M. Aurifaber schreibt/ dem Victorino ins Gesicht soll gesagt haben diese folgende Worte : Victorine bleibt nur daheim mit euerm abstracto und concreto &c. Die Wörter idea und abstractivè kan man nicht deutlich geben. Denn es ist eine Sophistische ertichtete Rede / und ein lauter nichts / die man nicht deuten noch erklären kan. Denn es ist kein lex abstracta in rerum Natura. Denn lex in sua substantia & essentia docet & præcipit opera. Darum kan man die erste proposition unsers Gesprächs gar nicht dulden noch leyden. Diese proposition: Opera non sunt necessaria ad salutem, ist dreißig Jahr her in allen Disputationen und Predigten / und sonderlich in Büchern Luteri deutlich erklärt/und genugsam beweiset und bewährt/das es hinfürter keiner Erklärung noch Beweisung bedarff &c.

§. 165. Etiam Illyricus & Wigandus quædam monuerant in Synodo, ut ex scripto eorum Magdeburgi xxiv. Sept. MDLVI. dato vidimus, repetente ea Rebhanio nostro. (vv) Pertexuit Amsdorfus cum Flacio aliisque litem de propositione:

Bona opera necessaria esse ad salutem, num in doctrina legis vera sit & tolerari queat?

Affir-

(vv) lib. cit. p. 206. seqq.

Et sic cum
Illyrico

Affirmativam tuebatur *Illyricus*, *Amsdorfius* negativam. Cum hoc fecit *M. Joann. Aurifaber*, qui liticulam eo nomine intendit *M. Brilino*. Quæ verò, interponentibus auctoritatem suam aliis Theologis, sensumque, vim & officium legis rectiùs, pleniùs, planiusq; explicantibus, paulatim conticuit. Oblit *Menius* Synodo alterum scriptum, in quo dixerat, thesin hanc; *bona opera necessaria esse ad salutem*, in doctrina legis non posse simpliciter damnari, seu pro hæretica haberi, citans testimonia *Lyneburgensium*, *Hamburgensium* & *Magdeburgensium*. Quos ultimos cum nominari audiret *Amsdorfius*, & indigna in confessu Principum, Consiliariorum & Theologorum, magno cum clamore indignabundus sermonem ejus interrupit. Tandem *Menius* Gothâ in vicinam urbem Electoralem *Salzam* concessit, relictis literis ad Duces Saxon. *Menius* abis & Senatam Gothanum, quæis suum resignavit officium. Revocatus noluit *Salzam*, venire nisi sub certis conditionibus, quas noverat vix esse sperandas.

§. 166. Claruit hoc tempore *Michaël Schmuck*, Poligraphus *Isnacensis*, laudes celebri Advocatus, quo de in veteri manuali hoc elogium reperi: *Das er des Raths Syndicus gewesen/welchen die Edelleute in streitigen Sachen auf sechs bis acht Meilen gebraucht. Denn ganz Thüringen hatte vor 60. Jahren keinen Doctor Juris außer Erfurt. Ceterum si hac occasione indicem Poligraphorum poscas, dabimus.*

I. Joannes von Mecheln	-	-	-	1368.	<i>Poligraphi,</i>
II. Nicola ⁹ , Schreiber der Stadt/Münzmeister und Rathsmann	-	-	-	1395.	
III. Joann. Purgold	-	-	-	1490.	
IV. Joann. Scholl	-	-	-	-	
V. Sebald. Welfer	-	-	-	-	
VI. Nicol. Scherzger	-	-	-	1505.	
VII. Joann. Detter	-	-	-	1522.	
VIII. Hermann. Reckwoll	-	-	-	1524.	
IX. Mich. Schmuck	-	-	-	1535. 1556.	
X. Mich. Vogel,	-	-	-	-	
XI. Stephan. Weimer,	-	-	-	-	
XII. Bernardinus Purgold, postea Consil. Saxo-Lauenburgicus.	-	-	-	-	
XIII. Michaël Cörber,	-	-	-	-	
XIV. Quirinus Rheinfranck, Not, Publ. Czf., postea Consul,	-	-	-	-	
XV. Nicol. Rhön,	-	-	-	-	
XVI. Casp. Purgold,	-	-	-	-	
XVII. Henric. Franck,	-	-	-	-	
XVIII. Joh. Sebast. Rhön,	-	-	-	-	
XIX. Joh. Adam Zenning/nunc Præfectus Wasungensis.	-	-	-	-	
XX. J. Christoph. Schellhaas/postea Senator,	-	-	-	-	
XXI. J. Sebast. Madlungen.	-	-	-	-	

imago
Amsdor-
fiana,

§. 167. Circumferebatur imago *Amsdoriana*, cui imple rythmos cum
gnome Paullina subjecerat:

So sahe der alte N. Amsdorff grau/
drey und siebentzig Jahr genau/
ein Feind der Adiaphoristerey/
und aller Parten Schwermerey.

Col. II. Laſet euch niemand betriegen.

1557.
Menius ab-
Lipſiam,

novales,
obitus Me-
nii,

1558.
Erlaudes,

imago Ams-
dorf.

Sub initium anni MDLVII. familiam cum supellectile sua ad se Gothâ
transtulit *Menius*, migrans Lipsiam, factus ibi Ecclesiæ Thomanae Pastor.
Matth. Dresser. (x) Prof. Hist. Lips. ait: cum propter *Flacianismum* Thuringiam reliquisset. At *Flacius* eo tempore nondum venerat in hanc regionem.

(y) Denuò autem illi cum *Amsdorffio* & *Illyrico* certamina satis acerba, quæ in-
ter etiam satis cessit Lipsiæ febris magnâ enectus anno sequente die Cyriaci
(alii habent XI. Aug.) ætatis LIX. (al. LXIII.) ministerii XXXVI. *Myconius*

specioso cum mactans præconio vocat *Virum optimè meritum de Rep. Christiana*, dignumq; , cui omnes posteri bene precentur, celeberrimum doctrinâ, vitâ inno-
centissimum, erga amicos constantissimum. (z) Denuò prodiit effigies Ams-
dorffii æri incisa, cui non nemo hoc subjecit distichon:

Cum ter quinque suæ numeraret lustra senecta
Amsdorfus, talis vultû habitûque fuit.

Item:

ſam ter quinque tua numerabas lustra senecta,
Amsdorff, facie cum, Pie, talis eras.
Nestoreos Tibi producat Deus optimus annos,
Ecclesia ut lacera vulnera seva leves.
Sic etenim verus Elisam liquit Elias,
ut Sion ductu salva sit usque tuo.

initium
Acad. Io-
mens.

primus Re-
ctor,

§. 168. Incunabula *Pedagogii Provincialis* (ita vocabatur) autoritate
Joannis Friderici I. Elect. Sax. Magnanimi, adhuc captivi, præsentibus Filiis Ejus
Illustrissimis *Joanne Frid. II.* *Joanne Wilhelmo I.* & *Joanne Frid. III.* aliorumq;
Ordinum Clarissimis Viris, orationibus suis solenniter Jenæ inaugurârunt
XIX. Mart. MDXLIX. M. *Joann. Stigelius*, Frimariâ Gothanus, à *Carolo V.*
Imp. nobilitatus & lauro Apollinari coronatus, vocatus ex alma *Witteber-*
genſi, & M. *Victorinus Strigelius*, Kaufbeurâ Algojo-Suevus ex Erfurtina Uni-
versitate postulatus. Verùm anno M. D. LVIII. d. 2. Febr. *Studii* instar *Ge-*
neralis, seu *Academiæ*, introducitur, pompæ ejus latiùs recitante M. *Adriano*
Beyer. (y) Primus novæ Universitatis Rector erat *Joannes Schröterus*, Vina-
rien-

(x) Isagog. hist. millenar. VI. P. I. p. 218. (y) in dedicat. nov. Syllab. Rect. & Prof. Jencns.
Conf. D. Sagittar. hist. Joann. Frideric. th. 23.

riensis, M.D.ejusque PP. nec non Nobil. Com. Palat. Cæs., qui decessit anno 1593. 3. Mart. Illustres, qui fasces eruditi Imperii tenuere hactenus, fuerunt

<i>Philippus</i> , Comes Nassoviensis & Saræpontanus, anno 1558.	
<i>Henricus Ruthenus</i> , L. B. à Plauen, Dominus in Graitz, Kranichfeld, Ge- ra &c.	1561. <i>Reitores Il- lustres,</i>
<i>Gebhardus</i> , Com. Glichenfis, Dominus in Blanckenhayn & Kranichfeld.	1564.
<i>Sigismundus</i> , Com. Glichenfis, Dominus in Tonna, -	1570.
<i>Anarkus Fridericus</i> , L. B. à Wildenfels &c.	1571.
<i>Frid. Wilhelm. I.</i> Dux Saxonie	1574.
<i>Vollradus</i> , Com. Glichenfis,	1574.
<i>Hugo</i> , L. B. à Schönburg, Dominus in Glaucha & Waldenburg.	1576.
<i>Wolfgang.</i> , Com. & Dominus in Castell	1577.
<i>Otto</i> , Com. Mansfeldensis,	1578.
<i>Ernestus</i> , Com. Mansfeldensis,	1579.
<i>Joach. Andreas Schlicko</i> , Comes in Passau & Weiskirchen, 1591.	
<i>Magnus</i> , Dux Brunvic. & Lyneb.	1592.
<i>Reinprechtus</i> , L. B. à Polhaim & Lichteneck	1592.
<i>Caspar.</i> , L. B. à Windischgrätz	1593.
<i>Joann. Ernest. Junior</i> Dux Sax., duodecies Rector, ab anno 1608.	
usque ad	1614.
<i>Wolfgang. Frideric.</i> , S. R. I. Marefchallus hereditarius, Dominus à Pa- penheim,	1615.
<i>Christian. Schenck</i> , L. B. à Tautenberg,	1618.
<i>Frid. Wilhelm. II.</i> Dux Sax.	1619.
<i>Ernest. Ludovic.</i> Com. Mansfeldenf.	1622.
<i>Bernhard II. Senior</i> , Dux Saxon.,	1654.
<i>Fridericus</i> , Dux Sax.,	1654.
<i>Otto Wilhelm Königsmarck</i> , Comes in Westervick & Stegholm &c.	1655.
<i>Bernhard Senior</i> , Dux Saxon.	1655.
<i>Joann. Wilhelm</i> , Dux Saxon.	1688.
Primus S. Th. D. Jenæ solenniter creatus erat <i>Joann. Stoffelius</i> , Kürzingâ <i>primi</i> Francus, d. 13. Jul. 1564.	<i>omnium Fa- cult. Doct.</i>
Primus U. J. D. <i>Matthaus Wesenbecius</i> , Antverpiensis, d. 21. Febr. 1558.	
Primus Med D. <i>Simon Wildius</i> d. 28. Mart. 1558. Alii substituunt <i>Lau- rent. Huelium</i> , Vesaliensem anno 1560.	

Pri-

Primus Philosophiæ Doctor, seu Art.Liberal.M. *Andreas Fulda*, Saltzungen-
genfis, d. 12. Jul. 1558.

catalog.
omnium
Professor.

Haud ingratum fuerit integrum catalogum omnium Facultatum Pro-
fessorum, quotquot in Illustrissimo hoc Athenæo claruere unquam, cum cu-
rioso Lectore communicare.

I. PROFESSORES THEOLOGIÆ.

Profefs.
Theolog.

- I. Nicol. ab *Amsdorf*, Licent., Nobilis Misnensis, obiit anno 1565.
- II. M. Philipp. *Melanthon*, seu *Schwarzerde*/Brettâ Palatinus, obiit 1560. ut designatus Professor.
- III. M. Victorinus *Strigelius*, Kaufbeurâ Algojus Suevus, obiit Heydelbergæ 1569.
- IV. D. Just. *Jonas*, Northusâ Cheruscus, obiit Eisfeldæ Francorum 1553.
- V. M. Georg. *Rorarius*, amanuensis Luteri, primus Præfectus Bibliothecæ Jenensis, ob. Jen. 1557.
- VI. M. Joann. *Rosa*, Hellingâ Francus, obiit 1571.
- VII. D. Erhard. *Schnepf*, Heilbrunnâ Suevus, obiit 1558.
- VIII. M. Matthias *Flaccus*, (euphoniæ gratiâ Flacius, & Flachius, à patria vulgò Illyricus, à nonnullis *Frankowitzi* dictus) obiit Francof. ad Mœnum 1575.
- IX. D. Simon *Museus*, aliàs *Meussel* / Velschâ-Marchicus, Diacon. Vinariens., abire iussus 1562. quòd cothurno Strigeliano invisus esset.
- X. Joann. *Wigand*, Hassus, obiit in Episcopatu suo Pomezaniensi in Prussia, 1587.
- XI. M. Matthæus *Judex*, Dippolswaldiâ-Misnicus, ob Synergismi Strigeliani improbationem remotus 1562.
- XII. M. Joann. *Stoffelius*, Kitzingâ Francus, clam abiit 1568. obiit 1576. Pirnæ.
- XIII. D. Nicol. *Selneccerus*, Hersbrunnâ Noricus, obiit 1592.
- XIV. D. Joann. Frid. *Cælestinus* obiit in Austria 1572. Facianismo infectus.
- XV. D. Tilemann *Heshusius*, Wefaliâ-Clivensis, obiit 1588.
- XVI. D. Timotheus *Kirchnerus*, Furingus, ob. 1587.
- XVII. D. Martin *Mirus*, Weidâ-Variscus, obiit in Carditz, quæ est arx Wolfgangi Alberti Schleinitzii 1593.
- XVIII. D. David *Voitius*, Ronnenbergâ-Misnicus, ob. 1587.
- XIX. D. Balthaf. *Sartorius*, Oschazienfis Misnicus, ob. 1609.
- XX. D. Joann. *Avenarius*, Bohemus, obiit 1590.
- XXI. M. Hieronym. *Opirius*, Rosbinensis Misnicus, ob. 1577.
- XXII. D. Ambros. *Reudenius*, Groitschio-Misnicus, ob. 1615.
- XXIII. M. Christoph. *Hammer* / Hilperhusanus, ob. 1591.

XXIV.

- XXIV. D. Georg. *Mylius*, vulgò Müller/Augustâ Vindelicus, obiit 1607.
 XXV. D. Samuel *Sischer*, ex valle Joachimica Bohemus, ob. 1600.
 XXVI. Joann. *Debelius*, Tanrodâ Turingus, ob. 1610.
 XXVII. D. Petrus *Piscator*, Hanoviâ-Rhenanus, ob. 1611.
 XXVIII. Albertus *Grauerus*, Melecoviâ-Marchicus, ob. 1617.
 XXIX. D. Joann. *Major*, Reinstadio-Turingus, ob. 1654.
 XXX. D. Joann. *Gerhard*, Quedlenburgo-Saxo, ob. 1637.
 XXXI. D. Joann. *Zimmel*/Stolpâ Pomeranus, ob. 1642.
 XXXII. D. Salomon *Glassius*, Sondershusanus, obiit Gothæ 1656.
 XXXIII. M. Joann. Mich. *Dilherr*, Themarâ Hennebergicus, vocat. 1642.
 Noribergam.
 XXXIV. D. Godfried. *Cundisius*, Pirnâ-Misnicus, ob. 1651.
 XXXV. D. Joann. *Museus*, Longo-Pratensis Turingus.
 XXXVI. D. Joann. Tob. *Major*, Jenensis, ob. 1655.
 XXXVII. D. Christian. *Chemnitius*, Königsfeldâ-Misnicus,
 XXXVIII. D. Joann. Ernest. *Gerhardus*, Jenensis,
 XXXIX. Sebast. *Nieman*, Lubecensis,
 XL. D. Friedeman *Bechmann*, Ellebio-Thuringus,
 XLI. D. Joann. Wilh. *Beyer*, Norinbergensis, postea Prof. Halæ Magdeburg.
 tandem ut Superintendens Vinarienf. obiit 1695.
 XLII. D. Valentin *Felchemius*, Hallensis.
 XLIII. D. Philipp *Müllerus*, Sangershusanus.

II. PROFESSORES JURIS.

- I. D. Gregor. *Heynsè* (Pontanus, à patria Brück dictus) Saxo, obiit *Profess. Ju-*
 1557. *ric.*
 II. D. Pleicardus *Sindringerus*, Halâ-Suevus, ob. 1551.
 III. D. Basilius *Monnerus*, Vinariensis, ob. 1566.
 IV. D. Petrus *Breme*,
 V. D. Henric. *Schneidevvin*, Stolbergâ-Cheruscus, ob. 1580.
 VI. Matthæus *Wesenbecius*, Antverpiensis, ob. 1569.
 VII. D. Matthias *Colerus*, Altenburgensis, ob. 1587.
 VIII. D. Bartholom. *Plaurerus*, Constantiensis,
 IX. D. Joann. *Hofferus*, Coburgensis, ob. Culmbachii 1583.
 X. D. Nic. *Scheller*, Coburgensis, dimissus abiit Arnstadium.
 XI. D. Henric. *Husanus*, Ilnacensis, obiit Lyneburgi 1587.
 XII. D. Christoph. *Dürfeld*, Gothanus, factus tandem Assels. Camer. Imp. Spi-
 renf. ob. 1583.
 XIII. D. Lazarus *Colerus*, Oschaziô-Misnicus, Syndic. postea Magdeburg.
 XIV. D. Virgilius *Pingizer*, Halemâ-Bavarus, ob. 1619.

Z

XV. D.

- XV. D. J. Adam *Morderus*, Affels. postea Camerae Spirensis.
 XVI. D. Josias *Marcus*, Torgâ-Misnicus.
 XVII. D. Samuel *Brothagius*, Ulmâ-Suevus, ob. 1587.
 XVIII. D. Joann. *Monachus*, Schnebergâ-Misnicus, ob. 1599.
 XIX. D. Daniel *Eulenbecius*, Barbyâ-Saxo.
 XX. D. Joann. *Unverth*, abiit Lipsiam.
 XXI. D. Petrus *Wesenbecius*, Antverpiensis, ob. 1603.
 XXII. D. Victorin. *Grünerus*, Jenensis, ob. 1586.
 XXIII. D. Jac. *Welsen*, Landsbergâ-Misnicus, ob. 1609.
 XXIV. D. Joann. *Stromerus*, Auerbachio-Palatinus, ob. 1607.
 XXV. D. Liborius *Hofmann*, Fridrichrodâ-Thuringus, ob. Düsseldorfii
 1597.
 XXVI. D. Christian. *Steinacker*/Quedlinburgensis, abiit Magdeburgum.
 XXVII. D. Nic. *Reusnerus*, Leorinus Silesius, obiit 1602.
 XXVIII. D. Leopold. *Hakelman*, Stadâ-Saxo, ob. 1619.
 XXIX. D. Arnold de *Reyger*, abiit Halas Saxon. & hinc ad aulam Elect. Bran-
 denburg.
 XXX. D. Ortolph. *Fomannus*, Silusio-Hennebergicus, ob. 1637.
 XXXI. D. Jac. *Schröter*, Vinariensis, ob. 1645.
 XXXII. D. Dominicus *Arumaus*, Leovvardiâ Frisius, ob. 1637.
 XXXIII. D. Joann. *Syrabe*, Annæbergâ-Misnicus, ob. 1634.
 XXXIV. D. Sam. *Goeckhusius*, nobilis Saxo, obiit 1658.
 XXXV. D. Petrus *Ditericus*, Cizâ Misnicus, ob. 1640.
 XXXVI. D. Osvald *Hilliger*, Freibergâ-Misnicus, ob. 1619.
 XXXVII. D. Wolfgang. *Wertherus* Mühlpfört, Rhodâ-Thuringus.
 XXXVIII. D. Valentinus *Rimerus*, Hirschbergâ-Silesius, ob. 1635.
 XXXIX. D. Ortolph. *Fomann*. Junior. Jenensis, ob. 1640.
 XL. D. Zach. *Prüschench* (à Lindenhoven) Nobil. Palatinus, obiit Jenæ
 1678.
 XLI. D. Erasmus *Ungebauer*, Numburgensis,
 XLII. D. Christoph. Philipp. *Richter*, Eisfeldâ-Francus,
 XLIII. D. Godfrid. *Fibigius*, Uratislaviensis,
 XLIV. D. Andr. *Ramdohr*, ob. Brunsvici 1656.
 XLV. D. Rudolf. Wilhelm *Crausius*, Numburgensis,
 XLVI. D. Joann. Casp. *Unrath*, Schönaviâ-Francus, ob. 1640.
 XLVII. D. Georg. Adam *Struvius*, Magdeburgensis,
 XLVIII. D. Joann. *Thoma*, Lipsiensis, ob. 1680.
 XLIX. D. Joann. *Strauch*, Colditiô-Misnicus,
 L. D. Ernest. Frid. *Schröter*, Jenensis,
 LI. D. J. Christoph. *Mexius*, Altenburgensis.

- LII. D. Joann. Volkmar. *Bechman*, Fidelhusâ-Thuringus.
 LIII. D. J. Christoph. *Falckener*, Laufâ-Noricus.
 LIV. D. Joann. Jacob. *Avianus*, Erfurtenfis.
 LV. D. Joh. Balthaf. *Roth*, Gerenâ-Thuringus,
 LVI. D. Nic. Christoph. *Lyncker*, Gilenlis,
 LVII. D. Petr. Müller, Northufanus, postea Cancellar. Geranus, ob. 1696.
 LVIII. D. J. Philipp. *Slevogt*, Jenensis,
 LIX. D. Christian. *Wildvogel*, Hallensis Saxo,
 LX. D. Wilhelm. Hieron. *Brückner*, Erfurtenfis.
 LXI. D. Adrian. *Beyer*, Jenensis.
 LXII. D. Joh. Bernhard *Fries*.

III. PROFESSORES MEDICINÆ.

- I. D. Joann. *Schröter*, Vinariensis, ob. 1593.
 II. D. Janus *Cornarius*, Cygnæus, ob. 1558.
 III. Laurent. *Hielius*, Vefaliensis, obiit peste 1566.
 IV. D. Mich. *Neander*, ex valle Joachimica, ob. 1581.
 V. D. Ludovic. *Sturm*, Vinariensis, abit Martisburgum 1569.
 VI. D. Andreas *Ellinger*, Orlamundanus, ob. 1582.
 VII. D. Gervasius *Marstallerus*, Friburgô-Brisgojus, ob. 1578.
 VIII. D. Jacob. *Flachius*, Jenensis, ob. 1611.
 IX. D. Henric. *Mulichius*, Wittebergenfis,
 X. D. Philipp. Jacob. *Schröter*, Viennensis, ob. 1617.
 XI. D. Joann. Frid. *Schröter*, Jenensis, ob. 1625.
 XII. D. Anton. *Varus*, vulgò *Krummfuß*/Vinariensis, obiit 1637.
 XIII. D. Zachar. *Brendel*, Burgelensis, ob. 1626.
 XIV. D. Eusebius *Schenck*, Croloppii natus in Bohemia, ob. 1628.
 XV. D. Zachar. *Brendel*, junior, ob. 1638.
 XVI. D. Guerner. *Rolfinck*, Hamburgensis.
 XVII. D. Paul. *Marquard*. *Slegel*, Hamburgensis, ob. 1635.
 XVIII. D. Godfried *Mæbius*, Lauchâ-Turingus.
 XIX. D. Christoph. *Schellhammer*, Hamburgensis, ob. 1651.
 XX. D. J. Theodor. *Schenck*, Jenensis.
 XXI. D. J. Arnold. *Fridericici*, Altenburgenfis.
 XXII. D. Georg. Wolfgang. *Wedel*, Sprembergâ-Lufatus,
 XXIII. D. Rudolf. Wilhelm. *Craufius*, Vinariensis.
 XXIV. D. Augustin. Henric. *Faschius*, Arnstadiensis.
 XXV. D. Günther. Christoph. *Schellhammer*, Jenensis, olim Prof. Helmstad.
 nunc Kiloniensis.

Profess. Me-
dicina,

XXVI. D. Jacob. *Wolf*, Numburgensis.XXVII. D. Joann. Hadrian. *Slevogt*, Jenensis.

IV. PROFESSORES PHILOSOPHIÆ.

Prof. Phi-
losophiæ.I. M. Christoph. *Zofman* / obiit 1576.II. M. Mich. *Stieffel* / Eslingenfis, ob. 1567.III. D. Vitus *Orrelius*, Francus, ob. 1570.IV. M. Nic. *Bachmeister* / ob. 1551.V. M. Joann. *Stigelius*, Frimariâ - Turingus, ob. 1562.VI. M. Victorin. *Srigelius*, Kauf beyerenfis, ob. 1569.VII. D. Mich. *Neander*, ex valle Joachimica, ob. 1581.VIII. D. Christoph. *Dürfeld*, Gothanus, ob. 1583.IX. M. Joann. *Rosa*, Hellingâ - Francus.X. D. Jobus *Fincelius*, Vinariensis.XI. D. David *Voidius*, Ronnebergensis, ob. 1589.XII. D. J. Frid. *Calestinus*, discessit 1571.XIII. M. Joann. *Langer*, Coburgensis, ob. 1560.XIV. M. Andreas *Fulda*, Saltzungenfis, ob. 1596.XV. M. *Ægidius Salius*, Gorckâ - Bohemus, ob. 1580.XVI. D. Frideric. *Widebramus*, ob. 1585.XVII. M. Joann. *Merolinus*, Kauf beyerenfis.XVIII. M. Frid. *Pensoldus*, Variscus, ob. 1589.XIX. M. Adam *Byssander*, vulgò *Biederman* / Pelniciô - Variscus.XX. D. *Ægidius Hildericus*, Jeverâ Frisius.XXI. M. Paul. *Crusius*, Coburgensis.XXII. M. Hieron. *Osius*, vulgò *Ehelsich* / Schlotthemio - Turingus.XXIII. D. Joann. *Debelius*, Rhemdâ - Turingus, ob. 1610.XXIV. D. Jacob. *Zoberus*, Vinariensis.XXV. M. Wolfgang. *Zeisenus*, Fuldenfis.XXVI. M. Owenus *Güntherus*, Holsatus.XXVII. D. Ambros. *Reudenius*, Groitschâ - Misnicus, 1615.XXVIII. D. Justus *Lipsius*, Iscano - Brabantinus, accessit 1572. discessit clam
1574.XXIX. D. Joann. *Mylus*, Liebenrodâ - Turingus, ob. 1575.XXX. M. Casp. *Arnurus*, vulgò *Lammerzahl* / Ilmena - Turingus, ob. 1586.XXXI. M. Sebast. *Scheffer*, Altenburgo - Misnicus, successit Lipsio clam abeun-
ti anno 1574. quò etiam obiit.XXXII. M. Paul. *Didymus*, vulgò *Zwilling* / Torgâ - Misnicus, obiit
1581.

XXXIII. M.

- XXXIII. M. Balthaf. Brunner, Hallensis Saxo, ob. 1581.
 XXXIV. M. Andr. **Tiebertorn**/Walhusâ-Afchenburgicus, abiit clanculum
 1590.
 XXXV. M. Joann. **Piscatorius**, Norinbergensis.
 XXXVI. M. Just. Ludov. **Brysomannus**, Triptitio-Varifcus.
 XXXVII. D. Jac. **Welfenius**, Landsbergensis, ob. 1609.
 XXXVIII. D. Zach. **Brendel**, senior, Burgelâ-Turingus, ob. 1626.
 XXXIX. M. Joann. **Zöllner**, Jenensis, ob. 1628.
 XL. M. Albert. **Voirius**, Regiomontanus Pruffus.
 XLI. M. Wolfgang. **Heider**, Guelphifio-Turingus.
 XLII. M. Georg. **Limnaus**, aliâs Wirn, Helvetus, ob. 1611.
 XLIII. D. Ortolph. **Fomann**, senior, Silufio-Hennebergicus, obiit
 1634.
 XLIV. D. Andr. **Libavius**, Hallensis Saxo, abiit Rotenburgum ad Tubarim
 1591. fit postea anno 1605. primus Gymnaf. Coburg. Direct.
 XLV. M. Christoph. **Zammer**/Hilperhufanus, ob. 1597.
 XLVI. M. Laurent. **Rhodomannus**, Cherufco-Stolbergicus, abiit Stralfundam
 1598.
 XLVII. Lic. Elias **Reufnerus**, Leorinus Silefius, ob. 1612.
 XLVIII. D. Petr. **Pifcator**, Hannoviâ-Rhenanus, ob. 1611.
 XLIX. D. Thom. **Sagittarius**, Stendaliâ marchicus, abiit 1616. Breslam,
 Gymn. Elifabethani & reliquarum fcholarum Inſpector, obiit ibi 1621.
 L. M. Balthaf. **Gualterus**, Allendorffio-Haffus, ob. Brunſvigæ 1640.
 LI. M. Mich. **Wölf**, Ratisbonenfis, ob. 1623.
 LII. D. Joann. **Gryphander**, Oldenburgo-Friſius, diſceſſit 1618.
 LIII. M. Henric. **Hoffman**/Jenensis, ob. 1652.
 LIV. M. Theophil. **Enetius**, Königsfeldâ-Mifnicus, ob. 1631.
 LV. M. Quirin. **Cubachius**, ob. 1624.
 LVI. D. Salomon. **Glaſſius**, Sondershufanus, poſtea Superint. Gothan.
 LVII. M. Philipp. **Horſt**, Brunſvicenfis.
 LVIII. M. Daniel **Stahl**, Hamelburgo-Francus, ob. 1654.
 LIX. D. Henric. **Neuenhahn**, Ifnacenfis, diſceſſit 1625.
 LX. D. Ortolph. **Fomann**, Junior, Jenensis, ob. 1640.
 LXI. M. Paul. **Slevogt**, Poſſendorffio-Turingus, ob. 1655.
 LXII. M. Hieron. **Pratorius**, Hamburgenfis, obiit Schmalcaldæ, 1651.
 LXIII. M. Joh. Mich. **Dilherr**, Themarenſis, diſceſſit Norinbergam 1642.
 LXIV. M. Joann. **Zeifold**, Altenburgo-Mifnicus.
 LXV. D. Joann. **Muſſaus**, Longoprato-Schwartzburgicus.
 LXVI. D. Joann. Chriſtfrid. **Sagittarius**, Uratiſlavienfis, abiit Orlamundam
 1651. factus poſtea Superint. General. Altenburg. in Miſnia.

- LXVII. M. Joann. *Frischmuth*, Werthemio-Francus.
 LXVIII. D. J. Ernest. *Gerhard*, Jenensis.
 LXIX. M. Casp. *Pofner*, Gerâ-Variscus.
 LXX. M. Georg. *Götz*, nunc Superint. Jenens.
 LXXI. M. Erhard. *Weigelius*, Lipsiensis.
 LXXII. M. J. Andr. *Bofius*, Lipsiensis.
 LXXIII. M. Sever. Christoph. *Olpius*, Ifnacensis, postea D. Th. & Superint. Römhildens.
 LXXIV. M. Friedeman *Bechman*, nunc D. Th. & Prof. Jenens.
 LXXV. M. Godfried *Zapf*, Vinariensis.
 LXXVI. M. J. Christoph. *Zundshagen*/Mülhufinus Turingus.
 LXXVII. M. Valent. *Veltheim*, Hallensis Saxo, nunc D. Th. & Prof. Jenens.
 LXXVIII. M. Phil. *Müller*, nunc D. Th. & Prof.
 LXXIX. D. Casp. *Sagittarius*, Lyneburgenf., Historic. Ducalis Saxon.
 LXXX. Georg. *Schubart*, J. U. D. Heldburgô-Francus.
 LXXXI. Carolus *Cassa*, Italus, D. Theol.
 LXXXII. M. J. Andr. *Schmiedt*, Wormatiensis, nunc D. & Prof. Theol. Helmft.
 LXXXIII. M. J. Paul. *Zebenfreit*/Thuringus.
 LXXXIV. M. J. Andr. *Dantz*, Gothanus.
 LXXXV. M. J. Jacob. *Müller*, Jenensis.
 LXXXVI. M. Georg. Albert. *Hamberger*, Francus.

nuptia se-
cunda
J. Frid. II.
Amsdorf.
labitur,
1559.
excusatur.

M. Barthol.
Rosin.
Andr. Boë-
tius.
epitaph.

§. 169. Eod. anno ad secunda vota transiit Joann. Frideric. XII. Jun. cum Elisabetha Palatina. *Amsdorfius* in æstu certaminis Majoristico-meniani nimium excandescens humani quid pati visus, asserens: *bona opera non tantum non necessaria esse ad salutem sed potius perniciosa*. Quam assertionem sequente annô publico scripto propugnavit. Sed tùm *perniciosa* censuit, quando in forum justificationis invehuntur. Patronos & interpretes nactus est D. *Tilmanum Heshusium*, (z) D. *Balthaf. Mentzerum*, (a) & M. *Nic. Rebhan*. (b) M. *Bartholom. Rosinus*, (*Rosfeld*) Pefnicensis Variscus, ex Diacono Ecclesiæ Ifnacens. fit Past. & Superint. Vinariensis. Successit ei in Diaconia *Andr. Boëtius*, scholæ nostræ Rector, qui verò eôpse anno xxiii. Octobr. decessit. Monumentum ei fecit *Winerus*. (c)

*Hæc positus recubat tellure Boëtius ille,
Ihaci ludi qui moderator erat.*

*Quò Rectore scholæ schola patria præstitit omnes,
vicini sæclo quas habuere suo.*

Gram.

(z) in der nothwendigen Entschuldigung und gründlicher Verantwortung wieder den ertichteten Bericht des Raths der alten Stadt Magdeburg von der Ausführung der Prediger daselbst / edit. 1562. (a) in der wiederholten Erläuterung des Communionstreits / edit. Gifæ 1616. (b) lib. cit. p. 218. seqq. (c) L. I. Tumulor. pag. 4.

Grammatices palmam, testante Melanthe, sub te
Istiaci reliquis præripuere scholis.

Quod pius & sanctis fueris virtutibus auctus,
urbis & eximium præcipuumq; decus;

Praclarè doctus, præstans virtute fideq;
mortuus hanc famam post pia fata tenes.

Tu cum Wachsmundo, censoreq; cum Widebramo,
ad sacra Musarum dux mihi primus eras.

Dum per Te nostram deducta scaturit in urbem
fontis & Abnii vena superstes erit.

Andrea, partem capiens fundator honoris,
ore pia celebris posteritatis eris.

In Rectoratu ei successit M. Frid. Widebramus, etiam Pefnicensis. Boëtius, M. VVidegradû academico destitutus, Inspector scholæ nactus est à Senatu M. Barbramus, thol. Rosin., qui quovis mense omnes quatuor classes (tot enim erant) institutis examini- bus visitabat. Præmium laboris erant XX. floreni. Widebramus verò noluit tolerare rivalem, Rector & Inspector cœtus sui fidissimus.

§. 170. Anno MDLX. mos pulsandi campanas mane seròque abro-
gatur. Aræ in templis mutantur sic positæ, ut post eas starent ministri Ec-
clesiæ, nec terga amplius obverterent auditoribus. Circa hæc tempora Strige-
lius, Theologus Jenensis, tum alia paradoxa, tum synergisticum errorem in-
primis (parit & defendit. Quare colloquium de libero arbitrio inter ipsum &
Matthiam Flacium Illyricum Vinariæ instituebatur, quod Amsdorfio aliisque
Theologis multum facessebat negotii. De usu clavium quoque lis mota ab
Aula Vinariensi Theologis Jenensibus. M. Balthas. Winterus, Vir piè doctus,
& Past. ibid., Dürfeldium JCrum aliosq;e, ipsius Joannis Frid. II. sententiâ &
diplomate damnatos, quòd Theologiam ex Seneca addisci posse clamitarent,
alioqui etiam vitæ minus probatæ forent, ad usum sacrae cœnæ admittere no-
luit, petens unâ cum reliquis Theologis Jenensibus Musao, Flacio, Wigando,
ut coram orthodoxis Doctoribus ex Dei verbo res dijudicaretur. Princeps
verò, instinctu Pontani Cancellarii, cujus nutu omnia agebantur in Aula, bo-
num Winterum diu vexatum, jamq; lecto affixum & ferè agonizantem per
Consiliarios suos à sacro munere deponi jussit. Ceteri Theologi de gravi vio-
latarum Christi clavium peccato, & fidi Pastoris persecutione reverenter si-
mul & graviter monentes Principem, ad pœnitentiam flectebant. Poscitur
censura Amsdorfii, qui ministerium acerrimè defendit, causâ Dürfeldii socio-
rumq; ejus minimè probatâ.

§. 171. Laudatus Princeps alienus primùm & abhorrens erat à do-
ctrina Victorini de libertate arbitrii humani in conversione peccatoris, aliisq;
erro-

1560.

ara mutan-

tur,

Strigeli er-

ror,

lis de usu

clavium.

Dürfeldii

heterodo-

xia,

Winter de-

ponitur,

Princeps

alienus à

Victorino,

erro-

favet ta-
men,
Theologi re-
moti,
confessio Vi-
ctorini,
proditur,

erroribus, persuasus tamen à *Pontano*, favere *Victorino* cœpit, propter eruditionem (quæ tamen magis philosophica quàm theologica erat) & insignem eloquentiam. Removit etiam ab officio *Illyricum* & reliquos Theologos *Victorino* adversantes. Quem favorem ut eliceret ulterius, inque integrum planè restitueretur *Victorinus*, Theologis & Consiliariis Politicis Saxonis, nec non *Christophori* *Württembergici* Legatis (qui familiariter cum iplo hætenus *Vinariæ* congressi fuerant,) declarationem quandam confessionis suæ exhibuit; eamque *D. Maximilian. Mörlius*, Superint. Coburg., *M. Joann. Stössel*, Superint. Jenens., *Andr. Misenus*, Superint. Altenburg., *M. Joann. Höcknerus*, Past. Eisenberg., & *Joachim. Stigelius*, Gothanus, unà cum *Württembergicis* *D. Jacobo Andrea*, Præposito & Cancellario Universitatis *Tubingensis*, & *M. Christoph. Bindero*, Superint. *Nurtingensi*, Sacræ Scripturæ, Augustanæ confessioni, articulis *Schmalcaldicis*, & Illustrissimorum Principum *Saxonie* confutationibus, nec non Ducis *Württembergici* confessioni & apologiæ editæ conformem judicabant; mox tamen ipse *Victorinus*, edito Commentario in *Psalmos Davidicos*, & epistola ad Ducem *Württembergicum*, contra Theologorum suorum centuram, scriptâ, foricis instar se prodidit, omnemque effudit gratiam, ut etiam *Theodor. Schnepfius*, *Erhardi* Fil., Theologus *Tubingensis*, affinis ejus, in solenni disputatione (suppresso licet nomine) dogmata ejus apertè confutârît.

templum
Georg. pa-
rochiale,
inaugura-
tur,
1561.
primus in eo
copulatus,
& baptiza-
tus,

§. 172. Post seditionem rusticorum templum *Georgianum* vacuum steterat, *Franciscanorum* verò parochiale fuit. Cùm autem gravidis senioribus, & parvulis nimis molestum foret, quotidie in hoc ascendere, utpote in sublimiori urbis loco situm, Senator etiam nuper in via ob glaciem lubrica lapsus magnam valetudinis jacturam fecisset, Senatus anno *MDLX. Georgianum* publicis sumtibus instauravit, denuoque parochiale & primarium fecit. Ex æde *Franciscanorum* fistulæ & tubæ organicæ, è templo *B. Mariæ* sublollia & asseres ad structuram arcuatam, seu fornicem, hûc translata sunt. Inauguratio, seu consecratio sic fiebat. Prodibant Ministri Ecclesiæ Scholæque unà cum grege suo ex templo *Nudipedum* in hanc renovatam ædem, cantantes: *Da tuum nobis, Deus alme, verbum, & Papa & Turca prohibeto cades.* Primam concionem in ea habuit *Joann. Weisus* Superintendens. Primus benedictione sacerdotali copulatus erat *Joannes Hundius* à *Wengheim* (non *Wangenheim*) (d) in *Altenstein* cum nobili *Magdalena Goldackeria*. Primus in ea baptizatus *Joannes Göbelius*, Past. postea *Eccardshufanus*. Veteres inter Parochos reperi

<i>Parochi Ve-</i>	<i>Giselherum</i>	-	-	-	-	-	anno 1196.
<i>teros,</i>	<i>Ditmarum</i>	-	-	-	-	-	1326. 1327.
	<i>Henricum</i>	-	-	-	-	-	1381.

Mat-

(d) M. Pfefferkorn in *Thuring.* sua c. 25. p. 308.

Matthiam ab Herberstein - anno 1397.
 Frid. Francum, Presbyt. & Vicar. - 1397.
 Henric. Sticheling - 1456. & 1468.
 Christian. Reinhardi - 1486.
 Joann. à Grüssen, - 1499.

Inter Vicarios offendi

Hartung. - 1309. Vicarii.
 Nicol. Larbach - 1386.
 Joann Roth &
 Frid. Alber. Vicar. B.V. & S. Georg. - 1397.
 Conrad. Treuschbern - 1403.
 Joann. Scholl - 1465.
 Petr. Münzmeister - 1511.
 Henric. Weissenborn / dict. Schallbe &
 Brunon. Müller - 1498.

Ceteros Pastores, Diaconos, adeoque integrum Clerum producemus infra.
 Nec præteribimus nunc Collectores ararii ecclesiastici, Kirck-Rastens / nec
 Organistas hujus templi. Illi fuerunt:

Joann. Noëda, Senior, & Consul, collectores
 Theophilus Schöffler, ararii ec-
 Caspar Purgold, clesiastici.
 Justus Krantz /
 Christoph. Purgold, 1579.
 Melchior Körber, 1613.
 Joann. Rhön, 1624. 1625.
 Christoph. Purgold
 Tobias Himmel
 Jeremias Weymar.
 Joann. Cunrad. Krumbein /
 Christoph Schlegel 1658. 1661.
 Joann. Hartman Wigand, etiam Consul.

Hi verò :

Theophilus Schöffler, Organista.
 Justus Krantz /
 Michaël Krantz / 1613.
 Joann. Engelhard 1616.
 Petrus Alberti,
 Honorius Lambertus, 1641.

Andreas Usvwald, Sen. 1643. obiit 1662.

Andr. Usvwald, Jun. 1663.

Joann. Christoph. Bach / 1666.

custodes
templi.

Nec reticebitus Hierophylaces, seu custodes templi, qui fuere:

Justus Görteler/alias Eschenfarb/ ab anno 1525. ad 1566.

Benedict. Görtler/ Justi F., olim ludimoderator Milanus & Bergâ-Vierranus,
obiit anno 1603.

Valentin. Stör/ ob. 12. Maj 1626.

Mich. Frölich/ ob. 1635. M. Octobr.

Georg. Böch/ bonus Musicus, ob. 8. Nov. 1668.

Joann. Emmeric. Pfefferkorn/ Crucisburg., ludimoderator olim Miero-Lupni-
zensis, ob. 1695.

Joann. Georg. Bych/ Isnacens., antea sextæ Classis Collega scholasticus.

1562.

§. 173. Interim ad priorem suam confessionem Victorinus Jenæ in
locum suum honorificè restitatus, ministrisque Ecclesiarum in Thuringia
declaratio ejus approbanda & subscribenda obtulsa fuit, ut ex epistola Joann.
Friderici II. ad Weissum, Antistitem nostrum, patet.

litera Prin-
cipis ad
Weissum.

Würdiger/ Lieber/ Andächtiger 2c. Nachdem Euch und männiglich
bewußt und unverborgen ist/ welcher Gestalt sich ehliche Jahr her in der Kir-
chen dieses Landes eine langwürige ärgerliche Spaltung/ Mißverstand und
Zwietracht vom Articul de libero arbitrio, und anderer ehlicher mehr Arti-
cul halber / zugetragen und gewährt. Damit nu der Kirchen Gottes/
durch seiner Allmächtigkeit/ Gnad und Verleihung von solchen abgeholfen/
und reine Lehre dieses/ wie auch anderer Puncten halber/ unverfälscht erhal-
ten werden möge/ so ist für Uns/ und von wegen der Hochgebornen Herzo-
gen zu Sachsen/ Unserer freundlichen lieben Brüder / unser gnädiges und
ernstes Begehren/ Ihr wolket den Pfarrern und Predigern euer befohlenen
Superatendenz förderlich und alsobald mit Ernst auslegen und befehlen/
hinfürter von ermeltem Articul / Vermöge und Inhalt Prophetischer und
Apostolischer Schrifften / Augspurgischer Confession und Apologie / auch
unsrer hievorigen ausgegangnen Confutation gemäs/ und nicht anders/ zu-
predigen und zu lehren/ inmassen Ihr für euch selbst auch thun / und mit eu-
ern Diaconen dergleichen zu geschehen verschaffen sollet. Was aber ma-
gistrum Victorinum betrifft / so deshalben angezogen worden / sollet Ihr
Euch/ in gleichniß die andern Pfarner und Prediger/ samt euren Diaconen/
seinen Mahmen auf der Kangel zu melden hinfürter gänglich enthalten/ bis
ihr und sie/ derer mit Ihm durch vieler/ gottsfürchtiger/ gelehrter/ beständi-
ger und firtreflicher/ aufwärtiger und einländischer/ Theologen gepflognen
Handlung / auch seiner darauf / durch Gottes gnädige Verleihung / gang
Christ-

Christlich gegen Uns für wenig Tagen mündlicher und schriftlicher getha-
ner Erklärung / bis auf unsrer und mehr fürhabenden und schierst fünff-
gen Visitation nothürfftiglich berichtet werdet / wie denn zu förderlicher Ge-
legenheit/wiß Gott/geschehn / und nicht verbleiben sol / zuvorsichtig / Ihr
werdet Euch/mit und neben den andern/zur Erhaltung Gottes Wortes/und
reiner unverfälschten Lehre / desgleichen zu Pflanzung Fried und Einigkeit
in der Kirchen / auch zu Abwendung und Verhütung fernern Mißver-
stands/Spaltung/und Trennung / unterthäniglich und gehorsamlich ver-
halten und erzeigen. Daran geschieht Unser und gedachter Unser lieben
Brüder gefällige und zuverlässige Meinung/Und Wir habens Euch Wiß-
sens zu empfehlen / und darnach zu richten nicht unvermeldet lassen wollen.
Datum Weimar Sonnabends nach Exaudi anno 1562.

§. 174. De hoc mandato Principis & Victorini restitutione ita Amf- & Amf-
dorsius ad Rosinum suum. dorsii ad Ro-
sin.

Venerando, pio & fideli Christi ministro, Domino Bartholomao Rosino,
Pastori & Superintendenti Vinariensi, Majori suo & Fratri in Christo caris-
simo S. Literas tuas, Mi Rosine, in Christo Frater carissime, accepi, & tecum
doleo de miserimo Ecclesiæ statu. Dominus misereatur nostri. Dominus
restituat eam in pristinum statum, quod tamen vix sperare audeo propter
ingratitude nostram, quam Dominus omnino punire decrevit non solum
bello, fame, & vastatione harum terrarum, sed, quod horribilius est, fame ver-
bi Dei. Sed tamen orandum & sperandum, ut saltem aliqua reliquia ma-
neant in his terris, ne in hac terra, ut Sodoma & Gomorrha, intereat Ecclesia
Christi. Hoc enim certum est: verbum Domini à nobis in aliam regio-
nem migrabit. *quoad vim & virtutem, & tantum paleas & testas, sonum scilicet
externum sed depravatum, in ore nobis relinquet, ut nusquam appareat publica Ec-
clesia pura, nisi forte in aliquibus privatis adibus conservetur.* Sed de his satis. Ad
duo mihi respondendum est in tua epistola: primo ad mandatum Principis;
deinde ad restitutionem Victorini. Et quod Princeps mandat, quod prædica-
re debemus de articulis contentiosis secundum Prophetarum & Apostolo-
rum scripta, & ea, quæ conformia sunt Augustanæ Confessioni & Apologiæ ejus,
ac consutationi Principis, certe improbare non possum. Utinam omnes Reges
id facerent, quemadmodum & à Deo mandatum est. Quod autem articuli
Schmalcaldenses sunt omitti, ego in bonam partem interpretor, nec puto, fu-
cum aut dolum subesse propter fidem & doctrinam Principis, quam admo-
dum puram & sinceram esse judico. Ego certe acquiescerem & expectarem,
donec dolus se proderet, ne judicaret Ecclesiam perturbare sine causa. De
restitutione Victorini subdubito, quid dicam. Ipse non fuit excommunicatus,
nec pro excommunicato putandus, nec errorem aliquem aut peccatum
agnovit. Idcirco non video, quomodo sit absolvendus & Ecclesiæ reconcili-
andus.

andus. Etiam si errores habeat, tamen non tales esse puto, propter quos ab Ecclesia sit excludendus, cum sint *disputabiles*, & scholæ relinqui debeant ejusmodi articuli. Nam se offert ad disputationem & declarationem. Ergo certè excommunicari non potuit. Non enim propter quemlibet errorem excommunicandus est homo & vitandus, maximè cum provocet ad Ecclesias vicinas. Igitur ante sententiam vitari non debuit. In hoc enim gravissimè peccatum est ab ejus adversariis. Hi enim errores publicè taxandi sunt, qui populum in fide sua perturbant, & fidem eorum subvertunt. Sed error de his articulis talis, quem *Victorinus* habet, non perturbat populum, nec fidem eorum subvertit. Potest enim populi fides stare cum hac opinione *Victorini*. Ideo quiescerem, donec viderem, quomodo se declarasset & cum Theologis convenisset, ne majores tumultus ante causæ cognitionem excitarem in Ecclesia Christi, propter cujus tranquillitatem aliqua dissimulari possunt. His non præscribo legem conscientiæ tuæ; nam contra eam agere aut facere nullo pacto debes: sed amico Tibi consulo animo, quantum ego intelligo. Unctio Spiritûs & fidei tuæ docebit te omnia. Dominus Spiritu suo te dirigat, gubernet & conseruet in cognitione Christi Jesu nostri Amen. Pastor *Calensis*, pius & probus Vir, reliquit ministerium suum, conscientia eum cogente, contra quam consulere nolui. Vos, qui habetis verbum, judicium, ingenium & memoriam, consulite inter Vos. Ego omnibus his destitutus repuerasco, ut inter Spiritus amplius dijudicare & discernere non possim. Die Leute sind mir zu behend. Ego certè in hoc mandato nullum dolum subesse putassem: sed id monitus, valdè timeo. Sed expectemus, donec dolus prodeat. Die 23. Maj. A. 1562.

Nicol. Amsdorfius.

Opposuit se postea prolixiori scripto, apertè exponens, cur nemo bonâ conscientia *Victorino* simpliciter subscribere possit. Formula subscriptionis ejus hæc:

subscriptio
Amsdorfianus

Die weil der Herrn Visitatoren declaratio öffentlich befennt/ quod homo pure passivè se habeat in sui conversione; & : quod modus agendi non sit modus agendi hominis, sed Dei, qui per ministerium verbi, tanquam instrumentum, cum homine agit, tum ego Visitatorum declarationi consentio & subscribo, und nicht weiter. Sic ille.

et aliorum

Hoc consilium pleriq; Pastores in vicinia secuti, Visitatorumq; declarationi nomina sua dederunt, & sic exilii malum effugere, quod ipsum tamen alii multi constanter subierunt, in primis in Inspectionibus *Jenensi*, *Vinariensi* & *Salsfeldensi*. *Georg. Rhönus* & *M. Justus Evander*, Diaconi *Utinenses*, hæc conditione approbabant, quatenus cum S. Scriptura, confessione Augustana, articulis *Schmalcaldicis*, confutationibus Principum Saxonie, & vera orthodoxia conveniret, non aliter.

§. 175. Erant autem Visitatores *Mörlinus* & *Stöffelius* Theologi, nec non Politici, *D. Brückius* Cancellarius, *D. Clodius*, *D. Lucas Tangel.*, & *D. Henr. Husanus*. Cùmque plerisque Pastoribus suspecta foret *Declaratio Victoriniana*, Visitatores aliam novamque *declarationem istius declarationis* proponebant, ut eò promtius faciliusque subscriptionem elicerent. Erat autem hæc *superdeclaratio* à mente *Strigeliana* aliena. *Declaratio*, quoad caput de libero arbitrio, hæc est:

In doctrina de libero arbitrio duo capita præcipuè consideranda sunt, *Declaratio Strigeliana*, quorum alterum est *efficacia*: alterum *modus agendi*, seu *capacitas*. Quod igitur ad *δύναμιν*, seu *vim*, vel *efficaciam* attinet, quâ & cogitamus & volumus, & perficimus Deo grata & nostræ animæ salutaria, non est dubium, eam in lapsu primorum Parentum prorsus amissam esse, & huic contrariam *ἀδυναμίαν*, seu impotentiam, propagari in omnes homines, qui ex immundo semine nascuntur, juxta hæc verba: *animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Sensus carnis inimicitia est adversus Deum. Legi enim Dei non subditur, nec subjici potest. Non sumus idonei ad cogitandum ex nobis ipsis.* Item: *sine me nihil potestis facere* &c. At si quis hanc impotentiam mentis, voluntatis, & cordis aut omninò negat, aut verbis extenuat, is non rectè sentit de peccato originis, quod est non solum defectus veræ sapientiæ in mente, & carentia justitiæ & sanctitatis in voluntate & corde: sed etiam prava inclinatio, quæ parit dubitationes de Deo rebusque divinis, & contumaciam affectuum temerè ruentium contra legem Dei. Restituitur autem *efficacia*, de qua dixi, non humanis viribus, nec ullius creaturæ robore, sed à Deo, per Filium Mediatorem & per Spiritum Sanctum, ut hæc dicta clarè affirmant: *nemo potest sibi sumere quicquam, nisi sit ei datum desuper. Nemo venit ad me, nisi Pater eum traxerit. Deus est, qui dat velle & perficere. Per patientiam curramus in proposito nobis certamine, respicientes ad fidei Ducem & consummatorem Jesum. Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri loquitur in vobis.* Ex his & similibus dictis perspicuum est, *efficaciam*, seu *potentiam*, quâ Deo placentia & nobis salutaria aut cogitamus, aut volumus, aut perficimus, non esse positam in nostris viribus, quæ post lapsum reliquæ sunt; sed esse donum & opus Dei, renovantis suam imaginem in iis, qui propter Filium in gratiam recepti fiunt *templa & domus Spiritus Sancti*. Quod verò alterum caput attinet, sive *modus agendi*, sive *aptitudo*, sive *capacitas* appelleretur, certissimum est, hominem differre ab omnibus creaturis, quæ nec mente, nec voluntate præditæ sunt. Nam truncus nequaquam conditus est, ut sit capax verbi & Sacramentorum, per quæ Deus est efficax in Ecclesia. Homines verò sunt capaces vocationis divinæ, & per Spiritum S. non solum assentiuntur verbo Dei, sed etiam custodiunt hoc præclarum depositum & magni pretii thesaurum. De hac aptitudine &

capacitate extat insignis versiculus *Nazianzeni* : *Deus me capacem boni posuit, & robur prebet.* Et *Bernhardus* disertè inquit : *Deus est auctor salutis. Liberum arbitrium tantùm capax, nec dare illam, nisi Deus; nec capere valet, nisi liberum arbitrium.* Quod ergo à solo Deo, & soli datur libero arbitrio, tam absque consensu esse non potest accipientis, quàm absque gratia dantis. Item : *tolle liberum arbitrium, non erit, quod salvetur : tolle gratiam, non erit, unde salvetur.* Et si autem appellatio liberi arbitrii multis invisa est, tamen in his dictis *Bernhardi* nihil aliud significat, quàm substantiam mentis & voluntatis, cui si non restitatur à Spiritu S. *divinus* credendi, quam Scriptura amissam esse pronunciat, nec verbo, nec Sacramentis, mens aut voluntas, aut cor movetur. Quamobrem si in humano arbitrio post lapsum consideraveris vim agendi, non est nisi servum, aut captivum Satanæ. Si autem in eo consideraveris aptitudinem, non est saxum aut truncus, sed est in hoc divinitus conditum, ut sit capax cœlestium donorum Spiritûs Sancti.

*subscriptio
Victorini,*

Ego *Victorinus Strigelius* hâc subscriptione testificor, congruere hanc commemorationem cum iis, quæ & privatim, & coram Nobilibus & Clarissimis Viris, Dominis Consiliariis Illustrissimi Principis, Domini *Joannis Frid. II. Ducis Saxonie*, & Theologis, ex sua Provincia delectis, & inter duos Theologos *Wûrtembergicos*, & me acta sunt M. Majo anno 1562. Et in declaratione, huic scripto inserta, piè ac constanter acquiesco.

et aliorum,

Nos *D. Maximilianus Mörlein*, Past. Superintendens *Coburgensis*, *M. Joann. Stöffelius*, Superintendens *Jenenfis*, *Andreas Misenus*, Superintendens *Altenburgensis*, *M. Joann. Höcknerus*, Past. *Isenbergensis*, & *Joachimus Strigelius*, *Gothanus*, testamur, hanc declarationem in publico Consiliariorum ac Theologorum confessu ita recitatam esse, quam judicamus congruere cum verbo Dei, Augustana confessione, & Illustrissimorum nostrorum Principum confutationibus.

Nos Illustrissimi Principis ac Domini, Domini *Christophori*, Ducis *Wûrtembergensis*, subscripti Theologi testamur, hanc declarationem in publico Consiliariorum & Theologorum confessu ita recitatam esse; quam judicamus congruere cum verbo Dei, cum Augustana confessione, cum Schmalcaldicis articulis, & Illustrissimorum Ducum *Saxonie* confutationibus, ac Illustrissimi Ducis *Wûrtembergensis* confessione & apologia edita. Actum *Vinatia* XI. Maj. 1562.

Jacobus Andrea, D. Præposit. & Cancellar. Acad. *Tubingens.*

Christophor. Binderus M. Superint. & Past. *Nürting.*

Sed nimum fidi sunt *Victorino*, civi suo, *Wûrtembergenses* Theologi ceteriq; Legati.

§. 176. Hæc declaratio cum mitteretur *Amsdorfio*, de ea rursus ad *Rosinum* ita:

Venc-

Venerando & Erudito Viro, Domino *Bartholomao Rosino*, Past. & Super-^{judicium de}
 int. Eccles. Vinariens. pio & fideli, Fratri in Domino carissimo S. Mi aman-^{ea Amf-}
 tissime in Christo Frater, sic sentio de *Victorini declaratione*, quoad *primam*,^{dorsis,}
 partem de *efficacia*, est vera & certa, ab omnibus fidelibus tenenda & creden-
 da. *Secunda* autem pars de *modo agendi* Dei, in qua dicit, Deum aliter agere
 cum homine, quam cum reliquis creaturis, si id intelligit de *extrinseco* modo
 agendi Dei, hoc est, de externis mediis, quibus Deus hominem convertit &
 justificat, similiter vera est. Nam Deus agit cum homine in conversione ejus
 per ministerium verbi & Sacramenta. Quia homo est naturâ suâ creatura
 volens & intelligens, capax verbi & Sacramentorum. Non enim est trun-
 cus, aut lapis, qui harum rerum non sunt capaces; ideò aliis mediis opus ha-
 bent. Et sic quoque verum est, quòd magna est differentia inter hominem
 & reliquas creaturas, quæ omninò nihil intelligere nec velle possunt. Si hoc
 modo quiesceret *Victorinus*, tùm propter pacem Ecclesiæ toleranda esset ejus
 declaratio. Si autem de *intrinseco* modo agendi Dei id intelligere velit, de
 verbo cordis sui, quo omnia creat & facit, & conservat, sicut scriptum est:
Dixit, & facta sunt, mandavit, & creata sunt; tùm est falsa & planè contra Paul-
 lum. Nam Deus nequaquam aliter agit cum homine, quam cum reliquis
 creaturis: sed uno & eodem modo agit cum omnibus creaturis, scilicet suo
 velle & dicere, ut ex Mose patet & Psalmo jam citato. Quem igitur vult
 & eligit, hunc convertit & justificat, juxta illud: *miseretur, cujus vult*. Et
 iterum: *non est currentis & volentis, sed Dei miserentis*. Et hoc modo, quo-
 ad Deum agentem, nulla est differentia inter hominem & truncum, quæ in-
 ter se sunt diversissima, & ideò nos, ut ex Propheta Paulus inquit, sumus tan-
 quam *lutum* in conversione nostra. Ipse autem Dominus est *figulus*, qui ex
luto, id est, ex tota massa perditionis humani generis, fingit & formât vasa
 misericordiæ, quæ vult, secundum propositum suæ voluntatis. (e) Habet
 quidem homo intellectum & voluntatem, quoad creaturas juxta & infra se:
 sed ille ipse homo, à Deo intelligens & volens creatus, quoad Deum nec in-
 telligens, nec volens est, sed insipiens & nolens. Deus autem ex insipiente sa-
 pientem, & ex nolente volentem facit, quemadmodum ex impio pium & ju-
 stum facit. Et in summa: docere & credere, Deum alio modo agere cum
 homine, quam cum reliquis creaturis, est philosophicum commentum & hu-
 manum figmentum. Aliis quidem mediis externis agit cum his, quam cura
 illo: sed uno & eodem modo, suo dicere, electione suâ & voluntate. In
 hac re omnes hallucinantur. Loquuntur enim de voluntate hominis, quasi
 esset ejusdem efficaciæ & virtutis coram Deo, cujus est coram creaturis. Quod
 planè est contra Paullum & Prophetam, qui dicunt, hominem in sui conver-
 sione coram Deo esse tanquam *lutum*, quod formatur ad voluntatem *fi-*
 guli

(e) Rom. IX.

guli sui. Sic & ego cum illis sentio, à quibus discedere non tutum est. Quicumque ab eis discedunt, periculosè discedunt, & impiè detorquent perpicuos Scripturæ locos ad suum sensum. His bene vale cum tota familia. XXIX. Maj. Anno 1562.

Nic. Amsdorfius.

Scheda imposita.

In summa coram creaturis homo est *nolens & volens*; coram Deo hæc ipsa creatura *nolens & volens*, etiamsi sit rex & tyrannus, est in manu Dei, & inclinatur eum, quò vult. Ideo cum voluntate hominis non aliter agit, quam cum reliquis creaturis, ut nihil *velle* aut *nolle* possit, nisi quod vult Deus, hoc est, velle suo & dicere intrinseco, sed diversis mediis externis agit Deus cum universis creaturis. Dat. 3. Jun. A. 1562.

Nic. Amsdorfius.

M. Rosin.
pulsus,

§. 177. Noluit Rosinus declarationi Strigelianæ subscribere, cum que simul excessus quosdam aulicos, in primis malitiam Pontani Cancellarii, ex officio castigasset, motus loco suo, inque exilium pulsus, Pastor constituitur eod. anno Waldenburgeris in Baronatu Schönburgico. Revocatus quidem Vinnariam, expugnatò Grimmensteinio, tandem verò Antistes fit Ecclesiæ Ratibonensis, ubi vitæ finem fecit. Exuli Amsdorfius ita scripsit:

litera ad
illum.

Reverendo & pio Viro, Domino Bartholomæo Rosino, Exuli Christi doctissimo, Domino & Fratri suo in Christo amantissimo S. Si Princeps has conditiones, quas ipsi præscripsisti, admitteret, tum salva esset Christi Ecclesia in hac terra; & Deo pro suo immenso beneficio non satis gratias agere possemus. Quid enim amplius optaremus? &c. tristis est anima mea ad mortem usque, quòd hæc civitas, (Magdeburgum) quæ in cursu verbi tam benè incepit, jam tam fædè cadere debeat. Erat enim semper tam pia & benigna erga Ministros Christi. Quomodo igitur nunc mutata sit in tantam tyrannidem erga illos, mirari satis non possum. Sed quia Evangelium à Nobis migrabit, ideo Ministri ejus prius sunt ejiciendi, damnandi &c. His ejectis regnabit vanitas & mendacium, ut ante diem illum, quando Dominus venerit, fides in terra non inveniatur. Dominus misereatur nostri, & suam Ecclesiam gubernet & defendat, ne à vera fide deficiat. His bene vale. Ult. Nov. 1562.

Nic. Amsdorf. ex corde & animo totus Tuus.

superdecla-
ratio,
1.

§. 178. Addo nunc *superdeclarationem*, quæ in hunc modum habet. Erstlichen / daß Sie betrachten wollen den statum controversiæ, welcher im ersten Theil der declaration begriffen / und / Gott Lob / mit Gottes Wort also gegründet und befestiget / daß er billich von ihnen unangefochten bleiben solte. Sintemal dieses unser aller einhellige Meinung / daß
dent

dem verderbten Willen des Menschen ganz und gar keine Krafft / Wirkung oder Mitwirkung in der Befehrung zu geben sey / sondern daß alle gute Gedancken / alles gutes Wollen / Glauben / und Vollbringen allein Gottes Gabe und Geschenck sey.

Zum andern / und dieweil alhier nicht allein gefragt wird / von wem die Befehrung und Wiedergeburt geschehe und herrühre / und was hiezu des Menschen Vermögen / oder nicht sey / sondern auch / wodurch Gott dieselbige in dem Menschen wircke und zurichte / und die Schrift beyde Stücke unterschiedlich handelt / so hat auch die declaration auf beyde Stücke unterschiedlich antworten sollen. Und ist dieß die Summa des andern Theils / nemlich / daß Gott den Menschen / nicht ohne Mittel seines göttlichen Wortes / befehre / und mit dem Glauben an Christum begabe / sondern daß er solches durchs Wort und Predigtamt ausrichte / welches dann der Mensch hören / lesen / sehen / auch etlicher Maßen betrachten kan. Solch eufferlich hören und betrachten / welches kein unvernünftig Thier / auch kein Stock oder Block thun kan / auch dazu nicht erschaffen ist / wird alhie genandt *modus agendi, capacitas, oder aptitudo*, darum daß der Mensch / ob er wohl durch die Erbsünde also vergiffet und verderbt ist / daß er in göttlichen und geistlichen Sachen / aus natürlichen Kräfften / nichts versteht / wie der Apostel sagt: *animalis homo non percipit &c.* dennoch das eufferliche mündliche Predigtamt hören / und etlicher Maßen betrachten kan / die Verheißung aber mit dem Glauben annehmen / oder dem Wort des Glaubens zu gehoramen / ist und bleibt allein Gottes Krafft und Wirkung.

Zum dritten / so ist ihnen angezeigt / fürgelegt und gewiesen worden / woher dieß andre Stück genommen sey / nemlich aus den hellen / klaren Zeugnißen Gottes Wortes / und sonderlich der Epistel Paralli / (f) da er weist / wie es also von Gott geordnet / daß ohne die Predigt niemand zum Glauben kommen könne. Wie sollen sie glauben / spricht er / von dem sie nichts gehört haben? *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu &c.* (g) *Quisquis audierit à Patre meo, venit ad me.* (h) Item: aus den folgenden Sprüchen Confess. Augustan. *Per verbum & Sacramenta datur Spiritus S., qui efficit fidem, ubi & quando visum est Deo in iis, qui audiunt Evangelium. Quando Sancti Patres liberum arbitrium defendunt, capacitatem libertatis ejus prædicant, quod scilicet verti potest ad bonum per gratiam Dei, & fieri reverà liberum, ad quod creatum est.* (i) *Censura Megapolensis: Daß Gott den Menschen nicht ohne Mittel seines göttlichen Wortes / auch nicht / als einen Pflöck / der gar nichts thue / befehre: ibidem; homo cum assentitur promissioni, non facit hoc vi, aut dignitate liberi arbitrii, sed Dei efficaciam, qui hoc modo per verbum & vocem Evangelii, & non aliter est ef-*

B b

ficax.

(f) c.X. (g) Joh. III. 5. (h) c. VI. 65. (i) Luter. T. I. p. 136.

ficax. Aus diesen Zeugnissen wie das ander Theil der declaration genommen ist/also sol es auch denselben gemás/und nicht anderst / verstanden werden.

4. Zum vierten / so ist auch alhier vermeldet worden / daß dieß andere Stücke keines Wegs dem ersten zuwieder sey / sintemal es nicht von einer innerlichen Geschickligkeit / Vermógen / oder Wirkung redet / sondern nur von der euserlichen pädagogia, das Wort zu hören / und werde derhalben verstanden in rebus spiritualibus de capacitate, seu aptitudine passiva, seu potentiali, seu vertibili, zur Unterscheid andrer Creaturen / so hierzu nicht erschaffen/auch derowegen das Wort ihnen nicht gepredigt wird / wie auch Luterus im nachfolgenden Spruch zuláset. (k) *At si vim liberi arbitrii eam diceremus, quâ homo aptus est rapi Spiritu & imbui gratiâ Dei, ut, qui sit creatus, ad vitam, vel mortem æternam, rectè diceretur. Hanc enim vim, hoc est, aptitudinem, seu, ut Sophistæ loquuntur, positivam qualitatem & passivam aptitudinem & nos confitemur, quam non arboribus, neque bestiis inditam esse, quis nesciat? neque enim pro anseribus, ut dicitur, cælum creavit.*
5. Zum fünften / so ist auch angezeigt / daß diese vocabula, aptitudo & capacitas, nicht denen opponirt werden / die alles Vermógen des menschlichen Willens in geistlichen Sachen niederschlagen / und mit Paullo sagen: animalis homo non percipit ea &c. sondern den Manicheern / Enthusiasten / Schwencckfeldisten / und andern Schwärmern / die aufer dem Wort und Predigtamt Erleuchtung und Befehrung zu Gott suchen und vorgeben.
6. Zum sechsten und letzten / so ist auch dargethan / wie diese declaration nicht allein mit göttlicher Schrift/und andern unser Kirchen Bekenntnissen / sondern auch mit den Fürstlichen confutationibus übereinstimme / nemlich das erste Theil mit dem loco de libero arbitrio, das ander Theil mit der confutation Schwencckfeldii, wie solches beydes die Württembergische und Sächsische Theologen, so bey dieser Vereinigung gewesen / mit ihrer Subscription bezeugt und bestatigt haben.

Hanc esse meam sententiam, & me *Victorini* declarationem ita & non aliter intelligere, hanc meâ manû testor Ego *Maximilian. Mörlin. D. Past. Coburg.*

Joann. Stöffelius in hanc sententiam *Victorini* declarationem intellexit, eamque subscripsit.

Flacii doctrina de peccato substantiali.

§. 179. Agitari quoque cœpit eod. anno controversia de peccato originali: an substantia sit, vel accidens? occasione datâ ex colloquio Vinariensi, anno superiori habito, in quo *Flacius* prius asseruit. Et sanè *Amsdorfius* maluit substantiam, quàm accidens vocare. Persuasus enim erat, ex vocabulo *accidentis* extenuari peccatum originale, quasi res levicula foret, quæ citra subiecti

CORR-

(k) T. III. p. 177.

corruptionem adesse vel abesse posset. Cuncta clariùs exposuit in literis D. Monnero, Prof. Jenensi, in scriptis.

Doctissimo & Pio Jcto D. Basilio Monner, Prof. Jenensi, Compatri suo *litera ad Monnerum,*
& in Christo Fratri carissimo S. Mi Compater amantissime, ut mentem meam de peccato originis aperiã, *an sit substantia vel accidens?* nihil melius possum, quàm quòd verba Scripturæ tibi proponam, nec satis mirari possum, quòd de hac re philosophari possunt, qui Christiani esse volunt, cum Scriptura clarè & apertè dicat: hominem ad imaginem & similitudinem Dei esse conditum, nempe integrum & justum. Ad substantiam autem & essentiam integri & justi hominis requiritur non solum, ut sit intelligens & volens; id enim est omnibus & piis & impiis commune; sed ut sit rectè intelligens & bene volens, h. e. volens & diligens justitiam, & odians iniquitatem, ita, quòd substantia & essentia liberi arbitrii hominis duas habeat partes, alteram intellectum & voluntatem, alteram rectum intellectum & bonam voluntatem. Prima pars mansit post peccatum, altera verò tota corrupta & depravata est, ut amplius rectè intelligere, & bene velle & intelligere non valeat. Ist nun das ein accidens, so ist's fürwahr ein starck accidens, quod nulla creatura nec in cælo, nec in terra mutare potest. Quomodo enim peccatum originale accidens esse potest, cum semen, pars essentialis hominis, ex quo nascitur homo, sit corruptum & depravatum? ideo sicut justitia originalis fuit substantia & essentia hominis integri & justi: ita peccatum originale est substantia & essentia hominis corrupti & depravati, quæ mutari & alterari non potest, nisi per regenerationem, quæ est mutatio non accidentium, sed substantiarum & naturarum. Ideo Christus dicit: Nisi quis renatus fuerit &c. & propterea ad conversionem & justificationem hominis non requiritur alteratio, quæ est accidentium & qualitatum, sed regeneratio, quæ est personarum, substantiarum & naturarum. Qui his divinis verbis non credit, ille sanè credat suis philosophicis speculationibus, & expectet fructum, quem inde habebit. Si accidens esset peccatum originale, tum homo seipsum ab eo per alterationem liberare posset, & non opus esset regeneratione, quæ fit verbum & Spiritum Christi regenerantem, id quod vult Satan per sua organa, ut non solum Christo, sed etiam nostris alterationibus & operibus ad nostri conversionem indigeamus, ut sic non solum in Domino Jesu Christo, sed & de operibus nostris gloriemur. Hæc est voluntas Satana, qui his monstris gloriæ Christi & nostræ saluti insidiatur. Er muß den Samen des Weibs/und seinen Anhang in die Fersen beißen/da wird nichts anders aus. In summa: si peccatum originale accidens esset, quid opus esset regeneratione? accidens enim per alterationem sine regeneratione tolli & mutari potest. Hæc quoque scripta esse volo Nepoti meo Friderico, cui, & omnibus, qui cupiunt, hæc communicare potes. Vale. Datæ Isenaci 6. Octobr. anno 1562.

Nic. ab Amldorf.

Bb 2

f. 180.

lites ob
Franco-
siam extin-
cta,
Stella occi-
sus,
epitaph.

§. 180. Eod. anno XXX. August. extincta & amota sunt omnia diffi-
dia inter Saxonem Augustum Elect., Joann. Frideric. II. & Philippum, Hassiæ
Principem, ob fines *Fraunseenses*, hæcenus ferventia. *Stella*, insignis & forma-
sus juvenis, in sylva Solitariensi anno ætat. suæ XXIII. à sicario netariè occi-
sus hoc meruit epitaphium à cive suo *Winero*. (1)

Indignè occisi juvenis miserabile corpus,
quod completa cadens alma recepit humis.
Tollite vos Nympha, & terrâ componite vestrâ,
atq; viatori hæc verba legenda date.
Hic situs est juvenis, crudeli morte peremptus,
cui neque par formâ pulcher Adonis erat.
Cessit ut insigni facie Cybeleius Atys,
Cyllarus ut Gnidii candida forma Gygis.
Qui dum conducto Comiti considit & anteit,
incautum à tergo latro secure ferit.
Quisquis es, ô hospes, sylvam subiturus eandem,
observa, ne quis sic tibi monstrer iter.

M. Stigel
abit,

fata ejus.

obit. Stigel.
Poëta,
W. Widebra-
mus,

vita & fata
ejus,

§. 181. Cùm M. *Stigelius* Diaconus concionem matutinam in æde
Georgiana haberet, & nescio in quos inveheretur acrius, simul officium re-
signavit, finitoque sermone urbe excessit. Diu vagatus per oppida & agros
nullibi pedem fixit firmum, tandem ruri prope *Altenburgum* in Misnia peste
extinctus, sepultusque in pago quodam, cùm paulò antè condixisset operam
suam Comiti cuidam ad Gallos abituro, stipendium Ecclesiasticis castrensis
merituro. Patrueli ejus M. *Joanni Stigelio*, Poëtæ venustissimo, diarrhæâ
præmaturè defuncto, in cathedra Jenensi successit M. *Widebramus*, moderator
antea scholæ Servestanæ & nostræ. Epitaphium illius dabit *Winerus*. (m)
Hic autem Philippismo & Synergismo infectus cum D. *Marthia Colero*, D.
Nic. Schellero Jctis, *Ludovico Sturmio* M. D., M. *Egidio Salio*, M. *Frid. Pen-
soldo*, & M. *Adamo Byssandro*, Phil. Prof., dimissus anno 1569. Jenâ *Witte-
bergam* abiit, suffectus *Paulo Ebero*, Pastori & Superint., obtento ibidem Do-
ctoratu Theologico anno MDLXX. XXIX. Mart. Seductus verò à *Peuce-
ro*, aliisque, ad Calvinismum defecit. Secessit ergo *Numburgum*, ibique tri-
ennium hæsit, sacris metris tempus & miseriam fallens demulcensq; suata.
Crebrius enim ad familiares suos:

His studiis miscere preces lachrymasq; solebam,
pulsus in exilium cùm *Widebramus* eram.
Solutus eram, nec coram tamen illo tempore solus,
quando suo mecum *Numino* *Christus* erat.

(1) L. II. Tumulo, num. 1. (m) I. I. Tumulo, num. 6.

Et ali-

Et alibi :

*Liber ab exilii dimissus carcere tandem,
rursus in exilium triste profectus eo.
Patria terra vale, coelestis patria salve,
qualibet est forti patria terra : vale !*

Numburgo etiam ejectus sacro munere in valle Deciana, jussu Joannis Nassovici, fungebatur. Vocatus denique ad reformandas scholas & Ecclesias à Joanne Casimiro Palatino Heidelbergam, ubi conditus jacet. Malè à Nathan. Chytrao (n) Numburgensis dicitur, siquidem Pefnicensis erat. M. Adrian. Beyer ita de eo :

*Fridrico summos Widebramo Leucoris offert,
Philosophi titulum Theologiq; gradum.*

Jena profrenti Decianaq; porrigit aures

Vallis, defunctum myrtea condit humus.

§. 182. Circa finem hujus anni Theodor. Raffenböhl / Pastor Meng-^{judicium} richshufanus, M. Jeremias Homberg / Fritzlariensis, Joann. Kleinschmiedt /^{Ministerii} Past. Alrichshufanus, (qui suo & aliorum nomine (subscriberant,) dijudica-^{nostri ex-} tionem controversiæ; quæ inter Mich. Jacobinum, Calvinizantem, & Joann. Lycaulam, Luteranum, Ecclesiæ Corbachensis Ministros, de sanctitate libero-^{poscitur,} rum à Christianis fatorum, & adhuc in utero materno existentium, exorta erat, à Ministerio Inacensi petière & obtinere, ut fictitiam illam sanctitatem ab aliis venditam, tanquam erroneam rejicerent, contra afferentes: omnes liberos, etiam sanctorum, in peccatis concipi, nasci, nec nisi per regeneratio- nem sanctificari. (o)

§. 183. Joannes Weisus, Pastor tunc Schweinensis, in famoso isto tu-^{1563.} multu rustico seditiosis nonnihil faverat, sed ocius rediit in viam. Vocatus ^{Weisii er-} deinde Ecclesiæ nostræ Diaconus, eruditionem cum pietate & industria fer-^{ror,} mentatam exhibuit, ut quoque circa exodum anni MDLI. Antistes Ecclesiæ ^{& laudes,} hujus constitutus fuerit, succedente ipsi in Diaconia M. Rosino. Quò mu- nere cum XII. annis dexterrimè functus esset, Dominicâ Oculi inter concio-^{& mors,} nem syncope correptus tertio post die placidè exspiravit. Cubat in cæme- terio juxta ὁσδοχείαν. Eo quippe tempore neque nobiles neque ignobiles condebantur in templis. Potuit ei Winerus monumentum. (p)

*Isiacos inter celebres pietate Ministros,
qui populo verbum proposuere Dei,
Tu quoque non tumulis es praterendum in istis,
ô celebris gratâ simplicitate Pater !*

Bb 3

apitaph.

Sive

(n) in deliciis Europæis p. 444. (o) Rebhan. J. c. p. 288. (p) L. I. Tumulor. p. 6.

Sive mihi Latio Albinus, seu candidus ore
dicere: certè in Te candor honestus erat.
Pro populi captu non convenientior alter
Te fuit, ut pietas cui tua nota fuit.
Quippe pià vitâ, verbò, exemploq; docebas,
& monitis tua vox grata senilis erat.
Cum pius è patria discessit Menius urbe,
illi templorum tradita cura fuit.
Hanc aliquot gessit non infeliciter annis,
donec jam vires succubère Senis.
Ergo Deo reddens animam discessit ab orbe,
& requiem in Christo contumèlatus habet.

M. Alden-
dorf
somnia
Amsdorfii.

1764.
mutatio
concionis in
facello
S. Anna,
vocatio Ky-
mai & Gö-
belii,
J. Casimir.
nat. D. S.
Ann. Pur-
gold/
& H. Scholl.
obit,
epitaph.

§. 184. Suffectus in ejus sedem M. Joannes Aldendorfius, Weismainensis Francus, Diaconus Coburgensis. Dormiens aliquando Amsdorfius in publico diversorio à duobus Nobilibus jam pridem vitâ functis, quos duo præcesserant adolescentes, faculas manibus gestantes, excitatus fuit, jussusq; omni seposito metu, surgere. Dicto audiens ille surrexit: tùm Nobiles isti literas ad calamum ei dictârunt, mandantes, ut seni cuidam Principi N. offerret. His dictis evanüere. Amsdorfius verò literas Principi isti tradidit. (q) Hactenus quâvis septimanâ die & in sacello Anneano à Diacono concio habita erat pro vetulis, (für die alte Leute im Spittel) quam Aldendorfius in diem Dominicam transtulit, sic, ut mane circa sextam Evangelium ordinarium exponeretur. Sebast. Kymaus ex Pastoratu Settelstadiensi ad Diaconiam, & Erasmus Göbelius Lengsfeldenensis in scholam vocatur. Die XII. Jun. nascitur Joann. Casimir. in arce Grimmenstein. Obiëre Anna Purgoldia, Theophili Schofferi conjux, (cujus epitaphium dabit Winerus, (r)] & M. Henricus Schollio COS.

Hæc requiescit humo resolutis Schollio membris,
Schollio, qui patriâ Consul in urbe fuit.
Extinctum deslet civis: sibi luget ademtum
curia: defunctum patria terra dolet.
Non rudis aut animi fuit expers: Palladis artes
hauserat, ingenii Vir sapientis exat.
Rebus in ambiguis si qua facienda fuerunt,
officio functus Consul ille fuit.
Justitiæ fidus cultos: tutela piorum,
laus patriæ, Aoniæ gentis amicus erat.
Consul erat, cursuq; sere jam muneris octo
lux Octobris ubi visa secunda fuit.

(q) vid. colloqu. mensal. Luter. c. 24. f. 216. (r) L. II. Funul. num. 2. Vita

*Vita huic mundana valedixit, & astra petivit,
jamq; poli civis munera sancta gerit.*

*Salve, sancte Senex, manes salvete beati,
omnipotens caeli quos Pater ipse tenet.*

§. 185. Ambulabat quoque viam univerſæ carnis *Amsdorffus* XIV. 1565.
Maji anno ætat. LXXXII. sepultus in templo Georgiano. Concionem fune-
brem recitavit *Aldendorffus*. E regione sepulcri integra Episcopi effigies
saxo iacisa cum inscriptione:

Anno Domini MDLXV. XIV. Maj. ist der **Edele und Ehrwürdige** *epitaph.*
Herz Nicolas von Amsdorff / verjagter Bischoff zu Zeitz und Naumburg /
in Gott selig verschieden / seines Alters 82. Jahr.

Lapidi sepulcrali hæc verba inscripta:

Ich weiß / daß mein Erlöser lebt &c.

*Hier liege / ruhe und schlaffe ich /
bis Christus am jüngsten Tag erwecket mich /
der da regiert und lebt ewiglich /
und vom Tode erlöset mich /
als ich entschlafen und begraben bin /
so wird Er mich doch rücken hin
aus diesem Grabe / und mich umgeben
mit meiner Haut zum ewigen Leben /
alsdenn wirds gewiß geschehn /
daß ich in meinem Fleisch werde sehn
mit meinen Augen Gott den HERN mein /
und ewig sein Mitgenosß seyn.*

Veniens veniet & non retardabit, 1565.

*Ille tuum multos qui verbum, Christe, per annos
nobile confessus, nobilis ipse fuit.*

*Multa tuo passus pro nomine: pro grege multa:
sparsit ubi furias Sphynx truculenta suas.*

*Magnus in exigua jacet hic Amsdorffus urnâ,
complevit postquam lustra bis octo Senex.*

*Cursum consecit vita: certamen honestum
certavit; servans funus ad usq; fidem.*

*Quod superest, vitæ restat pars altera restat,
extremâ Dominus quam dabit ipse die.*

*Corpora cum longo jam facta quiete resurgent,
& meriti capiet premia quisq; sui.*

aliud,

Interea

*Interea tumulo requiescat corpus in isto,
Spiritus in requiem cessit ad astra suam. (s)*

*pœnitentia
ecclesiastica
instaurata,* §. 186. Pœnitentia ecclesiastica valde collapsa in desuetudinem ferè abierat, quam instauravit *Aldendorfius*, probantibus zelum ejus Theologis Jenensibus.

*littera Theo-
log. Jenens.* Reverendo Viro, eruditione & virtute præstanti Domino *M. Joanni Aldendorfio*, Pastori & Superintendenti Isenacensium vigilantissimo, suo Amico & Fratri S. in Christo Jesu. In omnibus rectè constitutis Ecclesiis, quæ vestigia tantùm veteris disciplinæ retinuerunt, hæcenus usitatum esse meminimus, ne cæde, aut aliis manifestis sceleribus, polluti reciperentur, nisi publica prius pœnitentia & absolutione Ministerio & Ecclesiæ essent reconciliati, & scandalo absterfo, seriam emendationem promississent. Eundem morem visitationis formula in hoc Illustrissimorum Saxoniarum Principum Ducatu Pastoribus & Ministerio non modò concedit, sed etiam imponit, idque justis & gravibus de causis, ne scilicet Ecclesia aliorum scelerum societate se polluens, alienis etiam furoribus & pœnis implicetur, & ut alii his publicis spectaculis, ceu commonefactionibus, deterriti à sceleribus magis abhorreant. Denique ut perspicuum fiat, seriò & sincerè lapsos à Deo & ab Ecclesia veniam exposcere. Neque verò inde sequitur, quod malitiosè à quibusdam infertur, nos portentosas de satisfactionibus opiniones denuò in Ecclesiam invèhere, aut extra Ministerii metas erumpere, cùm manifestum sit, nos, explosis stultis & impiis monachorum opinionibus, tantùm ad disciplinæ ecclesiasticæ instauracionem, hæc *instaurata* in Ecclesiam revocare, nec ullam tyrannidem Pontificiam exercere aut stabilire. Facies ergò, quod tui est muneris, idque operam dabis, ne tua indulgentiâ & dissimulatione disciplina necessaria laxetur. Ad Nos etiam provocabis, si qui ob hanc necessariam severitatem litem Tibi intendere volent. Conjungemus enim operas, auctoritatem & studia, ne Ministerii disciplina à petulantibus, undecunque etiam armentur, infringatur & labefactetur. Vale, & (si placet) concionem in Reverendissimi Domini *Amsdorfii* tunere habitam ad nos typis excudendam transmittite. Jenæ XVI. Cal. August. anno Christi 1565.

Joannes Stöffelius D.

Nicol, Selneccerus D.

*Cyr. Ittel,
Joann. Cotta,* §. 187. Eod. anno *Cyriac. Ittel*, Crucisburg., & *Joann. Cotta* Isnac. vocantur ad pistrinum scholasticum. *Henricus Cotta* verò, Vir amplioris fortunæ, & magnus studiorum amicus, effertur.

*tumulus H.
Cotta,* *Cotta* sub hoc tumulo gelidâ coopertus arenâ,
qui fuit Isiaca Consul in urbe, jacet!

Huns

(s) Idem Winer. l. I. Tumul. pag. 8.

Hunc Commensalem Pater ipse Luterus habebat,
 Albidos ad docta pulchra theatra schola.
 At Themis edocuit perplexa anigmata juris,
 tradidit & fasces patria cara suos.
 Obruit ante diem lachrymoso funere spasmus,
 corpora constituens sensibus orba suis.
 Nunc inter sanctos caelesti vivit in aula,
 cumq; Deo vivis invia regna tenet.
 Tu, quisquis legis hac oculo properante, Viator,
 ut Cottæ recubent molliter ossa, pete. (1)

In Galliam abiturus consuluit Luterum & Melanthonem, qui omnino probârunt laudabile propositum ejus, ut ex autographis eorum, quæ subjun- go, vides, ne nesciant *μυμυδπητοι*, quam utile & necessarium sit sola alio sole calentia perlustrâsse. Sic verò ille:

G. U. S. Erbare/Fürsichtige gute Freunde/ **Henrich Cotta**/ euer <sup>litera Lu-
teri</sup>
 Bruder und Vetter/so bey mir ist/hat mich zu Rath genommen/ ob es ihm
 nützlich wäre / daß er in Franckreich zöge / daselbst auch die jura hörte und
 Leute besehe/wie viele andere vom Adel/und auch sonst Gesellen thun/wel-
 ches ich mir gefallen habe lassen/und dünckt mich gut. Wiewol er seiner selbst
 mächtig/hat ers doch ohn euer Vorwissen nicht wollen thun / und mich ge-
 beten/des gegen euch ein guter Verfûger zu seyn. Ist demnach meine Bit-
 te/wollet solch sein Fürnehmen euch gefallen / und dazu förderlich euch hier-
 in finden lassen. Denn ich ihm auch nicht gern rathen wolte / so ich wüste/
 daß ihm schädlich/oder fährlich seyn möchte. Und ist solchen Gesellen gut/
 daß sie die mores hominum besehen / wie der Poet sagt / und ein ungewan-
 dert &c. werdet euch hierin wohl wissen freundlich zu erzeigen. Hiermit
 Gott befohlen/Amen. Vigilia Martini 1541.

Mart. Luther D.

Den Erbarn/Fürsichtigen **Friedrich und Bonaventuren Cotten**/
 Vettern/zu Eissenach Bürgern/meinen günstigen guten Freunden.

Hic autem ita:

Gottes Gnade durch unsern Herrn Jesum Christum zuvor/ Erbare/ <sup>& Melan-
thonis</sup>
 Fürnehme/Weise/Günstige Freunde/ nachdem ich mit eurem Bruder und
 Vetter **Henrich Cotten** / als mit einem ehrlichen fleisigen Schüler/
 besondere Kundschafft habe/bericht er mich/daß er nu fürthin sein angefan-
 gen studium juris gern in andern Nationen / und fürnemlich in Franck-
 reich volnziehen wolte / denn ihm als einem jungen Mann vonnöthen an-
 dre Legenten und Universitäten auch zu besuchen / besonders da dieses stu-
 dium ernstlicher geübet wird; dieweil ich denn zu seinem studio gute Hoff-
 nung

Ec

(1) Id. lib. cit. p. 9.

nung habe / hab ich mir diese seine Meinung auch gefallen lassen / denn Ihr als die Verständige selbst wisset / daß es jungen Leuten nützlich / daß sie besonders im Studieren viele fürtreffliche Leute hören / und mancherley gute Übung erfahren. Bitte auch derowegen von seinen wegen / Ihr wollet euch solch sein ehrlich Fürnehmen auch gefallen lassen / und ihm freundliche Förderung dazu erzeigen. Denn durch Gottes Hülff zu hoffen / solche Erfahrung und Übung in fremden Nationen werde ihm sehr nützlich seyn. Dieses habe ich euch freundlicher Meinung anzuzeigen bedacht und bitte / Ihr wollet meine Schrift freundlich vernehmen / denn Euch und den euren zu dienen bin ich willig. Datum Wittenberg uff den Abend Martini Episcopi 1541.

Philippus Melanthon.

Den Erbarn / Weisen / und Fürnehmnen / **Friedrichen und Bonaventura Corten**, Bürgern zu Isenach / meinen günstigen Freunden zuhanden.

1566.

J. Ern. nati-
onis,
annales ec-
clesiastici,

§. 188. Anno MDLXVI. nascitur *Grimmensteinii* d. VIII. Jul. *Joann. Ernestus* D. S., cujus vagitum in utero audit Mater. *Aldendorfsus* primùm instituit *annales ecclesiasticos*, seu *Ephemerides*, in quibus vel ab ipsis Ecclesie Ministris, seu ædituo, consignarentur hebdomatim *baptizati*, *defuncti*, & *matrimonium contrahentes*. In integrum omnium indicem ab illo in hunc usq; annum hinc Tibi sisto. Ne nescias autem velim, eos, qui *sacrâ cœnâ* usi sunt, tunc non fuisse notatos. Sed hanc demum consuetudinem circa annum MDCXI. introductam repèri.

Annò	Baptizati,	Copulati,	Mortui.
1566.	103.	24. Paria.	839.
1567.	122.	99.	193.
1568.	218.	67.	100.
1569.	209.	44.	104.
1570.	228.	34.	100.
1571.	198.	38.	124.
1572.	205.	29.	148.
1573.	202.	36.	156.
1574.	153.	39.	156.
1575.	172.	40.	154.
1576.	195.	24.	143.
1577.	158.	30.	2000.
1578.	147.	123.	104.
1579.	224.	57.	86.
1580.	191.	19.	141.

Annò

Annò	Baptizati,	Copulati,	Mortui,	Communicantes.	
1581	163	33	Paria	150.	
1582	172	35		150.	
1583	160	26		84.	
1584	160	27		103.	
1585	172	33		173.	
1586	178	23		131.	
1587	170	30		111.	
1588	137	36		116.	
1589	194	32		105.	
1590	158	31		114.	
1591	147	32		133.	
1592	157	83		85.	
1593	149	38		123.	
1594	177	32		88.	
1595	162	37		116.	
1596	163	31		163.	
1597	173	36		195.	
1598	158	54		146.	
1599	169	54		146.	
1600	190	45		145.	
1601	200	39		137.	
1602	135	39		95.	
1603	176	29		170.	
1604	213	39		118.	
1605	169	39		107.	
1606	203	41		104.	
1607	201	47		84.	
1608	199	43		122.	
1609	240	49		147.	
1610	226	30		143.	
1611	178	38		244	3369.
1612	192	56		254	3036.
1613	168	43		174	2482.
1614	196	60		208	2832.
1615	220	48		192	3134.
1616	204	50		263	3332.
1617	211	47		161	3272.
1618	215	36		158	3086.
1619	200	48		101	3410.

Cc 2

Annò

Annò	Baptizati,	Copulati,	Mortui,	Communicantes.
1620	237	54	171	3586.
1621	231	49	144	3409.
1622	201	53	151	3749.
1623	242	58	179	4039.
1624	229	53	140	4195.
1625	232	66	155	5474.
1626	227	25	769	4805.
1627	179	78	156	3504.
1628	230	64	249	4061.
1629	266	60	214	4210.
1630	220	47	123	4309.
1631	252	36	155	4351.
1632	231	44	224	4537.
1633	223	53	158	4382.
1634	276	50	186	4788.
1635	231	37	1600	6491.
1636	228	147	405	4306.
1637	273	56	619	4540.
1638	146	53	340	4440.
1639	140	41	216	3896.
1640	196	37	503	4566.
1641	159	47	189	4466.
1642	176	43	119	4736.
1643	157	41	93	4962.
1644	186	41	92	4485.
1645	149	44	109	4361.
1646	205	38	66	4376.
1647	213	34	179	4217.
1648	181	48	98	4482.
1649	167	44	84	4798.
1650	183	56	101	4796.
1651	27	179	63	4680.
1652	153	38	113	4379.
1653	174	42	104	4963.
1654	156	27	90	5084.
1655	181	44	114	5191.
1656	194	32	74	5728.
1657	162	30	73	5971.
1658	192	34	151	6003.

Annò

Annò, Baptizati, Copulati, Mortui, Communicantes.

1659	201	56	97	5999.
1660	185	35	119	6199.
1661	177	36	94	6178.
1662	164	30	172	6047.
1663	170	40	97	6517.
1664	188	41	100	6701.
1665	164	57	124	6899.
1666	174	42	135	6838.
1667	175	42	142	6775.
1668	197	51	153	6740.
1669	176	46	229	6925.
1670	175	70	124	6879.
1671	205	53	163	7300.
1672	197	38	130	7361.
1673	190	50	141	7646.
1674	214	64	161	7362.
1675	208	44	162	7570.
1676	179	68	204	7758.
1677	229	64	159	7714.
1678	201	61	152	7658.
1679	209	64	150	7749.
1680	223	49	169	7851.
1681	185	53	124	8142.
1682	245	68	168	8702.
1683	256	53	150	8458.
1684	233	54	148	8741.
1685	238	45	191	9058.
1686	248	62	247	9341.
1687	244	51	193	9313.
1688	250	63	123	9404.
1689	249	64	156	9460.
1690	241	55	230	9282.
1691	237	45	275	9546.
1692	226	77	199	9660.
1693	232	45	416	9549.
1694	186	58	209	8801.
1695	194	65	173	9013.

§. 189. Ob frequentiam & multitudinem communicantium non sal- communio
 rem diebus Dominicis, sed etiam die 7 & 7 sacra cœna publicè distribue- ter in sepii-
 batur. mana,

Scabinatus
Iurid. Jenæ,
Curia Provincialis
ibidem. batur. Uti superiori annò *Scabinatus* Juridicus instituebatur Jenæ : ita nunc
Curia Provincialis ibidem. Est autem ille Collegium quinque Jctorum, seu
Professorum Juris, incluso Præside, quem *Ordinarium* dicunt. Finis est,
ut indigenis alienigenisque ad acta & dubia interrogata, pro re nata, jam in-
formatoria & consultatoria, jam decisiva & executoria, reddantur responsa.
Curia Pro-
vinc. ibid. Hæc verò summum tribunal est, in quo ceu Areopago altero & Augusto
Themidis Nemesisque templo, Judex, seu Præsides, cum Assessoribus suis, tam
eruditis Nobilibus, quàm Doctoribus, controversias incolarum & accolarum
Provinciae nostræ quatuor quotannis vicibus sine personarum respectu cog-
noscit & decidit. Fuere olim quatuor Judicia in Thuringia à Carolo M. insti-
tuta, (1) *Gothæ*, (2) in districtu *Weisenseensi*, (3) *Vogelsbergæ*, quod inde *Buttel-*
quatuor
Thuringia
judicia,
stadium migravit, (4) *Mittelhusæ*, notante *Georgio Schindlero*. (u) Eaq; judicia,
jussu *Wilhelmi* Imp. anno MCCLV. pendente lite & bello fervente inter Mar-
chionem *Misnæ* & *Henricum* puerum, Ducem *Brabantiae*, de successione in
Landgraviatu Thuringiae & *Hassiae* certantes, alacriter restituit *Hermannus*,
Comes *Hennebergicus*. (w) Ultimum, putà *Mittelhusinum*, passim nominatur
Mittelhusi-
num, das höchste Geding / das Landgericht / des Landgrafen Dingstuhl / tribunal
Landgraviatus, summum Provinciale judicium, vulgare placitum in *Mittelhusen*,
der gemeine Land-Tag zu *Mittelhusen* / publicum *Thuringia* forum. (x) Cu-
riae hæc in quatuor *Thuringia* plagis tandem coaluerunt, & una ex iis confla-
ta est, *Mittelhusæ* manens, lenim tamen in aulas Principum migrans, donec,
ad instantiam subditorum, ad certum transferretur locum, & quidem *Alten-*
transfertur
Altenbur-
gum, *burgum*, Imperiale quondam oppidum. Ibi verò anno MDXLVII. ob tumultus
belli *Schmalcaldico-Germanici*, turbata & dissipata per XIX. ferè annos.
Quamvis enim in *Conventu Salsfeldie* anno MDLVII. spes de renovanda ali-
biq; instituenda Curia Provinciali, Ordinibus & Statibus eam acriter urgen-
tibus facta fuerit, tamen anno MDLXVI. impleta est. Quò die Lunæ post *Viti*
festum Jenæ introducenda, demum die Lunæ post *Egidii* solenniter inaugu-
rata est, autoritate *Joannis Frid. II.* & *Joann. Wilhelmi I.* Ducum *Saxon. & Fra-*
trum. Introduxere Præsidem & Assessores, juramento primùm obstrictos,
Commissarii Ducales *Wolfgang. Lauenstein*, Secretarius illius, & *D. Christoph.*
Dürfeld, Consiliarius hujus. Primus Judex fuit
Judices ejus, Theodoricus à *Brandstein*, in *Wernburg*, Consil. Elect. & Ducum *Sax.*
intimus,

Sequentes

Joann. Vit. ab *Obernitz*,David ab *Uttenhofen* in *Zascher*,Joann. Ernest. à *Teutleben* in *Laucha & Wenigen Sömmern*,

Isaac

u) in chron. MS. (vv) Spangenberg. P. II. *Adelspiegel* L. II. c. 30. f. 116, (x) G. Fabricius
L. VI. Orig. *Saxon.* f. 629.

Isaac à *Brandstein*, in Oppurg & Kolbe,
 Rudolfus à *Pönickau* in Juchsen,
 Frideric. à *Cosporh* in Seibtemdorf & Wölis,
 Joann. Frid. à *Brand* in Haârsdorf &c.
 Vit. Ludovic. à *Seckendorf*, Vir Celeberrimus,
 Joann. Sigismund ab *Osterhausen*, in Gotterstadt.
 Joann. Henr. *Rietesel* in Neumarck,
 Joann. Bruno à *Pölnitz*,

Primi *Assessores* erant partim *ortu*, partim *dignitate*, seu *gradu*, nobiles. Illi : *primi Assessores*,

Rupertus Treusch à *Buttlar*,

Joann. Vit. ab *Obernitz*,

Henricus ab *Ersa*

Christoph. à *Thün*.

Hi :

D. Melch. *Kling*,

D. Henric. *Schneidevvein*,

D. Matthæus *Wesenbeck*,

D. Christoph. *Dürfeld*.

Primi *Advocati* :

Advocati,

D. Matthias *Colerus*,

D. Nicol. *Scheller*,

L. Georg. *Tasch*.

Primus *Proto-Notarius* Albertus *Craus*.

Proto-Notar.

Est ergo Curia Provincialis Jenensis vetustior *Coburgensi*, quæ cœpit anno MDXCVIII. xxiii. Nov., cujus primus *Judex* erat Valentin. à *Selbitz*.

curia Provinc. Co-

burg.

§. 190. Ad meliora transferuntur *Henricus Fulda* COS, & *Martha Neubergeria* grassante epidemiâ.

H. Fuld.

Fulda Vir ingenuus, pulcher, venerandus, honestus,
 nec non perdives, sed sine prole fuit. (y)

Pestilentissima lues tunc populabatur urbem agrumq; nostrum,
 traderet ut tristi corpora MILLE neci.

pestis,

Ipsa *Martha*, pulcherrima Virgo, sic:

Dira lues quando patrias irrepfit in oras,

& mihi mors sævas intulit atra manus.

Præcessit Genitrix, genitricem nata sequebar:

mortuus & pridem jam mihi frater erat.

Cur cristas tollis pulvis? cur terra superbis?

secula cur fingis canitiemq; tibi?

Gr. Marth.

Neuberg.

obit.

Unius

(y) *Winer. L. II. Tumul. num. 4.*

Unius est veluti palmi tua vita, diesq;
 hæc, quâ vixisti, forsitan hora fuit.
 Nil mea me præstans juvit nec forma, nec atas,
 si quam servaret forma, superstes eram.
 Hora tibi quævis sit meta novissima vita,
 sic sanctè vives; sic moriêre piè. (z)

1567.

bellum Go-
thanum,num Gotha
perfidia ci-
vium tra-
dita?

§. 191. Circa finem hujus anni ortum est bellum *Gothanum*, quò se-
 quente annò munitissimum castrum *Grimmensteinium* solo æquatum, opti-
 musq; Dux *Joann. Frider. II.* captus est. Verùm quia sexcenti alii [quorum
 indicem dabit *Sagittar.* (a)] fulissimè id descriperunt, non est quòd actum
 agamus. Erat nugivendus, qui blaterabat, *Gotham* perfidiâ civium tradi-
 tam, ut patet ex *Ottonis Melandri Joco-seriis*, (b) cujus verba hæc:

Cùm *Augustus* Dux Saxonie Sacriq; Rom. Imp. Septemvir, Princeps
 benedictæ memoriæ laudatissimus, *Gotham*, munitissimum Thuringie pro-
 pugnaculum, jussu atque mandato *Maximiliani II.* Imp. obsidione cingeret
 & oppugnaret, eò quidem tempore *Petrus Paganus*, confirmandi sui gratiâ,
 Marburgo profectus *Wanfrida* in patria sua apud Matrem hærebat. Cùm igitur
 Gotha, licet & à milite & à comætu cumulâtè instructa esset, obsidio-
 nem diu non sustineret, sed præter omnium expectationem mox moxque
 fœdam & pudendam deditionem faceret, incredibile est, quàm graviter &
 indignè eam rem tulerit. Proinde æstro quodam poetico percitus sequens
 carmen non modò panxit, sed & parieti, non ita pridem cæmento de inte-
 gro obducto & incrustato, carbone quodam, ut ab omnibus maternas ædes
 ingredientibus perlegi posset, majusculis literis inscripsit:

*Non bene Gothensis quadrat Republica Romæ,
 expulit hæc Reges, prodidit illa Duces.*

*Incluta Tarquinos ejecit Roma superbos,
 deseruit patriæ perfida Gotha Patrem.*

*Regibus expulsis Romana potentia crevit,
 sed malè deserto Principe Gotha ruit.*

*Atq; utinam ruèrent cum mœnibus, urbe forog,
 quisquis in hac auctor proditione fuit.*

Ceterùm cùm Elector *Augustus* eo ferè tempore, cùm *Gotha* se dedisset,
 Cassellis cum Hassie Landgraviis Dn. *Guilielmo, Ludovico Philippo*, atq; *Geor-
 gio*, qui Patri suo *Philippo*, Principi omni laude superiori, justa jam fecerant,
 in colloctionem veniret, atque consilia communicaret, evenit, ut *Gotham*
 repetiturus *Wanfrida* pernoctârit. Quamobrem cùm quidam *Augusti* aulici
 ad *Pagani* matrem divertissent, carmen ipsius parieti inscriptum admira-
 bundi

(z) Id. I. J. Tumul. p. 37. (a) in memorabil. hist. Gothan. c. 3. p. 26. seq. (b) pag. 342.

bundi legunt, diligenterque ex ipsa percunctantur, ecquis illud consecisset? illa verò verita, ne filio suo fraudi foret, ac periculi quippiam inde crearetur, si ipsum nominaret, de eo nihil sibi constare respondit, causata, multa quoti- die se insciã atque invitã ab hospitibus inscribi parietibus, quorum ipsa rationem reddere posset nullam. Itaque aulicus aliquis animadvertens, nihil se ex illa exculpere posse, *Pagani* carmen non solum descripsit, verum etiam hoc distichon illi subjecit:

*Annon rectorum contemptus consiliorum
effectus tales progenerare solet?*

Husanus noster in supplicium *Wilhelmi Grumbachii & complicum* ita luit:

*Aspicis è triplici jam nunc pendentia palo
in partes hominum corpora secta trium.*

*Hac vindicta Deum culpã nunc liberat omne
quisquis es, innocuus vivito, Numen adest.*

*Numen adest: divina gradu venit ultio lento,
compensat pœna sed gravitate moram.*

*Pax quibus est cordi, placidè moriuntur: at acta
quos violenta juvant, mors violenta rapit.*

§. 192. Anno MDLXVIII. M. *Cyriacus Lindemann.*

*urbis Gothæ memorabile lumen,
& Patriæ felix Gymnasiarcha scholæ.*

Præstans ingenio, solideq; instructus ab arte,

Grajugenim lingua cognitione potens.

Sub quo Castalius fons hæc erupit in urbe

& sub quo Grajo est Musa locuta sono; (c)

mœrore animi & tabe corporis consumptis, inter curas domesticas & publi- cas patriæ miseras XI. Mart. decessit. Quam carus fuerit *Joachimo Camerario*, testatur *Wilckius*. (d) Eandem ingressus viam d. 2. Maj. anno ætat. LXXIV.

Nicolaus Eyander, Fuldensis, cui ob decrepitem senium filius M. *Iustus* adjun- ctus fuerat, dudum antè rude sacra donatus. Epitaphium illi posuit *Wine- dri*, (e)

Sequitur *Mich. Purgold* XVII. Jul. febre acutã peremptus, (f) bonus & dives. (g)

§. 193. *Elisabetha* Palatina, captivi *Joann. Frid.* conjux, cum filioliis suis *Isnacum* concedens manserat hætenus in domo telonii, *Zollhof*.

D d

Ob

(c) *Winer*. L. I. *Tumul*. p. 9. (d) in cit. memorabil. *Sagittarian*. c. V. p. 53. (e) lib. cit. p. 10. (f) erat Secretar. *J. Gvilclmi D. S.* (g) *Winer*. loc. jam cit.

in Suppli-
cium Grum-
bachianum;

1568.
obitus M.
Lindeman-
ni.

Nic. Eyanderi,

& Mich.
Purgold.

Elisabetha
Palatina.

- Ob pestem verò properabat Wartburgum. Pueros illustres informabat
 1569. *Phil. Faren* *rodus,* *nova visi-*
tatio, *corpus do-*
ctrina Thur. *Georg. Rhön,* Diaconus. Annò sequente nobilis, inque Deum pietate religiosâ
 inclytus *Philippus de Farenrode* XVII. Jul. animam Deo reddidit. (h)
 Eod. anno instituitur à *7. Wilhelmo* D.S. visitatio ecclesiastica, commen-
 data *D. Joanni Wigando* & *D. Joanni Frid. Calestino*, Professoribus Jenensibus,
M. Barthol. Rosino, Superint. Vinariensi, & *M. Christoph. Irenao*, Concionatori
 Aulico, queis ex nobilitate adjuugebatur *Frid. Wangenheimius* Senior. Erat
 etiam conventus *Isnaci*, in quo *corpus doctrina Thuringicum* omnibus Ecclesiis
 in Ducatu Saxo-Vinariensi, cui tum adhuc urbs nostra paruit, oblatum &
 commendatum est.
 §. 194. Anno sequente in Gymnasio Hersfeldensi summa cum laude
 1570. *M. Simo*
mel docuit *M. Mich. Himmel* nostras, Vir egregie doctus. *Joann. Wilhelm.* & *7.*
Frid. captivi, Fratres, à bello Gothano animis discrepantes, in gratiam nunc
 1571. *concordia,* mutuo redeunt, hereditariâ territorii divisione inter illum & hujus filios, *7.*
 1572. *Casimir.* & *7. Ernest.*, institutâ, in qua reliquas inter urbes & Præfecturas ces-
 sit quoque hinc *Isnacum*. Homagium igitur præstitum in aula telonii, præsen-
 tibus Legatis & Commissariis Cæsareis, nec non Electorum Palatini, Saxo-
 nis & Brandenburgici, eeu Tutorum, & tandem ipsius *7. Wilhelmi*, D.S. *Ur-*
fula, *Schweickeri* conjux, de sanguine *Cotta* divitis, æternitati adscribitur XVII.
Hier. Poppe, Maj. (i) Eâdem sorte fruitur *Hieron. Poppe* XXIX. Maj. (k) Vir pri-
 marius.
 Sequitur XVII. Jul. *Anton. Juncker.* Ast quòd veneno sublatus fuerit,
 ex epitaphio ejus apud *Winerum* (l) non constat. Tandem ipse laudatissimus
 1573. Saxo *Joann. Wilhelm.* III. Mart. anno ætat. XLIII. (m)
 §. 195. Mandante *Augusto* Electore cepta nuper visitatio continua-
 tur, in qua LXX ferè Ministri Ecclesiæ in Ducatu Vinariensi & Coburgensi
 ob Flacianismum partim justè, partim injustè accusati, ab officiis remoti &
 pulsi sunt. Visitatores erant ex Theologis *D. Widebramus*, *D. Stössel*, *D. Mär-*
lin, *M. Martin. Mirus*: ex Nobilibus & Politicis *D. Lindemann*, *D. Thangel*,
Wolfgang ab *Eichenberg* & *Mauritius* ab *Heldriet*. Amicos inter fuit *Joann.*
J. Cotta *Cotta*, Ecclesiæ nostræ Diaconus. Qui tamen citius respiscens translatus est
Milam, ubi anno MDCVI. XVII. Mart. vitæ finem fecit. Motus etiam loco
 & officio suo XVIII. Aug. *M. Aldendorf* Superintendens, maximè ob *δωροφά-*
 1574. *γία* Migravit ergò *Konnebergam* in finibus *Voitlandiæ*, paulò post tamen
 inde dimissus morabatur *Weida*, *Coburgi*, & alibi privatus, ut nesciam, ubi,
 seu quomodo tandem defunctus sit. Etiam *M. Rosinus* rursus in exilium eji-
 citur, quo de supra. (n)
 Eod.

(h) Idem I. c. p. 12. (i) Idem I. II. p. 45. (k) Id. I. c. (l) Id. L. I. Tumul. (m) Id. lib. cit. p. 17. (n) §. 177.

Eod.anno extincti sunt *Hermann. Trebelius*, à patria *Natzianus* dictus, *H. Trebelii,*
(o) & *M. Bissandri* filiulus, quo de *Winerus* noster, (p) nec non *M. Joann.* & *Thal-*
Purgold, Rector olim scholæ, qui, operâ Soceri sui *D. Georg. Majoris*, Theo- *mannuli*
logi *Wittebergensis*, factus fuerat Antistes *Weisenfelsensis*. (q) *obitus,*
ac M. Pur-

§. 196. Anno MDLXXIV. Rex Poloniae nuper electus ipsis Kal. Ja- *gold.*
nuar. pernoctabat in urbe. (r) Die XII. April. feriis Paschalibus obiit *Anna* 1574.
Hirschbachia, *Hieron. Popponis* F., (s) *Rex Polon.*

Mamibus *Joann. Osyvaldi* COS. & *Joann. Leonis*, Quæstoris Gothani, *pernoctat*
quorum ille fati cesserat anno MDXXXIV. XVI. Sept., hic verò anno *hic,*
MDLXIV. XXIV. Febr., quos tandem *Margarita Cottin*, conjux utriusque *A. Hirsch-*
cuta est VIII. Sept. hujus anni, *Joann. Schubartus* gener, pietatis ergo monu- *monumen-*
mentum fieri curavit in templo Augustiniano Gothæ, quod vide sis apud *um* *Leo-*
Winerum. (t) Mense Novembri elata est *Margarita Harstallia*, cujus epita- *nis, l. Os-*
phium adhuc in æde *Georgiana* monstratur, probæ simplicitatis, luxûs fastûsq: *wald.*
Marg. Cot-
tin.
et Marg.
Harstall.

§. 197. Anno sequente organum musicum in templo Georgiano *organum*
(cujus plures fistulæ ex æde Franciscanorum huc translatae sunt,) erectum & *musicum.*
fabrefactum est à *Georgio Schauenbergio*. Sumtus bis mille florenos excede- *Er. Sixti obi-*
bant. *Franciscus Sixtus*, ultimus Canonicus B.V. XXIV. Nov. decessit. Pater *tus,*
ejus erat *Petrus*, caupo publicus ad insigne rubri cervi in foro mercuriali. *M. Iust.*
M. Iust. Evander ex Diacono Isnacensi factus Past. & Adjunct. *Crucisburg*, anno *Evander,*
MDLXIII. aulicus deinde Ecclesiastes *Arnstadii*, & tandem Ducis *7. Wilh.*, *M. Iust.*
cum quo terras lustrabat alienas. Ajunt, Viennæ mortuum esse, haud sine *Evander,*
suspensione propinati veneni; quod & lociis suis *Pontano* & *Junckero* Medicis,
nec non ipsi Principi accidisse opinatur *Rebhanus*. Cùm enim, consentien-
te Maximiliano II. Viennæ concionem habuisset in augusta auditorum co-
rona, ægrè id ferentes Romanentes, *didaxerunt* hoc perfolvisse dicuntur. At
Winerus contrà asserit: *Evandrum Arnstadii* obiisse, (u) ut nihil ponderis
habeat ista narratio, qua de in *Hist. mea Crucisburg.* sùv *Sev* latiùs. Anno se- 1576.
quente XVII. Jun. Tutores Principum urbis privilegia innovant & confir- *confirmatio*
mant. Jussu Electoris omnes Ecclesiarum scholarumque Doctores in uni- *privileg.*
versa Diocesi à *D. Jacobo Andrea* & *D. Nic. Selneccero* Gothani vocantur ad 1577.
subscriptionem libri *Christiana concordia*, quo de ita *Rebhanus* noster: *subscriptio*
Christian.
concordia.

En ! novus in lucem prodit liber omine fausto,
formula cui concors nomen habere dedit.
Symbolon hic liber est, & tessera certâ doctum,
qui verè agnoscunt dogma, Lutere, tuum.

D d 2

Iste

(o) in libello ejus de memoria artificiali, (p) L. II. Tumul. p. 44. (q) Idem L. I. Tum. p. 17. (r) Vid. Ad. Rempens *Sachsen* Calendar ad 1. Jan. huj. anni, (s) *Winer*. L. II. Tumul. p. 46. (t) Id. l. c. p. 47. (u) Id. L. I. Tumul. p. 19.

Iste sudes liber est oculis & obelus eorum,
qui dogma agnoscunt, Calve comate, tum.

monstrum, In æstate hujus anni monstruosus nascitur puer *bicornis*, cujus facies retrò in tergum versa. Parens ejus vocabatur *Rüsterhans*. Mense Septembri peste obiit *Catharina Purgoldia*, cujus epitaphium dabit *Winerus*. (vv) & mense Octobri *Bernhard Purgold* cum conjugè sua. (x)

Cath. Purgold.
Bernh. Purgold.
& Mich. Vogel. obiit.
 1578.
pestis,

Eadem lue peremptus *Mich. Vogel*, Reip. patriæ COS. (y)
 Quî conjugem suam affatus sit, idem dicet tibi *Winerus* (z)

§. 198. Dira lues, ultra 2000. in urbe sublatis, repit *Jenam*. Hinc Academia transfertur *Salfeldiam*. Scæviente eâ S. cœna etiam die 7 & 7 publicè distribuebatur, uti anno MDLXVI. Cessante illâ nova conjugia frequentiora erant. Aliquando unâ vice XVII. paria desponsatorum coram altari stabant, consecrante eos *Sebast. Kyhmae* Diacono. In quibus rhedarius, crure paulò ante fracto, domi ad lectum cum sponsa copulabatur, quæ tamen nihilominus ad aram cum ceteris benedictionis ergò ambulabat. Sed ecce! sponzorum unus alienæ sponsæ lateri ex stupiditate forsan se associat, quem *Kyhmaus* manu apprênsus ad suam duxit sociam, dicens: *Gefellichen/ hieher gehörstu!* Eod. anno Principes juniores *J. Casimir*. & *J. Ernest.* sub *Christiano Nisvizio* Ephoro, & *M. Seb. Leonhardi* studiorum causâ morabantur *Lipsiæ*. Liber *Christiana concordia* impressus, publicatus, & omnibus Ecclesiis traditus est. Crebriores pluvie & inundationes agrum mirum in modum afflixere. *M. Adam. Bissander*, seu *Thalman*, (aut, ut ipse dici voluit, *Thanmann*,) *Quirini* frater, ludi *Ilnac.* Rect. constituitur. Gradum Magisterii impetravit *Jenæ* anno MDLXIII. 3. Jan. Eod. factus Prof. Philol. ibidem. Sed ob *synergismum* & *Philippismum* anno MDLXIX. xvii. Febr. dimissus, *Salfeldensi* & nostræ scholæ præfuit. Fuerat quoque illustris pædagogii *Gandershemensis* Rector, cujus Collegæ *Nicol. Selnecker*, *Timotheus Kirchner* Theologi, *M. Esaias Preiser*. Gr. Lingu. Prof. & alii boni Viri. Traducto autem Gymnasio *Helmaestadium*, sortis suæ nescius, oblatam spartam detrectavit, migrans *Isenacum*, (a) ubi Ordini Senatorio adscriptus Reip. curam aliquandiu habuit. Sed stipendio destitutus, scholæ *Mülverstedensis* moderator factus est. Reversus tamen in urbem, pristinam in curia occupavit sedem, meliori fortunâ dignus. At quisque suæ faber est. Rectores his inclusit versibus, limam verò merentibus:

Rect. scholæ,

Bartolus hic artes plantans Rolsfeldus honestas,
illustrat primus Rector honore scholam.

Huc

(vv) L. II. Tumul. p. 48. (x) l. d. p. 51. (y) idem l. c. p. 52. (z) l. a. p. 53. (a) Meibom. T. III. rer. German. p. 391.

*Huic subit Andreas statione Boëtius alter,
ingenio excellens, moribus, arte, fide.
At Fridericus ovans operis Widebramus habenas
sorte sibi oblatas tertius inde capit.
Quartus Joannes Purgoldus in ordine Rector,
Aônia captum promovet artis opus.
Quintus in hac serie moderatur justa Quirinus
Thanmannus longo tempore sceptrum scholæ.
Sextus Elantandro fratri successit Adamus,
quem malè Biffandrum nomine turba vocat.*

§. 199. Anno MDLXXXI. Flacianifinus dominari cœpit, lampade cum 1581.
aliis præferente Erasmo Göbelio Diacono, & J. Ernest. Teutlebio, J.U.D., quem Flacianif-
Cyr. Spangenberg, (b) in eodem luto hærens, Juris & pietatis amantem vo- mus,
cat. Hic in arce, quam incoluit, Clemmia extorribus Flacianis latibulum præ-
bens, omni curâ eos fovit & aluit. Göbelius à munere remotus biennium fere
privatim hîc vixit, donec à Generosis Wertheris Pastor constitueretur paga-
nus propè Northusam, ubi decessit anno MDCXII. Qui contumaciter per-
stitere in errore, sine sœvis ceremoniis condebantur, ut duorum Vigeliorum
conjuges & Joann. Bankreis. Huic errori affinem se fecerat Andr. Reinhart,
Past. Stedtfeldensis, (qui officio suo exutus omnia monita respuit,) & Henr.
Rabe, ab officio compatriis ideo remotus. Teutlebius thesin:

Peccatum originale est accidens:

subvertere nitens scæviti in lapidem. Cùm igitur clausæ forent aures piis ad-
monitionibus, Rhönus Antistes Dominica VIII. post Trinit. omnes Flaciano-
rum errores è cathedra recensens pio zelo confutavit.

Anno MDLXXXIII. Georg. Ern., Com. Principali dignitate decedens 1583.
a. 1605, totam ditionem Hennebergicam potissimum Inclytæ Domui Saxonicæ stirps Hen-
reliquit. V. CL. M. Valent. Weinrich., Steinâ Cheruscus, præficitur scholæ nostræ neberg ex-
cum discentium salute & patriæ gloria. Retulit mihi ex ore Parentis sui Joh. tinâ,
Andr. Martini, Past. Scherbdanus, Grammaticam latinam anno MDCLII. M. Val.
Erfurti editam ipsius M. Adami Biffandri opus esse, post obitum inter Weinrich.
schedas ejus repertum, & sub nomine Weinrichiano editum. Eod. anno Grammati-
obiit Christoph. Dürrfeld, Gothanus, Philos. & U. J. D. ac utriusque Professor Biffandri,
Jenæ publicus. Vocatus postea Consiliarius Vinariensis, inde Syndicus Christoph.
Halenus in Saxonia, demum Assessor Cameræ Imperialis Spirensis, olim scho- Dürrfeld,
læ nostræ Conrector.

§. 200. Anno MDLXXXV. exstruitur domus illa ad urbis mœnia sita, 1585.
in qua campanæ suspensæ, der Glockenthurm/ & præter ceteras magna, olim Glocken-
Dd 3 anno thurm/

(b) P. II. spec. Nobilit. L. XI. c. 17. f. 197. 2.

campana
refusa,

anno MCCCCXCVII. (al. volunt MDI.) à *Conrado Kirsten*, cive Saltzungenſi, fuſa, ab *Eccardo Küchero* Erfurtenſi xxiii. Jun. reſuſa, eidem illata fuit ſub COSS. *Joanne Bachovio* & *Joanne Schrendeifen*. Verſus hi ei incisi legebantur:

*Dulce melos clango, Sanctorum gaudia pango,
defunctos plango, vivos voco, fulgura frango.*

Postea hoc distichon ei inscriptum:

*Christe, dies transit, ne mentibus occidat unquam
lux tua, nobiscum, Sole cadente, mane.*

Eccard Kücher von Erfurt goß mich in *Eisenach* M. D. LXXXV.

Joann. Himmel hos de ea versus scripsit:

*Dulcisonum do pulsa melos tria lustra decemq̄,
rupta sed horrifonum reddo fragore sonum.*

*Hinc manus artificis cum formas alterat are,
funditur es, veterem dat nova forma sonum.*

Sturms
Glocke/

Sontags
Glocke/

Magna quoque anno MCCXXII. I. Jul. fuſa, &, ob terribilem fragorem, die große Sturmglocke dicta, quia ob commovendos & convocandos cives in subitaneis motibus & periculis, adque supplicia deducendis facinorosis serviebat, xxiii. Aug. comminuta & reſuſa est, vocataq̄; die *Sontags-Glocke*/quod diebus Dominicis ad convocandos auditores verbi divini usurpetur. Inſcriptio ejus hæc:

*Triste sonans quondam subituris sanguine pœnam
carnificis ferret vox ubi dira reſ.*

*Suave sono nunc Christi adum dum convoco cœtum,
pæcis ubi præco pandit ad astra viam.*

Eccard Kücher von Erfurt goß mich M. D. LXXXV.

Himmeli de eadem ita:

*Vox ubi carnificis clamore tremenda sonabat,
plango, reosq̄; traho judicis ante forum.*

*Hinc ubi præco Dei tractat mysteria verbi,
clango, jubens sacram quemque subire domum.*

messis largæ.

mor: Elect.
Sax.
hif. impia,

§. 201. Eod. anno largissima messis erat, in quam *Winerus* noster. (c) Eod. *Augustus*, Sax. Elector, xiv. Febr. anno ætat. LIX. regio funere monumentis Parentum infertur *Fribergæ*. *Valentin. Steinbach Rulanus*, ob homicidium capite plectendus, impium & vesanum se exhibuit, dicens: *eja, quàm pulcrum erit coram Deo comparere sine capite: Wie schön wirds doch stehn/wenn ich zu Gott komme / und habe keinen Kopff.* Et: *nisi permitt. atis*
mih

(c) in corollar. epigrammat. p. 118.

mihî in circo (nescio quoties) obambulare, non cupio venire ad Deum. Noluit procumbere in genua, ut ferro percuti posset. Vi ergo dejectus in terram, pedibus alligatus, funeque in collum injecto protractus fuit, ut decollari quiret.

Eod. obiit *Joann. Schofferus*, *Æmilianus*, ingeniosus Poëta. (d)

In laurum ejus poëticam & insignia Nobilitatis à *Georgio Sabino*, autoritate Cæsareâ, collata fufius ipse *Sabinus*: (e)

In *Æmyliam* verò *Schofferi* patriam, sub Comitibus *Glichenfibus*, *Winerus* lusit. (f)

Interim *Heidelbergæ Widebrami* quoque funus Illustris Acad. Rect. specioso indixit programme.

obitus Schofferi, in laurum ejus & insignia, & patriam, & Widebram. funus,

RECTOR Academiæ *Heydelbergensis EBERHARDUS*,
Comes *Solmenfis*, & Dominus in *Müntzenberg & Sonnenwald &c.* Omnibus omnium Ordinum Doctoribus, Candidatis
& toti Studiosæ Juventuti
S. P. D.

Heri mane febrî hecticâ consumtus piè & placidè obiit *Vir Reverendus, & omnium Bonorum memoriâ & amore dignissimus D. Fridericus Widebramus, S. Theol. Excellentissimus & orthodoxus Doctor.* Qui cum per omnem vitam suam piè, justè & temperanter vixerit, & in vitæ suæ catastrophe fidem erga Dominum *JESUM Christum*, caritatem erga totam Ecclesiam, constantiam in veritatis professione, patientiam & alias virtutes sic omnibus, qui eum invisere solebant, probaverit, ut nemo non cum fructu *Sanctum Senem* & intueretur & alloqueretur. Dignissimus enim verò est, cujus exequias suâ præsentia exornent omnium Professorum homines. Hortor itaque Acad. hujus Doctores & Professores, literatam Nobilitatem, Studiosam Juventutem, ut frequenter paulò ante secundam horam pomeridianam accedant ædes, in quibus *eximus hic Dei servus* postremos vitæ suæ dies sanctè & cum desiderio migrandi ad *Christum*, cui vixit & mortuus est, clausit. Bene valete! Per-scriptum 3. Maj. 1585,

Epitaphium ejus vide apud *Nathan. Chytraum*, (g) & alia apud alios.

Eod. anno effertur quoque mater *Wineri* xxx. Aug. anno ætat. LXV. quæ de filius: (h)

Georg. R., *Civis Isenacensis*, Dominicâ XXI. post *Trinit.* ebrius mediâ nocte domum reversus deos fortè juvenes apud conjugem suam deprêndit. Qui subito zelotypiâ correptus eam occidit, inque diluculo aufugit, ut nemo unquam resciverit, quò pervenerit. Die IV. Decembr. nuptias celebravit

Dresdæ

(d) Idem *L.I. Tumulor. p. 30.* (e) *L.VI. eleg. 18.* (f) in epigramm. coroll. p. III. (g) in deliciis itiner. per Europ. p. 310. (h) lib. cit. tumul. p. 62.

& matris Wineri,

homicidium,

nuptia
J. Casim.
D. S.
1586.
bibliotheca
scholastica,
1587.
H. sani
vita &
mors,

Dresdæ *Joann. Casimir*, D. S. cum *Anna, Augusti* Elect. F. Anno MDLXXXVI. *Valent. Weinrichius* primùm instituit bibliothecam scholasticam. Quod bonum opus liberalitate aliorum egregiè auctum & promotum est.

§. 202. Anno sequente *Henric. Husanus* nostras, U. J. D. Orator & Poëta, Diverforumque Principum, inprimis *Joann. Friderici* II. D. S., Consiliarius, magnum patriæ & eruditi Ordinis lumen, *Lyneburgi* extinguitur. Perlustratâ Germaniâ, Galliâ & Italiâ anno MDLXI. fit Prof. Juris in alma *Salana*, postea Consil. Saxonicus. Paulo antè obsidionem *Grimmensteinensem* ad Comitia Imperii mittebatur à Principe suo, verùm apud offensum Imp. *Maximilian*. II. de vita periclitans, operâ Palatini Electoris vix servabatur. Ergo non rediit ad Principem, ne factorum ejus particeps fieret, sed *Spiræ* aliquandiu delituit, Notarium se professus. Interim functionem suam abdicans fidelissimè monuit Principem, ut salutaribus aliorum consiliis locum daret, Imperatori pareret, proscriptosque à se dimitteret, inquiring inter alia: *G. G. Gn. wollen um Gottes willen ihr Kind in der Wiegen (Joann. Ernest. infantulum tum semestrem) bedencken.* Sed optimus Princeps totus fascinatus erat à *Brückio* & *Grumbachio*. Largitus est ille *Husano* anno MDLXIV. V. Octob. domum Jenæ ad mœnia urbis septentrionalia sitam, immunem ab omni onere excubiarum, tributi &c. addito privilegio perpetuo, aquam è canalibus oppidanis in aream suam derivandi. Hanc domum ampliavit & exornavit postea *Rolsincius*, Jenensium *Æculapius*. *Husanus* tandem abs *Alberto* Mecklenburgico Cancellarius constituitur, mox verò aulæ pertæsus fit Syndicus Reip. *Lyneburg.*, (non *Lubecensis*.) (i) ubi epitaphium ejus reperitur:

epitaph.

HENRICO HUSANO, Isennacensi Thuringo, ab ineunte ætate in Germania, Italia & Gallia, bonis literis & linguis exulto, & mox supra ætatem Egregio Oratori, Politico & Jcto, Saxon. & multorum Principum Consiliario & Legato, Cancellario Megapolitano, & post aulicarum jactationum tædium, Lüneburgensis quoque Reip. Syndico, dexteritate & usu rerum conspicuo, & in consiliis, transactionibus & pacificationibus mirificè expedito, pièq; hîc defuncto, in spem optatissimæ resurrectionis uxor & liberi cum lacrymis PP.

Cælum politevma piorum est.

Christo uno Duce carpe viam: sic itur ad astra;

aurea pulvereis præstant aterna caducis.

Vita crescendo decrescit:

Mors lilia sentibus æquat.

Nil fragile à fracto differt: quod tu esse solebas,

ipse sui; fies tu quoque mox, quod ego.

Aliud habet *VViner.* (k)

(i) M. Pfeff. rkorn in Thuring. c. 28. (k) vid. strenam ejus *Reusnerian.* excus. Erford. apud *Joh. Pistorium* 1589. Quam

Quam pertæsus fuerit vitæ aulicæ, non semel fassus est publicè, fufnùsq; id videbis in encomio vitæ solitariæ apud *Dornavium*. (1)

§. 203. Anno MDLXXXVIII. *J. Ern. D. S.* arcem Martfulæ exstruit. Id 1588.
enim verba lapidi incisa volunt: *arx Mart-*
fulana,

Vitæ faVtor DeVs aVXIIlator MeVs.

Eod. anno mandatur Ministris Ecclesiæ, ut infantes piorum parochia- ritus eccle-
rum ante baptismum mortuos pariter cum adultis solenniter in cœmeterio *stafici,*
conderent. Idem habet constitutio Elect. Saxon. Et si qui diebus Dominicis
offerantur, actus finitis statim vespertinis, præsentè adhuc populo, celebretur,
iterum ad normam constitutionis laudatæ. (m) Cùmq; antea vespertinæ
preces circa secundam pomeridianam inchoarentur, constitutum est, ut in-
posterum statim duodecimâ populus per campanæ pulsus convocaretur,
precesq; cum concione circa horam secundam finirentur.

Anno sequente confirmantur Senatui ab Illustrissimis Fratribus duo 1589.
prædia monasteriorum *S. Nicol. & Catharin.*, unâ cum omnibus pertinentiis, *confirmatio*
ut quondam à *J. Frid.* jure emtionis acquisiverat, secundum tenorem litera- *prædiorum,*
rum *Torgæ MDXLIV.* datarum. *Catharina Aurbachia* tribus maritis suis mo- *Cath Aurb-*
numentum ponit splendidissimum, ob prolixitatem verò à nobis hîc *bach.*
omissum.

§. 204. Eod. anno *M. Winer.* bibliothecam suam satis instructam scho- *bibliotheca*
læ nostræ largitur, qua de ille sic: (n) *Wineri,*

Hoc pia relliquis de nostris Ihs habeto,

μνημόσυνον, mei nominis esse sine.

Quod micis nostris tibi bibliotheca perennis,

auspiciisque piis instituenda datur.

Ne vivi fontes sint Israëlitis in ora

obstructi: latices deficiantve sacri.

Sed vigeant artes, vigeant oracula sacra,

& sint, qui linguas, qui studia ista colant.

Ut Christi meritum nomenq; hoc perstet in urbe,

cumq; orthodoxa religione schola.

Utere cum fructu, nec publica commoda tolle,

aut ad privata hîc respice lucra tua.

Sed modica hac auge, pro thesauroq; repone,

proq; pia serva posteritate tua.

Christus det vires: detq; incrementa secunda:

ejus ut ad laudes hoc bene cedat opus!

Ee

Respon-

(1) in Amphitheatro Sapient. Soerat. Joco-setiæ T. I. p. 813. seq. (m) art. gener. VI. p. 307.
& art. XV. p. 335. (n) è diario Himmeliaco.

Responsum Birstelmannianum hoc: (o)

Reliquias coluit Wineri nominis Ilis
 haftenus & gratâ mente animoq; colit.
 Μνημόσυρον Sanctum est hac bibliotheca perennis,
 Ilidis hac Doctis conspicienda datur.
 Haudquaquam fontes sunt Israelis in ora
 obstructi: latices deficiuntvé sacri.
 Sed florent Artes: florent oracula sacra,
 & sunt, qui linguas, qui studia ista colunt.
 Ut Christi meritum nomenq; hac perstet in urbe,
 & cum salvifica religione schola.
 Uremur libris, nec publica commoda quisquam
 tollet, qui justum respicit atque pium.
 Ilis donum auget, pro thesauroq; reponit,
 pro docta servans posteritate sua.
 Cælum det vires, detq; incrementa secunda,
 ejus ut ad laudes hoc bene crescat opus!

1590.
 iter J. Ern.
 in Austri-
 am,

1591.
 & nuptia
 ejus,
 visitatio ec-
 clesiastica,

1593.
 Past. respu-
 niti,

Anna ca-
 ptiva,

1594.
 mors Elisa-
 beth Palat.

1595.
 & mariti
 ejus,

1596.
 filiolus J.
 Ernesti,
 stipendia
 Past. aucta,

§. 205. Anno MDXC. 7. Ernest. optimum Parentem Neostadii in Au-
 stria captivum invisens progreditur in Hungariam. Seq. anno XXIV. Nov.
 nuptias ibidem celebrat cum *Elisabetha*, *Joannis* Mansfeldici Comitis F., cui
 solennitati *Carolus* Archi-Dux Austriæ intererat. Ex mandato *Joann. Casi-*
miri visitatio ecclesiastica instituta, eaq; commissa *D. Mich. Wirthio*, Cancell.
Coburg., & *M. Dünckelio*, Superint. ibidem. Quatuor tùm Pastores in turri-
 bus portarum civitatis arresto detenti, scilicet *J. Michaël*, ad fontem *Æmilia-*
num, quòd scribæ municipali *Isnac. V. F.* salarium solventi, & solutionis no-
 mine honorarium aliquod postulanti, nonnihil se opposuisset, quem omnes
 innocentem renunciârunt; *David Mannus*, Past. *Magdelungensis*, *Cornelius*
Isenbrand, *Franckrodanus*, & *Georg. Silchmüller*, *Megalupnizensis*, ob varios
 lapsus. *Anna*, *Joann. Casim.* uxor, XXIII. Decemb. hûc ducta per trien-
 nium ferè in aula telonii detenta fuit; abiit postea in monasterium *Sonnefel-*
dense, indeq; in castrum *Coburgense*, ubi mortua, jacet *Sonnefeldii*. *Elisa-*
betha Palatina, *J. Frid. II.* conjux, *Neapoli* in Austria mortua sepulta est *Cobur-*
gi XXX. Decemb., quam maritus seq. anno, ætat. suæ LXVI. secutus est. An-
 no MDXCVI. nascitur *J. Ernesto* filiolus *Martshlæ Joann. Frid.* dictus, brevî
 tamen post unâ cum matre extinctus. Cubant in templo parochiali *Crucis-*
burgi. Stipendia ministrorum Ecclesiæ augentur à Senatu, additis cuique
 ex collectura ecclesiastica quotannis denis florenis, suafore ipso Collectore
Christoph. Purgoldio Seniore. Duo tantùm ad usum publicum in æde *Geor-*
giana erant libri, *Agenda* nimirum & *liber Evangeliorum*. Cæpit ergo *Kyh-*
maus

(o) *Heer, Birstelman*, Rect. Sch. *Isnac.*, in orat. de scholæ hujus ornaento, bibliotheca.

maus Diaconus de instituenda bibliotheca cogitare, nec spes aut successus ^{bibliotheca} eum fefellit. Principis enim liberalitate, Nobilium, Aulicorum, aliorumq; ^{Georg. origo,} cuncta eveniebant ex voto. Laudanda cunprimis *Joann. Himmelii* Senioris industria, quam per plusculos annos in augenda & ornanda hac bibliotheca fideliter impendit. Factâ demum fraternâ transactione, *J. Casimir.* & *J. Er-* 1597.
nest. ditiones suas dividunt, ut huic *Isenacum*, *Crucisburgum*, *Saltzunga*, cum ^{divisio fra-} Præfecturis, dimidia pars *Alsteri*, *Lichtenberga*, *Gerstunga* &c. cesserint. ^{Ho-} *terna.* magium præstitum ei XVIII. Maji.

Ab isto tempore Aula Ducalis cum Regimine Politico & Ecclesiastico ^{Aula Dû-} hîc instituta est, mutatâ curiâ in Cancellariam. Primus utriusque Præles ^{calis origo,} *D. Andr. Knichen*, Vir Celeberrimus; Assessores hujus *Georg. Rhön* Superintendens, *Tob. Lagus*, J. U. D. & Consiliar., nec non *Martin. Gnuigius*, Concionat. Aulic., qui tamen brevî pòst Mechterstadium vocatur. Primus in hoc Synedrio legitimè examinatus & approbatus erat *Samuel Kirchner*, Substi- ^{primus hîc} tutus Pastor Ecclesiæ Sunthemensis cis Rhönâ in Præfectura ^{examinatus} *Lichtenber- ^{Paster,} gica.*

§. 206. Eod. anno *M. Christoph. Winer.* una cum conjugè sua funestâ & ^{vita vine-} infami peste sublatus est *Sunthufii.* Natus erat anno MDXLV. in majori ^{riana,} *Lupnizio.* Artium linguarumq; fundamenta posuit sub *Widebramo* nostro. *Heydelberga* in domo *sapientia* Philosophiam & *Poësin* arctius complectens summa cum laude gradum Doctoris ibi promeruit & laurum Apollinarem. Præfuit scholæ Gothanæ dextrè decennio ulterius Con-Rector, insigni cum juventutis emolumento. De ludi hujus abdicatione ita cecinit: (p)

Jam mihi Palladio in ludo duo lustra peracta
prætereunt, sterilis meq; cathedra tenet.
Et gravis exercet formandæ cura juvenis,
nec merces tanto digna labore venit.
Augia stabulum hîc iterum iterumq; repurgo,
& Saxum Æolii volvo revolve senis.
Pro tam difficili plenaq; labore palastra
hi sunt thesauri divitiâq; mea.
Pulveris absorpti drachmarum pondera centum,
pedorum & bilis mixta felibra duûm.
Læsa valetudo: macies cum tusse, catarrhus
cum peripnevmonia: pallor in ore gravis.
Ira, odium, invidia, & livor, contentio, pugna,
nilque nisi in vacua bibliotheca domo.

abdicatione
ludi.

Ee 2

Ære

(p) in corollat. L. XII. Panegyri. sacr. epigr. 26.

Ære erumena carens, perpauca, aut gratia nulla,
 grandia magnifici lucra Magisterii.
 Ergo sceptrâ scholâ sterilesque valete cathedra,
 functio me gravior cumque quiete manet.
 Nil Helicon præter Musas & carmina ficta,
 & fictos latices, fictaq; templa colit.
 Pierios cantus, citharas &serta Deorum;
 unde voluptates: aris ubiq; nihil.
 Pegasus & Musa, Nymphaq; Aganippidos unda,
 Numina sunt, præter nomen inane nihil.
 Basia Doctorum, deliria musica Vatum,
 somnia sunt, quorum corpus & umbra nihil.
 Vera Tibi stat, Christe, salus, & Numina vera,
 & vivi fontes, veraq; templa patent.
 Hos latices colo nunc: his proluo fontibus ora,
 Spiritus unde sacer pectora nostra rigat.
 Hi vivi fontes sunt Israël's in ora,
 nil Helicon præter flumina ficta tenet.
 His lymphis pocus de fontibus Israël's
 tollar humo, & Christi Numina magna colam.

Scholâ dimissus ruris *Sunthufiani* parochiam & mandram ad oram *Se-*
manæ borealem in Præfectura *Tennebergica* suscepit, & duodecennio rexit
 ulterius feliciter.

remotio ab
 officio.

piæ ejus le-
 gata.

Remotus tandem ab officio, privatus vixit *Sunthufii* cum *Catharina* sua
Purgoldia. Ante excessum, revocatâ sententiâ priori, paci ergo doctrinæ
 Evangelicæ subscripsit. Doctissimis Viris *Paullo Melisso*, *Nic. Reusnero*, *Salom.*
Frentzelio, *P. L. C. Ludovico Helmboldo*, *Wolfgango Müllero*, Gymnasiarcha
Schleusingensi, *Theodoro Zvingero*, Medico *Basileensi*, aliisque usus est
 familiariter, qui magni eum faciebant ob virtutem & doctrinam. Apud
 nos memoria ejus in benedictione, quod licet statione suâ deturbatus, biblio-
 thecam non tantum suam scholæ, sed quoque duo stipendia tenuioris fortuna
 Studiorum ex bonis suis testamentariâ dispositione legavit; alterum *triviale*
 quotannis XII. florenorum, quod à Senatu *Gothano* numeratur, non tamen
 nisi scholæ *Gothanæ* alumno cuiquam; alterum *academicum* XXX. floreno-
 rum, quod Senatus noster exsolvit, apud quem, etiam *Gothanum*, *Winerus* cer-
 tam pecuniæ summam deposuerat. Dantur autem hæc stipendia iis solum-
 modò Studiorum & Scholaribus, qui ex familia *Wineriana* & *Purgoldina* lati
 sunt; quæ deficientibus *triviale* civis alterius *Gothani*, *Academicum* civis
Isbnacensis filius obtinet. Qui *academicum* fruitur, cum alumnis Ducalibus
 publi-

publico examini se sistere tenetur, pro qua opera Professoribus quotannis nummus aureus à Senatu nostro mittitur.

§. 207. Anno MDXCVIII. nascitur Altenburgi *Wilhelm*. D.S. XI. April. 1598.
Et *Joann. Ern.* Rotenburgi ad Fuldam cum *Christina*, *Wilhelmi*, Principis *Wilh.* D.S.
Hassiae, doctissima filia, & *Mauritii* sorore, d. XV. Maj. nuptias solenniter ce- *natus*,
lebrat. Undecimo post die in urbem ducitur cum plausu omnium: *nuptia J.*
Ern. secun-

LVX Phœbi geminos Vt Christvs faVtor & aVtor

ConnVbll hæC, neCrt peCtora bina petIt.

Iussu *Joann. Casimiri M. Nic. Rebhan.*, Ecclesiae Gothanae tum Diaconus *concio M.*
vocatus, ut, praesentibus diversis Principibus & Ordinibus Provincialibus, in *Rebhan.*
festo Ascensionis concionaretur, opiniones Reformatorum de ascensione
Christi ad caelos, & sessione ejus ad dextram Domini modestè refutans, *Mau-*
ritius ægrè hoc tulit, compellavitq; *Rebhanium*. Qui doctissimo Principi satis-
faciens laudem promeruit publicè. In Comitibus hinc Isnacensibus Illustrissi-
mi Fratres de tributo annuo extraordinario (von der Landsteuer) promiserunt
quotannis sese exsoluturos 1200. florenos, Coburgensibus septingentos & *legata*,
Isnacensibus quingentos, ad pias causas ab ipsis adhibendos. In autumnno pe-
tis ultra 300. oppidanos sustulit. Templum *Franciscanorum* dirutum aream *1599.*
suam viridario Principis dedit: lapides partim ad amplificandam Sedem Du- *monast.*
calem, partim ad alios usus adhibiti. Nescio, quæ similitates proximis aliquot *Franciscan.*
annis inter Saxoniae Duces Patruales ortæ fuerint: nunc verò Sulæ & Schlei- *dirutum,*
lingæ omnes sublatae & extinctæ, ut *Rhönus XII.* Aug. de cathedra publicè Deo *concordia*
egerit gratias Transit *J. Casimir XVI.* Sept. ad secunda vota, eligens sibi *facta,*
Margaritam, *Wilhelmi* Lyneburgici filiam. Coburgum, quod *luceritium* acceperat, *nuptia se-*
prorsus *marmareum* reliquit laudabilis Princeps. Gymnasium, à suo nomi- *curda J. Ca-*
ne *Casimirianum* dictum, nec non Cancellariam, armamentarium, sphaeriste- *sim.*
rium, & alia splendida ædificia, sacra & profana, exstruxit, aut instauravit & *laudes ejus,*
dotavit munificentissimè. Eod. anno nascitur *Albertus* D.S. *Albert. D.S.*
natus,

§. 208. Anno MDC. magna inundatio agro nostro multa intulit damna, *1600.*
omnibus incolis ante portam *Nicolaitanam* XVII. & XVIII. Jul. ex ædibus suis *inundatio,*
pulsis. Omnia Apostolorum festa, una cum D. *Joann. Bapt. Visitat. Mariae & Mi-* *1602.*
chaël. à tempore reformationis solenniter celebrata fuerant. Civibus autem, *reformatio*
quorum pleriq; opifices, conquerentibus, se à laboribus suis avocari, nec exi- *festorum,*
guam rei æconomicæ jacturam facere, datum hoc est, ut pomeridianæ con-
ciones paulatim intermissæ, & progressu temporis ex feriatis diebus profesti
facti sunt, retentâ tamen concione matutinâ, in qua Evangelia festorum hujus-
modi ordinaria explicantur. *Joann. Ernest.* autem tria ista festa prænominata
cum omni solennitate in integrum restituit. (q)

Conditur ad S. Georg. Tob. Lagus Crucisburgensis, J. U. D. & Consilia- *obitus D.*
rius, anno ætat. suæ XLV. *Ec 3* *Mul- Lagi,*

(q) Rebhan. Hist. cit. L. III. p. 332.

1603. *Ch. Rhönii,* Multis etiam bonis flebilis occidit *Rhönii* Antistes VI. Sept., sepultus
in choro ædis Georgianæ.
1604. *M. Schön-
haar,* Successit ei *M. Frid. Schönhaar*, Crucisburgensis, Patriæ scholæ primùm
Rector, deinde Diaconus Ecclesiæ, tandem Past. & Adj. *Knichius* in Aulam
Knichius
dimissus, Anhaltinam se confert, Cancellarii & Secretioris Consilarii munere ibi fun-
cturus. Anno MDCV. III. Jul. Augustum Gymnasium *Coburgense*, quod
1605. *Gymn. Co-
burg.* ipse Fundator communiter vocat *die Hochschule* / solenniter inauguratur.
Die XIX. ejusd. Mens. horâ nonâ ingruentis noctis usque ad duodecimam ter-
*civis fulmi-
ne iktus,* ribilis tempestas subito oritur, creberrimis tonitruum mugitibus perpetuisq;
fulguribus & fulminibus permixta. Pistor in foro Saturnino *Georg. Happe*
cum filio suo in terram prostratus, adque Deum preces devotè fundens, ful-
mine tactus perit. (r) Erat olim *Bergæ* ad Ilmum Comitatus, postea ad
Gleichenses & *Blanchenhaynenses*, & ab his ad *Frid. Reichlingensem* in *Wiha*,
annò autem MCCCCXXII. ad *Christian. Witzlebius*, & tandem hoc anno
1606. *campana
Apostolica,
G. Bircken-
feld,* ad Saxones nostros devolutus. (s) *Campana*, quam *Apostolicam* dicunt, fra-
cta & Erfurti refusa. *Georg. à Birckenfeld*, Consiliar. Ducalis, vitæ latur condit-
tur ad S. Nicolaum. *Iustus Schreiber* in ædibus cognati sui, *Georgii Wirsingii*,
rictoris in platea balneatoria, foliis lusoriis tempus nummosque petulanter
1607. *homici-
dium,* perdens, nescio ob quam liticulam occiditur. Cadaver in plateam projectum
varias movit suspiciones. Inquisitione factâ in *Wirsingium* faba cuditur. Bis
sustinuit torturam, factum pertinaciter negans. Denique reperto in cella ejus
sarculo, (*Rodenhauæ*) quod capiti occisi impeggerat, cruore adhuc consper-
so, & capillis in hærentibus, ociùs crimen fatetur. *Bernhardus Rönig* / com-
*hist. ridicu-
la,* pellaturus *Joann. Himmelium* de baptismo recens nato puello administrando,
cùm audiisset, incolere illum ædes angulares ad gradus lapideos in platea
Prædicatorem, alteras è regione ibidem sitas, itidem angulares, errore ductus
ingreditur, & *Georg. Armbrust* / sartorem, eas inhabitantem convenit. Ratus
hic compatrem se requiri, non tantùm lubens suam condixit operam, sed
etiam allato vino sublimato honoris quid *Bernhardo* detulit. Quò epotò,
hem! ait, *tempus erit, ut filiolo meo de susceptore prospiciam.* Sartor mirans verba
hominis, querit: ergo ego pro illo haud fide jubeam? non, dixit *Bernhardus*, tū
baptizare debes pusiunculum. Tum ille: *i*, clamat, *in malam rem, nonne ex
instrumentis meis vides, quis sim? apage!*
- stipendia
mista,* §. 209. Illustrissimi Fratres ad promotionem studiorum jam antè
1200. florenos quotannis exsolvendos legarant, septingentos putà Gymna-
sio Coburgensi & quingentos nostræ scholæ. Aluerat *7. Ernest.* hactenus
octo Stipendiarios in Academia Jenensi, quæ dabantur unum theologicum
45. floren., nobile 40., juridicum 35. & quinque philosophica 30. floren.,
nunc
- (r) Vid. *Binhart. chr. Thuring. L. III. p. 229.* (s) *M. Pfefferkorn. in Thuring. sua c. 22. p. 237.*

nunc ex quingentis modò dictis florenis alia septem constituuntur philosophica, destinatis simul M. Heidero, Prof. Jenensi, 25. florenis, quorum omnium summa facit 235. florenos. Deliberabatur interim, quò reliqui 265. floreni utiliter collocari possent. Alii pro convictorio in schola instituendo agebant. Sed Senatus plures fortè sumtus erogandos veritus, consentire noluit. Tandem, urgentibus Consiliariis & Ecclesiæ Ministris, XXXIII. alumnis scholæ nostræ, pauperculis Illustrissimi subditorum filiis, bonæ tamen spei & frugis, artisque musicæ gnaris, pro stipendio triviali legantur, ut Collector Ecclesiæ B.V. ex ejusdem redditibus quotannis numeret alteram partem circa Dominicam *Trinitatis*, alteram circa festum *Martini*. Rector scholæ verò, præsentibus Consiliariis, Ministerio Ecclesiastico, & Senatoribus aliquot, ita distribuat, ut deni superiores singulis vicibus LX. florenos, (singuli fenos,) sequentes deni XL., & tredecim inferiores XXXII. cum dimidio accipiant.

§. 210. Anno MDCVIII. obiit *Catharina Aurbachia*, cujus liberalitatem erga religiosos & pauperes summo opere prædicat patria. 1608.

Anno seq. in nuptiis coriarii Erfurtensis cœnaculum, in quo confederant hospites, subitanè ruinâ concidit, sponsa cum viginti hominibus oppressa, viginti alii fractis cruribus & brachiis lethaliter fauciati sunt. (t) 1609. nuptia infausa,

Eod. templum Nicolaitanum renovatur, contribuentibus ad illud sumtus in primis *Georgio Birckenfeld*, Consiliario, 100. floren., *Henr. Phil. Spielbusio*, *Ærarii Præfecto* 100., relicta ejus *Cordula* 200., & *Christoph. Katzen-trunck* 100., quæis gratitudinis ergo sepultura in hac æde concessa est. Ediles primùm erant *Christoph. Purgold*, Senior Consul, *Joach. Kley*, *Georg. Treutvvin*, *Melch. Cörber*, *Andr. Cotta*, tandem *Petr. Letzius*, & *Georg. Kley Camerarii*. 1610. *Schonhaarii* mors, renovatio templi Nic.

§. 211. *Schonhaario* successit *M. Nic. Rebhan*. Vix adveniēti controversias movit *Christina* Princeps. Cùm enim (absente tunc in causa luccessionis Juliensis *Juterboci* Illustrissimo marito) in die Viridium S. cœnâ uti veller, & per Consiliarios Antistiti significasset, se quidem haud damnare Lutheranorum religionem, reformatam verò puriorem sibi videri, & verbo Dei magis conformem, talique fide se sacris participaturam; respondit *Rebhanius*, se nequaquam posse gratificari ob rationes in chartam conjectas, & Principi humiliter oblatas. 1611. *M. Nic. Rebhan*, controversia cum principe,

Gottes Gnade in Christo / mein andächtigt Gebeth und unterthänige Dienste jederzeit höchsten Fleises zuvor / Durchleuchtige / Hochgebohrne Fürstin / Gnädige Frau. Auf E. F. Gn. Befehl hat der Gestrenge / Edle und Beste **Craffe Melchior von Madlungen** / F. S. Cammer-Rath/ *litera illius ad hanc,*

(t) Calvis. oper. chronol. ad h. ann.

Rath/ Beyseyns Herrn D. Stambergers vorgestern mir weitläufig an-
 gezeigt / welcher Gestalt E. F. Gn. nicht allein meiner wenigen Person in
 Gnaden gewogen wären/über meiner Ankunft erfreut/ und mir zu meinem
 angehenden Amt Geist/Gnade/Segen und alle Wolfart wünschten / (für
 welche gnädige Affektion und Christliche Glückwünschung gegen E. F. Gn.
 ich mich Danck-schuldig und willig erkenne / und derselben / samt Ihrem
 Herrn / meinem Gnädigen Fürsten und Herrn / auch hinwieder Gottes
 Gnade/Gesundheit/langes Leben/glückliche Regierung/und alles/was Ih-
 nen zum zeitlichen und ewigen Leben dienlich ist/von Herzen wünsche/) son-
 dern auch meines Amtes im Reichstuhl und beyrn Tisch des Herrn / dazu
 Sie sich auf künftigen grünen Donnerstag / vermittelst Göttlicher Gnade/
 zu finden entschlossen wären / zu brauchen / doch dergestalt / daß E. F. Gn.
 mir nicht verhalten wolten/ob Sie wohl die Sächsische Kirchen-Lehre und
 Bekentniß nicht allerdings strafften / noch verwürffen / hielten Sie doch in
 ihrem Herzen davor / daß der Reformirten Religion und Lehre dem Heil.
 Wort Gottes um etwas näher wäre/ dazu Sie auch sich hinsüro zu bekenn-
 en/und dabey zu verharren gedächten. Und weil ein jeder seines Glau-
 bens leben müste/auch die vorigen Superintendenten beyde selige/E. F. Gn.
 admittiret hätten / als würde ich kein Bedencken tragen / dieselbe in ihrem
 Bekentniß / Verstand und Glauben zu lassen. Im Fall aber da ich mich
 beschwert befunde / würden E. F. Gn. veruhrsachet / anderswo bey ihren
 Glaubensgenossen das Sacrament zu suchen. Ob ich nu wohl alsobalden
 damals mündlich meine Antwort in Unterthänigkeit hierauf gethan/ so viel
 die Gelegenheit leyden wollen / habe ich doch zum Überfluß mich noch dahin
 erklärt/ solche auch schriftlich E. F. Gn. zu übergeben / damit dieselbe mein
 Gemüth endlich und gründlich verstehen / auch was für Uhrsachen mich be-
 wegten/in Gnaden vermercken möchten. Und ist zwar an dem / daß/wie ich
 Gott/dem niemand lügen kan / zum Zeugen auf meine Seele anruffe / mir
 nichts liebers seyn könnte / dann E. F. Gn. / als nechst Ihrem Herrn meiner
 von Gott sūrgesetzter ordentlicher hohen Landsfürstl. Obrigkeit / und von
 der ich weiß / daß Sie Gottes Wort und die Seligkeit Ihr mit Ernst an-
 gelegen seyn lässet/ mit meinem Amt / Absolution und Administration des
 H. Nachtmals unterthänig zu dienen / da auch E. F. Gn. sich nochmals da-
 hin erklärten / wie ich vor der Zeit von etlichen meinen lieben Herrn und
 Freunden berichtet worden / daß Sie / den klaren Worten der Einsetzung
 nach / die wahre wesentliche Gegenwart des Leibs und Bluts Christi im
 Abendmahl auf Erden / derselben Sacramentliche Vereinigung mit Brot
 und Wein/ und mündliche Niesung glaubten / und daß die Himmelfahrt
 hieran nicht hinderlich / wolte ich meines Theils gern die übrigen strittigen
 Nebenfragen an ihrem Ort beruhen lassen / bey E. F. Gn. derselben halben
 nichts

nichts urgiren / sie zum Theil versparen bis in die Hoheschul des ewigen Lebens / zum Theil auf Gottes weitere Erleuchtung warten / und ihn darumb anrufen. Dieweil aber E. F. Gn. sich so rund und gänglich dahin resolvi- ren / Sie halten es in diesem Punct (weiß nicht / ob noch in mehrern /) mit den Calvinisten / und sündern sich von unser Kirchen Verstand / Glauben und Bekentniß ab / kan E. F. Gn. ich hinwieder unterthänig nicht ber- gen / daß ich / ohne Heuchelen / Verleugnung meines Glaubens / Vergerniß bey andern meinen Glaubensgenossen / Beschwerung meines Gewissens / und Verlust göttlicher Gnade / E. F. Gn. mit meinem Amt dießfalls nicht dienen / wie auch gleicher Gestalt E. F. Gn. mit gutem Gewissen meines Am- tes in diesem nicht brauchen kan. Denn es wissen E. F. Gn. / als eine Hoch- verständige Fürstin / daß die Heiligen Sacramenta unter andern sind und seyn sollen eufferliche Bemerkke / und Kennzeichen der Religion und des Glaubens Bekentnisses / als zum Exempel : Wer bey den Juden sich hat beschneiden lassen / und das Osterlamm genossen / der ist für ihrer Kirchen Glied gehalten worden. Wer heut zu Tage bey den Papisten das ge- stümmlte Abendmahl empfäht / der bekentt sich zu ihrer Religion. Wer bey den Calvinisten communiciret / giebt sich für ihren Glaubens-Genossen an. Da nun E. F. Gn. in ihrer Meinung verharren / zum Calvinismo sich bekennen / und doch bey uns das H. Abendmahl empfangen wollen / kan sol- ches / ohne Verfehrung ihres Gewissens / und ohne Verleugnung ihres Glaubens / nicht geschehn. Desgleichen / da ich und meine Collegen E. F. Gn. zulieffen / wäre das Sacrament bey uns nicht mehr ein Zeichen der Ei- nigkeit / des Glaubens und Bekentniß / sondern ein Polnischer Stiefel / und Deckel zweyer wiederwertiger Religionen.

So würde dieß auch nichts anders seyn / denn eine höchst sträfliche un- verantwortliche Heuchelen / und eine thätliche Verleugnung meines Glauben / dessen ich in meinem Herzen versichert bin / wenn ich auf der Kanzel vom H. Abendmahl anders lehren und bekennen / anders aber mit der That wolte befördern helffen / den Calvinismum strafen / verwerfen / mit dem Munde mich davon absondern / und meine Zuhörer davor warnen / hergegen aber mit Absolution und Reichung des H. Abendmahls denselben approbiren und gut heißen.

Und was würde für ein Vergerniß bey meinen Zuhörern / allermeist bey Schwachglaubigen / hieraus entstehen ? würden sie nicht dencken / es wäre keine Gewißheit der Religion bey uns / sonderlich in der Lehre vom H. Abend- mahl / und es dörfte ein jeder davon halten und glauben / was er wolte. Wür- den sie nicht auch vermuthen / ich wäre von meinem Glauben abgefallen / oder trüge auf beyden Achseln / und hinckte auf beyde Seiten ? Ja würde nicht An- laß gegeben / daß ihrer mehr vö unserm Bekentniß ab zum Calvinismo treten?

Darum das Wehe und dem schweren Mühlstein / welcher allen denen gedreuet wird / so Aergerniß geben / (u) zu verhüten / wil mir keines Wegs gebühren / E. F. Gn. begehren mich dießfals zu bequemen.

4 Es ist auch E. F. Gn. unterborgen / wie sehr Gott dem H. Ern zuentgegen sey / wenn man einen Samaritischen Kuchen backen / und wiedrige Religionen mengen wil / welches anzuzeigen Gott der H. ERN im Alten Testament verboten hat. (w) Du solt nicht ein Kleid anziehen von Wolle und Leinen zugleich gemengt. Und S. Paul lehrt: Das Licht habe keine Gemeinschaft mit der Finsterniß. (x) Du ist Luterischer und Calvinischer Glaube im Articul vom H. Abendmahl ganz und gar wieder einander / vieler anderer hochwichtigen Puncten jeko zu geschweigen / und muß nu einer Licht / der andre Finsterniß seyn. Darum mit Administration des H. Abendmahls dieselben vereinigen und vermengen / aus Licht und Finsterniß eine Gemeinschaft machen wollen / nimmermehr verantwortlich ist.

5 Bey dem Profeten Esaia (y) wird gedroht: Wehe denen / die Böses gut / und gutes böse heißen / die auß Finsterniß Licht / und aus saur süße machen / u. f. m. Und zum Kömern steht: (z) nicht allein die Böses thun / sondern auch die Gefallen dran haben / qui consentiunt facientibus, die drein willigen / fallen in Gottes Strafe und Gericht. Du bin ich für mich gewiß / daß Calvinische Lehre in denen Puncten / darinnen sie der unserigen entgegen ist / böse sey und Finsterniß. Derowegen damit ich das gedrohte Weh mir nicht auf den Hals lade / leydet sich nicht / daß ich mit Absolution und Reichung des H. Abendmahls das Böse gut heiße / drein willige / und aus Finsterniß Licht mache.

6 Wil geschweigen / daß Calvinus selbst seinen Glaubens-Genossen wiederrathen hat / bey den Luterischen zum Abendmahl zu gehen / und nennt perfidam simulationem, eine meynendige oder neulose Heuchelei. Daher auch vom Calvinisten Joanne Sturmio zu Straßburg geschrieben wird / daß er 22. Jahr dieses Sacraments sich enthalten habe. Hieraus / Gnädige Fürstin und Frau / verhoffe ich / werden E. F. Gn. erkennen / daß ich aus keinem privat-Affect / Muthwill / Halsstarrigkeit / Ehrgeiz / oder Tiramey derselben ihr Begehren (beschehenem Vorbringen nach) verweigere / sondern die unvermeidliche Noth treibt mich dazu / daß E. F. Gn. und mein eigen Gewissen ich nicht beschweren / niemand Aergerniß geben / noch Gottes Strafe mir zuziehen wil. Und obwohl nun E. F. Gn. wieder ihr Gewissen ich keinen Glauben aufdringen sol noch kan / so wil doch E. F. Gn. um Gottes und ihrer Seligkeit willen ich gebeten und vermahnt haben / Sie wollen / ohne Ansehen der Person / und ohne Vorurtheil / den Sachen in wahrer Furcht und Anrufung Gottes nachdenken / obs nicht sicherer sey / einfals

(u) Matth. XVIII. 6. (v) Deut. XXII. 11. (z) II. Cor. VI. 15. (y) c. V. 20. (z) c. 1. 32.

einfältig bleiben bey den Worten des wahrhaftigen Sohnes Gottes/welche
 in ihrem rechten natürlichen Verstande dasjenige mit sich bringen/was wir
 glauben und bekennen / darinnen auch drey Evangelisten mit S. Paullo
 einhellig einstimmen/davon wir nicht Ursach haben zu weichen/sintemal da-
 durch kein Articulus des Glaubens/auch die Himmelfahrt Christi nicht gelegu-
 net wird / als daß man auf tropos und Figuren sich begeben sol / und doch
 nicht gewiß seyn / in welchem Wort eigentlich die Figur Statt habe / auch
 allerley Irthums daraus folget/man seze den Tropum, wohin man wolle.
 Es läßt sich zwar von der geistlichen Niesung / so durch den Glauben ge-
 schieht / gar fein reden / und hat dieselbe freylich ihren Grund in Gottes
 Wort. Wenn man aber die Worte der Einsezung des H. Abendmahls für
 sich nimmt/so giebt sich bald / daß über die geistliche Niesung hie noch eine
 andere leibliche und mündliche beschrieben werde. Und wie nu im Articulus
 von Auferstehung der Todten aus denen Texten / da von einer geistlichen
 Auferstehung von Sünden gehandelt wird/die leibliche Auferstehung der
 Todten mit Hymenæo und Phileto nicht muß gelegnet werden / also auch
 wegen der geistlichen Niesung/welche beschrieben wird / (z) und die so wohl
 aufer / als im Brauch des Abendmahls / geschehen kan / und nimmer zum
 Gericht / sondern allzeit zum Leben gereicht / muß man die leibliche Gegen-
 wart und mündliche Niesung des Leibes und Bluts Christi im Sacrament
 nicht leugnen/welche nach S. Petri Zeugniß/auch zum Gericht geschehen kan/
 nemlich bey den Unwürdigen. Kan auch dergestalt ein Christen-Mensch
 fröhlich zu Christo reden/beyde an seinem Sterben und am jüngsten Gericht/
 also / daß ich mit Luteri trefflichen Worten beschließe aus seinem großen
 Bekentniß vom Abendmahl. (a) Mein lieber H. Erz. Jesu Christe / es hat
 sich ein Hadder über deinen Worten im Abendmahl erhoben; Etliche wol-
 len/daß sie anderst sollen verstanden werden/denn sie lauten. Aber dieweil sie
 mich nichts gewisses lehren / sondern nur verwirren / und ungewiß machen/
 und ihren Text in keinem Wege wollen noch können beweisen / so bin ich
 blieben auf deinem Text/wie die Worte lauten. Ist etwas finster darinnen/
 so hastu es wollen so finster haben / denn du hast keine andre Erklärung dar-
 über gegeben / noch zu geben befohlen. So findet man auch in keiner
 Schrift/noch Sprachen/daß (ist) solte (deuret) und Leib (Leibs-Zei-
 chen) heißen. Wäre nu eine Finsterniß darinnen/so wirstu mirs wohl zu gut
 halten/daß ichs nicht treffe/wie du deinen Aposteln zu gut hieltest/da sie dich
 nicht verstanden in vielen Stücken / als du von deinem Leyden und Aufer-
 stehen verkündigest / und sie doch die Worte / wie sie lauten / behielten / und
 nicht anderst machten / wie auch deine liebe Mutter nicht verstand / da du zu
 ihr sagtest: (b) ich muß seyn in dem/das meines Vaters ist / und Sie doch

Sf 2

ein

(z) Joh. VI. 27. (a) T. III. German. Jencal. f. 489. (b) Luc. II. 49.

einfältig die Worte in ihrem Herzen behielt/und nicht andre draus machte. Also wil ich auch an diesen deinen Worten bleiben/ das ist mein Leib/ u. s. m. / und wil mir keine andre machen/ noch machen lassen/ sondern dir befehlen und heinstellen/ was finster darin wäre / und sie behalten / wie sie lauten / sonderlich weil ich nicht finde / das sie wieder einigen Articul des Glaubens streben &c.

So viel habe/Gnädige Fürstin und Frau/an E. G. Gn. zu begehrtter Antwort/und meiner Entschuldigung/aus Christlicher treuherziger Erinnerung/ich schreiben wollen und sollen / welches dieselbe in Gnaden aufnehmen/und zum besten gebrauchen/(dazu Gott seinen H. Geist verleihe!) meine Gnädige Fürstin und Frau seyn und bleiben / und Göttlichem Gnadenschuß von mir befohlen seyn wollen. Datum Eisenach den 19. Mart. anno 1611.

E. G. Gn.

unterthäniger
M. Nicol. Rebhan.

consura ea-
rum,

confessio
Christina,

§. 212. Literas has ipsa Castellae transmisit *Mauritio*, Fratri suo, qui Consistorialibus Marburgensibus *Schönfeldio*, *Sturmio* & *Göddao* censendas tradidit. Una omnium vox: *Rebhanium* ex officio teneri Principem ad Sacramnam admittere, licet illa suam, i. e. reformatam tueretur religionem. *Rebhanus* vero in prolixo colloquio contrarium demonstravit. Hinc sua manu scriptam edidit confessionem *Christina*: Ich glaube/das der H. Erz Christus im Abendmahl selbst gegenwärtig sey/und übergebe mir mit/aber nicht in/dem gesegneten Brot und Wein seinen wahren Leib und Blut / zu einer gewissen Versicherung / das ich Vergebung der Sünden haben / und mit ihm in Ewigkeit leben solle. Und obschon Christus gen. Himmel gefahren/ und von dannen nicht ehe/bis zum Gericht wieder kommen wird / zweifle ich doch nicht/ das Er mich/laut seiner Verheißung/ nicht allein seines Geistes/ Gnugthuung/ Gerechtigkeit/ Lebens/ Krafft und Wirkung / sondern auch der Substantz und Wesen seines wahrhaftigen Leibs und Blutes theilhaftig mache zum ewigen Leben. Und weil ich solches nicht sehen/ erforschen/ oder begreifen kan/eigne ich mirs durch den Glauben/ so mir von Gott aus Gnaden mitgetheilt ist / zu / und halte / das es aus Wirkung des H. Geistes geschehe/und begehre es nicht zu erforschen/wie es zugehe.

Licet non satis pura videretur confessio, pensatis tamen rationibus & circumstantiis aliquot, Ministri Ecclesiae hac vice acquiescebant, administrantes Duci Sacramentum. Tandem, scriptis Reformatorum sepositis, & sanctissimâ hac cœnâ sanctius consideratâ, sequentem protulit confessionem.

Ich

Ich bleibe bey den Worten des HERN Christi / und glaube / daß ich / *altera,*
 laut derselben/im H. Abendmahl seinen wahren Leib und Blut wahrhaftig
 esse und trincke / wie es aber zugehe/ bekümmere ich mich nicht um / sondern
 lasse Christum den HERN davor sorgen / laß es seiner Allmacht und Weis-
 heit heimgestellt seyn.

§. 213. Erant plures in urbe Reformatorum partibus additi. Citati er- 1612.
 go iustique de controversis articulis fidei confessionem suam edere. Primus *Reformati*
 parens comparensque erat Joann. Schillius COS., Paul. Seidler Senior se sub- *in urbe,*
 duxit: Bernhardinus Purgold Poligraphus, contumacior ceteris, abiit in
 Saxoniam inferiorem, factus ibi Ducis Saxo-Lauenburgici Consiliarius.

Jeremias Cotra ab omni suspicione exemptum se fecit. Eod. anno tem- *templum*
 plum Georg. renovari-cœptum. Die XIX. Dec. obiit Phil. Berck Cancellar. *Georg. re-*
 Natus erat Fuldæ Patre Philippo, Illustris Monasterii ibid. Syndico, Matre *novat.*
 Agnete Reckia. Ex Gymnasio Hersfelder. si proficiscitur ad Acad. Viennen- *Phil. Berck,*
 sem, ex hac in Marburgensem, quæ gradum Doctoris contulit modesto, fa-
 cundo & iusto viro.

Commune ejus proverbium, citante id J. Kistner, Sch. Saltzung. Rect., *adagium*
 fuit: (c) *ejus,*

longo melior brevis est patientia bello,

sic hostis gladio concidit ipse suo.

Joann. Becherer, Scholæ Mülhulinæ Rector, loco motus suo, quod certis *J. Becherer,*
 de causis oblatam parochiam suscipere noller. Judicium ergo Ministerii no-
 stri expetiit, cujus responsum Theologi Lipsienses maxime probârunt, ut
 etiam in censura sua lectores ad id remiserint.

§. 214. Anno seq. vidit Thuringia stupendum *cataclysmum*, quo de alii 1613.
 (d) latius fati sunt. Periit amplus numerus hominum, amplior varii generis *cataclysmus*
 pecorum, supellectilium ineffabilis cum intra Vinariam, tum in urbis agro & *Thuring.*
 confinibus. Submersæ sunt Vinaria domus XLIV. suffocati homines LXV., in
 prædio Ducali suburbano XX. equi, XXVII. vacca lactigeræ, VIII. vacca in-
 tactæ, XII. vituli ablactati, VI. boves saginati, XV. capellæ, XVII. diversi se-
 xûs & ætatis sues, CXX. anseribus, anatibus & gallinis non computatis. Præ-
 terea mœnia parochiæ solidissima perforata, ponsq; ingentis firmitudinis
 dejectus. Loquitur rem hanc lapis, qui propè pontem reparatum superior. Vi-
 nariæ conspicitur.

Die schrecklich große Wasserflut/
 welsch war ein Straff und Gottes Ruth/
 hat im 1613ten Jahr/
 als der 29. Maji war/

ff 3 hin

(c) in epiced. (d) D. Lang. Concionat. Aul. Vinar. in hist. relatione de hoc cataclysmo, M.
 Andr. Poltz in diss. historico-didactica de inundationibus in Thuringia, G. Henr. Cœlius
 diss. de cataclysm. Thuring. recuf. nuper Jenæ M. Pfefferk. in memorab. Thuring. c. 28. p. 368.

hintweg geführt an diesem Ort
 ein steinern Brücken/ und dann fort
 der Menschen viel / auch Vieh ersäuft/
 so all der Flm Strom mitgeschleiff/
 dieselb ganz neu ist wieder gebaut/
 von Holz zur Stell/wie man hier schaut/
 im Jahr 1615. auffgeführt/
 Als Herzog **Joann Ernst** der Jünger regiert.
 Joach. Kreich P.

Mellinga LVIII. domos, XL. horrea, CXI. diversa stabula, XXIV. homines, DXXXVI. pecora perdidit: *Magdala* IV. domos unà cum stabulis & horreis, XVI. homines, XXXIX. pecora: *Döbritschii* perière LXXV. oves grandine. In parochia *Sünderstadiensis* cum annexis *Losnicensi* & *Sölnicensi* VII. domus, III. homines, LI. pecora & multa stabula. *Capellendorfi* II. homines, III. pecora: *Apolda* VIII. domus cum horreis & stabulis, XXIV. pecora. In parochia *Buttelstadiensis* IX. domus cum horreis & stabulis XXVII. In annexa *Veidensi* III. domus, XXXV. pecora: *Megabrembachii* LXXX. domus, C. horrea, XXXIX. homines: *Leichfelda* VI. pecora; *Gutmanshuse* IV. pecora, & V. domus: *Volsbergii* XIII. domus, XXII. horrea, XIV. stabula, II. homines, CXVII. pecora. In minori *Rudenstenio* XII. domus, IV. horrea, VII. stabula, VI. pecora: *Städtii* IV. domus, unus pons, xx. pecora: *Krauthemii* XI. domus cum stabulis, XVI. homines, XX. pecora: *Hegendorfi* I. vacca, III. stabula, I. horreum; *Marckvippachii* V. horrea, II. stabula, I. molendinum, V. pecora: *Schvverstättii* III. domus, X. pecora; *Lehnstättii* XX. domus, XIX. stabula, III. homines, XI. pecora, C. gallinæ, anseres &c. *Busfarti* unus pons, V. pecora: *Hammerstättii* II. homines, XXV. pecora: *Tiefurti* IX. domus, VII. homines, LII. pecora: *Ulrichshalbi* XLIII. domus & horrea, IV. homines, XI. pecora. *Fiedelhuse* VII. domus, XI. horrea, I. homo, IX. pecora. *Eberstättii* XXXV. I. I. domus, XX. I. I. homines, LXXXV. pecora: *Megakrumsdorsii* XXVI. domus, XVI. homines, CCCLXXV. I. I. pecora: *Tenstättii* I. molendinum, VI. pecora: *Bercke* XXI. I. domus, IV. pecora; *Ammersbachii* I. homo. In superiori & inferiori *Leitra* VI. domus, I. molendinum, IX. homines; *Mana* XV. domus, & XX. homines interière. Verùm quis singula recensabit?

1614.
 Pseudopro-
 pheta,

Puriani.

§. 215. Anno MDCXIV. prorepsit *Salza* Pseudo-Propheta, qui matris instinctu se *Ezechielem à Meden* vocabat, seque Principem *Michaëlem*, seu verbum Dei esse commentus est, omne Ministerium, baptismum, sacramque cœnam à spiritu *Schvrenkfeldico* improbens, nec monitus meliora sequi voluit. (e) Vide, quid de *Puriani* in eodem oppido nar-

(e) *Calvis. chronol. ad h. ann.*

do narret *M. Pfefferkorn.* (f) *Berckio* Cancellario successit *Benjamin Tile-* *Benj. Tile-*
fius, U. J. D., Synd. Imperialis Mülhusæ. *M. Rebhan* cum *Stambergero* *fius*,
 Dicecesin visitat. Nobiles aliqui contra tertium posterioris tabulæ præ- 1615;
 ceptum crebrius peccantes oderant ecclesiasticam pœnitentiam. Hinc *visitatio*,
 Optimus Antistes de eadem venustum divulgat codicillum Jenæ excusum,
 Francofurti & Darmstadii recensum. Varia incendia hunc annum passim 1616.
 affligentia vide sîs apud *Calvisium* l. c. *incendia*,

Id sanè, quod in ædibus *Joannis Schmolleri*, opulenti zythepsæ, (et. scri- 1617.
 niarii) in platea *aurifabrorum*, quas nunc possidet *Justini Wurmii* Vietoris *Isnacense*,
 vidua, oriebatur, trihorium seu quadrihorium intra quingentas ædes, tres
 homines, & multa pecora perdidit. Quem tristissimum calum Senior *Him-*
melius memoriali suo, cujus singuli versus annum recensent, fusiùs ex-
 pressit.

§. 216. Seculum nunc est, quod *Martinus Lutherus*, editis thesibus *Jubilaum*
 contra *Tetzelii* indulgentias, primùm disputaverit. *Joannes* ergo, Elector *Evange-*
 Saxoniae, *jubilaum* indixit, quò per triduum (XXXI. Octob. I. & II. Nov.) *licium*,
 Deo agerentur gratiæ. Fama hujus instituti postquam ad alias Ecclesias
 Evangelicorum dimanavit, in pluribus locis, Spiræ, Argentina, imò & in Ele-
 ctoratu Palatino & Brandenburgico dies Jubilæi habiti sunt. In æde *Geor-*
giana hoc superest monumentum:

Deo Opt. Max. Ausp.

In memoriam gratam Jubilæi Evangelici primi anno
 Christi cIo Ioc XVII. pridie Calend. Calend. ipsis &
 III. Non. Novemb. festiva cum solennitate celebrati,
 inq; testimonium piæ erga Confessionem Augustanam
 invariata, ac depositum Lutheranum affectionis
 posterorum ad idem illibatam conservandum atq; pro-
 pagandum

Dei gratiâ

Illustrissimus Celsissimusq; Princeps ac Dominus, Do-
 minus *Joannes Ernestus Senior*, Saxoniae, Juliae, Cliviae
 & Montium Dux, Landgravius Thuringiae, Marchio
 Misniae,

(f) l. c. p. 325.

Misniæ, Comes Marcæ & Ravenspurgi, Dynasta Ravensteini &c. Monumentum hoc posuit annô Jubilæum proximè sequente

CLIO IOC XVIII.

1618. §. 217. Anno MDCXVIII. xviii. Nov. decessit *Albere. Joann.*,
mortuus co- Baro *Schmirscincius*, cui corollam ex *roremarino* & pretiosis unionibus con-
ropatur. textam miserat Sponsa Hanovienſis Comitissa, quæ capiti imposita est cum
seria ex ro- aureo torque, qui collo, cui effigies sponsæ erat appensa, circumdabatur.
remarino (f) Hujusmodi corollas gestabant olim in patria intactæ virgines diebus
 festis & nuptialibus, ceu pulcherrimum virginitatis signum. Mulieres au-
 tem puellæque Mülhusinæ fertis *absinthiacis* redimitæ, cæcis ad *Frankenhusam*
 seditionis rusticis, victoris ad genua procumbebant, suis maritis & parenti-
 bus salutem exorantes. (g) Anno seq. novus Ordo Equestris *de sancta mili-*
 1619. *Ordo de S.* *tia* à nonnullis Principibus, Comitibus, Proceribusque Catholicis Viennæ in-
militia stituitur, ut Duce *Nivernensi*, Principe *Ratzivilensi*, Duce Saxonix *Lauenbur-*
gicæ, Comite *Althemio, Buchemio*, aliisque, qui VIII. Mart. die, peractis sacris,
 templo egressi, in genua sub aperto cælo procubuerunt, jusjurandum, quòd
 infideles omnes persequi, & catholicam religionem defendere velint, tactò
 duobus digitis Evangeliorum libro, præstiterunt, postea surgentes, evagina-
 tis gladiis aërem divaricatim percusserunt, templumque iterum ingressi, in-
 signia Ordinis, crucem nempe & S. Mariæ effigiem acu pulcherrimè pictam
 exhibentem, quæ palliis affixa gestarent, solenni cum devotione accepe-
 runt, teste *Calvisio l. c.* Nomina huic Ordini è nostris dedere *Wangen-*
 1620. *hemius, Boyneburgius* &c. Anno seq. obiit *Casp. Teutlebius*, Dominus in Lau-
obitus Casp. *cha & Mega-Sömmern*, Consil. Saxonicus. Eod. conveniunt Electores
Teutlebi, *Moguntinus, Coloniensis & Saxo Mülhusæ*, decernentes, quòd ferre velint
conventus *suppetias Ferdinando Imp.* Turbulenta hæc tempora, Musis tamen amica.
Electoralis *Mente enim Julio non tantum Academia Rinæliensis ad Visurgim in Comi-*
 1621. *Acad. Rin-* *tatu Schaumburgico aperta fuit, quam Caesar privilegiis & immunitatibus,*
teliens. *Princeps verò Ernest. amplissimis redivibus dotavit: sed etiam Argentinenſis*
& Argenti- *nova privilegia, creandi scilicet omnium Facultatum Doctores, Licent.*
nensi *Baccalaur. & Poët. Laureat. obtinuit, ut neutrquam Musæ arma inter si-*
luerint.
1622. §. 218. Anno MDCXXII. *Weinrichius* leges scholasticas à se refor-
leges schola *matas Illustri Consistorio offert approbatas ab Eodem. Brevi post ad supe-*
reformata, *riorem scholam transfertur vir de pube scholastica præclarè meritus, annò*
obitus *servitutis suæ scholasticæ XXXIX. Natus erat Steina, qui pagus ad Harcy-*
Wweinrich. *niam*
- (f) *Calvis. l. c. p. 978.* (g) *Pfefferkorn in Thuring. p. 436.*

niam est, Nobilibus *Waltenrodanis* subiectus, anno MDLIII. xxv. Jul. Patre *Wita ejus*,
Wilhelmo, Matre *Adelheide Meyerhöfen*.

*Prima illi puero, qui gratilar, improbus anser
cura fuit, teneros fuit altera pascere fetus
lanigera pecudis, virgultivagasq, capellas.
Fistula de collo variis compacta cicutis
pendebat, tenuesq, dapes qui ferret in armis
scorteus uter erat: nodosum dextra gerebat
vibratura pedum: sed humum terrasq, perosus
præperibus pennis animus tendebat in altum,
litterulasq, sacras primis spirabat ab annis. (h)*

Deductus ergo primùm in scholam *Northusanam*, post anno MDLXIX.
in *Walckenredensem*, & inde MDLXXI. I. in *Brunsvicensem*. Jenæ anno MDLXXI V.
gravioribus studiis addictus, migravit demum *Wittebergam*, ubi anno
MDLXXVI II. gradum Magisterii nactus. Reversus Jenam fit Ord. Philof.
Adj. Nuptias ibi celebravit cum *Catharina Trülshen* anno MDLXXXI I. ex
qua suscepit IV. filias. Anno seq. vocatus *Isnacum*, mortuâ *Catharinâ*, duxit
Annam Kleyin, quæ sex filios totidemq; filias ei peperit. Tertia conjux erat
Maria, Seb Kyhmai, Past. *Stedtfeldensis*, vidua.

Jam jam excessurus annulum suum magistralem tradebat filio dicens:
hunc tu habeto pro arrha. Uterque dexterrimè præfuit scholæ, institutis in so-
lenni ejus examine disputatiunculis philologico-theologicis, ut fidem & in-
dustriam eorum gratæ commendemus posteritati.

§. 219. Anno seq. Bibliotheca *Heydelbergensis*, totâ ferè Europâ cele-
berrima, Romam defertur. Novus ille Ordo anno MDXIX. institutus à Papa
confirmatur, Equitesq; à *conceptione B. Mariae Virginis* nomen acceperunt.
Sub finem Junii *Schloufinga* Conventus Electoralis erat, cui *Joann. Sveicardus*,
Archi-Episcopus *Moguntinus*, *Joann. Georg Saxo*, *J. Casimir. D. S.*, *Ludo-*
vic. Hafs. Princeps, & *Anton. Henric.*, *Schwartzburgicus Comes*, aliorumq;
Principum Legati interfuerunt. In hoc *Maximilianus*, *Bavariæ Dux*, qui
Tillium Comitem suo nomine illuc ablegarat, in Collegium Septemvirale
receptus est. Anno seq. teniori *Himmelio* adjungitur in sacro mu-
nere *M. Valent. Herrvart*, Past. olim *Justingensis* in *Suevia*. *Wilhelmus*,
D. S., ex castris nuper reversus, die XXII. maji nuptias celebrat Vi-
nariæ cum *Eleonora Dorothea Anhaltina*. Obierunt hoc anno *M. Nic.*
Rebhan, *Joann. Himmel* & *Joann. Rosinus*. *Rebhanus* *Haynersdorfio*
Francus natus erat XII. April. anno MDLXXI. Patre *Petro*, matre
Elisabetha Kesselin. Ex *Gymnasio Coburgensi* à *M. Joanne Dünkelio*
Superintendente, & *D. Libavio* *Gymnasiarcha* ad *Academiã Salanam*

Gg

mitti-

(h) *Wolfgang. Heider. Prof. Jenens. in epicedio.*

mittitur, in qua anno MDXCI. xvi. Dec. primam Philof. lauream, & anno MDXCV. v. Aug. supremam adeptus est. Biennio post xviii. Jun. Amplis. Facult. Philof. adjungitur; eod. anno xviii. Decemb. ad Diaconiam Gothanam vocatur. Anno MDC. xviii. Oct. fit Superint. Römheldensis, anno MDCV. Adjunct. Hulperbusanus, & anno MDCX. 14. Aug. Antistes Ecclesie Isenacensis. Genuit ex Dorothæa Kelneria octo filios & tres filias. E quibus excellere Joannes, U. J. D., Com. Pal. Cæs., Diversor. Elector. & Principum Consiliar., nec non Prof. Argentinenf. & Capituli Thomani ibid. Præpositus, M. J. Nicol., Past. Eccles. Eisfeldensis in Franconia, M. Casp., Superint. Isnacens., & M. J. Christoph., ad D. Wilhelm. Argentorati Diacon., Senior & Canon. ad S. Stephanum. Industrius Nicolaus utilitatem historię, cum primis Ecclesiasticę, catè expendens, fidã manũ anno MDCXXI. Isnacensem consignare cœpit. Peste tandem peremptus est anno ætat. LV.

mors & vi-
ta J. Him-
mel, §. 220. Eadem lue xxiii. Sept. extinguitur Joann. Himmel, inter Diaconos primus, Proavus meus maternus, anno ætat. suæ LXXXI. Ministerii LX. Natus in urbe v. Jun. MDXLVI. Jactis fundamentis sub manu-ductione M. Joann. Purgoldi, laudabili testimonio dimissus, & stipendiõ le-natoriõ adjutus, xviii. ætat. anno inter cives Acad. Jenenses recipitur. Anno MDLXVII. vocatus Schvveinam, ordinatur Jenæ à Stöffelio & Selne-cero. Eõpse III. Jun. matrimonio sibi junxit Margaritam, Francisci Sixti, ultimi Canonici B. Virg., filiam. Anno MDLXXIV. fit Past. Gumpelstãd-tensis, & anno MDLXXIX. Diacon. Isnacensis, ubi xlviii. annis Deo servit fideliter. Senior Gerhardus alicubi eum vocat rarioris candoris priscaq; fidei exemplar.

vita J. Ro-
sini, §. 221. Joannes Rosinus, Bartholomæi F., Isnacensis, circa annum MDLXXXIV. fit Con-Rect. Gymnasii Poëtici Ratisbonensis, deinde anno MDXC. Pastor Wickenstedtensis in agro Vinariensi, tandem Ecclesiastes Num-burgensis in alylo, auf der Grehheit. Varia conscripsit volumina, Anti-quitates Romanas à Demstero auctas: exempla pietatis Illustris, ceu vitas trium Saxonum, Friderici Sapientis, Joannis Constantis, & J. Frid. Magnanimi; nec non chronicon Saracenicum & Turcicum Wolfgangi Drechsleri emendavit & auxit, & si quæ sint plura. Magni eum fecere Eruditi, quos inter Ja-cobus Bongarsius, Regis Galliarum Legatus, ut Henrici Kippingii (h) & Th. Rei-nesii (i) scæva judicia satis demerari nequeam. Qui posterior ita: iste homo in quodvis opus condemnandus potius fuit, quàm ad Romanas antiquitates dige-rendas admittendus: aded nihil sanè ubique ferè docet, nisi cum autores inte-gros describit, & nihil de suo inculcat; quamprimùm autem vel tantùm excerpta dat, vel è suo penu. aliquid, nugas blattit & meras ineptias. Contra Erasmus Schmi-

scæva de eo
judicia.

(h) L. I. Antiquit. Rom. in præfat. ad lector. (i) L. I. Var. lect. c. 14. & 15.

Schmidius, Vir celeberrimus, (k) Venerandi Senioris eruditissimas Antiquitates dexteriora, magis æstimat, & modestius de iis iudicat Demsterus. (l) M. Christian Schultz Rochlitiensis sic infit: (m) Nemo ferè minore ambitione utilius ac planius res prisca docet Rosino, observante etiam C. Barthio. M. Joann. Reiskius, scholæ Wolfenbyttelenis Rector, (n) vocat Antiquitatis Romane vindicem acerrimum. Hinc operæ pretium duxit M. Frid. Hildebrand, scholæ Northufanæ tunc Con-Rect., antiquitates istas in compendium contractas bono Juventutis dare. Peste tandem sublatus Vir laude dignus VI I. Octobr. licèt alii annum MDCXV. malint. (o)

§. 222. Anno MDCXXVII. successit Rebhanio M. Matthæus Reuschius, Vir simplex & rectus, eodem tamen anno XXI I. Jul. mortuus. Successus ergo Joann. Götzius, Muerstadiô- Francus.

Anno sequente sacellum Wartenbergicum renovatur & consecratur. Textus promptus erat ex Psalmo CXIX. Verbum Domini manet in æternum. Moneta, quam memoriæ ergo cudi fecit Joann. Ernest., ab altero latere ostendit effigiem ejus, cum epigraphe:

D. G. JOHANN. ERNESTUS DUX SAXON.
ÆTAT. 62.

in altero autem:

LAND. THUR. M. MIS. COM. M. ET RAVENSP. D.
RAVENST. IX. JULII.

in umbilico:

VERBUM DOMINI MANET IN ÆTERNUM 1628.

Sub altari conditum hoc memoriale:

S. Sancta Triade fortunante, Cæs. FERDINANDO II.
Imperante, gubernacula hujus regionis Thuringicæ moderante Illustriss. Celsiss. que Principe ac Domino, DN. JOH. ERNESTO, Duce Saxon. Jul. Cliviæ & Montium, Landgr. Thur., March. Misn. Com. Marchæ & Ravenspergi, Dynasta Ravenstani &c. DN. JOH. CASIMIR, Fratrem
Gg 2 Ger-

(k) in not. ad N.T. p. 5. (l) in præf. ad lector. edit. Colon. 1645. (m) in dissertat. de loco honoratiote apud Veteres Roman., cum primis in incessu & accubitu, excus. Dresd. 1655. c. III. §. 4. (n) in chron. Turcic. Drechsleri nuper edit. in supplement. ad c. 1. l. III. (o) Esaias Leichfelder in vit. Rosin. MS. habet ann. 1619.

Germano, DN. JOH. FRIDERIC. II. Filio secundo, DN. JOH. FRID. I. nati Electoris, Confessoris Christi declarati, Nepote genuino, Aulae Isnacens. Saxon. Marschallo Viro Nobiliss. DN. JOH. BERTOLD. A BOYNEBURG in Dippach, Consiliariis Illustribus, Viris Amplissimis DN. JOH. STAMMBERGERO & DN. JOH. RÜGERO JC. clarissimis, redituum & Municipii Praefecto gravissimo DN. GEORG. FULDA, Secretario DN. JOH. ECCARDO, Scriba DN. JOH. HERWARTO, Ministris Ecclesiae M. JOH. GÖTZIO, P. & Superint., Diaconis Dn. Christoph. Olpio, Dn. Georg. Melch. über die Heyden, & Dn. Mich. VIRLINGIO, Architecto Ducali JOH. WEBERO. Sacellum hoc castri Wartenburgici ante quadriennium quidem renovari coeptum, ob mortem vorantem, Martem praedantem, non tam praepeditum, quam expeditum, & feliciter expeditum, CHRISTO JESU! Salvatori unico, Patris aeterno Verbo aeterno! pia praedicatione, devota precatatione luce natalitia Illustriss. Princip., Patriae Patris, IX. Julii Anno cdo 1628. serenata, auspicata, dieatum, consecratum, nuncupatum, numismate novo mnemonico, cujus lateris alterius epigraphae: D. G. JOH. ERNEST. DUX SAXON. atat. 62. icone Ducali appositae, alterius continuatio inscriptionis: LAND. THUR. M. MIS. COM. M. ET RAVENSP. D. RAVENST. IX. JUL. in umbilico thema concionis instauralis explanatum: VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM. 1628.

Posteritari formandae honestatum. (p) 5. 237.

(p) vide Renovalla Wartenburgica M. Götzii, Superint. Isnac., edit. 1628.

§. 223. Claruit semper urbs nostra Musicâ. Et quid est *Isenacum* 1629.
avayæ. quàm *en musica* : vel: *Isnacum*, canimus. Hinc *M. Lanus* rectè cecinit: *Isnacum*
 Multos multa juvant : Me vero musica tantum, claret Mu-
 Voce suâ cancto Vindicat à gemitu, sicâ,
 Sic est : dulce melos Summi domumq; TonantiS,
 Inque choro reddit Iubila læta poli.
 Constet laus igitur, Clarissima sidera donec
 Alta dei decorent Atria luce sua.

Scholasticis pauperioribus ter in septimana sacros Psalmos per plateas currentes,
 cantantibus eleemofynæ dantur. Hos inter fuit *Luternus*, qui ingenuè fateatur :
 se panem propter Deum petiisse. *M. Jerem. Weinrich.* verò stimulum daturus
 reliquis discentibus ad excolendam elegantiorē musicam, cum *Götzio* cho- chorus sym-
 rum symphoniacum instituit. Ambulabant primùm quatuor scholares, mo- phoniacus,
 dulantes per urbem. Quæ res nova mirè placuit domesticis exterisq; , ut *Gö-*
tzius aliquando diligentius auscultans, manantibus genis Deo egerit gratias
 pro singulari hoc scholæ urbisque ornamento. Crevit postea numerus, asso-
 ciatis etiam honestiorum civium filiis, quadragenario interdum major, ut
 non amplius Ministri Ecclesiæ scholæq; unâ cum civibus nonnullis opus ha-
 buerint in choro hymnos decantare, cum scholares omni satisfecerint voto.
 Miranda refert *Calvisius* de milite *Geismariensi*, qui questus erat commilitoni 1630.
 tuo de frigore, cum tamen madesceret. Alter ad morâ manu glutinosum ad- portentum,
 vertit sanguinem, eumque copiosum. Res narratur hospiti & tandem Princi- 1631.
 pi. Redditus sibi pedes, rectè postea valuit. (q) *Tillio* morante *Mülhuse*, mul- Tillius,
 ta damna perpeffa est urbs nostra. Vidit *Moguntia* audivitque calonem ex miraculum,
Winkelii cœrulea legione, tametsi surdus & mutus esset natus, acutum audi-
 re subito, & articulatim proloqui etiam precatiunculas. (r)

§. 224. Anno MDCXXXII. XXVII. Jul. D. *Joann. Rüger*, Consil. auli- 1632.
 cus, fatò functus suo. Natus erat *Neostadii* ad Salam infra *Salzburgum* vita Rüge-
 3. Jun. MDLXXVII. Patre *Joanne*, cive ibidem, matre *Martha Hartmannia*. riana.
 Pulsi verò parentes ob religionem ab Antistite *Herbipolitano* *Julio* anno
 MDLXXXV. in frigido *Sunthemio* domicilium fixere suum. Missus inde No-
 ster in scholas *Meiningensem*, *Tannensem*, & *Schmalcaldensem*. Commendatus
 postea Patriiis Noricis *Hieron. Baumgärtnero*, Reip. *Norinberg*. Duum viro
 & *Christoph. Fürero ab Haymendorf*, Equiti Hierosolymitano, etiam Duum viro,
 Præfecto Imperiali & Militum ibid., nec non Ordin. Francon. Consil. bellico,
 quorum subsidiis & liberalitate quatuor annis in Universitate *Altdorsina* vixit.
 Ex qua migrans ad Italos, *Perusiu* morabatur. Reversus in Germaniam praxin
 auspiciatus est in Imperiali *Spira*. Gradum nactus est *Basilæa* anno MDCVI. Se-
 quente

Gg 3

(q) in oper. chronol. ad h. ann. (r) Idem ad h. ann. Conf. P. I. Zeitfürg. Lust th. 23.

quente anno duxit *M. Runkelii* Poligraphi viduam *Sabinam*. Factus demum Consiliarius Aulicus *Joann. Ernesti*.

§. 225. In schedis Avi mei materni, (s) rerum Thuringicarum Inquisitoris diligentissimi, reperi unam, in qua seculi ingratitude erga Ministros verbi divini aliquis longius recensens, meminit *Anna*, Abbatissæ *Cathariniani* monasterii ab Abbate *Portensi* consecrata, quæ pro receptione in fraternitatem *Portensium* singulis annis misit tres magnos saccos lupuli plenos ex campo æstivo, *Sommerfeld* / & novam togam insuper pro B. Virgine, nec non aliquando mitram margaritis fulgentem pro S. Joanne Bapt., & alia, addens: quemlibet victorem in urbe in festo *Francisci* novum doliolum, fortiori cerevisiâ repletum monachis ejusdem congregationis obtulisse, ideoque societati eorum singulos ceremonialiter fuisse inscriptos. *Anna* ista *Wangenhemia* erat, cui *Joannes*, III., Abbas *Portensis*, sacram vestem dederat. Extat liquidem *Innocentii* mandatum, (t) quod transcribo:

autoritas
visitandi
S. Catharin.

Innocentius, Episcopus, servus servorum Dei, Dilecto Filio Abbati *Portensi* salutem & Apostolicam benedictionem.

Dilecte in Christo Fili, Abbatissa & moniales *S. Catharinæ*, in odorem unguentorum tuorum currentes, Nobis humiliter supplicarunt, ut curam earum in spiritualibus Tibi personaliter committere dignaremur. De tua itaque religione ac honestate plenam in Domino fiduciam obtinentes, & sperantes, per Te spiritualiter illas profecturas, discretionis tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus earum sollicitè curam gerens semel in anno eis officium salutiferæ visitationis impendas, professionique monialium ipsius monasterii, sicut tibi de monialibus tui ordinis à Sede Apostolica est indultum, intersis, & eas in monachas benedicas, monachalem habitum eis largiendo. Datum *Latarani* VI. Non. Mart. Pontificatus nostri anno II. Ita petente *Engelheide*, Abbatissa in valle Dei, & toto conventu ejus, consentiente tamen *Henrico* III., Abbate *Corbeiensi*, Prælatus *Amelunxbornensis* Ord. *Cisterciens.*, à *Nicolao* IV. visitator & curator in spiritualibus *Vallensibus* datus est. (u)

receptio Vig-
sorum in
fraternita-
tem,

§. 226. Afferam quoque bullulam de Victoribus nostris:

In Christo sibi dilectis confratribus, omnibus doliatoribus, uxoribus ac liberis eorundem, Deo & B. Francisco devotis, Frater *Henricus Küne*, Reverendi Patris Ministri Provincialis Ordinis *Minorum* super fratres de observantia nuncupatos in provincia *Saxonie* Vicarius, cum orationum suffragio salutari omnium incrementa virtutum. Devotionem vestram, quam ad Ordinem nostrum Vos habere didici, affectu sinceræ caritatis acceptans, Chri-

(s) *M. Franc. Himmel*. (t) vid. *Pertuch*, chron. *Portens.* L. I. c. 4. p. 287. (u) vid. chron. *Vallis Dei* ad ann. 1279.

Christoq; non immeritò acceptabilem fore credens, ipsam piis spiritualium beneficiorum vicissitudinibus recompensavit, Vos ad singula & universa Conventuum mihi commissorum recipio suffragia, in vita pariter & in morte, plenam Vobis participationem missarum, vigiliarum, orationum, jejuniorum, predicationum, disciplinarum, suffragiorum, ac aliorum bonorum spiritualium, tenore præsentium, tribuendo, quæ per fratres minores & sorores S. Clara, ac fratres & sorores tertii Patris nostri Ordinum eorundem conventuum mihi commissorum operari dignabitur Clementia Salvatoris. Insuper animæ vestræ post mortem vestram, quam misericors Deus salubriter differre dignetur, orationibus Fratrum recommendentur, & alia fiant pro eis suffragia, quæ pro nobis & nobiscum fraternitatem habentibus communiter fieri consueverunt, si obitus vester nostræ Capitulari congregationi fuerit nunciatus. Datum in Conventu nostro Isenacensi Anno - - - primâ die mensis Decemb. mei officii sub appenso sigillo.

§. 227. Anno MDCXXXIII. d. XVI. Jul. Joann. Casimir., Princeps 1633.

gloriosus, vitam finiit caducam, cujus monumentum tale:

obitus] Casimir. D.S.

Joannes Casimirus, Dux Saxonæ, Juliæ, Cliviæ & Montium, Landgravius Thuringiæ, Marchio Misniæ, Comes in Marca & Ravenspurg, Dynasta in Ravenstein.

PRINCEPS

Senior Familiæ & S. R. I., Pater Patriæ, religionis sinceræ cultû, justitiæ amore, constantiâ, antiquâ virtute & fide nulli secundus, Ecclesiæ Scholarumque Nutritius benignissimus: fidus Deo, quamvis vi & armis pressus: fidus Cæsari secundum leges fundamentales: fidus Imperio. Natus Gothæ XII. Junii annò MDLXIV. mortuus Coburgi XVI. Jul. MDCXXXIII. cum Principatui, belli flammâ tandem per injuriam correpto, bene ac laudabiliter præfuisset ad annos XLVI. & vixisset annos LXIX. mens. unum, dies tres; cujus anima requiescit in Christo, cineres verò beatam & gloriosam corporis resurrectionem hîc expectant.

Sequente anno d. XII. Jul. lucem aspexit Vinarix Joann. Georg., Princeps optatissimus. Equitum Magister prope Longo-Saliffam à grandine, magno cum impetu cadente, unâ cum milite suo ferè opprimitur. Eòd. anno Henric. Neuenhan, nostras, obiit Ilmenauæ ætat. suæ XLIV. Gradum in utroque Jure promeruerat Jenæ XXVII. Nov. anno MDCXX. factus ibi Hist.

Hist. & Poët. PP. anno MDXXV. tandem *Ludovici Güntheri*, Comitiss Schwartzburgici, Consiliarius.

Croati repulsi,

Eòd. die IV. Nov. sexcenti Croati cum Fuldensibus & Franconicis rusticis hostiliter urbem invasuri, à Comite *Hoditzio* repulsi pœnas dedere suæ temeritatis. Cæsi enim XXV. milites in valle propè montem, quem den *Becherberg* dicunt, rustici in fugam acti, capti, adque supplicia rapti sunt.

1635.

obitus Bollfrasi,

1636.

Et M. Götzii, vita hujus,

§. 228. An. MDCXXXV. obierunt in urbe MDC homines. Quos inter *D. Mich. Bollfrasius*, aulæ Medicus. Et *M. Götziius*, Ecclesiarum Ephorus, anno ætat. suæ LXIII. Natus erat *Muerstadii* in Franconia VI I I. Sept. MDLXXIII. Patre *Joanne* COS ibid. Ductus primò in scholam *Tundorsianam*, ex hac in *Regiomontanam*, ubi sub manu ductione *Erceliti Viri Joannis Poppii*, Poëtæ Cæs., fideliter informatus laudabiles fecit progressus. Captus deinde tractusq; *Herbipolim*, apud *Carthusianos* sex mensibus morabatur, donec gravissimè decumbens cognatis redderetur. Profectus postea *Moguntiam* & *Coloniã*, iturus porò *Lovanium*, famâ *Lipsianâ* accensus. Sed cum nunquam tuta fides foret, mente mutatâ properavit *Marburgum*, inde *Ersurtum*, & tandem *Jenam*, quæ gradû Magisterii virtutem & doctrinam ejus compenlavit. Fit primùm Ecclesiastes *Helmarshusanus* sub Præfectura *Liechtenbergica* anno MDCXVI. *Sunthemensis* cis *Rhönã* anno MDCIX., *Osthemensis* anno MDCXVII., & denique anno MDCXXVI. Antistes *Isnacensis*:

Omnibus equus erat: Collegis atque Ministris
ludi, & pauperibus fautor adusque rogum.
Quos ita sollicitè curabat, amabat, aiebat,
ejus ut his rarò janua surda foret;

ait *Iessus Weinrichianus*, quem ob nimiam prolixitatem integrum non addo.

incendium,
templum
Jacobæum,

Eòd. anno XII. Nov. maxima pars urbis igne periit, (vv) & in hoc templum *Jacobæum* propè portam acuariam, corruptè *Mollenthor*. Missas in eo quondam celebrabant *Jacobite*: erat muro cinctum & eleganter constructum, nunc, præter aream & nomen inane, nihil amplius superest.

1637.

Pii Ernesti
vetus aula,

1638.

laurea Rödigeri &
Weinrichii,

1639.

§. 229. Anno MDCXXXVII. Pius *Ernestus* cœpit *Gotham* incolere, sedem aulæ eligens domum mercatoriam. Creâtat mensè Jul. *Valentin. Purgold*, *Noftras*, *Henricum Rödigerum*, J. U. D. & Advocat. celeberrimum, nec non *M. Jerem. Weinrichium* Poëtâs Laureatos Cæsareos, quorum diplomata, seu testimonia, vidi

Nescio autem, cur seq. anno uterque laurò *Apollinari* à *Malsio* nostro etiam potitus sit.

Sic

(vv) Merian. in descript. circul. Saxon. superior. T. 53. seq. M. Pfefferkorn in Thuring. sua c. 28. p. 377.

Sic enim testimonium *Weinribianum* :

Autoritate Cæsaris

Simon Malsius, S. Palatii Cæs. Comes, D. J. C. Confil. & Cancellar.

Saxonic. Isenacensis,

M. Jeremiæ Weinrichio, Scholæ Patriæ Rectori dignissimo,

S.

*Trado tibi laurum, vel signa vicaria lauri,
quin Te laurigerum, signiferumque meum,
imò Patriæ Phœbi dico & promuncio dignum,
& jubeo Vatem Cæsaris esse novum.*

D. Sim. Malsius J. C. C. P. C. Cancell. Sax. Isn. oblata die Michaël. an. 1639.

Adeò sanctū & venerabile semper fuit *Poëtæ* nomen, ut nulla id *barbaries* unquam *Poëtæ* violârît. (x) Summi Imp. hanc artem non modò coluerunt ipsi, sed etiam certos *vetus omni-* honores & dignitatū gradus iis decreverunt, qui studiosius illam excoluissent, *notitia,* ut de *Maximil. I.* constat, qui Acad. Viennensi [non verò aō MDLI (y)] *quintam* *Facultatem* constituit, *Collegium* nempe *Poëticum*, in quo *Conradus Celtæ* hanc artem summâ cum laude docuit. Hoc Collegium & creandi in eo *Poëtæ Laureatos* privilegium postea *Ferdin. I.* an. MDLVI II. confirmavit, cujus vigore *Henricus Eccard. d. IV. Jul.* & deinde *Elias Corvinus, Joann. Lauterbach. & Vitus Jacobaus d. xv. Sept.* post exquisitissimum Collegii *Poëtici examen* [verba sunt *Georgii Ederi (z)*] in celeberrima *Magnorum Principum, Legatorum, & totius Academia* frequentia, per *Paul. Fabritium, Cæs. Mathematicum & Facult. Poëtica Collegam*, in *Aula Universitatis*, tantâ celebritate creati sunt *Poëtæ Laureati*, ut infra hominum memoriam nihil ferè magnificentius fuerit visum. At hodie sanè *laurus Poëtica* omnium *bestiarum* collare fit, ut *Tircellinus*, antiqui moris in Gallia Eques, de torque isto *conchyliato*, omnibus promiscuè dato, mordaci dicitio ajebat. (a) Dignitates enim indignis collatæ turpiter evilescunt, latius id probante *Cl. Berneggero. (b)*

§. 230. Eod. anno d. XXIII. Octob. rebus humanis eximitur *J. Ernestus*, obitus J. Patriæ Pater desideratissimus, anno ætatis suæ LXXIII. regiminis XLII. Monumentum ejus tale:

Joannes Ernestus, Dux Saxoniz, Juliz, Cliviz & Montium,
Landgravius Thuringiz, Marchio Misniz, Comes in Marcha &
Ravensburgo, Dynasta in Ravenstein,

PRINCEPS

erga Deum & Imperatorem fidelitate, & religionis sinceritate
conspectissimus; erga pares & patriam sicut ætate superior, ita virtute

H h

anti-

(x) Cic. pro Archia, (y) vid. epist. dedicat. Poët. Gisenf. edit. tert. 1617. (z) in annal. Acad.

(a) Thuan. L. XXIII. (b) observ. historico-polit. I.

antiquâ, justitiâ & constantiâ nulli inferior, omnibus dilectissimus, erga subditos & miserabiles christiana pietate, principali humanitate, communi benignitate laudatissimus. Natus Gothæ IX. Julii M. D. LXVI. hor. matutin. V., renatus ibid. X. ejusd. anno eod., denatus Isennaci XXIII. Octob. anno M. DC. XXXVIII. cum huic Ducarui, & tandem utrique præfuisset in universum XLII. M. III. D. VII. animam inter brachia Christi, corpus cum illa reduniendum hâc deposuit d. VII. Januar. anni subeuntis M. DC. XXXIX. Sequitur Optimum Principem fidus minister D. *Joannes Stambergerus*. Natus *Medera* in Franconia d. 3. Octob. MDLXV. Patre *Joanne*, Parochio loci. Ex Gymnasio *Coburgensi* missus Jenam. Gradum dedit *Basilæ* d. 30. Sept. MDXCIV. Coniux ejus D. *Justini Peroldi*, Physici Gothani, vidua *Catharina*, ex gente *Herrvartina*. Ex Advocato aulico & Assessore Scabinatus *Coburg*, fit anno MDCII. Consiliarius Ducalis, quo munere XXXVII. annis fideliter functus est. Amisâ *Catharinâ* anno MDCXXV. duxit *Joann. Breithauptii*, COS. Inac., F. *Barbar. Susannam*, cum qua XI. annis tranquillè & pacificè vixit, sed ~~et~~ *aus*. Pius, prudens, liberalis, & amplæ fortunæ Vir, qui ad *Georgiana* & *Annae*, Ministerio & egenis multa legabat.

ep. D. Stambergeri,
vna ejus,

1640.

homagium
Alberto,
Boyneburg.
obitus,

ep. Hortle-
deri,
facellum
Annaum,
Aveman-
accisus,

§. 231. Anno MDCXL. dixere cives nostri mense Martio homagium *Alberto, Wilhelmo & Ernesto*, Ducibus Saxonæ. Obiit eod. anno *J. Bertoldus Boyneburgius*, Aulæ Marschallus, Geleberrimi Baronis *J. Christiani*, Consil. Moguntini Intimi, (c) Parentis. *Friederico Hortledero* JC. & Historico, inque Aula Vinariensi Consiliario, post fata surrogatur Gener ejus *Zach. Prüschenck*, D. & Prof. Jenensis. Sacellum *Annaum* renovatur & ampliatur. *J. Christoph. Aveman* J. U. D., Consiliar. Kirchbergicus, & Ordin. Provincial. Synd., d. I. Octob. propè *Holtzhufium* miserè occiditur. Natus in urbe XXIV. April. MDCIII. Patre *Cass.* COS. Ex schola nostra ducebatur in *Gymnasium Coburgense*, ex hoc demum *Jenam*. Salutata postea *Lipsiâ Spirâq.* *Argentorati* substitit, telam, quam orfus erat, pietate & industriâ pertexturus. Inde in *Academiam Mussipontanam* concessit, & tandem *Lutetiam Parisiorum*. Redux in patriam anno MDCXXXIII. nobile Doctoris nomen in alma *Salana* impetravit. Coniux ejus *Regina, Dehnharti*, Cancellarii nostri, Syndici olim Reip. *Magdeburg.*, F. Anno MDCXL. 9. Aug. à *Georgio*, Comite Kirchbergico, ad certa loca missus, rebus benè gestis, comitante eum *Nic. Mich. Himmelio*, postea U. J. D. & Adv. Cur. Provinc. Jenens., ad suos properabat. Cum verò in aula *Vinariensi* quædam adhuc expedienda forent, moras traxit parumper, mox tamen socium suum insecutus est. Venerat *Holtzhufium*, uno milliari *Erfurto* distans. Ibi adortus eum scelestus miles, castrorum metator, postulans.

(c) in Genealog. German, notitia p. 253.

fulans à spoliato adhuc XV. aureos nummos, quos dum non haberet ad manus, arrepto *Himmeli* ense confodit eum truculentissimus latro.

Anno sequente tumulatur *Joann. Himmel*, COS. hydropicus, ætat. suæ 1641.

LXXIII.

§. 232. Varios hæcenus excessus, Nemefin divinam provocantes, in conviviis nuptialibus, funebribus, aliisque notarat *Albertus*, pius Princeps. Patriam igitur ad modestiam & frugalitatem prudenter reformaturus, saluta- 1642.
tares ei præscripsit leges. excessus
convivales,

Anno sequente Pius *Ernestus* ex diruro & infaulsto *Grimmensteinio* fecit 1643.
Friedensteinium suum, optabile nomen. Frieden-
stein,

QVæ fVror eVertIt qVonDaM paX saXa refeCit:

CorDatâ reparans robora Lapfa ManV.

Vixerat *Joann. Casimir*. cum utraque conjuge in sterilitate, translato Principatu ad *J. Ernestum* Fratrem. Hunc *Elisabetha* Mansfeldica pulcro fi- 1644.
liolo Parentem fecerat, sed herba solstitialis erat, eodem, quò ortus die, mar- Alb. D. S.
cescens: *Albertus* etiam cum *Dorothea* sua, *Frid. Wilhelmi* I. Duc. Sax. F., quæ obitus,
d. XXIV. Jun. MDCXXXII. juncta ei erat, improlis mansit. Hinc defuncto
eo apoplectico XX. Decemb. MDCXLIV. *Wilhelmus* & *Ernestus* Fratres terri-
torium inter se partiuntur. Cessit urbs nostra *Wilhelmo*. Qui *Prüsch-* divisio
ekium constituit Pro-Principem, *Landes-Director und Uberauffseher*. *Mal-* Principa-
tus,
sius, quietis cupidus, aulâ relicta, Halas Saxonum concessit. Prüschenk,

§. 233. Anno sequente templum *Friedensteinianum* in honorem San- 1645.
ctissimæ Trinitatis (cujus memoriale sunt tres in eo positæ columnæ) conse- Malsus
cratur. Miraculi loco habitus *Jacob. Martini*, Modenâ oriundus, qui septen- abit,
nis per omnes Facultates eruditè disputabat, (d) uti *Andreas Canterus* Giö- 1646.
ningensis, qui ante decimum ætatis annum universarum penè liberalium Ar- templum
tium scientiam nactus, ut & utriusque juris ac totam S. Scripturam palàm Frieden-
stein. conse-
cratur,
professus sit. Quem ideò ad se vocavit *Fridericus* III. anno MCCCCLXXII. 1647.
XXV. Januar., ut aureis eum *Doctorum* insignibus feliciter coronaret, uti latius pueri erudi-
ti,
habetur in diplomate. (e) Seq. anno d. V. April. æt. suæ LVI. conjugii XXVIII. 1648.
ministerii XXIX. mundo excessit *Wagnerus* noster. Natus erat *Hilperhusa* vira Wag-
neri,
anno MDXCII. XXX. Sept. Ex patria schola migrabat *Magdeburgum*, ubi sub 1648.
fidei informatione *Rollenhagii*, civisque sui *M. Erhardi Montani* ConR., lau-
dabiles fecit progressus. Reversus in patriam substitit *Coburgi*, *Libavii*,
Schäferi, *Sebaldi Krugii*, aliorumque CL. Virorum assiduus auditor. Vix Je-
nam ingressus anno MDCXII. ob pestem tunc grassantem fugit *Witteber-*
gam, ubi ad pedes *Hutteri*, *Balduini*, *Franzii* & *Meisneri* quatuor annis sedit.
Giesam ituro vias præcludit bonæ mentis soror. Moratus ergò apud No-
bilem

Hh 2

(d) Calvis. chronolog. p. 1025. B. (e) vid. D. Mislerti nov. opuscul. conscribat, c. 10. S. 2. membr. 5. qu. 35. p. 277.

bilem *Hesbergium*, cujus liberos fideliter informavit. Anno MDCXIX. vocatur Pastor *Watzendorfianus* in finibus Diocesis Herbipolitanae. Biennio post fit Ecclesiastes *Coburgensis*, anno MDCXXV. Adjunctus *Rodaccensis*, anno MDCXXXII. Concionator Aulae Coburg., & defuncto *J. Casimiro*, anno MDCXXXIV. Inacenensis. Denique biennio post successit *Götzio* nostro, ei vero *M. Casp. Rebhan*, Nicol. F.

Malsius.

Eod. anno etiam *Malsius* mortem cum vita commutavit Halis Saxo- num XVIII. April. anno aetatis LXIII. Prodiit ex tugurio *Brotterode* XXV. April. MDLXXXV. Postea aluit eum Lipsia ab anno MDCVII. usque ad MDCXX. Vocatus deinde ab *Antonio Günthero*, Comite Oldenburgensi, cum Consiliarius secretior, missusque ab eo ad diversas Aulas Caesaris, Electo- rum, Principum, Comitumque, ita ut, secundum ejus computum, intra sex- ennium, quod Oldenburgico serviit, ultra 5000. milliar. emensus fuerit. Na- ctus à *Ferdinando II.* anno MDCXXIII. dignitatem Comitum Palatinarum cura annexa nobilitate personali. Factus deinde Praeses Justitiae & Consistorii in toto Comitatu Jeverano. Sed anno MDCXXX. concessit Halas Saxonum, functus postea munere Cancellarii in Primatu & Archi-Diocesi magdebur- gica. Anno MDCXXXVI. idem officium ei detulit *Joann. Ernest. D. S.* Defuncto autem *Alberto* Principe, Halas reversus privatim vixit, nisi quod *Joannis Anhaltini* Consiliarius honorarius fuerit. *Reinhard. Back*, S. Th. D. & Cathedral. Eccles. magdeb. Past., ita de eo:

Suaviter ante obitum veluti modulantur olores:

Malsius, ut Simeon, sic canit ecce! Simon.

1649.
nummus
inter ubera
perdens,
1650.
incendium
Mülhufi-
num,
jubilaum
irenicum,
1653.
El. Henr.
Avemann,

1654.
obitus Pa-
tris ejus,
1655.
funus
Bernh. D.S.

§. 234. Dederat parochus probae mulieri nummum argenteum cruci- fixo signatum, quem semper inter ubera pendentem gestabat, id unum rogans ante obitum, ut sibi relinqueretur pro viatico, tot suspiriorum & precatiun- cularum monitor. Eandem prorsus historiam vide apud *Casp. Titium*. (f) An- no MDCL. ignis *Mülhufi* perdidit LXX. aedes. Die XIX. Aug. jubilaum irenicum erat. Pueri & puellae, passis capillis fertisque rutaceis redimiti, ex curia in templum ibant Deo acturi gratias. Ex hoc remeabant in curiam, ubi singulis novus nummus, in memoriam restauratae pacis cusus, una cum spi- ra triticea dabatur. *Prüschenkio* ad Comitum Ratisbonensium abeunte, vices ejus hic supplebat *Elias Henricus Avemann* J.C., cujus Parens anno seq. XXX. Febr. efferebatur.

Anno seq. corpus Gloriosissimi Ducis Sax. *Bernhardi I.* Brisacô-Isnacum, & hinc Vinariam deductum, patriisq; monumentis ibidem conditum est, non vero *Wartburgi*, qui *M. Pratorii* error est (g) Eod. IX. Sept. anno aetatis LXX. Mini-

Bernh. D.S. (f) im *Exemplbuch* c. 16. de Baptismo p. 418. (g) *specim. secund. Hist. Saxo.* c. 2. Sect. 3.

Ministerii XLII. Christoph. Olp. Archi-Diacon. decessit. Natus erat XVIII. *vita Olpiana*
 Mart. MDLXXXV. Missus ex disciplina *VVeinrichiana*, sacramento se ob-
 strinxit Academia Jenensi, factus postea anno MDCXI. tertius scholæ Col-
 lega, & anno MDCXIV. Diaconus. Conjux ejus *Margarita VVeinrichia*, ex qua
 suscepit *Christoph.*, Past. Cappeldorffianum, *Christoph.*, Elect. Brandenburg.
 Direct. Ericetarum & Burggravium Prussiae, *M. Georg. Christoph.*, nunc COS.
 Isnacensem, & *Sever. Christoph.*, olim Prof. Jenens., postea D. Theol. & Super-
 int. Römhildensem.

Anno seq. *Conrad. Möller.*, Rect. scholæ, & felix Medicinæ Practicus, 1656.
 mense Januar. obit. Natus in urbe anno MDLXXXIX. *C. Möller.*

§. 235. In quatuor tantum classes lecta olim erat schola. In quarta, ceu *Veteris scho-*
 infima, docebantur pueri legere & hæsitanter declinare nomina, & hæc clas-
 sis aliquando 200. capiebat. In tertia tradebantur Catechesis Luteri,
 declinationes & conjugationes: adultiores in ea breves sententias ex ver-
 nacula in latinam vertebant linguam, quod hodie quartani nostri faciunt.
 Quavis hebdomade tres horæ explicationi unici distichi Catoniani as-
 signabantur. In secunda discebant catechismum latinum & regulas aliquot
 grammaticales. Exponebantur simul versus nonnulli Virgiliani. Nullus
 verò græca poterat legere. Summum artificium triennis, seu quadriennis
 Primari erat paragraphos aliquot in latinum, seu ex hoc in vernaculum
 transtulisse sermonem. Logica & Rhetorica omninò ignota, saltem pauciores
 inde discessuri pro viatico levem prægustum de hac vel ista habebant; ut si
 veteris & nostræ scholæ faciem intueare, insignem profectò differentiam
 deprêndes. Primari siquidem tunc vix eos fecere progressus, quos jam
 tertiani. (h) Verùm sub *VVeinrichis* caput extulit Lycæum, ut quoque *et moderna*
 exteri, famâ & dexteritate docentium accensî, filios suos hûc mitterent. Cu-
 jus rei testes sunt *Casp. Barth.*, Polyhistor, *Eccard. Leichner*, M. D. ejusque Prof.
 in Electorali Univ. Erfurtensi, & alii Celebertimi Viri. Nec hic fervor sub
 Möllero aut *Börstelmanno* tepuit, è quorum disciplina omnium Ordinum Ex-
 cellentes Viri prodire. (i) Aucto discipulorum cœtu, quinta classis accef-
 sit, in qua primùm adultior *Primanus* docebat, cui ex collectura ærarii eccle-
 siastici præmiolum dabatur, postmodum Organistæ *Schoffer*, *Krantz* & *En-*
gelhard pueros erudiere. Tandem *Schrammius* constitutus est. Cùm verò,
 pace urbi redditâ, numerus puerorum quotidie cresceret, & Præceptor quin-
 tæ classis non omnes suos commodè instruere posset, anno MDCLV III.
 sexta erecta est. (k)

§. 236. Anno MDCLVI I. XXVI I I. Maj. *Wilhelmo* in factis sacro, *Wilhel-* 1657.
mus IV. D.S., tunc totius Illustrissimæ Domûs Saxonicæ Senior, solenniter
 H h 3 con-

(h) ex orat. MS. *Börstelman*. (i) quorum catalogum aliò die dabimus, (k) fufius di-
 cendum erit in amœnit. m. patriæ antiquis.

- consecratio
arcis &
templi Vi-
nariensis,
1658.
incendia
Thuring.
- obitus Chri-
stina D. S.
1659.
& G.
Franzkii,
- incendia,
1660.
Pennalis-
mus,
1661.
nuptia J.
Georg. D. S.
J. P. Geisel,
- templum
Rulanum,
- obitus
Wilhelmi
D. S.
- 1663.
- consecrari fecit Vinariæ arcem *Hornstein*, inq; ea templum *Martinianum*, anti-
quato & abrogato utriusque nomine, illam *Wilhelmiburgum*, *Wilhelms-*
burg/hoc verò *Oraniburgum*, *Simmelsburg*/ appellans. Concionem habuit
D. *Nic. Zapf*, Superint. & Ecclesiastes Aulicus, ex *Genes. XXVIII.* à vers. 10. ad
22. Idem Dux 2000. floren. legavit, ut quotannis die *Wilhelmi* 120. exinde
distribuantur inter personas ecclesiasticas & scholasticas. Variis Vulcani
inuriis semper exposita Thuringia mea, quas ordine recensent M. *Pfefferkorn*
(n) & M. *Joan. Hofmann*, (o) Scholæ *Francohusanæ* Rector. Et hòc ipsò anno
MDCLVII. *Francohusa* exusta est. Eod. anno placidè expirat *Christina*,
& *Ernesti* vidua, in Mathesi cunprimis & Historiis Germanorum versatissima,
quæ suis manibus in sanctissimo fonte me ablutum tenuit. Sacer ipsi erat nu-
merus *octonarius*. Longâ enim experienciâ notârat memorabilia quovis ferè
octonariò facta. Siquidem anno MDLXXV. I. I. nata, anno MDXCV. I. I. nuptias
habuit, anno MDCXXVIII. crure fracto vidua facta, anno MDCXXXV. I. I. maritus
ejus obiit, anno MDCXLVIII. visum amiserat, anno MDCLVII. XVII. Aug. circa
octavam vespertinam anno ætat. LXXVIII. obdormivit. Et *Georg. Franzkii*,
excellētis nominis J. C. & Cancellar. *Gothanus*, anno seq. XIX. Jan. vivere de-
fuit, cujus laudes in solenni panegyri dixit M. *Martin. Hanck*, Gymn. *Elisabe-*
thani Uratislav. Rector. Magna pars *Mülhuse* & *Erfurti* iterum in cineres col-
lapsa. Tandem barbaries ista, quæ hæctenus in multis Germaniæ Universita-
tibus grassabatur, *Pennalisimus* putà, infestum istud monstrolumq; nomen, au-
toritate Imperiali æternum relegatur. Anno seq. XI. Jul. nuptias celebravit &
Georg. D. S. cum *Joannetta, Ernesti*, Comitis *Saynæ & Witgenstein*, ac *Ludovi-*
cæ Juliane Erpacensis F., *Joann. Ludov.*, *Hassia Principis*, vidua. Die XXV.
Aug. & *Petrus Geisel*, Consiliar. *Sax.* & *Aulæ Ducalis Magister* à cœna inter fa-
bulationes cum *Georgio Ludovico*, Comite *Kirchbergico*, & *J. Justo Boynebur-*
gio habitas, à *Ludovico Schaumburgio*, Cubiculario Principis, plumbeo glo-
bulo ex insidiis trajectus repentè corruit.
Eod. anno die XXV. Nov. præsentè *Wilhelmo IV. D. S.* Ejusq; Illustris-
sima Aula, Deo consecratur templum *Rulanum*, habito sermone sacro ad po-
pulum à *M. Casp. Rebhanio*, Superint. *Isnac.* (p)
Qui optimus Patriæ Pater, Princeps togâ sagoq; Inclytus, & summus
Musarum Patronus, nec non Illustrissimi *Carpophorum Collegii* Præses
Eminentissimus, XVII. Maj. ann. sequ. inter immortales esse cœpit, relinquens
quatuor Filios *Joann. Ern.*, *Adolf. Wilhelm.*, *Joann. Georg.* & *Bernhard.*, qui di-
tiones paternas inter se partiti sunt. *Joann. Ernest. Vinariam*, *Adolf. Wil-*
helm. Isenacum, *J. Georg. Martulam*, & *Bernhard. Jenam* sedem elegit
suam.
- §. 237. Anno seq. XXIX. Octobr. lucem adspexit *Frid. Augustus*, *Joannis*
Georgii

(n) in Thuring. c. 18. (o) diss. de incendijs. (p) ex Psalm. CXXII.

Georgii F., Princeps optatissimus, si Deus Ei vitam prorogâisset. Soræ Dano-^{Frid. Au-}rum hemiplegiâ percussus *Georg. Krug*, Ph. & M.D. ac Prof. Reg. Doctissimus^{gust. natus,} Vir naturâ ^{obitus G.} & per intervalla podagricus, tibiâ improvisò ad scabel-^{Krugi,} lum impingens, subito dextri lateris hemiplegiâ correptus, loquelâ omni, ratione verò maximam partem interceptâ, adeò quidem, ut sano latere mentem suam adstantibus nequaquam potuerit aperire aut exprimere, calamitose isto fato in nonum usq; mentem (à XXIX. Mart. usq; in III. Decemb.) atq; ad vitæ finem conflictatus. (q) De seditione Erfurtenhium nihil addo, cum alii eam ^{seditio Er-}prolixè describentes (r) otia mihi fecerint. De *M. Volcmaro Limplrecht* publi-^{furtenf.}cum extat scriptum: *Summarischer Bericht / wie der zu Erfurt gewesene Ober-Vierherz M. V. Limplrecht verschuldet / daß er am 20. Nov. 1663. mit dem Schwerdt öffentlich hingerichtet worden. Erfurt getruckt bey Joann Georg. Herzen anno 1663.* Quî verò tumultuantes Erfurtini fecialem Imperialem exceperint, idem dixit publicè: *Gehorsamste relation, wie nemlich die publication der Achts-Erklärung zu Erfurt abgangen / so durch mich Jacobum Lydl. von Schwanau / als Kaiserlichen Reichs-Herolden / ver-richtet / beschehen den 8. Octobr. anno 1663.*

Anno seq. die xxxi. Jan. nascitur *Carolus Augustus*, primus *Adolfi VII.* ^{1664.}
Helmi F., qui verò d. xiv. Febr. seq. anno occidit. Abiit etiam, quò nos ibimus ^{Carol. Aug.} omnes, *Balthaf. VViedemärcker D.*, Aulæ urbisq; med. ord., cujus vitæ syn-^{natus,}opsin dabit monumentum in æde Georgiana. Hic sepultæ sunt reliquæ Viri ^{D. VViede-}Nobilis. ac Excellentis. Domini *Balthaf. VViedemerckeri*, M.D. Arch. Sax. & ^{märcker.}Reip. Inacenl. Phys. ord. Natus fuit *VVülerstadii* in Thuringia d. 10. Aug. ^{epitaph,}
1614. Patre *Cassaro VViedem.*, Pastore illius Eccles. per 50. annos meritis. Matre verò *Barbara à Zariorum* familia Rotenburgi ad Tubarim oriunda; 2. uxores habuit, ex quarû priore *Barbara Susanna Breithauptia*, Domini *Stam-*
bergeri, J. U. D. Consil. Sax. relicta vidua I., filium nunc nuper in Hungaria de-
functum, ex altera verò *Christina Sophia Martini Dn. Rûgeri*, Secret. Saxon. re-
licta vidua, sex filios totidemq; filias progenuit, de quibus duo filii & tres
filix adhuc sunt superstites. Ex vita decessit V. Decemb. 1664. ætat. 50. sum-
mè desideratus à Principe, civibus, conjuge & liberis, qui vivus omnia
boni Christiani, Medici, mariti, Patris munia explebat. Cui Deus propitius
sit!

§. 238. Anno MDCLXV. i. Febr. nascitur *Frid. VVilhelm.*, secundus *Adolfi* ^{1665.}
VVilhelmi F., (denatus verò III. Maj.) & *Joann. Georg. II. Joann. Georg. I. F.*, mo-^{Principes}dernus Patriæ meæ Pater, qui PIETATE ET JUSTITIA diu lætus interfit ^{nati & de-}populo! nec non *Adolf VVilhelm. II. Adolfi VVilh. F.*, defunctus eod. anno XI. ^{nati,}
Decemb. Corruit etiam V. mart. apoplecticus *David Breithaupt*, Secretar. Du-^{1666.}
^{obitus Dav.}calis, *Breithaupt*,

(q) conf. D. Cornummii L. de morbo attonito c. 35. §. 20. p. 165. (r) vid. saltem Pfeffer-
korn. Thuring. c. 33. & qui in favorem Moguntini scripsit, Gudcn. hist. Erfurt. L. IV.

calis, Vir antiquâ fide, solidâ eruditione, multarumque rerum experientiâ conspicuus. Primum ejus vâgitum audiit Crucisburgum. Jactâ linguarum Artiumque basi sub fausta manu ductione *VVilckii & VVeitzii*, Gymn. Gothani Rectorum, properavit Jenam, ubi pietatem, modestiam & industriam ejus maximè probârunt Excellentes Viri *Denskius, Heiderus, Gryphiander, Pfesser-korn, Neuenhan, Riemer, Hillinger, Ditericus, Fomann & Arumans*. Lipsiâ in primis innotuit *Finkelthufio*, à cujus ore & nutu torus pependit. Castra movisset sua vel Giesam, seu Marburgum, disputaturus ibi pro supremo Jurisprudentiâ gradu, si per rabiem Bellonæ licuisset. Contracto igitur connubio cum *Anna Maria Spielhusia*, Henr. Philippi, Ducalis Præfecti Crucisb. F. anno 1624, numerosam vidit prolem. Abeunte *Prüschenchio*, Summo Viro, ad Comitata Ratisbonensia, ipse cum *Avemanno* totam patriâ molem consiliò & industriâ tulit feliciter. Transiit anno 1659. ad secunda vota pio nexu sibi copulavit *Elisabetham Avemanniam*, Nic. Rhönii, Actuarii Reip. nostræ, viduam.

Et J. VV.
Harstallii,

Decessit eod. anno *J. Wilhelm ab Harstall*, Supremus Aulæ Altenburgensis Marschallus, quem Serenissima *Magdalena Sibylla* splendidissimâ pompâ efferri jussit, testatura publicè erga dilectum fidumque Ministrum singularis clementiâ affectum. Rector Acad. Lipsiens., *D. Welschius*, interprete *Rappolto*, Poët. PP., pietatem Ejus illustrem exponi curans inter cetera sic:

- - - prudentia mentem
finxerat, os Peitho; vultum oculosq; Minerva,
mavors ipse manum: gemina præfecerat Aula
dexteritas: Domina gratum acceptumq; potentè
reddiderat spectata fides, populoq; venustas
ingenuumq; decus.

Christian. Funccius, Rector. tunc scholæ Altenburg., hunc titulum marmoris funereo inscripsit:

*Stemmata, rara fides, prudentia, gratia, virtus
clausa sub hoc tenui marmore cuncta jacent.*

Die xxv 11. Octobr. peperit Serenissima *Joannetta* nostra gemellas, *Maximilianum Henricum & Joann. Wilhelmum*, quorum ille biennio post xx 11. Jul. extinctus est, hic verò Dei gratiâ superat.

1667.
Principes
nati & de-

1668.
VVilh. Aug.

1669.
Aug. Erich.

§. 239. Anno seq. xxvi 11. Aug. nascitur quartus *Adolfi VVilhelmi F. Ernest. Augustus Erdmannus*, conditus seq. anno vi 11. Febr., quem sequitur

Parens longâ phthisi consumtus xx 11. Nov. anno sequ.

Paulò post d. XXX. Nov. nascitur Filius ejus posthumus *VVilhelmus Augustus*. Fato etiam functus suo *Augustus Erich*, Thuringiæ Apelles, & COS.

Isnac., cujus laudes cecinit *Henricus Rödiger*, JC. & Poëta. Sublato *VVilhelmo Aug.*

Aug. XXIII. Febr., sicque omni prole *Adolfi Wilhelmi* extinctâ, *Joann. Georg.* 1670.
 aulam suam Martulâ transfudit Isenacum, Pius, Justus & Sapiens Pa-
 triâ Pater. Tumulo etiam infertur *Rudolf. Christoph. Merckel*, M. Dr. ^{obitus;}
 Et *M. Henric. Purgold*, Diac. primùm Heringensis, postea Serenissimæ *Anna* 1671.
Sophiæ, Com. Pal. ad Rhen. & Ducis. Bavar., ac Abbatissæ *Quedlinburg.*, Con-
 cionator aulicus, Consistorialis, Scholarumque Inspector, patriam videre
 gestiens, meliori patriâ dignus, loculum in hac nostra reperit V. Octob.
 anno ætat. XLII. Ereptus quoque D. *Sever. Christoph. Olp.* d. XIII. Jan. 1673.
 Natus in urbe XXII. Octobr. MDCXXVII. Ex patria schola ^{D. Olpi,}
 dimissus, in Gymnasio Gothano & Acad. Jenensi cœptum studiorum
 pensum acriter pertexens, obtento anno MDCXLVII. gradu Magister-
 ium, omnem operam Sanctissimæ Theologiæ addixit. Factus anno
 MDCLVI. Prof. Pœf. ord. & Moral. extraordinar., duxit *M. J. Wilh.*
Wallichii, Rect. Sch. Jenens. & postea Diac. ibid., Filiam *Rebeccam*; anno
 MDCLXV. Superintendens Römhildens., & anno MDCLXVII. D. Theo-
 logiæ.

§. 240. Justum & æquum foret virtutem fidemque Serenissimi, Pru- 1674.
 dentissimi & Fortissimi Herois *Joann. Georg. I.*, Cæs. Campi Marschalli, Pa-
 triâ Patris desideratissimi, cunprimis contra Gallos Imperio sanctè &
 constanter exhibitam, latinis recensere. Sed jamdudum pia facta Ejus
 universæ innotuerunt Europæ. Una posterorum vox erit: *Eum in vita*
nihil nisi laudandum fecisse, seu dixisse, vel sensisse. (s) Nos tanti Principis memo-
 riam memori semper mente colemus, conservabimus, redintegrabimus,
 illud *Gregorii Nazianzeni* nobiscum reputantes: *Præstantissimorum maxi-*
mè memores esse debemus, quorum vel sola recordatio sancta & utilis est. Vi- 1675.
 xerat hætenus in spe & silentio Pius *Ernestus*, fortunatissimus Saxo, vi-
 deratque quatuor Cæsarum funera, *Rudolfi*, *Matthiæ* duorumque *Ferdinan-*
dorum, quinque Electorum Moguntinorum, *Joannis Adami*, *Joannis Svei-*
cardi, *Georg. Frid.*, *Anselmi Casimiri*, & *Joann. Philipp.*, duorum Treviren-
 sium, *Lotharii & Philippi Christophori*, duorum Colonienfium, *Ernesti & Fer-*
dinandi, unius Bavari *Maximiliani*, duorum Saxonum *Christiani III.* &
Joann. Georg. I., trium Brandeburgensium *Joachimi Frid.*, *Joann. Sigismundi*
 & *Georg. Wilhelmi*, Ducum verò Principumque Germaniæ innumerum nu-
 merum, cum LXXIV. ætat. suæ annò XXVI. Mart. sanctissimam animam Deo
 redderet, delatus ad quietem sempiternam. Eâdem sorte fruuntur *Heerrvar-* 1676.
 ti nostri, dilecti fratres, quorum senior *J. Georg.* nat. 10. Aug. MDCXXV. ^{D. Heer-}
 Patre *Joanne*, Matre *Dorothea Runckelia*. Perlustratis diversis Germa-
 niæ Academiis Jenensi, Lipsiensi, Marburgensi, Giesensi & Erfurtensi,
 Ii Jenam

(s) Vellej. Patercul. L.II. p. 22.

D. Heer-
vart.
Theol.

Jenam rediit, ambiens gradum Doctoris in utroque jure anno MDCXLIX. Conjug eius *Catharina Ottilia Cottin*. Vocatus à Generosissimis *Görtziis* ut Consiliarius & Præfectus, & tandem à Comitibus *Wertheimensibus* ut Cancellariæ Director, in qua functione anno ætat. LI. discessit. Junior *Heervartus, Henr. Philipp.*, nat. XI I. Jul. MDCXXXIV. Patria eum tradidit Gothæ, hæc Giesæ, ubi anno MDCLV. nactus gradum Magisterii. Ephorus tandem constitutus *Joann. & Frid. Wilhelmi Görtziorum*, abiit cum eis Tubingam, ibique pro licentia disputavit anno MDCLXII. de raptu *Pauli in tertium cælum*. Postea excurrit *Ulmam, Augustam Vindelicorum* (ubi abs *Heervartus* humaniter exceptus) *Monachium, Salisburgum, Ingolstadtum* &c. Anno MDCLXIV. fit Past. primarius in Imperiali *Friedberga*, mox Inspector *Ichtershusanus & Wachsenburgicus*, inde Past. & Superint. *Bitterfeldensis*. Socia ejus *Christina Margarita, D. Balthaf. Glassii*, Archiatri Gothani, F. Impetrato summo Doctoris titulo anno MDCLXX. mox adiit Pastoratum in *majori Salza*, ubi anno MDCLXXVI. miserrimâ hâc vitâ excessit. Symbolum ejus: (t) *HER/ich warte auff dein Heyl.*

Gens Heer-
vartina,

§. 241. Ceterum antiqua & inelyta Gens *Heervartina* semper fuit. Refert enim *Helmold.* (u) Danos piratas Saxonem quendam militem captivum fecisse itineris sui ducem, qui perduxit eos ad loca difficiliora paludis, in quâ illi diu fatigari facillè à Saxonibus insequentibus disjecti sunt. Perierunt ex eis viginti millia. Nomen autem militis, qui deduxit eos ad invia, erat *Heervartus*, perenni Saxonum laude celebrandus. Præclare de hac familia *M. Christoph. Müller.* (vv) „ Sedes, inquit, Genti *Heervartina* *Augusta Vindelicorum* est verè augusta: hæc nutrit, hæc educavit, hæc quoque nobilitavit. „ Hos ab aliquot usque seculis, ut si opus essent curatores ærarii sacri fideles, *Heervartos* constituit. Si generosos ac in palæstra militari nobiles desideraret, *Heervartos* provocavit; si in peregrinationibus longissimis sedulos & acutos observatores peteret, *Heervartos* misit; si Jurisperitos habere veller, iterum *Heervartos* adscivit. Loquor id ex verissimo testimonio „ *Crusii*, quondam annalium Suevicorum Scriptoris clarissimi. Is enim inde usque à seculo XIII. hoc *Heervartorum* nomen non nisi summis laudibus solet citare; modò enim ad annum MCCCLIX. *Joannem Heervartum* de prædicat, datum Curatorem hospitali S. Spiritus optimè adeò meritum, ut jure cum Collega suo pro secundo fundatore haberetur *Augustæ*; modò celebrat *Antonium Heervartum* nobilem ad æn. MCCCCLXXXII., qui quondam cum *Wolfgango & Christophoro* Ducibus *Bavariæ* & tribus Patritiis hastis cucurrit, ubi omnium eam virtutem fuisse inquit autor laudatus, ut nulli brabèum præ alio potuisset adjudicari; modò meminit adhuc alius „ *Anto-*

(t) ex Gen. XLIX. 18. (u) L. J. chron. Slav. c. 15. (vv) in oratione funebri D. Heervarto Theol. dicta *Servestæ*.

Antonii ad ann. MDIII., qui anno suæ ætatis XLI. peregrinatus est Hiero-
 solymam, & ad montana S. Catharinæ in Alchyro obiit; modò nominat
 Georgium Heerrvartum, qui fuit Juris Doctor Ecclesiæque Ratisponensis
 Canonicus. Sic Augusta Heerrvartos semper felicissimè fovit, quos inde
 in Bavariam, in Galliam, imò ad Saxones emisit, tam prospero successu, ut
 quò usque se modò Gens Heerrvartina vertit, dignissima semper est habita
 honoribus. Eod. anno XVIII. Jul. Albertus D.S. nexuit sibi sacro vincu-
 lo Mariam Elisabetham, Adolphi Wilhelmi nostri viduam, (quam duxerat
 XI. Jan. MDCLXIII.) Prudentissimi Augusti, Ducis Br. & Lyneb., F.

§. 242. Anno MDCLXXVII. emit Fridericus, Dux Saxo-Gothanus, à Chri-
 stiano Ludovico, Comite Waldeccensi, dynastiam Tonnesem, ob quam fide
 antea obligabantur Saxonibus Altenburgicis isti Comites, eo que facto leo-
 nem argenteum in campo cœruleo scuto suo inseruit. Idem condidit Frid-
 richsvvertham. Obiêre xxiii. Maj. Bernhardus II. D.S. & Zachar. Priieschenck à
 Lindenhofen, nobilis Palatinus, si nativitatem, Austriacus, si ortum spectes,
 Hæreditarius in Bercka vor dem Hainich. Natus erat Sultzbaci anno MDCX.
 19. Jan. Creabatur U. J. D. Jenæ MDCXXXV. 19. Jan. Eod. anno XII. Maj. re-
 ceptus in numerum Professorum. Mansit in hoc munere usque ad annum
 MDCXLV. quò hic constituebatur Vicarius Principis, Fürstlicher Sächsischer
 geheimder Rath/Landes Director und Oberauffseher. Anno MDCLII. abiit ad
 Comitia Ratisponensia. Symbolum ejus: (x) integritas & rectitudo custodiant
 me. Prima conjux erat Gertrudis, Wilhelmi Romani à Mackershufen in Braunf-
 wig, Electoris Ducumq; Saxon. Medici, F. ducta anno MDCXXXIII. XXI. Maj.
 Secunda Anna Catharina, Frid. Hortlederi IC. & Consil. Saxon. (qui Jenæ de-
 functus anno MDCXL. 1 v. Jun.) & Catharina Barthia F. anno MDCXXXV. xv. Aug.
 Tertia Leveka, Colonelli Reiffi ab Eisenberg vidua. (y)

Vetustissimæ huic familiæ primam originem suam debent Illustrissimi
 Comites ab Hardeck. (z) Uno ore consentient cives, fuisse utilem & prima-
 rium Patriæ Virum, perenni memoriâ dignum.

§. 243. Circa exodum anni MDCLXXX. dirus fulsit Cometa, cui nec
 magnitudine, nec terribili adpectu, aut longiori apparitione omnes alii hoc
 seculo visi anno MDCVII. MDCXVII. MDCLII. MDCLXIV. p. s. fuê-
 re. (a) De inundationibus magni passim questus. Die IV. Nov. 7. Frider. Mar-
 chio Brandenburgico-Onolsbaccensis, cum Eleonora Erdmut Luysa, Duce
 Saxon., sancto nexu constringitur in domo residentia Ducalis. Grassaba-
 tur hoc & sequente anno per Thuringiam pestis, quæ Northulæ 6000.
 Mülhulæ 7000. & Erfurti 9114. sustulit. M. Casp. Rebhan., Ephorus Eccle-
 siarum pestis.

Ii 2

(x) ex Psalmo XXV. 21. (y) fusiùs de eo in singulari dissertatione, (z) Vid. Eucllin. T.
 III. Germ. p. 74. Laz. de migration. gent. L. VI. p. 212. ac Spener. L. III. c. 22. Oper. Herald.
 Part. Special. (2) vid. D. Brandii, Prof. Marburg., comment. de hoc Cometa.

1683.
obitus M.
Rebhan.

fiarum nostrarum, calculi doloribus oppressus IV. Jan. anno ætat. LXXVII. Ministerii XLIX. Natus erat *Hilperhusæ* anno MDCVI. Primis Artium Linguarumque fundamentis positus sub *Weinrichio*, mittitur Coburgum, inde Jenam annò MDCXXVI ubi Senioris *Gerhardi*, *D. Majoris*, *Stablii*, *Dilherri*, *Hakspanii*, aliorumque benevolentiam maximè sensit. Gradus philosophico ibidem ornatus, domi erudit *J. Christian. Boyneburgium*, quem Moguntia condidit, factus simul substitutus *Görzii*. Mortuo *Joanne Casimiro* D. S., Antistes Ecclesiæ fit *Joann. Wagner.*, Concionat. aulicus, *Rebhanius* verò P & Adj. mederæ in agro Franconico. Uxor ejus *Anna Weisenfeln*, quæ octo filias & tres filios peperit. Anno MDCXLVI. vocatur ut Diaconus Coburgum, inde anno MDCXLVII. Superint. Isnac., quod officium XXXV. ferè annis sustinuit. Quanto luctu cives Academici *M. Weisii*, funus Inclyti Viri *M. Job. Weisii*, moral. & Civil. PP. Giesæ, Amplifs. Colleg. Philof. Senior. & tunc Decani profecuti sint, ex programme funebri latius vidimus. Natus erat in urbe anno MDCXX. IX. Maj. Doctores *Wittebergæ* habuit *D. Jacob. Martini*, *Paul. Röber.*, *Abrah. Calov.*, *Mich. Wendler.* &c. Theologos ac Philolophos celeberrimos. Vocatus deinde à *Georgio II.*, Hafs. Principe, ad munus Professorium Giesæ, quo dexterrimè semper functus est.

1684.
G. Steph.
Schelhas.

§. 244. Sequentè anno obiit etiam Venerandus Senex *Georg. Stephanus Schelhas* XXVII. Jul. anno ætat. LXXX. Natus Coburgi XII. Mart. MDCIV. informatus à fidissimis Doctoribus *Meysarto*, *Keslero*, *Dracone*, *Steinbruccio*, *Hubmeiero*, aliisque. Sub umbone *J. Christoph. Schereri*, U. J. L. anno MDCXXIV. doctam disputationem de homicidio defendit. Ab anno MDCXXV. usque ad MDCXXXI. in *Salano* Athenæo moratus, indeque progressus *Wittebergam*, pullus autem ab impio milite venit *Isnacum*. At nec hinc à pestifera lue tutus *Marburgum* concessit, & tandem *Argentynam*, ubi tribus annis mansit. Anno MDCXXXVIII. VI. Febr. sub Decanatu *Prüschenkiano* & præsidio *Richteriano* de summo Principum Imperii jure inauguralem habuit; Eod. anno 2. Nov. nuptias celebravit cum *Anna Maria*, *Cass. Krantzii*, Præfecti Isnac., F. in hoc munere ipse dignissimus Soceri Successor, ab anno MDCXL. ad MDCLXXXIV. publicæ privataque salutis memor, Boni Viri & Justi Judicis munia fideliter explevit, lampadâ tradens Filio *Georgio Ludovico*. (b) Et d. XIX. Sept. Fortissimus Saxo *Frid. Augustus*, spes & delictum patriæ, ex vulnere in oppugnatione *Budæ* inflicto, Polonii mortuus est, cujus molliter ossa quiescant!

1684.
Frid. Au-
gust. D. S.

§. 245.

(b) prolixius de singulis Præfectis in toto Principatu in amœnitatibus patriæ meæ antiquis.

§. 245. Anno sequ. obiit D. *Joann. Purgold.*, Aulæ urbisque Medicus, nec 1685.
 non *Joann. Frid.*, Marchio Brandenburgico-Onolsbaccensis, Serenissimi no- D. *Purgold.*
 stri gener, variolis extinguitur. Parùm aberat, quin hujus Dilectissima *Joan-* J. *Frid.*
netta eodem morbo tunc periisset. Gratulabatur sibi patria de convalescen- March.
 tia reducis, & prosperiora quæque ominabatur. Sed ecce tristissimus nunci- Brandeb.
 de momentaneo abitu *Joann. Georg. I.*, Patriæ Patris omnium seculorum me- 1686.
 moria dignissimi, omnes mox disturbabat circulos. Surrexerat mane XIX. J. *Georg.*
 Sept. hilaris vegetusque, cantârat more suo hymnos matutinos, viderat re- D. S.
 tum in feretro viduæ Nainiticæ filium, pransus erat pancreaticè, consultârat
 de arduis Provinciæ suæ negotiis, Consiliarium aulicum *Lilienhemium*, quem
 aliò missurus erat, adhuc plenius instruens. Verbo: omnia apparenter bona,
 sana, robusta. Nihil molestiæ, nihil questuum, nihil de adverso periculi. Sed
 audi, quid serus tulerit vesperus. Excurrenti in sylvam *Eccardshusa* pro-
 ximam (ibi enim cecidit Illustris anima,) occurrit fortè cervus, quem
 globulo plumbeo ille trajecturus in momento, in ictu oculi, corruit pro-
 nus in faciem, verè ἀπρωληγός, nullo sensûs motûsve signo amplius no-
 bis dato. Advolant ministri, cruentant venam, sed erat irrevocabile
 fatum. Heu mihi quanta & quàm universalis, & quàm momentanea
 tanti Herois ἀποπληξία, qua de fusiùs disseruimus alibi. (c) Similem
 casum de *Joanne Matthesio* eâdem Dominicâ, eodemque morbo extincto re-
 fert *David Chytraus.* (d)

Statua poni debebat eo in loco, quò desideratissimus Princeps cecidit,
Wildschur vocant, eique, interprete *Pröckio*, hoc monumentum inscribi.

Advertite, quæso, mortales, qui vel casu, vel ex proposito huc delati: Monumentum
 intuemini hoc fragilitatis humanæ monumentum. Venerat in hunc locum,
 venationis causâ, recreando corpori & animo, à laboribus curisq; Illustrium
 negotiorum defatigato

Serenissimus Princeps

JOANNES GEORGIUS I.

Saxon. Jul. Cliv. ac Montium Dux &c.

Die XIX. Sept. ann. M. DC. LXXXVI. feras quasdam persequens unico
 tantummodò famulo comitatus, qui dum cervo obvio intentat mortem,
 globo eum petiturus, rapitur (præcipitante sanguinis ebullientis affluxu op-
 pressus) stansq; cadensq; ab illa ex improvîso, quam visam in bello, Ductor
 non semel magnarum copiarum, exhorruit nunquã, nunquam declinavit, in
 summis periculis & discriminibus obserfatam oculis, animo planè interritus,
 & ad excipienda novissima semper paratus. Tu, viator & lector, quisquis es,

Ii 3

cape

(c) in obs. medico-phys. Dec. II. Eph. Nat. Curios. ann. VI. annex. num. 48. (d) in chron.
 Saxon. L. XXIX, p. 908.

cape exemplum in optimo hoc & Deo carissimo haud dubiè Principe, & singulismomentis memento mori.

§. 246. Ita Sol noster occidit, & non est nox secuta. Videmus enim Solem in Serenissimis Filiis, utinam semper orientem, & nunquam morientem! *Joann. Georg. II.* inter Duces Saxo-Ilnacenses PIETATE ET JUSTITIA Imperii habenas capeffens, novæ arcis suæ reparationi, à Gloriosissimo Parente cœptæ, extimam imposuit manum. Secutus mox Oprimus Principem Dominumq; suum Dilectus & fidelis Regiminis Ejus Præses *Elias Henric. Avemannus*, Calp. F., anno ætat. LXIX. Natus in urbe anno MDCXVIII. III. Maj. Jacto solidiori Jurisprudentiæ fundamento in Illustri Acad. Rostoch. ad Varnum, cum *Sigismundo Henrico*, Comite Kirchbergico, (cujus Ephorus frater illius erat,) Belgium, Angliam & Galliam invisit, non sine magno elegantioris doctrinæ lænore. Abiens postea Marburgi, studiosius solvere didicit perplexa ænigmata Juris, donec brevî post Comes *Kirchbergicus* Consiliiarii, & Ordines Provinciales Syndici munus merenti conferrent. Erat quoque à Consiliis *Christina*, Prudentissimæ Principi, *J. Ern.* viduæ. Misso *Prüschenkio* ad Comitum Imperialia Ratisbonensia, vices Supremi Inspectoris demandabat Ei *Wilhelmus IV.* Quæis omnibus probè expensis, *Joann. Georg. I.* Nobilissimo Consiliiariorum Collegio eum adscripsit, tandemq; Regiminis & Consistorii sui Præsidentem fecit. Prima ejus conjux *Christina*, Christoph. Rügeri, Secret. Ducal. F., ex qua sustulit XII. liberos. Altera fuit *Elisabetha*, Eliæ Ernesti Hassii, COS. Greifensis, vidua. Candorem & industriam Viri prædicabit patria, cujus decus & præsidium erat. Eod. anno *J. Wilhelm.* Jun. D. S., Bernh. II. F., Jenæ eligitur Universitatis Rector, cujus fasces & purpuram gloriosè gessit. *Adam Tribbechovius*, S. Th. D. & Superint. Gothan., ad æternas mansiones properans sacrum pedum reliquit *Henr. Fergio*, Bergâ-Vierrano. Qui Arduum Ephori Generalis Ecclesiarum munus, à Superioribus sibi impositum, singulari Dei suffultus gratiâ, inter varias tribulationes feliciter & animosè hactenus bajulavit.

1687.

El. H.
Avemanni,

Reforatus
J. W. D. S.
obitus Trib-
bechovii,
1688.
Henr. Ferg.

homagium
connubium
J. Georg. II.
1689.
Elect. Sax.
Hospes no-
ster,
Insignia
Ducum no-
strorum au-
cta,

§. 247. Eod. anno XIII. Mart. homagium dixere subditi Patri Rectoriq; suo *J. Georg. II.*, qui paulò post XX. Sept. connubium iniit Kirchemii cum Serenissima *Sophia Charlotta*, *Eberhardi III.*, Ducis Wirtenbergici, F. Seq. anno Potentissimus ENSIFER *J. Georg. III.* in summo discrimine suppetias laturus qui-ritanti Francofurto ad Mœnum, infidosque Gallos longius propulsurus, per unum atq; alterum diem quietem sibi fecit in Aula nostra. Die X. Sept. post sextam vespertinam Imperialis *Mülhusa* denuò conflagravit. De insignibus Saxonice elegantem tractatum edidit *D. Phil. Jac. Spener.* (e) Auctarium, quod Principibus nostris Saxo-Ilnacensibus accessit, vide apud *Pfefferkornium.* (f) Habent enim, præter antiqua sua gentilitia, leopardum lutei coloris, qui Comitatum *Saynensem* designat; duos nigros palos *Witgensteinensem*, arcem cum

(e) Francof. 1668. (f) in Thuring. sua c. 19. p. 223.

duabus turribus, inter quas murus videtur, Homburgensem, & tria nigra capita aprugna Freisburgensem denotantia. Nunc extinctis Ducibus Saxo-Lauenburgicis, etiam Duces Angariæ & Westfalæ audiunt. Anno seq. XVII. Maj. Ern. Ludov. Avemann, Cancell. Gothan., à catarrho suffocatus est anno ætat. lxxxix. Nat. in urbe xxviii. Decemb. MDCIX. Ingenium ejus formârunt Patria, Coburgum, Jena & Rostochium. Anno MDCXXXVIII. cum Sigundo Henrico, Comite Kirchbergico, abiit in Belgium. Inde transfretavit in Angliam & Galliam, iturus porrò ad Italos, nisi Illustris Comitis Georgii Parentis excessus obicem posuisset. Revertenti in patriam Vidua Comitis munus Consiliarii, & Ordines Provinciæ Syndici spartam committunt, ipseque pro gradu & immunitatibus Doctore dignis Jenæ disputavit solenniter. Anno MDCXLIX. Pius Ernestus stipendium ei dedit Consiliar. Aulici, cui officio tantâ fide & diligentia latè temper fecit, ut Præses Consist. & tandem Cancellar. factus sit. Genuit ex Magdalena Barbara, f. Henr. Kohlhanst, J.U.L. & redituum Ducalium apud nos Præfecti, F. undecim liberos. Et die quarto Nov. Joann. Wilhelm. Junior D.S., quod non mortale semper optârât, impetravit, anno ætat. XV. à variolis Jenæ extinctus. Verùm die tertio Decembr. Senior Joann. Georg. I. Fil., fausto matrimonio sibi junxit Ameliam, Wilhelmi Friderici, Nassov. Principis, F., ante triennium cum luctu omnium bonorum defunctam.

cum titulo,
1690.
E. Lud. Avemann,
obitus,

ac J. VVilh.
D.S.
nuptia Sen.
J. VVilh.
D.S.

§. 248. Ortæ erant nuper simultates quædam in divisione territorii Jennis. Nostros inter & Vinarienses Saxones, nunc verò diremptæ, dato cuique suo. Die XII. Febr. lento morbo contabuit Gombrachtius, Superint. & Concionat. aulicus. Nat. erat in cœnobio S. Mich., quod Veielsdorfi Francor. est, I. Decemb. MDCXLIII. Past. olim Mega-Müllensis, postea Diac. patriæ. Successit M. J. Christoph. Zerbst Mega-Lupnizensis, inter Diaconos hæctenus primus. Commodum hæc fuerit, primarium Clerum Isenacens., in gratiam posteritatis, à tempore reformationis, sistere.

1691.
concordia
Principum,
obitus Gombracht.

M. Zerbst/

I. EPHORI GENERALES, SEU SUPERINTENDENTES,

Catalog.
Cleric. Isenac.

& Pastores primarii in Metropoli nostra fuerunt:

- I. Justus Menius, Fuldensis, vocat. circa ann. 1530. postea Gothanæ & nostræ Ecclesiæ Ephorus simul ab anno 1546. usque ad 1551., quò omnem operam illi addixit ex urbe nostra discedens.
- II. Joann. Albinus, (Weiß) Bergâ-Vierranus, voc. anno 1551. docuit ann. 12. obiit 18. Mart. 1563.
- III. M. Joann. Aldendorf, Francus, voc. anno 1563. docuit ann. 10. depositus 18. Aug. 1573.
- IV. Georg. Rhön, Eicharto-Isnacensis, voc. anno 1573. docuit ann. 30. obiit 6. Sept. 1603.
- V. M. Frid. Schönhaar/ Crucisburgensis, voc. anno 1604. docuit ann. 6. obiit 14. Aug. 1610.

I. Superintendens.

VI. M. Nic.

- VI. M. Nic. Rebhan, Haynersdorfio-Francus, voc. anno 1610. docuit ann. 15. obiit 14. Aug. 1626.
 VII. M. Matthæus Neufch/Goctanus, voc. anno 1627. docuit ann. 1. obiit 23. Jul. 1627.
 VIII. M. Joann. Götz, Muerstadio-Francus, voc. ann. 1627. docuit ann. 9. obiit 14. Febr. 1636.
 IX. Joann. Wagner, Hilperhusâ-Hennebergicus, voc. anno 1636. docuit ann. 12. obiit 5. April. 1648.
 X. M. Casp. Rebhan, Hilperhusanus, voc. ann. 1648. docuit ann. 35. obiit 4. Jan. 1683.
 XI. J. Lud. Gombrecht, Veielsdorf. Francus, voc. anno 1683. docuit ann. 8. obiit 12. Febr. 1691.
 XII. M. J. Christoph. Zerbst/Mega-Lupnizio-Isnacens., voc. anno 1691.

II. ARCHIDIACONI ET DIACONI IN URBE.

Ex antiquis memini tantum Georgii, Thomæ, & M. Th. Neuenhagens.
 Ceteri fuere

- I. M. Seb. Boëtius, Rect. olim scholæ nostræ,
 II. Joann. Weiß/voc. 1546. postea Superint.
 III. M. Joach. Stigelius, celeberrimi istius Poëtæ Joannis patruelis. Quò anno primùm vocatus sit, seu quamdiu hîc manserit, incertum est. Circa ann. 1547. erat Diacon., factus postea Aulæ Grimmensteinensis Concionator. Anno 1558. denuò hûc venit. Peste tandem extinctus propè Altenburgum in Misnia.
 IV. Justus Cotta, Isnacensis.
 V. M. Barthol. Rosinus, olim Rect. scholæ nostræ, voc. 1551.
 VI. Wolfgang Zeisner, (Zeuner) Cantor olim.
 VII. Nic. Evander, Fuldenfis, olim Diac. Wannefridenfis, voc. 1554. cui in senio adjunctus est filius M. Justus, obiit anno 1568. ætat. 74.
 VIII. Georg. Rhön, Eichartensis, voc. 1555. postea Superint.
 IX. Andr. Boëtius, Rect. scholæ nostræ, voc. & mort. 1559.
 X. Mich. Renner, Variscus, olim Diac. Salfeld., postea Past. Martfulan., voc. 1561. obiit in Pastoratu Saltzungenfi 1605.
 XI. M. Just. Evander voc. 1563. Adjunctus postea Saltzung., & demum Concionat. aulic. J. Wilh. D.S. & Günteri, Comit. Schwartzburg., obiit 1575.
 XII. Seb. Kyhm, Waltershusanus, ludimoderator olim Lobedanus, postea Past. Settelstadtensis, voc. 1564. Autor bibliothecæ Georgianæ: obiit in Pastoratu Stedfeldensi.

XIII. Cy-

- XIII. Cyriac. Irtel, Crucisburgensis, Collega olim scholæ nostræ tertius, postea Past. Stedtfeldensis, voc. 1565.
- XIV. Joann. Cotta, Isnacens., Collega secundæ Classis, voc. 1565. depositus ob Flacianismum, obiit in Pastoratu Milano 17. Mart. 1606.
- XV. Georg. Grancf/ Herleshusanus, olim ludimagister Oppershusanus, postea Past. Neostad. ad Vierram, & Diacon. Crucisburg., voc. 1574. obiit in Pastoratu Bergensi ad Vierram 1614.
- XVI. Erasmus Göbel, Lengsfeldensis, famulus olim Amsdorffianus, postea Collega scholæ nostræ, voc. 1574. depositus ob Flacianismum 1583. Tandem in Pastoratu propè Northulam in parvo Werthern obiit.
- XVII. Andr. Boëtius Jun., olim Collega scholæ nostræ, voc. 1579. obiit 22. Nov. 1593.
- XVIII. Joann. Himmel/Isnacensis, ex Pastoratu Schweinensi voc. 1579.
- XIX. Benedict. Cotta, Isnacens., voc. 1583. olim Collega scholæ nostræ. Anno 1592. voc. Superint. Heildburg. Quò bolo ei abs alio prærepto, obiit tandem peste in Pastoratu Gladbaccensi 1597.
- XX. M. Conr. Tungethal, Tüngerdenensis, voc. 1592. obiit in Pastoratu Megalupnizensi 1609.
- XXI. Joann. Rhön, Isnacens., vocat. at non promotus 1593. Obit tandem in Pastoratu Eccardshufano.
- XXII. Joann. Puchner, Frimariensis, voc. 1594. Rostio, Superint. Alsted., defuncto, eligebatur Joann. Himmel. Qui cum sedem suam mutare noller, successit Puchner 1610. obiit 1619.
- XXIII. Joann. Juncker, Isnacensis. Vixerat octo annis in conjugio sine functione publica miserrimè : factus tandem Jacobi Rubensamii, Past. Scherbdani, Adj., anno 1595. successit Tungerthalio nostro; obiit in Pastoratu Cörneriano Præfecturæ Volkerodanæ.
- XXIV. Matthæus Kranz/Isnacensis, olim Past. Immelbornensis, postea Schwveinensis, voc. 1606. obiit in Pastoratu Stedtfeldensi.
- XXV. M. Matthæus Reusch/ Gothanus, olim Past. Schönaviensis, voc. 1610.
- XXVI. Christoph. Olp, Isnacensis, olim Collega scholæ nostræ, voc. 1614. obiit 9. Sept. 1655.
- XXVII. M. Valentin. Herbart/ Osthemio-Francus, Past. olim in Suevia, ubi Georg. Lud. L. B. à Freiken cum conjugè sua ab hæresi Schvvenckfeldiana in viam reduxit. Fit substitutus Senioris Himmelii 1625. Adjunct. demum Ostheimensis 1626. Obit 11. April. 1645.
- XXVIII. Georg. Melch. über die Heyden/ Isnacens., Past. olim Sülzenensis & Mansbaccensis, obiit 25. Jul. 1645.
- XXIX. Mich. Virling, introduct. 21. Jan. 1627. obiit 25. Oct. 1671.

XXX. M. Henr. Henning / Diac. olim patriæ, quæ Crucisburgum erat, voc. 1645. obiit 22. Oct. 1671.

XXXI. M. Henr. Hofroß / Iftanus, Past. olim Micro-Lupnizensis, introduct. 1655. obiit 18. April. 1677.

XXXII. M. J. Christoph. Zerbst, ex Pastoratu Mega-Lupnizensi voc. 1670.

XXXIII. M. J. Christoph. Wagner, Isnacensis, Past. olim Urspringensis in Præfectura Lichtenbergica, voc. 12. Jan. 1672. obiit 1676.

XXXIV. M. Valent. Schrön, martfulanus, P. olim micro-Lupnizensis, introduct. 15. April. 1677. nunc Archi-Diacon.

XXXV. Seb. Schramm, Isnacens., Collega olim scholæ nostræ, introduct. 18. Mart. 1683.

XXXVI. Ern. Sigismund. Coburger / Ecclesiastes olim Thannensis, accessit 28. Jun. 1691. nunc Inspect. in Kalten-Northeim.

1691.
Obitus
Plessii,
Frid. D.S.
ep. Elect. Sa-
xon.

1692.

nuptia Ele-
storales.

jubilæum
Erfurim.
templum
S. Crucis.

inscriptio.

§. 249. Eod. anno XXVII. Jun. humo redditur *Plessius*, Ducalis Stabulo-
rum Præfectus; Die II. Aug. *Fridericus*, Dux Saxo-Gothanus *Friedrichsver-*
tha, nec non XII. Sept. *Joann. Georg. III.* Saxon. Elector *Tubingæ* fato functi
suo. Ceterum pluviae continuæ, mutatio monetæ in Imperio, indeque resul-
tans annonæ caritas difficilem fecere annum sequentem, mæstasque ci-
vium querelas. Interim ducitur in thalamum Potentissimi Sax. Elect. *Joann.*
Georg. IV. Eleonora Erdmut Luysa, & *Frid. March.* Brandenburgico-Onols-
baccensis vidua, Serenissimi Nostri soror germana. Celebrabatur eodem
tertium Universitatis Erfurtinæ seculare festum, ut ex programme ab
Hartenfelsio, Rectore ejus 17. (27.) April. publicato, longius videre est.
Die XXVII. Maj. Serenissimus noster lapidem posuit angularem *S. Crucis*
in cœmeterio extra portam Prædicatorum. Inscriptio templi (in forma cru-
cis structi) ad dextram hæc:

Ædem hanc Deo & Posteritati (si quam speres) sa-
cram, ex turritis reliquiis Collegi quondam B. Virginis in
monte, cui nomen ipsa dedit, ab Alberto, Landgravio
Thuring. & Sax. Com. Palatino, [quem *ἀστυγορ* vocant,]
constructi, ad mentem Desideratissimi Saxonæ Ducis
JOANNIS GEORGII I. Filius Ejus hujus nominis II., cum De-
votissima Matre JOANNETTA cœpit & consummavit, po-
sito ab Optimo Patriæ Patre lapide angulari *ἐν θανατίας &*

ἀθανά-

à Savasias hujus Basilicæ ad S. crucem XXVII. Maj. anno
 CIOIOXCII.

FELICITER!

Inscriptio ad lævam hæc est:

altera,

Drey Künste sinds / die ihm ein jeder muß erwerben/
 recht beten / leyden / und drauff endlich selig sterben.
 Komm her zum Heiligen Kreuz / und lern das heilige Drey /
 so bistu hie und dort Noth = Tod = und Jammer = frey.

§. 250. Eod. anno (1692) Elector Moguntinus Erfurto concessit tres ^{nundina} nundinas pecuarias & equinas, (1) die Lunæ post *Matthai*, (2) die Lunæ post ^{Erfurt.} *Erfurt.* Domin. *Reminiscere*, & (3) die Lunæ post *Margareth.* st. v. Mense Sept. terræ motus fuit per totam ferè Germaniam, Galliam, & alia Europæ loca, terra mo- queis tamen non adeò magna intulit damna. Mense Decembri *Ernest. Au-* gust., Postulatus Administrat. Osnabrug., Dux Br. & Lyneb., annò luò cli- macterico magno ab Augustissimo LEOPOLDO I. Eminentiam Electora- lem solennissimè impetravit, ut nunc Imperium de *NovemViratu* sibi gra- tuletur. Maximum denuò terræ motum Mens. Januar. seq. anno sensère *Malthenses.* Omnium verò terribilissimus in *Sicilia* tuit, quo de eruditè dis- serit *CL. Hebenstreit, Prof. Jenens.*

NovemVi-
ratu,
 1693.
terra motus
Siculus,

§. 251. Luctum quoque nobis fecit præmaturus excessus *Joann. Georg.* IV. Elect. Sax., quem variolæ sustulerunt. Memor autem Serenissimus *obitus Elect.* noster istud *Paulli Diaconi* (g) agentis: *Non deerit pecunia fisco nostro, tan-* tum ut pauperes eleemosynam accipiant, aut captivi redimantur. Hoc enim est *Sax.* magnus thesaurus: desolatam Carthusiam in orphanotrophium convertit, in quo nunc pauperuli aluntur & instruuntur laudabiliter. Quàm severè *Wasseno* Idem Princeps duella academica Studiosæ Juventuti in Universitate Salana *haus /* vetuerit, ex mandato Ejus pœnali typis excripto patet. *duella aca-* demica

1694.
obitus Elect.
Sax.
Wasseno
haus /
duella aca-
demica
vetita,
cicada in-
solita,

De insolito cicadarum agmine eod. anno in Thuringia viso latissimè diximus alibi. (h) Idem accidit anno MCCCXXXVI., inde versus:

M. tria X. tria C. post octo venere cicadæ.

Et: - - - *visa per celsa locustæ,*
& veluti nubes umbram secere volantes,
quas nive mox truci stravit lux altera Lucæ. (i)

Nunc demum inclarescere cœpit fons medicatus *Casimirianus*, seu aci- *1695.* dulæ *Schvveinenses*, in vicinia nostra. Introductorium ad judicium de hoc *fons Cas-* fonte, sub castello *Liebensteinio* in finibus Thuringiæ versùs Hassiam, *mirianus,* *vim*

Kk 2

(g) L. XVII. hist. Miscell. sub init. de Tiberio II. Imp. ad Conjug. (h) *Zeitf. erbaut.* *Sust. P. II. them. 12. & 104. seqq.* (i) *Bang. chron. p. 132. Rivander. in chron. p. 400.*

vim & naturam, valetudinis ergo, explorare iussit Joann. Casimir., Dux Saxon., exercitii causa ad disputandum in Ernestimiano Cal. Sept. sub praesidio Andrea Libavii M.D. Poetae coronati, & Augusti Gymn. Coburg. Direct. & Prof. propositum defendit Joann. Schneider, Coburgensis, ibidemque typis Ducalibus excipit anno 1610. Justus Hauck. Praemissis ergo de aquis iudicandis thesibus Isagogicis, à XXVIII. ad XXXIV. usque ita discurrit Celeberimus Vir: Fons medicatus Casimirianus mineralis, qui scaturit in valle lutosa, ubi confluit, in sinibus Thuringia versus Hassiam sub castello Liebenstenio, non procul Schmalcaldio, constat primum (uti hactenus est compertum; Plura enim fortasse se offerent pleniore probatione,) aqua elementari, ex imo scaturiente, & procul dubio fontes suos in montium cavernis habente: qua fonticulis sub pede mon-

Berg Ar-
ten des
Brunnen/
vis aris &
ferri,
Kupfer
und Eisen
Salz/
ois vitrioli;
Kupfer
Salz/
nitrum re-
solutum in
salem, cal-
cem ru-
beam &
margarin al-
bam,
Nitro
Weiß
Stein
march/
Eisen
schüssigen
Kalk/ oder
Erde/
Bergsalz/
tium pluribus potest auferere: postea partim spirituales mineras, partim materiales vehit. Spirituales, inquam, ex halituum mineralium alluvione & concretionem; partim etiam qualitate ex consortio cum his aquis, quae diu incubuerunt metallorum matricibus; cuiusmodi sunt ferri & aris, quae in illo tractu inveniri novimus, quod indicat etiam Ferrariae Thuringicae nomen, (ubi Sedes Illustrissimi Principis ac D. D. Joann. Ernesti, D. S. & c.) unde aqua erusat, seu as ferrumq; qua cognata sunt metalla, & mutuo permutantur transitu, sapit. Adest etiam vis chalcanti spiritualis ex primordiis veniq; aris & ferri. Corporeum enim nondum est inventum. Et, si anima mineris est tribuenda, dicas, ex istis tribus animam esse fonti Casimiriano. Minera materiales postea sunt sal quidam, quem vel nitrosum, vel gemmeum, seu crystallinum dicas: Nitrum quidem, assumendo calcem albam & ferrugineam, ochriformem. Ut sit nitrum rosei coloris aut ferruginei, quod, quia aquis dilutum est, ideo solutum & separatum est. Si una essent singula in sua concretionem, nitrum Dioscoridis agnosceres, mordax, vim & ustionem salis habens, & omnia ea efficiens, quae de suo nitro annoravit ille, (k) pro quo aquam Casimirianam bibere possumus: salem autem crystallinum voces, si calcos separet: qui solus per deliquium solvitur in sudorem acerri- mum, valdeq; salsum & mordacem. Elige, utrum velis: placeatne vocabulo nitri tria corpulentia indicare; an seorsim singula exprimere, ut in aqua elementari in- conspicue sint (1) calx alba, seu margarita candida marmorosa, (2) calx ochrosa, seu ferrosa: (nam ferruginem flavam, quam ochram ferrosam vocamus, refert: quanquam talis sit etiam chalcanto, bitumini putrefacto, areis venis & c.) (3) sal crystallini splendoris. Et has quidem partes compositionis istius aquae jam deprehendimus. Si plures exhibebit experientia, plures allegabimus. Putrilaginosum saporem quod attinet, eum inter mineras non computamus, cum sit adventitius, videnturq; vel ex putridis stagnis, per quae fluit intra terram aqua, esse, vel corruptione uligineque luti. Verum de hoc dicetur exactius in sequente tractatione, in qua etiam de sulfure & bitumine. Eodem faciunt virtutes. Nam aqua pota abster-

(k) Libr. V. cap. 78.

abstergit, adstringit modicè, incidit, siccatur, penetrat. Ex consequente purgat ventriculum, intestina, renes, pulmones, obstat putredinibus; febres tollit, vermes occidit, ranas in ventre jugulat & ejicit: calculum deminutum turbat, epaticos & lienolos, indeque existentes cachecticos, hydropicos, ictericos, leucophlegmaticos, melancholicos, hypochondriacos, asthmaticos, scabiosos, arthriticos &c. eximiè bono usu juvat, potestq; usurpari potu & balneis: potu quidem frigido potius, quàm calido; quia spirituosa est, multatq; perdit virtutis, si calefacere velis. Fit & nauseosa. Si coquas amplius, acrior evadit justo. Itaque externi usus potius est calefacta, quàm interni. Verùm hoc committimus experientia uberiori.

§. 252. Inclaruit quoque rursus fons alius medicus propè *Rossenbur-* 1696.
gum in Ducatu Vinariensi, quo de alibi dictum est fusiùs. (l) Die primâ Se- fons *Rossen-*
 premb. anni superioris visitatio instituta generalis à Serenissimis Saxonibus *burgicus*,
 nostris, Acad. Jenens. Nutritoribus. Mittebantur ergò ex aula Coburgensi *Visitatio*
 §. *Burcard. Rosler*, Conf. intim. & Præses Regiminis, ex Vinariensi *Maurit. Acad. Ie-*
Gerhard. à Lilienheim, Conf. intim. & Vice-Cancell., nec non *M. Joh. Chri-* *nens.*
stoph. Zerbst, Superint. Itnac., à Serenissimo Vinariensi, consentiente NO-
 STRO, requisitus, ex nostra aula §. *Casp. Rhön*, Consil. aulic., ex Meinun-
 genfi §. *Frid. Hoffeld*, Consil. Aul. & Consistorial., ex Gothana *Heur. Mat-*
thias à Brock, S. Th. D. & Superint. General. Alrenburg. in Misnia. Interea *obitus Eleo-*
 luctum nobis attulit Serenissima *Eleonora Erdmut Luysa*, *Joannis Georg. IV.* *nor.*
 Elect. Sax. vidua, qua de suprâ. Sed hac lege nascimur, ut moriamur *Elect. Sax.*
 utinam feliciter! Obfignabimus demum patriæ nostræ historiam nuptiis *conj.*
 Serenissimi Saxon. Ducis §. *Wilhelmi*, hætenus Vidui, cum Serenissima Do- 1697.
 mina *Christiana Juliana*, nata Marchionissa Badensi & Hochbergensi &c. nu- *nuptia J.*
 per *Wolfenbytteli* & xv 111. Febr. habitis, quas Deus faustas & fortunatas *Wilhelm.*
 esse jubeat. *D. S.*

§. 253. Hæc sunt, quæ sine gratia & odio de *Ferraria* mea grata Po- *epilogus.*
 steritati transcribere volui, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.
 (m) Haud equidem diffiteor, me copiosius aliquando potuisse fari, sed
 tuta fideli silentio merces est. (n) Servet te Deus, si servari cupias, Patria!
 Non poteris autem certius tutiusque servari, quàm PIETATE & JUSTI- *est symb.*
 TIA. Tessera hæc erat *Ludovici Pii*, Landgravii Thuringiæ, *Ferdinandi III.* *Sereniss. no-*
 Imp., *Christiani V.* Daniæ & Norvagiæ Regis, imò ipsius *Davidis*, ad cuius *stri,*
 normam & formam Aulam suam reformabat feliciter. (o) *Ochus*, *Artaxer-*
 xis Filius, diu & bene rexerat, rogatus ante excessum à filio suo, quò artificio
 tantum Imperium Amplissimamque Aulam conservasset, dixit: PIETATE
 in Deum, & JUSTITIA in homines. (p) Lemma *Christiani IV.* Daniæ Re-
 Kk 3 *gis:*

(l) P. III. *Zeitfürg. Lust them.* 155. (m) Pl. CII, 19. (n) *Horat.* III, od 2. (o) Pl. CI, 1. c99.
 (p) *Athen.* L. XII.

gis: REGNA FIRMAT PIETAS. Rex, qui iudicat in veritate, (& pietate) Eius thronus firmabitur in æternum. (q) Ob injustitiam verò Regna fiunt *ambulatoria*. (r) Impius Princeps *leo rugiens & ursus esuriens*, (s) & qui per vim facit iudicium iniquum, est veluti *spado devirginans juvenculam*. (t) Neminem in Magistratum eligi vult Plato, nisi pius sit, & rebus divinis operam dederit. Meminerit enim, monente Tullio, (u) se Deum habere testem, i. e. *mentem suam*, quã nihil homini dedit Deus ipse divinius. Sine *justitia* autem nihil unquam potest esse laudabile. Apud Casiodorum Theodoricus Veronensis, Italiæ Rex, iudicem suum sic instruebat: (vv) *esto innocentia templum, temperantia sacrarium, ara justitia, absit à iudicariis mentibus aliquid profanum*. Aurea prorsus, & pietatis justitiæque plena inscriptio, quam in Ratibonensi curia & Altenburgensis Cancellariæ vestibulo marmoreæ tabulæ incisam legimus:

inscriptio
aurea,

Excute manus ab omni munere. Partes patienter audi: benignè responde: justè iudica: quisquis Consiliarius curiam officii causâ ingrederis. Ante hoc ostium privatos affectus omnes abjicito: iram, vim, odium, amicitiam, adulationem: Reip. personam & curam subjicito. Nam ut aliis equus aut iniquus fueris: ita quoque Dei iudicium expectabis & sustinebis. (x)

Votum pro
Domo Saxonica.

Carè igitur Optimus Patriæ meæ Pater aureolum istud Apostolicum: (y) *ἵνα ἡσθεὶς καὶ δικαίως*, pro symbolo elegit, ne nesciat populus ejus, quæ sint ansæ & firmamenta salutis. Servet Deus AUGUSTAM RUTAM SAXONICAM! Exaltetur veluti *cedrus* in Libano, & quasi *cupressus* in vertice Hermonis! exaltetur quasi *palma* in ripa, & quasi *plantatio rosa* in Jericho: quasi *oliva* speciosa in campis, & quasi *plantanus* exaltetur! Spiret odorem suum diu & procul uti *cinamomum* & *balsamum* aromatizans, quasi *myrrha* electa det suavitatem odoris! extendat ramos suos quasi *terebinthus*! sint rami ejus omnes *honoris & gratiæ*. Fructificet quasi *vitis* suavitatem odoris: & flores ejus fructus *honoris & suavitatis*! (z) Dominus custodiat Serenissimos Principes nostros! Dominus sit umbra eorum ad manum dexteram: non urat eos per diem Sol, neque Luna per noctem. Dominus custodiat eos ab omni malo, custodiat animas eorum! Dominus custodiat introitum & exitum eorum ex hoc nunc & usque in seculum! (a) Næ, pessimi nostri mores pessima fecere tempora. Justè igitur furor Domini in occi-

(q) Prov. XXIX. 14. (r) Eccles. X. 8. (s) Prov. XXVIII. 15. (t) Syr. XX. 4. (u) L. III. offic. (vv) L. I. ep. 12. (x) Vid. Schonborn, L. III. Polit. c. 24. & D. J. Ern. Gerhard. exercit. de Confiliar. c. 5. §. 6. Jen. habit. 1653. (y) Tit. II. 12. (z) Syr. XXIV. 17. seqq. (a) Pl. CXXI. 5. seqq.

occisionem nos dedit. (b) Nunc est dies ultionis Domini, & hic est annus retributionum iudicii Sion. (c) Cecidère morticinæ hominum quasi *stercus* super faciem regionis, & ceu *manipulus* post tergum metentis, & non erat, qui collegisset. (d) Innumeri passim questus planctusque audiuntur: quis colonus clades, rapinas, incendia & miseras suas recenset. Non sine commiseratione ea audio. Quòd si verò fatui homines Gallo, ejusque focius, omne id damnorum impingant, dicantque,

*Unus homo, & vestris, ò cives, undique septus
aggeribus, tantas strages impune per orbem
ediderit? juvenum primos tot miserit orco?
non infelicis patria, veterumq; Deorum,
& magni Aenea, segnes, miseretq; pudetq; (e)*

tunc miseratio in risum desinit, cum toto cælo errent. Dominus Gallum misit, Dominus eum armavit; ille ipse Dominus per hunc suum *Justitia Ministrum, & laese Majestatis Vindicem* omnia hæc fecit. Hujus sine speciali licentia nec Turcus aut Gallus pilum nobis tanget, oviculamve rapiet. Quid ergo scævimus in saxum manu Domini projectum? non est malum in civitate aut Germania, quod Dominus non fecerit. (f) Hoc malum à Domino descendit in portam Hierusalem. (g) Grande & capitale putabatur crimen, cum *Simei* lapides contra Davidem ejusque servos mitteret, illumque *Virum sanguinum & Virum Belial* publicè vocaret. At quid Rex? dimitte eum, ajebar, ut maledicat. Dominus jussit, ut malediceret Davidi. (h) non Satanas, non Chaldæi, aut Sabæi Jobo sua eripuerant, sed Dominus, qui dederat, omnia abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen ejus benedictum. (i) Tacuit hæctenus mitissimus Deus, siluit, patiens fuit, nunc demum clamat sicut parturiens, devastans & absorbens simul. (k) Æquissima judicia ejus & omnes viæ illius rectæ sunt. Est tamen adhuc spes salutis in PIETATE & JUSTITIA. Sanctissimum hoc conjugium omnes Turcorum, Tartarorum, Gallorumque phalangas sternet; ponet eos ut rotam, & sicut *stipulam ante faciem venti*. Sicut ignis, qui comburit sylvam, & sicuti flamma comburens montes: ita nobile hoc Par persequetur eos: implebit facies eorum ignominia, ut erubescant & confundantur in seculum seculi, ut confundantur & pereant. (l) Quisquis ergo fortis & invictus esse velit, tutusque ire per tela, per hostes, PIETATIS & JUSTITIÆ scutum sibi oppandat; Solis his impendiis omnes nostræ victoriæ stabunt. Ita, ò Mei! ita Deus erit Protector Noster & merces nostra magna nimis. (m) Sic fiet pax & veri-

(b) Esa. XXXIV. 2. (c) v. 8. (d) Jer. IX. 12. (e) Virg. L. IX, *Æneid.* vers. 783. seqq. (f) Amos III. 6. (g) Mich. I. 12. (h) II. Sam. XVI. 5. & 10. (i) Job. I. 21. (k) Esa. XLII. 14. (l) Ps. LXXXII. 13. seqq. (m) Gen. XV. 1.

& veritas in diebus nostris : sic confabuntur gladii in vomeres , & lanceæ in falces : non levabit gens contra gentem gladium amplius, (n) sed lupi habitabunt cum agnis , & pardi cum hædis. (o) Cuncta siquidem evenient *ἑσχατῆρας καὶ κατὰ τάξιν.* (p) Omnis enim salus , omnis tranquillitas , omnis fortitudo & gloria nostra in

PIETATE ET JUSTITIA.

APPENDIX

Dabit aliquot diplomata & literas , seriùs accepta , Hist. Isnacens. illustrantia.

I.

Confirmatio HENRICI III. Imp. foundationis , dotationis & immunitatum Monasterii Reinhardifontani anno M.LXXXVI.

IN nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Henricus* , divinâ clementiâ Romanorum Imperator Augustus , omnibus tam præsentibus quàm futuri temporis fidelibus notum esse volumus , Quod in Regno nostro regulare quoddam monasterium situm est in confinio *Loiba* silvæ *Reginherisbrunno* nuncupatum , in honore Sanctæ Dei Genitricis & Virginis Mariæ , Sanctiq; Joannis Evangelistæ constructum honorificè à *Ludovico* , religioso *Comite* , ejusque Conjuge *Adelheida* primum ob spem & præmium vitæ æternæ , ob remissionem omnium peccatorum , ob salutem corporum & sempiternam requiem animarum , ob memoriam cottidianam sui suorumque omnium , Regum quoque & Episcoporum , Principum & omnium ejusdem loci statum & honorem diligentium & defendentium , cunctorumque Christi fidelium , & ut cunctis Christi pauperibus beneficium illic semper pro posse patefiat receptaculum. Igitur ex propriis prædiorum impensis Idem Monasterium *centum quinquaginta* mansis inde circumquaque adjacentibus cum mancipiis utriusque sexûs quampluribus dotando ditavit , prænominata Conjuge , ipsius filiis & filiabus in hoc sibi omninò consentaneis. Et ne unquam à posteris suis Dei servitium deinceps illic deserui possit , constituit , eandem cellam cum omnibus suis pertinentiis , non subdi nec subesse jugo alicujus terrenæ personæ vel potestatis , sed liberam ab omnibus S. Romanæ ascribi Ecclesiæ , Sanctorumque Petri & Pauli habere gubernationem , nec non Romani Pontificis defensionem. Romæ quoque per quintennium Lateranensi palatio ad luminaria concinnanda , decem solidos persolvere , sicq; eam

(n) Ef. II. 4. (o) c. XI. 6. (p) I. Cor. XIV. 40.

eam totius libertatis jure & privilegio adaugens omni proprietate & servitio, cum conjugē, filiis & filiabus omnino & fideliter abdicavit, & Abbati *Gisilberto* ejusque successoribus in dispositionem liberam Fratribus Deo sub regula monastica innibi servientibus contradidit ad utilitatem. Adhæc etiam, ut Fratres cœnobii ipsius nunc innibi congregati & adhuc in Christo congregandi tutius ac liberius Domino Deo servire possint, hujusmodi eos libertatis munere donavit, ut quândocunq̄ Patre suo spiritali orbatu fuerint, ipsi habeant liberam potestatem secundum regulam Sancti Benedicti inter se, vel undecunq̄ opus fuerit, Abbatem sui ordinis sibi non solum eligendi, sed etiam constituendi. Advocati tutela, quando & ipsa videtur eis necessaria, prædictus Comes sicut ab eisdem Fratribus est electus advocatus, quâmdâ vixerit, permanebit, & ex posteris ejus, qui idoneus huic dignitati fuerit. Nullus tamen unquam advocatus esse præsumat, nisi quem Fratres communi consilio providerint eligendum. Qui si illorum & monasterii per omnia studeat commoditatibus, diligatur ab omnibus. Si autem avarus, nec illorum commoda, sed sua quærens lucra, habeant potestatem alium sibi eligere, & hunc ex auctoritate Petri & Pauli reprobare. Hic itaque Abbate petente à Rege accipiat bannum legitimum, & ter in anno, si necesse fuerit, ubicunq̄ vel quando Abbati placuerit invitatus ab illo veniat, & ibi placitum justum pro necessitatibus & causis monasterii ritè peragat, nullum verò aliud servitium, jus aut beneficium sibi per hoc concedi cognoscat, nisi tertium bannum, & consuetudinariam justitiam videlicet super fures, proterviam & cetera talia magisq̄ inde quod præcipuum est, aternam Omnipotentis Dei speret retributionem. Nullo modo nisi Abbate volente & advocate bona & loca monasterii suis frequentis temerariis & sine causa adeat vel attingat, nec præsumtuolus in eis placitum quodlibet vel pernoscandi licentiam habeat, nec *Sub-Advocatum* pro se faciat, nec omnino aliquam calumniam, seu persuasionem monasterio aut familiae faciat. Nos quoque petitioni præfati Comitum & Abbatis *Gisilberti*, qui nunc eidem cellæ *Reginherisbrunn* præest, annuentes, firmiter statuimus, quòd si quispiam posterorum suorum vel quarumcunq̄ homo personarum unam † unicam, unum mansum, vel saltem unum mancipium, sive tale † vineam aliquid à suprâdicta cella temerarius injustè abstulerit, Regiâ auctoritate coactus tria auri talenta ad ararium nostrum persolvat primitus reddito Ecclesiæ, quod invaserat; Si verò quilibet eorum (quod absit) curtim vel aliquam villam † idem violentus quocunq̄ ingenio abalienaverit, † inde vel hoc testamentum pervertere, vel infringere attemptaverit, decem auri libras ad regiam item persolvat Cameram, primitus reddito, quod ablatum fuerat. Super hæc omnia Comes sæpe dictus Apostolicum privilegium

gium acquisivit, ut libertatis istius & traditionis statuta tanto per - - -
 permaneant. Ut autem prædictæ traditionis & libertatis status &
 omnia prædicta statuta eâ ratione quâ Deo & Sanctis ejus destinata
 sunt, † ab hac die & omni ævo in Christo rata & inconvulsa permaneant,
 † sint hanc cartam testamentariam prædicti Comitum Abbatisque rogatu in-
 de conscribi manûque propriâ corroborantes sigilli nostri impressione jussi-
 mus insigniri.

Hunbertus Cancellarius, viâ Rudhardi Archi-Cancellarii recogno-
 vi. Data V. Id. Aug. anno Dominicæ Incarnationis M.LXXXVI. Indiç. XII.
 Anno Domini Henrici III. Imp. Imperii VI. Regni autem XXIII. Actum
 Mogontie in Christo feliciter.

II.

Donatio Ejusdem HENRICI III. prædii Bifang & Villulæ
 Meginboldensfeld, cum omnibus pertinentiis, cœnobio
 Reinhardifontano facta anno MCIII.

IN nomine Summæ & Individuæ Trinitatis. Divinâ annuente Clemen-
 tiâ Henricus, Romanorum Imperator Augustus, Omnium fidelium tam
 præsentium, quàm futurorum notitiæ commendamus, qualiter Nos Ludo-
 vico Comite supplicante, prædium unum, quod vulgari linguâ dicitur *Bufang*,
 infra marcham villæ *Machtirfedi* situm, primitus illic comprehensum ab
Ernesto Reginherisbrunnensis cœnobii Abbate, seu licentia Comitum, quo-
 rum Comitatus subjacet, seu justitia civium illic habitantium, seu heredita-
 rio jure ceterarum inibi possessionum suarum, eidem loco *Reginherisbrunnon*
 Regiâ nostrâ auctoritate concedentes, stabilitum liberè ad perfruendum fe-
 cimus, quod his lachis concluditur à loco, qui dicitur *Crummilbachesheibit*
 juxta *Hurfilgerichart* usq; ad *Steinirüne*, inde per summitatem montis illius
 juxta occidentalem partem alterius montis, qui vocatur *Nutich in Fischbach*,
 perq; descensum rivi nominati usq; quo se colligit in *Emisam*, itemq; per de-
 cursum ipsius *Emisæ* usq; ad radices montis *Putars*, hinc sursum ad *Wicha-*
chesheibit, hinc per vallem *Habichisdal* usque ad locum, qui dicitur *Phanna*,
 deinde ad *Racisrot in Sultzbach*, inde super *Hurnibuhel* juxta *Tierbocum* in
Crummilbach, hinc sursum ad suprâ dictum locum *Crummilbachesheibit*
 duæ cunque his terminis cinguntur *Villula* scilicet *Meginboldesfelden* cum
 omnibus suis appendiciis, hoc est, arvis, pratis, pascuis, silvis, venationibus,
 piscationibus, viis & inviis, cultis & incultis, aquis aquarumve decursibus, re-
 ditibus & exitibus, quæsitis & inquirendis, cum omnibus utilitatibus ad
 hæc pertinentibus, his imperialibus edictis prædictum cœnobium pos-
 fidere

fidere perpetuo proprietatis jure absque ullius infestatione vel direptione volumus, jubemus, sancimus ob interventum scilicet Beatae & Gloriosa semperque Virginis Dei Genitricis Mariae, Sanctique Johannis Apostoli & Evangelistae, cunctorumque Sanctorum, quorum illic honor & memoria percelebratur. Et ut haec nostrae concessionis auctoritas magis ab omnibus semper credatur, stabilisque jugiter & inconvulsa perduret, cyrographum hoc inde in testimonium conscriptum, manuque propria corroboratum sigilli nostri impressione signari jussimus. Data VI. Kal. Octobr. anno ab Incarnat. Domin. M. C. III. Indict. XI. anno Domini Henrici Regni XLVII. Actum Mogontie feliciter.

III.

Litterae Ruthardi, Archi-Episcopi Moguntini, de curte Erfurti propè pontem, concessa Monasterio Reinhardifontano, anno MCVIII.

IN nomine Summae & Individuae Trinitatis. *Ruthardus*, Dei gratia Mogontiensis Archi-Episcopus, universorum fidelium, praesentium & futurorum, notitiam commendamus, & intimamus, qualiter Nos, pro adipiscendo consortio laboris & orationis Monachorum, die noctuque Dei servitio devotè insistentium, in monasterio quod dicitur *Reginherubrunno*, juxta *Loybam* silvam situm, constructum in honore S. Dei Genitricis & Virginis Mariae, Sanctique Johannis Apostoli & Evangelistae, eorundem Fratrum spirituali Patri & Abbati *Ernesto* Venerabili, pro pecunia & curti una, quam in nostram potestatem Idem Abbas contradidit, curtim aliam in *Erfhesfurt*, super ripam *Geraha* propè pontem, qui dicitur *Liepuuinubrucha*, eam libertate & justitiam concessimus, quam unicuique libero Viro quavis curtis ibidem usufruenda conceditur; scilicet ut tres solidos pro censu villico villae illius, ad usum Ministerii nostri, quotannis ad Missam S. *Martini* persolvat, & de cetero quicquid sui commodi ex ea, aedificando, praestando, mercando, inhabitando, consequi valuerit, liberam potestatem in sempiternum habeat. Et quia indignum & incongruum omnino videretur, ut, quod secularibus Viris, cujuscunq; nationis aut conditionis sint, in illa villa de hac re conceditur, hoc spiritualibus & ecclesiasticis Viris denegaretur, hujus nostrae devotionis concessionem monasterio supra dicto, Monachis, praesenti Abbati, sibi que succedendis, in perpetuum firmam & inconvulsam cunctis permanere temporibus decernimus; ut & verius ab omnibus sem-

per credatur, scripto hoc memoriae eam commendantes, sigilli nostri impressione signari iussimus. Si quis autem in futurum, quod absit, hæc nostra statuta irrita facere præsumserit, hujus nostri privilegii & Episcopalis officii auctoritate anathematis & banni vinculis sit innodatus, & æternâ, nisi resipiscat, sit maledictione damnatus. Data anno Dominicæ Incarnationis M. C. VIII. Indictione II. Actum Heilinginstat.

IV.

LITERÆ ADELBERTI, Archi-Episcopi Moguntini, de Advocacia Monasterii Reinhardifontani, anno MCXXV.

IN nomine S. & Individuæ Trinitatis, Adelbertus Dei gratiâ Mogontienſis Archi-Episcopus, & Apostolicæ Sedis Legatus, omnium tam præsentium, quam futurorum fidelium noticiæ tradimus, qualiter Ernst, Abbas Venerabilis Monasterii S. Mariæ perpetuæ Virginis, Sanctique Johannis Evangelistæ, quod situm est in loco, qui Reginherisbrunnum dicitur, atque Serenissimus Comes Ludewicus ejusdem monasterii Advocatus, pactum in euntes constituerunt, ut idem Comes, & quicumque post eum Advocatus, secundum privilegia Romanorum Pontificum, quæ apud idem cœnobium servantur, electus fuerit & constitutus, pro cunctis, quæ juris sui videntur, duo tantum per singulos annos talenta, unum in natali S. Waltpurgæ, alterum ad festum S. Michaelis à Fratribus accipiat, & de cetero nihil amplius, quam æternæ retributionis præmium experat: non Sub-Advocatum absque consensu Abbatis & Fratrum pro se constituat, nullum placitum super alicujus rei negotio in aliquo ipsorum ditionis loco, nisi forte Abbate petente & Fratribus agat. De furto autem & proteiuvia, cum rei necessitas postulaverit, quando & ubi voluerit Abbas, eodem Advocato præſidente, ritè discussio fiat, & quicquid exinde æquitatis, dicente iudicio, provenire poterit, tertia pars ipsius Advocati, reliquum Abbatis & Fratrum erit. Bona monasterii suis temerariis frequentis non adeat, nullum ex familia, nec eos, qui bona monasterii incolunt, violenter opprimat, vel bona eorum injustè diripiat. Ut ergo nihil horum ex hoc, & in omne præsentis sæculi tempus irritum fiat, Nos per misericordiam Dei, tam Episcopali quam Sedis Apostolicæ legationis auctoritate fulti, facta dictaque banno nostro petentibus illis innodantes, quæ constituerunt, constituimus, sancimus & confirmamus, atque per hujus privilegii nostri paginam, quam manu propria roborantes sigilli nostri impressione signa-

signavimus, rata & inconvulsa esse decernimus. Actum Erpesfurt anno ab incarnatione Dominica M. C. XXV. indictione tertia.

V.

Littera Comitum Orlamundanorum de Vollersroda,
anno MCCCCLI.

Herr Friederich und Hermann / Gebrüdere / von Gottes Gnaden Gra-
fen von Orlamunda und Herrn zu Weimar / bekennen öffentlich an
diesen Brieffe / daß Wir verkauft haben recht und redlich unser eigers
Guth / das Dorff genandt Vollersroda / das da liegt bey Dobrischen / mit
alle dem / was darat und darzu gehöret / im Felde und im Dorffe / es sey
Weide / Wiesenwachs / und woran das lieget / oder / wie man es nen-
net / was vor Alters zu demselben Dorffe gehöret hat und noch gehö-
ret / und die Hopf-Gärten / die da heißen die Köder / und das Holz / das
etwa Heidenrichs von Roda war / das Holz und die Köder stossen ans
Schickenholz / das da liegt bey Dobrischen / dem bescheidenen Manne
Herrn Heinrichen von Rudolphstadt / dem Priester / den man nennt vor
Prage / um 34. Schock gemeiner Groschen / die er uns vor Guldten gege-
ben und bezahlt hat / daselbe Dorff mit alle dem / was darzu gehört /
die Hopffgärten und das Holz haben Wir dem vorgenandten Heinrich
geantwortet in seine Gewähr / und antworten Ihms und dem Spittahl
zu Jena in diesem gegenwärtigen Brieffe in Gottes Nahmen und
durch Gott zu einem ewigen Seelgerathe / daß man Unserer und Un-
serer Vorfahren Seele in dem Spittahle gedencke / mit aller Herrschafft
und Berichte über Hals und über Hand / und nutzen / und mit aller
Rechten als Wirs gehabt haben / vor ein recht eigen / und verzeihen Uns
alles des Rechens / das Wir daran hatten / oder haben solten / und ge-
loben dem vorgenandten Heinrichen und dem Spittahle daselbe Guth
zu gewehren vor aller Ansprechung / als recht ist / zu einem Gezeugniß
dieses / und geben Wir diesen Brieff verinsiegelt mit unserm Insiegel /
das ist geschehen nach Gottes Geburt vierzehnhundert Jahr / dem ein-
und funffzigsten Jahre an dem Montage vor der Heiligen zwölff Botere
Tage / Unser Rede sind Gezeugen die Erbaren Leute zu Ulrich / Unser
Cappellan Gernot / und Nepez von Ober-Weimar / Unsere Richter / Henke
von Bippach / Eberhart Batzirney / und andere gute Leute viel und genug
die das sahen und höretent.

(L.S.)

(L.S.)

LI 3

VI. Dona-

Donatio B. Virgini Isnacensi facta anno 1326.

Ego *Theod.* quondam plebanus novi hospitalis extra muros Isnacens. civitatis recognosco tenore presentium publice protestando, quod, ob reverentiam Dei Omnipotentis & Gloriosæ Virginis Mariæ, redditus & proventus jam infra scriptos, videlicet VI. maldra annona mensuræ Erfurtensis, de tribus mansis & dimidio in campis villæ *Phalendorf* sitis, & VI. maldra avenæ *Sonnebornensis* mensuræ, de uno manso in campis villæ *Metebach* sito annuæ pensionis, propriâ meâ pecuniâ comparavi, ad Collegiatam Ecclesiam B. Mariæ Virginis in *Isenache*, dum de medio sublatus fuero, in salutem & remedium animæ meæ perpetuò pertinentes. Dans & committens Dominis & Canonicis dictæ Ecclesiæ plenam & liberam potestatem ordinandi & disponendi de proventibus & redditibus, prout ipsorum conscientis, nec non salutis animæ meæ videbitur salubrius convenire. Protestor nihilominus, me nunquam fuisse Canonicum in Ecclesia memorata, quâquam ad Capitulum vocatus fui, & locum in choro habui dictorum Dominorum de gratia speciali, & penitus nullo jure. Testes hujus rei sunt Dominus Prior in *valle S. Joannis & Albertus de Glichen*, Monachus Ordin. Cisterciens., *Joann Lusso*, *Albertus de Hollunder*, *Gyselerus de Besa*, & *Conradus* dictus *Sue*, & quàmplures alii fide digni. In quorum evidens testimonium hanc cartam & literam sigillis Domini Præpositi S. Nicolai in *Isenache*, Domini *Dietmari* Plebani S. Georgii ibidem, nec non Domini *Joannis de Luppenze* Archi-Presbyteri, meis precibus obrinui communitam. Quod Nos Præpositus S. Nicolai in *Isenache*, Plebanus S. Georgii ibidem, & Joannes Archi-Presbyter prænotati presentibus publice protestamur. Datum anno Domini MCCCXXVI. in vigilia B. Matthiæ Apostoli.

VII.

Dotatio altaris S. Martini in capella Veteri B. Mar. Virg.
anno 1377.

Noverint universi & singuli presentium Inspectores, quod ego *Conradus de Casselle*, (*Dassle*) Presbyter Mogunt. Diocel., ob salutem animæ meæ & Progenitorum meorum, ad honorem Omnipotentis Dei, S. Crucis, B. Mariæ Gloriosæ Virginis, & B. Martini, novum altare, in honorem eorundem Sanctorum dedicatum, in capella veteri Ecclesiæ S. Mariæ Isnacensis situm, duxi dotandum cum redditibus annuis infra scriptis. Primò cum censu trium *marcarum*, quem habeo in prætorio oppidi *Craceborgh*, quemque comparavi

paravi à Magistris Consulum & Consulibus ibidem. Item cum censu *dimidia marca*, quem comparavi à relicta quondam *Alberti Becken* & suis heredibus ibidem in *Crucborck*: item cum censu *unius maldri frumenti Erfurtenſis* mensuræ, sito in *Bischofferoda*. Hos igitur census & redditus Ego *Conradus* prædictus donavi & dono præfato altari & ejus Prioribus pro tempore existentibus cum jure & honore, quibus eos tenui hucusque & comparavi secundum tenorem literarum, super emtione hujusmodi censuum confectarum. Et cum hujusmodi emtiones sint sub forma reemtione per me comparatæ, volo, ut, si qui eorundem censuum reemantur, quod pecunia inde recepta iterum convertatur in similem pensionem de consensu & consilio Decani & Capituli Ecclesiæ S. Mariæ supradictæ. Et sic erit faciendum cum omnibus censibus supra scriptis, quotiescunque se obtulerit calus reemtione. Item volo, quod Decanus Ecclesiæ S. Mariæ prædictæ quicumque pro tempore fuerit, hujusmodi altare, quoties ipsum vacare contigerit, conferat personæ habili, actu sacerdotali, vel qui saltem infra annum à tempore collationis sibi factæ fiat Sacerdos. Et quod hujusmodi persona sit sub obedientia Decani pro tempore existentis, & serviat dictæ Ecclesiæ in omni forma & modo, sicut alii Vicarii Ecclesiæ ejusmodi. In cujus rei testimonium sigillum meum duxi appendendum. Datum anno Domini MCCCLXXVII. XII. Cal. Septembr.

VIII.

Confirmatio Carthusiæ Isnacensis anno 1381.

IN nomine Domini Amen. Cum ea, quæ geruntur in tempore, de facili evanescent cum eodem, & de gestis hominum etiam laudabilibus de facili emergit dubitatio, nisi causa memoriæ labilis oblivio rerum posteritati auferatur. Hinc est, quod Nos Fratres *Joann. Castorum* Prior, & *Michahel* Monachus domus *Ovi B. Mariæ* propè Pragam Ord. Carthusiani, auctoritate nobis commissa per Venerabilem Priorem, Dominum *Joannem*, Priorem Monasterii S. Bartholomæi de trisulco, ejusdem nostri Ordinis Generalem Visitatorem, plenam habentem Capituli Generalis ex Apostolica commissione potestatem, --- Visitatores Alamanniæ inferioris, omnibus & singulis, ad quos præsentem perveniant, præsentium intentione publicè profiteamur, quod novæ plantationis domum *Valli Sanctæ Elizabeth* propè *Isenach*, per Priorem & Conventum Domus Sancti Salvatoris propè Erfordiam dicti nostri Ordinis, (jussu Principis,) ad honorem Dei Omnipotentis, B. Mariæ, S. Joannis Baptistæ, & B. Elizabeth, omniumque Sanctorum, erectam & instauratam, præfatiq; Conventus divisionem, quantum ad sex personarum duntaxat sustentationem, ad datam novam fundationem dirigendam, unâ cum earum portionibus, præbendis, annuisque pensionibus dictas perionas concernentibus, & specialiter tot & tantum, prout in literis

desu-

desuper editis & confectis de verbo ad verbum designantur, datæ sunt & deputantur - - - amplioribus quovis modo, causis veris & legitimis nos ad hæc monentibus, ratificavimus, approbavimus, confirmavimus, & dicto nostro Ordini incorporavimus, & præsentibus, auctoritate nostra prædicta Nobis in hac parte tradita in Dei nomine ratificavimus, approbavimus, confirmavimus & incorporavimus. In cujus quidem confirmationis evidentiam & auctoritatem ampliolem Sigilli nostri Conventus appensione præsentem litteram duximus munitendam. Dat. anno Domini MCCCLXXXI. feria sexta post octavam corporis Christi.

IX.

Bulla Urbani VI. Papæ Ordini Carthusian. data
anno 1382.

ONaldus, permissione divinâ Abbas Monasterii Sanctæ Mariæ Scotorum in Vienna, Ordinis S. Benedicti, Patavienf. Dyacel. universis & singulis, ad quos præsentis nostræ literæ pervenerint, salutem in Domino sempiternam. Literas Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini URBANI, divinâ Providentiâ Papæ VI. cum ejus vera bulla plumbea in cordulis sericis more Romanæ curiæ bullatas, sanas & integras, non raras, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas seu vitiatas, sed omni prorsus vitio & suspitione carentes, per Venerabilem & Religiosum Fratrem Dominum Joannem, Priorem Domus Orti Anglorum, propè Herbipolin Ordini Carthusiens., Herbipolenf. Diæces. præsentatas, Nos cum ea, quâ decuit, reverentia noveritis recepisse, quorum tenor de verbo ad verbum erat iste:

URBANUS Episcopus, servus servorum Dei. Dilectis Filiis Priori Generali & universis Fratribus Ord. Cartusienf. salutem & Apostolicam benedictionem. Sacræ Vestræ religionis auct., sub qua, abjectis mundanis illecebris, devotum & sedulum exhibetis Altissimo famulatum, promeretur, honestis ut petitionibus vestris, illis præsertim, quæ personarum ac monasteriorum & locorum vestri Ordinis utilitatem concernunt, favorabiliter annuamus. Cùm itaque, sicut exhibita Nobis nuper pro parte vestra petitio continebat, licet Vobis & Ordini Vestro prædicto à Sede Apostolica per ipsius Sedis literas sit indultum, ut ad exhibendas aliquas procurationes Legatis, aut Nuntiis dictæ Sedis, etiamsi hujusmodi Legati essent de latere, aut ad præstanda quævis subsidia, seu

exactio-

exactiones, quocunque nomine censeantur, quibuscunque personis minimè teneamini, & ad id compelli nequeatis per literas dictæ Sedis, ut eorundem Legatorum, etiam si spoliarentur literæ nostræ, se extenderent ad exemptos, nisi de vestro Ordine ac de hujusmodi indulto plenam & expressam, ac de verbo ad verbum facerent mentionem, tamen quia in hujusmodi literis Apostolicis, quæ modernis temporibus super præstationibus hujusmodi procuratorium Legatorum & Nunciorum dictæ Sedis conficiuntur, tot clausulæ derogatoriæ inferuntur, quod hujusmodi indultum nullatenus vobis prodesse potest, sed quodammodo per easdem literas infringi videtur, pro parte Vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut proinde Vobis super hoc de opportuno remedio dignaremur. Nos igitur volentes vos favore prosequi gratiæ specialis, hujusmodi supplicationibus inclinati volumus, & Vobis, & prædicto vestro Ordini, tenore præsentium, auctoritate Apostolica indulgemus, ut ad dandum, seu præstandum hujusmodi procuraciones aliquibus Legatis etiam de latere, ut quibusvis Nunciis dictæ Sedis, aut alia quævis subsidia, seu exactiones, quocunque nomine censeantur, quibuscunque personis, ut ad contribuendum in procuracionibus seu subsidiis hujusmodi minimè teneamini, neque ad id compelli possitis inviti prætextu quarcunque literarum dictæ Sedis sub quavis forma, vel expressione verborum jam forsan concessarum, vel in posterum concedendarum, nisi in eisdem literis nominatim expressa fuerint omnia nomina Monasteriorum Vestri Ordinis suprædicti. Districtiùs inhibentes hujusmodi Legatis & Nuntiis, & quibuslibet aliis, ne Vos super præmissis contra indultum nostrum hujusmodi quomodolibet molestare, aut ad solvendum procuraciones & subsidia, seu exactiones hujusmodi, aut ad contribuendum in ipsis, Vos quoquo modo compellere præsumant, ac decernentes extunc irritos & inanes quoscunque processus & sententias, quos & quas post & contra inhibitionem nostram hujusmodi contra Vos fieri contigerit, seu etiam promulgari. Nulli igitur omninò hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis & constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumserit, indignationem Omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud S. Petrum XVII. Kal. Maj. Pontificatûs nostri annò quartò.

Post quarum literarum Apostolicarum præsentationem & receptionem Idem Prior pro se & Conventu suo Nobis humiliter supplicavit, quatenus, cum literas easdem non habeat plurificatas, & si

Mm

eas

eas ex aliquo eventu sinistro perdantur, de facili recuperare non posset, ipsas in publicam formam longè latèque, ubi & quando oportuerit, ostendendam, pio caritate Christi transumi curaremus seu transcribi. Nos igitur Abbas præfatus caritate moti & petitione rationabili ipsas literas Apostolicas de verbo ad verbum per *Magnum Schmich* Clericum Augustin. Not. Publ. infrascriptum fideliter ut fides eis adhibeatur plena, transcribi fecimus & transumi. In quorum testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus appendendam. Datum Wiennæ in dicto nostro Monasterio anno Domini MCCCLXXXIII. Indict. VI. Pontificatûs Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini URBANI, divinâ Providentiâ Papæ VI. anno quinto, Mense April. die XXVII. Horum actorum vel qu. præsentibus Honorabilibus Viris *Magno Lamberto Sluter* de Geldria, Colonienf., *Gerharto de Huyessem* - - - Clericis, *Goëmmano de Confluentia Treverisq.*, & *Henrico de nova Cella Herbipolenf.* diœces. & pluribus aliis fide dignis, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

(L.S.)

INDEX

I N D E X.

A.

<p>A seu <i>Aba</i> i.e. aqua 2.</p> <p><i>A. B. C.</i> das böse 134.</p> <p><i>Abbas Reinhardi</i> fontanus castigatur à Moguntino, 40.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Fuldensis</i> inter sacra occisus, 53.</p> <p style="padding-left: 2em;">castigatur cum <i>Hersfeldensi</i> 74.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Portensis</i> visitat monasterium <i>Catharin.</i> 238.</p> <p><i>Abbatissa S. Catharina</i> 33. 133.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>S. Nicolai</i> suspensa index earum 94.</p> <p style="padding-left: 2em;">134.</p> <p><i>Academia Lipsiensis</i> origo 108.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>& Wittebergensis</i> 126.</p> <p style="padding-left: 2em;">turbatur à <i>Carolstadio</i> 134.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Jenensis</i> ortus 174.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Rect. & Professores</i> 175.</p> <p style="padding-left: 2em;">transfertur <i>Salsfeldiam</i> 212.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Rintheiensis</i> 232.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Argentinenfis</i> ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Erfurtensis</i> 104.</p> <p><i>Adelberti Moguntini</i> motus ob decimas 17.</p> <p><i>Adelgerus</i> ab <i>Honstein</i> Prior <i>Dominic. Isnacens.</i> 41. 43.</p> <p><i>Adelheida</i> <i>Ludovici Salii</i> conjux agit penitentiam 14.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Abbatissa S. Nicolai</i> 22.</p>	<p><i>Adolfi Imp.</i> facinora & bellum 63. seq.</p> <p style="padding-left: 2em;">invasit <i>Misniam</i> 64.</p> <p style="padding-left: 2em;">& <i>Thuringiam</i> 68.</p> <p style="padding-left: 2em;">remittitur ab omnibus ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">privatur imperio ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">miserè perit ibid.</p> <p><i>Adolfi Wilhelmi</i> <i>D. S.</i></p> <p style="padding-left: 2em;">filii 247. seq.</p> <p style="padding-left: 2em;">obitus 248.</p> <p><i>Advocatus Isnacensis</i> captus & mortuus 70.</p> <p><i>Erarii ecclesiastici</i> collectores 101.</p> <p><i>Agenda ecclesiastica</i> 147.</p> <p><i>Albertus Brunsvicensis</i> multos capit 48.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>Thuringia & Misnia</i></p> <p style="padding-left: 2em;">vastator 49.</p> <p style="padding-left: 2em;">captus 50.</p> <p style="padding-left: 2em;">pretium ejus ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">punitur 85.</p> <p><i>Albertus degener</i> 52.</p> <p style="padding-left: 2em;">conjux & filii ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">vult necare uxorem ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">obit ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">liberalitas ejus ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">filii ejus bene educati 53.</p> <p style="padding-left: 2em;">fiunt heredes <i>Misnie</i> ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">fugat <i>Antistitem Magdeburg.</i> 54.</p> <p style="padding-left: 2em;">deceptus ab eodem ibid.</p> <p style="padding-left: 2em;">bellum inter eum & filios 56.</p> <p style="padding-left: 2em;">hos vult exhereditare 63.</p> <p style="padding-left: 2em;">privilegia urbis innovat 57.</p> <p style="text-align: right; padding-right: 2em;"><i>M m</i> 2. captus</p>
---	---

I N D E X.

captus	62.	vita, laus, officia & facta ejus	152.
non mutat mentem	ibid.	Luteri scripta revisit	153.
nec semper fuit degener	63.	perstringit errores Osiandri & Majoris	155.
transactio ejus	ibid.	Professor Theolog. Jenensis	153.
magnos ciuitatus	ibid.	improbat thesin Synodi Isnac.	170.
ducit Adelheid. Arnshaugianam	69.	monetur	171.
multa vendit bona	70. 72.	perstat in sententia	ibid.
obit	74.	responsum ejus	ibid.
Albertus Austriacus imperio potitur	68.	lis cum Illyrico	172.
clades ejus	70. seq.	indignatio	173.
Albert. Knut capite plexus	74.	imago ejus	174.
Alberti I. D.S. obitus	111.	cessitat	182.
II. natalis	221.	excusatur	ibid.
reformatio	243.	litera ad Rosinum de restitutione	
obitus	ibid.	Victorini	187.
III. nuptiae	251.	& declaratione hujus ad eundem	191.
Aldendorf (Joh.) Superint.	198.	ad Monnerum	195.
instaurator penitentiae eccle-		opponit se Victorino	188.
siastica	200.	mavult peccatum originale sub-	
litera ad eum Theologor. Jen-		stantiam vocare	194.
nens.	ibid.	somnia	198.
deponitur	210.	obitus & epitaphia	199.
Alstedium sedes Palatinorum Saxonia	27.	Anabaptistarum furor	142. 154.
quomodo Querfurtensis acceperit ib.		Anhaltinus captus	108.
mansit penes Saxones	ibid.	Anna Schvvartzburgica fomes belli intestini	109.
Altare S. Martini dotatum	88.	S. Anna sacellum & hospitale	36.
cum Vicariis in aede B. V.	94. 104.	renovatur	242.
	147.	concones in eo mutata	198.
Altenberg	11.	Annalium ecclesiasticorum Isnae origo	202.
encania ibid.	13.	Anserum phthiriasis	119.
Ecclesia dantur desimae	20.	Antiquitatum Romanar. conditor Rosinus	234.
Altenburg urbs imperialis	64. 72.	Apollonius nothus Alberti	53.
clam abducuntur Principes	118.	multa ei data	ibid.
	seq.	obit	69.
Altenstein emittitur	82.	Vitzthum	120.
Amisdorf (Nicol.) fit Episcopus Numburg.	149.	Aqua	
privatur dignitate	150.		
certamina ejus	151.		
Ecclesiarum Inspector	152.		

I N D E X.

<i>Aqua salientes in monte Petrino Erfurti</i>	16.	<i>Bardo Moguntinus an & cujus autoritate</i>	
<i>Ara in templis murata</i>	183.	<i>Ludov. Vicarium in Thuringia fecerit?</i>	5.
<i>Arx Clemmia V. castrum, Klemm & Clem-</i>			seq. & 62.
<i>mia,</i>		<i>Bavarus in Collegium Electorale receptus</i>	233.
<i>Wassenburgica emta</i>	85.	<i>Beata Bachrabin monasterio ejecta</i>	120.
<i>Raspenbergica destructa</i>	75.	<i>Beccherer (Foh.)</i>	229.
<i>Ducalis hic ex domo telonia</i>	127.	<i>Bellum Erfurtense</i>	29.
<i>Das blaue und rothe</i>	147.	<i>inter Misnensem & Brabantinam</i>	46.
<i>Maresulana condita</i>	217.	<i>in Thuringia à Sophia ortum</i>	ibid.
<i>Fridensteinensis</i>	243.	<i>novennale extinctum</i>	51.
<i>Vinariensis</i>	246.	<i>inter Albertum & filios</i>	56. seq.
<i>Attila an fuerit Isnaci</i>	3.	<i>intestinum</i>	103. 109.
<i>ejus icones & nummi</i>	ibid.	<i>Würtzburgicum</i>	103.
<i>Aula Ducalis Isnacens. origo</i>	219.	<i>Bohemicum</i>	110.
<i>Aurbachia (Catharina) mors & laus</i>	223.	<i>fraternum quinquennale</i>	115.
<i>Aveman (7. Christ.) occisus</i>	242.	<i>extinctum</i>	118.
<i>vita ejus</i>	ibid.	<i>Gothanum</i>	208.
<i>(Eliæ Henrici) vita & obitus</i>	254.	<i>Berck (Phil.) Cancellar. obit</i>	229.
<i>(Casp.) obitus</i>	244.	<i>adagium ejus</i>	ibid.
<i>(Ern. Ludov.) vita & mors</i>	255.	<i>Berckense colloquium</i>	147.
		<i>Comitatus</i>	222.
		<i>Bernhardi I. D. S. obitus</i>	244.
		<i>H. D. S. obitus</i>	251.
		<i>à Flacheim transfert monasterium</i>	
		<i>Wilhelmitanum Weisenboruam</i>	47. 69.
		<i>Bibliotheca scholastica autor</i>	216.
		<i>Wieneriana schola data</i>	217.
		<i>Georgiana origo</i>	219.
		<i>Heydelbergens. Romã delata</i>	233.
		<i>Biermost Cancellarius</i>	127.
		<i>Birckensfeld (Georg.) obit</i>	222.
		<i>Bissandri (Adami) fata & vita</i>	212.
		<i>Bodenstein (Andr.) nuga</i>	134.
		<i>socii ejus</i>	150.
		<i>Boëtius (Sebast.) predicat Mülhuse</i>	150.
		<i>pulsus</i>	ibid.
		<i>fata ejus</i>	ibid.
		<i>(Andreas)</i>	153. 182.
		<i>Bohemi ab Alberto Imp. exciti</i>	72.
		<i>M m 3</i>	Bohe.

B.

B <i>Adenbach</i>	11.
<i>Balthasar Landgr. nascitur</i>	79.
<i>iter in Angliam</i>	84.
<i>nuptia prima</i>	88.
<i>uxor tria attulit oppida</i>	ibid.
<i>fit eques</i>	84.
<i>discordia cū Principe Hafs.</i>	92.
<i>Linam induxit Gotham</i>	87.
<i>auget numerum Senatorū.</i>	101.
<i>nuptia secunda</i>	107.
<i>obit</i>	ibid.
<i>Baptizatus primus in aede Georg.</i>	184.
<i>omnes hic baptizati</i>	202.
<i>dubium de eo</i>	111.
<i>baptismus Judæi</i>	149.
<i>ceremonia circa eum</i>	ibid.
<i>error ridiculus</i>	222.

I N D E X.

Bohemia oppida emta	103.	Frid. Severus contra eum electus	82.
regnum Wilhelmi declinat	119.	Imp.	82.
Bolfraſius Medicus	240.	Carolſtadii nuga	134.
Bombarda primum in Thuringia exploſa	85.	Carthuſianorum Iſnacenſ. origo	89.
Bona S. Nicolao data & confirmata	31.	licentia iis data	ibid.
Strekda cum Moſelberga emta	75.	unio & tranſactio 91.	126.
Carthuſiani vendita V. Carthuſian.		confirmatio eorum,	92.
Bonſinii lapſus	14.	privilegia innovata	120.
Borna occupata	64.	emunt bona Megalupnicenſia	110. 125.
Boyueburg, (7. Bertold.)	242.	vendunt villam Langs	126.
Brandenſelſii puniti	91.	ſtreit &c.	126.
Brandenſtein (Heinr.) Vicarius Principis	121.	Priores	92.
(Catharina) pellex Wilhelmi	119.	tranſactio cum S. Nicolao	126.
Braun (Joh.) Luteri amicus	126.	Caſtra multa exſtructa	47.
Braxandi licentia Nobilibus in Stedfeld data	119.	circa Iſnacum	49.
Breithauptii (Dav.) vita, laus, & obitus	247.	deſtructa	ibid. p. 62. 69.
Brunn bey Eſpenfeld	11.	Hopfgartense everſum	69.
Brunnwartsrode	12.	Casus memorabilis	82. 28. 90.
Bucheborn	11.	Cataclyſmus Thuringicus	229. ſeq.
Burcardus Dux Thuringor. ubi occiſus	4.	Catechiſmus Luteri à Menio reformatus	143.
Burggraviatus Norinbergensis	147.	Cella S. Eliſabethæ	78.
Thuringia	18.	S. Martini ad Vierram	16. 78.
Bureſmühle	69.	Paullina	17.
Buſſerode	11.	Ceremonia circa baptiſmum Judæi	149.
C.		Chemnitium urbs imperialis	64. 72.
Cæcilia Lud. Barbatæ uxor	12.	Chorus ſymphonicus hic inſtitutus	237.
Calviniſmus Iſnacenſis	229.	Chriſtianus Moguntinus Miles & Epiſcopus	17.
Campana magna fuſa	214.	Chriſtina Duciffa reſormata	223.
in tormenta bellica mutata	146.	poſtularum ejus à Rebbanio	ibid.
non amplius pulſantur manæ & ſer		hujus reſponſum	224. ſeqq.
ro	138.	confeſſio ejus prima & ſecunda	228. ſeq.
refuſa	214.	docta Princeps obit	246.
Apoſtolica	222.	numerus octonarius eiſacer	ibid.
Canonicorum B.V. tituli & nomina	95. ſeqq.	Citade inſolita	259.
Canterus (Andr.) doctus puer	243.	Cingari	110.
Carolus IV. quid Iſnaci fecerit?	18. ſeq.	Civitas Palatina qua?	27.
		Civi-	

I N D E X

<i>Civitates Imperiales accipit Herman. Landgr.</i>	32.	<i>Landgr. indignatio</i>	40.
<i>Clavium usus movet lites</i>	183.	<i>cur Fritzlariam incenderit?</i>	ibid.
<i>Clemmia arx condita</i>	49.	<i>pœnitentia ejus</i>	ibid.
<i>varii ejus Domini</i>	ibid.	<i>fit ordin. Teutonici membrum</i>	ibid.
<i>destruitur</i>	69.	<i>& supremus Magister</i>	43.
<i>instauratur</i>	72.	<i>cum fratre condit monasterium Do-</i>	
<i>Flacianisfni latibulum</i>	213.	<i>minicanorum Isnaci</i>	41.
<i>Cleri Isnacensis index</i>	255. seq.	<i>& in valle Joannitica</i>	ibid.
<i>Cœna sacra ter in septimana distributa</i>	205.	<i>mors</i>	47.
<i>Collectores erarii ecclesiastici</i>	101. 185.	<i>Eversteinius captus & suspensus</i>	48.
<i>Collegium Schalbuanum</i>	78.	<i>Consistorii Isnacensis origo</i>	219.
<i>Colloquium inter Henric. IV. & Saxones</i>	16.	<i>Conventus Theologorum Isnacens.</i>	52. 146.
<i>Berckense</i>	147.	<i>Protestantium</i>	140. 146.
<i>Wormatiense</i>	148.	<i>Electorum Mülbuse</i>	232.
<i>Vinariense</i>	183.	<i>Sleusinge</i>	233.
<i>Collusio Henr. IV. cum Moguntina</i>	16.	<i>Copulatus matrimonio quis hic primùm fue-</i>	
<i>Cometa</i>	251.	<i>rit?</i>	184.
<i>Comes de patibulo suspensus</i>	48.	<i>index omnium</i>	202. seqq.
<i>Comitatus Sommerburgicus venditus</i>	26.	<i>Cordi (Euricii) pœma</i>	140.
<i>Berckensis ad Ilmum</i>	222.	<i>Corpus doctrina Thuringica</i>	210.
<i>Comitum Thuringia origo</i>	8. seq.	<i>Cottarum origo Isnaci</i>	106.
<i>Palatinorum Saxon. ortus & series</i>	24.	<i>insignia eorum nobilia</i>	ibid.
<i>Kevernburgenses extincti</i>	91.	<i>Conradi vidua specialis Luteri be-</i>	
<i>Kirchbergici arces destructa</i>	69.	<i>nefactrix</i>	125.
<i>Orlamundanorum potentia</i>	83.	<i>Henricus</i>	200.
<i>Communicantium in urbe catalogus</i>	203.	<i>litera Luteri & Melanthonis ad</i>	
<i>seqq.</i>		<i>Cottas</i>	ibid.
<i>Conciones seditiosa</i>	136.	<i>Joannes amotus</i>	210.
<i>in xenodochio utroque</i>	126.	<i>Crauelense feudum confirmatum</i>	63.
<i>matucinarum institutio</i>	198.	<i>bona B.V. data</i>	64.
<i>Concordia christiana subscriptio</i>	211.	<i>Creutznacher (Conrad)</i>	147.
<i>liber impressus & publicatus</i>	212.	<i>Croati repulsi</i>	240.
<i>Principum</i>	108. 118. 129. 210.	<i>Crucis lignea miracula</i>	113.
<i>221. 255.</i>		<i>aurea in dorso</i>	126.
<i>Confessionis Augustana oblatio</i>	142.	<i>Crucisburgum emtum</i>	23.
<i>Thuringica Casari oblata</i>	151.	<i>captum</i>	49. 68.
<i>Conradus Imp. Ludov. Barbat. fecit Comitem</i>	9. seq.	<i>Cunegunda Isenburgica pellex Alberti</i>	53.
		<i>filius ejus</i>	69.
		<i>obit cum eo</i>	ibid.
		<i>Curia Provincialis Jenensis origo</i>	206.
			Judi-

I N D E X.

<i>Judices, Assessores & Advocati</i>	Saganus à Saxonibus emtus 120.
	redit ad Bohemiam <i>ibid.</i>
<i>Coburgensis</i>	207. <i>Dürfeld. (Christ.) heretodoxia</i> 183.
<i>Isnacensis in Cancellariâ mutata</i>	<i>vita ejus</i> 213.
<i>Current</i>	237.
<i>Custodes templi Georgiani</i>	186.
<i>Cygnæa urbs Imperialis</i>	64. 72.

D.

D Agobertina fundatio ficta	17.
<i>Decanorum &c. B. V. tituli & nomina</i>	94. seqq.
<i>Decima multos cient motus</i>	14. 16. 17.
<i>is renunciat Moguntinus</i>	17.
<i>dantur Ecclesie Altenbergensi</i>	20.
<i>Decretum Synodi Isnacensis</i>	159. seqq.
<i>Diaconi Isnacenses</i>	256.
<i>Diploma Conradinum, quò Ludov. Barbatu</i>	9. seqq.
<i>fit Comes Thuring. cum notulis</i>	120.
<i>Ditericus Bercker, monachus ardelio,</i>	88.
<i>Divisio Provincia</i>	92.
<i>Dominicanorum gratiarum actio</i>	127.
<i>Domus telonii in arcem mutatur</i>	6. seq.
<i>Donatio Ottoniana ficta</i>	31.
<i>S. Nicolao facta confirmata</i>	34.
<i>S. Catharina facta</i>	77. 270.
<i>B. V. facta</i>	266. 267.
<i>Cœnobio Reinhardisfontano facta</i>	54.
<i>Dresda vendita</i>	77.
<i>Drisfursienses latrones</i>	<i>ibid.</i>
<i>capti</i>	<i>ibid.</i>
<i>dant tres pagos pro pretio</i>	<i>ibid.</i>
<i>privantur dominio</i>	<i>ibid.</i>
<i>libido & pœnitentia Friderici</i>	82.
<i>Ducatus Lâszelburgicus venit ad Wilhelm.</i>	114.
<i>D. S.</i>	

E.

E <i>Cardisberga occupatur</i>	75.
<i>Ecclesia Altenbergensi dantur decima</i>	20.
<i>Collegiata in monte fundata</i>	63.
<i>multa bona data ei</i>	64. 79.
<i>immunitates</i>	66.
<i>& census</i>	<i>ibid.</i>
<i>quî confirmati</i>	<i>ibid.</i>
<i>lignorum Hasenbühl datur</i>	68.
<i>turres diruta</i>	69.
<i>instaurata</i>	<i>ibid.</i>
<i>donatio</i>	76. 113.
<i>altaria in ea</i>	94.
<i>lis cum Minoritis</i>	104.
<i>& transactio cum iis</i>	<i>ibid.</i>
<i>concordia inter Canonic. & Vi-</i>	111.
<i>carios</i>	111.
<i>transigit cum S. Jacobo Crucisbur-</i>	129.
<i>gi</i>	127.
<i>Canonici castigati</i>	127.
<i>Ordruſiana translata Gotham</i>	82.
<i>Misnensium reformatio</i>	147.
<i>ſcholarumq; defectus</i>	143.
<i>Eilgerus V. Adelgerus.</i>	
<i>Electio Caſaris litigioſa</i>	32.
<i>Electoſ Saxon. primus</i>	111.
<i>captus</i>	150.
<i>lis cum Erico D. S.</i>	111.
<i>Eleemoſyna Dominicanis data</i>	92.
<i>gratia-</i>	

I N D E X.

gratiarum actio pro iis	92.	Trutvetteri	130. seq.
Elisabetha, conjux Ludov. Pii condit hospita-		Ern. Harstalli	147.
le cum sacello S. Anna	36.	Thannense	149.
mirè vexata	38.	J. Frid. Elect.	157.
abit Marburgum	ibid.	Andr. Boërii	182.
labitur in cœnum	39.	Eob. Hessi	149.
Sanctus adscripta	42.	Stella	196.
fons ejus infrà Wartburgum	ibid.	Weisii Superint.	198.
reliquia ejus suspecta	ibid.	M. Henr. Schollionis	ibid.
vallis ejus	89.	Nic. Amsdorsii	199.
Marchionis F.	75.	Henr. Cotta	200.
eremus hujus	79.	Martha Neubergeria	207.
obitus	82.	Henr. Fulda	ibid.
Arnschaugiana laus & mors		Cyr. Lindemanni	209.
	84.	Nic. Evandri	ibid.
legatum ejus	ibid.	Mich. Purgoldi	ibid.
Palatina fugit Isnacum	209.	Widebrami	215.
obit	218.	Hufani	216.
Encania Altenbergensia	13.	J. Casimiri D.S.	239.
Episcopi Moguntini habitus	17.	J. Ernesti D.S.	241.
renunciat decimis	ibid.	D. Stambergeri	ibid.
Cizensis indulgentia	63.	D. Widemerkeri	246.
Havelbergensis obitus	43.	J. Georg. D.S.	253.
& Magdeburgici	76.	Erfurtensium muri dejecti	22.
alius miserè perit	90.	comitia	ibid. & 62.
Ostiensis bulla	102.	bellum	22. 29. 32.
Herbipolensis autor belli	103.	multa bona iis vendita	70.
Mersenburgicus	108. III. seq.		72.
Epitaphium Hiltenii	123. seq.	tumultuantur & vastant	73. 78.
Hartmanni Kirchbergici	127.	castigati	79.
Ottonis III. Imp.	128.	emunt Wasseburg &	
Trebelii	ibid.	Schwartzvald	85.
Ludovici II.	14.	inde litigia cum Landgravio	ibid.
III.	21.	incendium V. incendium	120.
IV.	23.	seditio	247.
V.	38.	Erich (August.) obit	248.
Frid. Admorsii	76.	Nn	Erne-
Ticemanni Marchionis	71.		

I N D E X.

<i>Ernestus D. S. unà cum fratre emit Ducatum Saganum</i>	120.	<i>Flachemii fundant & transferunt monasterium Weisenbornense</i>	47. 69.
<i>Pius incolit Gotham</i>	240.	<i>Flagellantes</i>	88.
<i>condit Friedensteinium</i>	243.	Slegler Gesellschaft	108.
<i>obit</i>	249.	<i>Fœdus inter Hassia & Thuringia Principes</i>	51. 87.
Erphisorot	11.	<i>Schmalcaldicum</i>	142.
<i>Evandri (Nic.) obitus</i>	209.	<i>innovatur</i>	145.
<i>(Iusti) vita & mors</i>	211.	<i>Saxonicum cum Hasso & Brandenburgico innovatur</i>	158.
<i>Exorcismus movet rixas</i>	151.	<i>Fons S. Elisabetha</i>	42.
<i>qua tolluntur</i>	ibid.	<i>in foro Mercuriali</i>	86. 137.
<i>Menii libellus de eo</i>	152.	<i>Casimirianus</i>	259. seq.
<i>Excommunicatio Senatoris vesani</i>	137.	<i>Franckensteinii</i>	49.
F.		<i>Franckensteinium captum</i>	68.
F <i>Aber instruit Principem suum</i>	21.	<i>& emtum</i>	82.
<i>Fabula de Attila</i>	3.	<i>Frantzkius (Georg.) obit</i>	246.
<i>Moguntina</i>	6.	<i>Fraternitas monastica</i>	40. 62. 103.
<i>de Wartburgo</i>	15.	<i>magni semper habita,</i>	116. 117. 238.
<i>Binharri</i>	ibid.	<i>vietores in eam recepti,</i>	ibid.
<i>de S. Georgio</i>	30.	<i>Frausenensis dissidia extincta</i>	148. 196.
<i>Fames</i>	74.	Frauenburg	49.
<i>Farenrode (Joh.)</i>	110.	Frey Acker	82.
<i>Phil. obitus</i>	210.	<i>Friberga capta</i>	64.
<i>Fergius (Henr.)</i>	254.	Friedensfest	244.
<i>Ferraria Thuringorum est Isenacum</i>	3.	<i>Friedensteinium arx</i>	243.
<i>Festa hypodiaconorum</i>	36.	<i>Friedericus Kirchbergicus Episcop. Halberst.</i>	33.
<i>reformata & restaurata</i>	221.	<i>Alberti F. magna spei Princeps,</i>	53.
<i>Feuda equestris acquirere possunt cives Isenacenses</i>	83.	<i>captus & liberatus</i>	57. 70.
<i>Flacianismus</i>	213.	<i>ducit Arnshaugianam</i>	69.
<i>multi Pastores ob eum pulsif</i>	ibid.	<i>ejus virtus, sors & prudentia</i>	72.
<i>confessores sine ceremoniis conduntur</i>	ibid.	<i>ultus</i>	
<i>refutatus</i>	ibid.		
<i>Flacii doctrina de peccato originali</i>	194.		

I N D E X.

atens fratris sui eadem	71.	concordia cum Wilhelmo, M.	
Isnacum se illi submittit	ibid.	Misnia,	111.
bellicosus	73.	obit	113.
captus	74.	D. S. primus Elector	111.
ereptus	ibid.	cum fratre bellum	115.
triumfat	76.	Electoris obitus	ibid.
regimen tranquillum	ibid.	mandatum de solvendis Clero de-	
uxores	ibid.	bitis	111.
obit	ibid.	Sapiens	125.
Parvi obitus	74.	Acad. Witteberg. autor	ibid.
Strenui nuptia	81.	relicto diademate Impe-	
electus Imp.	ibid.	riali obit	138.
obit	90.	D. S. obitus	258.
divisio cum Fratribus	88.	Augusti D. S. natalis	246.
Gravis, seu macer,	77.	obitus	252.
dat licentiam S. Nico-		Drifurtiensis monstrosa	libido
lao	ibid.		82.
is cum Rutheno	ibid.	& poenitentia	ib.
& Bohemo	ibid.	Friedrichsvertha	251.
autor Monast. fratrum		Fritzlaria cur incensa,	40.
Minorum infra Wart-		Fulda (Henr.)	207.
burgum	78.	Fuldener (Petr.)	151.
instaurat celam ad Vi-		Fuldensis Abbas inter sacra casus	53.
erram	ibid.	castigatur cum Hersfeldensi	74.
abit ad Anglos	ibid.	Fundatio Dagobertina ficta	17.
diffidia cum matre,	ibid.	Fures pecoris	47.
		Sürstade	11.
composita	ibid.		
exemptos fecit cives	ibid.		
creatur eques	79.	G.	
Orlamundanum &		G Eisel (7. Petr.) occisus in aula	246.
Schvyrtzburgicum		Georgianum vexillum	30.
egregie punit	79.	Georgius Isnacens. amicus Luteri	137.
obit	82.	obit	148.
Simplex, seu Pacificus fit Eques	106.	D. S. pertinax Papista	147.
		insigne Isnacensium	30.
		Nn 2	Germa-

I N D E X.

Germanorum munitiones	22.	Hassia & Thuringia diviso	51.
Gerstungense colloquium	16.	Princeps an à marito occisa	54.
Præfectura emta	106.	Hattebusium emtum	23.
Glofenturm	213.	Haymii Vicaria	79.
Getzius (Joh.) Superint.	235.	donatio	69.
vita & obitus	240.	Hayneck	103.
Gombrat (J. Lud.) Superint. obitus		Heberhartsburg	12.
Gotha an perfidia civium tradita	208.	Hedviga, Ludov. III. uxor	21.
Gothanum bellum	ibid.	Helgravii	36. 42.
Grando	239.	Hellerstein mons	82.
Grammatica Weinrichii opus Bissandri	213.	Hennebergici Principes extincti	213.
Gratiarum actio pro eleemosynis	92.	Henric. Misnensis illustris, primus Landgr.	
Grifstede	40.	Thuringia	51.
Grindberg	11.	uxores ejus & liberi,	ibid.
Grubenensia bona	64. seq.	dividit regiones suas,	52.
Grumbachii supplicium	209.	obit	ibid.
Gruntzebach	ibid.	Henrici IV. & Sigfridi Moguntini colloquio	
Gudenii errores & ineptia	19. 23. 28. 24.	V. acta,	16.
	29.	Leo capit Landgravium	25.
Guntherus Schvartzburgicus multorum mo-		perdit omnia	24.
rum autor	109.	Landgrav. pellit Elisabetham	26.
Kevernburgensum ultimus	191.		38.
Gymnasis Coburgici fundatio & inauguratio	222.	Procurator Germa-	
		nia	43.
		fit Caesar	ibid.
		bellum cum Frid. II.	
			44.
		obit	45.
		conjuges ejus	ibid.
		dar multa Reinhar-	
		difontanis	ibid.
		Hermannus Winzeburgicus	19.
		dubia de eo curiosa	
			ibid.
		conjux ejus Luchardis	
			26.
		Landgrav. Palatinus Saxon.	24.
		laudes ejus	30.
			con-

H.

G Happ fulmine tactus	222.
Hardevicus de Erpede, Episc. Magde-	
burg. obit	77.
Harstalliorum legatum	120.
Ernesti obitus	147.
J. Wilb. splendide effertur	248.
Hartestieg	11.
Hartmanni Kirchbergici epitaphium	127.
Hasenbühl lignetum	63. 68. 69.
	79.

I N D E X.

<p><i>confirmat donationes Lu-</i> <i>dov. V. fratris</i> 31. <i>pellit Moguntinum</i> 32. <i>conjuges ejus</i> <i>ibid.</i> <i>liberi</i> <i>ibid.</i> <i>mutabilis est</i> 33. <i>accipit urbes Imperiales</i> 32. <i>bellum cum Fuldensi</i> 33. <i>somnium ejus laudabile</i> <i>ib.</i> <i>moritur cum filio suo</i> 34. <i>Hermannus III. natus & peremptus</i> 36. 43. <i>Orlamundanus</i> 36. <i>Hervyart (Valent.)</i> 233. <i>fratres obiēre</i> 249. seq. <i>vita eorum</i> <i>ibid.</i> <i>alter J. U. D. alter S. Th. D.</i> <i>ibid.</i> <i>Hervyartina gens celebris</i> 250. <i>Hessi (Eobani) mors</i> 149. <i>Hildervartshufium emtum</i> 23. <i>Hiltenius (Job.) monachus orthodoxus</i> 122. <i>constantia, vaticinia, & lau-</i> <i>des</i> <i>ibid.</i> <i>epitaphium</i> 123. seq. Himmeleburg 246. <i>Himmeliorem origo in Thuringia</i> 121. <i>Joannis natalis</i> 150. <i>& Michaëlis</i> 151. <i>hic fit Rect. Hersfeldensis</i> 210. <i>vita hujus</i> <i>ibid.</i> <i>Joannis & obitus</i> 234. 243. <i>Historia de reliquiis S. Elisabetha</i> 42. <i>de impio Senatore</i> 137. <i>de Rulano</i> 214. <i>in visitatione ecclesiastica</i> 139. <i>de J. Frid. Electore</i> 157.</p>	<p><i>de Kymao</i> 212. <i>ridicula de quodam cive</i> 222. <i>de femina</i> 63. <i>Hördensium nobilium origo in Thuringia</i> 106. <i>insignia</i> <i>ibid.</i> <i>Homagium Isnacensium</i> 20. 24. 254. <i>Homicidium</i> 215. 222. 246. <i>Hugonis divitis stirps & origo</i> 5. <i>Hungari vastant Thuringiam</i> 4. <i>Husani (Henr.) vita, laus & obitus</i> 216. <i>Hussita casti</i> 110. <i>Hyems asperissima</i> 107. <i>Hypodiakonorum festa</i> 36. <div style="text-align: center; margin: 10px 0;">I.</div> I <i>Gnes in aëre visi</i> 106. Ilgengrund 113. <i>Myricus remotus</i> 184. <i>Imagina prima Abbatissa cœnobii Catharina-</i> <i>ni</i> 33. <i>Imperatoris electio litigiosa</i> 32. <i>Incendium Isnacense</i> 80. 240. <i>Ersurtense</i> 120. 246. <i>magnum</i> 231. <i>Wartburgi</i> 75. <i>Salza</i> 82. <i>varia</i> 231. 246. <i>Mülhusinum</i> 244. 246. 254. <i>In dulci jubilo quis hujus cantionis Autor</i> 108. <i>Indulgentia</i> 43. 49. 63. 72. 74. <i>Infantum ante baptismum mortuorum sepul-</i> <i>tura</i> 217. 30. <i>Insignia Isnaci</i> 150. <i>Interim</i> 151. <i>examen ejus</i> <i>auto-</i> <div style="text-align: right; margin-top: 10px;">Nn 3</div></p>
--	---

I N D E X.

<i>autores</i>	151.		
<i>acceptatio ejus urgetur</i>	<i>ibid.</i>		<i>nuptia</i> 139.
<i>Inundatio</i>	80. 103. 251. 221.		<i>cum Hasso transactio</i> 148.
<i>stipenda</i>	153.		<i>captus</i> 150.
<i>Isnacum unde dicatur</i>	1. seq.		<i>liberatus</i> 155.
<i>Ferraria Thuringorum</i>	2.	<i>Joann. Frider. II. nuptia prima</i>	158.
<i>natales ejus obscuri</i>	3.	<i>secunda</i>	182.
<i>an Attila hic fuerit?</i>	3.	<i>alienus à Victorino</i>	183.
<i>extinctum</i>	4.	<i>favet tamen ei</i>	184.
<i>ubi olim steterit?</i>	<i>ibid.</i>	<i>litera ad Weisum</i>	186.
<i>templa ejus</i>	<i>ibid.</i>	<i>Joann. Casimir. D.S. natalis</i>	198.
<i>veteris translatio</i>	16.	<i>nuptia</i>	216.
<i>Synodus</i>	80.	<i>uxor captiva</i>	218.
<i>Privilegia innovata & confirmata</i>	57. 73. 145. 211.	<i>obit</i>	239.
<i>reliqua oppida petunt jus ab eo,</i>	67.	<i>vota secunda</i>	221.
<i>fides ejus compensata</i>	69.	<i>Joann. Ernest. D.S. natalis</i>	202.
<i>Advocatus ejus Casareus</i>	70.	<i>condit arcem Martsula</i>	217.
<i>captus & mortuus</i>	<i>ibid.</i>	<i>prima nuptia</i>	218.
<i>se submittit</i>	71.	<i>secunda</i>	221.
<i>sic exemptum à certis oneribus</i>	78.	<i>uxor cum filio obit</i>	218.
<i>potesť feuda equestria acquirere</i>	83.	<i>dividit cum fratre ditiones suas</i>	219.
<i>platearum veterum memoria</i>	91.	<i>renovat sacellum Wartburgi</i>	235.
<i>nundina</i>	125.	<i>obit</i>	241.
<i>laudes ejus</i>	127.	<i>Joann. Georg. I. D. Saxo-Isnacensis natalis</i>	239.
<i>tripudium ob 7. Frid. reditum</i>	155.	<i>nuptia</i>	246.
<i>Aula Ducalis origo</i>	219.	<i>facta ejus heroica</i>	249.
<i>Claret Musica</i>	237.	<i>obitus repentinus</i>	253.
<i>chorus symphoniacus</i>	<i>ibid.</i>	<i>Joann. Georg. II. Duc. Saxo-Isnacensis natalis</i>	247.
<i>Isnacherburg</i>	49.	<i>succedit Patri</i>	254.
<i>Itrelins (Cyr.)</i>	200.	<i>conjugium</i>	<i>ibid.</i>
<i>Joann. ab indagine</i>	119.	<i>insignia ejus aucta cum titulo</i>	<i>ibid.</i>
<i>D. S. mortem varia precedunt visiones</i>	145.	<i>Joann. Georg. III. Elect. Sax. hospes noster</i>	254. 258.
<i>Frid. I. Elector natus eum cruce in dorso</i>	126.	<i>IV. Elect. Sax.</i>	258. seq.
			<i>Joann.</i>

I N D E X.

<i>Joann. Wilhelm. Duc. Saxo-Vinariensis obi-</i>	<i>Kindelbruccium emtum</i>	85.
<i>tus</i>	210. <i>Kirchbergicus Comes Episcop. Halberstad.</i>	33.
<i>Duc. Saxo-Isnacensis nata-</i>	<i>ejus arces vastata</i>	69.
<i>lis</i>	248.	
<i>nuptia</i>	255.	<i>Hartman U. J. D.</i> 127.
	261.	<i>epitaphium</i> <i>hujus</i>
<i>Duc. Saxo-Jenensis obitus</i>	<i>ibid.</i>	<i>ibid.</i>
<i>ibid.</i>	<i>Knichen (Andr.) Cancellar. dimissus</i>	222.
<i>Joann. Frider. March. Brandenb. Onolsbac-</i>	<i>Knut (Albert.) plexus</i>	74.
<i>enf. nuptia</i>	251.	Kornberg/
<i>obitus</i>	253.	Krimmelbach
<i>Joannetta, D. S.</i>	<i>ibid.</i>	<i>Krugii (Georg.) Prof. Sorani obitus</i>
<i>D. Jona (Justi) litera ad Reifenssteinium</i>	140.	<i>Kymaus (Seb.)</i>
	<i>seq.</i>	<i>historia de eo</i>
<i>Jubilaum evangelicum</i>	231.	<i>autor bibliotheca Georg.</i>
<i>memoriale</i>	<i>ibid.</i>	219.
<i>Irenicum</i>	244.	
<i>Erfurtinum</i>	258.	L.
<i>Judei occisi</i>	82. 108.	Lagus (Tob.) obit
<i>baptismus</i>	149.	Lambertus (Franciscus) monachus
<i>baptizati malicia</i>	137.	136.
<i>Judicia Thuringia quatuor</i>	206.	<i>Landgravius ferreus</i>
<i>Juditha Ludov. ferrei uxor</i>	22.	<i>Landgraviatus nomen universalis potestatis</i>
<i>Juris Patronatus permutatio in superiori &</i>		<i>signum</i>
<i>inferiori Stetfeldia</i>	84.	<i>Thuringia ad Misnenses</i>
<i>in Sattelsted & Hörfelgau</i>		<i>translatus</i>
<i>traditur B. V.</i>	112.	<i>Lang Erfurtensis</i>
<i>Jus Smurdorum</i>	54.	128.
<i>Jus suum reliqua oppida petunt ab Isnaco</i>	67.	<i>Langenheynum S. Catharina datur</i>
		69.
		Langstreit villa
		126.
		<i>Latrones capti</i>
		128.
		<i>Laurus Rödigeri & Weinrichii</i>
		240. <i>seq.</i>
		<i>Legatum ad pias causas</i>
		79.
		<i>Elisabethanum</i>
		84.
		<i>ridiculum</i>
		106.
		<i>Wilhelminum</i>
		118.
		<i>Harstallianum</i>
		120.
		<i>Presby-</i>

K.

K <i>Alendarii fratres</i>	36. <i>seq.</i>
<i>Kappelndorf Praefectura</i>	126.
<i>Kaufungii scelera</i>	118. <i>seq.</i>
<i>Keferburgica gens extincta</i>	91.
<i>insignia ejus</i>	<i>ibid.</i>

I N D E X.

<i>Presbyteri</i>	106. 122.	<i>Ludovicus Salius</i>	14.
<i>in anniversario Ludovici Pii</i>	107.	<i>uxor & acta ejus</i>	ibid.
<i>Wienerianum</i>	217.	<i>captus elabitur</i>	ibid.
<i>Marschalli</i>	148.	<i>mors</i>	ibid.
<i>Ducalia</i>	118. 148. 221.	<i>liberi</i>	15.
<i>Leges scholastica reformatæ</i>	232.	<i>condidit Wartburgum</i>	ibid.
<i>Liber christiana concordia impressus</i>	212.		
<i>Liberum arbitrium ansam dat colloquio</i>	183.	<i>Ludovicus III. primus Landgravius</i>	18.
<i>Libonotria</i>	57.	<i>officiales ejus hereditarii</i>	ibid.
<i>Lichtenberga vendita</i>	109.	<i>nummi ejus</i>	19.
<i>Lina fluvius</i>	87.	<i>an Comitatum Winzenburgicū</i>	
Droctne Lina	11	<i>ab Hermanno acceperit?</i>	ibid.
<i>Lindeman (Cyr.)</i>	209.	<i>obitus & liberi ejus</i>	20.
<i>Lingua petulantia plexa</i>	74. 79. 85.	<i>epitaphium</i>	21.
<i>Lipsiensis Academia origo</i>	108.	<i>Ludovicus IV. à Rulano emendatus,</i>	ibid.
<i>Lites de usu clavium,</i>	183.	<i>punit nobiles suos</i>	ibid.
<i>Löseri cur sic dicti?</i>	74.	<i>cur ferreus dictus?</i>	22.
Roffa	11.	<i>muros Erfurtensium dejecit,</i>	ibid.
<i>Lotharius II. facit Ludov. III. Landgr. Thur.</i>	18.	<i>Eques creatur</i>	ibid.
		<i>abit ad Comitata</i>	ibid.
Loybe	11.	<i>uxor & liberi ejus</i>	23.
<i>Lubich (Nic.) Episcop. Merseburg.,</i>	108.	<i>epitaphium</i>	ibid.
	112.	<i>Ludovicus V.</i>	24.
<i>Lubitz expugnatur</i>	36.	<i>conjuges ejus</i>	ibid.
<i>Lucca obsessa</i>	64. 71.	<i>captus</i>	ibid.
<i>Ludovic. Barbatus Regia progenies,</i>	5.	<i>bellum cum Erfurtinis</i>	ibid.
<i>Vicarius in Thuringia Ca-</i>		<i>dimissus</i>	ibid.
<i>sareus</i>	ibid.	<i>bellum cum Ottone Misnensi</i>	27.
<i>stirpis & promotionis ejus</i>		<i>exit contra Saracenos</i>	29.
<i>examen,</i>	ibid.	<i>obit</i>	30.
<i>acquirit multa bona,</i>	7.	<i>multa largitur S. Nicolao,</i>	31.
	seq.	<i>confirmata ab Hermanno fratre</i>	ibid.
<i>fit Thuring. Comes & Has-</i>			
<i>sia Dominus,</i>	8.	<i>Ludovici VI. natalis</i>	33.
<i>conjug & liberi ejus</i>	12.	<i>multa bona monastica confirmat</i>	34.
<i>obitus & effigies</i>	ibid.		34.
<i>quid in encaniis Altenberg.</i>			34.
<i>fecerit?</i>	13.		34.

I N D E X.

fit eques	35.	amici & hostes ejus <i>Isnaci</i>	136.
pellit <i>Moguntinum</i>	ibid.	odit <i>Strausium</i>	ibid.
nuptia ejus	ibid.	ejus scripta	153.
abit in <i>Hungariam</i>	36.	epistola ad <i>Neuenhagium</i>	138.
pellit sororem suam	ibid.	catechismus à <i>Menio</i> re-	
sors & filia ejus	36.	formatus	143.
it in <i>Italiam</i>	36.	litera ad <i>Cottas</i>	200.
& <i>Apuliam</i>	37.	obitus	150.
obit	ibid.	<i>Luther</i> (<i>Conrad.</i>) custos templi <i>Nicol.</i>	126.
epitaphium	38.	Lüzbach	12.
<i>Ludov. Episcopus Magdeburg.</i> miserè perit	90.	Lützelhayn lignetum	121.
<i>Bavarus</i> quid fecerit <i>Isnaci</i> ?	78.	<i>Lützelburgicus Ducatus</i> quomodo ad <i>Saxo-</i>	
<i>Lutherus</i> (<i>Martinus</i>) scholaris <i>Isnacens.</i>	125.	nem venerit?	114.
vita ejus	ibid.	M.	
singulari: ejus bene-		Mödinge <i>Salbach</i>	11.
factrix <i>Isnaci</i> , ib.		<i>D. Majoris error</i> damnatus	155.
Præceptores ejus,	126.	<i>Malsii Cancellarii</i> vita & mors	244.
gratitudo	127.	Mandatum de solvendis Clero debitis,	111.
reformatio	129.	<i>Marburgensis Synodus</i>	140. seq.
qua displicet <i>Trut-</i>		<i>Marchia Dudersteinensis</i>	17.
vettero	131.	<i>Marculfus</i> dat decimas	20.
at placet <i>P. Lang.</i>		<i>Margareta</i> , <i>Alberti a Sopyx</i> uxor, pulsa,	52.
<i>Monacho</i> , ibid.		<i>Marschallus</i> (<i>J. Georg.</i>) scripsit hist. <i>March.</i>	
<i>Pathmus</i> ejus	132.	<i>Misn.</i>	148.
à <i>Præsule Hersfelden-</i>		<i>Martini</i> (<i>Jac.</i>) puer doctissimus	243.
si humaniter ex-		<i>Masfeld</i> destruitur	104.
ceptus	ibid.	<i>Maximilian. Bavarus</i> fit <i>Septemvir</i>	233.
fata ejus	ibid.	<i>Henr. D. S. natalis</i>	248.
mirabiliter servatur	133.	Meistersänger	30.
& vexatur	ibid.	<i>Melanthonis</i> litera ad <i>Cottas</i>	201.
motus <i>Carolstadii</i>		suspectus	150.
componit	135.	<i>Menii</i> (<i>Justi</i>) vita	137.
cœnaculū ejus <i>Wart-</i>		scripta	ibid.
<i>burgi</i> . innovatur	ibid.	primus <i>Isnacens. Antistes</i> ,	142.
cum inscriptione	ib.		
		O o	liber

I N D E X.

<i>liber contra Anabaptistas</i>		<i>Moguntinum</i>	231.
	147.	<i>lignea crucis & statua</i>	113.
<i>catechismus Luteri reformat</i>		<i>Misnia vendita</i>	63.
	143. seq.	<i>ab Adolfo vexata</i>	64.
<i>est in Conventu Schmalcaldico</i>		<i>redempta</i>	71.
	146.	<i>cum Thuringia connectitur</i>	46. 51.
<i>reformat Misniam</i>	147.	<i>Misnensium Ecclesiarum visitatio</i>	147.
<i>iter ejus Wormatiense</i>	148.	<i>adagium</i>	71.
<i>Mühlhusa reformator</i>	149.	<i>fides eximia</i>	74.
<i>Visitator Ecclesiarum perpetuus</i>	140.	<i>Mittelhusianum judicium transfertur</i>	77.
<i>liber de exorcismo</i>	152.		78. 206.
<i>migrat Gotham</i>	ibid.	Mittelmühle	79.
<i>perstringit Osiandri errores</i>	155.	Mittelfein	49.
<i>error ejus</i>	156.	<i>Moguntinus, cujus autoritate Ludov. fecerit</i>	
<i>damnatur</i>	ibid.	<i>Vicarium in Thuringia</i>	5.
<i>resipiscentia</i>	158.	<i>an à Wilhelmo ad Bardonem</i>	
<i>fucata</i>	ibid.	<i>successivè rexerint Hassiam &</i>	
<i>inconstantia</i>	ibid.	<i>Thuring.</i>	6.
<i>libellus de beata morte</i>	159.	<i>mocus ob decimas</i>	14. 16. 17.
<i>suspensus ab officio</i>	ibid.	<i>renunciat iis</i>	17.
<i>convincitur</i>	ibid.	<i>pulsus mirè vexat Hermann.</i>	
<i>canit palinodiam</i>	ibid.	<i>Landgr.</i>	32.
<i>abit Salzam</i>	173.	<i>castigat Abbatem Reinhardifon-</i>	
<i>& Lipsam</i>	174.	<i>tanum</i>	40.
<i>lis ei cum Ansdorfio & Illyrico</i>	ibid.	<i>caprus</i>	48.
	ibid.	<i>frustra indicit Synodum Provin-</i>	
<i>obit</i>	174.	<i>cialem</i>	151.
<i>encomium ejus</i>	ibid.	<i>Mola in suburbio piscatorio</i>	133.
<i>Merckelii (Rud. Christ.) obitus</i>	249.	<i>Möller (Conrad.) Rect. obit</i>	245.
<i>Merula (Georg.)</i>	151.	<i>Monachus Portensis incendit Erfurtum</i>	120.
<i>Messis larga</i>	214.		137.
Nichels Koppe	122.	<i>ejecti Isenach</i>	137.
<i>Miles Geismariensis frigiditas madet</i>	237.	<i>Monasterium in monte Petrino</i>	5.
<i>Ministerii Isnacens. judicium petatum & probatum</i>	197.	<i>Reinhardifontanum</i>	14. 45.
<i>Minoritarum transactio cum B.V.</i>	104.	<i>cella Paullina</i>	17.
<i>Miraculum Isnacense</i>	153.	<i>Catharinianum</i>	33. 37.
		<i>donatio ei facta</i>	34.
		<i>pradia emta</i>	114.
		<i>emit curiam Salza</i>	119.
		<i>transegit cum Boyneburgio</i>	120.
			ven-

I N D E X.

vendit molam in suburbio piscatorio	133.	Monialis docta ejecta	42. 120.
visitator ejus Abbas Portensis	238.	Montis Petrini sacellum & Cathariniani	4. ibid.
Dominicanorum Isnaci	41.	Monstrum Isnacense	212.
Franciscanorum ibidem dirutum est	42. 221.	Mortuorum catalogus	202. seqq.
Carthusianorum Isnac. Fürstfeldense	89. 54.	Mortuus coronatus	232.
Ichtershusanum	21.	Moselberga & bona Streckda emta à S. Nicol.	75.
Minoritarum infra Wartburgum	78.	Mulieres Frizlarienses impudica & proterva	40.
lites eorum cum Ecclesia B. V.	104.	vetula pice & sebo peruncta	63.
S. Nicolai	22. 31. 34.	Mülhusa reformata motus	149. 137.
licentia ei data	69. 77.	conventus Electoralis	232.
permutatio cum B. V.	75.	Munitiones Germanorum perstringuntur	22.
jura & donationes confirmata	78.	Müntzeri motus poena	138. ibid.
Nudipedum	42. 118.	Muri Erfurtensum dejecti fortissimi	22. 22.
Oldenslebiense	15.	cur caruerit Sparta	ibid.
Orbergense	34. 41.	Mus ex muliere natus	126.
Cellense in Lusatia	52.	Musica floret Isnaci	237.
Petrinum Erfurti	21.	Muta ad S. coenam admissa	145.
Crucisburgi	17.	Myconii (Frid.) obitus	150.
Schiblizense	15.	à Myla (Bernh.)	149.
Volekenrodense	20.		
Vallis Georgiana	20.	N.	
Joannitica	41. 48. 49. 55. 74.	Neuberger. (Marth.) obitus	207.
transactio ejus cum valle Georgiana	55.	Neuenhagii amicus Luterus	137.
licentia in valle S. Joann. habitandi	ibid.	epistola Luteri ad eum.	138.
bona ei data	49.	Neuenhanii (Henrici) vita & mors	239. seqq.
Walckenridense	34. 41.	Nessi-fluvii ortus & incrementa	107.
jus ejus piscandi in Weisensee, ib.	62.	Nicolaitani Manast. permutatio cum B. V.	75.
lis cum Honsteinensibus	62.	licentia ei data	69. 77.
Weisenbornense	47. 69.	emit bona Streckda	75.
Moneta Isnacensis	108.	transactio ratione mola cum Carthusianis	126.
& aliorum in vicinia	ibid.		

I N D E X.

tenet villam rubram cum ligno		Olpii (Christoph.) vita	248.
to	121.	(Severi) vita & obitus	249.
Præpositi ejus	129.	Oppida varia in Bohemia emta	103.
Abbatisse	134.	Ordo Equestris novus de S. militia	232.
Nis. Lülich	V. Lülich.	confirmatur	233.
Nobiles egregie puniti	22.	Ordrufiana Ecclesia translata Gotham	82.
aratro juncti	ibid.	Organistæ Isnacenses	185.
portant humeris Principem	23.	Organum Musicum in ade Georg.	211.
jure civitatis donati	47.	Orlamundanus comes captus	34.36.73.
Hellgrasii	36.42.	cum Schvartzburgico	79.
Drifurtienses latrones	77.	punitus	34.36.
capiuntur	ibid.	potentia horum Comitum	82.
quid dederint pro pre-		Osiandri (Andrea) errores	155.
tio?	ibid.	Orberga FF. Kalendarii	36.
privantur dominio suo		Ottomana donatio examinatur	6. seq.
	ibid.	Otto Thuring. Marchio spondet decimas	14.
de Saltza dissensus	82.	obit	16.
Brandenselsii puniti,	91.	contra Philippum electus.	32.
ab Hörde in Thuringia origo,	106.	III. Imp. monumentum	128.
insignia horum	ibid.		
de Farenrode	110.	P.	
Vitzthumii multorum malorum fa-		Palatinatus Saxon. ad Misnenses transla-	
bri	116.	tus.	27.
Witzlebiorum insignia renovata	120.	cur & quando eum acceperit	
	ibid.	Albert. II.	ibid.
Hartfalliorum legatum		sedes ejus Alstedium	ibid.
ab Erfa transactio cum Carthusia-	126.	Palatina civitas qua?	ibid.
nis		Palatinorum Saxon. origo & series	24.
ades hic clausæ	152.	seqq.	
aderunt poenitentiam ecclesiasticam	200.	Pastoris cujusdam temeritas	136.
Nummus Ludovici III.	19.	veteres in ade Georgiana	184.
inter ubera pendens	244.	ob Flacianismum pulsæ	210.
Nundine Isnacenses	125.	qui eo infecti	ibid.
Erfurtenses	259.	& puniti	218.
Nuptia infausta	223.	primus Isnaci examinatus	219.
		catalogus reliquorum	ibid.
O.		Patibulum in aram mutatum	34.
Officiales hereditariæ Landgraviatus		Patronatus jus in superiori & inferiori Sced-	
Thuring.	18.	feldia permutatur	84.
		super	

I N D E X.

super Eccles. Summerens.	54.	Anhaltinus captus	108.
in Hörsehgau & Sattelsted tradi-		Principes Wartburgi residentes	113.
tur B. Virg.	112.	juniores abducti & redempti	118.
Peccatum originale an substantia sit?	194.		seq.
	213.	concordia inter eos V. concordia.	
Amsdorf ita vocare mavult, ibid.		Henneberg. ultimus	213.
Pecora abacta	47.	veritatis amans	157.
Pennalismus	246.	Priores Carthusiani	92.
Pestis 75. 104. 107. 207. 212. 251.		Privilegia Isnacensa innovata & confirmata	
Petrus Dresdensis	108.		57. 73. 211.
Pfeiferi motus	138.	Canonicis Isnacens. confirmata	65.
Pflugii (Julii) laus	149.	Professorum Jenensium catalogus	176. seqq.
Philippus Nassoviensis captus	68. 71.	Protestantium Conventus Isnaci	146.
emisit sicarium	71.	Provinciarum divisio	88. 243.
occisus	ibid.	Prüschenk (Zach.) sic Consiliarius	242.
inter Philipp. Hass. & Wilh. Henneb.		Pro-Princeps Isnaci	243.
lis diremta	129.	abit ad Comitata Ratisbo-	
Phthiriasis anserum	119.	nensta	244.
Pistor fulmine ictus	222.	conjuges, laudes & obitus	
Plagium Kaufungianum	118.	ejus	251.
Platea quadam Isnaci veteres	91.	Pseudopropheta Salzensis	230.
Plessii obitus	258.	Puer natus in Bethlehem, quis cantionis hujus	
Plunder (Joh.) Carthusianus	136.	autor?	108.
Pluvia prodigiosa	43.	Pueri eruditissimi	243.
Poëtarum vetus eminentia	241.	Pugna equestris	81.
Polichius (Mart.) primus Acad. Witteberg.		Purgoldina gentis laudes	127.
Rector	126.	Joann.	128.
Poligraphi Isnacenses	173.	M. Joann.	211.
Polonia Rex hic pernoctat	211.	D. Joann. obitus	253.
Pons Cruciburgi	36.	Michaël	209.
Pontanus multorum malorum autor	184.	Catharina	212.
Poppo (Hier.) obit	220.	Bernhard	ibid.
Henneberg. an Vicar. Cas. fuerit?		Valentin. creat poëtas	240.
	3.	M. Henr. obitus	249.
Portentum Geismariense	237.	Puriani Salzenses	230.
Isnacense	153.	Puseman Dominicanus	108.
Prædiorum monasticorum emtio & confirma-			
tio	114. 217.		
Prepositi S. Nicolai	129.		
Princeps decollata	54.		

I N D E X

		Rosinus (Barthol.)	153. 182.
		littera Amsdorfii ad eum	187. 191.
			192.
		pulsus	192. 210.
		(Joann.) vita, laus & obitus	234.
			seq.
		Antiqq. Roman. conditor.	ibid.
			ibid.
		Rothe Hof	121.
		Rothe Schloß	147.
		Rügeri (Joh.) vita & facta	237.
		Rulanus faber instruit Landgravium	21.
		impius	214.
		Ruthardi Moguntini devotio	16.
		Rusticorum motus	137.
		S.	
		Sacelli Wareburgensis renovatio	235.
		Annæ renovatio	242.
		Saganus Ducatus à Saxonibus emtus	120.
		redit ad Bohemiam	ibid.
		Salza litigiosa	82.
		exusta	ibid.
		emta	ibid.
		tota datur Landgravio	82. & 106.
		Sandberg	11.
		Sangerhusa emta	86.
		Sattelsted	5.
		Saussevvind (Herm.) Poëta	128.
		laudes ejus	ibid.
		obit	ibid.
		Saxonum virtus	26.
		Scabinatus juridicus Jena	246.
		Schalbiana familia	78.
		Schauenburg	8.
		Schauenforst	36.
			Schel-
R	Aptus Principum juniorum Saxon.		118.
	Raspenbergica arx destructa.		75.
	Raymundus Cardinalis		126.
	Rebhanii (Nic.) prima concio		221.
	sic Superintendens		223.
	Christina D.S. movet ei con-		
	roversias		ibid.
	postulatum hujus ab eo		ibid.
	responsum		224. seqq.
	vita ejus		233. seq.
	industria & obitus		ibid.
	(Cass.) vita & obitus		252.
	Receptionis in fraternitatem formula		116.
	quanti emta sit?		ibid.
	Rechbergensi bona S. Nicol. data		76.
	Rectorum Illustrium Jenensium index		175.
	Isnacensium syllabus		212.
	Reformatio Luteri		129.
	Ecclesiarum in Misnia		147.
	Reformati in urbe		229.
	Regia dignitas emta		119.
	Rehfeldii cur dicantur Löseri?		74.
	Reinholdi de Webersted dementia		62.
	Reliquia S. Elisabethæ suspecta		42.
	Reyentantz Hist. Cleri Isnacens.		118.
	Reusch (Matth.) Superint.		235.
	Richelversdorfiana curia permutatio		76.
	Rinsurgis Anglicana condit villam cum sacel-		
	lo & cœnobio		4.
	Rödiger (Henr.) U. J. D. sic Poëta Caf.		
			240.
	Rön (Georg.) consutat Flacianos		213.
	pro concordia Ducum publicè		
	agit gratias		ibid.
	obit		222.

I N D E X.

Schelhasii (G. Steph.) vita & mors	252.	Sixtus (Francisc.)	211.
Die Schmalpalden	12.	Smurdi	54. seq.
Schmalpaldicum fœdus	142.	Sommerseburgicus Comitatus venditus	86.
Schmuckii (Mich.) laudes	173.	Sontagesglocke	214.
Schola Isnacensis vetus	125.	Sophia Brabantina motus in Thuringia	47.
moderna	150.	idæ sapit	50.
habuit IV. classes	245.	Sparta cur sine muris?	21.
primus ejus Inspector	183.	Spectra vexant Lutetum	133.
veteris & moderna facies	245.	Spiel von Wartburg	30.
Scholarum & Ecclesiarum defectus	143.	Sponse error	212.
Collega cum consensu Superint.		Stambergeri (Joh.) vita & mors	242.
constituanti	150.	Statua B. V. miraculosa	113.
Isnacensi datæ bibliotheca Wine-		Statuta Isnacens. confirmata & innovata	57.
riana	217.	leges reformatæ	232.
legis reformatæ	232.	Stedfeldensis juris Patronatus confirmatio	84.
Schönhâar (Frid.) Superint.	222.	licentia braxandi	119.
Schöfferi (Joh.) laurus, insignia, mors & pa-		Stella occisus	196.
tria	215.	Stelligeri	88.
Schucharti (Georg.) insania	154.	Stephan. de claris Gravionibus	42.
Schwarzburgensis vendit Wassenburg &		M. Strigelius resignat	196.
Schwarzzywald	85.	fata ejus	ibid.
cum Orlamundano puni-		Poëta obit	ibid.
tur	80.	Stipendia scholastica aucta	150. 222.
Günterus multorum mo-		Pastorum aucta	218.
tuum autor	109.	Ducalia	222. seq.
punitur	79.	Vineriana	219.
Schwarzzywald Præfectura	85.	Strausii (Jac.) scripta, doctrina & facta	136.
Scorbutus quando invaserit Thuringiam?	125.	conciones ejus seditiosa	ibid.
Senator occisus	91.	excommunicat Senatorem	137.
numerus eorum auctus	101.	Streckdensia bona	75.
excommunicatus	137.	Strigelii error	183.
Sersa ex roremarino & absinthio	232.	Sturmglocke	36. 214.
& ruta	155.	Superintendentes Isnacenses	255.
Sigfridi Maguntini motus in Thuringia	14.	Synodus Isnacensis	52. 159. seqq.
ejus & Henr. IV. collusio	16.	Marburgensis	140. seq.
malè tractat. Abb. Reinhardi font.	40.	Thuringia Provincialis	151.
das indulgentias	43.		T. Cas

I N D E X

T.

T Atenberg	12.	<i>ad Elect. Sax. devolvitur</i>	113.
<i>Tattari</i>	110.	<i>status miserimus</i>	70. 109.
<i>Telonii domus</i>	127.	<i>redempta</i>	72.
<i>Templa veteris Isnaci</i>	4.	<i>Principatus splendor</i>	114.
<i>Sangerhusanum</i>	14.	<i>cataclysmus</i>	219. seq.
<i>Georgianum</i>	29.	<i>judicia ejus quatuor</i>	206.
<i>parochiale est</i>	102. 184.	<i>Officiales ejus hereditarii</i>	18.
<i>instauratur</i>	128. 184. 229.	<i>Ticemanni Marchionis mors</i>	71.
<i>& inauguratur</i>	184.	<i>epitaphium</i>	ibid.
<i>primus in eo copulatus & baptizatus,</i>	ibid.	<i>Tilesius Cancellarius</i>	231.
<i>prima in eo concio</i>	ibid.	<i>Tituli Decanorum & Vicarior. B. V.</i>	94.
<i>S. Nicol. renovatur</i>	158. 223.	<i>Tonna emta</i>	251.
<i>prima in eo concio</i>	158.	<i>Trebelius Poeta</i>	211. 128.
<i>Jacobaum combustum</i>	240.	<i>Treteburg</i>	17.
<i>Eridensteinianum</i>	243.	<i>Tribbecherii (Adami) obitus</i>	254.
<i>Vinariense consecratur</i>	246.	<i>Tritarum societas</i>	108.
<i>& Rulanum</i>	ibid.	<i>Trutvetteri (Jodoci) encomium</i>	136.
<i>S. Crucis</i>	258.	<i>an veneno peremptus?</i>	ibid.
<i>Terra motus</i>	87. 259.	<i>scripta ejus</i>	ibid.
<i>Teutlebius (J. Ern.) Flacianus</i>	213.	<i>epitaphium</i>	ibid.
<i>Casp. obitus</i>	232.	<i>displicet ei reformatio Lutheri</i>	ibid.
<i>Tharterus (Flachhem.) fundat monast. Wei-</i>		<i>Turbatores occisi</i>	136.
<i>senborn.</i>	47. 69.	<i>Turres B. V. diruta</i>	69. seq.
<i>Theodorici Marchionis mors</i>	57.	<i>instaurata</i>	69.
<i>Theologi remoti</i>	184.	<i>Tuterstein Marchia</i>	17.
<i>Thomas miles obiit</i>	42.		
<i>Thuringi decimas Moguntino recusant,</i>	14.		
<i>an fuerint olim sub Hermanno Win-</i>	16. seq.		
<i>zenburgico?</i>	19.		
<i>Thuringia comparatur homini</i>	16.		
<i>vastata</i>	47. 49.		
<i>& Hassia diviso</i>	51.		
<i>spurio data</i>	63.		

U.

U Ulrici Isenacum carmine descriptum	125.
Ungeld	69.
<i>Unionis hereditaria inter Thuringia & Has-</i>	
<i>sia Principes innovatio</i>	51. 87.
<i>& transactio Carthusianorum</i>	91.
<i>Urbes in Au, aba, vel ach terminantes ab</i>	
<i>aquis dicuntur</i>	2.
<i>Ursu-</i>	

K N I D I E N X I

<i>Ursula Schveickerin</i>	210.	<i>Misnensium Ecclesiarum</i>	147.
<i>Utricularius à Satana necatus</i>	150.	<i>in Thuringia</i>	148.
<i>Vallis S. Elisabethæ</i>	74. 291.	Vitzthum (Meingischer) male dicitur	
<i>Joannitica Monasterium</i>	74. 291.	<i>Ludov.</i>	4.
<i>Ventru validus</i>	107.	<i>Kitzthumii superbia & ferocia</i>	116.
<i>Vexillum Georgianum</i>	30.	<i>punita</i>	117.
<i>Vicarii B. V. seniores</i>	94.	<i>Apollon. incendit Erfurtum.</i>	
<i>tituli & nomina eorum</i>	97.		120.
<i>concordia cum Canonicis</i>	111.	<i>Vogelii (Mich.) obitus</i>	212.
<i>S. Georgii</i>	125.		
<i>Vicaria fundatio in edicula S. Anna</i>	79. 104.		
<i>alia</i>	80.		
<i>alia</i>	85. seqq.		
<i>confirmatio</i>	86.		
<i>in hospitali</i>	110.		
<i>S. crucis</i>	121.		
<i>Victorini confessio</i>	184.		
<i>alienus ab eo ? Frideric.</i>	183.		
<i>prodit seipsum</i>	184.		
<i>restituitur</i>	186.		
<i>de restitutione ejus judicium Ams-</i>			
<i>dorf.</i>	187.		
<i>qui se opponit Victorino</i>	188.		
<i>declaratio ejus obtrusa</i>	186. 189.		
	192. seqq.		
<i>judicium Amsdorf. de ea</i>	191.		
<i>Victorum receptio in fraternitatem</i>	238.		
<i>Terra exsiccatio</i>	91.		
<i>Villa rubra</i>	121.		
Langstreie	126.		
<i>Vinariense colloquium</i>	183.		
<i>Vinea in monte Catharin.</i>	114.		
<i>S. Michael</i>	112.		
<i>Visiones ante mortem Principis</i>	145.		
<i>in aère</i>	ibid.		
<i>Visitatioes ecclesiastica</i>	139. 143. 218.		
	220. 231.		
<i>historiola singularis</i>	139.		
		W.	
		Wagneri (Joann.) vita & mors	243.
		<i>Walrami (Episcop. Numburg) moli-</i>	
		<i>mina</i>	ibid.
		<i>Wangenhemii tres accipiunt pagos à Drisur-</i>	
		<i>tensibus</i>	77.
		<i>Frider. creat Principem Equit-</i>	
		<i>tem</i>	79.
		<i>Wartburgi origo</i>	15.
		<i>unde dicitur</i>	ibid.
		<i>incendium</i>	75.
		<i>leprosorium infra arcem</i>	78.
		<i>mutatur in coenobium</i>	ibid.
		<i>Principes ibi residentes</i>	113.
		<i>obsessum</i>	70.
		<i>draca ejus</i>	101.
		<i>Lutero pactum</i>	132.
		<i>spectra</i>	ibid.
		<i>coenaculum ejus renovatur</i>	135.
		<i>cum inscriptione</i>	ibid.
		<i>in sacelli renovatio</i>	235.
		<i>Warzensia bona</i>	111.
		<i>Wassenburg venditum</i>	85.
		<i>Weyßenhaß</i>	259.
		<i>Weinrich. (Valent.) Rect. Isaac. schola</i>	213.
			232.
		<i>Grammatica opus Bissandri</i>	ibid.
			autor

I N D E X.

autor bibliotheca scholastica	216.	ducit Brandensteiniam	119.
LL. scholasticus reformat	232.	obit	122.
obit	ibid.	Wilhelm IV. natalis	221.
(Jerem.) Rect. schol. fit P. L.	240.	nuptia	233.
autor chori symphoniaci	237.	obitus	246.
Weis (Joh.) Superint. Isnac. error	197.	filii	ibid.
laus	ibid.	Wilhelmsburg	246.
mors	ibid.	Wincenburgicus dubia movere curiosa	19.
W		Wineri (Christoph.) matris obitus	217.
epitaphium ib.		largitur bibliothecam Isnac.	ibid.
litera ad eum 7. Frid. II.	186.	vita, fata, legat. mors &c.	219.
(Joh.) Prof. Gisenfis vita & mors	252.	Wintero (Balch.) male fit	183.
Weisenbornensis monast. fundator	47. 69.	Wisselbechium captum	41.
Weymari laus	127.	Wurzlebiorem insignia renovata	120.
Wicelius	138.	obtinent Comitatum Bercken-	
Widebramus (Frid.)	183. 196.	sen	212.
fit Prof. Jenensis	196.	Woldemar, Brandenburg. capit. Frid. Mis-	
fata, mors & laudes ejus	ibid.	nens.	74.
Widemerkeri (Balch.) obitus	246.	captus ipse	ibid.
Wilhelm. Moguntinus quib. praefectus fuerit		Wolfram. Kirchbergicus Abbas duorum mo-	
Thuringia?	6.	nasteriorum	27.
Episcop. Havelberg. hic obit	43.	Wolfsbach plexus	49.
Monoculus	109.	Wormatiense colloquium	148.
Procurator Marchia	108.		
oppida emit in Bohemia	103.	X.	
quomodo acceperit & perdidit Du-		X enodochium S. Anna	36.
catum Lützelburgicum	114.	Mar. Magdalen.	38.
D.S. nuptia	115.	S. Elisabetha	78.
interturbantur	ibid.	alia Isnac.	126.
in fraternitatem recipitur	116.		
Regnum Bohemiae declinat	119.	Z.	
is in terram sanctam	ibid.	Z erbst (7. Christoph.) Superint. Isnac.	255.
		Z igeuner	110.
		Z ollhoff	127.
		in arcem Ducalem mutat	ibid.

F I N I S.

ERRATA.

Pag. 3. l. 20. leg. reliqua, & in marg. Attila p. 5. l. 14. Erckenbaldi p. 6. l. 13. leg. exque illo p. 11. l. 26. Reinhartsborn p. 16. ad l. 11. in marg. leg. mors pro mons, p. 17. l. 15. Romanæ, p. 18. l. 8. Dapiferos, l. 9. Vanre, l. 20. Slorhem, l. ult. in alleg. leg. Hortleder, p. 19. l. antepen. leg. Winzenburg, p. 21. l. 34. leg. ille, p. 22. l. 20. leg. F. à se emtam, l. 22. leg. Beuernfeld, l. 32. leg. arcem, p. 23. l. ult. leg. à Summa, p. 24. l. 1. in allegat. lege supra §. 12. p. 25. l. 7. leg. Orlamundana, l. 24. leg. juxta, l. 28. consanguineo, l. 3. in allegat. leg. monast. Gozec. p. 28. l. 1. in allegat. leg. è secundo pro à, p. 29. l. 2. margine, l. 16. mergar, l. 23. civit. l. 29. Accon, p. 30. l. 29. leg. MCXCI. p. 34. l. 24. steterat, p. 36. l. 35. Svvarrio, p. 37. l. 9. *εὐχρηστίας*, p. 53. l. 16. *ἀσογ-γος*, p. 62. l. 7. satam. p. 67. l. 19. leg. quem, p. 74. l. 7. leg. 30000. l. 30. Güttern, p. 82. l. 19. hæc erant verba mea: Decessisse fertur in ergastulo &c. Hassiæ Princip. conjux, sed vide nos infra §. 92. Quæ verba oblitus ille, scrupulum fecit lectori. p. 85. l. 33. ita lege: ut Erfurtenses dicta loca &c. in feudum acciperent, p. 86. l. 26. Krimmelborn/ l. 34. *jur* / p. 90. l. 4. *erben* / p. 99. l. penult. leg. *Wir* / p. 104. l. 21. adde: Ludov. Mercken, p. 118. l. 2. leg. nostris, p. 123. l. antepen. leg. Christina, p. 176. l. 29. Flacianismo, p. 196. l. penult. eram pro coram, p. 234. l. 30. seu pro ceu, p. 240. l. 3. leg. anno, pro die, p. 253. l. penult. observatam, p. 255. l. 21. sit, p. 262. l. 25. platanus.

